

ΡΟΜΠΕΡΤ ΓΚΡΕΪΒΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

Robert Graves *The Greek Myths*. Copyright Robert Graves 1955,
Copyright για την ελληνική γλώσσα Πλειάς-Ρούγκας 1979. Μετά-
φραση Μανουέλας Μπέρκη-Μειμάρη. Φωτοστοιχειοθεσία Legato
ΕΠΕ. 'Ατελιέ 'Αλέκου Καλέμη. 'Εκτύπωση 'Αγγελου 'Ελεύθερου.
Printed in Greece.

ΠΛΕΙΑΣ - ΡΟΥΓΚΑΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

105.	Οἰδίπους	9
106.	Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας	17
107.	Οἱ Ἐπίγονοι	25
108.	Τάνταλος	30
109.	Πέλοψ καὶ Οἰνόμαος	38
110.	Τὰ παιδιά τοῦ Πέλοπα	49
111.	Ἀτρεὺς καὶ Θυέστης	54
112.	Ἀγαμέμνων καὶ Κλυταιμνήστρα	63
113.	Ἡ ἐκδίκηση τοῦ Ὀρέστη	70
114.	Ἡ δίκη τοῦ Ὀρέστη	80
115.	Ὁ κατευνασμός τῶν Ἐρινύων	89
116.	Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις	92
117.	Ἡ βασιλεία τοῦ Ὀρέστη	100
118.	Ἡ γέννηση τοῦ Ἡρακλῆ	106
119.	Ἡ νεότης τοῦ Ἡρακλῆ	114
120.	Οἱ κόρες τοῦ Θέσπιου	121
121.	Ἐργίνος	123
122.	Ἡρακλῆς μαινόμενος	127
123.	Πρῶτος ἄθλος: Ὁ Λέων τῆς Νεμέας	131
124.	Δεύτερος ἄθλος: Ἡ Λερναία Ὕδρα	136
125.	Τρίτος ἄθλος: Ἡ Κερυνίτις Ἐλαφος	140
126.	Τέταρτος ἄθλος: Ὁ Ἐρυμάνθιος Κάπρος	143
127.	Πέμπτος ἄθλος: Οἱ στάβλοι τοῦ Αὐγεία	147
128.	Ἑκτος ἄθλος: Οἱ Στυμφαλίδες Ὀρνίθες	151
129.	Ἑβδομος ἄθλος: Ὁ Κρητικὸς Ταῦρος	154
130.	Ὀγδοὺς ἄθλος: Τὰ ἄλογα τοῦ Διομήδη	155
131.	Ἐνατὸς ἄθλος: Ἡ ζώνη τῆς Ἰππολύτης	158
132.	Δέκατος ἄθλος: Τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνη	168

133. 'Ενδέκατος ἄθλος: Τά μῆλα τῶν 'Εσπερίδων	185
134. Δωδέκατος ἄθλος: 'Η σύλληψη τοῦ Κέρβερου	195
135. 'Ο φόνος τοῦ 'Ιφίτου	202
136. 'Ομφάλη	208
137. 'Ησιόνη	215
138. 'Η κατάληψη τῆς 'Ηλιδας	225
139. 'Η κατάληψη τῆς Πύλου	234
140. Οἱ γιοί τοῦ 'Ιπποκόωντα	237
141. Αὔγη	239
142. Δηιάνειρα	245
143. 'Ο 'Ηρακλῆς στήν Τραχίνα	251
144. 'Ιόλη	256
145. 'Η ἀποθέωση τοῦ 'Ηρακλῆ	258
146. 'Ηρακλεΐδες	265
147. Λίνος	272

Ἀριστερά:
'Ο Οἰδίπους παιδί.
Κάτω:
Οἰδίπους καί Σφίγξ.
Ἀγγειογραφία τοῦ
Ε' αἰώνα π.Χ.
(Μουσεῖο Βατικανοῦ,
Ρώμη).

105 ΟΙΔΙΠΟΥΣ

Ο ΓΙΟΣ τοῦ Λάβδακου, ὁ Λάιος, βασιλιάς τῆς Θήβας, παντρεύτηκε τὴν Ἰοκάστη. Ἐπειδὴ στενοχωριόταν πού γιὰ πολὺ καιρὸ ἔμενε ἄτεκνος, συμβουλευτῆκε μυστικά τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἀπὸ ὅπου ἔμαθε πὼς ὁ,τι πιστεῦσε ἐκεῖνος γιὰ ἀτυχία στὴν πραγματικότητα ἦταν εὐλογία, ἀφοῦ τὸ παιδί πού θὰ γεννοῦσε ἡ Ἰοκάστη θὰ γινόταν ὁ φονιάς του. Ἐκτοτε ἀπέφευγε τὴν Ἰοκάστη χωρὶς νὰ τῆς δώσει ὅμως καὶ καμιὰ ἐξήγηση. Ἐκείνη θύμωσε τόσο πολὺ, ὥστε μέθυσε τὸν ἄντρα της καὶ τὸν παρέσυρε στὴν ἀγκαλιά της μόλις ἔπεσε ἡ νύχτα. Ὄταν μετὰ ἀπὸ ἐννιά μῆνες γέννησε ἀγόρι, ὁ Λάιος πῆρε τὸ παιδί ἀπὸ τὰ χέρια τῆς παραμάνας, τρύπησε τὰ πόδια του μέ καρφιά, τὰ ἔδεσε μεταξύ τους καὶ τὸ ἄφησε ἔκθετο στὸν Κιθαιρώνα.

β. Σύμφωνα ὁμως μέ τὴν ἀπόφαση τῶν Μοιρῶν τὸ παιδί αὐτὸ ἔπρεπε νὰ φτάσει σέ βαθιά γεράματα. Τὸ βρῆκε ἓνας κορίνθιος βοσκὸς καὶ τὸ ὀνόμασε Οἰδίποδα ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο πόδια του ἦταν σακατεμένα ἀπὸ τὰ τρυπήματα τῶν καρφιών. Πῆρε τὸ παιδί μαζί του στὴν Κόρινθο, ὅπου ἐκεῖνο τὸν καιρὸ βασιλεῦε ὁ Πόλυβος¹.

γ. Σύμφωνα μέ ἄλλη ἐκδοχὴ ὁ Λάιος δέν ἄφησε τὸν Οἰδίποδα ἔκθετο σὸ βουνό, ἀλλὰ τὸν ἔκλεισε σέ κασέλα, τὴν ὁποία ἔβαλε καὶ τὴν ἔριξαν στὴ θάλασσα ἀπὸ κάποιον πλοῖο. Ἡ θάλασσα ξέρασε τὴν κασέλα ἀκριβῶς στὴ Σικυώνα, ὅπου ἔτυχε νὰ βρίσκεται ἡ Περίβοια, γυναίκα τοῦ Πόλυβου, ἐπιβλέποντας στὴν ἀκτὴ τίς βασιλικές πλύστρες. Ἀρπάξε τὸν Οἰδίποδα, ἀποτραβήχτηκε σέ ἓνα σύδεντρο καὶ προσποιήθηκε ὅτι μόλις τὴν ἔπιασαν οἱ πόνοι τῆς γέννας. Οἱ πλύστρες ἦταν τόσο ἀπορροφημένες μέ τὴ δουλειά τους, ὥστε δέν πρόσεξαν τί σκαρώνει καὶ ἔτσι τίς ἔκανε εὐκολὰ νὰ πιστέψουν ὅτι μόλις γέννησε ἓνα παιδί. Στὸν Πόλυβο ὁμως εἶπε τὴν ἀλήθεια καί, ἀφοῦ ἦταν ἄτεκνος, ἀνέλαβε μέ μεγάλη του χαρὰ νὰ μεγαλώσει τὸν Οἰδίποδα σάν δικό του παιδί.

Κάποια μέρα συνέβη ἓνας νεαρὸς Κορίνθιος νὰ εἰρωνευ-

Πάνω:
Ὁ θάνατος τοῦ
Ἐτεοκλῆ καὶ τοῦ
Πολυνείκη.
Ἵστερορωμαϊκὸ
μαρμάρينو ἀνάγλυφο.
(Ἀρχαιολογικὸ
Μουσεῖο, Φλωρεντία).
Ἀριστερά:
Πολυνείκης καὶ
Ἐριφύλη.
Ἀγγειογραφία τοῦ 425
π.Χ. (Ἐθνικὸ
Μουσεῖο, Φερράρα).

τεῖ τόν Οιδίποδα λέγοντάς του ὅτι δέν μοιάζει καθόλου στούς ὑποτιθέμενους γονεῖς του. "Ετσι ὁ Οιδίπους πῆγε νά ρωτήσει τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν γιά τό πεπρωμένο του.

— "Εξώ από τό ἱερό, ἄθλιε! φώναξε ἀηδιασμένη ἡ Πυθία. Θά σκοτώσεις τόν πατέρα σου καί θά παντρευτεῖς τήν ἴδια σου τή μάνα!

δ. "Επειδή ὁ Οιδίπους ἀγαποῦσε τόν Πόλυβο καί τήν Περίβοια καί τόν τρομοκρατοῦσε ἡ σκέψη νά τοὺς προξενήσει συμφορά, ἀποφάσισε ἀμέσως νά μὴν ἐπιστρέψει ποτέ στήν Κόρινθο. Στά στενά ὅμως, ἀνάμεσα στούς Δελφούς καί στή Δαυλίδα, συναντήθηκε μέ τόν Λάιο, ὁ ὁποῖος τόν πρόσταξε ἄγρια νά παραμερίσει καί νά ἀνοίξει δρόμο στόν ἀνώτερό του. Πρέπει νά ξέρει ἀκόμα κανεῖς ὅτι ὁ Λάιος ταξίδευε μέ ἄρμα, ἐνῶ ὁ Οιδίπους πορευόταν πεζός. Τοῦ ἀπάντησε λοιπόν ἀμέσως ὅτι ἐκτός ἀπό τοὺς θεοὺς καί ἀπό τοὺς γονεῖς του δέν ἀνεγνώριζε κανέναν ἀνώτερό του.

— Τόσο τό χειρότερο γιά σένα, φώναξε ὁ Λάιος καί πρόσταξε τόν ἡνίοχό του Πολυφόντη νά προχωρήσει.

Ἡ μία ρόδα ἔγδαρε τό πόδι τοῦ Οιδίποδα ὁ ὁποῖος, παρασυρμένος ἀπό τό θυμό, τρύπησε μέ τό δόρυ του τόν Πολυφόντη. Μετά ἔσπρωξε χάμω τόν Λάιο πού εἶχε μπερδευτεῖ στά ἡνία καί χτυπώντας τά ἄλογα τά ἀνάγκασε νά τόν σύρουν ὥσπου νά πεθάνει ἀπό τά τραύματά του. Οἱ δύο νεκροὶ τελικὰ θάφτηκαν ἀπό τό βασιλιά τῶν Πλαταιῶν².

ε. Ὁ Λάιος βρισκόταν καθ' ὁδόν γιά τό μαντεῖο ὅπου ᾔθελε νά μάθει μέ ποιό τρόπο θά μπορούσε νά σώσει τή Θῆβα ἀπό τή Σφίγγα. Τό τέρας αὐτό ἦταν κόρη τοῦ Τυφώνα καί τῆς "Εχιδνας — ἡ κατ' ἄλλους τοῦ σκύλου "Ορθρου καί τῆς Χίμαιρας — καί ἤρθε πετώντας στή Θῆβα ἀπό τήν ἐσχατιά τῆς Αἰθιοπίας. Ἀναγνωρίζοταν εὐκολα γιατί εἶχε κεφάλι γυναίκας, σῶμα λιονταριοῦ, οὐρά φιδιοῦ καί φτερά ἀετοῦ³. Ἡ "Ηρα ἔστειλε τή Σφίγγα στή Θῆβα γιά τιμωρία, ἐπειδὴ ὁ Λάιος ἀπήγαγε τό μικρό Χρύσιππο ἀπό τήν Πίσσα καί ἐκείνη, ἀφοῦ ἐγκαταστάθηκε στό ὄρος Φίκιο κοντά στήν πόλη, ἔβαζε σέ κάθε θηβαῖο περαστικό ἓνα αἰνίγμα πού τῆς ἔμαθαν οἱ Μοῦσες: «Ποιό ὄν ἔχει μόνο μία φωνή, δύο πόδια, ἄλλοτε τρία ἢ τέσσερα, καί εἶναι πιό ἀδύναμο ὅσο περισσότερα πόδια ἔχει;» "Επνιγε καί κατασπάρασσε ἀμέσως ὁποῖον δυστυχῆ δέν μπορούσε νά λύσει τό αἰνίγμα, ἔτσι

ἔπνιξε καί τόν ἀνιψιό τῆς Ἰοκάστης, τόν Αἴμονα, πού κατάντησε ἐξαιτίας τῆς Σφίγγας πράγματι αἵμων δηλαδή «καταματωμένος».

Ὁ Οιδίπους συνεχίζοντας τό δρόμο πρός τήν Θῆβα μετά τό φόνο τοῦ Λαίου ἔλυσε τό αἰνίγμα.

— Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, ἀπάντησε, γιατί ὡς νήπιο μπουσουλᾷ στά τέσσερα, ὡς ἄντρας στέκεται στά δικά του πόδια, ἐνῶ ὡς γέρος στηρίζεται σέ μπαστούνι.

Τόση ντροπὴ ἔνωσε ἡ Σφίγγα ὥστε πήδηξε ἀπό τό ὄρος Φίκιο καί τσακίστηκε κάτω στήν κοιλάδα. Εὐγνώμονες οἱ Θηβαῖοι ἀνακήρυξαν τόν Οιδίποδα βασιλιά καί ἐκεῖνος παντρεύτηκε τήν Ἰοκάστη ἀγνωόντας ὅτι ἦταν μητέρα του.

ζ. Τότε ξέσπασε λοιμός στή Θῆβα καί ὅταν ρώτησαν τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν πάλι, ἀποκρίθηκε τὰ ἐξῆς: «Διῶξτε ἀπό τήν πόλη τό δολοφόνο τοῦ Λαίου!» Ὁ Οιδίπους, μὴ γνωρίζοντας ποιόν εἶχε συναντήσει στά στενά, καί καταράστηκε καί καταδίκασε σέ ἐξορία τό δολοφόνο.

η. Ὁ τυφλός Τειρεσίας, ὁ πιό φημισμένος μάντης τῆς ἐποχῆς στήν Ἑλλάδα, ζήτησε ἀκρόαση ἀπό τόν Οιδίποδα. Λέγεται ὅτι ὁ Τειρεσίας τυφλώθηκε ἀπό τήν Ἀθηνά, ἐπειδὴ τήν εἶδε τυχαῖα γυμνὴ τήν ὥρα πού λουζόταν, μετά ὅμως συγκινήθηκε τόσο ἀπό τίς ἱεσίες τῆς μητέρας τοῦ Τειρεσία, ὥστε ἀπέσπασε ἀπό τήν αἰγίδα της τό φίδι. Ἐριχθόνιο καί τό πρόσταξε:

— Καθάρισε τὰ ἄφτιά τοῦ Τειρεσία μέ τή γλώσσα σου γιά νά καταλαβαίνει τή λαλιά τῶν προφητικῶν πουλιῶν.

θ. Κατ' ἄλλους πάλι ὁ Τειρεσίας βρῆκε μιά φορά στό ὄρος Κυλλήνη δύο φίδια πού ζευγάρωναν. Ὅταν τὰ φίδια τοῦ ἐπιτέθηκαν ἐκεῖνος τὰ χτύπησε μέ τό ραβδί του σκοτώνοντας τό θηλυκό. Τότε μεταμορφώθηκε ὁ ἴδιος σέ γυναίκα καί ἔγινε ξακουστὴ ἑταίρα. Μετά ἀπό ἐφτά χρόνια ὅμως στό ἴδιο μέρος πάλι εἶδε δύο φίδια πού ζευγάρωναν καί, ἐπειδὴ αὐτὴ τῇ φορᾷ σκότωσε τό ἀρσενικό, ξανάγινε ἄντρας. "Αλλοι πάλι λένε ὅτι ὅταν ἡ Ἀφροδίτη καί οἱ τρεῖς Χάριτες — ἡ Πασιθέα, ἡ Καλή καί ἡ Εὐφροσύνη — διαφώνησαν γιά τό ποιά ἀπό ὅλες ἦταν ἡ πιό ὁμορφη, ὁ Τειρεσίας ἀπένειμε τό βραβεῖο στήν Καλή καί γι' αὐτό ἡ Ἀφροδίτη τόν μεταμόρφωσε σέ γριά. Ἡ Καλή ὅμως τόν πῆγε στήν Κρήτη ὅπου τοῦ χάρισε ὑπέροχους βοστρύχους. Μετά ἀπό μερικὲς μέρες ἡ

"Ηρα ἄρχισε νά κατηγορεῖ τόν Δία γιά τίς πολυάριθμες ἀπιστίες του. Ἐκεῖνος ἀπολογήθηκε λέγοντας ὅτι ἔτσι κι ἄλλιῶς ὅταν πλαгиάζει μαζί της, αὐτή ἀπολαμβάνει περισσότερο.

— Οἱ γυναῖκες βεβαίως ἀπολαμβάνουν πολύ περισσότερο στήν ἐρωτική πράξη ἀπό τούς ἄντρες, ὑποστήριξε.

— Κουταμάρες! φώναξε ἡ "Ηρα, ξέρεις πολύ καλά ὅτι συμβαίνει ἀκριβῶς τό ἀντίθετο.

Κλήθηκε λοιπόν ὁ Τειρεσίας νά λύσει τή διαφωνία μέ τήν προσωπική του πείρα, καί ἀπάντησε τά ἑξῆς:

"Αν διαιρούσαμε τήν ἡδονή σέ μέρη

δέκα,

ένα θά 'παιρνε ὁ ἄντρας κι ἐννιά ἡ
γυναίκα.

Ἡ "Ηρα θύμωσε τόσο πολύ μέ τό σαρκαστικό χαμόγελο τοῦ θριαμβευτῆ Δία, ὥστε τύφλωσε τόν Τειρεσία. Ὁ Ζεὺς ὅμως τόν ἀποζημίωσε μέ τό χάρισμα τῆς μαντείας καί μέ μιὰ ζωὴ πού θά διαρκοῦσε ἐφτά γενιές⁴.

1. Στριγνόμενος σέ μπαστούνι ἀπό ξύλο κρانيᾶς, πού τοῦ εἶχε χάρισει κάποτε ἡ Ἀθηνά, ἐμφανίστηκε λοιπόν ὁ Τειρεσίας στήν αὐλή τοῦ Οἰδίποδα καί τοῦ ἀποκάλυψε τήν ἀπόφαση τῶν θεῶν: « Ὁ λοιμός δέν θά σταματήσῃ παρά μόνον ὅταν ἓνας Σπαρτός θυσιάσῃ γιά τήν πόλη ». Τότε ἓνας ἀπό ὄσους φύτρωσαν ἀπό τά δόντια τοῦ δράκου, ὁ πατέρας τῆς Ἰοκάστης Μενουκίος, πῆγε καί γκρεμίστηκε ἀμέσως ἀπό τά τεῖχη καί ὀλόκληρη ἡ Θήβα τόν ἐπαινοῦσε γιά τήν αὐτοθυσία πού ἔδειξε ὡς καλός πολίτης.

Ὁ Τειρεσίας ὅμως συνέχισε:

— Σωστά ἔπραξε ὁ Μενουκίος, ὁ λοιμός θά σταματήσει. Μόνο πού οἱ θεοὶ κάποιον ἄλλον Σπαρτό εἶχαν ὑπόψη τους, ἓναν ἀπό τρίτη γενιά, ἐπειδὴ σκότωσε τόν πατέρα του καί παντρεύτηκε τήν ἴδια του τή μάνα. Μάθε λοιπόν, βασίλισσα Ἰοκάστη, ὅτι αὐτός ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἄντρας σου ὁ Οἰδίπους!

κ. Στήν ἀρχὴ κανεῖς δέν ἤθελε νά πιστέψῃ τόν Τειρεσία, ἀλλά σέ λίγο ἐπιβεβαιώθηκαν τά λόγια του ἀπό ἓνα γράμμα τῆς Κορίνθιας Περίβοιας.

Ἐγραψε ὅτι μετὰ ἀπὸ τόν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ βασιλιᾶ Πόλυβου, τώρα πιά ἦταν ἐλεύθερη νά ἀποκαλύψῃ τίς συνθη-

κες τῆς υἱοθεσίας τοῦ Οἰδίποδα, πράγμα πού ἔκανε μέ συντριπτικές λεπτομέρειες. Τότε ἡ Ἰοκάστη κρεμάστηκε ἀπὸ ντροπὴ καί λύπη, ἐνῶ ὁ Οἰδίπους τυφλώθηκε μέ μιὰ περόνη πού πῆρε ἀπὸ τά φορέματα τῆς Ἰοκάστης⁵.

λ. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Οἰδίπους, τόν ὁποῖον καταδίωκαν οἱ Ἐρινύες κατηγορώντας τόν ὅτι προκάλεσε τό θάνατο τῆς μητέρας του, παρέμεινε βασιλιάς τῆς Θήβας, ὥσπου πέθανε ἥρωικά σέ κάποια μάχη⁶. Ἄλλοι πάλι ὑποστηρίζουν ὅτι τόν ἔδιωξε ἀπὸ τῆς Θήβας ὁ Κρέων, ὁ ἀδελφός τῆς Ἰοκάστης. Προηγουμένως ὅμως καταράστηκε τόν Ἐτεοκλή καί τόν Πολυνείκη — οἱ ὁποῖοι ἦταν ταυτόχρονα γιοὶ του καί ἀδελφία του — ἐπειδὴ ὅλο ἀναίδεια τοῦ ἔστειλαν τό πίσω μέρος τοῦ σφάγιου, καί μάλιστα τό γοφό, ἀντὶ τῆς σπάλας πού ἄρμοζε σέ βασιλιά. Ἔτσι λοιπόν οἱ δύο νέοι παρακολούθησαν ἀδάκρυτοι τόν Οἰδίποδα νά ἐγκαταλείπει τήν πόλη πού ἀπελευθέρωσε κάποτε ἀπὸ τῆς Σφίγγας. Ἀφοῦ περιπλανήθηκε γιά χρόνια πολλὰ ἀπὸ χώρα σέ χώρα μέ τῆς βοήθεια τῆς πιστῆς του κόρης Ἀντιγόνης, κατέληξε στὸν Κολωνό τῆς Ἀττικῆς, ὅπου ὑπάρχει ἱερὸ ἄλσος τῶν Ἐρινύων. Αὐτὲς τόν καταδίωξαν μέχρι θανάτου καί τότε τόν ἔθαψε ὁ Θησεύς στὸ ἱερὸ τῶν Σεμνῶν Θεαινῶν στήν Ἀθήνα, ἀφοῦ τόν ἔκλαψε στὸ πλευρό τῆς Ἀντιγόνης⁷.

1. Ἀπολλόδωρος Γ 5, 7.

2. Ὑγίνος *Μύθος* 66· Σχολιαστὴς στίς *Φοινίσσες* τοῦ Εὐριπίδη 13, 26· Ἀπολλόδωρος δ. π. Πausanias I 5, 2.

3. Ἀπολλόδωρος Γ 5, 8· Ἡσίοδος *Θεογονία* 326· Σοφοκλῆς *Οἰδίπους Τύραννος* 391· Σχολιαστὴς στοὺς *Βατράχους* τοῦ Ἀριστοφάνη 1287.

4. Ἀπολλόδωρος Γ 6, 7· Ὑγίνος *Μύθος* 75· Ὁβίδιος *Μεταμορφώσεις* III 320· Πίνδαρος *Νεμεονίκαι* A 91· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 682· Σώστρατος στὸν *Εὐστάθιο* 1665.

5. Ἀπολλόδωρος Γ 5, 8· Σοφοκλῆς *Οἰδίπους Τύραννος* 447, 713, 731, 774, 1285 κτλ.

6. Ὁμηρος *Ὀδύσσεια* λ 270 καί *Ἰλιάς* ν 679.

7. Σοφοκλῆς *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ* 166 καί Σχολιαστὴς στὸ 1375· Εὐριπίδης *Φοινίσσαι Προίμιον*· Ἀπολλόδωρος Γ 5, 9· Ὑγίνος *Μύθος* 67· Πausanias A 28, 7.

1. Ἡ ἱστορία τοῦ Λαίου, τῆς Ἰοκάστης καί τοῦ Οἰδίποδα στηρίζεται σέ μιὰ σειρά ἀπὸ ἱερές εἰκόνες, ἡ ἀρχικὴ ἐρμηνεία τῶν

ὁποῖων παραποιήθηκε σκόπιμα. Χάθηκε ὁ μῦθος πού θά μπορούσε νά ἐξηγήσει τό ὄνομα τοῦ Λάβδακου (βοήθεια διὰ τῶν δαυλῶν), κατὰ πάσα πιθανότητα ὅμως θά ἀναφερόταν στήν ἀφιξη τοῦ Θείου Βρέφους πού συνοδεύταν ἀπό ἀναμμένους δαυλούς. Τό παιδί περιφερόταν ἀπό βοῖδολάτες ἢ ἀπό βοσκούς στήν τελετή τοῦ Νέου Ἔτους καί ἀνακηρυσσόταν γιός τῆς θεᾶς Βριμοῦς (τῆς θυμωμένης). Αὐτή ἦ ἔλευσις ἢ «ἀφιξη» ἦταν τό κυριότερο μέρος τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, ἴσως ὅμως καί τῶν Ἰσθμίων (βλ. 70. 5), πράγμα πού θά μπορούσε νά ἐξηγήσει ἐκεῖνο τό τμήμα τοῦ μύθου, τοῦ Οἰδίποδα, ὅταν καταφτάνει στή βασιλική αὐλή τῆς Κορίνθου. Γνωρίζουμε ὅμως ὅτι καί πολλά ἄλλα μυθικά ἢ σχεδόν μυθικά βασιλικά βρέφη ἀνατράφηκαν καί λατρεύτηκαν ἀπό βοσκούς, ὅπως λογουχάρη ὁ Ἴπποθόος (βλ. 49. α), ὁ Πελίας (βλ. 68. δ), ὁ Ἀμφίων (βλ. 76. α), ὁ Αἰγισθος (βλ. 111. ι), ὁ Μωυσής, ὁ Ρωμῦλος καί ὁ Κύρος, πού ὅλοι τους βρέθηκαν εἴτε ἐκτεθειμένοι σέ κάποιο ὄρος, εἴτε παραδομένοι στά κύματα μέσα σέ κασέλα, ἢ καί τά δύο. Ὁ Μωυσής βρέθηκε ἀπό τήν κόρη τοῦ Φαραῶ, ὅταν ἐκεῖνη κατέβηκε στό ποτάμι μέ τίς γυναῖκες πού τή συνόδευαν. Εἶναι πιθανόν τό ὄνομα *Οἰδῖπους* (πρησμένο πόδι) νά ἦταν ἀρχικά *Οἰδίπαις* (γιός τῆς ἀγριεμένης θάλασσας), τό ἴδιο ἐξάλλου σημαίνει τό ὄνομα τοῦ ἀντίστοιχου οὐαλοῦ ἥρωα Ντίλαν. Εἶναι ἐπίσης πιθανόν νά μὴν ἀνήκει στήν ἀρχή ἀλλά στό τέλος τῆς ἱστορίας τό τρύπημα τῶν ποδιῶν τοῦ Οἰδίποδα, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καί στό μῦθο τοῦ Τάλω (βλ. 92. ν καί 154. θ).

2. Ἡ δολοφονία τοῦ Λαίου συμβολίζει τόν τελετουργικό φόνο τοῦ ἡλιακοῦ βασιλιά ἀπό τό διάδοχό του: τόν πετοῦσαν ἀπό τό ἄρμα καί ἄφηναν τά ἄλογα νά τόν σύρουν ὥσπου νά πεθάνει (βλ. 71. ι). Ἡ ἀπαγωγή τοῦ Χρύσιππου σημαίνει μάλλον τή θυσία κάποιου ἀναπληρωτῆ του (βλ. 29. ι) στό τέλος τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας του.

3. Τό ἀνέκδοτο τῆς Σφίγγας προφανῶς βασιζέται σέ κάποιο πίνακα πού εἰκόνιζε τή θηβαϊκή φτερωτή Σελήνη-θεά, τῆς ὁποίας τό σύνθετο κορμί συμβόλιζε τά δύο μισά τοῦ θηβαϊκοῦ ἔτους — τό λιοντάρι τό αὐξανόμενο μέρος, ἐνῶ τό φίδι τό ἐλαττούμενο —, καί στήν ὁποία ἀπευθύνεται ἡ θυσία τοῦ νέου βασιλιά προτοῦ παντρεῦτε τήν ἱερεία τῆς, τή βασιλίσσα. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι τό αἶνιγμα πού ἔμαθαν οἱ Μοῦσες στή Σφίγγα ἐφευρέθηκε γιά νά ἐπεξηγηθεῖ κάποια παράσταση πού εἰκόνιζε ἕνα βρέφος, ἕναν πολεμιστή καί ἕναν γέροντα, ὅταν προσκυνοῦν τήν Τριπλή Θεά, διαφορετικό ὅμως πρόσωπο τῆς τριάδος ὁ καθένας. Ἀλλά ἡ Σφίγγα πού νικήθηκε ἀπό τόν Οἰδίποδα αὐτοκτονεῖ, ὅπως καί ἡ Ἰοκάστη, ἡ ἱερεία τῆς. Μήπως ὁ Οἰδίπους ἦταν κάποιος κατακτητής τῆς Θήβας τοῦ δέκατου τρίτου αἰῶνα, ὁ ὁποῖος κατάργησε τήν παλιά μινωική

λατρεία τῆς Σελήνης-θεᾶς καί εἰσήγαγε νέο ἡμερολόγιο; Μέ τό καλιό καθεστώς ὁ νέος βασιλιάς, ὁ ὁποῖος σκότωσε τόν πατέρα του καί παντρεύτηκε τή χήρα του, ἂν καί ξένος, ἦταν θεωρητικά ὁ γιός τοῦ προηγούμενου. Αὐτή ἡ συνήθεια παρερμηνεύτηκε ἀπό τούς πατριαρχικούς κατακτητές: τή θεώρησαν πατροκτονία καί αἰμομιξία. Ἡ φροῦδική θεωρία πού ὑποστηρίζει ὅτι ὅλοι οἱ ἄντρες ἔχουν «οἰδιπόδειο σύμπλεγμα», στηρίζεται ἀκριβῶς πάνω στήν παρεξήγηση τοῦ ἀνέκδοτου. Καί ἐνῶ ὁ Πλούταρχος γράφει (*Περὶ Ἰσίδος καί Ὀσίριδος* 32) ὅτι ὁ ἱπποπόταμος σκότωσε τόν πατέρα του καί βίασε τή μάνα του, οὔτε πρὸς στιγμή δέν ὑπονοεῖ ὅτι ὅλοι οἱ ἄντρες ἔχουν ἱπποποτάμιο σύμπλεγμα.

4. Μολονότι οἱ θηβαῖοι πατριῶτες δέν ἤθελαν νά ἀναγνωρίσουν ὅτι ὁ Οἰδῖπους ἦταν ξένος, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τήν πόλη τους μέ πολιορκία, καί προτιμοῦσαν νά τόν παρουσιάσουν ὡς χαμένο κληρονόμο τοῦ θρόνου, ἡ ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται ἀπό τό θάνατο τοῦ Μενοικέα, μέλους ἐκείνης τῆς προελληνικῆς φυλῆς, ἡ ὁποία ὀργάνωνε τὰ Πελώρια, γιορτές πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀφίωνα τοῦ Δημιουργοῦ καί ἡ ὁποία ὑποστήριζε ὅτι προέρχεται ἀπό τὰ σπαρμένα δόντια τοῦ Ὀφίωνα. Ὁ Μενοικεύς ἔπεσε ἀπὸ τὰ τεῖχη ἐλπίζοντας νά ἐξευμενίσαι τή θεά μέ τό θάνατό του, ὅπως ὁ Μ. Κούρτιος, ὅταν σχηματίστηκε ρωγμὴ στήν ἀγορά τῆς Ρώμης (Λίβιος VII 6). Παρόμοια περίπτωση αὐτοθυσίας συναντᾶμε καί στό μῦθο τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας (βλ. 106. κ). Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Μενοικέα στάθηκε μάταιος, ἀλλιῶς δέν θά ὑπῆρχε λόγος νά αὐτοκτονήσουν ἡ Σφίγξ καί ἡ ἱερεία τῆς. Ἡ ἱστορία τῆς Ἰοκάστης πού κρεμάστηκε, προφανῶς ἀποτελεῖ λάθος ἢ Ἑλένη τῶν λιόδεντρων, ὅπως ἡ Ἡριγόνη καί ἡ Ἀριάδνη τῆς λατρείας τοῦ κρασιοῦ, λέγεται ὅτι πέθαναν μέ αὐτό τόν τρόπο — ἴσως γιά νά σχετιστοῦν μέ τίς κοῦκλες τῆς θεᾶς Σελήνης πού κρεμοῦσαν ἀπὸ τὰ κλωνάρια τῶν ὀπωροφόρων δέντρων ὡς γονιμικά ἀφιερῶματα (βλ. 79. 2, 88. 10 καί 98. 5). Παρόμοια ἀγαλματίδια χρησιμοποιοῦσαν καί στή Θήβα: πάντως ὅταν ἡ Ἰοκάστη αὐτοκτόνησε, χωρίς ἀμφιβολία θά ἔπεσε ἀπὸ κάποιο βράχο, ὅπως ἡ Σφίγξ.

5. Τό γεγονός ὅτι οἱ μάντιες ὀνομάζονταν «Τειρεσίαις» σέ ὁλόκληρη τήν ἐλληνική μυθολογία ὑποδηλώνει ὅτι ὁ Ζεὺς χάρισε μακροζωία στόν Τειρεσία. Στὴν νότια Ἰνδία μέχρι καί τίς μέρες μας θεωρεῖται κακὸς οἰωνὸς νά δεῖ κανεὶς φίδι νά ζευγαρώνουν. Πιστεύεται ὅτι ὁ αὐτόπτης μάρτυρας τιμωρεῖται μέ τή «θηλυκιά ἀρρώστια» (ὅπως τήν ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος), γίνεται δηλαδή ὁμοφυλόφιλος. Ὁ ἔλληνας μυθογράφος μάλιστα προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο μέ στόχο νά γελοιοποιήσει τίς γυναῖκες. Ἡ κρανία πού ἀφιερώθηκε στόν Κρόνο ὡς προφητικό δέντρο (βλ. 52. 3 καί 170. 5) ἦταν σύμβολο τοῦ τέταρτου μήνα, δηλαδή τοῦ μήνα τῆς

ἐαρινῆς ἰσημερίας. Ἡ Ρώμη ιδρύθηκε σέ τούτη τήν ἐποχή τοῦ ἔτους στό σημεῖο ὅπου τό κοντάρι τοῦ Ρωμύλου, φτιαγμένο ἀπό ξύλο κρανιάς, τρύπησε τή γῆ. Ὁ Ἡσίοδος ἀνέβασε τόν ἀριθμό τῶν Χαρίτων ἀπό τίς παραδοσιακές δύο σέ τρεῖς (βλ. 13. 3), καί τίς ὀνομάζει Εὐφροσύνη, Ἀγλαΐα καί Θάλεια (Θεογονία 945). Ἀπό τήν ἀφήγηση τοῦ Σώστρατου γιά τά καλλιστεῖα δέν βγαίνει καί πολύ νόημα, ἐπειδή Πασιθέα Καλή Εὐφροσύνη (ἡ ὁμορφη γιά ὅλους θεά τῆς χαρᾶς) πιθανότατα ἦταν ἐπίθετα τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ συγγραφέας δανείστηκε μάλλον τήν ἱστορία ἀπό τό μῦθο τῆς κρίσης τοῦ Πάρη (βλ. 159. 1 καί 3).

6. Δύο ἀσυμβίβαστες μεταξύ τους ἐκδοχές σώθηκαν γιά τό θάνατο τοῦ Οἰδίποδα. Σύμφωνα μέ τόν Ὅμηρο πέθανε ἥρωικά σέ κάποια μάχη. Κατά τόν Ἀπολλόδωρο καί τόν Ὑγίνο ἐξορίστηκε ἀπό τόν Κρέοντα πού καταγόταν ἀπό τόν οἶκο τοῦ Κάδμου, καί περιπλανήθηκε τυφλός, ζητιάνος σέ διάφορες ἐλληνικές πόλεις, ὥσπου κάποτε ἔφτασε στόν Κολωνό τῆς Ἀττικῆς, ὅπου τόν καταδίωξαν μέχρι θανάτου οἱ Ἐρινύες. Τό γεγονός τῆς αὐτοτύφλωσης, στήν ὁποία ὁδηγήθηκε ἀπό τύψεις ὁ Οἰδίπους, ἐρμηνεύεται ἀπό μερικούς ψυχολόγους ὡς αὐτοενοουχισμός. Μολονότι κατά τούς ἑλληνες γραμματικούς ἡ τυφλότητα τοῦ Φοίνικα, δάσκαλου τοῦ Ἀχιλλέα (βλ. 160. μ), εἶναι ἀπλός εὐφημισμός τῆς ἀνικανότη-
τας, οἱ πρωτόγονοι μῦθοι εἶναι πάντα εἰλικρινεῖς, πράγμα πού φαίνεται ἀπό τόν εὐνοουχισμό τοῦ Κρόνου καί τοῦ Ἄτιδος πού περιγράφονται στά κλασικά κείμενα χωρίς καμιά ντροπή. Ἡ τυφλότητα τοῦ Οἰδίποδα γι' αὐτό τό λόγο φαίνεται μάλλον θεαμα-
τικό ἐφεύρημα, παρά γνήσιος μῦθος. Οἱ Ἐρινύες ὑπῆρξαν προσω-
ποποιήσεις τῶν τύψεων, ἀλλά μέ πολύ περιορισμένη ἔννοια: ἐμφα-
νίζονταν μόνον ὅσες φορές καταπατήθηκε κάποιο ταμπού σχετικό μέ τή μητέρα.

7. Σύμφωνα μέ μιὰ παραλλαγή πού δέν προέρχεται ἀπό τόν Ὅμηρο, ὁ Οἰδίπους τιμωρήθηκε μέ ἐξορία ἐπειδή ἀγνόησε τήν προσταΐδα θεά τῆς Πόλης καί στό τέλος ἔπεσε θύμα τῶν ἰδίων του τῶν δεισιδαιμονικῶν φόβων. Πιθανότατα οἱ νεωτερισμοί πού εἰσή-
γαγε βρῆκαν ἀντίθετη μιὰ ὁμάδα θηβαίων συντηρητικῶν καί τό γεγονός ὅτι οἱ γιοί καί ἀδελφοί του δέν ἤθελαν νά τοῦ στείλουν τή βασιλική σπάλα ἀπό τό σφάγιο, σημαίνει ὅπως ὁποῖοτε τή μὴ ἀναγνώριση τῆς θεϊκῆς του ἐξουσίας. Στήν Ἱερουσαλήμ ἡ σπάλα ἀνῆκε στοὺς ἱερεῖς (Λευιτικόν Ζ 32, ΙΑ 21 κτλ.), καί ὁ Τάνταλος ἐπίσης σπάλα ἐναπόθεσε μπροστά στή θεά Δήμητρα στό περίφημο συμπόσιο τῶν θεῶν (βλ. 108. γ). Στούς Ἀκάν ἡ δεξιὰ σπάλα ἀκόμα καί τώρα ἀνῆκει στόν ἡγεμόνα.

Μήπως δοκίμασε ὁ Οἰδίπους, ὅπως καί ὁ Σίσυφος, νά ἀλλάξει τό κληρονομικό δίκαιο ἀπό μητρογενετικό σέ πατρογενετικό καί

γι' αὐτό τό λόγο ἐξορίστηκε ἀπό τοὺς ὑπηκόους του; Εἶναι πιθανόν. Ὁ ἀθηναῖος Θεσεύς, ὁ ἄλλος πατριαρχικός ἐπαναστάτης πού κατάγεται ἀπό τόν Ἰσθμό, ὁ ὁποῖος ἐξόντωσε τήν ἀρχαία γενιά τῶν ἀθηναίων Παλλαντιδῶν (βλ. 99. α) καί σχετίζεται ἀπό τοὺς ἀθηναίους θεατρικούς συγγραφεῖς μέ τήν κηδεῖα τοῦ Οἰδίποδα, ἐξορίστηκε μέ παρόμοιο τρόπο στό τέλος τῆς βασιλείας του (βλ. 104. ζ).

8. Λόγω δραματικῆς οἰκονομίας ὁ Τειρεσίας ἐδῶ ἐμφανίζεται νά προσφητεῖ τήν τελικὴ πτώση τοῦ Οἰδίποδα. Ἀλλά ἡ ἱστορία μέ τή μορφή πού διασώθηκε φαίνεται ὅτι ἔχει ἀλλάξει ριζικά. Κάπως ἔτσι πρέπει νά ἦταν ἀρχικά:

Ὁ κορίνθιος Οἰδίπους κατέλαβε τή Θήβα, παντρεύτηκε τήν ἱέρεια τῆς Ἥρας Ἰοκάστη καί ἔτσι ἔγινε βασιλιάς. Μετά ἀνήγγει-
λε ὅτι ἡ βασιλεία στό ἐξῆς θα κληροδοτεῖται κατὰ τήν κορινθιακή
συνήθεια μέ τήν πατρικὴ γραμμὴ, ἀπὸ τὸν πατέρα στό γιό, θά πάψει
νὰ εἶναι λοιπὸν δῶρο τῆς Ἥρας. Ὁμολόγησε ἐπίσης ὅτι ντρέπεται
γιατὶ ἄφησε τὰ ἄλογα νὰ σύρουν τὸν Λαῖο πού θεωροῦσαν πατέρα
τοῦ ὥσπου νὰ πεθάνει, ὅπως καί ἐπειδὴ παντρεύτηκε τήν Ἰοκάστη
πού τὸν ἔκανε βασιλιά μέ τήν τελετὴ τῆς ἀναγέννησης. Ὅταν ὅμως
προσπάθησε νὰ ἀλλάξει αὐτὲς τὲς συνήθειες, ἡ Ἰοκάστη γιὰ νὰ
διαμαρτυρηθεῖ αὐτοκτόνησε καί στὴ Θήβα ξέσπασε λοιμός. Ἀκο-
λουθώντας τὴ συμβουλὴ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι ἀρνῆθηκαν τὴν ἱερὴ
σπάλα στόν Οἰδίποδα καί μετὰ τὸν ἐξόρισαν. Πέθανε προσπαθών-
τας μάταια νὰ ἐπανακτήσει τὸ θρόνο του σὲ κάποια μάχη.

106

ΕΠΤΑ ΕΠΙ ΘΗΒΑΣ

ΉΤΑΝ τόσο πολλοὶ οἱ πρίγκιπες πού ἐπισκέφτηκαν τό Ἄρ-
γος μέ τήν ἐλπίδα νὰ παντρευτοῦν τήν Αἰγεία ἢ τήν Δηϊπύ-
λη, μιὰ ἀπὸ τίς δύο κόρες τοῦ βασιλιᾶ Ἀδραστου, ὥστε
ἐκεῖνος δέν τόλμησε νὰ διαλέξει κανέναν γιὰ γαμπρό του,
ἐπειδὴ φοβόταν ὅτι ὅλους τοὺς ἄλλους θά τοὺς κάνει ἐχθροὺς
του. Ἀπευθύνθηκε λοιπὸν στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν καί
πῆρε τὸν ἐξῆς χρησμὸ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα: «Ζεῦξε στό
δίφρο σου τὸν κάπρο καί τὸ λιοντάρι πού παλεύουν στό
παλάτι σου.»

β. Ἀνάμεσα στοὺς μνηστῆρες μέ τίς μικρότερες πιθανό-
τητες ἦταν ὁ Πολυνείκης καί ὁ Τυδεύς. Ὁ Πολυνείκης καί ὁ
δίδυμός του Ἐτεοκλῆς ἐκλέχτηκαν συμβασιλεῖς στὴ Θήβα

μετά τήν ἐκδίωξη τοῦ πατέρα τους Οἰδίποδα. Συμφώνησαν νά βασιλεύουν ἐναλλάξ, ἓνα χρόνο ὁ καθένας. "Όταν ὅμως τέλειωσε τό πρῶτο ἔτος, ὁ Ἐτεοκλῆς, πού ἡ σειρά του εἶχε ἔρθει πρώτη, δέν ἤθελε νά παραδώσει τό θρόνο· ἐπικαλούμενος μάλιστα ὅτι ὁ Πολυνείκης ρέπει πρὸς τό κακό, τόν ἐξόρισε ἀπό τήν πόλη. Ὁ Τυδεύς, γιός τοῦ Οἰνέα ἀπό τήν Καλυδῶνα, εἶχε σκοτώσει στό κυνήγι τόν ἀδελφό του Μελά-νιππο. Φώναζε ὅτι ἦταν ἀτύχημα, ἀλλά τοῦ κάκου· ἐπειδὴ ὑπῆρχε προγενέστερος χρησμός πού ἔλεγε ὅτι ὁ Μελάνιππος θά σκότωνε ἐκεῖνον, οἱ Καλυδῶνιοι ὑποπεύτηκαν τόν Τυδέα ὅτι ἤθελε νά προλάβει τή μοῖρα του, γι' αὐτό καί τόν ἐξόρισαν.

γ. Σύμβολο τῆς Θήβας εἶναι τό λιοντάρι, ἐνῶ τῆς Καλυδῶνας ὁ κάπρος· οἱ δύο ἐξόριστοι μνηστῆρες λοιπόν εἶχαν στολίσει τίς ἀσπίδες τους μέ αὐτά τά δύο σύμβολα. Ἐκεῖνο μάλιστα τό βράδι λογοφῆραν ἄγρια γιά τό τίνος ἡ γενέτειρα εἶναι περισσότερο ἔνδοξη καί περισσότερο πλούσια. Ἄν δέν ἔμπαινε ὁ Ἄδραστος στή μέση νά τοὺς χωρίσει καί νά τοὺς συμφιλιώσει θά ἔφταναν στό φονικό. Τότε ὁ Ἄδραστος θυμήθηκε τό χρησμό καί πάντρεψε τήν Αἰγεία μέ τόν Πολυνείκη καί τή Δηιπύλη μέ τόν Τυδέα μέ τήν ὑπόσχεση ὅτι θά βοηθήσει καί τοὺς δύο νά ἀνέβουν πάλι στό θρόνο. Πάντως θά ξεκινοῦσε πρῶτα ἐναντίον τῆς Θήβας πού βρισκόταν καί πιό κοντά¹.

δ. Ὁ Ἄδραστος συγκάλεσε τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἀργίτικων φυλῶν: τόν Καπανέα, τόν Ἱπομέδοντα, τό γαμπρό του Ἀμφιάραο, τό μάντη, ὅπως καί τόν Παρθενοπαῖο, τόν ἀρκάδα συμμαχό του, γιό τοῦ Μελέαγρου καί τῆς Ἀτаланτῆς, καί τοὺς διέταξε νά πάρουν τά ὅπλα καί νά ξεκινήσουν πρὸς τήν ἀνατολή. Ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἥρωες μόνον ὁ Ἀμφιάραος ἀπέφευγε νά συμμορφωθεῖ μέ τή διαταγή, ἐπειδὴ προέβλεπε ὅτι μέ ἐξαίρεση τόν Ἄδραστο ὅλοι θά σκοτωθοῦν στόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Θήβας. Στήν ἀρχή δέν ἤθελε καθόλου νά τοὺς ἀκολουθήσει.

ε. Εἶχε συμβεῖ ὅμως καί παλιότερα νά λογοφέρει ὁ Ἄδραστος μέ τόν Ἀμφιάραο γιά τίς κρατικές ὑποθέσεις τοῦ Ἀργούς. Οἱ δύο ὀργισμένοι ἄντρες μπορεῖ καί νά σκοτώνονταν ἂν δέν τοὺς ἐμπόδιζε ἡ ἀδελφή τοῦ Ἄδραστο καί σύζυγος τοῦ Ἀμφιάραου Ἐριφύλη. Ἀρπάζοντας τήν

ἡλακάτη τῆς μπῆκε ἀνάμεσα καί ἔριξε κάτω τά σπαθιά τους. Μετά τοὺς ὅρκισε νά δεχτοῦν τή δική τῆς κρίση, ἂν τυχόν προκύψει νέα διαφωνία μεταξύ τους. Ὅταν ὁ Τυδεύς ἔμαθε γι' αὐτό τόν ὄρκο, βρῆκε τόν Πολυνείκη καί τοῦ εἶπε:

— Ἡ Ἐριφύλη φοβᾶται μήπως χάσει τήν ὁμορφιά τῆς. Ἄν τῆς χάριζες τό μαχικό περιδέραιο, τό δῶρο τῆς Ἀφροδίτης στήν προγιαγιά σου Ἀρμονία στοὺς γάμους τῆς μέ τόν Κάδμο, ἡ Ἐριφύλη θά ἔλυνε μέ μιᾶς τή διαφωνία ἀνάμεσα στόν Ἀμφιάραο καί στόν Ἄδραστο, καί θά ἔπειθε τόν Ἀμφιάραο νά ἔρθει μαζί μας.

ζ. Ἡ ὑπόθεση κανονίστηκε διακριτικά καί τό στράτευμα ξεκίνησε μέ ἀρχηγούς τοὺς ἐφτά ἥρωες: τόν Πολυνείκη, τόν Τυδέα καί τοὺς πέντε Ἀργεῖους². Σύμφωνα μέ τή γνώμη μερικῶν ὁ Πολυνείκης δέν συμπεριλαμβάνεται στοὺς ἐφτά καί στή θέση του τοποθετοῦν ἓνα ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Ἀργεῖου Ἴφιος, τόν Ἐτεοκλή³.

η. Ὁ δρόμος τους περνοῦσε ἀπὸ τή Νεμέα ὅπου ἐκεῖνο τόν καιρό βασιλεῦε ὁ Λυκοῦργος. Ὅταν ζήτησαν ἄδεια ἀπὸ τόν Λυκοῦργο νά πιοῦν οἱ στρατιῶτες τους ἀπὸ τὰ νερά τῆς χώρας, ὁ Λυκοῦργος τοὺς παραχώρησε τήν ἄδεια καί ἔστειλε τή δούλα Ὑψιπύλη νά τοὺς ὀδηγήσει στήν κοντινότερη πηγὴ. Ἡ Ὑψιπύλη ἦταν πριγκίπισσα ἀπὸ τή Λῆμνο, καί ὅταν οἱ Λῆμνιες ὀρίστηκαν ὅτι θά σκοτώσουν ὅλους τοὺς ἄντρες τοῦ νησιοῦ ὡς ἐκδίκηση γιά κάθε ἀδικία πού ὑπέστησαν ἀπὸ αὐτοὺς, ἡ Ὑψιπύλη ἔσωσε τή ζωὴ τοῦ πατέρα τῆς Θόαντα. Γιά τιμωρία τήν πούλησαν σκλάβα καί ζοῦσε στή Νεμέα ὡς τροφός τοῦ γιοῦ τοῦ Λυκοῦργου Ὁφέλτη. Ὅταν ὀδήγησε τό στρατό τοῦ Ἄδραστο στήν πηγὴ καί ἀκούμπησε κατὰχαμα γιά ἓνα λεπτό τό ἀγοράκι, ἓνα φίδι τυλίχτηκε γύρω ἀπὸ τό λαιμό τοῦ παιδιοῦ καί τό δάγκωσε. Ὡσπου νά ἐπιστρέψουν ἀπὸ τήν πηγὴ ὁ Ἄδραστος καί οἱ ἄντρες του, ἦταν ἤδη ἀργά: δέν τοὺς ἔμενε παρά νά σκοτώσουν τό φίδι καί νά θάψουν τό παιδί.

θ. Ὅταν ὁ Ἀμφιάραος τοὺς προειδοποίησε ὅτι τό σημάδι αὐτό ἦταν δυσσίωνο, ἐκεῖνοι ἱδρυσαν τὰ Νέμεα στή μνήμη τοῦ παιδιοῦ, ἐνῶ τό ἴδιο τό ὄνόμασαν Ἀρχέμορο πού σημαίνει «ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους». Καθένας ἀπὸ τοὺς ἐφτά ἥρωες κατόρθωσε νά νικήσει σέ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐφτά ἀγωνίσματα. Τὰ Νέμεα ὀργανώνονταν κάθε τέσσερα χρόνια καί οἱ κριτές

φοροῦσαν ἀπό τότε μαῦρα ὡς ἔνδειξη πένθους γιὰ τό θάνατο τοῦ 'Οφέλτη, ἐνῶ τὰ στεφάνια πλέκονταν ἀπό πετροσέλινο πού συμβολίζει τήν ἀτυχία⁴.

ι. Μόλις ἔφτασαν στόν Κιθαιρώνα, ὁ "Αδραστος ἔστειλε ἀγγελιαφόρο τόν Τυδέα στή Θήβα γιά νά ζητήσει ἀπό τόν 'Ετεοκλή νά παραχωρήσει τό θρόνο στόν Πολυνεΐκη. "Όταν οἱ Θηβαῖοι ἀρνήθηκαν, ὁ Τυδεύς προκάλεσε σέ μονομαχία τοὺς ἀρχηγούς τῶν φυλῶν τόν ἕναν μετά τόν ἄλλον καί βγήκε νικητής σέ κάθε ἀγώνα. Σύντομα οὔτε ἕνας Θηβαῖος δέν βρισκόταν νά τολμήσει νά τόν πολεμήσει. Τότε οἱ 'Αργεῖοι πλησίασαν περισσότερο τά τείχη τῆς Θήβας καί ὁ καθένας ἀπό τοὺς ἥρωες κατασκήνωσε ἀπέναντι σέ μιά ἀπό τίς ἐφτά πύλες τῆς πόλης.

κ. Μετά ἀπό παράκληση τοῦ 'Ετεοκλῆ ὁ μάντης Τειρεσίας χρησιμοδότησε ὅτι οἱ Θηβαῖοι θά νικήσουν μόνον ἐφόσον κάποιος πρίγκιπας μέ βασιλική καταγωγή θυσιαστεῖ μέ τή θέλησή του στό βωμό τοῦ "Αρη. Τότε ὁ γιός τοῦ Κρέοντα Μενοικεύς αὐτοκτόνησε μπροστά στά τείχη. Μέ τόν ἴδιο τρόπο εἶχε πέσει κάποτε ψηλά ἀπό τά τείχη ὁ θεῖος του ἀπό τόν ὁποῖο καί πῆρε τό ὄνομά του. 'Ο χρησμός τοῦ Τειρεσία ἐπαληθεύτηκε: οἱ Θηβαῖοι ἀρχικά ἠττήθηκαν σέ κάποια ἀψιμαχία καί ὀπισθοχώρησαν στήν πόλη, ὅταν ὁμως ὁ Καπανεύς ἔριξε σκάλα στό τεῖχος καί ἄρχισε τήν ἀναρρίχηση, ὁ Ζεὺς τόν κατατρόπωσε ἀμέσως μέ ἕναν κεραυνό. Οἱ Θηβαῖοι πῆραν θάρρος καί πραγματοποιώντας μιά σφοδρή ἐξοδο σκότωσαν ἄλλους τρεῖς ἀπό τοὺς ἐφτά ἥρωες. "Ενας ἀπό αὐτοὺς μάλιστα πού συνέβη νά λέγεται Μελάνιππος, πλήγωσε καί τόν Τυδέα στήν κοιλιά. 'Η θεά 'Αθηνά πού ἀγαποῦσε πολύ τόν Τυδέα, τόν λυπήθηκε ὅπως κειτόταν ἐκεῖ μισοπεθαμένος καί ἔτρεξε ἀμέσως στόν πατέρα της Δία γιά νά τοῦ ζητήσει τό ἐλιξίριο μέ τό ὁποῖο ὁ ἥρωας θά συνεχόταν γρήγορα. 'Ο πονηρός 'Αμφιάραος ὁμως, ὁ ὁποῖος μισοῦσε τόν Τυδέα ἐπειδή τοὺς ἐξανάγκασε νά ἐκστρατεύσουν, ἐπιτέθηκε στόν Μελάνιππο καί τοῦ ἔκοψε τό κεφάλι.

— 'Εχδικήθηκα γιά σένα! φώναξε τείνοντας τό κεφάλι στόν Τυδέα, ἀνοιξέ το καί ρούφηξε τό μυαλό.

"Ετσι καί ἔπραξε ὁ Τυδεύς: ὅταν ἡ 'Αθηνά τόν εἶδε φτάνοντας ἀκριβῶς ἐκείνη τή στιγμή μέ τό ἐλιξίριο, τό ἔχουσε χάμα καί ὅλο ἀποστροφή τράπηκε σέ φυγή.

λ. Μόνον ὁ Πολυνεΐκης, ὁ 'Αμφιάραος καί ὁ "Αδραστος ζοῦσαν πιά ἀπό τοὺς ἐφτά ἥρωες. Γιά νά ἐμποδίσει τήν συνέχιση τῶν σκοτωμῶν, ὁ Πολυνεΐκης πρότεινε στόν 'Ετεοκλή νά κριθεῖ σέ μονομαχία ἡ τύχη τοῦ θρόνου. 'Ο 'Ετεοκλῆς δέχτηκε τήν πρόκληση καί στή σκληρή μονομαχία τραυματίστηκαν θανάσιμα καί οἱ δύο. Τότε παίρνοντας τήν ἀρχηγία τῶν θηβαϊκῶν στρατευμάτων ὁ θεῖος τους Κρέων διέλυσε τοὺς ἀπελπισμένους 'Αργεῖους. 'Ο 'Αμφιάραος προσπάθησε νά διαφύγει μέ τό ἄρμα του στίς ὄχθες τοῦ 'Ισμηνίου ποταμοῦ: ἕνας Θηβαῖος πού τόν καταδίωκε προσπάθησε νά τόν χτυπήσει ἀπό πίσω, ἐκείνη ὁμως τή στιγμή ὁ Ζεὺς ἔριξε ἀστροπελέκι, ἀνοιξε ἡ γῆ καί ὁ 'Αμφιάραος ἐξαφανίστηκε μαζί μέ τό ἄρμα του καί ἔκτοτε βασιλεύει ἀνάμεσα στοὺς νεκρούς, ἐκεῖνος ὁ ζωντανός. 'Ο ἡνίοχός του Βάτων ἐξαφανίστηκε μαζί του⁵.

μ. Διαπιστώνοντας ὅτι ἡ μάχη χάθηκε ὁ "Αδραστος ἀνέβηκε στό φτερωτό ἄλογό του 'Αρίωνα καί διέφυγε. "Όταν ὁμως ἀργότερα ἔμαθε ὅτι ὁ Κρέων δέν ἐπέτρεπε νά ταφοῦν οἱ νεκροὶ τοῦ ἐχθροῦ, πῆγε ὡς ἱκέτης στήν 'Αθήνα καί ἔπεισε τόν Θησέα νά ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῆς Θήβας καί νά τιμωρήσει τόν Κρέοντα γιά τήν ἀσέβειά του. Αἰφνιδιάζοντάς τους ὁ Θησεύς κατέλαβε τήν πόλη, αἰχμαλώτισε τόν Κρέοντα καί παρέδωσε τίς σορούς τῶν νεκρῶν ἡρώων στοὺς συγγενεῖς τους, οἱ ὁποῖοι τοὺς τοποθέτησαν σέ ψηλές πυρές. "Όταν ἡ γυναίκα τοῦ Καπανέα Εὐάδνη εἶδε ὅτι ὁ ἄντρας της ἡρωοποιήθηκε ἀπό τό ἀστροπελέκι τοῦ Δία, ἀποφάσισε νά μὴν τόν ἀποχωριστεῖ ποτέ. 'Επειδή ὁμως τό ἔθιμο ἤθελε νά θάβουν τοὺς κεραυνοβολημένους σέ διαφορετικό μέρος ἀπό τοὺς ἄλλους, καί μάλιστα νά περιφράσσεται ὁ τάφος τους, ἐκείνη ἔπese στήν πυρά καί κάηκε ζωντανή⁶.

ν. 'Η ἀδελφή τοῦ 'Ετεοκλῆ καί τοῦ Πολυνεΐκη 'Αντιγόνη, προτοῦ ἀκόμα ὁ Θησεύς φτάσει στή Θήβα, ἔφτιαξε μυστικά μιά μεγάλη πυρά παραβαίνοντας τήν ἐντολή τοῦ Κρέοντα καί ἀπέρριψε πάνω τῇ σορὸ τοῦ Πολυνεΐκη. Κοιτώντας ἀπό τά παράθυρα τοῦ παλατιοῦ ὁ Κρέων παρατήρησε κάτι νά κοκκινίζει μέσα στό σκοτάδι, λές καί ἔβλεπε τίς φλόγες τῆς πυρᾶς. Βγήκε νά δεῖ τί συμβαίνει καί ξάφνιασε τήν ἀνυπάκουη 'Αντιγόνη. Κάλεσε τό γιό του Αἴμονα μέ τόν ὁποῖον ἡ 'Αντιγόνη ἦταν ἀρραβωνιασμένη καί τόν διέταξε νά

θάψει ζωντανή τήν κοπέλα στὸν τάφο τοῦ Πολυνεΐκη. Ἐκεῖνος προσποιήθηκε ὅτι ἐκτελοῦσε τὴν ἐντολή· ἀντὶ νὰ τὸ κάνει ὁμως παντρεύτηκε μυστικά τὴν Ἀντιγόνη καὶ μετὰ τὴν ἔστειλε νὰ ζήσει ἀνάμεσα στοὺς βοσκούς του. Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ γέννησε ἓνα γιό, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐπέστρεψε στὴ Θήβα γιὰ νὰ πάρει μέρος σὲ κάποιους ταφικούς ἀγῶνες. Ὁ Κρέων ὁμως πού βασιλεὺς ἀκόμα στὴ Θήβα τὸν ἀναγνώρισε ἀμέσως ἀπὸ τὸ σημάδι σὲ σχῆμα φιδιοῦ, τὸ ὁποῖο ξεχώριζε ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ Κάδμου, καὶ τὸν καταδίκασε σὲ θάνατο. Ὁ Ἡρακλῆς προσπάθησε νὰ μεσολαβήσει γιὰ νὰ τὸν σώσει, ὁ Κρέων ὁμως φάνηκε ἀνένδοτος. Τότε ὁ Αἴμων σκότωσε τὴν Ἀντιγόνη καὶ κατόπιν αὐτοκτόνησε⁷.

1. Ὑγίνος *Μῦθος* 69· Εὐριπίδης *Φοίνισσαι* 408 κέξ., 409 σχόλιον, Ἰκέτιδες 132 κέξ· Ἀπολλόδωρος Γ' 6, 1.
2. Αἰσχύλος *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας* 375 κέξ· Ὅμηρος *Ὀδύσεια* λ 326 κέξ. καὶ ο 247· Σοφοκλῆς *Ἡλέκτρα* 836 κέξ. καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν *Ἐριφύλη*· Ὑγίνος *Μῦθος* 73· Πausanias Ε' 17, 7 κέξ. καὶ ὁ 41, 2· Διόδωρος Σικελιώτης Δ' 65, 5 κέξ· Ἀπολλόδωρος Γ' 6, 2-3.
3. Αἰσχύλος *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας* 458 κέξ· Σοφοκλῆς *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ* 1316· Πausanias Ι' 10, 3.
4. Ἀπολλόδωρος Α' 9, 17 καὶ Γ' 6, 4· Ὑγίνος *Μῦθοι* 74 καὶ 273· Σχολιαστὴς στὴν *Υπόθεσιν τῶν Νεμεονικῶν* τοῦ Πινδάρου.
5. Αἰσχύλος *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας* 375 κέξ· Εὐριπίδης *Φοίνισσαι* 105 κέξ. καὶ 1090 κέξ· Διόδωρος Σικελιώτης Δ' 65, 7-9· Ἀπολλόδωρος Γ' 6, 8· Ὑγίνος *Μῦθοι* 69 καὶ 70· Σχολιαστὴς στοὺς *Νεμεονίκες* τοῦ Πινδάρου Ι' 7· Πausanias Θ' 18, 1· Ὁβίδιος *Ἰβις* 427 κέξ. καὶ 515 κέξ.
6. Ὑγίνος *Μῦθος* 273· Ἀπολλόδωρος δ.π· Εὐριπίδης *Ἰκέτιδες*· Πλούταρχος *Θησεύς* 29· Ἰσοκράτης *Πανηγυρικός* 54-58· Πausanias Α' 39, 2.
7. Σοφοκλῆς *Ἀντιγόνη* σποράδην· Ὑγίνος *Μῦθος* 72· Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν *Ἀντιγόνη* τοῦ Εὐριπίδη· Αἰσχύλος *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας* 1005 κέξ· Ἀπολλόδωρος Γ' 7, 1.

1. Ὁ χρησμός τοῦ Ἀπόλλωνα γιὰ τὸ ζῆσιμο τοῦ κάπρου καὶ τοῦ λιονταριοῦ μαζί σὲ ἓνα ἄρμα, ἀρχικά μάλλον σήμαινε ὅτι εἶναι σοφὸ νὰ ἰδρύει κανεὶς διπλὴ βασιλεία παρακάμπτοντας ἔτσι τὴν πολιτικὴ διχόνοια ἀνάμεσα στὸν Ἱερὸ Βασιλιά καὶ στὸν ἀναπληρωτὴ του, ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε ἄλλωστε καὶ ἡ πτώση τῆς Θήβας

(βλ. 69. I). Παράλληλα ὁμως τὸ λιοντάρι ἦταν σύμβολο τῆς Θήβας λόγω τῆς παλιᾶς τῆς θεᾶς, τῆς λιονταρόκορης Σφίγγας, ἐνῶ ὁ κάπρος ἦταν τῆς Καλυδῶνας, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἱερὸ τοῦ Ἀρη, ἴσως ἐπειδὴ προτιμοῦσε νὰ ἐμφανίζεται μὲ αὐτὴ τὴ μορφὴ του (βλ. 18. κ). Ὁ χρησμός λοιπὸν τοῦ Ἀπόλλωνα κάποιο ἄλλο περιεχόμενο πρέπει νὰ εἶχε. Οἱ ἀσπίδες μὲ τὰ ζωόμορφα ἐπιθέματα ἦταν ἀκόμη σὲ χρῆση καὶ στίς ἀρχές τῆς Κλασικῆς Ἐποχῆς (βλ. 98. 3 καὶ 160. ξ).

2. Οἱ μυθογράφοι συχνὰ ἔκαναν λογοπαίγνια μὲ τὸ μόριο *ερί* καὶ βεβαίαναν ὅτι σημαίνει περισσότερο τὴν «ἐρίδα» παρὰ τὴν «ὑπερβολή». Ἔτσι γεννήθηκε ὁ μῦθος τοῦ Ἐριχθόνιου (βλ. 25. I) καὶ τῆς Ἡ(ε)ριγόνης (βλ. 79. 3). Τὸ ὄνομα Ἐριφύλη ὁμως ἀρχικά σήμαινε «πολλὰ φύλλα» καὶ ὄχι «φυλετικές ἐρίδες»! Ὁ Ἡσίοδος (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι* 161 κέξ.) γράφει ὅτι ὁ Ζεὺς ἐξόντωσε δύο γενιές τῶν ἡρώων: τὴ μία στὸν ἀγῶνα γιὰ τὰ ἀρνιά τοῦ Οἰδίποδα στὴ Θήβα, καὶ στὴν ἄλλη στὴν Τροία, στὸν πόλεμο πού ξέσπασε γιὰ τὴν ξανθὴ Ἑλένη. Ἡ ἔκφραση «τὰ ἀρνιά τοῦ Οἰδίποδα» δὲν ἐξηγεῖται, ἀλλὰ ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρεται μάλλον στὸν πόλεμο μετὰ τοῦ Ἑτεοκλῆ καὶ τοῦ Πολυνεΐκη ὅπου οἱ Ἀργεῖοι ὑποστήριξαν ἕναν ἀνεπιτυχὴ ὑποψήφιο τοῦ θρόνου. Παρόμοιες ἀδελφικές ἐρίδες προκάλεσε καὶ τὸ χρυσόμαλλο δέρας γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίζονταν ὁ Ἀτρεὺς καὶ ὁ Θυέστης (βλ. III. γ-δ) καὶ τὸ ὁποῖο χάρισε τὸ θρόνο στὸν κάτοχό του. Καὶ ὁ Ζεὺς εἶχε χρυσόμαλλα κριάρια στὸ ὄρος Λαφύστιο, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν μάλλον βασιλικά διακριτικὰ τοῦ γειτονικοῦ Ὁρχομενοῦ καὶ ἐγίναν αἰτία μεγάλης αἵματοχυσίας (βλ. 70. 6).

3. Τὸ ὄνομα Ὑψιπύλη (ὑψηλὴ πύλη) πιθανόν ἦταν ἐπίθετο τῆς θεᾶς Σελήνης, ἐπειδὴ ἡ σελήνη διαγράφει ὑψηλὸ τόξο πάνω στὸν οὐρανό. Τὰ Νέμεα ὁργανώνονταν, ὅπως καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου, ὅταν ὁ Ἱερὸς Βασιλιάς εἶχε πιά βασιλέψει ὡς σύζυγος τῆς ἀρχιέρειας ἐπὶ πενήντα σεληνιακοὺς μῆνες. Τὸ ἔθιμο διατηρεῖται ἀκόμα στὸ μόθο, ὅπου κάθε χρόνο θυσιάσαν στὴ θεὰ ἓνα ἀγόρι στὴ θέση τοῦ βασιλιά, ἂν καὶ ἐδῶ τὸ ὄνομα Ὁφέλτης πού σημαίνει ἀπλῶς «αὐτὸς πού ὠφελεῖ», παίρνει βεβαιασμένη σημασία (περισφιγμένος ἀπὸ τὸν ὄφι), σὰν νὰ προερχόταν ἀπὸ τίς λέξεις *ὄφης* καὶ *εἰλω*, «περισφιγγω». Οὔτε καὶ *ἀρχέμορος* σημαίνει «ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους», ἀλλὰ μάλλον «ἀρχικὴ πρώτη ἐλιά» πού ἀναφέρεται στὰ κλαδιά πού κόβονταν ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἐλιά τῆς Ἀθηνᾶς (βλ. 16. γ) καὶ πού πιθανότατα στεφάνωναν στοὺς ἀγῶνες τοὺς νικητὲς τῶν διαφόρων ἀγωνισμάτων. Μετὰ τίς καταστροφές τῶν Περσικῶν Πολέμων ἀρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν πετροσέλινο στὰ Νέμεα στὴ θέση τῆς καθιερωμένης ἐλιάς ὡς σημεῖο πένθους. Τὸ πετροσέλινο θεωρήθηκε ἄτυχο φυτὸ ἴσως γιὰ

τίς ἀμβλωτικές του ιδιότητες — καί κατά τήν ἀγγλική παροιμία «τό πετροσέλινο φυτρώνει στους κήπους τῶν κερατωμένων συζύγων». Τό περισσότερο πετροσέλινο φύτρωνε στήν Ὠγυγία, τό νησί τῶν νεκρῶν.

4. Τό γεγονός ὅτι ὁ Τυδεύς ρούφηξε τό μυαλό τοῦ Μελάνιππου ἀποτελεῖ διδακτικό μῦθο. Οἱ Ἕλληνες εἰσέγαγαν αὐτόν τόν ἀρχέγονο τρόπο τῆς αὐξήσης τῆς μαχητικότητας, οἱ Σκύθες τόν ἐφάρμοζαν ἀκόμα καί στήν Κλασική Ἑποχή (Ἡρόδοτος Δ 64), ἀργότερα ὁμοῦς θεωρήθηκε πιά βαρβαρισμός. Ἡ παράσταση ὁμοῦς βάση τῆς ὁποίας οἱ μυθογράφοι ἐπλάσαν ὅλη αὐτή τήν ἱστορία, πιθανότατα εἰκόνιζε τήν Ἀθηνά τελώντας σπονδές στό πνεῦμα τοῦ Μελάνιππου, ἐπειδή ἀκριβῶς ἐνέκρινε τήν πράξη τοῦ Τυδέα. Τό χαμένο ἐπος μέ τίτλο Ἑπτά ἐπὶ Θήβας θά ἐμοιαζε πολύ μέ τήν ἰνδική Μαχαβχαράτα πού δοξάζει τή στρατιωτική κάστα Μαριανού: τό θέμα εἶναι παρόμοιο, ἡ ἀναμέτρηση μεταξύ συγγενῶν. Ἡ συμπεριφορά τῶν πολεμιστῶν εἶναι περισσότερο εὐγενική καί τραγική ἀπό ὅσο στήν Ἰλιάδα, οἱ θεοί δέν παίζουν κακοήθεις ρόλους, ὁ θάνατος τῆς χήρας πάνω στήν πυρά ἀποτελεῖ δόξα, καί ὁ Μπίσμα, ὅπως ὁ Τυδεύς, ρουφάει τό αἷμα τοῦ ἐχθροῦ του (βλ. 81. 8).

5. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀμφιάραου ἀποτελεῖ ἄλλο ἓνα παράδειγμα θανάτου βασιλιά ἀπό αὐτύχημα μέ ἄρμα (βλ. 71. α, 101. η, 105. δ, 109. κ, κτλ). Ἡ κατάβαση τοῦ Βάτωνα (βατόμουρο) μαζί μέ τό βασιλιά στόν Τάρταρο, πρέπει νά εἶναι ἐπεξήγηση τῆς διαδομένης σέ ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη ἀπαγόρευσης πού δέν ἐπιτρέπει τή βρώση τοῦ βατόμουρου, φρούτου σχετικοῦ μέ τό θάνατο.

6. Ἡ αὐτοθυσία τῆς Εὐάδνης θυμίζει τό μῦθο τῆς ἈλκΗΣΤΗΣ (βλ. 69. δ). Τά κατάλοιπα βασιλικῆς πυρᾶς, πού βρέθηκαν σέ θολωτό τάφο τῶν Δενδρῶν κοντά στίς Μυκίνες, μᾶς ὁδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι σέ τούτη τήν ἐξαιρετική περίπτωση ὁ βασιλιάς καί ἡ βασίλισσα θάφτηκαν ταυτόχρονα· καί ὁ Α. Πέρσον θεωρεῖ ὅτι ἡ βασίλισσα πέθανε μέ τή θέλησή της. Μπορεῖ ὁμοῦς νά τοὺς σκότωσαν ἢ καί νά πέθαναν ταυτόχρονα ἀπό τήν ἴδια ἀρρώστια, καί δέν ἀναφέρεται παρόμοια μυκηναϊκή ταφή ἄλλου. Τό σάτι, τό ἔθιμο νά καίγεται ἡ χήρα ἐκουσίως μαζί μέ τή σορό τοῦ συζύγου της, ἦταν μάλλον ἐλληνικό ἔθιμο πού ἐπαψε σύντομα νά εἶναι τοῦ συρμού (βλ. 74. 8). Ὁ κεραυνός ἦταν ἀπόδειξη τῆς παρουσίας τοῦ Δία, καί ἐπειδή στίς πρωτόγονες θρησκείες τό «ἱερό» καί τό «ἀκάθαρτο» σημαίνουν τό ἴδιο — τά ἀπαγορευμένα ζῶα στό Λευιτικό εἶναι ἀκάθαρτα ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι ἱερά —, ὁ τάφος τοῦ κεραυνόπληκτου ἀνθρώπου περιφρασσόταν (ἔτσι γίνεται ἄλλωστε μέ τό λάκκο τοῦ μοσχαριοῦ πού ψόφισε ἀπό ἄνθρακα στά σύγχρονα ἀγροκτήματα), καί ὕστερα ἐκεῖνος ἀπολάμβανε τιμές ἥρωα. Τό νεκροταφεῖο

Πέλοψ καί Ἱπποδάμεια. Ἀγγειογραφία τοῦ Ε' αἰώνα π.Χ.
(Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο, Ἀρέτσο).

Πίσω σελίδα: Ὁ φόνος τῆς Κασσάνδρας. Ἀγγειογραφία τοῦ Ε' αἰώνα π.Χ.
(Ἐθνικό Μουσεῖο, Φερράρα).

κοντά στήν Ἐλευσίνα, ὅπου κατὰ τόν Πausανία θάφτηκαν τελικά οἱ ἑφτά ἥρωες, ταυτίστηκε καί ἀνασκάφτηκε πρόσφατα ἀπό τόν καθηγητή Μυλωνᾶ. Βρέθηκε ἕνα διπλό τάφο περικυκλωμένο μέ πέτρινο φράχτη καί πέντε μονούς. Κανένα σημάδι στούς σκελετούς δέν βεβαιώνει ἱγνή καύσης, ὅπως ἦταν ἔθιμο κατὰ τό δέκατο τρίτο αἰώνα Π.Χ., στόν ὁποῖο ἀποδίδονται τὰ θραύσματα ἀγγείων τοῦ τάφου. Τά χάλκινα ὅπλα καί τὰ ὑπόλοιπα μεταλλικά ἀντικείμενα πού ἀρχικά ἔθαψαν μαζί μέ τούς νεκρούς, κλάπηκαν ἀπό τούς τυμβωρύχους τῆς ἀρχαιότητος, καί οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλευσίνας ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται γιά τούς τάφους τοῦ κεραυνόπληκτου Καπανέα καί τῆς πιστῆς συζύγου του Εὐάδνης, ἴσως ἀκριβῶς λόγω τῶν δύο περικυκλωμένων ἀπό τόν πέτρινο φράχτη σκελετῶν καί τοῦ ἴδιου τοῦ πέτρινου φράχτη.

7. Ὁ μῦθος τῆς Ἀντιγόνης, τοῦ Αἰμονα καί τῶν βοσκῶν στήριζεται στήν ἴδια εἰκόνα μέ τῆς Ἀρνης (βλ. 43. δ) καί τῆς Ἀλόπης (βλ. 49. α). Μόνο πού δέν τελειώνει ὅπως θά περιμέναμε: ὁ γιός τοῦ Αἰμονα δέν σκοτώνει μέ τό δίσκο τόν παππού του (βλ. 73. π).

107

ΟΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ

Οἱ γιοί τῶν ἑφτά ἡρώων πού ἔπεσαν στή Θήβα ὀρκίστηκαν νά ἐκδικηθοῦν γιά τούς πατεράδες τους. Οἱ νέοι αὐτοί εἶναι γνωστοί ὡς Ἐπίγονοι. Τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν τούς ὑποσχέθηκε ὅτι θά νικήσουν, ἐφόσον ἀρχηγός τους θά γινόταν ὁ γιός τοῦ Ἀμφιάραου Ἀλκμέων. Αὐτός ὁμως δέν ἤθελε νά ἐπιτεθεῖ στή Θήβα καί διαπληκτίστηκε ἔντονα μέ τόν ἀδελφό του Ἀμφίλοχο γιά τήν ὀρθότητα τῆς ἐκστρατείας. "Ὅταν τελικά δέν κατόρθωσαν νά συμφωνήσουν, ἄν θά κηρύξουν τόν πόλεμο ἢ ὄχι, ἀνέθεσαν τήν ἀπόφαση στή μητέρα τους Ἐριφύλη. Ὁ γιός τοῦ Πολυνείκη Θέρσανδρος θυμῆθηκε μιᾶ παρόμοια περίπτωση καί ἀκολούθησε τό παράδειγμα τοῦ πατέρα του: δωροδόκησε τήν Ἐριφύλη μέ τό μαγικό φόρεμα πού εἶχε χαρίσει στήν προγιαγιά του Ἀρμονία ἢ θεά Ἀθηνά, ὅταν ἡ Ἀφροδίτη τῆς ἔδωσε τό μαγικό περιδέραιο. Ἡ Ἐριφύλη ἀποφάσισε νά γίνει ὁ πόλεμος, καί μέ βαριά καρδιά ὁ Ἀλκμέων ἀνέλαβε τήν ἀρχηγία.

β. Στή μάχη κάτω ἀπό τὰ τείχη τῆς Θήβας οἱ Ἐπίγονοι ἔχασαν τό γιό τοῦ Ἀδραστου Αἰγιαλέα. Τότε ὁ μάντης

Τειρεσίας προειδοποίησε τούς Θηβαίους ότι ή πόλη τους θα λεηλατηθεί· τά τείχη της θα σταθοῦν ὀρθία μόνο ὅσο παραμείνει στή ζωή ἕνας ἀπό τούς ἀρχικούς ἥρωες, καί ἐπειδή μόνον ὁ Ἄδραστος ἐπιζεῖ, μόλις μάθει γιά τό θάνατο τοῦ Αἰγιαλέα θά πεθάνει ἀπό τή στενοχώρια του. Τό πιό σωστό ἐπομένως εἶναι νά διαφύγουν τούτη τή νύχτα οἱ Θηβαῖοι. Ὁ Τειρεσίας πρόσθεσε ἀκόμα ὅτι τοῦ εἶναι ἀδιάφορο ἂν εἰσακουστεῖ ἢ ὄχι ἡ συμβουλή του· ὁ ἴδιος θά πεθάνει ἔτσι κι ἄλλιως, ἂν πέσει στά χέρια τῶν Ἀργείων ἢ Θήβα. Ἔτσι οἱ Θηβαῖοι κάτω ἀπό τό πέπλο τῆς νύχτας διέφυγαν πρὸς τό βορρά μαζί μέ τίς γυναῖκες, τά παιδιά, τά ὄπλα καί τά λίγα ὑπάρχοντά τους. Ὅταν εἶχαν πιά ἀπομακρυνθεῖ ἀρκετά, ξαπόστασαν καί ἱδρυσαν τήν πόλη τῆς Ἑστιάας. Τό χάραμα ὁ Τειρεσίας πού διέφυγε μαζί τους σταμάτησε στήν πηγή Τέλφουσα νά ξεδιψάσει καί ξαφνικά πέθανε.

γ. Ἡ ὑπόθεση ὅμως δέν σταματάει ἐδῶ. Ὁ Ἀλκμέων ἄκουσε τυχαῖα τόν Θέρσανδρο νά παινεύεται ὅτι σέ ἐκεῖνον κατὰ πρῶτο λόγο ὀφείλεται ἡ νίκη τῶν Ἀργείων, ἐπειδή ὁ ἴδιος δωροδόκησε τήν Ἐριφύλη, ὅπως κάποτε ὁ πατέρας του Πολυνείκης, γιά νά δώσει τήν ἐντολή τῆς ἀναχώρησης. Ἔτσι λοιπόν ὁ Ἀλκμέων ἔμαθε ὅτι ἡ ματαιοδοξία τῆς Ἐριφύλης προκάλεσε τό θάνατο τοῦ πατέρα του καί ὅτι αὐτή ἡ ἴδια ματαιοδοξία θά μπορούσε εὐκολά νά προκαλέσει καί τό δικό του θάνατο. Ρώτησε τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν καί ὁ Ἀπόλλων ἀπάντησε ὅτι τῆς ἀξίζει θάνατος. Παρεξηγώντας τήν ἀπάντηση, ὅτι δηλαδή τοῦ δόθηκε ἄδεια γιά τή μητροκτονία, ὁ Ἀλκμέων γύρισε καί — σύμφωνα μέ τή γνώμη μερικῶν σέ συνεργασία μέ τόν ἀδελφό του Ἀμφίλοχο — σκότωσε τήν Ἐριφύλη. Ἐκείνη ὅμως καταράστηκε τό γιό της προτοῦ πεθάνει:

— Ἐλλάδα, Ἀσία καί ὅλες οἱ χῶρες τοῦ κόσμου: μή δώσετε ποτέ καταφύγιο στούς φονιάδες μου! φώναξε.

Οἱ ἐκδικήτριες Ἐρινύες τότε κυνήγησαν καί τρέλαναν τόν Ἀλκμέωνα.

ε. Ὁ Ἀλκμέων ἤθελε πρῶτα νά διαφύγει στή Θεσπρωτία, ὅπου ὅμως δέν τοῦ ἐπέτρεψαν νά εἰσέλθει· τότε προχώρησε στήν Ψωφίδα, βασιλιάς τῆς ὁποίας ἦταν ὁ Φηγεύς πού τόν ἐξάγνισε γιά χάρη τοῦ Ἀπόλλωνα. Μετά τόν πάντρεψε

μέ τήν κόρη του Ἀρσινόη καί ὁ Ἀλκμέων τῆς χάρισε τό περιδέραιο καί τό φόρεμα πού εἶχε πάρει μαζί του. Οἱ Ἐρινύες ὅμως ἀγνόησαν τόν ἐξαγνισμό τοῦ Ἀλκμέωνα ἀπό τόν Φηγεά, συνέχισαν νά τόν καταδιώκουν καί ἡ χώρα τῆς Ψωφίδας ἔγινε ἄγονη ἐξαιτίας του. Τότε τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν τόν συμβούλεψε νά ἀπευθυνθεῖ στόν ποτάμιο θεό Ἀχελῷο, ὁ ὁποῖος τόν εἶχε ἐξαγνίσει κάποτε στό παρελθόν. Ὁ Ἀλκμέων παντρεύτηκε τήν κόρη τοῦ Ἀχελῷου Καλλιρρόη καί ἐγκαταστάθηκε στή γῆ ἐκείνη πού τότε μόλις εἶχε σχηματιστεῖ ἀπό τίς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ καί δέν τή βάραινε ἡ κατάρα τῆς Ἐριφύλης. Ἐδῶ ἔζησε εἰρηνικά γιά κάποιον διάστημα.

ζ. Ἐνα χρόνο ἀργότερα ἡ Καλλιρρόη ἄρχισε νά φοβᾶται ὅτι θά ἔχανε τήν ὁμορφιά της καί ἀρνήθηκε νά δεχτεῖ τόν Ἀλκμέωνα στό κρεβάτι της ἐφόσον δέν τῆς χάριζε τό περίφημο περιδέραιο καί τό φόρεμα. Ἐπειδή ἀγαποῦσε πολύ τήν Καλλιρρόη, ὁ Ἀλκμέων ἀποτόλμησε τό γυρισμό στήν Ψωφίδα· ξεγέλασε τόν Φηγεά καί δέν τοῦ ὁμολόγησε ὅτι στό μεταξύ εἶχε παντρευτεῖ τήν Καλλιρρόη, ἐπινόησε μάλιστα ἕνα χρῆσμά τοῦ Δελφικοῦ Μαντείου κατὰ τόν ὁποῖο δέν θά ἀπαλλασσόταν ἀπό τίς Ἐρινύες παρά μόνον ἀφιερώνοντας τό περιδέραιο καί τό φόρεμα στό ἱερό τοῦ Ἀπόλλωνα. Ὁ Φηγεύς κανόνισε νά ἐπιστραφοῦν καί τά δύο στόν Ἀλκμέωνα, πράγμα πού ἔκανε εὐχαρίστως ἡ Ἀρσινόη νομίζοντας ὅτι ὁ ἄντρας της θά ξαναγύριζε σέ ἐκείνην μόλις τόν ἄφηναν οἱ Ἐρινύες πού τόν εἶχαν πάρει πάλι ἀπό πίσω. Κάποιος ὑπηρέτης ὅμως τοῦ Ἀλκμέωνα μαρτύρησε τήν ἀλήθεια σχετικά μέ τήν Καλλιρρόη καί ὁ Φηγεύς θυμώσε τόσο πολύ ὥστε διέταξε τούς γιούς του νά παραφυλάξουν τόν Ἀλκμέωνα καί νά τόν σκοτώσουν τήν ὥρα πού θά ἔβγαине ἀπό τό παλάτι. Ἡ Ἀρσινόη εἶδε ἀπό κάποιον παράθυρο τό φόνο καί μή γνωρίζοντας τίποτε γιά τή διπροσωπία τοῦ Ἀλκμέωνα κατηγόρησε θρηνώντας τόν πατέρα της καί τά ἀδελφία της ὅτι καταπάτησαν τή φιλοξενία καί τήν ἄφησαν χήρα. Ὁ Φηγεύς τήν παρακαλοῦσε νά πάψει καί νά ἀκούσει τίς δικαιολογίες του, ἀλλά ἡ Ἀρσινόη βούλωσε τά ἄφτια της καί εὐχήθηκε νά πεθάνουν μέ βίαιο θάνατο ὁ πατέρας της καί τά ἀδελφία της προτοῦ σωθεῖ τό φεγγάρι. Γιά νά τήν τιμωρήσει ὁ Φηγεύς τήν ἔκλεισε σέ ἕνα κιβώτιο καί τή

χάρισε γιά σκλάβα στό βασιλιά τῆς Νεμέας. Ταυτόχρονα πρόσταξε τούς γιούς του:

— Πηγαίνετε αὐτό τό περιδέραιο καί τό φόρεμα στόν Ἀπόλλωνα, στούς Δελφούς. Ἐκεῖνος θά φροντίσει νά μήν προκαλέσουν ποτέ πιά ἄλλες συμφορές.

Οἱ γιοί τοῦ Φηγέα ὑπάκουσαν· στό μεταξύ ὅμως ἡ Καλλιρρόη ἄκουσε τί συνέβη στήν Ψωφίδα καί ζήτησε ἀπό τούς θεούς νά μεγαλώσουν τούς γιούς πού εἶχε ἀπό τόν Ἀλκμέωνα μέσα σέ μιὰ μέρα, ὥστε νά ἐκδικηθοῦν τό θάνατο τοῦ πατέρα τους. Τό αἶτημα εἰσακούστηκε καί ὁ Ζεὺς τούς ἔκανε ἄντρες ὁλόκληρους. Πῆραν ἀμέσως ὅπλα καί πῆγαν στή Νεμέα, ὅπου ἤξεραν ὅτι ἐκεῖ οἱ γιοί τοῦ Φηγέα θά διέκοπταν τό ταξίδι τους ἐπιστρέφοντας ἀπό τούς Δελφούς στήν προσπάθειά τους νά πείσουν τήν Ἀρσινόη νά ἀνακαλέσει τήν κατάρρα. Πράγματι ἔτσι κι ἔγινε: οἱ γιοί τοῦ Φηγέα ἤβελαν νά τῆς ποῦν τήν ἀλήθεια γιά τόν Ἀλκμέωνα, ἀλλά ἐκεῖνη οὔτε κι αὐτούς ἤθελε ν' ἀκούσει· οἱ γιοί τῆς Καλλιρρόης δέν σκότωσαν μόνο αὐτούς αἰφνιδιάζοντάς τους, ἀλλά τρέχοντας ἀμέσως στήν Ψωφίδα σκότωσαν καί τόν Φηγέα προτοῦ φανεῖ ἡ νέα σελήνη στόν οὐρανό. Ἐπειδὴ σέ ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα δέν βρέθηκε οὔτε ἓνας βασιλιάς ἢ ποτάμιος θεός γιά νά τούς ἐξαγνίσει, συνέχισαν τό δρόμο τους δυτικά μέχρι τήν Ἠπειρο καί ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἀκαρνανία πού ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό τόν μεγαλύτερο, τόν Ἀκαρνάνα.

θ. Στούς Δελφούς ἐπεδείκνυναν τό φόρεμα καί τό περιδέραιο μέχρι τόν Ἱερὸ Πόλεμο (τέταρτος αἰώνας Π.Χ.), ὅταν ὁ ληστής Φάυλλος ἀπὸ τῆ Φωκίδα τὰ ἔκλεψε· εἶναι ἄγνωστο ἂν τό ντυμένο μέ χρυσάφι, κεχριμπαρένιο περιδέραιο πού οἱ κάτοικοι τῆς Ἀμαθοῦντος τό θεωροῦν περιδέραιο τῆς Ἐριφύλης, εἶναι τό πραγματικό².

ι. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Τειρεσίας εἶχε δύο κόρες, τῇ Δάφνῃ καί τῇ Μαντῷ. Ἡ Δάφνη παρέμεινε παρθένα καί ἔγινε Σίβυλλα, μέ τῇ Μαντῷ ὅμως ὁ Ἀλκμέων ἔκανε δύο παιδιά, τόν Ἀμφίλοχο καί τήν Τισιφώνη, προτοῦ· τῇ στεῖλει στούς Δελφούς, στόν Ἀπόλλωνα· τὰ παιδιά τὰ ἐμπιστεύτηκε στό βασιλιά τῆς Κορίνθου Κρέοντα. Μετά ἀπὸ μερικά χρόνια ἡ γυναίκα τοῦ Κρέοντα ἄρχισε νά ζηλεύει φοβερὰ τήν Τισιφώνη γιά τήν ἀπαράμιλλη ὁμορφιά της καί τήν πούλησε σκλάβα. Χωρὶς νά γνωρίζει ποιά εἶναι, τήν ἀγόρασε ὁ

Ἀλκμέων γιά ὑπέρετρια, ἀλλὰ εὐτυχῶς γλίτωσε τήν αἰμομιξία. Ὅσον ἀφορᾷ τῇ Μαντῷ, στάλθηκε στήν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας, ὅπου παντρεύτηκε τόν βασιλιά τῆς Καρίας Ράχιο· δικὸς του γιὸς ἦταν ὁ περίφημος μάντης Μόψος.

1. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 66· Πausanias Θ 5, 13 κέξ., Θ 8, 6 καὶ Θ 9, 4 κέξ. Ἰγνίος Μύθος 70· ἀποσπάσματα ἀπὸ τίς τραγωδίες Ἐπίγονοι τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ.
2. Ἀπολλόδωρος Γ 7, 5-7· Ἀθήναιος ΣΤ 22· Ὁβίδιος *Μεταμορφώσεις* ΙΧ 413 κέξ. Πausanias Η 24, 8-10 καὶ Θ 41, 2· Παρθένιος *Διηγήσεις* 25.
3. Εὐριπίδης *Ἀλκμέων*, παρατίθεται στόν Ἀπολλόδωρο Γ 7, 7· Πausanias Ζ 33, 1· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 66.

1. Αὐτό τό δημοφιλὲς παραμῦθι τῶν ραψωδῶν πού περιέχει ἐλάχιστα μυθολογικὰ στοιχεῖα, μποροῦσε νά παιχτεῖ τό ἴδιο εὐκολα καί χωρὶς παρεξήγηση στὴ Θῆβα ὅσο καί στό Ἄργος, καὶ ἐνδιέφερε τό ἴδιο τούς κατοίκους τῆς Ψωφίδας, τῆς Νεμέας καί τῆς κοιλάδας τοῦ Ἀχελώου ποταμοῦ. Προοριζόταν νά ἐπεξηγῇ τήν ἰδρυση τῆς Ἐστιαίας καί τήν ἐποίκιση τῆς Ἀκαρνανίας καί περιέχει ἠθικοδιδασκτικὰ στοιχεῖα: διδάσκει τήν ἀσάθεια τῆς κρίσης τῶν γυναικῶν, τήν ἡλιθιότητα τῶν ἀντρῶν ὅταν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τῇ γυναικεῖα ματαιοδοξία καί φιλαργυρία, τῇ σοφία νά ἀκούει κανεὶς τούς μάντεις, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀνώτεροι πάσης ὑποψίας, τόν κίνδυνο παρερμηνείας τῶν χρησμῶν, ὅπως ἐπίσης ὅτι ἡ κατάρρα ὅπως δῆποτε θά βαρύνει τούς μητροκτόνους, ἀκόμη καί ἂν ὁ φόνος ἔγινε γιά νά ἐκδικηθοῦν τὴν δολοφονία τοῦ πατέρα τους (βλ. 114. α).

2. Τό πιὸ ἐνδιαφέρον σημεῖο τῆς ὅλης ἱστορίας εἶναι ὅτι πάλι ἡ Ἐριφύλη ἀποφασίζει ἀνάμεσα στόν πόλεμο καί στήν εἰρήνη. Ἡ πραγματικὴ σημασία τοῦ ὀνόματός της (πλούσια σέ φύλλα) μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρξε ἡ ἀργίτισσα ἱέρεια τῆς Ἥρας καί ὅτι προϊστάτο ἐνός μαντείου ὁμοίου μέ τῆς Δωδώνης, τό ὅποιο εἶχε κέντρο ἓνα προφητικὸ δέντρο (βλ. 51. 1). Ἄν αὐτὴ ἡ ὑπόθεση εἶναι ὀρθή, τό δέντρο πρέπει νά εἶναι ἡ ἱερὴ ἀπιδιά τῆς Ἥρας (βλ. 74. 6). Ὁ πόλεμος τῶν Ἑπτὰ κατὰ τῆς Θῆβας καί τὰ ἐπακόλουθα αὐτοῦ τοῦ πολέμου πού μόλις ἐξιστορήθηκαν, προηγούνται τῆς ἀποστολῆς τῶν Ἀργοναυτῶν καί τῆς ἐκστρατείας τῆς Τροίας καί τοποθετοῦνται ὑποθετικὰ στό δέκατο τέταρτο αἰῶνα Π.Χ.

ΟΙ ΓΝΩΜΕΣ διχάζονται ὅσον ἀφορᾷ τὴν καταγωγή καὶ τοὺς γονεῖς τοῦ Τάνταλου. Μητέρα του ἦταν ἡ Πλουτώ, κόρη τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας ἥ, ὅπως ἰσχυρίζονται ἄλλοι, κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος¹. Πατέρας του ἦταν ὁ Ζεὺς ἢ ὁ Τιμῶλος, ὁ βελανιδοστεφανωμένος θεὸς τοῦ ὄρους Τιμῶλου, ὁ ὁποῖος βασιλεύει μαζί με τὴ γυναῖκα του Ὁμφάλη στὴ Λυδία καὶ ἔκανε τὸν κριτὴ στὸν ἀγῶνα μεταξύ τοῦ Πάνα καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα². Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Τάνταλος ὑπῆρξε βασιλιάς τοῦ Ἀργεῖου ἢ τῆς Κορίνθου, ἐνῶ ἄλλοι ὅτι ἀπὸ τὸ ὄρος Σίπυλο ἔφτασε στὰ βόρεια, στὴ Λυδία, γιὰ νὰ βασιλέψει τελικὰ στὴν Παφλαγονία· ἀπὸ ἐκεῖ ὅμως, ἀφοῦ προκάλεσε τὴν ὀργὴ τῶν θεῶν, τὸν ἐξεδίωξε ὁ Φρύγας Ἴλος, ἐπειδὴ ἄρπαξε καὶ ἀποπλάνησε τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γανυμήδη³.

β. Ἡ γυναῖκα του — ἡ Εὐρυάνασσα, κόρη τοῦ ποτάμιου θεοῦ Πακτωλοῦ, ἢ Εὐρυθεμίστη, κόρη τοῦ ἄλλου ποτάμιου θεοῦ Ξάνθου, ἢ Κλυτία, κόρη τοῦ Ἀμφιδάμαντα, ἢ τέλος ἡ Πλειάς Διώνη — τοῦ χάρισε τρία παιδιὰ: τὸν Πέλοπα, τὴ Νιόβη καὶ τὸν Βροτέα⁴. Μερικοὶ ὅμως λένε ὅτι ὁ Πέλοψ ἦταν νόθος, ἢ γιὸς τοῦ Ἀτλαντα καὶ τῆς νύμφης Λίνου⁵.

γ. Ὁ Ζεὺς ἦταν στενὸς φίλος μετὰ τὸν Τάνταλο καὶ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ συμποσιάζεται μετὰ νέκταρ καὶ ἀμβροσία στὸν Ὀλυμπο. Κάποτε ὅμως χτύπησε κατακέφαλα ἡ δόξα τὸν Τάνταλο, μαρτύρησε τὰ μυστικὰ τοῦ Δία καὶ ἔκλεψε τὴν τροφή τῶν θεῶν γιὰ νὰ τὴ μοιραστεῖ μετὰ τοὺς θνητοὺς φίλους του, ἀλλὰ προτοῦ ἀποκαλυφτεῖ τὸ ἔγκλημά του, διέπραξε ἕνα χειρότερο: Προσκάλεσε τοὺς Ὀλύμπιους θεοὺς σὲ συμπόσιο στὸ ὄρος Σίπυλο — ἴσως στὴν Κόρινθο — καὶ ἐπειδὴ ἔκρινε ὅτι δὲν ἐπαρκοῦσαν τὰ τρόφιμα πού εἶχε στὸ κελάρι του, ἢ ἤθελε νὰ βάλει σὲ δοκιμασία τὴν παντογνωσία τοῦ Δία ἢ ἀπλῶς νὰ ἀποδείξει τὴν καλὴ του πρόθεση, ἔσφαξε τὸ γιὸ του Πέλοπα καὶ πρόσθεσε τὰ κομμάτια του στὸ φαγητὸ πού ετοίμαζε γιὰ τοὺς θεοὺς, ὅπως ἔκαναν οἱ γιοὶ τοῦ Λυκάονα μετὰ τὸν ἀδελφὸ τους Νίκτυμο ὅταν φιλοξένησαν τὸν Δία στὴν Ἀρκαδίαν⁶. Δὲ κατόρθωσε ὅμως νὰ ξεγελάσει τοὺς θεοὺς: κατάλαβαν τί τοὺς ἔδωσε νὰ φᾶνε καὶ ὅλοι τὸ ἀπόδιωξαν μετὰ ἀποστροφή, ἐκτός ἀπὸ τὴ Δήμητρα, ἡ ὁποία συγχυσμένη

ἀκόμη ἀπὸ τὸ πρόσφατο χαμὸ τῆς Περσεφόνης ἔφαγε τὴ σάρκα τῆς ἀριστερῆς τοῦ ὠμοπλάτης⁷.

δ. Ὁ Τάνταλος τιμωρήθηκε σκληρὰ γιὰ τὰ δύο ἔγκληματά του: τὸ βασιλεῖό του καταστράφηκε καὶ ὁ ἴδιος, ἀφοῦ θανατώθηκε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χέρι τοῦ Δία, καταδικάστηκε σὲ αἰώνιο μαρτύριο μαζί με τὸν Ἰξίωνα, τὸν Σίσυφο, τὸν Τιτυό, τὶς Δαναίδες καὶ ἄλλους. Βρίσκεται κρεμασμένος στὸ κλαδί ἐνὸς ὀπωροφόρου δέντρου πάνω ἀπὸ μιὰ ἐλώδη λίμνη καὶ βασανίζεται μόνιμα ἀπὸ πείνα καὶ δίψα. Τὰ κύματα σκεπάζουν τὴ μέση του, μερικές φορές φτάνουν ὥς τὸ πηγούνη του, ἀλλὰ κάθε φορὰ πού πάει νὰ πιεῖ ὑποχωροῦν καὶ δὲν μένει παρὰ ἡ μαῦρη λάσπη στὰ πόδια του· ἂν τυχόν μαζέψει λίγο νερὸ στὴ φούχτα, κυλάει ἀνάμεσα στὰ δάχτυλά του, δὲν φτάνει καλὰ καλὰ νὰ ὑγράνει τὰ σκαμμένα του χεῖλη, καὶ τελικὰ μένει πιὸ διψασμένος ἀπὸ ὅσο ἦταν. Τὸ δέντρο εἶναι φορτωμένο ἀπὸ ἀμύγδαλα, ἀστραφτερά μῆλα, γλυκὰ σύκα, ὠριμες ἐλιές καὶ ρόδια. Οἱ νόστιμοι καρποὶ ἀκουμποῦν σχεδὸν στοὺς ὤμους του, μόλις ὅμως ἀπλώσει τὸ χέρι του, ἕνα κύμα ἀέρα τὰ ἀπομακρύνει⁸.

ε. Μιὰ τεράστια πέτρα, ἕνας βράχος τοῦ Σίπυλου, κρέμεται πάνω ἀπὸ τὸ δέντρο ἀπειλώνοντας μόνιμως νὰ τσακίσει τὸ κεφάλι τοῦ Τάνταλου⁹. Αὐτὴ εἰδικὰ ἡ τιμωρία τοῦ ἐπιβλήθηκε γιὰ ἕνα τρίτο του ἔγκλημα: κλοπὴ μετὰ τὸ ἐπιβαρυντικὸ στοιχεῖο τῆς ψευδορκίας. Ὅταν κάποτε ὁ Ζεὺς ἦταν ἀκόμα βρέφος στὴν Κρήτη καὶ τὸν θήλαζε ἡ κατσίκα Ἀμάλθεια, ὁ Ἡφαίστος ἐφτιαξε στὴ Ρέα ἕνα μαντρόσκυλο ἀπὸ χρυσάφι γιὰ νὰ τὸν προσέχει. Αὐτὸ τὸ σκυλὶ κατόπιν ἔγινε ὁ φύλακας τοῦ ναοῦ τοῦ Δία στὴ Δίκη. Ὁ γιὸς τοῦ Μέρωπα Πανδάρεως, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴ Λυδία — εἴτε ἀπὸ τὴν Κρήτη ἢ τὴ Μίλητο, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ καταγόταν καὶ ἀπὸ τὴν Ἐφεσο — ἔκλεψε τὸ μαντρόσκυλο καὶ τὸ πῆγε στὸν Τάνταλο γιὰ νὰ τὸ κρύψει στὸ ὄρος Σίπυλο. Ὅταν κόπασε ἡ μεγάλη φασαρία μετὰ τὴν κλοπὴ, ὁ Πανδάρεις ζήτησε πίσω τὸ σκύλο ἀπὸ τὸν Τάνταλο· ἐκεῖνος ὅμως ὀρκίστηκε στὸ ὄνομα τοῦ Δία ὅτι ποτέ δὲν εἶχε δεῖ τὸ χρυσὸ σκυλὶ, οὔτε καν εἶχε ἀκούσει γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του. Ὁ ὄρκος ἔφτασε στὰ ἀφτιά τοῦ Δία καὶ πρόσταξε τὸν Ἑρμῆ νὰ διερευνήσει τὸ θέμα· ἐνῶ ὁ Τάνταλος ἐπέμενε στὴν ψευδορκία του, ὁ Ἑρμῆς ξαναβρῆκε τὸ σκύλο μετὰ πονηριά ἢ μετὰ τὴ

βία, καὶ ὁ Ζεὺς καταπλάκωσε τὸν Τάνταλο μέ βράχο τοῦ Σίπυλου. Μέχρι σήμερα δείχνουν τό σημεῖο αὐτό κοντά στή λίμνη μέ τό ὄνομα τοῦ Τάνταλου, στό λημέρι τῶν λευκῶν κύκνων αἰετῶν. Ὁ Πανδάρως καί ἡ γυναίκα του Ἀρμιοθή διέφυγαν πρώτα στήν Ἀθήνα καί ἔπειτα στή Σικελία, ὅπου πέθαναν ἐξαθλιωμένοι¹⁰.

ζ. Κατ' ἄλλους ὁ χρυσός σκύλος κλάπηκε ἀπό τόν Τάνταλο, ὁ ὁποῖος τόν ἐμπιστεύτηκε στόν Πανδάρω. Ὅταν ὁ Πανδάρως ἀρνήθηκε ὅτι ὁ σκύλος ἔφτασε ποτέ στά χέρια του, ὀργισμένοι οἱ θεοὶ τόν σκότωσαν μαζί μέ τή γυναίκα του ἢ μάλλον τούς μεταμόρφωσαν σέ βράχους. Οἱ ὀρφανεμένες κόρες τους Μερόπη, Κλεοθήρα, ἢ ἀλλιῶς Καμειρώ, καί ἡ Κλυτία μεγάλωσαν μέ τίς φροντίδες τῆς Ἀφροδίτης πού τίς ταίζε ξυνόγαλο, μέλι καί γλυκό κρασί. Ἡ Ἥρα τίς προίκισε μέ ὁμορφιά καί ὑπεράνθρωπη σοφία· χάρη στήν Ἀρτεμη ἔγιναν ψηλές καί δυνατές· καί ἡ Ἀθηνά τίς ἔμαθε ὅλες τίς γνώστες τέχνες. Δύσκολα καταλαβαίνει κανεὶς γιά ποιό λόγο λυπήθηκαν τόσο πολύ οἱ θεές τίς ὀρφανές καί γιατί ἔστειλαν τήν Ἀφροδίτη στόν Δία νά τοῦ μαλακώσει τήν καρδιά καί νά τίς καλοπαντρέψει, ἐκτός πιά κι ἂν αὐτές οἱ ἴδιες προέτρεψαν τόν Πανδάρω νά κλέψει τό σκυλί. Κάτι θά ὑποπτεύτηκε ὁ Ζεὺς, γιατί ὅσο κλείστηκε μέ τήν Ἀφροδίτη νά τά ποῦν στόν Ὀλυμπο, οἱ Ἀρπυιες ἄρπαξαν μέ τή συναίνεσή του τά τρία κορίτσια καί τά παρέδωσαν στίς Ἐρινύες οἱ ὁποῖες τά χλιοβασάνισαν γιά τά κρίματα τῶν γονιῶν τους¹¹.

η. Ὁ Πανδάρως ὑπῆρξε καί πατέρας τῆς Ἀηδόνας πού χάρισε στόν ἄντρα της Ζῆθο τόν Ἴτυλο. Ἡ Ἀηδὼν ζήλευε φοβερά τήν ἀδελφή της Νιόβη, ἡ ὁποία χαιρόταν τήν ἀγάπη ἔξι γιῶν καί ἔξι θυγατέρων. Στήν προσπάθειά της νά δολοφονήσει τό μεγαλύτερο γιό τῆς ἀδελφῆς της Σίπυλο σκότωσε κατὰ λάθος τόν Ἴτυλο· ὁ Ζεὺς τή μεταμόρφωσε σέ ἀηδὼν κι ἀπὸ τότε στή ἀρχή τοῦ καλοκαιριοῦ κλαίει τίς νύχτες τό σκοτωμένο παιδί της¹².

θ. Ἀποῦ ὁ Ζεὺς τιμώρησε τόν Τάνταλο θέλησε νά ἀναστήσει τόν Πέλοπα· πρόσταξε λοιπόν τόν Ἑρμῆ νά μαζέψει τά μέλη τοῦ σώματός του καί νά τά ξαναβράσει στήν ἴδια χύτρα. Μετά ἡ Μοίρα Κλωθὼ συνταίριαξε τά μέλη, ἡ Δήμητρα προσέφερε ἕνα κομμάτι ἐλεφαντόδοντο στή θέση τῆς ὠμοπλάτης πού εἶχε φάει καί, ὅσο ὁ Τράγος-Πάν

χοροπηδοῦσε ἀπὸ τή χαρά του, ἡ Ρέα ἐμφύσησε ζωὴ στόν Πέλοπα¹³.

ι. Ὁ Πέλοψ ἦταν τόσο ὁμορφος ὅταν βγῆκε ἀπὸ τή μαγική χύτρα, ὥστε ὁ Ποσειδὼν τόν ἐρωτεύτηκε ἀμέσως καί τόν ἀνέβασε στόν Ὀλυμπο πάνω στό χρυσό ἄρμα του πού τό ἔσερναν χρυσά ἄτια. Τόν ἔκανε οἰνοχόο καί ἐρωμένο του, ὅπως ἀργότερα ὁ Ζεὺς τόν Γανυμήδη, καί τόν ταίζε ἀμβροσία. Ὁ Πέλοψ δέν κατάλαβε ὅτι ἡ ἀριστερή ὠμοπλάτη του ἦταν ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο παρά μόνον ὅταν πενθώντας τήν ἀδελφή του Νιόβη ἀπογύμνωσε τό στῆθος του. Ὅλοι οἱ πραγματικοὶ ἀπόγονοι τοῦ Πέλοπα ἔχουν τό ἴδιο διακριτικό. Ἡ ἐλεφαντοστονίνη ὠμοπλάτη φυλάχτηκε στήν Πίσσα μετά τό θάνατο τοῦ Πέλοπα¹⁴.

κ. Ἡ μητέρα του Εὐρυάνασσα ἀγνοώντας τήν ἄνοδο τοῦ Πέλοπα στόν Ὀλυμπο ἔψαχνε ἀπεγνωσμένα γι' αὐτόν· ἔμαθε ἀπὸ τούς βοηθοὺς τῶν μαγείρων ὅτι τό παιδί της μαγειρεύτηκε καί προσφέρθηκε στοὺς θεοὺς, οἱ ὁποῖοι μάλλον τόν ἔφαγαν μέχρι καί τήν τελευταία μπουκιὰ. Σέ ὁλόκληρη τή Λυδία αὐτὴ ἡ παραλλαγή τοῦ μύθου εἶναι γνωστή· πολλοὶ ἀκόμα τήν πιστεύουν καί ἀμφισβητοῦν ὅτι ὁ μαγειρεμένος ἀπὸ τόν Τάνταλο Πέλοψ ἦταν ὁ ἴδιος πού τόν διαδέχτηκε στό θρόνο¹⁵.

λ. Ὁ ἄσχημος γιὸς τοῦ Τάνταλου Βροτέας σκάλισε τό ἀρχαιότερο ἄγαλμα τῆς Μητέρας τῶν θεῶν, τό ὁποῖο βρίσκεται ἀκόμα ἐκεῖ, πάνω στήν Κοδδίνου Πέτρα κοντά στό ὄρος Σίπυλο. Ὁ Βροτέας ὑπῆρξε περίφημος κυνηγός, ἀρνήθηκε ὅμως νά τιμῆσει τήν Ἀρτεμη γι' αὐτό καί ἡ θεά τοῦ σάλεψε τὰ μυαλά· φωνάζοντας ὅτι εἶναι ἀφλεκτος ὁ Βροτέας ἔπεσε σέ μιὰ ἀναμμένη πυρά καί οἱ φλόγες τόν κατασπάραξαν. Ἄλλοι λένε ὅτι αὐτοκτόνησε ἐπειδὴ τόν σιχαίνονταν ὅλοι γιά τήν ἀσχήμια του. Ὁ γιὸς καί διάδοχος τοῦ Βροτέα ὀγομάστηκε ἐπίσης Τάνταλος ἀπὸ τόν παππού του¹⁶.

1. Πausanias B 22, 4· Σχολιαστὴς στοὺς Ὀλυμπιονίκες τοῦ Πινδάρου Γ 41· Ἡσίοδος *Θεογονία* 355 καί σχόλιον.

2. Πausanias δ.π.: Σχολιαστὴς στόν Ὀρέστη τοῦ Εὐριπίδη 5· Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* V 30· Ὁβίδιος *Μεταμορφώσεις* II 156· Ἀπολλοδωρὸς B 6, 3.

3. Ὑγίνος *Μύθος* 124· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VI 603· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 74· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 355.

4. Πλούταρχος *Συναγωγή ιστοριῶν παραλλήλων* 33· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφωνα* 52· Φερεκύδης στὸν Σχολιαστὴ στὸν *Ὀρέστη* τοῦ Εὐριπίδη 11· Ὑγίνος *Μῦθος* 83· Πausanias Γ 22, 4.
5. Λακτάντιος *Ἱστορίαι ἀπὸ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ὀβιδίου* VI 6· Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 130.
6. Ὑγίνος *Μῦθος* 82· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* A 38 καὶ 60· Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VI 603 κέξ.· Λακτάντιος δ.π.· Σέρβιος στὰ *Γεωργικά* τοῦ Βιργιλίου III 7· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφωνα* 152.
7. Ὑγίνος *Μῦθος* 83· Τζέτζης δ.π.· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* VI 406.
8. Διδώρος Σικελιώτης Δ 74· Πλάτων *Κρατύλος* 28· Λουκιανὸς *Νεκρικοὶ διάλογοι* 17· Ὀμηρος *Ὀδύσσεια* λ 582-592· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IV 456· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* A 60· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* B 1· Ὑγίνος *Μῦθος* 82.
9. Πausanias I 31, 4· Ἀρχίλοχος στὰ *Πολιτικά Παραγγέλματα* τοῦ Πλούταρχου 6· Εὐριπίδης *Ὀρέστης* 7.
10. Ἀντωνίνος *Λιβεράλις Μεταμορφώσεων συναγωγή* 36 καὶ 11· Εὐστάθιος καὶ Σχολιαστὴς στὴν *Ὀδύσσεια* τοῦ Ὀμήρου τ 518· Πausanias I 30, 1 καὶ H 7, 3.
11. Πausanias I 30, 1· Σχολιαστὴς στὸν Ὀμηρο δ.π.· Ὀμηρος *Ὀδύσσεια* γ 66 κέξ.· Ἀντωνίνος *Λιβεράλις Μεταμορφώσεων συναγωγή* 36.
12. Ὀμηρος *Ὀδύσσεια* τ 518 κέξ.· Ἀπολλόδωρος Γ 5, 6· Φερεκύδης *Ἀπόσπασμα* 138 (Ἐκδ. Sturz).
13. Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VI 603· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* A 26· Ὑγίνος *Μῦθος* 83· Σχολιαστὴς στὸν Ἀριστείδη 216 (Ἐκδ. Frommel).
14. Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* B 3· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* A 37 κέξ.· Λουκιανὸς *Χαρίδημος* 7· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* V 406· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφωνα* 152· Πausanias E 13, 3.
15. Πίνδαρος δ.π.· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 387.
16. Πausanias Γ 22, 4· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* B 2· Ὀβίδιος *Ἰβίς* 517 καὶ σχόλιον.

1. Κατὰ τὸν Στράβωνα (IB 8, 21) ὁ Τάνταλος, ὁ Πέλοψ καὶ ἡ Νιόβη κατάγονταν ἀπὸ τὴ Φρυγία· παραθέτει μάλιστα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Δημήτριον Σκήψιον καὶ τὸν Καλλιθένην, οἱ ὅποιοι γράφουν ὅτι τὰ πλούτη τῆς οἰκογένειας προέρχονταν ἀπὸ τὰ ὄρυγεα τῆς Φρυγίας καὶ τοῦ Σίπυλου. Ἐκτός ἀπὸ αὐτοῦ, κατὰ τὴ Νιόβη τοῦ Αἰσχύλου (παρατίθεται ἀπὸ τὸν Στράβωνα IB 8, 21), σὺν ὅρος Ἰδῆ ὑπῆρχε βωμός τοῦ Δία, πού ἦταν προστάτης τῶν Τανταλιδῶν καὶ τὸ ἴδιο τὸ ὅρος Σίπυλος βρίσκεται στὴν περιοχὴ τῆς Ἰδῆς. Ὁ Δημοκλῆς πού παρατίθεται ἀπὸ τὸν Στράβωνα μέσῳ ἄλλου συγγραφέα καθιστᾷ τὸ μῦθο τοῦ Τάνταλου ὀρθολογικὸ λέγοντας ὅτι στὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας του ἰσχυροὶ σεισμοὶ συγκλό-

νισαν τὴ Λυδία, τὴν Ἰωνία καὶ τὴν Τρωάδα· ὁλόκληρα χωριὰ ἐξαφανίστηκαν, τὸ ὅρος Σίπυλος κατακρημνίστηκε, τὰ ἔλη μεταμορφώθηκαν σὲ λίμνες καὶ ἡ Τροία σκεπάστηκε ἀπὸ τὰ κύματα (Στράβων A 3, 17). Ὁ Πausanias ἀνεφέρει ἐπίσης ὅτι σὺν Σίπυλο ἐξαφανίστηκε μιὰ πόλη μέσῳ σὲ χάσμα τὸ ὁποῖο, ἀφοῦ γέμισε νερό, σχημάτισε τὴ λίμνη Σαλὼν ἢ Τανταλίδα. Στὸ βυθὸ τῆς λίμνης διακρίνονταν τὰ ἐρείπια τῆς πόλης, ὥσπου σκεπάστηκαν ἀπὸ τὶς λάσπες ἐνὸς χειμάρρου (Πausanias Z 24, 13). Ὁ Πλίνιος συμφωνεῖ ὅτι ἡ Τανταλὶς καταστράφηκε ἀπὸ σεισμό (Φυσικὴ Ἱστορία II 93), παράλληλα ὁμοῦ ἀναφέρει ὅτι στὴ θέση τῆς χτίστηκαν τρεῖς ἄλλες πόλεις προτοῦ βουλιᾶξει ἐντελῶς (Φυσικὴ Ἱστορία V 31).

2. Ἡ ἱστορικὴ θεώρηση τοῦ Στράβωνα, ἔστω καὶ ἂν ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἀποψη φαίνεται χαριτωμένη, δὲν ἐξηγεῖ τίς σχέσεις τοῦ Τάνταλου μὲ τὸ Ἄργος, μὲ τὴν Κόρινθο καὶ μὲ τὴ Μίλητον τῆς Κρήτης. Ὁ βράχος πού αἰωρεῖται πάνω του στὸν Τάρταρο καὶ ἀπειλεῖ νὰ πέσει ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴν τὸν ταυτίζει μὲ τὸν κορινθίου Σίσυφο. Ἡ αἰώνια τιμωρία τοῦ Σίσυφου ἐπινοήθηκε μὲ βάση παράσταση ὅπου εἰκονίζετο ὁ Ἥλιος-τιτάνας νὰ σπρώχνει κοπιαστικὰ τὸν ἥλιακὸ δίσκο στὴν πλαγιά τοῦ θόλου τοῦ οὐρανοῦ ὡς τὸ ζενίθ (βλ. 67, 2). Ἐνῶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου εἶχε ἀμυδρὴν ἰδέαν αὐτῆς τῆς ταυτότητος, ἐπεξηγεῖ τὴν τιμωρία τοῦ Τάνταλου μᾶλλον ὀρθολογιστικὰ, ὅταν γράφει: μερικοὶ θεωροῦν τὸ βράχο ὡς τὸν Ἥλιο, ἐνῶ τὸν Τάνταλο φυσιογνώστη, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ τιμωρηθεῖ ἐπειδὴ ἀπέδειξε ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι λευκὴ πυρακτωμένη μεταλλικὴ μάζα (Σχολιαστὴς στοὺς *Ὀλυμπιονίκαις* τοῦ Πινδάρου A 97). Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἠλίου-τιτάνου γιὰ κάποιον ἀκατανόητο λόγο συνδέοταν μὲ μιάν ἄλλη πού εἰκονίζει ἕναν ἄντρα νὰ κρυφοκοιτάζει φοβισμένος ἀνάμεσα ἀπὸ πλέγμα κλωναριῶν φορτωμένων καρπῶν, ἐνῶ εἶναι βυθισμένος μέχρι τὸ πηγούνι σὺν νερό· οἱ ῥήτορες συνήθως θεωροῦν τὴν εἰκόνα σύμβολο τιμωρίας πού ἐπιβάλλεται στοὺς πλούσιους καὶ φιλαργύρους (Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VI 603· Φουλγέντιος *Μυθολογία* II 18). Τὰ μῆλα, τὰ ἀπιδία, τὰ σῦκα καὶ τὰ ἄλλα φρούτα πού ἀκουμποῦν στοὺς ὤμους τοῦ Τάνταλου ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν Φουλγέντιο «καρποὶ τῆς Νεκρῆς Θάλασσας» καὶ ὁ Τερτυλιανὸς σημειώνει: «μόλις τὸ ἀγγίζει κανεὶς, τὸ μῆλο γίνεται στάχτη.»

3. Γιὰ τὴν κατανόηση αὐτῆς τῆς σκηνῆς πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Τάνταλου Τμῶλος εἰκονίζετο βελανιδιοστεφανωμένος, καὶ ὅτι ὁ γιὸς του Πέλοψ — ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐγγονοὺς τοῦ ὁποῖου ἐπίσης λεγόταν Τάνταλος (βλ. 112, γ) — ἔχαίρε λατρείας ἥρωα στὴν Ὀλυμπία, ὅπου ἔπαιρνε μέρος καὶ ὁ ζυλέας ὁ «δασυνόμενος τοῦ Δία». Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι πιά γενικά ἀποδεκτὸ ὅτι οἱ κακοῦργοι στὸν Τάρταρο ὑπῆρξαν θεοὶ ἢ ἥρωες τῆς προολυμπιακῆς

ἐποχῆς, ὁ Τάνταλος μάλλον ἀντιπροσωπεύει τόν 'Ιερό Βασιλιά ντυμένο μέ κλωνάρια φορτωμένα καρπούς, σάν ἐκεῖνα πού περιέφεραν στή γιορτή τῶν 'Ωσχοφορίων (βλ. 98. 4), καί τόν ὅποιον ρίχνουν στό ποτάμι ὡς *φαρμακό*. Κατά τόν Φρέιζερ τό ἔθιμο διασώζεται μέχρι σήμερα στά Βαλκάνια στίς τελετουργίες τοῦ 'Αι-Γιαννιού. Τό προερχόμενο ἀπό τό μῦθο ρῆμα *τανταλίζω* ἐμποδίζει τοὺς ἐπιστήμονες νά καταλάβουν ὅτι δέν φταίει ἡ δίψα γιά τήν ἀγωνία τοῦ Τάνταλου, ἀλλά ὁ φόβος μήν τόν πνίξουν ἢ μήν τόν ρίξουν στήν πυρά, μοίρα πού ἐπιφυλάχτηκε στόν ἀσχημο γιό του Βροτέα.

4. Μπορεῖ νά ἔχει δίκιο ὁ Πλάτων (*Κρατύλος* 28) ὅταν παρᾶγει τή λέξη *Τάνταλος* ἀπό τό *ταλάνταλος* «πολύ βασανισμένος»: 'Η ρίζα αὐτῆς τῆς λέξης εἶναι *τλα*, «ὑπομένω», ὅπως ἀκριβῶς ἡ ρίζα τοῦ ὀνόματος τῶν δύο ἡρώων τῆς βελανιδιᾶς 'Ατλанта καί Τελαμώνια. Τό *ταλαντεύω* ὅμως σημαίνει «ζυγίζω χρήματα», ἄρα τό ὄνομα τοῦ Τάνταλου μπορεῖ νά ἀναφέρεται στό πλοῦτη τῷ *ταλαντεύομαι* σημαίνει «παραπαύω πέρα δῶθε», ἄρα ἐδῶ μάλλον πρόκειται γιά τό βᾶδισμα τοῦ κουτσοῦ 'Ιεροῦ Βασιλιά (βλ. 23. 1). 'Ο Τάνταλος φαίνεται ὅτι ἦταν 'Ἡλιος-τιτάνας καί βασιλιάς τοῦ δάσους ταυτόχρονα, καί ἡ λατρεία του μεταφέρθηκε στό μέσα τῆς δευτέρας χιλιετίας Π.Χ. στή Μικρά 'Ασία μέσω Κρήτης — ὁ Πανδάρεως φέρεται Κρητικός — καί μετὰ, πρὸς τά τέλη τῆς χιλιετίας, ἡ λατρεία ἐπέστρεψε καί πάλι στήν 'Ελλάδα, ὅταν οἱ πλοῖσοι ἐλληνοφώνωι ἀπικοικοῦ τῆς Μικρᾶς 'Ασίας ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τίς πόλεις τους λόγω τῆς κατάρρευσης τοῦ κράτους τῶν Χετταίων.

5. 'Όταν οἱ μυθογράφοι ἀναφέρουν ὅτι ὁ Τάνταλος φιλοξενεῖτο συχνά στόν 'Όλυμπο, δέχονται ὅτι ἡ λατρεία του κάποτε κυριαρχοῦσε στήν Πελοπόννησο· ἐνῶ διαφοροποιοῦν μέ μεγάλη ἐπιμέλεια τὰ συμπόσια ὅπου προσκαλοῦσαν τόν Τάνταλο ἀπό τὰ ἄλλα στά ὁποῖα ἐκεῖνος καλοῦσε τοὺς θεούς, σέ κάθε περίπτωση τό κύριο πιάτο ἦταν μάλλον ἡ ἴδια σούπα ἀπό ἐντόσθια πού οἱ κανίβαλοι ἀρκάδες βοσκοῖ τῆς λατρείας τῆς βελανιδιᾶς ἐτοίμαζαν στόν Δία Λυκάιο (βλ. 38. β). 'Ισως δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι στή Νορμανδία τό σφάγιο τῶν τελετουργιῶν τοῦ 'Αι-Γιαννιού λέγεται Πράσινος Λύκος καί ὅτι παλιότερα τό ἔριχναν ζωντανό στήν πυρά τῇ νύχτα τοῦ θερινοῦ ἡλιοστάσιου. Δέν ὑπάρχει ὅμως ἄμεση σχέση μεταξὺ τῆς λατρείας τοῦ λύκου καί τῆς βρώσης τοῦ Πέλοπα. 'Ότι ὁ Πέλοψ ὑπῆρξε εὐνοοῦμενος τοῦ Ποσειδῶνα, ὅτι τό ὄνομά του σημαίνει «λασπωμένο πρόσωπο», καί ὁ θρύλος ὅτι ἡ ὠμοπλάτη του ἦταν ἀπό ἐλεφαντόδοντο ἀναφέρονται μάλλον στή δελφινολατρία τοῦ 'Ισθμοῦ (βλ. 8. 3 καί 70. 5), καί ὑποδηλώνουν ὅτι τό Παλλάδιο — τό ὁποῖο λέγεται ὅτι ἦταν φτιαγμένο ἀπό δικά του κόκαλα (βλ.

159. 3 καί 166. θ) — πρέπει νά ἦταν λατρευτικό ἀντικείμενο ἀπό δελφινοκόκαλο. Αὐτό βέβαια θά ἐξηγοῦσε γιατί ἔφαγε τήν ὠμοπλάτη τοῦ Πέλοπα, κατὰ τόν σχολιαστή τοῦ Πινδάρου (*'Ολυμπιονίκαι* Α 37), ἡ θαλασσοθεά Θέτις καί ὄχι ἡ Δήμητρα. Τό ἄγαλμα ὅμως τῆς γουρουνοκέφαλῆς καθιστῆς Δήμητρας στή Φιγάλεια στό ἓνα χέρι κρατοῦσε περιστέρι, ἐνῶ στό ἄλλο δελφίνι· καί ὅπως σημειώνει καθαρότατα ὁ Πανσάνιος: «εἶναι φανερό ὁ λόγος γιά τόν ὅποιο εἶχαν κάνει ἔτσι τό ξόανο σέ ὅποιον διαθέτει ὀρθοκρίσια καί καλὸ μνημονικό» (Η 42, 4). 'Εννοεῖ δηλαδή ὅτι ἡ Δήμητρα προῖστατο ἐξίσου τῆς ἀλογολατρίας, τῆς βελανιδολατρίας καί τῆς δελφινολατρίας.

6. Αὐτός ὁ ἀρχαῖος μῦθος βασάνισε τοὺς μεταγενέστερους μυθογράφους. Δέν ἀρκέστηκαν στήν ἀπαλλαγὴ τῆς Δήμητρας ἀπὸ τήν ἠβελημένη ἀνθρωποφαγία καί στήν ἀπόρριψη τῆς ιδέας ὅτι ὅλοι οἱ θεοὶ ἔφαγαν μέχρι καί τήν τελευταία μπουκιά ἀπὸ ὅσα τοὺς προσέφεραν, ἀλλά ἐφεύραν καί μιὰ ὑπερορθολογιστικὴ ἐξήγηση τοῦ μύθου. 'Ο Τάνταλος ἦταν ἱερεὺς, κατὰ τήν ἐκδοχή τους, ὁ ὁποῖος πρόδωσε τὰ μυστικά του Δία στοὺς ἀμύητους. Γι' αὐτό οἱ θεοὶ τὸν καθαίρεσαν καί ἐπληξαν τό γιό του μέ κάποια βδελυρὴ ἀσθένεια. Οἱ γιατροὶ τὸν χειρουργήσαν καί τὸν γιάτρεψαν μέ μεταμόσχευση ὁστῶν ἀφήνοντας οὐλές πού ἔδειχναν σάν νά τὸν εἶχαν διαμελῆσει καί νά τὸν εἶχαν συναρμολογήσει ξανά (Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 152).

7. 'Ότι ὁ Πανδάρεως ἔκλεψε τό χρυσὸ μαντρόσκυλο πρέπει νά ἐκληφθεῖ ὡς ἄμεση συνέχεια τῆς κλοπῆς τοῦ Κέρβερου ἀπὸ τὸν 'Ηρακλῆ· ὑποδηλώνει ὅτι οἱ 'Αχαιοὶ ἀγνόησαν τήν κατάρρα, σύμβολο τῆς ὁποίας ἦταν ἓνα σκύλος, ὅταν ἀπέκτησαν τό ἀφιερωμένο στή Γῆ-θεὰ Ρέα (γιαγιά τοῦ Τάνταλου) λατρευτικό ἀντικείμενο πού ἐξασφάλιζε τήν κυριαρχία στόν κάτοχό του. Οἱ 'Ολύμπιες θεές μάλλον θά ὑποστήριζαν τήν πράξη τοῦ Πανδάρεως, καί ὁ σκύλος, ἂν καί τῆς Ρέας, ἔγινε φύλακας τοῦ ἱεροῦ τοῦ κρητικοῦ Δία πού πέθαινε κάθε χρόνο. 'Ο μῦθος, δηλαδή, δέν ὑποδηλώνει ὅτι οἱ 'Αχαιοὶ κάποτε προσέβαλαν τό ἱερό τῆς Ρέας, ἀλλὰ ὅτι οἱ πιστοὶ τῆς θεᾶς ἐπανεκτίμησαν πρόσκαιρα τό λατρευτικὸ ἀντικείμενο.

8. 'Η φύση τοῦ κλεμμένου λατρευτικοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἀβέβαιη. 'Ισως ἦταν τό σύμβολο ἐξουσίας τῶν Πελοπιδῶν, τό χρυσὸ κριάρι· ἢ ἓνα σκῆπτρο μέ κεφαλὴ κούκου πού ἔκλεψε ὁ Ζεὺς ἀπὸ τήν 'Ηρα, ὅπως εἶναι γνωστό· ἢ τό Παλλάδιο ἀπὸ δελφινοκόκαλο· ἢ ἡ αἰγίδα μέ τό μυστικὸ της περιεχόμενο. Δέν φαίνεται πιθανόν λοιπόν νά ἦταν χρυσὸ σκυλί, γιατί ὁ σκύλος δέν εἶναι τό λατρευτικὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ ὁ φύλακάς του. 'Εκτός κι ἂν ἔχουμε νά κάνουμε μέ κάποια παραλλαγὴ τοῦ οὐαλικοῦ μύθου ὅπου ὁ 'Αμαθῶν ἔκλεψε ἓνα σκύλο ἀπὸ τὸν 'Αραουν (εὐφράδεια), βασι-

λιά τοῦ "Ανουουμ (Τάρταρος), κι ἔτσι κατόρθωσε νά μάθει τό μυστικό ὄνομα τοῦ Θεοῦ Μπράν (Ἡ Λευκή Θεά σσ. 30 καί 48-59).

9. Οἱ τρεῖς κόρες τοῦ Πανδάρεω, ἀπό τίς ὁποῖες ἡ μία ἔχει τό ἴδιο ὄνομα — Καμειρώ — μέ τή νεότερη ἀπό τίς τρεῖς ροδιακές Μοῖρες (βλ. 60. 2), εἶναι ἡ ἴδια ἡ Τριπλή - θεά πού προσβάλλεται ἀπό τόν Δία λόγω τῆς ἐξέγερσης τῶν πιστῶν της. Ἡ προσήλωση τοῦ Τάνταλου στή θεά ἐμφανίζεται στό μῦθο τοῦ γιοῦ του, τοῦ Βροτέα πού σκάλισε τό ἀγαλμα τῆς θεᾶς στό ὄρος Σίπυλο καί τῆς κόρης του — ἱέρειας τῆς Λευκῆς Θεᾶς — Νιόβης, ἡ ὁποία ἀντιστάθηκε στούς Ὀλύμπιους καί σύμβολό της ἦταν ὁ λευκός κύκνιος ἀετός τῆς Τανταλίδας λίμνης. Ὁμφάλη, τό ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ Τάνταλου, ὑποδηλώνει καί κάποιο μαντικό ἱερό μέ κέντρο τόν ὀμφαλό, ὅπως τό ἱερό τῶν Δελφῶν.

10. Διάλεγαν τόν *φαρμακό* κάθε χρόνο μέ βάση τήν ὑπερβολική του ἀσχήμια· ἐκεῖ στηρίζεται καί ἡ ἱστορία τοῦ Βροτέα. Γνωρίζουμε ὅτι στή Μικρά Ἀσία πρῶτα ἔδερναν τόν *φαρμακό* στά γεννητικά του ὄργανα μέ σχίνα (βλ. 26. 3) μέ τή συνοδεία λυδικῶν αὐλῶν — ὁ Τάνταλος (Πανσανίας θ 5,4) καί ὁ πατέρας του Τμῶλος (Ὁβίδιος *Μεταμορφώσεις* II 156) σχετίζονται στούς μῦθους μέ λυδικούς αὐλοῦς —, μετά τόν ἔκαιγαν σέ πυρά ἀπό δέντρα τοῦ δάσους· στό τέλος σκόρπιζαν τή στάχτη του στή θάλασσα (Ἱππῶναξ τοῦ ΣΤ' αἰῶνα Π.Χ. στήν *Ἱστορία* τοῦ Τζέτζη ΚΓ 726-756). "Ὅπως φαίνεται στήν Εὐρώπῃ ἀντέστρεψαν τή σειρά: βουτοῦσαν πρῶτα τόν *φαρμακό* στό νερό, μετά τόν ἔδερναν καί στό τέλος τόν ἔκαιγαν.

109

ΠΕΛΟΨ ΚΑΙ ΟΙΝΟΜΑΟΣ

Ο ΠΕΛΟΨ κληρονόμησε τό θρόνο τῆς Παφλαγονίας ἀπό τόν πατέρα του Τάνταλο καί γιά ἓνα διάστημα ἐγκαταστάθηκε στήν Ἐνέτη, στίς ὄχθες τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπό ὅπου κυβερνοῦσε τή Λυδία καί τή Φρυγία. Ἐπειδὴ ὅμως τόν ἐξεδίωξαν οἱ βάρβαροι ἀπό τήν Παφλαγονία ἐπέστρεψε στήν ἔδρα τῶν προγόνων του, στό ὄρος Σίπυλο τῆς Λυδίας. Ὁ βασιλιάς τῆς Τροίας Ἴλος δέν τόν ἀφῆσε νά ζήσει ἀκόμα κι ἐκεῖ εἰρηνικά καί τόν πρόσταξε νά μεταφερθεῖ ἀλλοῦ· τότε ὁ Πέλοψ πῆρε τούς μυθικούς θησαυρούς του καί πέρασε τό Αἰγαῖο. Ἀποφάσισε νά ιδρύσει νέα χώρα γιά τόν ἴδιον καί τήν πολυάριθμη ἀκολουθία του¹, πρῶτα ὅμως θά ζητοῦσε σέ

γάμο τήν Ἱπποδάμεια, κόρη τοῦ Οἰνόμαου, βασιλιᾷ τῆς Πίσας καί τῆς Ἡλίδας².

β. Κατά μίαν ἀποψη ὁ Οἰνόμαος ἦταν γιός τοῦ Ἄρη καί τῆς Ἀρπινας, κόρης τοῦ ποτάμιου θεοῦ Ἀσωποῦ· ἡ τῆς Πλειάδας Ἀστερίας· ἡ τῆς Ἀστερόπης· ἡ τῆς Δαναίδας Εὐρυθόης. Ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται ὅτι ἦταν γιός τοῦ Ἀλξίωνα· ἡ τοῦ Ὑπέροχου³.

γ. Ἡ Στερόπη ἡ Εὐαρέτη, κόρη τοῦ Ἀκρίσιου, χάρισε τρεῖς γιούς στόν ἀντρα της Οἰνόμαο: τόν Λεύκιππο, τόν Ἱπποδάμο καί τόν Δυσποντέα, ἰδρυτὴ τοῦ Δυσπόντιου· καί μιά κόρη, τήν Ἱπποδάμεια⁴. Ὁ Οἰνόμαος ἦταν πασίγνωστος γιά τήν ἀγάπη πού ἔτρεφε στά ἄλογα καί ἀπαγόρευσε στούς ὑποτελεῖς του νά ζευγαρώνουν ἄλογα μέ γαϊδούρια. Ἀκόμα καί πολύ ἀργότερα οἱ κάτοικοι τῆς Ἡλίδας ἀναγκάζονταν νά ζευγαρώνουν τίς φοράδες τους στά ξένα ὅταν χρειάζονταν μουλάρια⁵.

δ. Ὁ Οἰνόμαος βρῆκε πρωτότυπο τρόπο νά ἐμποδίσαι τήν Ἱπποδάμεια νά παντρευτεῖ, εἴτε ἐπειδὴ εἰδοποιήθηκε ἀπό κάποιο μαντεῖο ὅτι ὁ γαμπρός του θά τόν σκότωνε εἴτε ἐπειδὴ τήν εἶχε ἐρωτευτεῖ: προκαλοῦσε λοιπόν κάθε μνηστήρα της σέ ἀρματοδρομία· μιά μακριά πορεία ἀπό τήν Πίσαν, πού βρισκόταν στίς ὄχθες τοῦ Ἀλφειοῦ καί ἀπέναντι στήν Ὀλυμπία, μέχρι τό βωμό τοῦ Ποσειδῶνα στόν Ἰσθμό τῆς Κορίνθου. Μερικοὶ λένε ὅτι τέσσερα ἄλογα ἔσερναν τό κάθε ἄρμα⁶, ἄλλοι ἀναφέρουν μόνο δύο. Ὁ Οἰνόμαος ἐπέμενε νά συνοδεύει ἡ Ἱπποδάμεια τόν μνηστήρα της στό ἄρμα ὥστε νά τοῦ ἀποσπᾷ τήν προσοχή ἀπό τόν ἀγῶνα, τοῦ χάριζε ὅμως παράλληλα καί μισῆς ὥρας προβάδισμα, ὅσο χρειαζόταν γιά νά θυσιάσει ἓνα κριάρι στό βωμό τοῦ Ἀρείου Δία στήν Ὀλυμπία. Κατόπιν τὰ δύο ἄρματα παράβγαιναν τρέχοντας πρὸς τόν Ἰσθμό: ἂν ὁ Οἰνόμαος ἔφτανε τό μνηστήρα, ἐκεῖνος ἔπρεπε νά πεθάνει, ἂν ὅμως νικούσε ὁ μνηστήρας, ἔπαιρνε τήν Ἱπποδάμεια καί ἔπρεπε νά πεθάνει ὁ Οἰνόμαος⁷. Ἐπειδὴ οἱ ἀνεμογεννημένους φοράδες τοῦ Οἰνόμαου Ψύλλα καί Ἀρπινα — πού τοῦ εἶχε δωρίσει ὁ πατέρας του ὁ Ἄρης — ἦταν ἀσύγκριτες σέ ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα, ταχύτερες ἀκόμα κι ἀπό τόν Βορέα⁸, καί ἐπειδὴ τό ἄρμα του τό ὀδηγοῦσε ὁ δεξιότηχης Μύρτιλος καί εἶχε σχεδιαστεῖ εἰδικά γι' αὐτούς τούς ἀγῶνες, πάντοτε κατάφερνε νά φτάνει τόν

ἀντίπαλό του καί νά τόν διαπερνᾷ μέ τό δόρυ του — δῶρο κι αὐτό τοῦ Ἀρη⁹.

ε. Δώδεκα ἤ, κατ' ἄλλους, δεκατρεῖς πρίγκιπες εἶχε σκοτώσει ὁ Οἰνόμαος μέ αὐτό τόν τρόπο· τά χέρια, τά πόδια καί τά κεφάλια τους τά κάρφωνε πάνω ἀπό τίς πύλες τοῦ παλατιοῦ του, ἐνῶ τά κορμιά τους τά σώριαζε βάρβαρα χάμω. "Όταν σκότωσε τόν Μάρμακα, τόν πρῶτο ἀπό τούς μνηστῆρες, ἔσφαξε καί τίς δύο φοράδες του Παρθενία καί Ἐρίφα, τίς ὁποῖες ἔθαψε στήν ὄχθη τοῦ Παρθενία ποταμοῦ, ὅπου πολλά χρόνια ἀργότερα, μπορούσε ἀκόμα νά δεῖ κανεῖς τούς τάφους τους. Ὁ Ἀλκάθορς, ὁ δεύτερος μνηστήρας, θάφτηκε, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοί, κοντά στόν Ταράξιππο τοῦ ἱππόδρομου τῆς Ὀλυμπίας καί τό ἐκδικητικό πνεῦμα του τρόμαζε τούς ἄρματηλάτες¹⁰.

ζ. Ὁ ἡνίοχος τοῦ Οἰνόμαου Μύρτιλος ἦταν γιός τοῦ Ἑρμῆ εἴτε μέ τή Θεοβούλη ἤ Κλεοβούλη, εἴτε μέ τή Δαναΐδα Φαέθουσα· ἄλλοι ὅμως λένε ὅτι ἦταν γιός τοῦ Δία καί τῆς Κλυμένης. Καί ὁ Μύρτιλος εἶχε ἐρωτευτεῖ τήν Ἴπποδάμεια, δέν ἀποτόλμησε ὅμως νά πάρει μέρος στοὺς ἀγῶνες¹¹. Στό μεταξύ οἱ Ὀλύμπιοι ἀποφάσισαν νά ἐπέμβουν καί νά σταματήσουν τή σφαγή ἐπειδὴ ὁ Οἰνόμαος εἶχε ἀρχίσει νά καυχᾶται ὅτι κάποια μέρα θά ἔχτιζε ναό ἀπό κρανία, ὅπως εἶχαν κάνει ὁ Εὐήνος, ὁ Διομήδης καί ὁ Ἀνταῖος¹². "Ετσι ὅταν ὁ Πέλοψ ἀποβιβάστηκε στήν Ἥλιδα θυσιάζοντας στόν ἐραστή του Ποσειδῶνα τοῦ ζήτησε εἴτε νά τοῦ χαρίσει τό ταχύτερο ἄρμα τοῦ κόσμου γιά νά ἀποκτήσει τήν Ἴπποδάμεια, εἴτε νά ἐξουδετερώσει τό χτύπημα τοῦ Οἰνόμαου μέ τό χάλκινο δόρυ· ὁ Ποσειδῶν μέ χαρά θά τόν βοηθοῦσε. Σέ λίγο ὁ Πέλοψ βρέθηκε κάτοχος ἐνός χρυσοῦ ἄρματος πού μπορούσε νά τρέχει πάνω στά κύματα χωρίς καν νά βρέχονται οἱ ἄξονές του· τό ἔσερναν δύο ἀκούραστα, φτερωτά, ἀθάνατα ἄλογα¹³.

η. Ἀφοῦ ὁ Πέλοψ ἐπισκέφτηκε τό ὄρος Σίπυλο καί ἀφιέρωσε ἕνα ἄγαλμα ἀπό ξύλο θάλλουσας μυρτιᾶς στήν Ἀφροδίτη τῆς Τήννου, δοκίμασε τό ἄρμα του διασχίζοντας τό Αἰγαῖο. Δέν πρόλαβε καλά νά ρίξει μιὰ ματιὰ τριγύρω καί βρέθηκε στή Λέσβο, ὅπου ὁ ἡνίοχός του Κίλλος ἢ Κέλλας ἤ Κίλλας πέθανε μὴν ἀντέχοντας τήν ταχύτητα τῆς πτήσης. Ὁ Πέλοψ πέρασε τή νύχτα στή Λέσβο καί στόν

Ἀριστερά:
Ὁ φόνος τοῦ Αἰγίσθου.
Ἀγγειογραφία τοῦ Ε'
αἰῶνα π.χ. (Μουσεῖο
Ἱστορίας τῆς Τέχνης,
Βιέννη).

Κάτω:
Ἡ Ἥλέκτρα καί ὁ
Ὀρέστης
στόν τάφο τοῦ
Ἀγαμέμνονα.
Ἀγγειογραφία τοῦ Δ'
αἰῶνα π.χ.
(Λοῦβρο, Παρίσι).

Εὐμενίδες. Ἀγγειογραφία του Δ' αἰώνα π.χ.
(Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

ὕπνο του εἶδε τό πνεῦμα του Κίλλου νά ὀδύρεται γιά τή μοῖρα του καί νά τόν ἱκετεύει νά τοῦ ἀποδώσει τιμές ἥρωα. Μέ τό χάραμα ὁ Πέλοψ ἔκαψε τή σορό τοῦ Κίλλου, ὕψωσε τύμβο πάνω ἀπό τίς στάχτες του καί ἐκεῖ κοντά ἱδρυσσε τό ἱερό τοῦ Κιλλαίου Ἀπόλλωνα. Μετά συνέχισε τό δρόμο του ὀδηγώντας τό ἄρμα μόνος¹⁴.

θ. Ὅταν ἔφτασε στήν Πίσσα ὁ Πέλοψ τρόμαξε βλέποντας τίς σειρές τῶν καρφωμένων κρανίων πάνω ἀπό τίς πύλες καί ἄρχισε νά μετανιώνει γιά τή φιλοδοξία του. Ἔταξε λοιπόν στό Μύρτιλο τό μισό ἀπό τό βασιλείο του καί τήν πρώτη νύχτα μέ τήν Ἴπποδάμεια, ἄν πρόδινε τόν κύριό του κι ἐκεῖνος κέρδιζε τήν κοπέλα¹⁵.

ι. Προτοῦ ἀρχίσει ὁ ἀγώνας — τούτη ἡ σκηνή εἰκονίζεται σκαλισμένη στήν πρόσοψη τοῦ ναοῦ τοῦ Δία στήν Ὀλυμπία — ὁ Πέλοψ θυσιάσε στήν Κυδωνία Ἀθηνά. Μερικοί λένε ὅτι ἐμφανίστηκε τό πνεῦμα τοῦ Κίλλου καί τοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θά τόν βοηθοῦσε· ἄλλοι ὅτι ἡνίοχός του ἦταν ὁ Σφαῖρος. Γενικά ὅμως πιστεύεται ὅτι ὁ ἴδιος ὀδήγησε τό ἄρμα καί ὅτι ἡ Ἴπποδάμεια βρισκόταν δίπλα του¹⁶.

κ. Στό μεταξύ ἡ Ἴπποδάμεια ἐρωτεύτηκε τόν Πέλοπα κι ὄχι μόνο δέν τόν ἐμπόδιζε κατά τόν ἀγώνα, ἀλλά εἶχε τάξει νά ἀνταμείψει γενναῖα τόν Μύρτιλο, ἄν ἔβρισκε τρόπο νά ἐμποδίσει τή νίκη τοῦ πατέρα της. Τότε ὁ Μύρτιλος ἔβγαλε τούς πείρους ἀπό τούς ἄξονες τοῦ ἅρματος τοῦ Οἰνόμαου καί τούς ἀντικατέστησε μέ κέρινους. Ὅταν τά ἄρματα ἔφτασαν στόν Ἰσθμό, ὁ Οἰνόμαος ὕψωσε τό δόρυ γιά νά τό μπῆξει στήν πλάτη τοῦ Πέλοπα, μέσα στή σφοδρή καταδίωξη ὅμως οἱ ρόδες τοῦ ἅρματος ἐφυγαν, ὁ ἴδιος μπλέχτηκε στά συντρίμμια καί τά ἄλογα τόν ἔσυραν, ὥσπου πέθανε. Τό πνεῦμα του δέν ἔπαψε νά πλανᾶται κοντά στόν Ταράξιππο τῆς Ὀλυμπίας¹⁷. Μερικοί ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Πέλοψ ξεπέρασε εὐκολά τόν Οἰνόμαο χάρις στό ταχύτατο φτερωτό ἄρμα καί στά ἄλογα τοῦ Ποσειδῶνα καί ἔφτασε πρῶτος στόν Ἰσθμό· ὁπότε ὁ Οἰνόμαος αὐτοκτόνησε ἀπό ἀπελπισία ἢ τόν σκότωσε ὁ Πέλοψ στό σημεῖο τοῦ τερματισμοῦ. Κατ' ἄλλους ὁ ἀγώνας διεξήχθη στόν ἵπποδρομο τῆς Ὀλυμπίας, ὅπου ὁ Πέλοψ εἶχε θάψει κάποιον μαγικό ἀντικείμενο, δῶρο τοῦ Ἀμφίονα, κοντά στό Ταράξιππο· ἔτσι τά ἄλογα τοῦ Οἰνόμαου ἀφηνίασαν καί ἀναποδογύρισαν τό ἄρμα

του. "Ολοι όμως συμφωνοῦν ὅτι προτοῦ πεθάνει ὁ Οἰνόμαος πρόφτασε νά καταραστεῖ στόν Μύρτιλο καί νά παρακαλέσει τούς θεούς, ἄν εἶναι δυνατόν, νά πεθάνει ἀπό τό χέρι τοῦ Πέλοπα¹⁸.

λ. Ὁ Πέλοψ, ἡ Ἴπποδάμεια καί ὁ Μύρτιλος ξεκίνησαν νά περάσουν τή θάλασσα, ἐνῶ ἄρχισε νά βραδιάζει.

— Ἀλίμονο! φώναξε ἡ Ἴπποδάμεια, δέν ἦπια τίποτα ὅλη μέρα! στέγνωσα ἀπό τή δίψα!

Ὁ ἥλιος ἔγερνε ὅταν ὁ Πέλοψ σταμάτησε στό ἔρημο νησί Ἑλένη, ὄχι μακριά ἀπό τήν Εὐβοία, καί ξεκίνησε νά βρεῖ νερό στήν ἀκτή. Ὅταν γύρισε μέ τό κράνος του γεμάτο νερό, ἡ Ἴπποδάμεια τόν προαπάντησε κλαίγοντας καί τοῦ παραπονέθηκε ὅτι ὁ Μύρτιλος θέλησε νά τή βιάσει. Ὁ Πέλοψ μάλωσε αὐστηρά τόν Μύρτιλο καί τόν χαστούκισε, μά ὁ ἡνίοχος διαμαρτυρήθηκε ἀγανακτισμένος:

— Ἡ πρώτη νύχτα τοῦ γάμου εἶναι σήμερα, κι ἐσύ ὀρκίστηκες ὅτι ἐγώ θά ἀπολαύσω τήν Ἴπποδάμεια. Θά πατήσεις τόν ὄρκο σου;

Ὁ Πέλοψ δέν ἀπάντησε, μόνο πῆρε τά ἡνία ἀπό τά χέρια τοῦ Μύρτιλου καί συνέχισε νά ὀδηγεῖ ὁ ἴδιος τό ἄρμα¹⁹. Ὅταν πλησίασαν στό ἀκρωτήριο Γεραιστό — τό νοτιότερο ἀκρο τῆς Εὐβοίας πού ἀργότερα στόλιζε σπουδαῖος ναός τοῦ Ποσειδῶνα — ὁ Πέλοψ ξαφνικά ἔσπρωξε τόν Μύρτιλο καί τόν γκρέμισε μέ τό κεφάλι στή θάλασσα· προτοῦ τόν καταπιοῦν τά κύματα ὁ ἡνίοχος καταράστηκε τόν Πέλοπα καί ὅλη του τήν οἰκογένεια²⁰.

μ. Ὁ Ἑρμῆς τοποθέτησε τόν Μύρτιλο ἀνάμεσα στά ἄστρα ὡς τόν ἀστερισμό τοῦ Ἡνίοχου. Ἡ θάλασσα ξέβρασε τό σῶμα του στίς ἀκτές τῆς Εὐβοίας, τόν ἔθαψαν ὁμως στό Φενεό τῆς Ἀρκαδίας, πίσω ἀπό τό ναό τοῦ Ἑρμῆ· μιά φορά τό χρόνο θυσιάζουν ἐκεῖ πρὸς τιμὴν του τή νύχτα ὅπως στοὺς ἥρωες. Τό Μυρτώ Πέλαγος πού ἐκτείνεται ἀπό τήν Εὐβοία μέχρι τό Αἰγαῖο περνώντας κοντά ἀπό τό νησί Ἑλένη πρέπει νά πῆρε τό ὄνομά του ἀπό ἐκεῖνον, ὅπως πιστεύεται γενικά, καί ὄχι ἀπό τή νύμφη Μυρτώ καθώς ἰσχυρίζονται οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας²¹.

ν. Ὁ Πέλοψ συνέχισε νά ὀδηγεῖ τό ἄρμα του, ὥσπου νά φτάσει στό δυτικό ρεῦμα τοῦ Ὠκεανοῦ ὅπου ὁ Ἥφαιστος τόν ἐξάγινε ἀπό τό αἷμα· ἐπέστρεψε κατόπιν στήν Πίσια καί

διαδέχτηκε τόν Οἰνόμαο στό θρόνο. Δέν πέρασε πολὺς καιρὸς καί κατέκτησε σχεδόν ὁλόκληρη τήν περιοχή, τήν ὁποία μέχρι τότε τήν ἔλεγαν Ἀπία ἢ Πελασγιώτιδα, καί τή μετονόμασε ἀπό τό ἴδιο του τό ὄνομα σέ Πελοπόννησο, νησί δηλαδή τοῦ Πέλοπα. Λόγω τῆς γενναιότητος, τῆς σοφίας, τοῦ πλούτου καί τῶν πολυάριθμων παιδιῶν του τόν ζήλευε μά καί τόν σεβόταν ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα²².

ξ. Ἀπὸ τόν βασιλιά Ἑπειό ὁ Πέλοψ πῆρε βίαια τήν Ὀλυμπία καί τήν προσάρτησε στό βασίλειο τῆς Πίσας· δέν κατόρθωσε ὁμως νά νικήσει μέ τή δύναμη τῶν ὀπλῶν τό βασιλιά τῆς Ἀρκαδίας Στύμφαλο, γι' αὐτό τόν προσκάλεσε σέ φιλικό ἀγῶνα, τόν ἔκοψε σέ τέσσερα κομμάτια καί τὰ σκόρπισε στά τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Μετά ἀπό τοῦτο τό ἐγκλημα ξέσπασε λιμός σέ ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες ὁμως πού διοργάνωσε ὁ Πέλοψ πρὸς τιμὴν τοῦ Δία — μιά γενιά περὶπου μετὰ τή διοργάνωση τοῦ Ἑνδυμῖωνα — ὑπῆρξαν σπουδαιότεροι ἀπὸ ὅποιουδήποτε ἄλλου προηγουμένως.

α. Ὡς ἐξιλίωση γιὰ τό φόνο τοῦ Μύρτιλου, ὁ ὁποῖος ἦταν γιὸς τοῦ Ἑρμῆ, ὁ Πέλοψ ἔχτισε τόν πρῶτο ναό στήν Πελοπόννησο πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ. Προσπάθησε νά κατευνάσει ἐπίσης τό πνεῦμα τοῦ Μύρτιλου ἀνεγείροντάς του κενοτάφιο στόν ἵπποδρομο τῆς Ὀλυμπίας καί ἀποδίδοντάς του τιμές ἥρωα. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ πραγματικός Ταράξιππος δέν εἶναι ὁ Οἰνόμαος, οὔτε ὁ ἐκδικητικὸς Ἀλκίθοος, οὔτε καί τό μαχικό ἀντικείμενο πού ἔθαψε ὁ Πέλοψ, ἀλλὰ τό πνεῦμα τοῦ Μύρτιλου²³.

π. Πάνω ἀπὸ τούς τάφους τῶν ἀτυχῶν μνηστήρων τῆς Ἴπποδάμειας στήν πέρα ὄχθη τοῦ Ἀλφειοῦ ὁ Πέλοψ ὕψωσε τύμβο ἀποδίδοντάς τους τιμές ἡρώων· διακόσια μέτρα περίπου μακρύτερα ἀπὸ τόν τύμβο ὑπάρχει ἱερό τῆς Ἀρτεμης Κορδάκας· ἡ ὀνομασία ὀφείλεται στόν κόρδακα, σχινοβατικό χορό πού ἔφεραν οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Πέλοπα ἀπὸ τή Λυδία καί μέ τόν ὁποῖο γιόρταζαν τίς νίκες τοῦ βασιλιᾶ τους²⁴.

ρ. Τό ἱερό τοῦ Πέλοπα, ὅπου φυλάσσονται τὰ ὀστά του σέ χάλκινο κιβώτιο, βρίσκεται ὑπὸ τήν προστασία τοῦ ἐγγονοῦ του Τιρύνθιου Ἡρακλῆ ἀπὸ τόν καιρὸ πού πῆρε μέρος στοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες· οἱ ἄρχοντες τῆς Ἡλιδας αἰῶνες μετὰ θυσίαζαν μαῦρο κριάρι στόν Πέλοπα. Τό

κριάρι ψηνόταν σέ φωτιά από ξύλο λευκής λεύκας. "Όσοι έτρωγαν από τό σφάγιο, μόνον άφοϋ έκαναν λουτρό έπιτρεπόταν νά μποϋν στό νάό τοϋ Δία, καί σύμφωνα μέ τό έθιμο ό αύχένας τοϋ ζώου άνήκε στό δασονόμο. Τό ιερό έμίξε άσφυκτικά μέ ξένους κάθε χρόνο καί οί νεαροί αύτομαστιγώνονταν στό βωμό τοϋ Πέλοπα θυσιάζοντας έτσι τό ίδιο τους τό αίμα. Τό άρμα βρισκόταν εκτεθειμένο στή στέγη τοϋ "Ανάκτορου τής Φλιασίας· οί Σικωνίοι είχαν φυλάξει τό σπαθί του μέ τή χρυσή λαβή στό θησαυρό τους, ένώ τό σκήπτρο του σέ σχήμα δόρατος βρισκόταν στή Χαιρώνεια καί άποτελοϋσε μάλλον τό μοναδικό σωζόμενο αύθεντικό έργο τοϋ "Ηφαιστου. Τό σκήπτρο στάλθηκε από τόν Δία μέ τόν "Ερμή στόν Πέλοπα, εκείνος πάλι τό κληροδότησε στόν "Ατρέα²⁵.

σ. "Ο Πέλοψ όνομάζεται επίσης Κρόνιος ή Πλήξιππος, ένώ οί "Αχαιοί τόν θεωροϋσαν πρόγονό τους²⁶.

1. Απολλώνιος Ρόδιος *Άργοναυτικά* Β 358 καί 790· Σοφοκλής *Αίας* 1929· Πausanias Β 22, 4 καί ΣΤ 22, 1· Πίνδαρος *Όλυμπιονίκαι* Α 24.
2. Σέρβιος στά *Γεωργικά* τοϋ Βιργιλίου III 7· Λουκιανός *Χαρίδης* 19· "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 4.
3. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 73· "Υγίνος *Μύθος* 250, *Ποιητική Άστρονομία* Β 21· Σχολιαστής στόν "Απολλώνιο Ρόδιο Α 752· Πausanias Ε 1, 5· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 149.
4. "Υγίνος *Ποιητική Άστρονομία* Β 21, *Μύθος* 84· Πausanias Η 20, 2 καί ΣΤ 22, 2· Λακτάντιος στή *Θηβαΐδα* τοϋ Στατίου VI. 336· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
5. Πλούταρχος *Αΐτια έλληνικά* 52· Πausanias Ε 5, 2 καί 9, 2.
6. "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 4· Λουκιανός *Χαρίδης* 19· Πausanias Ε 10, 2, Ε 17, 4 καί ΣΤ 21, 6· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 73.
7. "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 5· Λουκιανός δ.π.· Πausanias Ε 14, 5· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
8. Σέρβιος στά *Γεωργικά* τοϋ Βιργιλίου III 7· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 166· Λουκιανός δ.π.· "Υγίνος *Μύθος* 84· "Απολλόδωρος δ.π.
9. Πausanias Θ 14, 7· "Απολλώνιος Ρόδιος Α 756· "Απολλόδωρος δ.π.
10. "Απολλόδωρος δ.π.· Πίνδαρος *Όλυμπιονίκαι* Α 79 κέξ.· "Οβίδιος *Ίβις* 365· "Υγίνος *Μύθος* 84· Πausanias ΣΤ 21, 6-7 καί 20, 8.
11. "Υγίνος *Μύθος* 224· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 156 καί 162· Σχολιαστής στόν "Απολλώνιο Ρόδιο Α 752· Σχολιαστής στόν "Ορέστη τοϋ Εϋριπίδη 1002· Πausanias Η 14, 7.
12. Λουκιανός *Χαρίδης* 19· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 159.
13. Πίνδαρος *Όλυμπιονίκαι* Α 65 κέξ. καί Α 79· "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 3· Πausanias Ε 17, 4.

14. Πausanias Ε 13, 4 καί 10, 2· Θέων στόν *Άρατο* 21· Σχολιαστής στήν *Ίλιάδα* τοϋ "Ομήρου Α 38.
15. "Υγίνος *Μύθος* 84· Σχολιαστής στίς *Ωδές* τοϋ "Οράτιου I 1· Πausanias Η 14, 7.
16. Πausanias ΣΤ 21, 5 καί Ε 10, 2· Σχολιαστής στήν *Ίλιάδα* τοϋ "Ομήρου Α 38· "Απολλώνιος Ρόδιος Α 753.
17. "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 7· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 156· "Απολλώνιος Ρόδιος Α 752 κέξ.· Πausanias ΣΤ 20, 8.
18. Πίνδαρος *Όλυμπιονίκαι* Α 87· Λουκιανός *Χαρίδης* 19· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 73· "Απολλόδωρος δ.π.
19. "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 8· Σχολιαστής στήν *Ίλιάδα* τοϋ "Ομήρου Β 104· Πausanias Η 14, 8· "Υγίνος *Μύθος* 84.
20. Στράβων I 1, 7· Σοφοκλής *Ήλέκτρα* 508 κέξ.· "Απολλόδωρος δ.π.· Πausanias Η 14, 7.
21. "Υγίνος *Ποιητική Άστρονομία* Β 13· Πausanias δ.π. καί Η 14, 8· "Απολλόδωρος δ.π.
22. "Απολλόδωρος *Έπιτομή* Β 9· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 73· Θουκυδίδης Α 9· Πλούταρχος *Θησεύς* 3.
23. Πausanias Ε 1, 5, Ε 8, 1 καί ΣΤ 20, 8· "Απολλόδωρος Γ 12, 6.
24. Πausanias ΣΤ 21, 7 καί 22, 1.
25. Πausanias Ε 13, 1-2, ΣΤ 22, 1, Β 14, 3, ΣΤ 19, 3 καί Θ 41, 1· "Απολλόδωρος Β 7, 2· Πίνδαρος *Όλυμπιονίκαι* Α 90 κέξ.· Σχολιαστής στους *Όλυμπιονίκες* τοϋ Πινδάρου Α 146· "Ομηρος *Ίλιάς* Β 100 κέξ.
26. Πίνδαρος *Όλυμπιονίκαι* Γ 23· "Ομηρος *Ίλιάς* Β 104· Πausanias Ε 25, 5.

1. Κατά τόν Πausanία καί τόν "Απολλόδωρο ό Τάνταλος δέν έγκατέλειπε ποτέ τήν Μικρά "Ασία· άλλοι μυθογράφοι πάλι θεωροϋν καί εκείνον καί τόν Πέλοπα αυτόχθονες έλληνες βασιλιάδες. Πρέπει έπομένως τά όνόματά τους νά υπήρξαν δυναστικές έπωνυμίες πού μεταφέρθηκαν μέ τούς πρώτους έλληνες άποίκους στή Μικρά "Ασία — όπως μαρτυροϋν καί τά ιερά τών ήρώων της — οί όποίες έπαναφέρθηκαν πάλι μέσω τών προσφύγων πρίν από τήν εισβολή τών "Αχαιών στήν Πελοπόννησο κατά τό δέκατο τρίτο αιώνα Π.Χ.. "Από χεττιτικές έπιγραφές γνωρίζουμε ότι "Ελληνες βασιλείαν ήδη κατά τό δέκατο τέταρτο αιώνα Π.Χ. στήν Παμφυλία καί στή Λέσβο. Φαίνεται ότι οί Πελοπο-Τανταλίδες εκθρόνισαν τήν εκκρητισμένη δυναστεία τοϋ Οινόμαου από τό θρόνο τής Πελοποννήσου.

2. Τό άλογο ήταν ιερό ζώο στήν πελασγική "Ελλάδα άρκετά πρίν από τή λατρεία τοϋ ήλιακοϋ άρματος. "Ηταν τό ίθαγενές πόνει τής Εϋρώπης πού ήταν άφερωμένο στή Σελήνη καί όχι στόν "Ηλιο

(βλ. 75. 3). Το κανονικό, πίο μεγαλόσωμο, ἄλογο τῆς περιοχῆς τῆς Κασπίας Θάλασσας ἔφτασε στήν Αἴγυπτο μέ τούς κατακτητές 'Υἱῶς τό 1850 Π.Χ. — τό 1500 Π.Χ. περίπου ἄρχισαν νά ζεύουν ἄλογα ἀντί γιά γαϊδούρια στά ἄρματα τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ — ἐνῶ στήν Κρήτη τό βρίσκουμε πρὶν ἀπό τήν πτώση τῆς Κνωσοῦ, ἕναν αἰῶνα ἀργότερα. Ἡ θρησκευτικὴ χαρακτηριστὴ ἀπαγόρευση τοῦ Οἰνόμαου σχετικὰ μέ τὰ μουλάρια μάλλον ἔχει κάποια σχέση μέ τό θάνατο τοῦ Κίλλου· μόλις ἔγινε τό ἡλιακό ἄρμα σύμβολο τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καταργήθηκε στήν 'Ελλάδα, ἀλλά καί στή Ρώμη, ἡ λατρεία τοῦ γαϊδουριοῦ (βλ. 83. 2). Παρόμοιες γενικά θρησκευτικὲς μεταρρυθμίσεις ἔγιναν καί στήν 'Ιερουσαλήμ (Δ' Βασιλειῶν ΚΤ 11), ὅπου κατὰ τήν ἐποχὴ τοῦ 'Ιωσήπου ἐπιζοῦσε ἀκόμα τό ἐθιμο τῆς πρωιμότερης γαϊδουρολατρίας ('Ιωσήπου Κατ' Ἀπίωνος II 7 καί 10). Ἀργότερα ὁ "Ἡλιος τοῦ ἡλιακοῦ ἄρματος — ἀχαϊκὴ θεότητα — ταυτίστηκε σέ περισσότερες πόλεις μέ τόν "Ἡλιο-Δία ἢ μέ τόν "Ἡλιο-Ποσειδῶνα, ἐνῶ τό γαϊδούρι ἔγινε ζῶο τοῦ Κρόνου — ὁ ὁποῖος ἐκθρονίστηκε ἀπὸ τόν Δία καί τόν Ποσειδῶνα —, τοῦ Πάνα, τοῦ Σειληνοῦ καί ἄλλων παρόμοιων μικρῶν πελασγικῶν θεῶν. Ὑπῆρχε καί ἕνας "Ἡλιος-Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος μισοῦσε πολὺ τὰ γαϊδούρια, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πίνδαρος, γι' αὐτό καί οἱ Ὑπερβόρειοι μάλλον στόν Κίλλαϊο Ἀπόλλωνα θυσιάζαν ἐκατόμβες γαϊδάρων (Πίνδαρος Πυθιονίκαι I 30).

3. Ὁ Οἰνόμαος συμβόλιζε τήν προσωποποίηση τοῦ "Ἡλιου-Δία, γι' αὐτό τό λόγο θεωρεῖται μάλλον γιότ τῆς Ἀστερίας πού βασιλεῦει στοὺς οὐρανοὺς (βλ. 88. 1), παρὰ τῆς Πλειάδας μέ τό ἴδιο ὄνομα. Ἡ βασίλισσα Ἱπποδάμεια, ἡ ὁποία τοῦ μετέδωσε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, ἀφοῦ τόν παντρεύτηκε, πρέπει νά ὑπῆρξε σύμβολο τῆς Ἡρας, τῆς προσωποποίησης τῆς Σελήνης. Στήν Πελοπόννησο ἡ καταγωγή συνέχιζε νά παραμένει μητρογενετικὴ, πράγμα πού ἐξασφάλιζε τὴν εὐνοία τῶν συντηρητικῶν ἀγροτῶν. Ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλιᾶ δέν μπορούσε νά ἐπεκταθεῖ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἐκατὸ μῆνες τοῦ Μεγάλου Ἑτους — στό τέλος τοῦ ὁποῖου συνέπιπτε ὁ ἡλιακὸς καί ὁ σεληνιακὸς χρόνος — μετὰ ἔπρεπε νά ὑποκύψει στή μοίρα του: θά τόν ἔσερναν τὰ ἄλογα ὥσπου νά πεθάνει. Ὡς περαιτέρω παραχώρηση πρὸς τὴν ἀρχαία λατρεία στήν Πίσσα, κατὰ τίς προδιαγραφές τῆς ὁποίας ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Δία φονευόταν πάντα ἀπὸ τόν τάνιστ του κατὰ τό θερινὸ ἡλιοστάσιο (βλ. 53. 5), ὁ Οἰνόμαος συμφώνησε νά προσποιηθεῖ ὅτι πεθαίνει κατὰ τὰ ἐπτὰ ἀλλεπάλληλα χειμερινὰ ἡλιοστάσια. Κάθε χρόνο διορίζε ἕναν ἀναπληρωτὴ γιά εἰκοσι τέσσερις ὥρες πού καθόταν δίπλα στή βασίλισσα στό ἡλιακό ἄρμα. Στό τέλος τῆς μέρας ὁ ἀναπληρωτὴς ἔπεφτε θύμα ἀτυχήματος μέ τό ἄρμα· ὁ βασιλιάς ἔβγαине ἀπὸ τόν τάφο ὅπου κρυβόταν μέχρι τότε (βλ. 41.

I καί 123. 4) καί ἀναλάμβανε πάλι τὴν ἐξουσία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξήγηση τοῦ μύθου τοῦ Οἰνόμαου μέ τούς μνηστῆρες, ἄλλη παραλλαγή τοῦ ὁποῖου ἐμφανίζεται στό μῦθο τοῦ Εὐῆνου (βλ. 74. ε). Οἱ μυθογράφοι μάλλον κάνουν λάθος ὅταν μνημονεύουν δώδεκα ἢ δεκατρεῖς μνηστῆρες. Αὐτός ὁ ἀριθμὸς ἀναφέρεται στοὺς σεληνιακοὺς κύκλους τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους — ἄλλοτε δώδεκα, ἄλλοτε δεκατρεῖς — καί ὄχι στοὺς ἀναπληρωτές· ἔτσι στίς ἀρματοδρομίες τῆς Ὀλυμπίας ἔκαναν δώδεκα γύρους πρὸς τιμὴν τῆς Σελήνης-θεᾶς. Ὁ Πέλοψ ἀναμφιβόλως εἶναι ὁ τυχερός ὄγδοος πρίγκιπας (βλ. 81. 8) πού δέν ἦταν ἀνάγκη νά πέσει θύμα ἀτυχήματος, ἀλλὰ μπορούσε νά σκοτώσει τόν παλιὸ βασιλιά μέ τό ἴδιό του τό σκῆπτρο-δόρυ.

4. Τό ἐτήσιο ἀτύχημα μέ ἄρμα τό σκηνοθετοῦσαν στόν ἱππόδρομο. Ὁ ἀναπληρωτὴς ὠδηγοῦσε τὰ ντοπαρισμένα ἄλογα του — ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ τό μῦθο τοῦ Γλαύκου (βλ. 71. α) — στήν εὐθεία χωρὶς ἀτύχημα: στή στροφή ὅμως πού παίρνουν οἱ ἀγωνιστές γύρω ἀπὸ τό λευκὸ μαρμάρينو ἀγαλμα πού ὀνομαζόταν Μαρμαράναξ «μαρμάρινος βασιλιάς», ἡ Ταράξιππος «φόβητρο τῶν ἀλόγων», ἡ ἔξω ρόδα ἔβγαине ἐφόσον ἔλειπε ὁ πείρος τοῦ ἄξονα, τό ἄρμα διαλυόταν καί τὰ ἄλογα ἔσερναν τό μεσολαβητὴ ὥσπου νά πεθάνει. Ἡ μυρτιά ἦταν τό δέντρο τοῦ θανάτου καί τό σύμβολο τοῦ δέκατου τρίτου μήνα, στό τέλος τοῦ ὁποῖου συνέβαινε τό ἀτύχημα μέ τό ἄρμα (βλ. 101. 1). γι' αὐτό τό λόγο ὁ Μύρτιλος ἀφαίρει τὰ μεταλλικά καρφιά καί τὰ ἀντικαθιστᾷ μέ κέρνα — τό λιῶσιμο τοῦ κερικοῦ στάθηκε ἡ αἰτία τοῦ θανάτου τοῦ Ἰκαρου, ἀναπληρωτῆ τοῦ "Ἡλιου-βασιλιᾶ — καί καταριέται τόν οἶκο τοῦ Πέλοπα.

5. Στό δεύτερο μισό τοῦ μύθου μέρδεψαν τόν Μύρτιλο μέ τόν μεσοβασιλιά. Ὡς interrex ὁ ἀναπληρωτὴς εἶχε δικαίωμα νά ὠδηγεῖ καθίσματα δίπλα τῇ βασίλισσά τοῦ ἡλιακοῦ ἄρμα καί νά κοιμηθεῖ μαζί της αὐτὴ τῇ μοναδικῇ νύχτῃ τῆς βασιλείας του. Τὰ χαράματα τῆς ἐπόμενης μέρας ὁ παλιὸς βασιλιάς τόν σκότωνε καί συμβολικὰ ἔφευγε μακριὰ πάνω στό ἡλιακό ἄρμα καί ἐξαγνιζόταν στόν Ὠκεανό. Κατὰ τὴν πτώση τοῦ Μύρτιλου ἀπὸ τό ἄρμα στή θάλασσα ἀναμιγνύονται καί ἄλλοι μῦθοι: μερικά μίλια ἀνατολικά ἀπὸ τόν ἱππόδρομο, ὅπου διοργανώνονταν τὰ Ἰσθμία πρὸς τιμὴν του (βλ. 71. β), ἔσπρωξαν τόν ἀναπληρωτὴ βασιλιά Μελικέρτη ἀπὸ ἕνα βράχο (βλ. 96. 3)· εἶναι πιθανόν ἐπίσης νά λάμβανε χώρα παρόμοια τελετὴ στό Γεραιστό, ἐκεῖ ὅπου πέθανε ὁ Μύρτιλος. Ταράξιπποι ἀναφέρονται καί στή Θήβα καί στήν Ἰωλκὴ (βλ. 71. β), γεγονός πού υποδηλώνει ὅτι διοργάνωναν καί ἐκεῖ ἀτυχήματα μέ ἄρματα. Οἱ μυθογράφοι ἐμφανίζουν ὡς ἀγῶνα μεγάλων ἀποστάσεων τὴν ἀρματοδρομία, ἐπειδὴ δέν συνέδεαν μόνο τόν ἀφιερωμένο στόν "Ἡλιο-Δία Ὀλυμπιακὸ ἱππόδρομο, ἀλλὰ καί τόν ἀφιερωμένο

στόν "Ηλιο-Ποσειδῶνα ἱππόδρομο τῆς Ἰσθμίας, μέ τό θρύλο τοῦ Πέλοπα. Ἡ Λέσβος περιλαμβάνεται στήν ἱστορία μάλλον ἐπειδή ἡ ὀνομασία «Οἰνόμαος» ἦταν ἐπωνυμία λεσβιακῆς δυναστείας.

6. Μολονότι Θηβαῖος ὁ Ἀμφίων περιλαμβάνεται στό μῦθο ἐπειδή τόν θεωροῦσαν αὐτόχθονα ἥρωα καί στή Σικυώνα τοῦ Ἰσθμοῦ (βλ. 76. α). Τό ὄνομα Μυρτώ ἴσως ἀνήκε στήν καταστrophική Θάλασσα-θεά: ἡ πρώτη συλλαβή του σημαίνει «θάλασσα» ὅπως στό ὄνομα Μυρτέα «θάλασσα-θεά»· τό ὄνομα Μυρτόεσσα, ἀναπτυγμένη μορφή τῆς Μυρτοῦς, εἶναι ἕνα ἀπό τά ἐπίθετα τῆς Ἀφροδίτης. Ἔτσι Μύρτιλος μπορεῖ νά σήμαινε ἀρχικά *μυρ-τιλος*, «φαλλός τῆς θάλασσας».

7. Ὁ Πέλοψ κατατεμαχίζει τόν Στύμφαλο ὅπως κάποτε διαμέλισε καί τόν ἴδιον ὁ Τάνταλος· αὐτή ἡ ἀρχαιότερη μορφή τῆς θυσίας τοῦ βασιλιᾶ εἶναι γνωστή ἀπό τήν Ἀρακιδία. Οἱ Πελοπίδες, ὅπως φαίνεται, προστάτευαν, ἐκτός ἀπό τή λατρεία τοῦ ἡλιακοῦ ἄρματος, καί ἄλλες τοπικές λατρεῖες καί μάλιστα τίς λατρεῖες τῆς βελανιδιάς καί τοῦ κριαριοῦ τῶν ἀρκάδων βοσκῶν, καθὼς προκύπτει ἀπό τή σχέση Πέλοπα μέ τόν Τάνταλο καί τή θυσία τοῦ μαύρου κριαριοῦ στήν Ὀλυμπία· προστάτευαν ἀκόμα τήν περδικολατρία τῆς Κρήτης, τῆς Τροίας καί τῆς Παλαιστίνης, πού μαρτυρεῖται ἀπό τό χορό *κόρδακα*, ὅπως ἐπίσης τήν τιτανολατρία πού προκύπτει ἀπό τό ἐπίθετο «Κρόνιος» τοῦ Πέλοπα, τή δελφινολατρία, καί τέλος τή λατρεία τοῦ γαῖδουριοῦ (βλ. 108. 5), ἐπειδή τό πνεῦμα τοῦ Κίλλου βοήθησε τόν Πέλοπα στήν ἀρματοδρομία.

8. Ἡ σφαγή τῶν φοράδων τοῦ Μάρμακα ἴσως ἀναφέρεται στήν τελετή στέψης τοῦ Οἰνόμαου (βλ. 81. 4) κατὰ τήν ὁποία θυσίασαν φοράδα. «Μῆλο κυδωνιάς», κυδῶνι δηλαδή, κρατοῦσε στό χέρι τῆς ἡ θεᾶ τοῦ θανάτου Ἀθηνά στήν ὁποία ὁ Πέλοψ τέλεσε θυσίες γιά νά ἐξασφαλίσει βέβαιη μετάβαση στό Ἡλύσια Πεδία (βλ. 32. 1, 53. 5 καί 133. 4). Ἡ λευκή λεύκα ἐμφανίζεται στίς ἡρωολατρικές τελετές τοῦ Πέλοπα στήν Ὀλυμπία συμβολίζοντας τήν ἐλπίδα γιά ἀνάσταση ἀφοῦ τόν διαμέλισαν (βλ. 31. 5 καί 134. 5), ἐπειδή ὅσοι φτάνουν στό Ἡλύσιο ἐπιτρέπεται νά ξαναγεννηθοῦν (βλ. 31. γ). Ἡ αἱματοχυσία στό βωμό τοῦ Πέλοπα στήν Ὀλυμπία θυμίζει ἔντονα τή μαστίγωση τῶν νεαρῶν Σπαρτιατῶν πού δένονταν στό ἀγαλμα τῆς Ὀρθίας Ἀρτεμης (βλ. 116. 4). Τό σφάγιο οὐσιαστικά ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Πέλοψ καί ὑπέφερε γιά χάρη τῆς θεᾶς Ἰπποδάμειας (βλ. 110. 3).

ΕΥΓΕΝΩΜΟΝΩΝΤΑΣ τήν Ἥρα πού διευκόλυνε τό γάμο τῆς μέ τόν Πέλοπα, ἡ Ἰπποδάμεια κάλεσε δεκαέξι γερόντισσες, μία ἀπό κάθε πόλη τῆς Ἠλιδας, γιά νά τή βοηθήσουν νά ἱδρῦσει πρὸς τιμὴν τῆς τᾶς Ἥραια. Ἐκτοτε οἱ διάδοχοι τῶν Δεκαέξι Γερόντισσῶν κάθε τέσσερα χρόνια ὑφαίνουν ἕνα καινούριο φόρεμα στήν Ἥρα καί διοργανώνουν τὰ Ἥραια μέ ἕνα καί μοναδικό ἀγώνισμα, τόν ἀγῶνα δρόμου. Ἀμιλλῶνται παρθένες διαφόρων ἡλικιῶν καί ἀνάλογα μέ τὰ χρόνια τους πρέπει νά ἀνταπεξέλθουν διαφορετικά ἐμπόδια, μέ τή νεότερη νά ξεκινᾷ πρώτη. Τρέχουν ντυμένες μέ χιτῶνα πού μόλις φτάνει μέχρι τὰ γόνατα καί ἀφήνει ἀκάλυπτο τό δεξί στήθος, καί τὰ μαλλιά νά ἀνεμίζουν ἐλεύθερα. Ἡ Χλωρίς, ἡ μοναδική κόρη τῆς Νιόβης πού ἐπέζησε, ὑπῆρξε ἡ πρώτη νικήτρια αὐτῶν τῶν ἀγῶνων στοὺς ὁποίους τό μήκος τῆς διαδρομῆς ὀρίστηκε νά εἶναι τὰ πέντε ἕκτα τοῦ Ὀλυμπιακοῦ σταδίου. Τό ἔπαθλο ἦταν στεφάνι ἐλιάς καί μέρος τῆς ἀγγελάδας πού θυσιάστηκε στήν Ἥρα· ἡ νικήτρια μπορούσε νά ἀφιερῶσει καί ἀγαλμα πού ἀπεικόνιζε τήν ἴδια στή θεά¹.

β. Οἱ Γερόντισσες κάποια φορὰ ἔπαιξαν ρόλο εἰρηνοποιῶ ἀνάμεσα στήν Πίσσα καί στήν Ἥλιδα. Ἐπὶ αἰῶνες οἱ Δεκαέξι Γερόντισσες ἀποτελοῦσαν δύο χορευτικούς ὁμίλους: τόν ἕναν πρὸς τιμὴν τῆς Ἰπποδάμειας καί τόν ἄλλον πρὸς τιμὴν τῆς Ἠλείας Φυσκόας. Ἡ Φυσκόα γέννησε μέ τόν Διόνυσο τόν περίφημο πολεμιστὴ Ναρκαιό, τόν πρῶτο Ἠλεῖο πού λάτρεψε τόν Διόνυσο καί ἱδρυσε ἱερό τῆς Ἀθηνᾶς Ναρκαιάς. Ἐπειδὴ ὁμως ἀπὸ τίς δεκαέξι πόλεις τῆς Ἠλιδας μερικές ἐξέλιπταν, διάλεγαν ἀνά δύο τίς Δεκαέξι Γερόντισσες ἀπὸ τίς ὀχτὼ ἡλειακές φυλές. Προτοῦ ἀρχίσουν οἱ ἀγῶνες ἔπρεπε νά καθαρθοῦν, ὅπως οἱ ἐλλανοδίκες, στό αἶμα κατὰλληλου χοίρου καί στά νερά τῆς πηγῆς Πιέρας κοντὰ στό δρόμο πού συνδέει τήν Ἥλιδα μέ τήν Ὀλυμπία².

γ. Λέγεται ὅτι παιδιὰ τοῦ Πέλοπα καί τῆς Ἰπποδάμειας ἦταν οἱ ἐξῆς: ὁ Πιτθεύς ἀπὸ τήν Τροϊζήνα, ὁ Ἀτρεύς καί ὁ Θυέστης, ὁ Ἀλκάθοος — δέν εἶναι ὁ ἴδιος πού σκότωσε ὁ Οἰνόμαος —, ὁ ἀργοναύτης Ἰππαλκος ἢ Ἰππαλκμος ἢ Ἰππάλκιμος, ὁ ἀγγελιαφόρος Κοπρεύς, ὁ ληστής Σκίρων, ὁ

Ἄργεϊος Ἐπίδουρος — λέγεται ἐπίσης ὅτι ἦταν γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα³ —, ὁ Πλεισθένης, ὁ Δίας, ὁ Κυβόουρος, ὁ Κορίνθιος, ὁ Ἴππασος, ὁ Κλέων, ὁ Ἄργεϊος, ὁ Αἴλιος, ἡ Ἀστυδάμεια — κατὰ μερικοὺς ὑπῆρξε μητέρα τοῦ Ἀμφιτρύωνα —, ἡ Λυσιδίκη — τὴν κόρη της Ἰπποθόη ἀπήγαγε ὁ Ποσειδῶν στίς Ἐχινάδες ὅπου γέννησε τὸν Τάφιο —, ἡ Εὐρυδίκη — λέγεται ὅτι ἦταν μητέρα τῆς Ἀλκμήνης —, ἡ Νικίππη, ἡ Ἀντίβια⁴ καὶ τέλος ἡ Ἀρχίππη, μητέρα τοῦ Εὐρύσθεα καὶ τῆς Ἀλκυόνης⁵.

δ. Στὴν προσπάθειά τους νὰ σβήσουν ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη τους τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μίνως εἶχε καταλάβει κάποτε τὴν πόλιν τους, καὶ νὰ φανεῖ ὅτι τὸν βασιλιά Νίσο διαδέχτηκε εἰρηνικά ὁ γαμπρὸς του Μεγαρεὺς — καὶ ἐκεῖνον πάλι ὁ δικὸς του γαμπρὸς, γιὸς τοῦ Πέλοπα, ὁ Ἀλκάθοος —, οἱ Μεγαρεῖς ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Μεγαρεὺς εἶχε δύο γιούς καὶ ὅτι ὁ μεγαλύτερος, ὁ Τίμαλκος, σκοτώθηκε στίς Ἀφίδνες ὅταν οἱ Διόσκουροι εἰσέβαλαν στὴν Ἀττικὴ ὑποστήριζαν ἐπίσης ὅτι ὁ Μεγαρεὺς ὑποσχέθηκε τὸ θρόνο του καὶ τὸ χέρι τῆς κόρης του Εὐαίχμης σὲ ὅποιον ἐκδικηθεῖ τὸ θάνατο τοῦ μικρότερου γιου τοῦ Εὐίππου, τὸν ὁποῖο εἶχε κατασπαράξει ὁ λέων τοῦ Κιθαιρώνα. Ἀμέσως τότε ὁ Ἀλκάθοος σκότωσε τὸ λιοντάρι καὶ ὅταν ἔγινε βασιλιάς ἔχτισε ναὸ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀγροτέρας Ἀρτεμῆς καὶ τοῦ Ἀγραίῳ Ἀπόλλωνα. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἀλκάθοος ἔφτασε ἀπὸ τὴν Ἥλιδα στὰ Μέγαρα ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νίσου καὶ τὴν καταστροφή τῆς πόλης· ὁ Μεγαρεὺς ποτὲ δὲν βασιλεψε στὰ Μέγαρα καὶ ὁ Ἀλκάθοος πρῶτα θυσίασε στὸν Ἀπόλλωνα καὶ στὸν Ποσειδῶνα, στοὺς Προδρομεῖς Θεοὺς, καὶ μετὰ ἔχτισε τὰ τεῖχη τῆς πόλης ἐξαρχῆς, γιατί τὰ παλιά εἶχαν ξεθεμελιωθεῖ ἀπὸ τοὺς Κρῆτες⁶.

ε. Ὁ Ἀλκάθοος ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Ἰσχύπολη, τοῦ Καλλιπόλη καὶ τῆς Ἰφίονης πού πέθανε παρθένα καὶ στὸν τάφο της, ἀνάμεσα στὸ βουλευτήριον καὶ στὸ ἥρωον τοῦ Ἀλκάθοου, οἱ μεγαρίδες μελλονύμφες προσέφεραν χοές, ὅπως ἀκριβῶς θυσίαζαν οἱ κοπέλες στὴ Δῆλον τὰ μαλλιά τους στὴν Ἐκαέρῃ καὶ στὴν Ὠπῃ. Ἦταν ὅμως πατέρας καὶ τῆς Αὐτομέδουσας πού γέννησε τὸν Ἰόλαο καὶ τὸν Ἰφικλή, ὅπως ἐπίσης τῆς Περίβοιας πού παντρεύτηκε τὸν Τελαμώννα καὶ ὁ γιὸς τους Αἴας ἀκολούθησε τὸν Ἀλκάθοον στὸ θρόνον

τῶν Μεγάρων. Ὁ Ἰσχύπολις, ὁ μεγαλύτερος γιὸς τοῦ Ἀλκάθοου χάθηκε στὸ κυνήγι τοῦ Καλυδωνίου Κάπρου· μαθαίνοντας πρῶτος στὰ Μέγαρα τὸ λυπηρὸ νέο, ὁ Καλλίπολις ἔτρεξε στὴν ἀκρόπολιν, ὅπου ὁ Ἀλκάθοος θυσίαζε ἐκεῖνη τὴν ὥρα στὸν Ἀπόλλωνα καὶ πέταξε ἀπὸ τὸ βωμὸ κατάχαμα τὰ ἀναμμένα ξύλα ὡς ἔνδειξη τοῦ πένθους του. Μὴ γνωρίζοντας τί εἶχε συμβεῖ ὁ Ἀλκάθοος θύμωσε μέ τούτη τὴν ἀσέβεια καὶ σκότωσε τὸ γιό του μέ ἓνα κούτσουρο⁷.

ζ. Ὁ Ἰσχύπολις καὶ ὁ Εὐίππος εἶναι θαμμένοι μέσα στὸ πρυτανεῖον καὶ ὁ Μεγαρεὺς στὴ δεξιὰ πλευρά τῆς ἀνάσσης πρὸς τὴ δεύτερη ἀκρόπολιν τῶν Μεγάρων. Στὸ ἥρωον τοῦ Ἀλκάθοου φυλάσσονταν τὰ δημόσια ἔγγραφα, ἐνῶ τοῦ Τίμαλκου εἶχε γίνει βουλευτήριον⁸.

η. Γιὸ τοῦ Πέλοπα καὶ τῆς Ἰπποδάμειας θεωροῦσαν καὶ τὸν Χρῦσιππο· στὴν πραγματικότητα ὅμως ἦταν νόθος γιὸς τοῦ Πέλοπα μέ τὴ Δαναΐδα νύμφη Ἀστυόχη⁹. Ὁ Πέλοπος δέχτηκε φιλόξενα στὴν Πίσαν τὸν Λαῖον ὅταν τὸν εἶχαν ἐξορίσει ἀπὸ τὴ Θήβα· ἐκεῖνος ὅμως ἐρωτεύτηκε τὸν Χρῦσιππο, ἐνῶ τοῦ δίδασκε τὴν τέχνη τῆς ἀρματοπλοσίας καὶ μόλις ἀνακλήθηκε ἡ ἀπόφαση τῆς ἐξορίας του, τὸν ἀπήγαγε μέ τὸ ἄρμα ἀπὸ τὰ Νέμεα καὶ τὸν πῆρε ἐραστὴ του στὴ Θήβα¹⁰. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Χρῦσιππος αὐτοκτόνησε ἀπὸ ντροπὴ· ἄλλοι ὅτι ἡ Ἰπποδάμεια, θέλοντας νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Πέλοπον νὰ διορίσῃ διάδοχον τὸν Χρῦσιππο ἀντὶ τὰ δικά της παιδιὰ, πῆγε στὴ Θήβα καὶ προσπάθησε νὰ πείσῃ τὸν Ἀτρεΐδαν τὸν Θυέστη νὰ σκοτώσουν τὸν Χρῦσιππο πετώντας τον σὲ ἓνα πηγάδι. Ἐπειδὴ κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο δὲν δέχτηκε νὰ σκοτώσῃ τὸν φιλοξενούμενον τοῦ πατέρα τους, κάποια νύχτα ἡ Ἰπποδάμεια μπῆκε κρυφὰ στὸν κοιτῶνα τοῦ Λαίου καὶ ἀφοῦ τὸν βρῆκε κοιμισμένο, ξεκρέμασε τὸ ξίφος του ἀπὸ τὸν τοῖχο καὶ τὸ ἔμπηξε στὴν κοιλιά τοῦ ἐραστῆ του. Στὴν ἀρχὴ κατηγορήθηκε ὁ Λαῖος γιὰ τὸ φόνον, ὁ Χρῦσιππος ὅμως εἶχε προφτάσῃ νὰ δεῖ τὴν Ἰπποδάμειαν, ὅταν ἐκεῖνη ἔφευγε, καὶ τὴν κατηγοροῦσε ξεψυχώντας¹¹.

θ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πέλοπος βιάδιζε ἤδη κατὰ τῆς Θήβας γιὰ νὰ ξαναπαίρῃ τὸν Χρῦσιππο. Ὅταν εἶδε ὅμως ὅτι ὁ Ἀτρεΐδης καὶ ὁ Θυέστης εἶχαν ἤδη φυλακίσῃ τὸν Λαῖον, μεγαλόψυχα τὸν συγχώρησε ἐπειδὴ ἀναγνώρισε ὅτι ὁ παρά-

φορος ἔρωσ τόν ἀνάγκασε νά ποδοπατήσῃ τοὺς νόμους τῆς φιλοξενίας. Μερικοὶ θεωροῦν ἀρχαιότερο παιδεραστὴ τόν Λάιο καὶ ὄχι τόν Θάμυρη ἢ τόν Μίνωα· γι' αὐτό οἱ Θηβαῖοι ποὺ δέν ἐπικρίνουν τὴν παιδεραστία διατηροῦσαν τόν Ἱερό Λόχο, ὁ ὁποῖος ἀπαρτιζόταν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ νεαροῦς καὶ τοὺς ἔραστες τοὺς¹².

1. Ἡ Ἱπποδάμεια διέφυγε στὴν Ἀργολίδα καὶ ἐκεῖ αὐτοκτόνησε· ἀργότερα, κατὰ τὸ χρησμὸ κάποιου μαντείου, μετέφεραν τὰ ὀστά της στὴν Ὀλυμπία, ὅπου οἱ γυναῖκες κάθε χρόνο ἐπισκέπτονται τὸ ἥρωο της καὶ προσφέρουν θυσίαις. Σέ μιά στροφή τοῦ ἱππόδρομου στεκόταν τὸ χάλκινο ἄγαλμά της κρατώντας τὴν κορδέλα μέ τὴν ὁποία θά στόλιζε τὸ νικητὴ Πέλοπα¹³.

1. Πausanias E 16, 2-3.

2. Πausanias E 16, 3-5.

3. Ἀπολλόδωρος Γ 12, 7, Β 5, 1 καὶ Β 26, 3· Ἐπιτομή Β 10 καὶ Α 1· Ὑγίνος *Μῦθοι* 84 καὶ 14· Σχολιαστὴς στοὺς *Ὀλυμπιονίκες* τοῦ Πινδάρου Α 144.

4. Σχολιαστὴς στὸν *Ὀρέστη* τοῦ Εὐριπίδη 5· Ἀπολλόδωρος Β 4, 5· Πλούταρχος *Θησεύς* 6· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 9, 1· Σχολιαστὴς στὴν *Ἰλιάδα* τοῦ Ὁμήρου τ 119.

5. Τζέτζης *Χιλιάδες* Β 172 καὶ 192· Σχολιαστὴς στὸν Θουκυδίδη Α 9· Ἀπολλόδωρος δ.π.

6. Πausanias Α 43, 4, Α 41, 4-5 καὶ Α 42, 2.

7. Πausanias Α 42, 2 καὶ 7, Α 43, 4· Ἀπολλόδωρος Β 4, 11.

8. Πausanias Α 43, 2 καὶ 4, Α 42, 1 καὶ 3.

9. Σχολιαστὴς στοὺς *Ὀλυμπιονίκες* τοῦ Πινδάρου Α 144· Ὑγίνος *Μῦθος* 85· Πλούταρχος *Συναγωγὴ ἱστοριῶν παραλλήλων* 33.

10. Ἀπολλόδωρος Γ 5, 5· Ὑγίνος *Μῦθοι* 85 καὶ 271· Ἀθήναιος XIII 79.

11. Σχολιαστὴς στίς *Φοῖνισσες* τοῦ Εὐριπίδη 1760· Πλούταρχος *Συναγωγὴ ἱστοριῶν παραλλήλων* 33· Ὑγίνος *Μῦθος* 85· Σχολιαστὴς στὸν *Ὀρέστη* τοῦ Εὐριπίδη 813.

12. Ὑγίνος δ.π.· Πλούταρχος δ.π.· Αἰλιανός *Ποικίλη Ἱστορία* XIII 5.

13. Ὑγίνος δ.π.· Πausanias ΣΤ 20, 4 καὶ 10.

1. Τὰ Ἡραῖα διοργανώονταν μιά μέρα πρὶν ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Εἶχαν ἓνα καὶ μόνον ἀγώνισμα, τὸν ἀγῶνα δρόμου τῶν κοριτσιῶν, ὅπου διακρινόταν ἐκείνη πού θά ἀποκτοῦσε τὸν τίτλο τῆς ἀρχιέρειας τῆς Ἥρας (βλ. 60.4)· ἡ νικητριά φοροῦσε στεφάνι ἀπὸ κλωνάρι ἀγριελιάς, σύμβολο εἰρήνης καὶ γονιμότητος,

καὶ ἐνωνόταν μέ τὴ θεά τρώγοντας ἀπὸ τὴ ἱερὴ ἀγελάδα — σφάγιο πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς. Οἱ Δεκαεξὶ Γερόντισσες κάποτε πρέπει νά ἦταν βοηθοὶ τῆς ἀρχιέρειας, ἡ καθεμιὰ διαδοχικὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δεκαεξὶ ἐποχῶν τοῦ τετραετοῦς διαστήματος πού μεσολαβοῦσε μεταξὺ τῶν Ὀλυμπιάδων. Κάθε τροχὸς τοῦ βασιλικοῦ ἄρματος συμβόλιζε ἓνα ἡλιακὸ ἔτος καὶ ἦταν τετράκτινος, ὅπως ὁ πύρινος τροχὸς ἡ ἡ σβάστικα. Τὸ ἐπίθετο Ναρκαιὸς πρέπει νά σχηματίστηκε μέ τρόπο ἀντίστροφο ἀπὸ τὸ ἐπίθετο Ναρκαία, «ναρκωτική», τῆς θεᾶς τοῦ θανάτου Ἀθηνᾶς. Κάποτε στὰ Ἡραῖα τελοῦσαν ἀνθρωποθυσίαις, ἀργότερα οἱ Γερόντισσες πού διοργάνωναν τοὺς ἀγῶνες ἐξευμένιζαν τὴ θεά μέ αἷμα χοίρου καὶ κατόπιν πλύνονταν σέ τρεχούμενο νερό. Τὰ πολυάριθμα παιδιὰ τῆς Ἱπποδάμειας μαρτυροῦν τὴ δύναμη τοῦ συνασπισμοῦ, ἡγέτης τοῦ ὁποῖου ἦταν ἡ δυναστεία τῶν Πελοπιδῶν· τὰ ὀνόματα τοῦ καθενὸς σχετίζονται μέ τὴν Πελοπόννησο ἢ τὸν Ἰσθμό.

2. Ὁ μῦθος τοῦ φόνου τοῦ Καλλιόπολη ἀπὸ τὸν πατέρα του Ἀλκάθοο στό βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, ὅταν ἐπαινίδρυσε τὰ Μέγαρα, προφανῶς ἀνάγεται σέ εἰκόνα πού παρουσίαζε τὴ θυσιά τοῦ γιοῦ στὴν πυρὰ πρὸς τιμὴν τοῦ Προδρομέα θεοῦ προστάτη τῆς πόλης, τοῦ Μελικέρτη ἢ τοῦ Μολῶχ — ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε καὶ κάποιος βασιλιάς τοῦ Μωάβ (*Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ* ΣΤ 26). Ἐπὶ πλέον ὁ Ἀλκάθοος σκότωσε καὶ ἓνα λιοντάρι σέ τελετουργικὸ ἀγῶνα, ὅπως ὁ Σαμφὼν καὶ ὁ Δαυὶδ. Ἡ κορινθιακὴ μυθολογία παρουσιάζει στενὴ συγγένεια πρὸς τὴν παλαιστινιακὴ (βλ. 67. 1).

3. Ὁ μῦθος τοῦ Χρῦσιππου διασώθηκε μόνον σέ ἐκφυλισμένη μορφή. Ὅτι ἦταν ὁμορφος νέος ἀρματῆλῆς ἀπὸ τὴν Πίσσα, ὅτι τὸν ἀπήγαγαν ὅπως τὸν Γανυμήδη καὶ τὸν ἴδιο τὸν Πέλοπα — ἔστω κι ὄχι στὸν Ὀλυμπο — καὶ τέλος ὅτι τὸν σκότωσε ἡ Ἱπποδάμεια, ὑποδηλώνουν πῶς ἀρχικὰ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀναπληρωτὲς μεσο-βασιλιάδες, θύματα ἀτυχημάτων μέ ἄρμα. Μπερδεύτηκε ὁμοῦς ὁ μῦθος του μέ τὴν ὑπεράσπιση τῆς θηβαϊκῆς παιδεραστίας καὶ μέ τὸ θρόνο τῆς διαφωνίας μεταξὺ Θήβας καὶ Πίσας γιὰ τὰ Νέμεα. Τὸ ὄνομα Ἱπποδάμεια, «ἱπποδαμάστρια», ἦταν μιά ἀπὸ τίς ἐπωνυμίες τῆς Σελήνης-θεᾶς καὶ τὸ φοραδοκέφαλο ἄγαλμά της στὴ Φιγά-λεια κρατοῦσε τὸ δελφίνι τῶν Πελοπιδῶν στὰ χεῖρα. Τέσσερα ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Πέλοπα καὶ τῆς Ἱπποδάμειας εἶχαν ὀνόματα σχετικὰ μέ τὸ ἄλλογο.

ΛΕΓΕΤΑΙ ὅτι μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χρύσιππου, μέ τὸν ὁποῖο εἶχε περισσότερη σχέση ἀπὸ ὅσο φανταζόταν ὁ Πέλοψ, ὁ Ἄτρεϋς διέφυγε ἀπὸ τὴν Ἥλιδα στὶς Μυκῆνες. Ἐκεῖ τοῦ χαμογέλασε ἡ τύχη. Ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Εὐρυσθεύς, πού ξεκινοῦσε τότε ἀκριβῶς ἐναντίον τῶν γιῶν τοῦ Ἡρακλῆ, τὸν διόρισε ἀντιβασιλέα γιὰ ὅσον καιρὸ θά ἀπουσίαζε· ὅταν σέ λίγο μαθεύτηκε ὅτι ὁ Εὐρυσθεύς ἠττήθηκε καὶ πέθανε, οἱ ἄρχοντες τῶν Μυκηνῶν ἐξέλεξαν βασιλιά τους τὸν Ἄτρεα, ἐπειδὴ φαινόταν πολεμιστὴς ἱκανὸς νὰ τοὺς ὑπερασπιστεῖ ἀπὸ τοὺς Ἡρακλεῖδες καὶ ἐπειδὴ εἶχε κιόλας κερδίσει τὴν συμπάθεια τοῦ λαοῦ. Ἔτσι ὁ βασιλικὸς οἶκος τοῦ Πέλοπα ἔγινε ἀκόμη πιὸ ξακουστός καὶ ἀπὸ τὴ δυναστεία τοῦ Περσέα¹.

β. Ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται, καὶ μάλιστα μέ ἀπόλυτη βεβαιότητα, ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Εὐρυσθέα Σθέnelος, ἀφοῦ ἐξόρισε τὸν Ἀμφιτρύωνα καὶ σφετερίστηκε τὸ θρόνο τῶν Μυκηνῶν, προσκάλεσε τοὺς γαμπροὺς τοῦ Ἄτρεα καὶ Θυέστη καὶ τοὺς ἐγκατέστησε κοντὰ στὴ Μιδέα. Ὅταν πιά εἶχαν πεθάνει καὶ ὁ Σθέnelος καὶ ὁ Εὐρυσθεύς, ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, κάποιον μαντεῖο συμβούλεψε τοὺς Μυκηναίους νὰ ἐκλέξουν βασιλιά ἀνάμεσα στοὺς Πελοπίδες. Τότε προσκάλεσαν ἀπὸ τὴ Μιδέα τὸν Ἄτρεα καὶ τὸν Θυέστη — οἱ ὅποιοι, ὅπως ἦταν γραφτό, ὅλο τσακῶνονταν — στὶς Μυκῆνες καὶ ἄρχισαν νὰ συζητοῦν ποιὸν ἀπὸ τοὺς δύο νὰ στέψουν βασιλιά.

γ. Κάποτε ὁ Ἄτρεϋς εἶχε τάξει νὰ θυσιάσει στὴν Ἄρτεμη τὸ ἐκλεκτότερο ζωντανό ἀπὸ τὸ κοπάδι του· φλεγόμενος ἀπὸ ἐπιθυμία νὰ ἐκδικηθεῖ τοὺς Πελοπίδες γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μύρτιλου, ὁ Ἑρμῆς συμβούλευθηκε τὸν παλιὸ φίλο του Τράγο-Πάνα, ὁ ὁποῖος ἔβαλε στά κλεφτὰ ἓνα χρυσόμαλλο ἀρνάκι μέ κέρατα στοῦ ἀκαρνανικοῦ κοπάδι πού κληροδότησε ὁ Πέλοψ στοὺς γιούς τοῦ Ἄτρεα καὶ Θυέστη. Προέβλεπε ὅτι ὁ Ἄτρεϋς θά ἰσχυριζόταν πῶς τὸ ἀρνὶ ἦταν δικό του καί, ἀπρόθυμος νὰ τὸ θυσιάσει στὴν Ἄρτεμη σύμφωνα μέ τὴν υπόσχεσή του, θά μπλεκόταν σέ ἀδελφοκτόνο πόλεμο μέ τὸν Θυέστη. Κατ' ἄλλους ἡ ἴδια ἡ Ἄρτεμις ἔστειλε τὸ ἀρνὶ γιὰ νὰ τὸν δοκιμάσει³. Ὁ Ἄτρεϋς κράτησε

τὸ λόγο του, ἐν μέρει τουλάχιστον, θυσιάζοντας τὴ σάρκα τοῦ ἀρνιοῦ· ἔβαλε ὅμως νὰ ἐπεξεργαστοῦν τὴ δορά καὶ νὰ τὴν παραγεμίσουν· κατόπιν τὴν ἔκρυψε σέ κιβώτιο. Ἐνιωθε ὅμως τόσο ὑπερήφανος γιὰ τὸν ὀλοζῶνανο, λές, θησαυρὸ τοῦ ὥστε δέν ἄντεξε καὶ παινεύτηκε γι' αὐτὸν στὴν ἀγορά. Ὁ ζηλόφθονος Θυέστης πού εἶχε ξυπνήσει τὸ ἐρωτικό πάθος τῆς Ἀερόπης, τῆς φρεσκοπαντρεμένης γυναίκας τοῦ Ἄτρεα, συμφώνησε νὰ γίνεῖ ἐραστής τῆς ἐφόσον τοῦ χάριζε τὸ ἀρνὶ — τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶπε, ἔτσι κι ἄλλιῶς ἀπὸ τὸ δικό του μισὸ κοπάδι εἶχε ὑπεξαίρεισεν ὁ Ἄτρεϋς. Ἡ Ἄρτεμις εἶχε καταραστεῖ τὸ ἀρνὶ, καὶ ὅλο αὐτὸ ἦταν ἔργο δικό της⁴.

δ. Σέ κάποια συνεδρίαση τοῦ βουλευτηρίου ὁ Ἄτρεϋς διεκδίκησε τὸ θρόνο τῶν Μυκηνῶν δικαιοματικά ὡς πρωτότοκος καὶ κάτοχος τοῦ ἀρνιοῦ. Τότε ὁ Θυέστης τὸν ρώτησε:

— Ἰσχυρίζεσαι λοιπὸν δημόσια ὅτι ὁ θρόνος ἀνήκει στὸν κάτοχο τοῦ ἀρνιοῦ;

— Ναί, ἀπάντησε ὁ Ἄτρεϋς.

— Σύμφωναι, εἶπε μειδιώντας μοχθηρὰ ὁ Θυέστης.

Κατόπιν ἓνας ἀγγελιαφόρος συγκάλεσε τοὺς Μυκηναίους γιὰ νὰ ἀνακηρύξουν τὸ νέο βασιλιά· χρυσοστόλισαν τοὺς ναοὺς, ἀνοῖξαν τίς πύλες, ἀνάψαν φωτιές σέ ὅλους τοὺς βωμοὺς τῆς πόλης καὶ ὑμνοῦσαν δοξάζοντας τὸ κερασφόρο ἀρνὶ μέ τὴ χρυσόμαλλη δορά. Σηκώθηκε τότε ἀπρόσμενα ὁ Θυέστης καὶ κατηγορώντας τὸν Ἄτρεα ὡς ματαιόδοξο καυχῆσάριον ὁδήγησε τοὺς ἄρχοντες στό σπίτι του· ἐκεῖ τοὺς ἔδειξε τὸ ἀρνὶ ἀποδεικνύοντας τὴν κυριότητά του. Ἔτσι ἀνακηρύχτηκε δικαιοματικὰ βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν.

ε. Προτιμώντας ὅμως τὸν Ἄτρεα ὁ Ζεὺς τοῦ ἔστειλε τὸν Ἑρμῆ μέ τὸ ἐξῆς μήνυμα:

— Βρῆς τὸν Θυέστη καὶ ρώτησέ τον, ἂν ὁ ἥλιος ἀντιστρέψει τὴν τροχιά του, θά εἶναι πρόθυμος νὰ παραιτηθεῖ ὑπὲρ ἐσοῦ;

Ὁ Ἄτρεϋς ἔκανε ὅ,τι τοῦ εἶπαν καὶ ὁ Θυέστης συμφώνησε νὰ παραιτηθεῖ, ἂν συνέβαινε τέτοιο θαῦμα. Ὁ Ζεὺς λοιπὸν μέ τὴ συμμετοχή τῆς Ἐριδας ἄλλαξε τοὺς μέχρι τότε ἀμετάβλητους νόμους τῆς φύσης. Ὁ ἥλιος, ἤδη στό μεσουράνημά του, ἔστρεψε τὸ ἄρμα του κατευθύνοντας τὰ ἄλλα πρὸς τὴν ἀνατολή. Οἱ ἐπτὰ Πλειάδες καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀστέρια ἀντέστρεψαν τίς τροχιές τους· ὁ ἥλιος, ἐκεῖνο εἰδικὰ

τό βράδι, γιά πρώτη καί τελευταία φορά ἔδωσε στήν ἀνατολή. Ἔτσι ξεσκεπάστηκε ὁλοκάθαρα ἡ ἀπάτη πού διέπραξε ὁ Θυέστης ἀπό ἀπληστία, ὁ Ἀτρεΰς ἀνέβηκε στό θρόνο τῶν Μυκηνῶν καί ἐξόρισε τόν ἀδελφό του⁶.

Ὅταν ἀργότερα ὁ Ἀτρεΰς ἀνακάλυψε ὅτι ἡ Ἀερόπη τόν εἶχε ἀπατήσει μέ τόν Θυέστη, δυσκολεύτηκε νά συγκρατήσει τό θυμό του. Παρ' ὅλα αὐτά γιά κάποιο διάστημα προσποιήθηκε ὅτι τούς συγχώρησε⁷.

ζ. Ἡ Ἀερόπη — μερικοί τήν ἀποκαλοῦν Εὐρώπη — καταγόταν ἀπό τήν Κρήτη καί ἦταν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Κατρέα. Μιά μέρα ὁ Κατρεΰς τήν ἔπιασε νά διασκεδάζει μέ κάποιον ἐραστή της στό παλάτι· ἦταν ἔτοιμος νά τή ρίξει στά ψάρια ὅταν, ἀκούγοντας τά ἐπιχειρήματα τοῦ Ναύπλιου, ἄλλαξε γνώμη καί τοῦ τήν πούλησε μέ κάποιο συμβολικό τίμημα γιά σκλάβια μαζί μέ τήν ἄλλη κόρη του Κλυμένη, πού ὑποπτευόταν ὅτι πρόκειται νά τόν σκοτώσει· ὁ μοναδικός του ὄρος ἦταν νά μήν ἐπιστρέψουν στήν Κρήτη. Ὁ Ναύπλιος παντρεύτηκε τήν Κλυμένη, ἡ ὁποία τοῦ χάρισε τόν Οἶακα καί τόν ἐφευρέτη Παλαμήδη⁸, καί ὁ Ἀτρεΰς τήν Ἀερόπη. Ἡ προηγούμενη γυναίκα τοῦ Ἀτρέα Κλεόλα εἶχε πεθάνει ἀφοῦ γέννησε ἕνα ἀρρωστιάρικο παιδί, τόν Πλεισθένη· ἡ ἐκδίκηση τῆς Ἀρτεμης, ἐπειδή ὁ Ἀτρεΰς δέν εἶχε κρατήσει τήν ὑπόσχεσή του. Ἡ Ἀερόπη τοῦ γέννησε τόν Ἀγαμέμνονα, τόν Μενέλαο καί τήν Ἀναξιβία. Ὁ ἀρρωστιάρης Πλεισθένης δολοφονήθηκε κατά λάθος ἀπό φονιάδες πού εἶχε στείλει ὁ ἴδιος ὁ Ἀτρεΰς νά σκοτώσουν τόν συνονόματό του νόθο γιό τῆς Ἀερόπης ἀπό τόν Θυέστη. Κάτι εἶχε νά κάνει μέ ὅλα αὐτά καί ὁ Θυέστης⁹.

η. Κάποτε ὁ Ἀτρεΰς, θέλοντας νά τόν δελεάσει, ὥστε νά ἐπιστρέψει στίς Μυκῆνες, μέ ἀπεσταλμένο ὑποσχέθηκε στόν Θυέστη νά τοῦ δώσει χάρη καί τό μισό του βασιλείο. Μόλις δέχτηκε ὅμως ἐκεῖνος τήν προσφορά του, ὁ Ἀτρεΰς ἔσφαξε τόν Ἀγλαό, τόν Καλλιλέοντα καί τόν Ὀρχομενό, τούς τρεῖς γιούς τοῦ Θυέστη ἀπό κάποια Ναϊάδα, καί μάλιστα στό βωμό τοῦ Δία ὅπου εἶχαν καταφύγει· ὕστερα ξετρύπωσε καί σκότωσε τό νήπιο ἀκόμα δεύτερο Πλεισθένη καί τόν δίδυμό του δεύτερο Τάνταλο. Τούς ἔκοψε τά χέρια καί τά πόδια, ἔβρασε κομμάτια ἀπό τή σάρκα τους στή χύτρα καί μόλις ὁ Θυέστης ἐπέστρεψε στίς Μυκῆνες τοῦ τά προσέ-

Ἡ θυσία τῆς Ἀλκμήνης. Ἀγγειογραφία τοῦ Δ' αἰώνα π.Χ.
(Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

Ἡρακλῆς καὶ Ἥρα. (Βρετανικὸ Μουσεῖο, Λονδίνο).

φερε γιά τὰ καλωσορίσματα. Ἀφοῦ ὁ Θυέστης ἔφαγε μέ ὄρεξη ὁ Ἀτρεὺς τοῦ παρουσίασε τὰ ματωμένα κεφάλια, χέρια καὶ πόδια πάνω σέ δίσκο γιά νά τοῦ δείξει μέ τί εἶχε χορτάσει. Ὁ Θυέστης ταραχτήκε, ἔκανε ἐμετό καὶ καταράστηκε τοὺς ἀπόγονους τοῦ Ἀτρέα¹⁰.

θ. Ὁ Θυέστης βρέθηκε πάλι στήν ἐξορία· ἀρχικά κατέφυγε στή Σικυώνα, ὅπου ἡ κόρη του Πελοπία ἢ Πελοπεία ἦταν ἱέρεια καὶ βασίλευε ὁ Θεσπρωτός. Ἐπειδὴ ἤθελε πάση θυσία νά ἐκδικηθεῖ, ἀπευθύνθηκε στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὅπου τὸν συμβούλεψαν νά κάνει παιδί μέ τήν ἴδια του τήν κόρη¹¹. Ὁ Θυέστης βρῆκε τήν Πελοπία νύχτα νά θυσιάζει στήν Ἀθηνά Κολοκασία καί, διστάζοντας νά βεβηλώσει τήν τελετουργία, κρύφτηκε σέ κοντινὸ ἄλσος. Σέ λίγο ἡ Πελοπία, ὀδηγώντας τὸ γιορτινὸ χορό, γλίστρησε σέ μιὰ κηλίδα αἷμα πού ἔσταξε ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς μαύρης προβατίνας πού εἶχε θυσιάσει καὶ μάτωσε τὸ χιτῶνα της. Ἐτρεξε ἀμέσως στή λιμνούλα τοῦ ναοῦ, γδύθηκε καὶ ἐνῶ ἔπλενε τὸ λεκιασμένο χιτῶνα, ὁ Θυέστης πετάχτηκε ἀπὸ τὸ ἄλσος καὶ τῆ βίασε. Ἡ Πελοπία δέν τὸν ἀναγνώρισε, ἐπειδὴ φοροῦσε μάσκα, κατάφερε ὅμως νά τοῦ κλέψει τὸ σπαθί, τὸ ὁποῖο μετέφερε στό ναό καὶ τὸ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ βάθρο τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Θυέστης παίρνοντας εἶδηση τὸ ἄδειο θηκάρι φοβήθηκε ὅτι θά τὸν ἀναγνώριζαν καὶ ἀπέδρασε στή Λυδία, στή γῆ τῶν προγόνων του¹².

ι. Τρομοκρατημένος ὁ Ἀτρεὺς ἀπὸ τὰ ἐπακόλουθα τοῦ ἐγκλήματός του ἀπευθύνθηκε στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὅπου τοῦ εἶπαν: « Ἀνακάλεσε τὸν Θυέστη ἀπὸ τῆ Σικυῶνα! » Ἐφτασε ὅμως πολὺ ἄργά στή Σικυώνα γιά νά συναντήσει τὸν Θυέστη· ἐρωτεύτηκε τήν Πελοπία καί, ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι ἦταν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Θεσπρωτοῦ, τοῦ τῆ ζήτησε γιά τρίτη γυναῖκα του — ἤδη τότε εἶχε ἐκτελέσει τήν Ἀερόπη. Θέλοντας νά γίνει σύμμαχος ἐνός τόσο ἰσχυροῦ βασιλιᾶ καὶ ἀπὸ τήν ἄλλη νά βοηθήσει τήν Πελοπία, ὁ Θεσπρωτός δέν μαρτύρησε τήν ἀλήθεια στὸν Ἀτρέα καὶ ἐγινε ἀμέσως ὁ γάμος. Ὅταν ἔφτασε ἡ ὥρα ἡ Πελοπία γέννησε τὸ γιό της ἀπὸ τὸν Θυέστη ἀλλὰ τὸν ἄφησε ἔκθετο στό βουνό· ἀφοῦ τὸν βρῆκαν γιδοβοσκοὶ τὸν ἔδωσαν σέ μιὰ κατσίκα νά τὸν τρέφει — ἐξοῦ καὶ τὸ ὄνομά του, Αἰγισθος, « αἰγοτραφεὺς ». Ὁ Ἀτρεὺς νόμιζε ὅτι ὁ Θυέστης ἀπέδρασε

από τή Σικυώνα όταν έμαθε ότι πλησιάζει εκείνος· πίστευε επίσης ότι τό παιδί ήταν δικό του και ότι ή Πελοπία προσβλήθηκε άπλώς από κάποια παροδική τρέλα, όπως συμβαίνει μέ αρκετές γυναίκες ύστερα από τή γέννα. Πήρε λοιπόν τόν Αϊγισθο από τούς γιδοβοσκούς και τόν μεγάλωσε ως κληρονόμο του.

κ. Πολλά χρόνια μετά είχαν κακή σοδειά στίς Μυκῆνες· ό 'Ατρεύς έστειλε τόν 'Αγαμέμνονα και τόν Μενέλαο στούς Δελφούς νά μάθουν νέα γιά τόν Θυέστη· εκείνοι έπесαν πάνω του κατά τύχη, όταν επέστρεφε σπίτι του από τό μαντείο. Τόν μετέφεραν μέ τή βία στίς Μυκῆνες και, αφού ό 'Ατρεύς τόν έριξε στή φυλακή, πρόσταξε τόν επτάχρονο μόλις Αϊγισθο νά τόν σκοτώσει, ενώ θά κοιμόταν.

λ. Ό Θυέστης ξύπνησε ξαφνικά και είδε τόν Αϊγισθο μέ τό σπαθί στό χέρι από πάνω του· κύλησε γοργά στό πλάι γλιτώνοντας από βέβαιο θάνατο. Τινάχτηκε πάνω, άφόπλισε τό παιδί μέ επιδέξιο χτύπημα στόν καρπό και άρπαξε τό σπαθί από χάμω. "Ήταν τό δικό του σπαθί πού είχε χάσει στή Σικυώνα πρίν τόσα χρόνια! "Αρπαξε τό παιδί από τούς ώμους και φώναξε:

— Πές μου τώρα άμέσως, πώς βρέθηκε αυτό τό σπαθί στήν κατοχή σου;

— 'Αλίμονο, ή μάνα μου ή Πελοπία μου τό έδωσε, τραύλισε ό Αϊγισθος.

— Θά σοϋ χάρισω τή ζωή, μικρέ, είπε ό Θυέστης, αν εκτελέσεις τρεις προσταγές μου.

— Στή διάθεσή σου γιά ότιδήποτε, είπε μέσα στά αναφιλητά του ό Αϊγισθος πού δέν περίμενε έλεος.

— 'Η πρώτη μου διαταγή είναι νά φέρεις έδω τή μάνα σου, πρόσταξε ό Θυέστης.

μ. Ό Αϊγισθος έφερε πράγματι στίς φυλακές τήν Πελοπία, ή όποία άναγνώρισε τόν Θυέστη, τόν αποκάλεσε αγαπημένο της πατέρα και συμερίστηκε τά βάσανά του.

— Πώς βρέθηκε αυτό τό σπαθί στήν κατοχή σου, κόρη μου, ρώτησε ό Θυέστης.

— Τό πήρα από τό θηκάρι ενός άγνωστου ξένου πού μέ βίασε κάποια νύχτα στή Σικυώνα, του άπάντησε.

— Δικό μου είναι, είπε ό Θυέστης.

Γεμάτη φρίκη ή Πελοπία άρπαξε τό σπαθί και τό

έμπηξε στό στήθος της. Τρομαγμένος ό Αϊγισθος δέν καταλάβαινε όσα είχαν ειπωθεί.

— Πάρε τώρα τό σπαθί, άκούστηκε ή δεύτερη προσταγή του Θυέστη, πήγαινε το στόν 'Ατρέα και πές του ότι εκτέλεσες τήν άποστολή σου. Μετά γύρνα πίσω!

'Απορημένο τό παιδί πήγε τό ματωμένο σπαθί στόν 'Ατρέα· όλο χαρά εκείνος είχε κατέβει στήν άκρογιαλιά και προσέφερε θυσιές στόν Δία πιστεύοντας ότι είχε άπαλλαχτεί επιτέλους από τόν Θυέστη.

ν. Όταν ό Αϊγισθος επέστρεψε στή φυλακή, ό Θυέστης του αποκάλυψε ότι είναι ό πατέρας του και του είπε τήν τρίτη προσταγή του:

— Σκότωσε τόν 'Ατρέα, γιέ μου Αϊγισθε, και τούτη τή φορά μή διστάσεις!

Ό Αϊγισθος εκτέλεσε τή διαταγή και ό Θυέστης βασίλεψε ξανά στίς Μυκῆνες¹³.

ξ. Ένα άλλο χρυσόμαλλο προβατάκι γεννήθηκε τότε στό κοπάδι του Θυέστη πού μεγαλώνοντας έγινε κριάρι. Έκτοτε ή κατοχή του χρυσού σκήπτρου κάθε νέου βασιλιά του οίκου του Πέλοπα έτσι επικυρώνεται από τούς θεούς· αυτά τά κριάρια έβoscαν ειρηνικά σέ λιβάδι προστατευμένο μέ άπροσπέλαστα τείχη. Όπως ισχυρίζονται όρισμένοι, σύμβολο τής βασιλικής εξουσίας δέν ήταν κάποιο ζωντανό πλάσμα αλλά ένα άσημένιο κύπελλο μέ ένθετη χρυσή παράσταση άρνιου στόν πυθμένα· άλλοι πάλι λένε ότι δέν ήταν δυνατόν νά σκοτώσει ό Αϊγισθος τόν 'Ατρέα, έφόσον ήταν μωρό ακόμα, όταν ό 'Αγαμέμνων εξεδίωξε τόν πατέρα του Θυέστη από τίς Μυκῆνες και άρπαξε τό βασιλικό σκήπτρο¹⁴.

ο. 'Η ταφή του Θυέστη έγινε κοντά στό ιερό του Περέα, δίπλα στό δρόμο πού οδηγεί από τίς Μυκῆνες στό "Αργος. Πάνω στόν τάφο του ύπήρχε πέτρινο κριάρι. Ό τάφος και ό καλυμμένος από χῶμα θησαυρός του 'Ατρέα διακρίνονται ακόμη ανάμεσα στά έρείπια τών Μυκηνών¹⁵.

π. Ό Θυέστης δέν ήταν ό τελευταίος ήρωας, στόν όποιο προσφέρθηκαν στό πιάτο τά ίδια του τά παιδιά. Μετά από μερικά χρόνια τό ίδιο έπαθε και ό άρκάδας γιός του Σχοίνου, Κλύμενος, ό όποιος έτρεφε αίμομικτικό έρωτα γιά τήν κόρη του 'Αρπαλύκη πού είχε αποκτήσει μέ τήν 'Επικάστη. 'Αφού διέφθιρε τήν 'Αρπαλύκη, τήν πάντρεψε μέ τόν

Ἀλάστορα, μετά ὅμως τήν πῆρε πάλι πίσω. Γιά νά ἐκδική-
θεῖ τόν Κλύμενο ἡ Ἀρπαλύκη σκότωσε τό γιό πού ἔκανε
μαζί του — ἦταν συγχρόνως καί ἀδελφός της — τόν μαγεύρε-
ψε καί τοῦ τόν προσέφερε. Ἡ ἴδια μεταμορφώθηκε σέ
ἀρπακτικό πουλί, ἐνῶ ὁ Κλύμενος κρεμάστηκε¹⁶.

1. Σχολιαστής στόν Ὀρέστη τοῦ Εὐριπίδη 813· Θουκυδίδης Α 9.
2. Ἀπολλόδωρος Β 4, 6 καί Ἐπιτομή Β 11· Εὐριπίδης Ὀρέστης 12.
3. Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 10· Εὐριπίδης Ὀρέστης 995 κέξ. καί
Σχολιαστής· Σενέκας Ἡλέκτρα 699 κέξ· Σχολιαστής στόν Ὀρέστη
τοῦ Εὐριπίδη 812, 990 καί 998· Τζέτζης Χιλιάδες Α 443 κέξ.
Φερκυδίδης στόν Σχολιαστή στόν Ὀρέστη τοῦ Εὐριπίδη 997.
4. Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 11· Σχολιαστής στόν Ὀρέστη τοῦ Εὐρι-
πίδη 812· Σχολιαστής στήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου Β 106.
5. Τζέτζης Χιλιάδες Α 426· Ἀπολλόδωρος δ.π· Σχολιαστής στήν
Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου Β 106· Εὐριπίδης Ἡλέκτρα 706 κέξ.
6. Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 12· Σχολιαστής στήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμή-
ρου Β 106· Εὐριπίδης Ὀρέστης 1001· Ὀβίδιος Ἡ τέχνη τοῦ
Ἑρώτα 327 κέ· Σχολιαστής στόν Ὀρέστη τοῦ Εὐριπίδη 812.
7. Ὑγίνος Μῦθος 86· Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 13.
8. Λακτάντιος στή Θηβαΐδα τοῦ Στατίου VI 306· Ἀπολλόδωρος Γ 2, 2
καί Ἐπιτομή Β 10· Σοφοκλῆς Αἴας 1295 κέξ· Σχολιαστής στόν
Ὀρέστη τοῦ Εὐριπίδη 432.
9. Ὑγίνος Μῦθοι 97 καί 86· Εὐριπίδης Ἑλένη 392· Ὀμηρος Ἰλιάς Β
131 κέξ.
10. Τζέτζης Χιλιάδες Α 18 κέξ· Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 13· Ὑγίνος
Μῦθοι 88, 246 καί 258· Σχολιαστής στήν Ποιητική Τέχνη τοῦ
Ὀράτιου· Αἰσχύλος Ἀγαμέμνων 1590 κέξ.
11. Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 13-14· Ὑγίνος Μῦθοι 87-88· Σέρβιος
στήν Αἰνείαδα τοῦ Βιργιλίου II 262.
12. Ἀθήναιος Γ 1· Ὑγίνος δ.π· Ἀπόσπασμα ἀπό τόν Θυέστη τοῦ
Σοφοκλή· Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή Β 14.
13. Ὑγίνος δ.π· Ἀπολλόδωρος δ.π.
14. Σενέκας Θυέστης 224 κέξ. Κικέρων Περί τῆς φύσεως τῶν θεῶν III 26
καί 68· Ἡρόδοτος Ἡρακλειώτης στόν Ἀθήναιο 231· Εὐστάθιος
Εἰς Ὀμηρον 268 καί 1319· Αἰσχύλος Ἀγαμέμνων 1603 κέξ.
15. Πausanias Β 16, 5 καί Β 18, 2-3.
16. Παρθένιος Ἑρωτικά· Ὑγίνος Μῦθοι 242, 246, 258.

1. Ὁ μῦθος Ἀτρέα — Θυέστη διασώθηκε κυρίως σέ θεατρικές
παράλλαγές καί βασίζεται κατά πάσα πιθανότητα στήν ἄμιλλα γιά
τήν ὑπέρτατη ἐξουσία μεταξύ τῶν ἀργεῖων συμβασιλέων, ὅπως
ἀκριβῶς συνέβη καί στήν περίπτωση τοῦ Ἀκρίου καί τοῦ Προί-

του (βλ. 73. α). Πρόκειται γιά μῦθο ἀρκετά πρωϊμότερο ἀπό τήν
ἱστορία τῶν Ἡρακλειδῶν (βλ. 146. λ) — τήν κατάληψη τῆς
Πελοποννήσου ἀπό τοὺς Δωριεῖς τό 1050 π.Χ., περίπου —, μέ τήν
ὁποία σχετίζεται κατὰ τόν Θουκυδίδη. Τό χρυσό πρόβατο τοῦ
Ἀτρέα πού δέν σφαγιάζεται, μᾶς θυμίζει τό λευκό ταῦρο τοῦ
Ποσειδῶνα πού ἀπέφυγε νά θυσιάσει μέ παρόμοιο τρόπο ὁ Μίνως
(βλ. 88. γ)· ἀνήκει στήν ἴδια ράτσα μέ τά χρυσόμαλλα κριάρια πού
θυσάϊζαν στόν Δία στό ὄρος Λαφύστιο καί στόν Ποσειδῶνα στό
νησί Κρίμισσα (βλ. 70. μ). Ἡ κατοχή τῆς προβιάς ἀποτελοῦσε
σύμβολο βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπεὶ ὁ βασιλιάς τή χρησιμοποιοῦσε
στός ἐτήσιες τελετές γιά τήν πρόκληση τῆς βροχῆς (βλ. 70. 2 καί
δ). Τό ἀρνί ἦταν χρυσό μόνο μεταφορικά — στήν Ἑλλάδα ἡ βροχή
«ἀξίζει χρυσάφι» — καί ἡ προβιά τοῦ προκαλοῦσε βροχή μέ μάγια.
Αὐτό ἐνισχύεται ἀκόμα περισσότερο ἀπό τό γεγονός ὅτι στή Μικρά
Ἀσία συνήθως μάζευαν τή χρυσόσκονη ἀπό τά ποτάμια σέ τομά-
ρια, καί ὅτι στίς ἀκτές τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ἐμφανίζονται
πού καί πού ἀρνιά μέ χρυσά δόντια, ἀπόγονοι τῶν προβάτων πού
ἔβασκε ὁ Ζεὺς στήν Ἰδη κατὰ τή λαϊκή παράδοση. (Ἡ Λαΐδη
Μαίρη Ουόρτλι Μόνταγκιου κατὰ τόν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα ἀσχολή-
θηκε μέ αὐτή τήν ἀνωμαλία πού παρατηρεῖται ἀκόμα καί σήμερα,
ἀλλά δέν κατορθώσε νά ἀνακαλύψει τά αἰτίά της.) Εἶναι ἐπίσης
πιθανόν νά ὑπῆρχε ἓνα χρυσό κριάρι στήν ἄκρη τοῦ βασιλικοῦ
σκήπτρου τοῦ Ἀργεῦς. Ὁ Ἀπολλόδωρος εἶναι ἀσαφές σχετικά
μέ τό νομικό ὑπόβαθρο τῆς ἔριδας, ἀλλά ἡ ἀπαίτηση τοῦ Θυέστη
γιά τό θρόνο μάλλον βασιζόταν — ὅπως καί ἡ ἀπαίτηση τοῦ Μαέβε
γιά τόν ἀμφισβητούμενο ταῦρο στόν ἱρλανδικό Πόλεμο τῶν ταύρων
πού πραγματεύεται ἔριδες ἀδελφῶν — στό δεδομένο ὅτι τό πρόβα-
το κλάπηκε ἀπό τό δικό του κοπάδι ὅταν γεννήθηκε.

2. Ὁ Εὐριπίδης εἰσάγει τήν Ἑριδα στήν ἱστορία σέ ἐσφαλμέ-
νο σημεῖο· μάλλον σπουδαιότερο ρόλο θά ἔπαιξε στόν τσακωμό τῶν
δύο ἀδελφῶν ἀπό τή βοήθεια πού προσέφερε στόν Δία γιά νά
γυρίσει τήν πορεία τοῦ Ἥλιου — τέτοια φαινόμενα ἐξάλλου δέν
εἶχε τή δύναμη νά προκαλέσει. Οἱ κλασικοὶ φιλόλογοι καί φιλόσοφοι
ἐξήγησαν μέ διάφορους εὐφυεῖς τρόπους αὐτή τήν περίπτωση
προλαμβάνοντας τίς προσπάθειες τῶν διαμαρτυρουμένων τοῦ εἰκο-
στοῦ αἰῶνα νά ἐξηγήσουν ἐπιστημονικά τήν ἀντίστροφη πορεία τῆς
σκιάς στό «ἡλιακό ρολόι τοῦ Ἀχαΐ» (Β' Βασιλειῶν Κ-11). Ὁ
Λουκιανός καί ὁ Πολύβιος γράφουν ὅτι, τήν ἐποχὴ πού ξέσπασε ἡ
ἐριδα ἀνάμεσα στόν Ἀτρέα καί στόν Θυέστη γιά τή διαδοχὴ, οἱ
Ἀργεῖοι ἦταν ἤδη πεπειραμένοι ἀστρονόμοι καί ἔτσι συμφώνησαν
νά διαλέξουν τόν καλύτερο ἀστρονόμο ἀπό τοὺς δύο. Στόν ἐπόμενο
γύρο ὁ Θυέστης ἀπέδειξε ὅτι τήν ἐποχὴ τῆς Γιορτῆς τῆς Ἀνοίξης ὁ
ἥλιος ἀνατέλλει πάντοτε στόν ἀστερισμό τοῦ Κριοῦ — ἐξοῦ καί ἡ

ιστορία του χρυσού κριαριού —, ο μάντης Ἀτρεύς όμως έκανε κάτι ακόμα καλύτερο: απέδειξε ότι ο ήλιος και η γη δέν έχουν όμοια αλλά αντίθετη πορεία, και ότι εκείνο που μοιάζει με τή δύση του ήλιου ούσιαστικά είναι η δύση τής γής. Ἐπειτα από αυτό οι Ἀργεῖοι εξέλεξαν τόν Ἀτρέα βασιλιά τους (Λουκιανός *Περί αστρολογίας* 12· Πολύβιος στόν Στράβωνα Α 2, 15). Ὁ Ὀ Ὑγίνος και ὁ Σέρβιος συμφωνοῦν ότι ὁ Ἀτρεύς υπήρξε αστρονόμος, και ότι τήν έκλειψη τοῦ ήλιου μέ μαθηματικά δεδομένα υπολόγισε εκείνος για πρώτη φορά· όταν οι υπολογισμοί του αποδείχτηκαν σωστοί, ὁ ζηλόφθονος ἀδελφός του Θυέστης ἐγκατέλειψε τήν πόλη θυμωμένος (Ὑγίνος *Μύθος* 258· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου 572). Ὁ Σωκράτης εξέλαβε τό μύθο σχεδόν κατά λέξη: τόν θεωρήσε ἀπόδειξη τής θεωρίας του πού υποστήριζε ότι τό σύμπαν γυρίζει ἀφ' ἑαυτοῦ σέ ἐναλλασσόμενες και ἀπεραντες χρονικά περιόδους, πότε πρὸς μία κατεύθυνση και πότε πρὸς τήν αντίθετη· μέ τήν ἀντιστροφή τής κίνησης, όταν κλείνει ὁ κύκλος τής τροχιάς, καταστρέφονται πάρα πολλά ζῶα (Πλάτων *Πολιτικός* 12-14).

3. Για νά καταλάβουμε τήν ιστορία πρέπει νά σκεφτόμαστε μυθολογικά και ὄχι ἀλληγορικά ἢ φιλοσοφικά, και μάλιστα μέ τίς ἐννοιες τής ἀρχέγονης διένεξης μεταξύ τοῦ βασιλιά και τοῦ τάνιστ του. Ὁ βασιλιάς βασίλευε μέχρι τό θερινό ἡλιοστάσιο, όταν ὁ ήλιος ἔφτανε στό βορειότερο σημεῖο τής πορείας του, ὁπότε τόν σκότωνα ὁ τάνιστ και καταλάμβανε τή θέση του, ἐγὼ ὁ ήλιος ἄρχισε νά κατεβαίνει πρὸς τό νότο, πρὸς τό χειμερινό ἡλιοστάσιο. Τό αἰμοβαῖο αὐτό μίσος — γινόταν ακόμα ἐντονότερο ἀπό τήν ἐρωτική ζήλια, ἐπειδή ὁ τάνιστ παντρευόταν τή χήρα τοῦ ἀντίζηλου του — ξαναγεννήθηκε μεταξύ τῶν συμβασιλέων τοῦ Ἀργους, οἱ ὁποῖοι συνοδικά βασίλεψαν ἐπὶ ἓνα Μέγα Ἔτος και φιλονείκησαν μέ τόν ἴδιο τρόπο για τήν Ἀερόπη, ὅπως ὁ Ἀκρίσιος και ὁ Προῖτος γιὰ τή Δανάη. Ἀπό τό μύθο τοῦ Ἐζεκία — ἦταν ἡδη ἐτοιμοθάνατος όταν ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐπεξέτεινε χάρη στόν Ἰεχωβά κατά δέκα χρόνια τή βασιλεία του γυρίζοντας στό ἡλιακό ρολοῖ τοῦ Ἀχαζ τή σκιά ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς δέκα βαθμοῦς εἰς τά ὀπίσω (*Β' Βασιλειῶν* Κ 8-11 και Ἡσαΐας ΛΓ 7-8) — βγαίνει τό συμπέρασμα ότι υπήρξε και ἐβραϊκή ἢ φιλισταϊκή παράδοση κατά τήν ὁποία δέν ἦταν ἀνάγκη νά πεθάνει ὁ βασιλιάς στό τέλος τοῦ ἑνατου χρόνου, ἀλλά μπορούσε νά ἐπεκτείνει τή διάρκεια τής βασιλείας του μέχρι και τό δέκατο ἑνατο χρόνο, μετά τήν ἡμερολογιακή μεταρρύθμιση, δηλαδή μετά τή μεταβασή στό σεληνιακό κύκλο. Παρόμοιο προνόμιο δέχτηκε μάλλον στίς Μυκῆνες και ὁ Ἀτρεύς.

4. Τό κανιβαλικό συμπόσιο πρὸς τιμὴν τοῦ Δία πού ἐμφανίζεται στό μύθο τοῦ Τάνταλου (βλ. 108. γ), ἐδῶ συγχέεται μέ τήν ἐτήσια θυσία τοῦ παιδιοῦ - μεσοβασιλιά και μέ τό γεγονός ότι ὁ

Κρόνος ξέρασε τά παιδιά πού εἶχε ἀποκτήσει μέ τή Ρέα (βλ. 18. θ) και ἐξηγεῖται κάλλιστα ὡς προσπάθεια τοῦ βασιλιά νά παρατείνει τό χρόνο τής βασιλείας του πέρα ἀπό τό συνηθισμένο μέσω τοῦ γάμου του μέ τή θετή του κόρη, δηλαδή τήν κληρονόμο τοῦ θρόνου. Ἡ Ἀερόπη πού γλίτωσε ἀπό τά ψάρια στήν Κρήτη μπορεί νά ταυτιστεῖ μέ τή Δίκτυννα — Βριτόμαρτη, τήν ὁποία ἀνάγκασε ὁ παππούς της Μίνως νά πέσει στή θάλασσα (βλ. 89. θ). Ὁ αἰγοτράφης Αἰγισθος εἶναι τό γνωστό παιδί τοῦ Νέου Ἐτους τῶν μυσητρίων (βλ. 24. δ· 44. ι· 76. α· 105. ι κτλ.).

5. Ἡ ιστορία τοῦ Κλυμένου και τής Ἀρπαλύκης — υπήρξε και κάποια ἄλλη ἀπό τή Θράκη μέ τό ἴδιο ὄνομα, ἓνα εἶδος Ἀταλάντης — ἐνώνει τούς μύθους τοῦ Κινύρα και τής Σμύρνας (βλ. 18. θ) ἀπό τή μία, μέ τοῦ Τηρέα και τής Πρόκνης (βλ. 46. α) ἀπό τήν ἄλλη. Ἐκτός κι ἂν πρόκειται για τεχνητή σύνθεση φτιαγμένη για θεατρική χρήση, ὅπως υποδηλώνει ὁ ἀσυνήθιστος γιά μύθους τρόπος τής αὐτοκτονίας τοῦ Κλυμένου πού κρεμάστηκε μόνος του· προφανῶς ὁ Κλύμενος προσπάθησε νά ἀποκτήσει και πάλι δικαιώματα πάνω στό θρόνο παντρεύοντας τή διάδοχο, ούσιαστικά τήν κόρη του, κατά τό τέλος τής βασιλείας του μέ μεσοβασιλιά, τόν ὁποῖο ὕστερα σκότωσε και τήν παντρεύτηκε ὁ ἴδιος. Ἀλάστωρ σημαίνει «ἐκδικητής», ἡ ἐκδίκησή του ὅμως δέν ὑπάρχει στό μύθο· ἴσως στήν ἀρχική παραλλαγή τοῦ μύθου θυσίαζαν τόν ἴδιον ὡς ἀνθρωπινό σφάγιο.

112

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ ΚΑΙ ΚΑΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ

ΛΕΓΕΤΑΙ ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων και ὁ Μενέλαος ἦταν ἀρκετά μεγάλοι για νά αἰχμαλωτίσουν τόν Θυέστη στους Δελφούς· ἄλλοι ὅμως δέχονται ότι, όταν ὁ Αἰγισθος σκότωσε τόν Ἀτρέα, και οἱ δύο ἦταν ακόμα μωρά και τούς γλίτωσε ἡ ψυχραιμία τής τροφῆς τους: τούς ἄρπαξε παραμάσχαλα, τούς φυγάδεψε στόν Πολυφείδη, τόν εἰκοστό τέταρτο βασιλιά τής Σικωνίας, ὁ ὁποῖος στή συνέχεια τούς ἐμπιστεύτηκε στόν αἰτωλό Οἰνέα. Συμπίπτουν ὅμως οἱ ἀπόψεις για τήν ἀποκατάστασή τους στό θρόνο ἀπό τό βασιλιά τής Σπάρτης Τυνδάρεω, ἀφοῦ πέρασαν μερικά χρόνια στήν αὐλή τοῦ Οἰνέα. Ἐκστρατεύοντας ἐναντίον τῶν Μυκηνῶν ὁ Τυνδάρεως ἀπέσπασε τόν ὄρκο τοῦ Θυέστη, πού εἶχε καταφύγει στό βωμό τής Ἥρας, νά παραδώσει τό σῆπτρο στόν Ἀγαμέ-

μνονα, στόν κληρονόμο τοῦ Ἀτρέα, καί νά αὐτοεξοριστεῖ ὁ ἴδιος, χωρίς ποτέ νά ἐπιστρέψει. Ὁ Θυέστης τότε ἔφυγε γιά τά Κῦθηρα, ἐνῶ ὁ Αἰγισθος διέφυγε στόν βασιλιά Κυλαβάρη, γιό τοῦ ἀργείου Σθένελου, ἐπειδὴ φοβόταν τήν ἐκδίκηση τοῦ Ἀγαμέμνονα¹.

β. Λένε ὅτι ὁ Ζεὺς ἔδωσε στόν οἶκο τῶν Αἰακιδῶν ἰσχύ, στόν οἶκο τοῦ Ἀμυθάνα σοφία καί στόν οἶκο τῶν Ἀτρειδῶν πλοῦτη. Πράγματι οἱ Ἀτρεΐδες ἦταν πλούσιοι: οἱ Μυκῆνες, ἡ Κόρινθος, οἱ Κλεωνές, οἱ Ὀρνέες, ἡ Ἀραιθυρέα, ἡ Σικυώνα, ἡ Ὑπερσία, ἡ Γονόεσσα, ἡ Πελλήνη, τό Αἶγιο, ὁ Αἰγιαλός καί ἡ Ἐλίκη, ὅλες πληρώναν στόν Ἀγαμέμνονα φόρους γιά τή γῆ καί τή θάλασσα².

γ. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐξεστράτευσε πρῶτα ἐναντίον τοῦ βασιλιά τῆς Πίσας Τάνταλου, ὁ ὁποῖος ἦταν γιός τοῦ ἄσχημου θεῖου του Βροτέα. Τόν σκότωσε στή μάχη καί παντρεύτηκε μέ τή βία τή χήρα του Κλυταιμνήστρα, κόρη τῆς Λήδας καί τοῦ βασιλιά Τυνδάρεω τῆς Σπάρτης. Τά ἀδελφία τῆς Κλυταιμνήστρας, οἱ Διόσκουροι, βάδισαν τότε ἐναντίον τῶν Μυκηναίων ὁ Ἀγαμέμνων ὅμως εἶχε ἤδη ἀπειθῆναι ὡς ἱκέτης στόν εὐεργέτη του Τυνδάρεω, ὁ ὁποῖος τόν συγχώρησε καί τοῦ ἐπέτρεψε νά κρατήσῃ τήν Κλυταιμνήστρα. Μετά ἀπό τό θάνατο τῶν Διόσκουρων ὁ Μενέλαος παντρεύτηκε τήν ἀδελφή τους Ἑλένη καί ὁ Τυνδάρεως παραιτήθηκε ἀπό τό θρόνο ὑπέρ αὐτοῦ³.

δ. Ἡ Κλυταιμνήστρα γέννησε στόν Ἀγαμέμνονα ἕνα γιό, τόν Ὀρέστη, καί τρεῖς κόρες, τήν Ἥλέκτρα ἡ Λαοδίκη, τήν Ἰφιγένεια ἡ Ἰφιάνασσα καί τή Χρυσόθεμη. Μερικοὶ λένε ὅτι ἡ Ἰφιγένεια ἦταν κόρη τῆς Ἑλένης καί τοῦ Θησέα, ἀντιπιά δηλαδή τῆς Κλυταιμνήστρας, ἡ ὁποία τήν υἱοθέτησε ἀπό οἶκο⁴.

ε. Ὃταν ὁ Πάρις, γιός τοῦ βασιλιά Πρίαμου τῆς Τροίας, ἀπήγαγε τήν Ἑλένη προκαλώντας τόν Τρωϊκὸ Πόλεμο, ὁ Ἀγαμέμνων καί ὁ Μενέλαος ἀπουσίασαν ἀπὸ τὰ σπῆτια τους ἐπὶ μιᾷ δεκαετίᾳ ὁ Αἰγισθος δὲν πῆρε μέρος στήν ἐκστρατεία, προτίμησε νά παραμείνῃ στό Ἄργος γιά νά ἐκδικηθεῖ τόν οἶκο τῶν Ἀτρειδῶν⁵.

ζ. Ὁ Ναύπλιος, σύζυγος τῆς Κλυμένης, ἀποχώρησε ἀπὸ τήν Τροία ἐπειδὴ δὲν ἀποζημιώθηκε ἀπὸ τόν Ἀγαμέμνονα καί τούς ἄλλους ἔλληνες ἀρχηγούς γιά τό λιθοβολισμό τοῦ

γιοῦ του Παλαμήδη· περιέπλευσε τήν Ἀττική καί τήν Πελοπόννησο καί παρότρυνε σέ μοιχεία τίς ἐγκαταλειμμένες γυναῖκες τῶν ἐχθρῶν του. Ὃταν ὁ Αἰγισθος ἄκουσε ὅτι ἡ Κλυταιμνήστρα πειθόταν μέ μεγάλη θέρμη στά λογία τοῦ Ναύπλιου, σχεδίασε ὄχι μόνο νά γίνῃ ἐραστής τῆς ἀλλὰ καί νά σκοτώσῃ μέ τή συνδρομὴ τῆς τόν Ἀγαμέμνονα, μόλις θά τέλειωνε ὁ Τρωϊκὸς Πόλεμος⁶.

η. Ὁ Ἑρμῆς, ἀπεσταλμένος τοῦ Παντογνώστη Δία, προειδοποίησε τόν Αἰγισθο νά παραιτηθεῖ ἀπὸ τὰ σχέδιά του, ἐπειδὴ ὁ Ὀρέστης θά ἀναγκασθῇ νά ἐκδικηθεῖ γιά τό θάνατο τοῦ πατέρα του μόλις ἀνδρωνόταν. Ἡ εὐγλωττία του ὅμως πῆγε στό βρόντο: δὲν κατάφερε νά μεταπείσῃ τόν Αἰγισθο, ὁ ὁποῖος κατέφθασε στὶς Μυκῆνες μέ πλούσια δῶρα στά χέρια καί μίσος βαθύ στήν καρδιά. Στὴν ἀρχὴ ἡ Κλυταιμνήστρα ἀπέριψε τίς προτάσεις του, ἐπειδὴ ὁ Ἀγαμέμνων, πληροφορούμενος τήν ἐπίσκεψιν τοῦ Ναύπλιου στὶς Μυκῆνες, εἶχε ἀναθέσει στόν βάρδο τῆς αὐλῆς νά τήν παρακολουθεῖ καί νά τοῦ στείλῃ γραπτὴ ἀναφορά γιά τό παραμικρὸ σημάδι ἀπιστίας πού θά διαπίστωνε. Ὁ Αἰγισθος ὅμως συνέλαβε τό γερο-ποιητὴ καί τόν ἐγκατέλειψε σέ κάποιο ἐρημικὸ νησί χωρίς τροφίμα, ὅπου τὰ ἀρπακτικὰ πουλιὰ δὲν ἄργησαν νά καταβροχθίσουν μέχρι τό κόκαλο τῆς σάρκα τοῦ γέροντα. Τότε ἡ Κλυταιμνήστρα ἀφέθηκε πιά στά ἀγκαλιάσματα τοῦ Αἰγισθοῦ πού γιόρτασε τήν ἀπρόσμενη ἐπιτυχία του μέ ἔμπυρες θυσιῆς στήν Ἀφροδίτη καί δωρίζοντας στήν Ἀρτεμῆ, ἡ ὁποία ἔτρεφε ἔχθρα γιά τόν οἶκο τῶν Ἀτρειδῶν, χαλιά γιά τοὺς τοίχους καί χρυσάφι⁷.

θ. Δέν εἶχε καί πολλὰ ἐρείσματα γιά νά ἀγαπάῃ τόν ἄντρα τῆς ἡ Κλυταιμνήστρα: ὁ Ἀγαμέμνων εἶχε σκοτώσῃ τόν Τάνταλο, τόν προηγούμενο ἄντρα τῆς, καθὼς καί τό νεογέννητο παιδί τῆς πάνω στό στήθος τῆς, τήν εἶχε ἀναγκάσει νά τόν παντρευτεῖ καί μετὰ ἔφυγε γιά ἕναν πόλεμο πού κατὰ τὰ φαινόμενα δὲν θά τέλειωνε ποτέ· εἶχε συναινέσει νά θυσιάστῃ ἡ Ἰφιγένεια στήν Αὐλῖδα, καί — αὐτό πιά δὲν μπορούσε νά τό καταπιεῖ μέ τίποτα — εἶχε διαδοθεῖ ὅτι ἤθελε νά φέρῃ ἐπιστρέφοντας ὡς ἐρωμένη του τήν προφῆτισσα Κασσάνδρα, κόρη τοῦ Πρίαμου. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ Κασσάνδρα τοῦ εἶχε γεννήσῃ δίδυμα, τόν Τηλέδαμο καί τόν Πέλοπα, τίποτα ὅμως δὲν προμηνούσε ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων

εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ προσβάλλει τὴν Κλυταιμνήστρα. Ἐκεῖνη εἶχε τὴν πληροφορία τῆς ἀπὸ τὸν Οἰάκᾳ, τὸν ἐπιζῶντα γιὸ τοῦ Ναύπλιου, ὁ ὁποῖος θέλοντας νὰ ἐκδικηθεῖ γιὰ τὸ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν προέτρεψε μὲ τὰ κακοήθη κουτσομπολιά του νὰ διαπράξει φόνο⁸.

ι. Ἡ Κλυταιμνήστρα λοιπὸν συνωμότησε μὲ τὸν Αἰγισθο νὰ σκοτώσουν καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τὴν Κασσάνδρα. Ἐπειδὴ ὅμως φοβόταν μήπως φτάσουν ἀπρόσμενα, ἔγραψε στὸν Ἀγαμέμνονα ζητώντας του μὲν μὲν πῶς νὰ ἀνάψει φωτιά στὴ φρυκτωρία τῆς Ἰδης· ἐκεῖνη στὸ μεταξὺ εἶχε δημιουργήσει ὁλόκληρη ἄλυσίδα ἀπὸ φωτιές, ὥστε νὰ μεταφερθεῖ τὸ μήνυμα ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Ἐρμαῖο στὴ Λῆμνο καὶ ἀπὸ κεῖ στὰ ὄρη τοῦ Ἄθω, τοῦ Μαχίστου, τοῦ Μεσσάπιου, τοῦ Κιθαιρώνα, τοῦ Αἰγιπλάγκτου καὶ τοῦ Ἀραχναίου στὴν Ἀργολίδα. Ἐγκατέστησε μάλιστα παρατηρητὴ στὴ σκεπὴ τοῦ παλατιοῦ τῶν Μυκηνῶν, πιστὸ ὑπὸ τὴν ἐγγύη τοῦ Ἀγαμέμνονα, ὁ ὁποῖος πέρασε ἕνα ὁλόκληρον χρόνον στηριγμένος στοὺς ἀγῶνες σάν σκυλὶ ἀτενίζοντας γεμάτος μαῦρα προαισθήματα πρὸς τὸ Ἀραχναῖο. Ἐπιτέλους κάποια νύχτα σκοτεινὴ διέκρινε τὸ μακρινὸ φῶς τῆς φρυκτωρίας καὶ ἔτρεξε νὰ ξυπνήσῃ τὴν Κλυταιμνήστρα. Ἐκεῖνη γιόρτασε τὸ νέο μὲ εὐχαριστήριες θυσιές, ἐνῶ τώρα πιά θὰ ἐπιθυμοῦσε ἡ πολιορκία τῆς Τροίας νὰ μὴν τέλειωνε ποτέ. Ὁ Αἰγισθος εἶχε τοποθετήσει δικό του ἄνθρωπον σὲ κάποιο παρατηρητήριον καὶ τοῦ ἔταξε δύο χρυσὰ τάλαντα μὲ τὴν ἀναγγελίαν τῆς ἀποβίβασης τοῦ Ἀγαμέμνονα στὴ στεριά.

κ. Ἡ θεὰ Ἥρα ἔσωσε τὸν Ἀγαμέμνονα ἀπὸ τὴ φοβερὴ καταιγίδα πού κατέστρεψε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα στὴν ἐπιστροφή τους καὶ παρέσυρε τὸν Μενέλαον μέχρι τὴν Αἴγυπτον· τελικὰ ἔφτασε στὴ Ναυπλία μὲ τὴ βοήθειαν οὐρίου ἀνέμου. Μόλις πάτησε στὴ στεριά ἔσκυψε καὶ μὲ μάτια νοτισμένα ἀπὸ χαρὰ φίλησε τὸ χῶμα. Στὸ μεταξὺ ὁ παρατηρητὴς ἔτρεχε κιόλας στὴς Μυκῆνες νὰ εἰσπράξῃ τὴν ἀμοιβή του, ἐνῶ ὁ Αἰγισθος διάλεξε τοὺς εἰκοσι πρὸς τολμηροὺς στρατιῶτες του, τοὺς σκόρπισε σὲ ἐνέδρα μέσα στὸ παλάτι, παράγγειλε ἕνα γιορταστικὸ γεῦμα, ἀνέβηκε στὸ ἄρμα του καὶ πῆγε νὰ καλωσορίσῃ τὸν Ἀγαμέμνονα⁹.

λ. Ἡ Κλυταιμνήστρα ὑποδέχθηκε τὸν ταλαιπωρημένον

ἀπὸ τὸ μακρινὸ ταξίδι ἄντρα τῆς μὲ ὄψην χαρούμενη, ξετύλιξε πορφυρὸ χαλὶ γιὰ νὰ πατήσει, τὸν ὀδήγησε στὸ λουτρό, ὅπου οἱ σκλάβες εἶχαν ἤδη προετοιμάσει τὸ ζεστὸ νερό. Ἡ Κασσάνδρα εἶχε μείνει ἔξω ἀπὸ τὸ παλάτι βυθισμένη σὲ προφητικὴ ἔκστασι καὶ ἀρνιόταν νὰ μπεῖ στὰ ἀνάκτορα φωνάζοντας ὅτι μυρίζεται αἷμα καὶ ὅτι ἡ κατάρρα τοῦ Θυέστη αἰωρεῖται πάνω ἀπὸ τὴν τραπεζαρία. Μόλις πλῆθηκε ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ἔβγαλε τὸ ἕνα τοῦ πόδι ἀπὸ τὸ λουτρό ἀνυπομονώνοντας νὰ ἀρχίσῃ τὸ πλούσιον γεῦμα πού εἶχε κιόλας στρωθεῖ, ἡ Κλυταιμνήστρα τὸν πλησίασε σάν νὰ ἤθελε νὰ τὸν τυλίξῃ στὴν πετσέτα καὶ τὸν σκέπασε μὲ ἕνα δίγυτον θύμιον ποικύμιον· τὸ εἶχε ὑφάνει μόνη τῆς καὶ δέν εἶχε ἀνοιγμὰ γιὰ τὸ κεφάλι καὶ γιὰ τὰ χέρια. Μπλεγμένος σάν τὸ ψάρι ὁ Ἀγαμέμνων πέθανε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Αἰγισθοῦ πού τὸν χτύπησε δύο φορές μὲ τὸ δικοπο σπαθὶ του¹⁰. Ὁ Ἀγαμέμνων κύλησε πάλι μέσα στὴ μπανιέρα μὲ τὰ ἀσημένια τοιχώματα· τότε ἡ Κλυταιμνήστρα τὸν ἐκδικήθηκε γιὰ ὅλα ὅσα εἶχε τραβήξῃ ἀποκεφαλίζοντάς τον μὲ τσεκούρι¹¹. Μετὰ ἔτρεξε ἔξω γιὰ νὰ σκοτώσῃ μὲ τὸ ἴδιον ὄπλον καὶ τὴν Κασσάνδρα, χωρὶς νὰ κάνει τὸν κόπον νὰ κλείσῃ τὰ μάτια ἢ τὸ στόμα τοῦ ἄντρα τῆς· σκουπίστηκε ὅμως ἀπὸ τὰ αἵματα στὰ μαλλιά τοῦ Ἀγαμέμνονα πού σήμαινε ὅτι μόνος του εἶχε προκαλέσει τὸ θάνατό του¹².

μ. Λυσσαλέα μάχη ξέσπασε στὸ μεταξὺ στὸ παλάτι ἀνάμεσα στοὺς σωματοφύλακες τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ στοὺς ὑποτελεῖς τοῦ Αἰγισθοῦ. Ἐπεφταν οἱ πολεμιστὲς σάν τὰ γουρούνια, ὅταν ὁ πλούσιος ἐτοιμάζει γιορτὴν, καὶ οἱ τραυματισμένοι κείτονταν σὲ λίμνες ἀπὸ αἷμα ἀνάμεσα στὰ φορτωμένα τραπέζια· ὁ Αἰγισθος τελικὰ νίκησε. Ἐξω ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τὸ κεφάλι τῆς Κασσάνδρας κύλησε στὸ χῶμα. Στὸν Αἰγισθὸ δόθηκε ἀκόμα ἡ ικανοποίησις νὰ σκοτώσῃ ἐκεῖνος τὰ δίδυμα τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ τῆς Κασσάνδρας. Μόνον τὸν τρίτον νόθον τοῦ Ἀγαμέμνονα, τὸν Ἀλῆσον ἢ Ἀλίσκον δέν ἀποτέλειωσε· κατάφερε νὰ δραπετεύσῃ καὶ, ἀφοῦ περιπλανήθηκε γιὰ πολὺ ἐξόριστος, ἔδρασε στὴν Ἰταλία τὴν πόλιν τῶν Φαλερίων· ἐκεῖ δίδαξε τοὺς κατοίκους τῆς τὰ μυστήρια τῆς Ἥρας πού γιορτάζονταν γιὰ καιρὸ μὲ τὸν ἀργίτικον τρόπο¹³.

ν. Αὐτὸ τὸ μακελειὸ συνέβη τῇ δέκατῃ τρίτῃ μέρᾳ τοῦ

μήνα Γαμηλιώνα· ἡ Κλυταιμνήστρα δὲν φοβήθηκε τὴ θεϊκὴ τιμωρία καὶ ἀνακήρυξε κάθε δέκατη τρίτη μέρα τοῦ μηνὸς γιορτὴ μέ χορούς καὶ θυσίες ἀρνιῶν στοὺς προστάτες θεοὺς. Ἄλλοι τὴν ἐπαινοῦσαν γιὰ τὴν ἀπόφασή της, ἄλλοι πάλι ἐνιωθάν ὅτι ντρόπιασε γιὰ πάντα ὅλες τίς γυναῖκες, ἀκόμη καὶ τίς ἡθικές. Ὁ Αἰγισθος εὐχαρίστησε ἐπίσης τὴ θεὰ πού τὸν εἶχε βοηθήσει¹⁴.

ζ. Οἱ Σπαρτιάτες ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων θάφτηκε στὶς Ἀμύκλες· πολὺ ἀργότερα ἦταν ἓνα ἀσήμαντο χωριουδάκι, οἱ κάτοικοί του ὅμως ἐξακολουθοῦσαν νὰ δείχνουν τὸν τάφο καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Κλυταιμνήστρας, καθὼς καὶ τὸ ἱερό καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Κασσάνδρας, βέβαιον ὅτι ἐκεῖ εἶχε δολοφονηθεῖ ὁ Ἀγαμέμνων. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι ὁ τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονα βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τῶν Μυκηνῶν, κοντὰ στοὺς τάφους τοῦ ἡνιόχου του, τῶν σκοτωμένων ἀπὸ τὸν Αἰγισθο συντρόφων του καὶ τῶν διδύμων τῆς Κασσάνδρας¹⁴.

ο. Ὁ Μενέλαος ἔμαθε ἀργότερα γιὰ τὸ ἐγκλημα ἀπὸ τὸν Πρωτέα, τὸ μάντη ἀπὸ τῆ Φάρο, καὶ ἀφοῦ θυσιάσε ἑκατόμβη στὸ πνεῦμα τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ ἔχτισε κενοτάφιο στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου. Γυρίζοντας στὴ Σπάρτη μετὰ ἀπὸ ὀχτὼ χρόνια ἱδρυσεν ναὸ στὸν Δία Ἀγαμέμνονα· ὑπάρχουν ὅμως τέτοιοι ναοὶ καὶ ἄλλοι, ὅπως στοὺς Λαπέρρες τῆς Ἀττικῆς ἢ στὶς Κλαζομενές τῆς Ἰωνίας, μολονότι ἐκεῖ ποτὲ δὲν βασίλευσε ὁ Ἀγαμέμνων¹⁶.

1. Ὑγίνος *Μῦθος* 88· Εὐσέβιος *Χρονικά* Α 175-6 (Ἐξδ. Schoene)· Ὅμηρος *Ἰλιάς* Β 107-8 καὶ *Ὀδύσσεια* γ 263· Αἰσχύλος *Ἀγαμέμνων* 529· Πausanias Β 18, 4· Τζέτζης *Χιλιάδες* Α 433 κέξ.
2. Ἡσίοδος στὸν Σουῖδα λ. *Ἀλκή*· Ὅμηρος *Ἰλιάς* Β 108 καὶ 569-580.
3. Απολλόδωρος Γ 10, 6 καὶ *Ἐπιτομή* Β 16· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* 1148 κέξ.
4. Απολλόδωρος δ.π.· Ὅμηρος *Ἰλιάς* Ι 145· Δοῦρις, παρατίθεται στὸ *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* τοῦ Τζέτζη 183.
5. Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* γ 263.
6. Απολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 8-9.
7. Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* α 35 κέξ. καὶ γ 263-275.
8. Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* 1148 κέξ.· Σοφοκλῆς *Ἠλέκτρα* 531· Πausanias Γ 19, 5 καὶ Β 16, 5· Ὑγίνος *Μῦθος* 117.
9. Ὑγίνος δ.π. Αἰσχύλος *Ἀγαμέμνων* 1 κέξ. καὶ 282 κέξ.· Εὐριπίδης *Ἠλέκτρα* 1076 κέξ.· Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* δ 524-537· Πausanias Β 16, 5.

10. Αἰσχύλος *Ἀγαμέμνων* 1220-1391, 1521 κέξ. καὶ *Εὐμένιδες* 631-5· Εὐριπίδης *Ἠλέκτρα* 157 καὶ *Ὀρέστης* 26· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 1375· Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου XI 267· Τρικλίνιος στὴν *Ἠλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ 195· Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* γ 193 κέξ., 303-5, λ 529-37.
11. Σοφοκλῆς *Ἠλέκτρα* 99· Αἰσχύλος *Ἀγαμέμνων* 1372 κέξ. καὶ 1535.
12. Αἰσχύλος δ.π.· Σοφοκλῆς *Ἠλέκτρα* 445-6.
13. Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* λ 400 καὶ 442· Πausanias Β 16, 5· Βιργίλιος *Αἰνείας* VII 723· Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VII 695· Ὀβίδιος *Ἡ τέχνη τοῦ ἔρωτα* III 13, 31.
14. Σοφοκλῆς *Ἠλέκτρα* 278-81· Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* γ 263 λ 405 καὶ ζ 512 κέξ.
15. Πausanias Β 16, 5 καὶ Γ 19, 5· Πίνδαρος *Πυθιονίκαι* Α 32· Ὅμηρος *Ἰλιάς* Δ 228.
16. Ὅμηρος *Ὀδύσσεια* δ 512 κέξ. καὶ 581 κέξ.· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 112-4 καὶ 1369· Πausanias ζ 5, 5.

Ι. Ὁ μῦθος τοῦ Ἀγαμέμνονα, τοῦ Αἰγισθοῦ, τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Ὀρέστη διασώθηκε σέ τόσο τυποποιημένη δραματική μορφή, ὥστε σχεδὸν χάθηκε ἡ προέλευσή του. Τὸ κλειδί τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ τοῦ εἶδους συνήθως βρίσκεται στὸν τρόπο μὲς τὸν ὁποῖο ὁ βασιλιάς πεθαίνει: τὸν σπρώχνουν ἀπὸ βράχο, ὅπως τὸν Θησέα, καίγεται ζωντανός, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς, πέφτει θύμα ἀτυχήματος μέ ἄρμα, ὅπως ὁ Οἰνόμαος, τὸν κατασπαράζουν ἄγρια ἄλογα, ὅπως τὸν Διομήδη, πνίγεται σέ λίμνη, ὅπως ὁ Τάνταλος, ἢ κεραυνοβολεῖται, ὅπως ὁ Καπανεύς. Ὁ Ἀγαμέμνων ὅμως πεθαίνει μέ ἀσυνήθιστο τρόπο: μπλεγμένος σέ δίχτυ, μέ τὸ ἓνα πόδι στὸ λουτρό καὶ τὸ ἄλλο ἐξω, καὶ μέσα σέ ἓνα λουτρικὸ πρόσκτισμα — δηλαδή οὔτε ντυμένος οὔτε γυμνός, οὔτε στὸ νερό οὔτε στὴν ξηρά, οὔτε μέσα στὸ παλᾶτι οὔτε ἐξω. Ἡ περίπτωσή θυμίζει τὸ θάνατο τοῦ ἱεροῦ βασιλιᾶ Λέου Λάου στὸ *Μαμπινόγκιον*, ὁ ὁποῖος δολοφονεῖται κατὰ τὸ θερινὸ ἡλιοστάσιο ἀπὸ τὴ προδότρα γυναῖκα του Μπλόντενιουεντ καὶ τὸν ἐραστή της Γκρουν. Ἀπὸ παρόμοια ἱστορία, πού ἀφηγεῖται στὸ τέλος τοῦ δωδέκατου αἰῶνα ὁ Σάξων ὁ Γραμματικὸς στὸ ἔργο του *Ἱστορία τῆς Δανίας*, συμπεραίνεται ὅτι ἡ Κλυταιμνήστρα μάλλον ἔδωσε στὸν Ἀγαμέμνονα ἓνα μῆλο καὶ τὸν σκότωσε ὅταν ἐκεῖνος τὸ ἔφερε στὰ χεῖλῃ του, δηλαδή οὔτε πεινοῦσε οὔτε ἔτρωγε (Ἡ *Λευκὴ Θεά* σσ. 308 καὶ 401). Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ τὸ γνωστὸ μῦθο τοῦ ἱεροῦ βασιλιᾶ πού πεθαίνει κατὰ τὸ θερινὸ ἡλιοστάσιο, τῆς θεᾶς πού τὸν προδίδει, τοῦ τάνιστ πού τὸν διαδέχεται καὶ τοῦ γιοῦ πού ἐκδικεῖται γι' αὐτόν. Ὁ πέλεκος τῆς Κλυταιμνήστρας ἦταν τὸ κρητικὸ σύμβολο τῆς κυριαρχ-

χίας καὶ ὁ μῦθος ἔχει συγγένεια μέ τό μῦθο τοῦ φόνου τοῦ Μίνωα πού συνέβη ἐπίσης σέ λουτρό. Οἱ φρυκτωρίες τοῦ Αἰγισθοῦ στίς βουνοκορφές — μία ἀπό αὐτές ἦταν κατὰ τόν Αἰσχύλο φωτιά ἀπό ρεῖκια (βλ. 18. 3) — δέν εἶναι ἄλλο ἀπό πύρες θυσιῶν τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου. Ἡ θεά, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας γίνεται σφάγιο ὁ Ἀγαμέμνων, ἐμφανίζεται ὡς τριάδα ἀποτελούμενη ἀπὸ τίς κόρες του τὴν Ἥλεκτρα, «ἤλεκτρον», τὴν Ἰφιγένεια, «μητέρα δυνατῆς γενιᾶς» καὶ τὴ Χρυσόθεμη, «χρυσή τάξη».

2. Αὐτός ὁ μῦθος σχετίστηκε μέ τὴν ἔριδα δύο ἀμιλλομένων πελοποννησιακῶν οἰκογενειῶν. Ἡ Κλυταιμνήστρα ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ θρόνου τῆς Σπάρτης ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμό τῶν Σπαρτιατῶν ὅτι ὁ Τυνδάρεως, ὁ πρόγονός τους, ἐγκατέστησε τὸν Ἀγαμέμνονα στὸ θρόνο τῶν Μυκηνῶν, συμπεραίνεται ὅτι οἱ Σπαρτιάτες εἶχαν νικήσει στὸν πόλεμο πού ξεκίνησαν μέ τίς Μυκῆνες γιὰ τίς Ἀμύκλες, ὅπου τιμοῦσαν καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τὴν Κλυταιμνήστρα.

3. Ζεὺς - Ἀγαμέμνων, δηλαδή ὁ Ἀποφασιστικός Ζεὺς, ἦταν μάλλον θεϊκὴ ἐπωνυμία ὄχι μόνο τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηνῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Λαπερσῶν, τῶν Κλαζομενῶν καὶ πιθανότατα τῶν οἰκισμῶν τῶν Δαναῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου — δέν πρέπει νά τὸν συγχέουμε μέ τὸν Νεῖλο — ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (1Ε 4) ὡς σύνορο τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου· βορειότερα, στὴν Ἀσκάλωνα καὶ κοντὰ στὴν Τύρο, ὑπῆρχαν περισσότεροι οἰκισμοὶ Δαναῶν καὶ Ἀχαιῶν (βλ. 169. ζ).

4. Ἡ δέκατη τρίτη μέρα, ἡ ὁποία στὴ Ρώμη ἦταν ἐπίσης γιορτὴ, ὀνόματι εἰδοί, συνέπιπτε μέ τό γέμισμα τοῦ φεγγαριοῦ, ὅταν ἀκόμα οἱ ἡμερολογιακοὶ μῆνες ἦταν κοινοὶ σεληνιακοὶ μῆνες. Φαίνεται ὅτι ὁ βασιλιάς θυσιάζοταν πάντοτε μέ πανσέληνο. Σύμφωνα μέ τό θρύλο ὁ ἑλληνικός στόλος ἐπιστρέφοντας πρὸς τό τέλος τῆς χρονιᾶς ἀπὸ τὴν Τροία ἔπεσε σέ χειμερινές καταιγίδες. Ὁ Ἀγαμέμνων λοιπόν πέθανε τὸν Ἰανουάριο καὶ ὄχι τὸν Ἰούνιο.

113

Η ΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΕΣΤΗ

Ο ΟΡΕΣΤΗΣ ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους του παπποῦδες τὸν Τυνδάρεω καὶ τὴ Λήδα· ἀγοράκι ἀκόμα, εἶχε συνοδεύσει τὴν Κλυταιμνήστρα μέ τὴν Ἰφιγένεια στὴν Αὐλίδα¹. Μερικοὶ ὅμως λένε ὅτι λίγο προτοῦ γυρίσει ὁ Ἀγαμέμνων, ἡ Κλυταιμνήστρα τὸν ἔστειλε στὴ Φωκίδα· κατ' ἄλλους ὁ τότε δεκάχρονος Ὁρέστης σώθηκε ἀπὸ τὴν εὐγενική τροφὴ του

Ἀρσινόη ἢ Λαοδάμεια ἢ Γεῖλισσα τὴ βραδιά τοῦ φόνου: ἔβαλε στὸ κρεβάτι τοῦ βασιλοῦ τοῦ τὸν ἴδιο της τό γιό καὶ ἔτσι σκότωσε ἐκείνον στὴ θέση τοῦ Ὁρέστη ὁ Αἰγισθος². Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι ἡ ἀδελφή του Ἥλεκτρα, μέ τὴ βοήθεια τοῦ γερο-δάσκαλου τοῦ πατέρα τους, τὸν ἔβγαλε κρυφὰ ἀπὸ τὴν πόλη τυλιγμένον σέ φόρεμα ὀλοκέντητο μέ μορφές ἀγρίων ζώων πού εἶχε ὑφάνει ἡ ἴδια³.

β. Ἀφοῦ γιὰ κάποιον διάστημα κρύβονταν ἀνάμεσα στοὺς βοσκούς στίς ὄχθες τοῦ Τάνου ποταμοῦ πού χωρίζει τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴ Λακωνία, ὁ δάσκαλος πῆγε μέ τό μικρὸ στήν αὐλὴ τοῦ Στροφίου, τοῦ ἐμπιστοῦ σύμμαχου τῶν Ἀτρειδῶν, ὁ ὁποῖος βασίλευε στὴ Χρῦσα, στὰ ριζὰ τοῦ Παρνασσοῦ⁴. Ὁ Στροφίος ἦταν παντρεμένος μέ τὴν ἀδελφή τοῦ Ἀγαμέμνονα Ἀστυόχη (ἢ Ἀναξιβία ἢ Κυνδραγόρα). Στὴ Χρῦσα ὁ Ὁρέστης ἀνακάλυψε τὸν ριψοκίνδυνο σύντροφό του στὰ παιχνίδια, τὸν Πυλάδη· ἦταν κατὰ τι νεότερός του, ἀλλὰ ἡ φιλία τους ἐμελλε νά μείνει παροιμιώδης⁵. Ἀπὸ τό γερο-δάσκαλο ἔμαθε ὁ Ὁρέστης μέ μεγάλη του λύπη ὅτι πέταξαν ἔξω ἀπὸ τό παλάτι τό νεκρὸ κορμί τοῦ Ἀγαμέμνονα, ὅτι τό ἔθαψε στὰ γρήγορα ἡ Κλυταιμνήστρα χωρὶς χόες καὶ κλωνάρια μυρτιάς καὶ ὅτι ἀπαγορεύτηκε στὸ λαὸ τῶν Μυκηνῶν νά παραστῇ στὴν κηδεία⁶.

γ. Ὁ Αἰγισθος βασίλεψε ἐπτὰ χρόνια στίς Μυκῆνες: ὠδηγοῦσε τό ἄρμα τοῦ Ἀγαμέμνονα, κρατοῦσε τό δικό του σκῆπτρο, φοροῦσε τὰ ρούχα του, κοιμόταν στὸ κρεβάτι του καὶ σπαταλοῦσε τό δικό του βιός. Ὅμως παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ σημάδια τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἦταν ἀπλῶς κάτι παραπάνω ἀπὸ σκλάβος τῆς Κλυταιμνήστρας, ἡ ὁποία κυβερνοῦσε στὴν οὐσία τίς Μυκῆνες⁷. Χοροπηδοῦσε πάνω στὸν τάφο τοῦ Ἀγαμέμνονα ὅταν μεθοῦσε, πετοῦσε πέτρες στὸ μνήμα καὶ φώναζε:

— Ἐλα Ὁρέστη, ἔλα νά ὑπερασπιστεῖς ὅσα σοῦ ἀνήκουν!

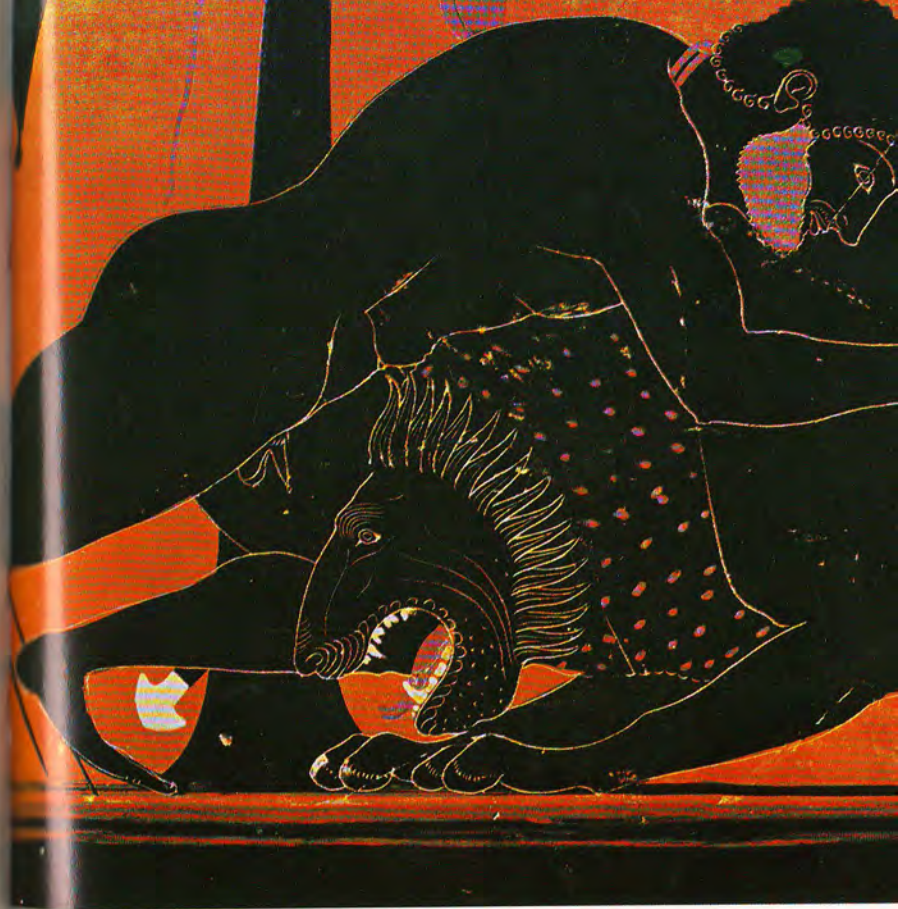
Στὴν πραγματικότητα ὁμως ἔτρεμε συνεχῶς τὴν ἐκδίκηση τοῦ Ὁρέστη, μολονότι τὸν περιέβαλλαν ἐμπιστοὶ σωματοφύλακες φερμένοι ἀπὸ ἄλλες χώρες. Δέν πέρασε οὔτε μιά νύχτα ἡσυχος καὶ ἔταξε μεγάλη ἀμοιβή σέ χρυσάφι σέ ὅποιον σκότωνε τὸν Ὁρέστη⁸.

δ. Ἡ Ἥλεκτρα ἦταν ἀρραβωνιασμένη μέ τὸν ξάδελφό

της Κάστορα, όσο εκείνος βρισκόταν στη ζωή και δεν είχε γίνει ακόμα ήμίθεος. 'Αν και οι περισσότεροι διακεκριμένοι πρίγκιπες αγωνίζονταν πιά για τό χέρι της, ὁ Αἰγισθος ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ 'Ηλέκτρα δὲν δεχόταν κανέναν γιὰ μνηστήρα, ἀπὸ τό φόβο του μήπως γεννοῦσε ἀγόρι πού θά ἔπαιρνε ἐκδίκηση γιὰ τὸν 'Αγαμέμνονα. Θά τὴν ἐξαφάνιζε κιόλας εὐχαρίστως — ἐκείνη τοῦ ἔδειχνε καθαρά τό ἀδυσώπητο μίσος της — καί μέ τὴ σκέψη μόνο ὅτι μπορούσε νά κοιμηθεῖ στά κρυφά μέ κάποιον ἀξιωματικό τοῦ παλατιοῦ καί νά γεννήσει κανένα νόθο. 'Αλλά ἡ Κλυταιμνήστρα, ἡ ὁποία δὲν ἔνιωθε τύψεις πού πήρε μέρος στή δολοφονία τοῦ 'Αγαμέμνονα, τοῦ ἀπαγόρευσε νά τό κάνει προσέχοντας νά μὴν προκαλέσει τὴ δυσαρέσκεια τῶν θεῶν. Τοῦ ἐπέτρεψε ὁμως νά παντρεύει τὴν 'Ηλέκτρα μέ κάποιον μυκηναῖο χωρικό, ὁ ὁποῖος ὁμως φοβόταν τὸν 'Ορέστη καί ἦταν ἀπὸ τὴ φύση του ντροπαλός· ἔτσι αὐτό τό ἀταίριαστο ζευγάρι ποτέ δὲν συνευρέθηκε⁹.

ε. 'Αγνοημένη λοιπὸν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν Κλυταιμνήστρα — ἡ ὁποία χάρισε τρία παιδιά στὸν Αἰγισθο: τὴν 'Ηριγόνη, τὸν 'Αλῆτη καί τὴ δεύτερη 'Ελένη — ἡ 'Ηλέκτρα ζοῦσε σέ πλήρη ἔνδεια καί κάτω ἀπὸ μόνιμη καί στενὴ παρακολούθηση. Στό τέλος ἀποφασίστηκε ὅτι ἂν δὲν δεχόταν τὴ μοῖρα της, ὅπως ἡ ἀδελφὴ της Χρυσόθεμις, καί ἐξακολουθοῦσε νά ἀποκαλεῖ δημόσια τὸν Αἰγισθο καί τὴν Κλυταιμνήστρα «μοιχοὺς καί φονιάδες», θά τὴν ἐξόριζαν σέ κάποια μακρινὴ πόλη καί θά τὴν ἔκλειναν σέ μπουντρούμι, ὅπου ποτέ δὲν θά τρύπωνε τό φῶς τῆς ἡμέρας. 'Η 'Ηλέκτρα περιφρονοῦσε τὴ Χρυσόθεμη γιὰ τὴ δουλοπρέπειά της καί γιὰ τὴν ἀπιστία της στὸν νεκρὸ πατέρα τους· συχνά ἔστελνε στά κρυφά μηνύματα στὸν 'Ορέστη ὑπενθυμίζοντάς του ὅτι δὲν ἔπρεπε νά ξεχάσει νά ἐκδικηθεῖ¹⁰.

ζ. 'Αντρωμένος πιά ὁ 'Ορέστης ἐπισκέφτηκε τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν καί ρώτησε ἂν πρέπει νά σκοτώσει τοὺς δολοφόνους τοῦ πατέρα του. Μὲ τὴ συναίνεση τοῦ Δία ὁ 'Απόλλων ἀποκρίθηκε ὅτι ἂν παραλείψει νά ἐκδικηθεῖ θά καταντήσῃ ἀπόκληρος τῆς κοινωνίας, δὲν θά τὸν δέχονται σέ κανένα ἱερό ἢ ναό, καί ἐπιπλέον θά τοῦ κολλήσῃ λέπρα πού θά ἀρχίσει νά τρώει τίς σάρκες του καί ὁλόκληρο τό κορμὶ του θά σκεπαστεῖ ἀπὸ λευκὴ μούχλα¹¹. 'Η συμβουλὴ πού

Ἡ πάλη μέ τὸν Λέοντα τῆς Νεμέας. Ἀγγειογραφία τοῦ 510 π.Χ.
(Δημοτικό Μουσεῖο, Μπρέσια).

Δεξιά:

Ο Ἡρακλῆς καί ἡ Λερναία
Υδρα.

Αγγειογραφία τοῦ Ε΄ αἰῶνα
π.χ. (Βρετανικό Μουσείο,
Λονδίνο).

Κάτω:

Ο Ἡρακλῆς καί ἡ Κερυνίτης
Ἐλαφος.

Ἀνάγλυφο τοῦ 500 π.χ.
(Ἀρχαιολογικό Μουσείο,
Δελφοί).

τοῦ δόθηκε ἦταν νά προσφέρει στόν τάφο τοῦ πατέρα του χοές καί μιὰ τούφα ἀπό τὰ μαλλιά του· ἔπειτα, χωρίς νά χρησιμοποιήσει ὅποιαδήποτε ἐνοπλη βοήθεια, νά τιμωρήσει μέ πονηριά τούς ἐνόχους ὅπως τό ἀξίζουν. Ταυτόχρονα ὁμως ἡ Πυθία δέν ἀποσιώπησε ὅτι οἱ Ἑρινύες δέν θά τόν συγχωροῦσαν εὐκολα γιά τή μητροκτονία· γι' αὐτό παρέδωσε στόν Ὀρέστη, κατὰ τήν προσταγή τοῦ Ἀπόλλωνα, ἕνα τόξο ἀπό κέρατο μέ τό ὁποῖο θά ἀπέκρουε τίς ἐπιθέσεις τούς ὅταν θά γίνονταν ἀβάσταχτες. Ἐπρεπε νά ἐπιστρέψει ἀμέσως στούς Δελφούς μόλις ἐκτελοῦσε τίς διαταγές καί ὁ Ἀπόλλων θά τόν ὑπερασπιζόταν¹².

η. Τόν ὄγδοο χρόνο — ἡ κατ' ἄλλη παραλλαγή τόν εἰκοστό χρόνο — ὁ Ὀρέστης ἐπέστρεψε κρυφά μέσω Ἀθηνῶν στίς Μυκῆνες ἀποφασισμένος νά σκοτώσει μαζί μέ τόν Αἰγισθο καί τή μητέρα του¹³.

Ἐνα πρωινό παρέα μέ τόν Πυλάδη ἐπισκέφτηκε τόν τάφο τοῦ Ἀγαμέμνονα καί κόβοντας μιὰ τούφα ἀπό τὰ μαλλιά του προσευχήθηκε στόν Χθόνιο Ἑρμή, τόν προστάτη τῆς πατρότητας. Ὅταν ἀντιλήφθηκε νά πλησιάζει μιὰ ὁμάδα ἀπό σκλάβες μέ βρόμικα καί ξεσκισμένα ρούχα σέ ἔνδειξη πένθους, ὁ Ὀρέστης κρύφτηκε στό κοντινό ἀλσύλλιο γιά νά τίς παρατηρήσει. Ἡ Κλυταιμνήστρα τήν προηγούμενη νύχτα εἶχε δεῖ στό ὄνειρό της ὅτι γέννησε ἕνα φίδι, τό φάσκιωσε καί τό θήλαζε. Ξαφνικά ὁμως ἔβγαλε μιὰ κραυγή καί σήκωσε ὁλόκληρο τό παλάτι στό πόδι φωνάζοντας ὅτι τό φίδι εἶχε θηλάσει ἀπό τό στῆθος της αἷμα μαζί μέ τό γάλα. Οἱ μάντιες πού συμβουλευτήκε ἀποφάνθηκαν ὅτι ἡ Κλυταιμνήστρα μέ κάτι εἶχε προκαλέσει τούς νεκρούς· ἔτσι ἐκεῖνο τό πρωινό εἶχε στείλει τίς πενθοῦσες σκλάβες νά προσφέρουν χοές γιά λογαριασμό της στό τάφο τοῦ Ἀγαμέμνονα, μέ τήν ἐλπίδα νά ἐξευμενίσει τό πνεῦμα του. Ἀνάμεσά τους ἦταν καί ἡ Ἥλέκτρα, ἀλλά οἱ δικές της χοές προσφέρθηκαν στό ὄνομά της καί ὄχι γιά λογαριασμό τῆς μάνας της· οἱ προσευχές της ἀναπέμπονταν γιά ἐκδίκηση καί ὄχι γιά συγχώρηση· καλοῦσε τόν Ἑρμή νά μεσολαβήσει ὥστε νά εἰσακουστεῖ ἡ εὐχή της ἀπό τή Μητέρα Γῆ καί τούς θεούς τοῦ Κάτω Κόσμου. Μόλις εἶδε τήν ξανθή τούφα στόν τάφο κατάλαβε ὅτι μόνο στόν Ὀρέστη μποροῦσε νά ἀνήκει· ἔμοιαζε πολύ μέ τὰ δικά της μαλλιά στό χρῶμα καί στήν ὑφή, καί κανεῖς ἄλλος δέν θά

τολμοῦσε νά προσφέρει τέτοια θυσία στόν τάφο¹⁴.

θ. Ἀμφιταλαντευόμενη ἀνάμεσα στήν ἀμφιβολία καί στήν ἐλπίδα συνέκρινε τό δικό της πέλμα μέ τά ἴχνη που εἶχε ἀφήσει ὁ Ὁρέστης στό χώμα γύρω ἀπό τόν τάφο. Τήν ὥρα πού ἀναγνώριζε κάποιες ὁμοιότητες, ἐκεῖνος πρόβαλε ἀπό τήν κρυφώνα του· τῆς ἀποκάλυψε ὅτι ἡ τούφα ἀπό τά μαλλιά ἦταν δική του καί τῆς ἔδειξε τά ρούχα πού φοροῦσε ὅταν δραπέτευσε ἀπό τίς Μυκῆνες.

Ἡ Ἠλέκτρα τόν καλωσόρισε ὅλο χαρά καί προσευχήθηκαν μαζί στόν πρόγονό τους Πατέρα Δία· τοῦ θύμισαν ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων τοῦ ἀπέδιδε πάντα μεγάλες τιμές, καί ὅτι δέν θά ἀπέμενε κανείς στίς Μυκῆνες γιά νά τοῦ προσφέρει τίς συνηθισμένες ἐκατόμβες, ἀν ἐκλείψει ὁ οἶκος τῶν Ἀτρειδῶν, ἐπειδή ὁ Αἰγισθος τιμοῦσε διαφορετικές θεότητες.¹⁵

ι. Ὄταν οἱ σκλάβες διηγήθηκαν τό ὄνειρο τῆς Κλυταίμνηστρας, ὁ Ὁρέστης ἀναγνώρισε ἀμέσως τόν ἑαυτό του στό φίδι καί δήλωσε ὅτι πράγματι θά παίξει τό ρόλο τοῦ πονηροῦ φιδιοῦ ρουφώντας τό αἷμα ἀπό τό ἀπιστο κορμί τῆς μάνας του. Μετά ἔστειλε τήν Ἠλέκτρα πίσω στό παλάτι χωρίς νά πεῖ ὅμως τίποτα στήν Κλυταίμνηστρα γιά τή συνάντησή τους· σέ λίγο θά τήν ἀκολουθοῦσαν μέ τόν Πυλάδην καί θά ζητοῦσαν στίς πύλες νά φιλοξενηθοῦν ὡς ξένοι καί ἱκέτες ἰσχυριζόμενοι, στή διάλεκτο τοῦ Παρνασσοῦ μάλιστα, ὅτι εἶναι ἀπό τή Φωκίδα. Ἄν τούς ἀπαγορευόταν ἡ εἴσοδος, ὁλόκληρη ἡ πόλη θά βλαστημοῦσε τόν Αἰγισθο γιά ἔλλειψη φιλοξενίας, ἂν πάλι τούς δέχονταν, θά ἔπαιρναν ἐξάπαντως ἐκδίκηση.

Σέ λίγο ὁ Ὁρέστης χτύπησε στήν πύλη τῶν ἀνακτόρων καί ζήτησε τόν κύρη ἢ τήν οἰκοδέσποινα. Ἡ ἴδια ἡ Κλυταίμνηστρα βγήκε μά δέν τόν ἀναγνώρισε. Ὁ Ὁρέστης προσποιήθηκε ὅτι εἶναι Αἰολεὺς ἀπό τή Δαυλίδα καί ὅτι ἔφερνε νέο θλιβερό ἀπό κάποιον Στροφίον, τόν ὁποῖο εἶχε συναντήσει τυχαῖα στό δρόμο πρὸς τό Ἄργος· συγκεκριμένα ὁ γιός της Ὁρέστης εἶναι νεκρός καί ἡ τέφρα του βρίσκεται σέ μιά χάλκινη τεφροδόχο. Ὁ Στροφίος ἤθελε νά μάθει ἂν πρέπει νά τή θάψει στή Χρύσα ἢ νά τή στείλει πίσω στίς Μυκῆνες.¹⁶

κ. Ἡ Κλυταίμνηστρα τότε καλωσόρισε ἀμέσως τόν Ὁρέστη στό παλάτι καί, κρύβοντας τή χαρά της ἀπό τούς ὑπηρέτες, ἔστειλε τή γριά τροφό τοῦ Ὁρέστη Γεῖλισσα νά

φωνάξει τόν Αἰγισθο ἀπό κάποιο κοντινό ναό. Ἀναγνωρίζοντας ὅμως τόν Ὁρέστη, παρά τή μεταμφίεσή του, ἡ Γεῖλισσα ἀλλάξε τό μήνυμα τῆς κυρᾶς της καί εἶπε στόν Αἰγισθο ὅτι μποροῦσε πιά νά χαρεῖ καί νά ἐπιστρέψει ἄφοβα μόνος καί ἄοπλος στό παλάτι γιά νά χαιρετήσει τούς ἀγγελιαφόρους, τῶν χαρμόσυνων εἰδήσεων· ὁ ἐχθρός του ἦταν νεκρός¹⁷.

Ὁ Αἰγισθος μπῆκε ἀνυποψίαστος στό παλάτι ταυτόχρονα μέ τόν Πυλάδην, ὁ ὁποῖος ἔφτανε μέ μιά χάλκινη τεφροδόχο γιά νά δημιουργήσει περαιτέρω σύγχυση. Εἶπε στήν Κλυταίμνηστρα ὅτι ἡ τεφροδόχος περιέχει τήν τέφρα τοῦ Ὁρέστη· ὁ Στροφίος τελικά εἶχε ἀποφασίσει νά τή στείλει στίς Μυκῆνες. Τούτῃ ἡ φαινομενικὴ ἐπιβεβαίωση τοῦ πρώτου μηνύματος διέλυσε κάθε ὑποψία τοῦ Αἰγισθοῦ· ἔτσι ὁ Ὁρέστης χωρίς νά συναντήσει δυσκολία τράβηξε τό σπαθί του καί τόν χτύπησε. Τότε μόνον ἀναγνώρισε τό γιό της ἡ Κλυταίμνηστρα. Προσπάθησε νά τοῦ μαλακώσει τήν καρδιά ξεγυμνώνοντας τά στήθια της, θυμίζοντάς του τό χρέος τοῦ γιοῦ ἀπέναντι στή μάνα του. Παρ' ὅλα αὐτά ὁ Ὁρέστης τῆς ἔκοψε τό κεφάλι μέ ἓνα καί μοναδικό χτύπημα τοῦ ἴδιου ξίφους καί ἡ Κλυταίμνηστρα ἔπεσε νεκρή δίπλα στόν ἑραστή της. Μιλώντας στοὺς ὑπηρέτες τοῦ παλατιοῦ πάνω ἀπό τούς δύο νεκρούς ὁ Ὁρέστης δικαιολογήθηκε ἐπαρκέστατα μέ τό τεκμήριο τῆς προδοσίας τῆς Κλυταίμνηστρας δείχνοντας τό λεκιασμένο ἀκόμα μέ αἷμα δίχτυ μέ τό ὁποῖο εἶχαν σκοτώσει τόν Ἀγαμέμνονα, καί προσέθεσε ὅτι ὁ Αἰγισθος ἀπλῶς ὑπέστη τήν τιμωρία πού ὀρίζει ὁ νόμος γιά τή μοιχεία¹⁸.

λ. Ὁ Ὁρέστης δέν ἀρκέστηκε στό φόνο τοῦ Αἰγισθοῦ καί τῆς Κλυταίμνηστρας, σκότωσε καί τήν κόρη τους, τή δεύτερη Ἑλένη· ὁ Πυλάδης ἀπέκρουσε τούς γιούς τοῦ Ναυπλίου πού ἤθελαν νά σώσουν τόν Αἰγισθο¹⁹.

μ. Μερικοί λένε ὅτι ὅλα αὐτά διαδραματίστηκαν στό Ἄργος κατὰ τήν τρίτη ἡμέρα τῶν Ἡραίων, ὅταν εἶχε ἀρχίσει ἡ πομπή τῶν παρθένων. Προτοῦ θυσιάσει ταῦρο στήν Ἥρα, ὁ Αἰγισθος προετοίμαζε συμπόσιο γιά τίς νύμφες κοντά στό βοσκότοπο τῶν ἀλόγων καί τήν ὥρα ἐκεῖνη ἀκριβῶς μάζεψε κλωνάρια μυρτιάς γιά νά στολιστεῖ. Προσθέτουν ἀκόμα ὅτι συναντώντας τόν Ὁρέστη στόν τάφο τοῦ πατέρα τους, ἡ Ἠλέκτρα δέν ἤθελε νά πιστέψει στήν ἀρχή ὅτι

ἐπρόκειτο γιὰ τόν χαμένο τόσον καιρό ἀδελφό της, παρά τήν ὁμοιότητά τους στά μαλλιά καί παρά τή φορεσιά πού τῆς ἔδειξε ὁ Ὀρέστης. Τελικά πείστηκε ἀπό μιὰ οὐλή στό κούτελό του: παιδί ἀκόμα, ὁ Ὀρέστης εἶχε πέσει σκοντάφτοντας σέ κάποιο κυνήγι ἐλαφιῶν καί εἶχε χτυπήσει τό κεφάλι του σέ μυτερό βράχο.

ν. Ὑπακούοντας ὁ Ὀρέστης στίς ὁδηγίες πού τοῦ ψιθύρισε ἡ Ἥλέκτρα πλησίασε ἀπρόσμενα στό βωμό ὅπου ἔσφαζαν τόν ταῦρο καί, ὅταν ὁ Αἰγισθος ἔσκυψε γιά νά ἐξετάσει τά ἐντόσθια τοῦ ζώου, τοῦ ἔκοψε μέ τόν πέλεκο τῆς θυσίας τό κεφάλι καί τό ἔδωσε στήν Ἥλέκτρα. Ἐκεῖνη, προσποιούμενη ὅτι μόλις πρίν δέκα μέρες εἶχε γεννήσει ἀγόρι ἀπό τόν χωριάτη ἄντρα της, ξεγέλασε τήν Κλυταίμνηστρα καί τήν ἔβγαλε ἀπό τό παλάτι· περίεργη νά ἐπιθεωρήσει τό πρῶτο της ἐγγόνι μπῆκε στήν καλύβα ὅπου ὁ Ὀρέστης, κρυμμένος πίσω ἀπό τήν πόρτα, τή σκότωσε χωρίς νά τή λυπηθεῖ²⁰.

ζ. Ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται — μολονότι ὁ φόνος συνέβη καί κατὰ τή δική τους ἀποψη στό Ἄργος — ὅτι ἡ Κλυταίμνηστρα εἶχε στείλει τή Χρυσόθεμη μέ χοές στόν τάφο τοῦ Ἀγαμέμνονα ἐπειδὴ ὄνειρεύτηκε ὅτι ὁ ἄντρας της, ἀφοῦ ἀναστήθηκε, ἄρπαξε τό σκῆπτρο ἀπό τά χέρια τοῦ Αἰγισθοῦ καί τό φύτεψε βαθιά στό χῶμα, ἐκεῖνο βλάστησε βγάζοντας τόσο μεγάλα κλωνάρια πού σκέπασαν ὁλόκληρη τή χώρα τῶν Μυκηνῶν. Κατ' αὐτήν τήν παραλλαγή τό μήνυμα μέ τό ὁποῖο ξεγέλασαν τόν Αἰγισθό καί τήν Κλυταίμνηστρα ἦταν ὅτι ὁ Ὀρέστης ἔπesse θύμα ἀτυχήματος μέ τό ἄρμα του στό Πύθια· ἐπίσης δέν εἶχε δείξει βόστρυχο ἢ κεντημένη φορεσιά στήν Ἥλέκτρα, οὔτε καί τήν οὐλή γιά νά ἀποδείξει τήν ταυτότητά του, ἀλλά τή σφραγίδα τοῦ Ἀγαμέμνονα πού εἶχε σκαλιστεῖ σέ κομμάτι τῆς ἐλεφαντοστέινης ὠμοπλάτης τοῦ Πέλοπα²¹.

ο. Μερικοί ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Ὀρέστης σκότωσε τήν Κλυταίμνηστρα μέ τά ἴδια του τά χέρια, ἰσχυριζόμενοι ὅτι τήν ἔσυρε στό δικαστήριο ὅπου τήν καταδίκασαν σέ θάνατο· τό μοναδικό του κριμα ἦταν — ἂν εἶναι δυνατόν νά ὀνομαστεῖ ἔτσι — ὅτι δέν παρενέβη γιά νά τή σώσει²².

1. Εὐριπίδης *Ὀρέστης* 462 καί *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* 622.

2. Αἰσχύλος *Ἀγαμέμνων* 877 κέξ. καί *Χοηφόροι* 732· Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 14 κέξ· Σχολιαστής στοὺς *Πυθιονίκες* τοῦ Πινδάρου 1Α 17.
3. Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 24· Εὐριπίδης δ.π. καί 542 κέξ· Αἰσχύλος *Χοηφόροι* 232.
4. Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 409-12· Σοφοκλῆς *Ἥλέκτρα* 11 κέξ· Πίνδαρος *Πυθιονίκα* 1Α 34-6.
5. Ὑγίνος *Μύθος* 117· Σχολιαστής στόν *Ὀρέστη* τοῦ Εὐριπίδου 33, 764 καί 1235· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 921· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 24· Ὀβίδος *Ἐπιστολαί ἐκ Πόντου* III 2, 95-8.
6. Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 289 καί 323-5· Αἰσχύλος *Χοηφόροι* 431.
7. Ὀμηρος *Ὀδύσσεια* γ 305· Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 320 κέξ. καί 931 κέξ· Σοφοκλῆς *Ἥλέκτρα* 267 κέξ. καί 651.
8. Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 33, 320 κέξ· Ὑγίνος *Μύθος* 119.
9. Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 19 κέξ. 253 κέξ. καί 312 κέξ.
10. Ὑγίνος *Μύθος* 122· Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστίωνος Δ, παρατίθεται στόν Φώτιο 479· Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα* 60-64· Αἰσχύλος *Χοηφόροι* 130 κέξ· Σοφοκλῆς *Ἥλέκτρα* 341 κέξ. 379 κέξ. καί 516 κέξ.
11. Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 24· Αἰσχύλος *Εὐμένιδες* 622 καί *Χοηφόροι* 269 κέξ.
12. Σοφοκλῆς *Ἥλέκτρα* 36-7 καί 51-52· Εὐριπίδης *Ὀρέστης* 268-70· Αἰσχύλος *Χοηφόροι* 1038.
13. Ὀμηρος *Ὀδύσσεια* γ 306 κέξ· Σοφοκλῆς *Ἥλέκτρα* Ὑπόθεσις· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 25.
14. Αἰσχύλος *Χοηφόροι*.
15. Αἰσχύλος δ.π.
16. Αἰσχύλος δ.π.
17. Αἰσχύλος δ.π.
18. Ὑγίνος *Μύθος* 119· Αἰσχύλος *Εὐμένιδες* 592 καί *Χοηφόροι* 973 κέξ.
19. Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστίωνος Δ, παρατίθεται στόν Φώτιο 479· Παυσανίας Α 22, 6.
20. Εὐριπίδης *Ἥλέκτρα*.
21. Σοφοκλῆς *Ἥλέκτρα* 326 καί 417 κέξ. 47-50 καί 1223 μέ Σχολιαστή.
22. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου XI 268.

1. Πρόκειται γιά μύθο ιδιαίτερα σημαντικό καί μέ ἀμέτρητες παραλλαγές. Ἡ θρησκεία τῶν Ὀλυμπίων προῆλθε ἀπό συμβιβασμό μεταξύ τῆς προελληνικῆς μητριαρχικῆς καί τῆς ἐλληνικῆς πατριαρχικῆς ἀντίληψης. Ἀρχικά τῇ «θεϊκῇ οἰκογένεια» ἀποτελοῦσαν ἑξὶ θεοὶ καί ἑξὶ θεές. Ἡ ἰσορροπία τῶν δυνάμεων διατηρήθηκε μέ μεγάλη δυσκολία ὥσπου ξαναγεννήθηκαν ἡ Ἀθηνά ἀπό τό κεφάλι τοῦ Δία καί ὁ Διόνυσος ἀπό τό μηρό του. Ἐπειτα ὁ Διόνυσος κατέλαβε τή θέση τῆς Ἑστίας στό συμβούλιο τῶν θεῶν

(βλ. 27. λ) όπου εξασφαλίστηκε ή πλειοψηφία τών άντρών στους θεϊκούς καθγάδες — πράγμα πού άντικαθρεφτιζόταν και επί τής γής — μέ άποτέλεσμα νά άμφισβητηθούν τά άρχαία προνόμια τών θεαινών άποτελεσματικά.

2. 'Η μητρογραμμική κληρονομιά ήταν άπό τίς άρχές πού προήλθαν άπό τήν προελληνική θρησκεία. 'Επειδή κάθε βασιλιάς άναγκαστικά ήταν ξένος και κυβερνούσε, άφού παντρευόταν τή διάδοχο του θρόνου, οί βασιλικοί πρίγκιπες-είχαν μάθει νά θεωρούν τή μητέρα τους ώς τού κυριότερου στήριγμα τής βασιλείας και τή μητροκτονία έσχατη άμαρτία. 'Ανατρέφονταν μέ τους μύθους τής παλαιάς θρησκείας, όπου τόν ιερό βασιλιά πάντοτε πρόδιδε ή θεϊκή σύζυγός του, τόν φόνευε ή τάνιστ του και ή γιός του έπαυρε έκδίκηση γιά λογαριασμό του· ήξεραν ότι ή γιός ποτέ δέν τιμωρούσε τή μοιχαλίδα μητέρα του, επειδή εκείνη ή,τι έπραττε ήταν μέ τή συναίνεση τής θεάς τήν όποία ύπηρετούσε.

3. 'Η άρχαιότητα του μύθου του 'Ορέστη είναι προφανής άπό τό γεγονός τής φιλίας του μέ τόν Πυλάδη: είναι άνάλογη μέ τή φιλία μεταξύ του Θησέα και του Πειρίθου. Στην άρχαϊκή παραλλαγή του μύθου ή 'Ορέστης άναμφιβόλως ήταν φωκικός πρίγκιπας, ή όποιος σκότωσε τόν Αϊγισθο μέ τελετουργικό τρόπο στό τέλος του όγδοου έτους τής βασιλείας του· έπειτα παντρεύτηκε τή Χρυσόθεμη, τήν κόρη τής Κλυταιμνήστρας, και έγινε ή νέος βασιλιάς.

4. Καί άλλα σημάδια όμως μαρτυρούν τήν άρχαϊκή παραλλαγή του μύθου στον Αϊσχύλο, στον Σοφοκλή και στον Εύριπίδη. 'Ο Αϊγισθος φονεύεται στή γιορτή τής θανατοθεάς 'Ηρας, ενώ μαζεύει κλωνάρια μυρτιάς και μάλιστα μέ τόν τελετουργικό πέλεκυ, όπως ή Ταΰρος-Μίνως. 'Ότι ή Γείλισσα σώζει τόν 'Ορέστη, «όρειβάτη», τυλιγμένον μέσα σέ ρούχο κεντημένο μέ μορφές άγριων ζώων και ότι ή δάσκαλος κρύβεται άνάμεσα στους βοσκούς στίς όχθες του ποταμού Τάνου, μάς θυμίζουν πάλι τό γνωστό παραμύθι γιά τό βασιλικό πρίγκιπα πού έκτίθεται τυλιγμένος σέ ρούχο σέ κάποιο βουνό στή διάθεση τών άγριων θηρίων, αλλά οί βοσκοί τόν άνακαλύπτουν και τόν ανατρέφουν. 'Εδώ τελικά άναγνωρίζεται ή φορεσιά άκριβώς όπως στό μύθο του 'Ιπποθόου (βλ. 49. α). 'Η λεπτομέρεια τής Γείλισσας πού άντικαθιστά τό βασιλικό σφάγιο μέ τόν ίδιο της τό γιό, ίσως άναφέρεται σέ κάποιο στάδιο τής Ιστορίας τής θρησκείας όταν ή έτήσιος άναπληρωτής-παιδί του βασιλιά δέν ήταν πιά μέλος τής βασιλικής γενιάς.

5. Κατά πόσο μπορεί λοιπόν κανείς νά δεχτεί τά κυριότερα γεγονότα τής Ιστορίας όπως κληροδοτήθηκαν σέ μάς άπό τους άττικούς δραματικούς ποιητές; Δέν είναι πιθανόν νά βρέθηκαν οί 'Ερινύες χωρίς λόγο στό μύθο — ή όποιος όμοια μέ τό μύθο του

'Αλκμέωνα και τής 'Εριφύλης, προορίζόταν γιά προειδοποίηση διδακτικού περιεχομένου: ότι ή γιός δέν επιτρέπεται νά είναι άνυπάκουος ή άδικος μέ τή μητέρα του, και κυρίως δέν πρέπει νά χειροδικεί πάνω της — όπως δέν είναι επίσης πιθανόν νά σκότωσε τήν Κλυταιμνήστρα ή 'Ορέστης. 'Αν είχε συμβεί κάτι τέτοιο, ή 'Όμηρος βεβαίως και θά τό μνημόνευε, και σέ καμιά περίπτωση δέν θά τόν όνόμαζε *διον*· άναφέρει μόνον ότι ή 'Ορέστης σκότωσε τόν Αϊγισθο και ότι στο νεκρικό δείπνο του πήρε μέρος μαζί μέ τή μισητή μητέρα του ('*Οδύσσεια* γ 306 κέξ.). Ούτε και τό *Πάριο Χρονικό* άναφέρει τή μητροκτονία στό κατηγορητήριο. Πιθανότατα λοιπόν ή άφήγηση του Σέρβιου άνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα: 'Αφού σκότωσε τόν Αϊγισθο, ή 'Ορέστης παρέδωσε τήν Κλυταιμνήστρα στή λαϊκή δικαιοσύνη· στον 'Ορέστη του Εύριπίδη (496 κέξ.) ή Τυνδάρεως προτείνει συγκεκριμένα αυτή τή διαδικασία. Κατά τό άρχαίο δίκαιο όμως, γιά νά κυνηγήσουν κάποιον οί 'Ερινύες άκούσε, ενώ κατηγορείται ή μητέρα του, εκείνος νά τήν προσβάλει μέ συντρέχοντάς τη.

6. Φαίνεται ότι αυτός τό πλατύτατα διαδεδομένος μύθος εξασφάλιζε τόσο ισχυρή θέση στίς μητέρες σέ περιπτώσεις οικογενειακών προστριβών, ώστε τό ιερατείο του 'Απόλλωνα και τής Διογένητης 'Αθηνάς (προδότισσας τής παλαιάς θρησκείας) άποφάσισε νά τόν εξευτελίσει. Γι' αυτό παρουσίασαν τόν 'Ορέστη νά σκοτώνει τήν Κλυταιμνήστρα και όχι νά τήν παραδίνει άπλώς στό δικαστήριο· έπειτα μέ τή βοήθεια του Δία και μέ τήν προσωπική μεσολάβηση του 'Απόλλωνα εξασφάλισαν τήν άπαλλαγή του άπό τό άνώτατο δικαστήριο όλόκληρης τής 'Ελλάδας — ή 'Απόλλων μέ τόν ίδιο τρόπο είχε έναρρύνει τόν 'Αλκμέωνα νά σκοτώσει τήν προδότισσα μητέρα του 'Εριφύλη. Τό ιερατείο ήθελε νά ανατρέψει μιá και καλή τό θρησκευτικό εκείνο αξίωμα κατά τό όποιο ή μητρότητα ήταν πιό ιερή άπό τήν πατρότητα.

7. Στην άναθεωρημένη παραλλαγή ή ένδογαμία και ή πατρογονική κληρονόμηση θεωρούνται δεδομένες, έτσι έξοστρακίστηκαν έπιτυχώς οί 'Ερινύες. 'Η 'Ηλέκτρα — τής όποιας τό όνομα, *ήλεκτρον*, ύποδηλώνει τή λατρεία του 'Απόλλωνα στους 'Υπερβορείους — σκιαγραφείται περισσότερο ευνούικα στό μύθο σέ αντίθεση πρός τή Χρυσόθεμη: τό όνομά της θυμίζει ότι ή άρχαία άντίληψη του μητριαρχικού νόμου κυριαρχούσε ακόμα στά περισσότερα μέλη τής 'Ελλάδας, και τή «δουλοπρέπεια» της μπροστά στή μητέρα της τή θεωρούσαν ακόμα εύσεβή και εύγενικό τρόπο συμπεριφοράς. 'Η 'Ηλέκτρα ήταν «παιδί του μπαμπά της» όπως ή Διογένητης 'Αθηνά. Κατά τά άλλα οί 'Ερινύες άρχισαν δράση μόνο γιά τίς μανάδες· ή Αϊσχύλος διαπράττει γλωσσικό βιασμό έπιφορτίζοντάς τις νά έκδικηθούν τό πατρικό αίμα (*Χοηφόροι* 283-4). Οί άπειλές

τοῦ Ἀπόλλωνα ὅτι ὁ Ὀρέστης θά πάθει λέπρα, ἂν δὲν σκοτώσει τὴ μητέρα του, ἀποτελοῦσαν μεγάλο τόλμημα: ἡ Λευκή Θεά Λεπρέα ἢ Ἀλφιδά εἶχε τὸ προνόμιον νὰ τιμωρῇ μὲ τὴ λέπρα ἢ νὰ τὴν γιατρεύει (Ἡ Λευκή Θεά, κεφ. 24). Στὴ συνέχεια δὲν ὑπακούουν ὅλες οἱ Ἑρινύες στὶς δελφικὰς ἀποφάσεις τοῦ Ἀπόλλωνα, καὶ ὁ Εὐριπίδης καλοπιάνει τὶς γυναῖκες βάζοντας τοὺς Διόσκουρους νὰ δηλώσουν ὅτι οἱ προσταγές τοῦ Ἀπόλλωνα δὲν ἦταν καθόλου σοφές (Ἡλέκτρα 1246).

8. Οἱ ἀμέτρητες παραλλαγές τῆς σκηνῆς τῆς ἀναγνώρισης, καθὼς καὶ τοῦ σχεδίου μὲ τὸ ὅποιο ὁ Ὀρέστης κατορθώνει νὰ σκοτώσει τὸν Αἰγισθὸ καὶ τὴν Κλυταιμνήστρα, ἐνδιαφέρουν μόνον ὡς ἀπόδειξη ὅτι οἱ κλασικοὶ δραματικοὶ ποιητὲς δὲν καταπιέζονταν ἀπὸ τὴν παράδοση. Δικὴ τους εἶναι ἡ καινούρια ἐκδοχὴ τοῦ ἀρχαίου μύθου· καὶ ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης προσπάθησαν νὰ βελτιώσουν αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ, τὴν ὁποία πρῶτος διαμόρφωσε ὁ Αἰσχύλος, κάνοντας τὴν ὑπόθεση περισσότερο πιστευτή.

114

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ὈΡΕΣΤΗ

ΟΣΟΙ Μυκηναῖοι ὑποστήριξαν αὐτὴ τὴν ἀνήκουστη πράξη τοῦ Ὀρέστη δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἀναπαυθοῦν τὰ σώματα τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγισθοῦ στὴν πόλη τους καὶ τοὺς ἔθαψαν ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη¹. Τὴν πρώτη νύχτα ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης κάθισαν σκοπιὰ στὸν τάφο τῆς Κλυταιμνήστρας, μὴν τυχόν καὶ τὸν ληστέψει κανεὶς· ὅσο ἀγρυπνοῦσαν ἐμφανίστηκαν οἱ Ἑρινύες μὲ φιδίσια μαλλιά, κεφάλι σκύλου καὶ φτερά νυχτερίδας πλαταγίζοντας τὰ μαστίγια τους. Δὲν ὠφέλησε καὶ πολὺ τὸ τόξο ἀπὸ κέρατο ποῦ τοῦ εἶχε δώσει ὁ Ἀπόλλων· ὁ Ὀρέστης τὰ ἔχασε, ἔπεσε μπρούμυτα στὸ κρεβάτι, τύλιξε τὸ κεφάλι του σὲ ἓνα μανδύα καὶ ἔμεινε ἔτσι ἕξι μέρες χωρὶς νὰ φάει ἢ νὰ πλυθεῖ.

β. Τότε ἔφτασε ἀπὸ τὴ Σπάρτη ὁ γερο-Τυνδάρεως, ἀπήγγειλε κατηγορία γιὰ μητροκτονία ἐναντίον τοῦ Ὀρέστη, καὶ κάλεσε τοὺς ἀρχηγούς τῶν μυκηναϊκῶν φυλῶν νὰ δικάσουν τὴν ὑπόθεση. Ἀνήγγειλε ἐπίσης ὅτι ὅσο κρατᾷ ἡ δίκη ἀπαγορεύεται νὰ μιλήσει ὅποιοσδήποτε στὸν Ὀρέστη καὶ στὴν Ἡλέκτρα, καὶ ὅτι πρέπει νὰ τοὺς ἀρνηθοῦν τὸ ἄσυλο, τὴ φωτιά καὶ τὸ νερό. Ἔτσι ὁ Ὀρέστης ἀδυνατοῦσε

ἀκόμα καὶ τὰ ματωμένα του χέρια νὰ πλύνει. Ὀπλισμένοι πολῖτες γέμισαν τοὺς δρόμους τῶν Μυκηνῶν καὶ ὁ Οἶαξ, ὁ γιὸς τοῦ Ναύπλιου, χαιρόταν ποῦ τοῦ δινόταν εὐκαιρία νὰ κατατρέχει τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα².

γ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μενέλαος φορτωμένος θησαυροὺς ἔπιασε στεριά στὸ Ναύπλιο ὅπου ἓνας ψαράς τοῦ διηγῆθηκε ὅτι ὁ Αἰγισθὸς καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα εἶχαν δολοφονηθεῖ. Ἔσπειρε λοιπὸν μπροστὰ τὴν Ἑλένη νὰ ἐπιβεβαιώσῃ στὶς Μυκῆνες τὶς εἰδήσεις, ὅταν νύχτωσε ὁμως, γιὰ νὰ μὴν τὴν λιθοβολήσουν οἱ συγγενεῖς τῶν σκοτωμένων στὴν Τροία. Ἡ Ἑλένη ντρεπόταν νὰ πενήθῃσι δημόσια τὴν ἀδελφὴ τῆς Κλυταιμνήστρας ἐπειδὴ ἡ δικὴ τῆς ἀπιστία προκάλεσε πολὺ μεγαλύτερη αἰματοχυσία· ἀπευθύνθηκε λοιπὸν στὴν Ἡλέκτρα ἡ ὁποία φρόντιζε τὸν ἄρρωστο Ὀρέστη:

— Ἀνιψιά μου, σέ παρακαλῶ, πρόσφερε χοές γιὰ μένα στὸ πνεῦμα τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ ἀπόθεσε στὸν τάφο της τὰ κομμένα μου μαλλιά.

Ὅταν ὁμως ἡ Ἡλέκτρα παρατήρησε ὅτι ἡ ματαιόδοξη Ἑλένη εἶχε κόψει μόνον τὶς ἀκροῦλες ἀπὸ τὰ μαλλιά της, ἀρνήθηκε νὰ τὴν ὑπακούσῃ:

— Στείλε καλύτερα τὴν κόρη σου, τὴν Ἑρμιόνη, τῆς ἀπάντησε ὀρθὰ κοφτά.

Τότε ἡ Ἑλένη φώναξε ἀπὸ τὸ παλάτι τὴν Ἑρμιόνη. Ἦταν μόλις ἐννιά ἐτῶν, ὅταν ἡ μητέρα της εἶχε κλεφτεῖ μὲ τὸν Πάρη, καὶ ὁ Μενέλαος τὴν εἶχε ἐμπιστευθεῖ στὴν Κλυταιμνήστρα μὲ τὸ ξέσπασμα τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου· παρ' ὅλα αὐτὰ ἀναγνώρισε τὴν Ἑλένη καὶ ὑπάκουσε ἀμέσως σέ ὅ,τι τῆς ζήτησε³.

δ. Ὁ Μενέλαος μπῆκε στὸ ἀνάκτορο ὅπου τὸν ὑποδέχτηκε πνιγμένος στὸ πένθος ὁ θετός πατέρας του Τυνδάρεως, ὁ ὁποῖος τὸν προειδοποίησε νὰ μὴν πατήσῃ τὸ πόδι του στὴ σπαρτιατικὴ γῆ, ἂν δὲν τιμωροῦσε πρῶτα τὸν κακοῦργο ἀνιψιὸ του καὶ τὴν ἀνιψιά του. Ὁ Τυνδάρεως πίστευε ὅτι ὁ Ὀρέστης ἔπρεπε νὰ ἀρκεστεῖ στὴν ἐξορία τῆς Κλυταιμνήστρας ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του. Ἄν πάλι ζητοῦσαν τὴν καταδίκη τῆς σέ θάνατο, καθῆκον του ἦταν νὰ ἐπέμεινε ὑπέρ της. Ὅπως εἶχαν διαμορφωθεῖ ὁμως τὰ πράγματα ἔπρεπε νὰ πειστοῦν οἱ Μυκηναῖοι — εἴτε τοὺς ἄρεσε εἴτε ὄχι — νὰ

λιθοβολήσουν γιά μητροκτονία ὄχι μόνον τόν 'Ορέστη ἀλλά καί τήν 'Ηλέκτρα πού τόν εἶχε ὑποκινήσει.

ε. 'Ο Μενέλαος δέν τόλμησε νά προσβάλει τόν Τυνδάρεω καί φρόντισε ἡ ἀπόφαση νά εἶναι ὅπως τήν ἐπιθυμοῦσε ἐκεῖνος. Χάρη στή γλαφυρή ἀπολογία ὁμως τοῦ 'Ορέστη πού παρέστη ὁ ἴδιος στή δίκη, καί στήν ὑποστηρίξη τοῦ Πυλάδῃ (τόν ὅποιο ἀποκλήρωσε ὁ πατέρας του Στρωφίος γιά τή συμμετοχή του στό φόνο), οἱ δικαστές ἀλλάξαν τήν ἀπόφασή τους καί καταδίκασαν τόν 'Ορέστη καί τήν 'Ηλέκτρα σέ αὐτοκτονία. 'Ο Πυλάδης τότε ὁδήγησε ἔξω τόν 'Ορέστη, ἀρνούμενος εὐγενικά νά ἐγκαταλείψει εἴτε ἐκεῖνον εἴτε τήν 'Ηλέκτρα τήν ὁποία ἤδη εἶχε ἀρραβωνιαστεῖ. Πρότεινε ἐπίσης — ἀφοῦ ἔπρεπε καί οἱ τρεῖς νά πεθάνουν — νά τιμωρήσουν προηγουμένως γιά τή δειλία καί τήν ἀπιστία του τόν Μενέλαο σκοτώνοντας τήν 'Ελένη, τήν ἀπαρχή ὅλων τῶν δεινῶν πού τούς εἶχαν πλήξει. 'Ενῶ ἡ 'Ηλέκτρα περίμενε ἔξω ἀπό τά τείχη γιά νά πραγματοποιήσῃ τά δικά της σχέδια — νά αἰχμαλωτίσει τήν 'Ερμιόνη κατὰ τήν ἐπιστροφή της ἀπό τόν τάφο τῆς Κλυταιμνήστρας καί νά τήν κρατήσῃ ὁμηρο, ὥσπου νά ἀλλάξῃ μυαλά ὁ Μενέλαος —, ὁ 'Ορέστης καί ὁ Πυλάδης μπῆκαν στό παλάτι κρύβοντας τά σπαθιά κάτω ἀπό τούς μανδύες καί, ὡς ἰκέτες, κατέφυγαν στόν κύριο βωμό. 'Εκεῖ κοντά καθόταν ἡ 'Ελένη ὑφαίνοντας τό πορφυρό πέπλο πού ᾔθελε νά ἀποθέσῃ στόν τάφο τῆς Κλυταιμνήστρας· ξεγελασμένη ἀπό τούς θρήνους τους πηλίσιασε γιά νά τούς χαιρετήσῃ. Τράβηξαν τότε τά σπαθιά τους καί, ὅσο ὁ Πυλάδης κυνηγοῦσε τούς φρύγες σκλάβους της, ὁ 'Ορέστης ἐπεχείρησε νά σκοτώσῃ τήν 'Ελένη. 'Ο 'Απόλλων ὁμως, κατὰ διαταγή τοῦ Δία, τήν ἄρπαξε καί τή μετέφερε μέσα σέ σύννεφο στόν 'Ολυμπο, ὅπου ἐγίνε ἀθάνατη· μαζί μέ τούς ἀδελφούς της, τούς Διόσκουρους, προστατεύει τούς ναυτικούς πού κινδυνεύουν⁴.

ζ. 'Εν τῷ μεταξύ ἡ 'Ηλέκτρα εἶχε αἰχμαλωτίσει τήν 'Ερμιόνη, τήν ὁδήγησε στό παλάτι καί κλειδαμπάρωσε τίς πόρτες. Μόλις κατάλαβε ὁ Μενέλαος ὅτι ἡ κόρη του βρισκόταν σέ θανάσιμο κίνδυνο, πῆρε ἀμέσως μέτρα γιά τή σωτηρία της. Οἱ ἄντρες του ἔριξαν τίς πύλες τήν ὥρα ἀκριβῶς πού θά ἔβαζε φωτιά στό παλάτι ὁ 'Ορέστης σκοτώνοντας τήν 'Ερμιόνη· ὁ ἴδιος θά ἔπεφτε ἀπό σπαθί ἢ ἀπό τή φωτιά, ὅταν

ἐμφανίστηκε ὁ 'Απόλλων ἀπό τόν οὐρανό, τοῦ ἀπέσπασε βίαία τό δαυλό καί ἀπώθησε τούς στρατιῶτες τοῦ Μενέλαου. Μέσα στήν κατανυκτική σιωπή πού ἀκολοῦθησε τήν παρουσία του, ὁ 'Απόλλων πρόσταξε τόν Μενέλαο νά πάρει ἄλλη γυναίκα, νά ἀρραβωνιάσῃ τήν 'Ερμιόνη μέ τόν 'Ορέστη, νά ἐπιστρέψῃ βασιλιάς στή Σπάρτη καί νά μὴν ἀσχολεῖται πιά μέ τή δολοφονία τῆς Κλυταιμνήστρας ἀφοῦ ἐπενέβησαν οἱ θεοί⁵.

η. Φορώντας δάφνινο στεφάνι καί κρατώντας κλωνάρι δάφνης τυλιγμένο μέ μαλλί, γιά νά δείξῃ ὅτι βρίσκεται ὑπό τήν προστασία τοῦ 'Απόλλωνα, ὁ 'Ορέστης ξεκίνησε γιά τούς Δελφούς· οἱ 'Ερινύες ὁμως ἐξακολούθησαν νά τόν καταδιώκουν. 'Η Πυθία κατατρόμαξε ὅπως τόν εἶδε ἰκέτη ζαρωμένο πάνω στό μαρμαρίνο ὄμφαλό — τόν εἶχε λερῶσει μέ αἵματα ἀπό τά ἅπλυτα χέρια του ὁ 'Ορέστης — καί γύρω του νά κοιμοῦνται οἱ ἀποτρόπαιες μαῦρες 'Ερινύες. 'Ο 'Απόλλων καθισχύασε τήν ἱέρεια ὑποσχόμενος νά ὑπερασπιστεῖ τόν 'Ορέστη πού ὁ ἴδιος τόν εἶχε προστάξῃ νά ἀντιμετωπίσῃ γενναῖα τή δοκιμασία. Γιά κάποιο διάστημα ἔπρεπε νά ζῆσῃ ἐξόριστος, ἔπειτα ὁμως ἄς πάει στήν 'Αθήνα νά φιλήσῃ τό ἀρχαῖο ἄγαλμα τῆς 'Αθηνᾶς, ἡ ὁποία θά τόν ὑπερασπίζοταν μέ τή γοργοπρόσωπη αἰγίδα της καί θά ἐξουδετέρωνε τήν κατάρρα, ὅπως τό εἶχαν προφητέψῃ οἱ Διόσκουροι⁶. 'Ενῶ οἱ 'Ερινύες κοιμόνταν ἀκόμα, ὁ 'Ορέστης ἀπέδρασε καθοδηγούμενος ἀπό τόν 'Ερμῆ· τό πνεῦμα τῆς Κλυταιμνήστρας ὁμως ἐμφανίστηκε μεμιᾶς στό ἱερό ἀποπαίρνοντας τίς 'Ερινύες καί θυμίζοντάς τους πόσο συχνά τούς εἶχε προσφέρει κρασί καί τούς εἶχε ἐτοιμάσει μέ τά χέρια της μακάβρια μεταμεσονύκτια δείπνα. 'Ετσι οἱ 'Ερινύες ξεκίνησαν πάλι νέο κυνηγητό ἀδιαφορώντας γιά τίς δλο θυμοὶ φοβέρες τοῦ 'Απόλλωνα ὅτι θά τίς σκότωνε μέ τό τόξο του⁷.

θ. 'Η ἐξορία τοῦ 'Ορέστη κράτησε ἓνα ἔτος· τόσος χρόνος ἔπρεπε νά περάσῃ ὥστε νά μπορέσῃ νά κινηθεῖ πάλι ἐλεύθερα ὁ δολοφόνος ἀνάμεσα στοὺς συμπολίτες του. Μέ τίς ἀκάματες 'Ερινύες στό κατόπι του γύρισε μακρινές χώρες καί θάλασσες καί ἐξαγνιζόταν συνεχῶς μέ αἶμα χοίρου καί τρεχούμενο νερό· αὐτές οἱ τελετουργίες ἀπομάκρυναν τίς διώκτριές του τό πολύ γιά μιά δυό ὥρες καί μετὰ πάλι ὁ νοῦς

του σκοτιζόταν. Ὁ Ἑρμῆς τὸν ὁδήγησε πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴν Τροιζήνα· κατέλυσε ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ἱερό τοῦ Ἀπόλλωνα σέ οἶκημα πού αἰῶνες ἀργότερα ἀκόμη ὀνομαζόταν Σκηνή τοῦ Ὁρέστη· σέ λίγο ἐννέα Τροιζήνιοι τὸν ἐξάγνισαν στὸν Ἱερό Λίθο, κοντά στοῦ ναοῦ τῆς Λυκείας Ἀρτεμης, μὲ νερό τῆς Ἱπποκρήνης καὶ αἷμα τῶν ἱερῶν σφαγίων. Μιά ἀρχαία δάφνη ὑπῆρχε ἀκόμα στοὺς ἱστορικούς χρόνους ἐκεῖ ὅπου εἶχαν θάψει τὰ σφάγια, καὶ οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων τῶν ἐννέα ὀργάνωναν συμπόσιο στὴ Σκηνή μιά καθορισμένη μέρα κάθε χρόνο⁸.

ι. Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ νησί Κρανάη, σέ ἀπόσταση τριῶν σταδίων περίπου ἀπὸ τὸ Γύθειο, ὑπῆρχε μιά ἄμορφη πέτρα, πολὺ ἀργότερα ἀκόμα τὴν ὀνόμαζαν Λίθο τοῦ Δία Καππῶτα· πάνω της εἶχε καθήσει ὁ Ὁρέστης γιὰ λίγο νὰ ἀνακουφίσει τὸ σαλεμένο του μυαλό. Λέγεται ὅτι εἶχε ἐξαγνιστεῖ ἐπίσης στοὺς ἐφτά ποταμούς κοντά στὸ Ρήγιο τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἔχτισε ναοὶ· στοὺς τρεῖς παραπόταμους τοῦ Ἑβρου τῆς Θράκης· καὶ στὸν Ὀρόντη πού ρεεῖ κοντά στὴν Ἀντιόχεια⁹.

κ. Σέ ἀπόσταση ἐφτά σταδίων περίπου ἀπὸ τὴν Μεγαλόπολη, ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ δρόμο πού ὁδηγοῦσε στὴ Μεσσήνη, ἔβλεπε κανεὶς τὸ ἱερό τῶν Μανιῶν, ἔτσι ὀνομαζόνταν οἱ Ἑρινύες, οἱ ὁποῖες προκαλοῦσαν ἄγριους παροξυσμούς μανίας στὸν Ὁρέστη· ἐπίσης ἕνα μικρὸ λόφο καὶ τὸ πέτρινο δάχτυλο πάνω του πού τὸ ἀποκαλοῦσαν Δακτύλου Μνήμα. Ἦταν τὸ σημεῖο ὅπου ὁ Ὁρέστης στὴν ἀπελπισία του ἔφαγε ἕνα δάχτυλο ἀπὸ τὸ χέρι του γιὰ νὰ κατευνάσει τίς μαῦρες θεές, κάνοντας μάλιστα μερικὲς τουλάχιστον νὰ μεταμορφωθοῦν σέ λευκές, ἐνῶ ὁ ἴδιος θεραπεύτηκε ἀπὸ τὴν παραφροσύνη. Ἐπειτα ἔκοψε τὰ μαλλιά του στὸ κοντινὸ ἱερό πού λεγόταν Κουρεῖο, δίπλα στὸ χωριὸ Ἀχη, καὶ προσέφερε ἐξαγνισμούς στίς μαῦρες θεές καὶ θυσίες στίς λευκές, στίς ὁποῖες ἀκόμα καὶ πολὺ ἀργότερα συνηθίζονταν νὰ θυσιάζουν μαζὶ μὲ τίς Χάριτες¹⁰.

λ. Ὁ Ὁρέστης κατόπιν ἔζησε ἀνάμεσα στοὺς Ἀζάνες καὶ στοὺς Ἀρκάδες στὴν Παρρασία· κάποτε μαζὶ μὲ γειτονική της πόλη ὀνομαζόταν Ὁρεσθάσιον ἀπὸ τὸν ἱδρυτὴ της γιὸ τοῦ Λυκάωνα, Ὁρεσθέα, καὶ μετὰ Ὁρεστεῖο. Κατ' ἄλλους τὸ Ὁρεστεῖον παλαιότερα λεγόταν Ἀζανία καὶ ὁ Ὁρέστης πῆγε νὰ μείνει ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν

Ἀθήνα. Ἄλλοι ἀναφέρουν ὅτι πέρασε τὴν ἐξορία του στὴν Ἥπειρο, ὅπου ἱδρυσε τὸ Ἄργος Ὁρεστικό, ἀπὸ τὸν ἴδιο μάλιστα ὀνομάστηκε καὶ οἱ Ἥπειρῶτες πού ζοῦν στὰ δαντελωτά Ἰλλυρικά ὄρη Ὁρέσται Παροραῖοι¹¹.

μ. Ὄταν τελείωσε τὸ ἔτος τῆς ἐξορίας του, ὁ Ὁρέστης ἐπισκέφτηκε τὴν Ἀθήνα, ὅπου τότε βασιλεὺς ὁ συγγενὴς του Πανδίων, ἡ κατ' ἄλλους Δημοφών. Πῆγε κατευθεῖαν στοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκρόπολη, κάθησε χάμω καὶ φίλησε τὸ ἄγαλμά της. Σύντομα κατέφτασαν καὶ οἱ Μαῦρες Ἑρινύες ἀγκομαχώντας ἀπὸ τὸ τρέξιμο, γιὰ εἶχαν χάσει τὰ ἴχνη του ὅταν περνοῦσε τὸν Ἰσθμό. Μόλις ἔφτασε δὲν ἤθελε κανεὶς νὰ τὸν φιλοξενήσει ἐπειδὴ ἦταν μισητὸς στοὺς θεούς· σέ λίγο βρέθηκαν μερικοὶ πού τόλμησαν νὰ τὸν προσκαλέσουν, ἀλλὰ τοῦ ἔστρωσαν σέ ξεχωριστό τραπέζι καὶ τοῦ ἔδωσαν νὰ πιεῖ ἀπὸ ξεχωριστὸ κρασοπότηρο¹².

ν. Στίς Ἑρινύες, πού ἄρχισαν κιόλας νὰ κατηγοροῦν τὸν Ὁρέστη στοὺς Ἀθηναίους, δὲν ἄργησε νὰ προστεθεῖ ὁ Τυνδάρεως μὲ τὴν ἐγγονή του Ἥριγόνη, κόρη τοῦ Αἰγισθοῦ καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας. Ἡ Ἀθηνᾶ, ἀκούγοντας τίς παρακλήσεις τοῦ Ὁρέστη ἀπὸ τὸ νεοαποκτηθέν τρωικὸ κτῆμα της στὸν Σκάμανδρο, ἔτρεξε στὴν Ἀθήνα, ὅρκισε δικαστές τοὺς εὐγενέστερους πολίτες καὶ συγχάλεσε τὸν Ἀρεῖο Πάγο γιὰ νὰ τὸν δικάσει, γεγονός πού συνέβαινε μόνο γιὰ δευτέρη φορά σέ ὑπόθεση ἀνθρωποκτονίας¹³.

ξ. Ἡ δίκη προχώρησε στὴ διεξαγωγή της ὅταν ὀρίστηκε ὁ Ἀπόλλων σύμβουλος τῆς ὑπεράσπισης καὶ ἡ γεροντότερη ἀπὸ τίς Ἑρινύες δημόσιος κατήγορος. Ὁ Ἀπόλλων στοῦ μελετημένο λόγο του ἀμφισβήτησε τὴ σημασία τῆς μητρότητας λέγοντας ὅτι ἡ γυναικα δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ ἀπαθὲς αὐλάκι τοῦ ἀλετριοῦ ὅπου ὁ ἄντρας ρίχνει τὸ σπέρμα του· ὁ Ὁρέστης εἶχε δικαίωμα νὰ κάνει ὅσα ἔκανε, διότι μόνον ὁ πατέρας δικαιούται νὰ λέγεται γονεὺς. Ὄταν κατὰ τὴν ψηφοφορία ἀποδείχτηκε ὅτι οἱ ψῆφοι μοιράζονται ἀκριβῶς στὴ μέση, ἡ Ἀθηνᾶ τάχτηκε ἀμέσως στοῦ πλευροῦ τῶν πατέρων ρίχνοντας τὴν ψῆφο της ὑπὲρ τοῦ Ὁρέστη. Μὲ ἀποκαταστημένη τὴν τιμὴ του ἐπέστρεψε εὐτυχισμένος στὴν Ἀργολίδα καὶ ὑποσχέθηκε νὰ παραμείνει, ὅσο ζοῦσε, πιστὸς σύμμαχος τῆς Ἀθηνᾶς. Οἱ Ἑρινύες ὁμῶς θρηνοῦσαν γοερὰ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῶν ἀρχαίων νόμων ἀπὸ τοὺς ἀναρριχθέν-

τες στην ιεραρχία θεούς, καί ἡ Ἡριγόνη κρεμάστηκε ἀπὸ τὴν ταπείνωσιν¹⁴.

ο. Γιά τὴν τύχη τῆς Ἑλένης διασώθηκαν τρεῖς ἐντελῶς ἀντιφατικές παραλλαγές. Στὴν πρώτη ἐκπληρώνεται ὁ χρησμός τοῦ Πρωτέα καί ἡ Ἑλένη ἐπιστρέφει στὴ Σπάρτη· ἐκεῖ ζεῖ ζωὴ εἰρηνική, ἀνετη καὶ πλούσια μέ τὸν Μενέλαο ὡσότου πᾶνε πιασμένοι χέρι χέρι στὰ Ἡλύσια Πεδία. Στὴ δεύτερη παραλλαγή ἐπισκέπτονται μαζί μέ τὸν Μενέλαο τὴ χώρα τῶν Ταύρων ὅπου ἡ Ἰφιγένεια θυσιάζει καὶ τοὺς δύο. Στὴν τρίτη παραλλαγή ἡ χήρα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ρόδου Τληπόλεμου, ἡ Πολυξώ, θέλοντας νὰ ἐκδικηθεῖ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρα τῆς ἐστεῖλε μερικές σκλάβες τῆς ντυμένες Ἑρινύες νὰ κρεμάσουν τὴν Ἑλένη¹⁵.

1. Πausanias B 16, 5.
2. Εὐριπίδης Ὀρέστης.
3. Ὀμηρος Ὀδύσεια γ 306 κέξ. Ἀπολλόδωρος Ἐπιτομή γ 3· Εὐριπίδης δ.π.
4. Εὐριπίδης δ.π.
5. Εὐριπίδης δ.π.
6. Ὑγίνος Μύθος 120· Αἰσχύλος Χοηφόροι 1034 κέξ. καὶ Εὐμένιδες 34 κέξ., 64 κέξ., 166-7· Εὐριπίδης Ἠλέκτρα 1254-7.
7. Αἰσχύλος Εὐμένιδες 94 κέξ., 106-9 καὶ 179 κέξ.
8. Ἀσκληπιάδης στὸν Σχολιαστὴ τοῦ Ὀρέστη τοῦ Εὐριπίδη 1645· Αἰσχύλος Εὐμένιδες 235 κέξ. καὶ 445 κέξ.· Πausanias B 31, 7 καὶ 11.
9. Πausanias Γ 22, 1· Βάρρων, παρατίθεται στὸ σχόλιο τοῦ Πρόβου στὴς Ἐκλογές τοῦ Βιργιλίου 1 4 (ἐκδ. Keil)· Λαμπρίδιος Ἡζωή τοῦ Ἡλιογάβαλου VII 809· Λιβάνιος M 366 d.
10. Πausanias H 34, 1-2.
11. Εὐριπίδης Ὀρέστης 1645-7 καὶ Ἠλέκτρα 1254 κέξ.· Πausanias H 3, 1· Στέφανος Βυζάντιος στὴ λέξη Ἀζανία· Στράβων Ζ 7, 8.
12. Σχολιαστὴς στοὺς Ἰππῆς τοῦ Ἀριστοφάνη 95· Σχολιαστὴς στοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνη 960· Πάριον Χρονικόν 40 κέξ.· Τζέτζης Εἰς τὸν Λυκόφωνα 1374· Αἰσχύλος Εὐμένιδες 235 κέξ.· Εὐριπίδης Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις 947 κέξ.
13. Απολλόδωρος Ἐπιτομή ΣΤ 25· Πausanias H 34, 2· Αἰσχύλος Εὐμένιδες 397, 470 κέξ. καὶ 681 κέξ.
14. Εὐριπίδης Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις 961 κέξ. Αἰσχύλος Εὐμένιδες 574 κέξ. 734 κέξ. καὶ 778 κέξ.· Μέγα Ἑτυμολογικόν λ. Αἰώρα.
15. Ὀμηρος Ὀδύσεια δ 561· Πτολεμαῖος ὁ Ἡρακλειώνας Δ· Πausanias Γ 19, 10.

1. Ἡ παράδοση τῶν Ἑρινύων τῆς Κλυταιμνήστρας τοῦ σκότισαν τὸ μυαλό τοῦ Ὀρέστη, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ φαντασίωση τῶν ἀττικῶν δραματικῶν ποιητῶν· ὑπῆρξε πολὺ πρωιμότερη ἀπὸ ἐκείνους καὶ ὄχι μόνον στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ σὲ ὁλόκληρο τὸν κατοικημένο ἀπὸ Ἕλληνες χῶρο. Ὅπως καὶ τὸ κρίμα τοῦ Οἰδίποδα — γιὰ τὸ ὅποιο οἱ Ἑρινύες τὸν κατεδίωξαν ὥσπου νὰ πεθάνει — δὲν ἦταν ὅτι σκότωσε τὴ μητέρα του, ἀλλὰ ὅτι ἀθέλητα προκάλεσε τὴν αὐτοκτονία τῆς (βλ. 105. λ), ἔτσι καὶ ἡ δολοφονία τοῦ διέπραξε ὁ Ὀρέστης ἦταν φόνος μέ τὴν ἐννοία ὅτι δὲν ἐκπλήρωσε τὸ χρέος του ὡς γιός, δὲν ἀντιτάχτηκε στὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τῶν Μυκηναίων. Τὸ δικαστήριό ἐπηρεαζόταν ἀρκετὰ εὐκόλα, ὅπως ἐδείξαν σύντομα ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Τυνδάρεως ἐξασφαλίζοντας τὴ θανατικὴ καταδίκη τοῦ Ὀρέστη.

2. Οἱ Ἑρινύες ἀποτελοῦσαν προσωποποίηση τῶν τύψεων ἱκανή, ὅπως στὴν παγανιστικὴ Μαλαισία μέχρι καὶ σήμερα, νὰ σκοτώσει ὅποιον ἀπὸ ἀπερίσκεψια ἢ ἀπὸ ἀπροσεξία προσέβαλλε κάποιον ταμπού. Ὁ δυστυχὴς τρελαίνεται καὶ πηδαί ἀπὸ κάποιο κοκκοφοῖνικο, ἢ σκεπάζει τὸ κεφάλι του μέ μανδύα ὅπως ὁ Ὀρέστης καὶ ἀρνεῖται νὰ φάει καὶ νὰ πιεῖ, ὥσπου νὰ πεθάνει ἀπὸ ἀσιτία ἀκόμη καὶ ἂν κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸ ἔγκλημά του. Παρόμοια τύχη θὰ εἶχε καὶ ὁ Παῦλος στὴ Δαμασκὸ ἂν δὲν ἔφτανε ἐγκαιρῶς ὁ Ἀνανίας (Πράξεις Ἀποστόλων 9.9). Ὁ καθιερωμένος τρόπος καθάρσης ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου στὴν Ἑλλάδα ἦταν νὰ θυσιάσουν χοῖρο καὶ ὅσο τὸ πνεῦμα τοῦ δολοφονημένου ἔπινε ἅπληστα τὸ αἷμα του, ὁ φονιάς πλενόταν σὲ τρεχούμενο νερό, ξύριζε ἐντελῶς τὸ κεφάλι του γιὰ νὰ ἀλλάξει παρουσιαστικὸ καὶ ἐξοριζόταν γιὰ ἓνα ἔτος ὥστε τὸ ἐκδικητικὸ πνεῦμα νὰ χάσει τὰ ἴχνη του. Ὡστόσο ἐξαγινιστεῖ μέ αὐτὸ τὸν τρόπο οἱ γείτονές του τὸν ἀπέφευγαν γιὰ νὰ μὴν τοὺς φέροι γρουσουζιά, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ μπεῖ στὰ σπίτια τους καὶ δὲν τοῦ ἔδιναν ἀπὸ τὴν τροφή τους φοβούμενοι μήπως μπλέξουν στοὺς μπελάδες του· ὁ δολοφόνος ἔπρεπε νὰ ἔχει κατὰ νοῦ καὶ τὴν οἰκογένεια τοῦ θύματος, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ δολοφονημένου ζητοῦσε ἐκδίκηση. Τὸ αἷμα τῆς μητέρας ὡστόσο ἔριχνε τόσο μεγάλῃ κατάρᾳ ὥστε δὲν ἔφτανε ὁ συνηθισμένος τρόπος τῆς καθάρσης· ἐκτός ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία ἢ ἄλλη ἀκραία λύση ἦταν νὰ φάει ὁ δολοφόνος κάποιον δάχτυλό του. Φαίνεται ὅτι ὁ αὐτοτραυματισμός στὴν περίπτωσιν τοῦ Ὀρέστη, τοὐλάχιστον ἐν μέρει, ὑπῆρξε ἀποτελεσματικὸς· πιθανόν καὶ ὁ Ἡρακλῆς, θέλοντας νὰ ἐξευμενίσαι τὴν ὀργισμένη Ἥρα, ἔφαγε τὸ δάχτυλό του, τὸ ὁποῖο λέγεται ὅτι ἔχασε παλεύοντας μέ τὸ Λέοντα τῆς Νεμέας (βλ. 123. ε). Σὲ ὁρισμένες περιοχές τοῦ Νότιου Εἰρηνικοῦ, σὲ περιπτώσιν θανάτου πολὺ στενοῦ συγγενοῦς, ἀκόμη κι ἂν ἔχει πεθάνει ἀπὸ φυσικὸ θάνατο, μέχρι καὶ σήμερα συμβαίνει νὰ κόβουν μέρος ἀπὸ τὸ

δάχτυλό τους. Στίς *Ευμενίδες* (387 κέξ.) ὁ Αἰσχύλος προφανῶς ὑπονοεῖ τὴν παράδοση κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ὀρέστης διέφυγε στὴν Τρωάδα καὶ ἔζησε ἐκεῖ χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλοῦν οἱ Ἑρινύες ὑπὸ τὴν προστασία τῆς Ἀθηνᾶς σὲ μιὰ περιοχὴ προσχώσεων ἀποσπασμένη ἀπὸ τὸν Σκάμανδρο καὶ γι' αὐτὸ ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν κατάρα (βλ. 107. ε). Ἀλλιῶς γιατί νὰ ἀναφερθεῖ ἡ Τρωάς;

3. Χοές μὲ κρασί ἀντὶ αἵμα, θυσία μικρῶν βοστρούχων ἀντὶ ὅλων τῶν μαλλιών ἦταν βελτιώσεις τῶν Κλασικῶν Χρόνων στίς τελετουργίες κατευνασμοῦ, ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν ὁποίων ξεχάστηκε· ὅπως καὶ τὰ μαῦρα ρούχα τοῦ πένθους σήμερα δὲν συνδέονται συνειδητὰ μὲ τὴν ἀρχέγονη συνήθεια τῆς ἀλλαγῆς τοῦ παρουσιαστικοῦ γιὰ νὰ ξεγελαστοῦν τὰ πνεύματα.

4. Ἡ εὐφάνταστη ἀφήγησις τοῦ Εὐριπίδη γιὰ ὅσα συνέβησαν μετὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Μενέλαου στίς Μυκῆνες, δὲν περιέχει κανένα μυθικὸ στοιχεῖο, μὲ ἐξαίρεση τὴ θεατρικὴ ἀποθέωσις τῆς Ἑλένης· καὶ ὡς Σελήνη-θεὰ ἡ Ἑλένη ὑπῆρξε προστατίδα τῶν ναυτικῶν ἀρκετὰ προτοῦ οἱ Οὐράνιοι Δίδυμοι ἀναγνωριστοῦν ὡς ἀστερισμός. Ὅπως ὁ Αἰσχύλος, ἔτσι καὶ ὁ Εὐριπίδης ἀσκοῦσε θρησκευτικὴ προπαγάνδα: ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Ὀρέστη ἀναφέρεται στὴν τελικὴ νίκη τῆς πατριαρχίας πού συνέβη στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἡ Ἀθηνά — ἡ θεὰ Νήθ τῆς Λιβύης ἢ Ἀνά τῆς Παλαιστίνης, ὑπέρτατη ἀντρογυναίκα πού γεννήθηκε ξανά ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία καί, ὅπως τονίζεται ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο, οὔτε πού θέλει νὰ ξέρει γιὰ τὴ θεϊκὴ μητέρα — παραβλέπει ἀκόμα καὶ τὴν προμελετημένη μητροκτονία. Οἱ ἀθηναῖοι δραματικοὶ ποιητὲς ἤξεραν ὅτι αὐτὴ τὴν ἐπαναστατικὴ ἀποψὴ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀποδεχτοῦν πουθενά ἄλλοι στὴν Ἑλλάδα· γι' αὐτὸ ὁ Τυνδάρεως πού ἀντιπροσωπεύει τὴ Σπάρτη ἀπαιτεῖ μὲ τόσο πάθος τὴν θανατικὴ καταδίκη τοῦ Ὀρέστη στὸν Εὐρυπίδη, καὶ γι' αὐτὸ τολμοῦν οἱ Διόσκουροι νὰ καταδικάζουν τὸν Ἀπόλλωνα πού ὑποκίνησε τὸ ἐγκλημα.

5. Το ὄνομα τοῦ Ὀρέστη, «ὀρειβάτης», ὑποδηλώνει σχέση με ἄγρια καὶ ἀπότομη περιοχὴ τῆς ὀρεινῆς Ἀρχαδίας, ὅπου μάλλον δὲν πάτησε ποτὲ τὸ πόδι του βασιλείας τῶν Μυκηναίων.

6. Αὐτές οἱ πολλαπλὲς παραλλαγές τοῦ θανάτου τῆς Ἑλένης προῆλθαν γιὰ διάφορους λόγους. Ἡ πρώτη ἐπεξηγεῖ τὴ λατρεία τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Μενέλαου στίς Θεράπνες. Ἡ δευτέρη εἶναι θεατρικὴ παραλλαγή τῆς ἱστορίας τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Ὀρέστη στὴν Ταυρίδα (βλ. 116. α-η). Ἡ τρίτη εἶναι ἐπεξηγήσις τῆς λατρείας τῆς Ἑλένης Δενδρίτιδας στὴ Ρόδο. Αὐτὴ ἡ Ἑλένη «τοῦ δέντρου» ταυτίζεται μὲ τὴν Ἀριάδνη καὶ μὲ τὴν ἄλλη Ἡριγόνη (βλ. 79. 2 καὶ 88. 10) πού κρεμάστηκε ἐπίσης.

Ὁ Ἡρακλὴς μεταφέρει τὸν Ἑρμάνθιο Κάπρο στὸν Εὐρυσθέα.
Ἀγγειογραφία τοῦ 5' αἰώνα π.χ. (Λοῦβρο, Παρίσι).

Ο Ἡρακλῆς στήν αὐλή τοῦ Αὐγεία. Ἀνάγλυφο τοῦ Ε' αἰῶνα π.χ.
(Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ὀλυμπία).

ΑΠΟ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥ Ὁ Ὀρέστης ἀφιέρωσε βωμό στήν Ἀρεΐα Ἀθηνά· οἱ Ἐρινύες ὁμως ἀπειλοῦσαν, ἂν δέν ἄλλαζε ἡ δικαστικὴ ἀπόφαση, νά στάξουν λίγο ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς τους στή γῆ· τὰ ἐδάφη θά γίνονταν ἄγονα, θά ἐπεφτε ἐρυσίβη στὰ σιτηρά καὶ θά πέθαινε κάθε νεογέννητος Ἀθηναῖος. Ἡ Ἀθηνά μέ γαλιφιὰ κατάφερε νά τίς κατευνάσει· ἀναγνωρίζοντας ὅτι εἶναι πολὺ ἐξυπνότερες ἀπὸ τὴν ἴδια, τοὺς πρότεινε νά ἐγκατασταθοῦν σέ μιὰ σπηλιά τῆς Ἀθήνας, ὅπου θά εἶχαν ὅσους ὀπαδούς δέν θά ἐβρισκαν πουθενά ἄλλοῦ. Θά τοὺς ἔστηναν ἐσχάρες - βωμούς ὅπως ἀρμόζει στίς χθόνιες θεότητες, θά τίς τιμοῦσαν μέ σεμνές θυσίες, λαμπάδες καὶ τὴν πρώτη σοδειά στοὺς γάμους καὶ στὰ γεννητούρια, θά τοὺς ἔδιναν μάλιστα καὶ καθίσματα στό Ἐρέχθειο. Ἄν δέχονταν, θά φρόντιζε ἡ ἴδια νά μὴν προκόψει οἰκογένεια πού θά ἀρνιόταν νά τίς τιμήσει· ἐκεῖνες ὁμως ἀπὸ τὴν μεριά τους ἔπρεπε νά ἐξασφαλίσουν οὐρίου ἀνέμους στὰ πλοῖα τῆς, γονιμότητα στὰ χωράφια τῆς καὶ καρπεροὺς γάμους στό λαό τῆς· καθὼς ἐπίσης ἔπρεπε νά διώξουν τοὺς ἀσεβεῖς ὥστε σέ περίπτωσι πολέμου ἡ Ἀθηνά ἀπερίσπαστη νά πετύχει τὴ νίκη γιὰ τὴν πόλιν τῆς. Ἀφοῦ τὸ σκέφτηκαν γιὰ λίγο οἱ Ἐρινύες δέχτηκαν εὐχαρίστως τίς προτάσεις.

β. Μὲ ἐκδηλώσεις εὐγνωμοσύνης, καλές εὐχές καὶ ξόρκια κατὰ τῶν καυτῶν ἀνέμων, τῆς ξηρασίας, τῆς ἐρυσίβης καὶ τῆς ἀνταρσίας οἱ Ἐρινύες — πού ὀνομάζονταν ἔκτοτε Σεμνὲς Θεές — ἀποχαίρετσαν τὴν Ἀθήνα. Τίς συνόδεψε λαμπαδηφορία ἀπὸ νέους, ἀρχόντισσες καὶ γερόντισσες (ὅλοι ντυμένοι στὰ πορφύρα κρατώντας τὸ ξόανο τῆς Ἀθηνᾶς) μέχρι τὴν εἴσοδο βαθιᾶς σπηλιάς στὴ νοτιοανατολικὴ ἄκρῃ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἀφοῦ τοὺς προσέφεραν τίς θυσίες πού ἄρμοζε, κατέβηκαν οἱ Ἐρινύες στὴ σπηλιά πού τώρα πιά λειτουργοῦσε ὡς μαντεῖο καὶ — ὅπως τὸ ἱερό τοῦ Θησέα — καταφύγιο γιὰ τοὺς ἱκέτες¹.

γ. Ἀπὸ τίς Ἐρινύες μόνο τρεῖς δέχτηκαν τὴ μεγαλόψυχη προσφορά τῆς Ἀθηνᾶς· οἱ ὑπόλοιπες συνέχισαν νά καταδιώκουν τὸν Ὀρέστη· μερικοὶ μάλιστα φτάνουν στό σημεῖο

νά ἀρνοῦνται ὅτι οἱ Σεμνές Θεές ὑπῆρξαν ποτέ Ἑρινύες. Μόνο τὸν ἐπόμενο χρόνο — μετὰ τὴν τολμηρὴ του ἐπίσκεψή στή χώρα τῶν Ταύρων, στή Χερσόνησο — τίς ὀνόμασε Εὐμενίδες ὁ Ὁρέστης, ὅταν κατάφερε στά Κάρνεια νά τίς ἐξευμενίσει θυσιάζοντας ἕνα μαῦρο πρόβατο στήν πυρά. Εὐμενίδες λέγονταν ἐπίσης στόν Κολωνῶ, ὅπου ἀπαγορευόταν νά πατήσῃ ἄνθρωπος στό ἱερό ἄλσος τους, καθῶς καί στήν ἀχαϊκὴ Κέρυνεια, ὅπου ὁ Ὁρέστης πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἱδρυσε πρὸς τιμὴν τους ἱερό².

δ. Στὴν σπηλιά τῶν Σεμνῶν Θεαινῶν στήν Ἀθήνα — ἡ ὁποία ἦταν ἀπαγορευμένη μόνο σέ ὁσους «ζοῦν γιὰ δευτέρη φορά», τοὺς ἐκλαψαν δηλαδὴ ἄδικα πρὶν τὴν ὥρα τους — ὑπῆρχαν ἀγάλατα καί τῶν τριῶν ἡ ὄψη τους δέν ἦταν φοβερότερη ἀπὸ τὴν ὄψη τῶν ἀγαλμάτων τῶν χθόνιων θεοτήτων πού βρίσκονταν δίπλα τους, τοῦ Ἄδῃ, τοῦ Ἑρμῆ καί τῆς Μητέρας Γῆς. Ὅσοι ἀθωώονταν στόν Ἀρειο Πάγο ἐδῶ θυσιάζαν μαῦρο σφάγιο καί, σύμφωνα μέ τὴν ὑπόσχεση τῆς Ἀθηνᾶς, ἔφερναν πολλές ἄλλες ἀκόμα προσφορές στίς Σεμνές Θεές. Κάθε μῆνα οἱ τρεῖς νύχτες κατὰ τίς ὁποῖες ὁ Ἀρειος Πάγος ἐκδίκασε φόνους ἦταν ἀφιερωμένες σέ ἐκεῖνες, μιὰ στὴν καθεμιὰ τους³.

ε. Οἱ τελετουργίες πρὸς τιμὴν τῶν Σεμνῶν Θεαινῶν διαδραματίζονταν ἡσυχά, ἐξοῦ τὸ ἱερατεῖο ἀνῆκε κληρονομικά στό γένος τῶν Ἡσυχιδῶν· οἱ ἱερεῖς θυσιάζαν προκαταρκτικά πάντοτε κριάρι στόν πρόγονό τους Ἡσυχό στό ἥρωό του πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τίς Ἑννέα Πύλες⁴.

ζ. Στόν ἀττικὸ δῆμο Φλύα ὑπῆρχε ἐπίσης βωμός ἀφιερωμένος στίς Σεμνές Θεές· κοντὰ στήν Τιτάνη, πέρα ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀσωπό, τοὺς εἶχαν ἀφιερῶσει ἕνα ἄλσος ἀπὸ πουρναριές. Στίς ἐτήσιες φλυάσιες γιορτές θυσιάζαν πρὸς τιμὴν τους γκαστρωμένες προβατίνες, ἔχυναν στή γῇ νερωμένο μέλι γιὰ χόες καί φοροῦσαν ἀνθοστέφανα ἀντὶ τὰ συνηθισμένα στεφάνια μυρτιάς. Παρόμοια τελετὴ γινόταν καί στό βωμὸ τῶν Μοιρῶν πού βρισκόταν στό ἄλσος ἀπροστάτευτο ἀπὸ τὴν κακοκαιρία⁵.

1. Πausanias A 28, 5-6· Porphyrios *Περὶ τοῦ ἀντροῦ τῶν Νυμφῶν* 3· Euripides *Ἡλέκτρα* 1272· Aristophanes *Ἰππῆς* 1312· Aeschylus *Eumenides* 778-1047.

2. Euripides *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 968 κέξ· Philhemon ὁ Κωμικός, παρατίθεται στόν σχολιαστὴ τοῦ *Οιδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ* τοῦ Σοφοκλῆ 42· Aeschylus *Eumenides* *ὑπόθεσις*· Pausanias Z 25, 4· Sophocles *Οιδίπους ἐπὶ Κολωνῶ* 37 καί 42-3.

3. Ἡσύχιος λ. *Δευτεροπύλαμοι* Πολέμων, παρατίθεται στόν Σχολιαστὴ τοῦ Σοφοκλῆ δ.π. καί 89· Pausanias A 28, 6· Σχολιαστὴς σὺν *Κατὰ Τιμάρχου* τοῦ Αἰσχίνῃ A 188 c· Loukianos *Περὶ οἴκου* 18· Aeschylus *Eumenides* 705.

4. Ἡσύχιος λ. *Ἡσυχίαι*.

5. Pausanias A 31, 2 καί B 11, 4.

1. Τὸ «αἷμα τῆς καρδιάς» τῶν Ἑρινύων μέ τὸ ὁποῖο φοβέριζαν τὴν Ἀττικὴ φαίνεται ὅτι εἶναι εὐφημισμός τοῦ αἵματος τῆς περιόδου. Μιὰ παμπάλαια τελετουργία πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ μάγισσες, ὅταν ἤθελαν νά καταραστοῦν κάποιο σπίτι, χωράφι ἢ στάβλο ἦταν νά τὸ περιτρέξουν ὁλόγυμνες ἑννέα φορές ἀντίθετα πρὸς τὴ φορά τοῦ ἡλίου καί μάλιστα ὅταν εἶχαν περίοδο. Λέγεται ὅτι ἀπὸ τοῦτῃ τὴν κατάρα κινδύνευαν ἰδιαίτερα στή χάσῃ τοῦ φεγγαριοῦ τὰ σιτηρά, τὰ οἰκόσιτα ζῶα καί τὰ παιδιὰ· ἂν ἡ μάγισσα μάλιστα συνέβαινε νά εἶναι παρθένα πού εἶχε περίοδο γιὰ πρώτη φορά, δέν ὑπῆρχε σωτηρία ἀπὸ τὴν κατάρα.

2. Ὁ κωμικὸς Φιλήμων εἶχε δίκιο νά ἀμφισβητεῖ τὴν ταύτιση ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τῶν Ἑρινύων μέ τίς Σεμνές Θεές. Κατὰ τίς πλέον αὐθεντικὰς πηγὰς οἱ Ἑρινύες ἦταν μόνον τρεῖς· ἡ Τισιφόνη, ἡ Ἀλεκτώ καί ἡ Μέγαιρα (βλ. 31. 8), καί δέν κατοικοῦσαν στήν Ἀθήνα ἀλλὰ στό Ἑρεβός. Ἦταν σκυλοκέφαλες μέ φτερά νυχτερίδας καί μαλλιά φιδοπλοκάμους· οἱ Σεμνές Θεές ἀντιθέτως εἰκονίζονταν σεβάσμιες γερόντισσες, ὅπως τονίζεται καί ἀπὸ τὸν Πausanias. Ἡ προσφορά τῆς Ἀθηνᾶς δέν ἦταν αὐτό πού ἀναφέρει ὁ Aeschylus, ἀλλὰ τελεσίγραφο τῶν ἱερέων τῆς Διογεννητῆς Ἀθηνᾶς πρὸς τίς ἱέρειες τῶν Σεμνῶν Θεαινῶν, τῆς ἀρχαίας τριαδικῆς θεᾶς δηλαδὴ· ἂν δέν ἀναγνώριζαν τὴν καινούρια ἀντίληψη τῆς ἀνωτερότητας τῆς πατρότητας ἀπὸ τῆς μητρότητας καί ἂν δέν δέχονταν νά μοιραστοῦν τὴ σπηλιά τους μέ τοὺς ἀρσενικοὺς χθόνιους θεοὺς, τὸν Πλούτωνα καί τὸν Ἑρμῆ λογουχάρη, θά ἔχαναν μιὰ γιὰ πάντα τίς τιμές καί τὸ παραδοσιακὸ μερίδιο ἀπὸ τὴν πρώτη σοδειά.

3. Ὅσοι ἐπέστρεφαν ἀπὸ τὸ θάνατο ἀπαγορευόταν νά μποῦν στή σπηλιά τῶν θεαινῶν τοῦ Κάτω Κόσμου, μὴν τυχόν καί θεωρηθεῖ προσβλητικὸ ὅτι οἱ νόμιμοι ὑπῆκοοί τους τριγυροῦν ἀκόμα ἐλεύθερα πάνω στή γῇ. Τὴν ἴδια ἀμυχχανία προκαλεῖ καί στίς Ἰνδίες ἡ ἀφύπνιση κάποιου ἀπὸ νεκροφάνεια, ἐνῶ ὁδηγεῖται πρὸς τὴ

νεκρική πυρά. Κατά τόν Ράντγιαρντ Κίπλινγκ τόν προηγούμενο αιώνα δέν αναγνώριζαν επίσημα τήν υπαρξή τέτοιων ανθρώπων καί τούς φυγάδευαν μυστικά στό στρατόπεδο τῶν νεκρῶν.

Τό πουρνάρι, πού ὀνομάζεται *δρὺς ὁ κοκκοφόρος* ἐπειδὴ πάντα του παρασιτεῖ τό ἔντομο *κέρμης* ἢ *κόκκος ὁ βαφικός*, ἀπό τό ὅποιο οἱ "Ἕλληνες ἔπαιρναν τήν κρεμεζιά βαφή, ἦταν τό δένδρο τοῦ τάνιστ πού σκότωνε τόν ἱερό βασιλιά, γι' αὐτό τό λόγο ἦταν καί κατάλληλο δέντρο γιά τό ἄλσος τῶν Σεμνῶν Θεαινῶν. Ἡ θυσία τῶν γκαστρωμένων ἀμνάδων, τοῦ μελιού καί τῶν λουλουδιῶν εἶχαν στόχο νά πείσουν τίς Σεμνές Θεές νά λυπηθοῦν κατά τήν ἐποχή τῆς γέννας τό ὑπόλοιπο κοπάδι, νά προστατέψουν τά μελίσις καί νά ἐμπλουτίσουν τά βοσκοτόπια.

4. "Οτι οἱ Ἑρινύες συνέχισαν νά καταδιώκουν τόν Ὀρέστη παρά τήν ἐπέμβαση τῆς Ἀθηνᾶς καί τοῦ Ἀπόλλωνα, ὑποδηλώνει ὅτι στόν ἀρχικό μῦθο ὁ νέος προσπάθησε χωρίς ἀποτέλεσμα νά καθαρθεῖ στήν Ἀθήνα καί στήν Φωκίδα, ὅπως ἀκριβῶς καί στό μῦθο τῆς Ἐριφύλης ὁ Ἀλκμέων μάταια ἐπισκέφτηκε τήν Ψωφίδα καί τή Θεσπρωτία. Μιά καί δέν γνωρίζουμε νά ἡσυχάσε σέ ὅποια-δήποτε περιοχή προσχώσεων (βλ. 107. ε) ὁ Ὀρέστης — ἐκτός πιά κι ἂν πρόκειται γιά τόν Σκάμανδρο (βλ. 114. 2) — ὡς τόπο θανάτου του πρέπει νά θεωρήσουμε τή Χερσόνησο ἢ τή Βραυρώνα (βλ. 116. 1).

116

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

ΟΣΕΣ Ἑρινύες ἐκώφευσαν στήν εὐγλωττία τῆς Ἀθηνᾶς, συνέχισαν νά καταδιώκουν τόν Ὀρέστη στήν ἀπελπισία του ἐκεῖνος πῆγε στούς Δελφούς, σωριάστηκε μέσα στό ναό καί δήλωσε ὅτι θά αὐτοκτονοῦσε, ἂν δέν τόν ἀπάλλαξε ὁ Ἀπόλλων ἀπό τὰ μαστίγια τῶν Ἑρινύων. Στήν ἀπάντησή της ἡ Πυθία τόν πρόσταξε νά διασχίσει μέ πλοῖο τόν Εὐξείνιο Πόντο τραβώντας βορρινά: τὰ βάσανά του θά τέλειωναν μόνον ἐφόσον ἔκλεβε τό ἀρχαῖο ξύλινο ἄγαλμα τῆς Ἀρτεμῆς ἀπό τό ναό της στή Χερσόνησο τῆς Ταυρικῆς καί τό ἔφερνε στήν Ἀθήνα, ἢ (κατ' ἄλλους) στήν Ἀργολίδα¹.

β. Βασιλιάς τῶν Ταύρων ἦταν τότε ὁ γοργοπόδαρος Θόας, πατέρας τῆς Ὑψιπύλης καί γιός τοῦ Διόνυσου καί τῆς Ἀριάδνης· ὁ σκυθικῆς καταγωγῆς λαός του ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ ὁ Ὀσίρις ἔξεψε ταύρους γιά νά ὀργώσει τή χώρα². Οἱ

Ταῦροι ζοῦν ἀκόμα καί σήμερα ἀπό τό πλιάτσικο, ὅπως τόν καιρό τοῦ Θόαντα· ὅποτε κάποιος πολεμιστής ἔπιανε αἰχμάλωτο, τόν ἀποκεφάλιζε, κουβαλοῦσε τό κεφάλι σίτι καί τό κάρφωνα σέ ψηλό πάσσαλο πάνω στήν καπνοδόχο, ὥστε ἡ οἰκογένειά του νά ζεῖ κάτω ἀπό τήν προστασία τοῦ νεκροῦ. Ἀκόμα κάθε ναυτικός πού ναυαγοῦσε ἢ τόν παράσερνε ἡ κακοκαιρία στά λιμάνια τους, θυσιάζοταν δημόσια στήν Ἀρτεμῆ τῶν Ταύρων: Ἐκτελοῦσαν ὀρισμένα προκαταρκτικά τελετουργικά, ὕστερα τούς χτυποῦσαν μέ ρόπαλο στό κεφάλι, τούς τό ἔκοβαν καί τό ἔμπηγαν σέ σταυρό· τό κορμί τους τό ἔκαιγαν ἢ τό ἔριχναν στή θάλασσα ἀπό τούς βράχους, ὅπου ὑψωνόταν ὁ ναός τῆς Ἀρτεμῆς. "Οταν τύχαινε ὁ ξένος νά εἶναι εὐγενικῆς καταγωγῆς, τόν κάρφωνα μέ τό ξίφος της ἢ ἴδια ἢ παρθένα ἱέρεια τῆς θεᾶς· τό κορμί του τό ἔριχναν στήν ἱερή φωτιά πού πῆγαζε ἀπό τόν Τάρταρο καί ἔκαιγε μέσα στόν ἱερό περίβολο. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἱέρεια ἐπιθεωροῦσε ἀπλῶς τίς τελετουργίες, ἐκτελοῦσε τούς παρασκευαστικούς ἐξαγνισμούς καί κούρευε τό θῦμα, ἀλλά δέν τό σκότωνε ἢ ἴδια. Τό ἀρχαῖο ἄγαλμα τῆς θεᾶς πού ἔπρεπε νά ἀποκτήσει ὁ Ὀρέστης εἶχε πέσει ἀπό τόν οὐρανό. Τεράστιες κολόνες στήριζαν τό ναό της στόν ὁποῖο ὁδηγοῦσαν σάραντα σκαλοπάτια· ὁ λευκός μαρμάρινος βωμός του ἦταν πάντοτε ματωμένος³.

γ. Ἡ Ἀρτεμῆς τῶν Ταύρων ἔχει πολλὰ ὀνόματα ἐλληνικά: Ἀρτεμῆς Ταυροπόλος ἢ Ταυροπόλα, Δίκτυνα, Ὀρθία, Θοαντέα καί Ἐκάτη. Οἱ Ρωμαῖοι τήν ἔλεγαν Τριβία⁴.

δ. "Οταν ἤθελαν νά θυσιάσουν τήν Ἰφιγένεια στήν Αὐλίδα, τήν ἔσωσε ἡ Ἀρτεμῆς: τυλιγμένη σέ σύννεφο τή μετέφερε στή Χερσόνησο τῆς Ταυρικῆς, ὅπου διορίστηκε ἀμέσως ἀρχιέρεια ἐπιφορτισμένη μέ τό ἀποκλειστικό δικαίωμα νά ἀγγίξει τό ἱερό ξόανο. Ἐκτοτε οἱ Ταῦροι τήν ὀνομάζαν Ἀρτεμη, Ἐκάτη ἢ Ὀρσιλόχη. Ἡ Ἰφιγένεια ὑπάκουσε εὐλαβικά στίς προσταγές τῆς θεᾶς μολονότι ἀπεχθανόταν τίς ἀνθρωποθυσίες⁵.

ε. Γιά ὅλα αὐτά ὁ Ὀρέστης καί ὁ Πυλάδης δέν ἤξεραν τίποτα· πίστευαν ἀκόμα ὅτι ἡ Ἰφιγένεια εἶχε πεθάνει κάτω ἀπό τό τελετουργικό μαχαίρι στήν Αὐλίδα. Παρ' ὅλα αὐτά ἔσπευσαν πρὸς τή χώρα τῶν Ταύρων μέ πλοῖο πεντηκόντορο πού τό ἐμπιστεύτηκαν στούς κωπηλάτες, μόλις ἔπιασαν

στεριά καί ἔριξαν ἄγκυρα· οἱ ἴδιοι κρύφτηκαν σέ θαλασσίνη σπηλιά. Σχεδιάζαν νά πλησιάσουν τό ναό μόλις ἔπεφτε τό σκοτάδι· μά τούς ξάφνιασαν πολύ νωρίτερα μερικοί εὐπιστοι βοσκοί, οἱ ὁποῖοι — νομίζοντάς τους γιά τούς Διόσκουρους ἢ κάποια ἄλλα ἀθάνατα ἀδελφία — ἔπεσαν στά γόνατα καί τούς προσκύνησαν. Τούτη τήν κρίσιμη στιγμή ἔπιασε πάλι τόν Ὀρέστη ἢ παραφροσύνη, ἄρχισε νά μουγγανίζει σάν μωσχάρι καί νά ἀλυχτάει σάν σκυλί, καί ἕνα κοπάδι μωσχάρια πού περνοῦσε τό πέρασε γιά Ἐρινύες· μέ τό σπαθί στό χέρι ὤρμησε ἔξω ἀπό τή σπηλιά γιά νά τίς σκοτώσει. Οἱ βοσκοί, χωρίς ψευδαισθήσεις πιά, ἀκίνητοποιήσαν τούς δύο φίλους καί, κατά διαταγή τοῦ Θόαντα, τούς κουβάλησαν στό ναό γιά νά θυσιαστοῦν ἀμέσως⁶.

ζ. Κατά τή διάρκεια τῆς προπαρασκευαστικῆς τελετουργίας ὁ Ὀρέστης ἔπιασε κουβέντα μέ τήν Ἰφιγένεια στά ἑλληνικά· μέ μεγάλη τους χαρά σύντομα κατάλαβαν ποιός ἦταν ὁ καθένas τους· μόλις ἔμαθε ἐκείνη τό σκοπό τῆς ἀποστολῆς του κατέβασε ἀμέσως τό ἄγαλμα ἀπό τό βάθρο γιά νά τό πάρει ὁ Ὀρέστης. Ξαφνικά ὅμως ἐμφανίστηκε ὁ Θόας ἀνυπομονώντας γιά τήν ἀργοπορία τῆς θυσίας τῶν ξένων. Ἡ πολυμήχανη Ἰφιγένεια καμώθηκε ὅτι ἤθελε νά ἐξευμενίσει τό ἄγαλμα. Ἐξήγησε κιόλας στόν Θόαντα ὅτι ἡ θεά ἀπέστρεψε τό βλέμμα της ἀπό τά θύματα πού τῆς εἶχε στείλει ἐκείνη, ἐπειδή ὁ ἕνας ἦταν μητροκτόνος καί ὁ ἄλλος συνένόχος του· δέν εἶναι κατάλληλοι λοιπόν γιά θυσία. Ἐξάλλου ἔπρεπε νά τούς κατεβάσει στήν ἀκρογιαλιά, μαζί μέ τό ἄγαλμα πού εἶχαν μιάνει μέ τήν παρούσα τους, νά τούς ἐξαγνίσει καί νά θυσιάσει στό φῶς τῶν δαυλῶν ἀρνάκια στή θεά. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Θόας πρέπει νά καθαρίσει τό ναό μέ δαυλό καλύπτοντας τό κεφάλι του, ὅταν φανοῦν οἱ ξένοι, καί προστάζοντας τούς πάντες νά μείνουν σπίτια τους, μήν τυχόν καί ἐπεκταθεῖ τό μίasma.

η. Ἐξαπατημένος ἀπόλυτα ὁ Θόας στάθηκε γιά λίγο χαμένος στό θαυμασμό του μπροστά στήν τόση σοφία, κατόπιν ἔπιασε νά καθαρίσει τό ναό. Ἡ Ἰφιγένεια, ὁ Ὀρέστης καί ὁ Πυλάδης κουβάλησαν στό φῶς τῶν δαυλῶν τό ἄγαλμα στήν ἀκτή καί ἀντί νά τό πλύνουν στή θάλασσα τό ἀνέβασαν ἀμέσως στό πλοῖο. Οἱ ντόπιοι ὑπηρέτες τοῦ ναοῦ πού τούς συνόδευαν ὑποψιάστηκαν ὅτι ἔγινε προδοσία καί

τούς ἐπιτέθηκαν. Μετά ἀπό σκληρή μάχη ἡττήθηκαν καί οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ὀρέστη ἀπομάκρυναν γρήγορα τό πλοῖο τραβώντας κουπί. Ἀπρόσμενα ὅμως σηκώθηκε θύελλα καί παρέσυρε τό πλοῖο πρὸς τή βραχώδη ἀκτή, ὅπου θά χάνονταν ὅλοι, ἂν δέν ἡσύχαζε τή θάλασσα ὁ Ποσειδῶν μέ τά παρακάλια τῆς Ἀθηνᾶς· μέ οὐριο ἄνεμο ἔφτασαν τελικά στό νησί Σμίνθο⁷.

θ. Ἐκεῖ ἔμενε ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνα Χρύσης, ὁ συνονόματός του ἐγγονός καί ἡ μητέρα του Χρυσή, ἡ ὁποία πρότεινε νά ἐκδοθοῦν οἱ φυγάδες στόν Θόαντα. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶχε ἐπισκεφτεῖ τόν Θόαντα, ὅπως ἰσχυρίζονται ὀρισμένοι, καί μέ τίς γαλιφιές της εἶχε καταφέρει νά τοῦ ἀποσπάσει τήν ὑπόσχεση ὅτι θά ἀπελευθέρωνε τίς ἐλληνίδες σκλάβες τῆς Ἰφιγένειας· παρ' ὅλα αὐτά καταδιώκοντάς τους ἐκεῖνος μέ ὀλόκληρο στόλο ἔφτασε στή Σμίνθο ἀναμφισβήτητα μέ δολοφονικές προθέσεις. Μόλις ὁ γεροντότερος Χρύσης ἔμαθε ποιοί ἦταν οἱ φιλοξενούμενοί του, μαρτύρησε στόν νεότερο ὅτι πατέρας του δέν ἦταν ὁ Ἀπόλλων, ὅπως ἰσχυρίζονταν ἡ μητέρα του, ἀλλά ὁ Ἀγαμέμνων· ἦταν λοιπόν ἑτεροθαλής ἀδελφός τοῦ Ὀρέστη καί τῆς Ἰφιγένειας. Τότε ὁ νεότερος Χρύσης καί ὁ Ὀρέστης ρίχτηκαν μαζί στόν Θόαντα καί κατόρθωσαν νά τόν σκοτώσουν· ὁ Ὀρέστης παίρνοντας τό ἄγαλμα ἔφτασε σῶος μέ τό πλοῖο στίς Μυκῆνες. Οἱ Ἐρινύες ἐπιτέλους σταμάτησαν τήν καταδίωξή του⁸.

ι. Κατ' ἄλλους, καταιγίδα ἔριξε τόν Ὀρέστη στή Ρόδο ὅπου, σύμφωνα μέ τίς προσταγές τοῦ Μαντείου τοῦ Ἥλιου, ἔστησε τό ἄγαλμα πάνω στά τεῖχη τῆς πόλης. Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι, ἐπειδή ὁ Ὀρέστης ἔπρεπε νά μεταφέρει τό ἄγαλμα κατά διαταγή τοῦ Ἀπόλλωνα στήν Ἀττική, ἡ θεά Ἀθηνᾶ τόν ἐπισκέφτηκε στή Σμίνθο καί τοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι προορισμός τοῦ ἀγάλματος ἦταν ὁ συνοριακός δῆμος τῆς Βραυρώνας· ἔπρεπε νά στηθεῖ ἐκεῖ, στό ναό τῆς Ταυροπόλας Ἀρτεμης, καί νά ἐξευμενιστεῖ μέ αἶμα ἀπό τό λαιμό ἀντρός. Διόρισε τήν Ἰφιγένεια ἱέρεια τοῦ ναοῦ, ὅπου κάποτε θά τέλειωνε τίς μέρες της εἰρηνικά, ὅπως ἦταν γραφτό· σέ ἐκείνην θά πρόσφεραν τά φορέματά τους ὅσες πλούσιες γυναῖκες θά πέθαιναν πάνω στή γένα. Σύμφωνα μέ τούτη τήν ἐκδοχή τό πλοῖο τελικά ἄραξε στή Βραυρώνα, ὅπου ἡ Ἰφιγένεια τοποθέτησε τό ἄγαλμα καί, ὅσο χτιζόταν ὁ ναός,

πῆγε μαζί μέ τόν 'Ορέστη στούς Δελοφούς· στό ἱερό τῶν Δελφῶν συναντήθηκε μέ τήν 'Ηλέκτρα, τήν ξανάφερε στήν 'Αθήνα καί τήν πάντρεψε μέ τόν Πυλάδην⁹.

κ. Τό λεγόμενο αὐθεντικό ξύλινο ἄγαλμα τῆς "Αρτεμης τῶν Ταύρων αἰῶνες ἀργότερα μποροῦσε νά τό δεῖ κανεῖς στή Βραυρώνα. Μερικοί ὅμως ἀναφέρουν ὅτι ἐπρόκειτο ἀπλῶς γιά ἀντίγραφο, ἐπειδή τό πρωτότυπο τό ἄρπαξε ὁ Ξέρξης κατά τή διάρκεια ἐκείνης τῆς ἀτυχῆς ἐκστρατείας του ἐναντίον τῆς 'Ελλάδας, καί μεταφέρθηκε στά Σοῦσα· ἀργότερα, προστέθηκε ἀπό τόν βασιλιά τῆς Συρίας Σέλευκο στούς Λαοδικεῖς οἱ ὁποῖοι τό λάτρευαν. "Οσοί πάλι δέν χαρίζονται εὐχαρίστως στή φήμη τοῦ Ξέρξη λένε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ 'Ορέστης ἄφησε τό ἄγαλμα στή Σελευκία, ὅπου ὁδηγήθηκε ἀπό καταιγίδα, ὅταν ἐπέστρεφε ἀπό τή Χερσόνησο στήν πατρίδα του· οἱ ντόπιοι μάλιστα στή μνήμη του ὀνόμασαν τό ὄρος Μελάντιο, ἐκεῖ ὅπου ἐπανεκτέθη ὀριστικά τά λογικά του, ὄρος 'Αμανῶν, «μή τρελῶν». Οἱ Λυδοί ὅμως, πού εἶχαν ἕνα ἱερό τῆς "Αρτεμης 'Αναίτιδας, ἰσχυρίζονταν ὅτι τό ἄγαλμα βρισκόταν στήν κατοχή τους· τό ἴδιο ἔλεγαν καί οἱ κάτοικοι τῶν Κομανῶν τῆς Καππαδοκίας, προσθέτοντας ὅτι ἡ πόλη τους ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό τήν κομμένη κόμη τοῦ πένθους τοῦ 'Ορέστη πού τήν ἄφησε ἐκεῖ ὅταν ἔφερε τή λατρεία τῆς Ταυροπόλας "Αρτεμης στήν Καππαδοκία¹⁰.

λ. Ἄλλοι λένε ὅτι κρύβοντας ὁ 'Ορέστης τό ἄγαλμα σέ ἕνα δεμάτι προσάναμμα τό πῆγε στήν ἰταλική 'Αρική, ὅπου πέθανε καί τόν ἔθαψαν, ἀλλά τά ὁστά του ἀργότερα μεταφέρθηκαν στή Ρώμη· τό ἄγαλμα ὅμως ἀπό τήν 'Αρική τό ἔστειλαν στή Σπάρτη, ἐπειδή οἱ Ρωμαῖοι ἀποστρέφονταν τίς ὁμότητες τῆς λατρείας τῆς θεᾶς· ἐκεῖ τοποθέτησαν τό ἄγαλμα στό ἱερό τῆς 'Ορθίας "Αρτεμης¹¹.

μ. Οἱ Σπαρτιάτες ἀντίθετα ἰσχυρίζονται ὅτι τό ἄγαλμα ἦταν δικό τους πολύ πρὶν ἀπό τήν κτίση τῆς Ρώμης. Τό εἶχε φέρεي μαζί του ὁ 'Ορέστης, ὅταν ἔγινε βασιλιάς στή Σπάρτη, καί τό ἔκρυψε σέ ἕνα σῦδεντρο λυγαριές. 'Επὶ αἰῶνες ὁλόκληρους εἶχε ξεχαστεῖ πού βρισκόταν, ὥπου κάποια μέρα δύο πρίγκιπες, ὁ 'Αστράβακος καί ὁ 'Αλώπεκος, εἰσδύοντας τυχαῖα στό σῦδεντρο ἀντίκρισαν τό ἀποτρόπαιο ἄγαλμα ὄρθιο, μπλεγμένο στίς λυγαριές καί παραφρόνησαν — ἐξοῦ καί οἱ προσωνυμίες 'Ορθία καί Λυγοδέσμα.

ν. Μόλις βρέθηκε τό ἄγαλμα, στή Σπάρτη ξέσπασε τρικοῦβερτος καβγάς μεταξύ τῶν ἀμιλλωμένων πιστῶν τῆς θεᾶς, οἱ ὁποῖοι θυσιάσαν ὅλοι μαζί στό βωμό τῆς· πολλοί σκοτώθηκαν μεταξύ τους μέσα στό ἴδιο τό ἱερό, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι πέθαναν λίγο ἀργότερα ἀπό πανοῦλα. "Οταν κάποιο μαντεῖο συμβούλεψε τούς Σπαρτιάτες νά ἐξευμενίσουν τό ἄγαλμα καταβρέχοντας τό βωμό μέ ἀνθρώπινο αἷμα, οἱ Σπαρτιάτες ἔριξαν κλῆρο μεταξύ τους καί θυσίασαν τό θῦμα. Αὕτη ἡ τελετουργία ἐπαναλαμβάνόταν κάθε χρόνο, ὥπου τήν ἀπαγόρευσε ὁ βασιλιάς Λυκοῦργος, ὁ ὁποῖος ἀπεχθανόταν τίς ἀνθρωποθυσίες· στή θέση τῆς ὄρισε νά μαστιγώνονται ἀγόρια ὥπου νά ἀχνίσει ὁ βωμός ἀπό τό αἷμα¹². Τά Σπαρτιατόπουλα μιὰ φορά τό χρόνο ἀγωνίζονταν ποῖο μποροῦσε νά ἀντέξει περισσότερο στό μαστίγιο. 'Η ἱέρεια τῆς "Αρτεμης στεκόταν κοντά τους κρατώντας τό ἄγαλμα, τό ὁποῖο ὅσο μικρό καί ἐλαφρό ἦταν τόσο εἶχε συνηθίσει στό αἷμα ἀπό τήν ἐποχή ἀκόμα τῶν ἀνθρωποθυσιῶν τῶν Ταύρων· ἔτσι λοιπόν ὅποτε κάποιο ἀγόρι δέν μαστιγώνεται ἀρκετά δυνατά, λόγω τῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς του ἡ τοῦ ἐξαιρετικοῦ παρουσιαστικοῦ του, τό ἄγαλμα βάραινε τόσο ὥστε ἐκείνη δέν μποροῦσε νά τό κρατήσει καί ἀπόπαιρνε τούς μαστιγωτές: «Πιό δυνατά! Πιό δυνατά! Θά σωριαστῶ κάτω ἐξαιτίας σας!»¹³.

ξ. Δέν πρέπει νά δοθεῖ καί μεγάλη πίστη στό παραμῦθι ὅτι ἡ 'Ιφιγένεια θυσίασε στή θεά τήν 'Ελένη καί τόν Μενέλαο, οἱ ὁποῖοι, ξεκινώντας νά βροῦν τόν 'Ορέστη, ἔφτασαν μέχρι τή χώρα τῶν Ταύρων¹⁴.

1. Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 26· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 77 καί 970 κέξ· Ὑγίνος *Μύθος* 120.
2. Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 32· Σχολιαστής στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Γ 997· Εὐστάθιος *Εἰς Διονύσιον τόν Περιηγητήν* 306· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 26.
3. Ἡρόδοτος Δ 103· Ὁβίδιος *Ἐπιστολαί ἐκ Πόντου* III 2, 45 κέξ· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 26· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 40 κέξ· καί 88 κέξ.
4. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 44, 7· Σοφοκλῆς *Αἴας* 172· Πανσανίας Α 23, 9· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου II 116· Οὐαλέριος Φλάκκος III 208· Ὁβίδιος *Τῆβις* 384 καί *Ἐπιστολαί ἐκ Πόντου* III 2, 71· *Ὀρφικά Ἀργοναυτικά* 1065.
5. Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 784 καί 1045· Ὁβίδιος *Ἐπιστολαί*

ἐκ Πόντου III 2, 45 κέξ. Ἡρόδοτος Δ 103· Ἡσίοδος *Κατάλογος γυναικῶν* στὸν Πausanias Α 43, 1· Ἀμμιάνης Μαρκελλίνος XXII 8, 34.

6. Ὑγίνος *Μύθος* 120· Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 27.
7. Ὀρίδιος *Ἐπιστολαὶ ἐκ Πόντου* δ.π.· Ὑγίνος δ.π.· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 1037 κέξ.
8. Ὑγίνος *Μύθοι* 120 καὶ 121· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 1435 κέξ.· Ὑγίνος *Μύθος* 121.
9. Ἀπολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 27· Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 89-91 καὶ 1446 κέξ.· Πausanias Α 33, 1· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 1374.
10. Πausanias Α 23, 9 Γ 16, 6 καὶ Η 26, 2· Τζέτζης δ.π.· Στραβών ΙΒ 2, 3.
11. Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου II 116 καὶ VI 136· Ὑγίνος *Μύθος* 261.
12. Πausanias Γ 16, 6-7.
13. Ὑγίνος *Μύθος* 261· Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου II 116· Πausanias δ.π.
14. Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστίωνος Δ, παρατίθεται στὸν Φώτιο σ. 479.

I. Ἀπὸ τοῦτο τὸ μῦθο καὶ τίς παραλλαγές του φαίνεται καθαρά ἡ προσπάθεια τῶν μυθογράφων νὰ ἀποσιωπήσουν ὁρισμένες βαρβαρικές παραδόσεις. Ἀνάμεσα στὰ συγκαλυμμένα στοιχεῖα βρίσκεται ἡ ἐκδίκηση τῆς Ἀρτεμῆς κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα γιὰ τὸ θάνατο τῆς Ἰφιγένειας, καὶ τοῦ Οἴακα πάλι κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα γιὰ τὸ φόνο τοῦ ἀδελφοῦ του Παλαμήδη. Ὁ μῦθος ἀρχικά θὰ εἶχε περίπου τὴν ἐξῆς μορφή: «Ὅταν λόγῳ τῆς ἀπνοίας σκάλωσε στὴν Αὐλίδα ὁ ἐλληνικός στόλος πού εἶχε ξεκινήσει ἐναντίον τῆς Τροίας, οἱ συναρχηγοὶ τῶν φυλῶν ἔπεισαν τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ ἐκτελέσει σάν μάγισσα τὴν κόρη του Ἰφιγένεια. Ἡ Ἀρτεμῆς, τὴν ὁποία ὡς ἱέρεια ὑπηρετοῦσε ἡ Ἰφιγένεια, τιμώρησε τὸν Ἀγαμέμνονα γιὰ τὴν προσβολή πού ὑπέστη: βοήθησε τὸν Αἰγισθο νὰ τὸν ὑπερσκελίσει καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του νὰ τὸν σκοτώσει. Δικὴ τῆς ἐμπνευσης ἦταν ἐπίσης ἡ προσφορά τοῦ Οἴακα νὰ μεταφέρει τὸν Ὀρέστη στὴν ἀποσπασμένη ἀπὸ τὸν Σκάμανδρο περιοχὴ τῶν προσχώσεων βοιωτῶντας τον νὰ ξεφύγει ἀπὸ τίς Ἐρινύες, ἀφοῦ ἐκεῖ ἡ Ἀθηνᾶ θὰ τὸν προστάτευε (βλ. 115. 4). Ἄντ' αὐτοῦ ὁ Οἴαξ τὸν πῆγε στὴ Βραυρώνα, ὅπου ἀνακήρυξαν τὸν Ὀρέστη *φαρμακό* τῆς χρονιάς, ἀποδιοπομπαῖο τράγο δηλαδὴ τῶν Βραυρωνίων, καὶ ἡ παρθένᾳ ἱέρεια τῆς Ἀρτεμῆς τοῦ ἔκοψε τὸ λαιμό. Ὁ Οἴαξ εἶπε τὴν ἀλήθεια στὴν Ἥλέκτρα ὅταν συναντήθηκαν στοὺς Δελφούς: ὅτι ὁ Ὀρέστης θυσιάστηκε ἀπὸ τὴν Ἰφιγένεια, ἐπωνυμία ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀνήκε στὴν Ἀρτεμη (βλ. 117. I).

2. Στούς μεταγενέστερους πατριαρχικούς Ἑλληνες μάλλον δὲν ἄρεσε αὐτὸς ὁ μῦθος, κατὰ μιὰ παραλλαγή τοῦ ὁποίου ἀντικείμενο τῆς ἐκδίκησης τῆς Ἀρτεμῆς ἦταν ὁ Μενέλαος καὶ ὄχι ὁ Ὀρέστης, ὅπως ἀναφέρει ὁ Φώτιος. Ἀπάλλαξαν τὸν Ἀγαμέμνονα ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ φόνου, καὶ τὴν Ἀρτεμη ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς ἀντίστασης κατὰ τῆς θέλησης τοῦ Δία ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ Ἀρτεμῆς ἀναμφιβόλως ἔσωσε τὴν Ἰφιγένεια καὶ τὴν ἔκανε ἱέρεια θυσιάστρια — ὄχι ὁμως στὴ Βραυρώνα, ἀλλὰ ἀνάμεσα στοὺς ἀγρίους Ταύρους, γιὰ τίς πράξεις τῶν ὁποίων ἀρνῆθηκαν ὅτι εἶχαν ὁποιαδήποτε εὐθύνη — καθὼς καὶ ὅτι ἡ Ἰφιγένεια ἀποκλειόταν νὰ σκοτώσει τὸν Ὀρέστη (οὔτε καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλον Ἕλληνα), ἀντιθέτως μάλιστα τὸν βοήθησε νὰ μεταφέρει κατὰ διαταγή τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ ξόανο τῆς Ἀρτεμῆς τῶν Ταύρων στὴν Ἑλλάδα.

3. Αὐτὴ ἡ ἱστορία, γιὰ νὰ σωθοῦν τὰ προσχήματα, ἐπηρεάστηκε ἀρκετὰ ἀπὸ τὸν μῦθο τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἰάσονα στὸν Εὐξείνιο Πόντο — στὴν παραλλαγή τοῦ Σέρβιου ὁ Ὀρέστης κλέβει τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τὴν Κολχίδα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ Χερσόνησο — καὶ ἐπεξηγοῦσε τὴν παράδοση νὰ κόβουν τὸ λαιμὸ τῶν ἀνθρώπων στὴν Βραυρώνα. Ἀργότερα ἡ συνήθεια τροποποιήθηκε καὶ μάγευαν ἀπλῶς λίγο αἷμα ἀπὸ μιὰ μικρὴ κοψιά. Παρόμοιες θυσίες ἔκαναν ἀκόμα στίς Μυκήνες, στὴν Ἀρκαία, στὴν Ρόδο καὶ στὰ Κόμανα. Ἡ ἐπωνυμία «Ταυροπόλος» ὑποδηλώνει τὴ θυσία ταύρου πού γινόταν στὴν Κρήτη καὶ διατηρήθηκε στὴν Ἀθήνα μέ τὴ μορφή τῶν Βουφονίων (Πausanias Α 28, 11). Ἀρχικά μάλλον ὁ ἱερός βασιλιάς πρέπει νὰ ἦταν τὸ θῆμα.

4. Οἱ σπαρτιατικὲς γονιμικὲς τελετουργίες, πού κάποτε ὑποτίθεται ὅτι συνεπάγονταν ἀνθρωποθυσίες, διοργανώνονταν πρὸς τιμὴ τῆς Ὀρθίας Ἀρτεμῆς. Κρίνοντας ἀπὸ τὴν πρωτόγονη πρακτικὴ ἄλλων τόπων τῆς Μεσογείου τὸ θῆμα θὰ δενόταν μέ σελήνομαγεμένη ἱτιά πᾶνω στό ξόανο, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἦταν ἱερὸ κούτσουρο, ἴσως ἀπιδιᾶς (βλ. 74. 6), καὶ τὸ μαστίγωναν ὥσπου τὰ χτυπήματα τὸ ὁδηγοῦσαν σὲ ἐρωτικὴ διέγερση καὶ ἐκσερμάτιζε γονιμοποιώντας τὴ γῆ μέ σπέρμα καὶ αἷμα. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλώπεκου καὶ ὁ γνωστός θρύλος γιὰ τὸ νεαρὸ πού προτίμησε νὰ τοῦ κατασπαράξει τὰ ἔντερα ἡ ἀλεπού παρὰ νὰ φωνάξει, ὑποδηλώνουν ὅτι στὴ Σπάρτη ὑπῆρχε ἐπίσης ἡ λατρεία τῆς Ἀλεπούς-θεᾶς τῆς Τευμησοῦ (βλ. 49. 2 καὶ 89. 8).

5. Συχνὰ στοὺς μετεωρίτες ἀποδίδονταν θρησκευτικὲς τιμές, τὸ ἴδιο συνέβαινε μέ ἄλλα μικρότερα τελετουργικά ἀντικείμενα ἀβέβαιης προέλευσης, πού μπορούσαν νὰ θεωρηθῶν οὐρανόπεμπτα — ὅπως λογουχάρη οἱ καλοδουλεμένες νεολιθικὲς αἰχμές δοράτων πού ταυτίστηκαν ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους Ἑλληνες μέ τοὺς κεραυνούς τοῦ Δία, ἡ τὸ χάλκινο γουδοχέρι πού ἦταν κρυμμένο μέσα

στήν καλύπτρα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἐφεσίας Ἀρτεμης. Ὅσο γιὰ τὰ ἴδια τὰ ἀγάλματα — ὅπως λογουχάρη τῆς Βραυρωνίας Ἀρτεμης ἢ τὸ ξόανο ἀπὸ ἐλίας τῆς Ἀθηνᾶς στὸ Ἐρέχθειο — ἰσχυρίζονταν ὅτι ἔπεσαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ μάλιστα ἀπὸ μιά τρύπα τῆς στέγης (βλ. 138. λ). Πιθανότατα μέσα στὸ ξόανο τῆς Βραυρώνας νὰ ὑπῆρχε ἀρχαῖο τελετουργικὸ μαχαίρι ἀπὸ ὄψιαν — ὑαλῶδες πέτρωμα ἡφαιστειογενοῦς προέλευσης ἀπὸ τὴ Μῆλο — μὲ τὸ ὁποῖο ἔκοβαν τὸ λαίμω τοῦ θύματος.

δ. Φαίνεται κάπως βεβιασμένη ὑπόθεση νὰ ὀργωσε ὁ Ὅσιρις τὴν κατοικημένη ἀπὸ τοὺς Ταύρους Χερσόνησο (Κριμαία)· ὁ Ἡρόδοτος ὁμως ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπῆρχαν στενές σχέσεις ἀνάμεσα στὴν Κολχίδα καὶ στὴν Αἴγυπτο (Β 104), ὁπότε ἐδῶ ἔγινε σύγχυση μεταξύ τῆς Κολχίδας καὶ τῆς χώρας τῶν Ταύρων. Λέγεται γιὰ τὸν Ὅσιρη, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Τριπτόλεμο, ὅτι σέ πολλές ξένες χώρες εἶχε εἰσαγεῖ τὴ γεωργία (βλ. 214. ν).

117

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΡΕΣΤΗ

Στο θρόνο τῶν Μυκηνῶν ἐγκαταστάθηκε ὁ Ἀλήτης, γιὸς τοῦ Αἰγισθοῦ, ἐπειδὴ πίστεψαν τὴν κακόβουλη φήμη (πού διαδόθηκε ἀπὸ τὸν Οἶακα;) κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης θυσιάστηκαν στὸ βωμὸ τῆς Ἀρτεμης τῶν Ταύρων. Ἡ Ἠλέκτρα, ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς φήμης, ἀπευθύνθηκε στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Τότε ἀκριβῶς ἔφτανε ἡ Ἰφιγένεια στοὺς Δελφούς, καὶ τὴν ὑπέδειξαν (ὁ Οἶαξ;) στὴν Ἠλέκτρα ὡς δολοφόνου τοῦ Ὀρέστη. Ἡ Ἠλέκτρα, διψασμένη γιὰ ἐκδίκηση, ἄρπαξε ἕνα ἀναμμένο κούτσουρο ἀπὸ τὸ βωμὸ καί, ἐπειδὴ δὲν τὴν ἀναγνώρισε μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια, θέλησε νὰ τυφλώσει τὴν Ἰφιγένεια, ὅταν μπῆκε ὁ ἴδιος ὁ Ὀρέστης καὶ τὰ ἐξήγησε ὅλα. Ἀφοῦ ἀντάμωσαν πάλι τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα ἐπέστρεψαν ὅλο χαρὰ στὶς Μυκῆνες, ὅπου ὁ Ὀρέστης ἔβαλε τέλος στὴν ἔριδα ἀνάμεσα στὸν οἶκο τοῦ Θυέστη σκοτώνοντας τὸν Ἀλήτη· λέγεται ὅτι καὶ ἡ ἀδελφή του Ἡριγόνη θὰ πέθαινε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ὀρέστη, ἂν δὲν τὴν ἄρπαζε ἡ Ἀρτεμις νὰ τὴ μεταφέρει στὴν Ἀττική. Ἀργότερα ὁμως ὁ Ὀρέστης μαλάχωσε ἀπέναντι στὴν Ἡριγόνη¹.

β. Λέγεται ὅτι ἡ Ἰφιγένεια πέθανε στὴ Βραυρῶνα ἢ

στά Μέγαρα ὅπου ὑπῆρχε ἐπίσης ἱερό· κατ' ἄλλους ἡ Ἀρτεμις τὴν ἔκανε ἀθάνατη ὡς Νεότερη Ἐκάτη. Ἡ Ἠλέκτρα παντρεύτηκε τὸν Πυλάδη, ἔκανε τὸν Μέδοντα καὶ τὸν δεύτερο Στροφίον, καὶ θάφτηκε στὶς Μυκῆνες. Ὁ Ὀρέστης παντρεύτηκε τὴν ἀνιψιά του Ἑρμιόνη — ἦταν παρὼν στὸν τελετουργικὸ φόνου τοῦ Νεοπτόλεμου, γιοῦ τοῦ Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὁποῖο ἦταν ἀρραβωνιασμένη². Μὲ τὴν Ἑρμιόνη ἔκανε τὸν κληρονόμο καὶ διάδοχό του Τισαμενόν, ἐνῶ μὲ τὴν δεύτερη γυναῖκα του, τὴν Ἡριγόνη, τὸν Πενθίλο³.

γ. Ὅταν πέθανε ὁ Μενέλαος, οἱ Σπαρτιάτες προσκάλεσαν τὸν Ὀρέστη γιὰ βασιλιά τους προτιμώντας τον ὡς ἐγγονό τοῦ Τυνδάρεω ἀπὸ τὸν Νικόστρατο καὶ τὸν Μεγαπένθη πού εἶχε κάνει ὁ Μενέλαος μὲ μία σκλάβαν. Ἀφοῦ ὁ Ὀρέστης προσάρτησε μεγάλο μέρος τῆς Ἀρκαδίας στὸ βασιλείο του τῶν Μυκηνῶν μὲ τὴ βοήθεια τῶν δυνάμεων πού εἶχαν ἐξοπλιστεῖ ἀπὸ τοὺς σύμμαχους Φωκεῖς, ἔγινε βασιλιάς τοῦ Ἀργούς, ἐπειδὴ ὁ βασιλιάς Κυλαβάρης, ἐγγονὸς τοῦ Καπανέα, πεθαίνοντας δὲν εἶχε ἀφήσει διάδοχο. Ὁ Ὀρέστης κατέκτησε καὶ τὴν Ἀχαΐα, ἀλλὰ τελικά, ἀκολουθώντας τίς προσταγές τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἀπὸ τίς Μυκῆνες μετανάστευσε στὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου καὶ πέθανε σὲ ἡλικία ἐβδομήντα χρόνων ἀπὸ δάγκωμα φιδιοῦ στὸ Ὀρέστειο, στὴν πόλη δηλαδὴ πού εἶχε ἰδρύσει τὴν ἐποχὴ τῆς ἐξορίας του⁴.

δ. Ὁ Ὀρέστης θάφτηκε στὴν Τεγέα· κατὰ τὴ συμβασιλείαν ὁμως τοῦ Ἀναξάνδριδης — τοῦ μοναδικοῦ Λάκωνα πού εἶχε συγχρόνως δύο γυναῖκες καὶ ζοῦσε σὲ δύο σίτια — καὶ τοῦ Ἀρίστωνα οἱ Σπαρτιάτες, στὴν ἀπελπισία τους πού εἶχαν ἡττηθεῖ σὲ ὅλες τίς μάχες μὲ τοὺς Τεγεάτες, συμβουλεύτηκαν τοὺς Δελφούς πού τοὺς παράγγειλαν νὰ ξαναβροῦν τὰ ὅστα τοῦ Ὀρέστη. Ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἤξερε πού βρίσκονται, ἔστειλαν τὸν Λίχα, ἀγαθοεργό τῆς Σπάρτης, γιὰ περισσότερες διευκρινίσεις στοὺς Δελφούς, ὅπου τοῦ ἔδωσαν τὴν ἐξῆς ἔμμετρη ἀπάντηση:

ὑπάρχει ἡ Τεγέα σὲ ἀπλωσιά ἀρκαδική
ὅπου δύναμη ἀνώτερη φυσάει δυὸ ἀνέμους:
τὸ χτύπο πάνω στὸν ἀντίχτυπο, τὴ συμφορὰ πάνω
στὴ συμφορὰ.
Ἐκεῖ κρατεῖ τὸ γιό τοῦ Ἀγαμέμνονα ἡ ζωοδότρα γῆ·
πάρ' τον καὶ θὰ γενεῖς ἐσὺ ἀφέντης τῆς Τεγέας

Λόγω τῆς πρόσκαιρης ἀνακωχῆς ἀνάμεσα στίς δύο πόλεις ὁ Λίχας ἔφτασε ἀπρόσκοπτα στήν Τεγέα· ἐκεῖ βρῆκε ἕνα σιδερά πού σφυρηλατοῦσε ἕνα σπαθί ἀπό σίδηρο καί ὄχι ἀπό χαλκό· ἔμεινε μέ τό στόμα ὀρθάνοιχτο ἀπό τό ἀσυνήτιστο θέαμα.

— Ἀπορεῖς; τοῦ φώναξε κεφάλτος ὁ σιδεράς. Λοιπόν ἔχω στήν κατοχή μου κάτι πού θά σέ καταπλήξει ἀκόμα περισσότερο. Ἐνα φέρετρο ἑπτά πῆχες μακρὺ μέ ἕνα νεκρό στό ἴδιο μάκρος. Τά βρῆκα κάτω ἀπό τό πάτωμα τοῦ σιδεράδικου καθὼς ἔσκαβα γιά κεῖνο τό πηγάδι.

ε. Ὁ Λίχας βρῆκε ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι στούς στίχους ἄνεμοι ἦταν ἀπό τὰ φουσερά· ὁ χτύπος ἦταν ἀπό τό σφυρί· καί ἡ συμφορὰ πάνω στή συμφορὰ ἦταν ἡ κεφαλὴ τοῦ σφυριοῦ πού χτυποῦσε τό σιδερένιο σπαθί — στήν Ἐποχή τοῦ Σιδήρου οἱ καιροὶ ἦταν σκληροί. Γύρισε ἀμέσως μέ τὰ νέα στή Σπάρτη, ὅπου καταδικάστηκε ἀπό τούς δικαστές, μέ δική του ὑπόδειξη, γιά κάποια δῆθεν πράξη βίας· τότε διέφυγε στήν Τεγέα, γιά νά γλιτώσει, ὑποτίθεται, τήν ἐκτέλεση, καί ἔπεισε τόν σιδερά νά τόν κρύψει στό σιδεράδικο. Τά μεσάνυχτα ἔκλεψε τὰ ὀστά ἀπό τό φέρετρο καί γύρισε τρέχοντας στή Σπάρτη, ὅπου τὰ ἔθαψε κοντά στό ἱερό τῶν Μοιρῶν· ὁ τάφος ὑπῆρχε αἰῶνες ἀργότερα. Ἐκτοτε τὰ σπαρτιατικά στρατεύματα νικοῦσαν σταθερά τούς Τεγεάτες⁵.

ζ. Τήν ἴδια ἐποχή ἀνακάλυψαν στή Φωκίδα τό δόρυ-σκήπτρο τοῦ Πέλοπα πού χρησιμοποιοῦσε καί ὁ ἐγγονός του Ὁρέστης· ἦταν θαμμένο μαζί μέ ἕναν ὀλόκληρο θησαυρό ἀπό χρυσάφι στά σύνορα τῆς Χαιρώνειας καί τοῦ Φανοτέα, ὅπου προφανῶς ἡ Ἡλέκτρα τό εἶχε κρύψει. Ὅταν ἄρχισαν οἱ συνεννοήσεις γιά τήν τύχη τοῦ εὐρήματος, οἱ Φανοτεῖς ἀρκέστηκαν στό χρυσάφι, ἐνῶ οἱ Χαιρωνεῖς προτίμησαν τό σκήπτρο, τό ὁποῖο λάτρευαν ὡς ὑπέρτατη θεότητα. Ὁ ἱερεὺς τοῦ δόρατος — τό ἀξίωμα ἦταν μονοτετές — τό φύλαγε σπῆτι του καί θυσιάζε καθημερινά στή θεότητα στρώνοντας πλουσιοπάροχα τραπέζια μέ ὅλων τῶν εἰδῶν τά φαγητά⁶.

η. Ὅρισμένοι ἀμφιβάλλουν ἂν ὁ Ὁρέστης πέθανε στήν Ἀρκαδία. Ἰσχυρίζονται ὅτι, ὅταν τέλειωσε ἡ ἐξορία του ἐκεῖ, διατάχτηκε ἀπό κάποιο μαντεῖο νά ἐπισκεφεῖ τή

Λέσβο καί τήν Τένεδο, νά ιδρύσει ἀποικίες μέ ἀποίκους προερχόμενους ἀπό διάφορες πόλεις τῆς Ἑλλάδας, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν Ἀμυκλῶν. Ἐκτέλεσε τήν ἐντολή καί ὀνόμασε τό νέο του λαό Αἰολεῖς, ἐπειδὴ ὁ Αἰολός ἦταν ὁ πλησιέστερος πρόγονος ὅλων, πέθανε ὁμως μετὰ ἀπό λίγο, ἀφοῦ ἱδρύσε μιά πόλη στή Λέσβο. Λέγεται ὅτι αὐτή ἡ μεταναστεύση συνέβη τέσσερις γενιές πρὶν ἀπὸ τήν ἰωνική. Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι ἡ Λέσβος δέν κατακτήθηκε ἀπὸ τόν Ὁρέστη ἀλλὰ ἀπὸ τόν γιό του Πενθίλο καί ὅτι ἡ Αἰολίς, πού βρισκόταν ἀνάμεσα στήν Ἰωνία καί στήν Μυσία, κατελήφθη ἀπὸ τόν ἐγγονό του Γραῖ, ἐνῶ ὁ Ἀρχέλαος, ὁ ἄλλος ἐγγονός, ἔστειλε αἰολεῖς ἀποίκους στήν Κύζικο, κοντά στό Δασκύλιο, στίς νότιες ἀκτές τοῦ Μαρμαρά⁷.

θ. Ὁ Τισαμενός ἐν τῷ μεταξύ πῆρε στά χέρια του τή διακυβέρνηση τῶν χωρῶν πού ἀνῆκαν στόν πατέρα του, ἔπειτα ὁμως οἱ γιοὶ τοῦ Ἡρακλῆ τόν ἐδιώξαν ἀπὸ τή Σπάρτη, τίς Μυκῆνες καί τό Ἄργος καί διέφυγε μέ τό στρατό του στήν Ἀχαΐα. Ὁ γιός του Κομήτης μετανάστευσε στήν Ἀσία⁸.

1. Ὑγίνος *Μύθος* 122.

2. Εὐριπίδης *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* 1464 καί 915· Πausanias A 43, 1 καί I 24, 4-5· Ἑλλάνικος, παρατίθεται στόν Pausanias B 16, 5· Ὑγίνος *Μύθος* 123· Στράβων Θ 3, 9.

3. Απολλόδωρος *Ἐπιτομή* ΣΤ 28· Κινάιθων, παρατίθεται στόν Pausanias B 18, 5· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 1374.

4. Pausanias B 18, 5 καί H 5, 1-3· Ἀσκληπιάδης, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ στόν *Ὁρέστη* τοῦ Εὐριπίδου 1647· Απολλόδωρος δ.π.· Τζέτζης δ.π.

5. Pausanias H 54, 3 Γ 11, 8 καί Γ 3, 5-7· Ἡρόδοτος A 67-8.

6. Pausanias Θ 40, 6.

7. Πίνδαρος *Νεμεονίκαι* Θ 33-35· Ἑλλάνικος, παρατίθεται στόν Τζέτζη *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 1374· Pausanias Γ' 2, 1· Στράβων II 1, 3.

8. Pausanias B 8, 6-7 καί Z 6, 21.

1. Καθὼς φαίνεται τό ὄνομα Ἰφιγένεια ἦταν μιά ἀπὸ τίς ἐπωνυμίες τῆς πρωιμότερης Ἀρτεμης, ἡ ὁποία ἐκτός ἀπὸ παρθένα ἦταν καί νύμφη — Ἰφιγένεια σημαίνει «ἐκείνη πού γεννᾷ ἐκείνη» — καί γιὰ: οἱ τρεῖς Σεμνές Θεές δηλαδή, ἡ Τριπρόσωπη Ἑκάτη. Ὁ Ὁρέστης βασίλεψε σέ τόσα πολλὰ μέρη, ὅπως λέγε-

ται, ὥστε πρέπει νά θεωρηθεῖ καί τό δικό του ὄνομα ἐπωνυμία. Ἡ λεπτομέρεια τοῦ θανάτου του ἀπό δάγκωμα φιδιοῦ στήν ἀρκαδική πόλιν Ὁρέστεια τόν συνδέει μέ ἄλλους πρωτόγονους βασιλιάδες: μέ τον γιό τοῦ Ἀκρίσιου Ἀπέσαντα (βλ. 123. ε) ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά ταυτιστεῖ μέ τόν Ὁφέλτη ἀπό τή Νεμέα (βλ. 106. η)· μέ τόν γιό τοῦ Ἀθάμαντα Μούνιτο (βλ. 168. ε)· μέ τόν Λαπίθη Μόψο (βλ. 154. ζ) τόν ὁποῖο δάγκωσε λιβυκό φίδι· καί μέ τόν Αἰγύπτιο Ρά, μιά ἀπό τίς μορφές τοῦ Ὁσίρη, πού ἔπεσε κι αὐτός θύμα λιβυκοῦ φιδιοῦ. Τά δαγκώματα γίνονταν πάντα στίς φτέρνες· σέ ὀρισμένες περιπτώσεις τό δηλητήριο ἔφτανε στό αἷμα τῶν θυμάτων ἀπό αἰχμές βελῶν (βλ. 92. 10), ὅπως στόν Χείρωνά καί στόν Φόλο, τοὺς δύο Κένταυρους, στόν Τάλω ἀπό τήν Κρήτη, στόν Μυρμιδόνα Ἀχιλλέα καί στόν Εὐβοέα Φιλοκτήτη. Ὁ Ὁρέστης ἀπό τήν Ἀρκαδία οὐσιαστικά ἦταν Πελασγός μέ λιβυκοὺς συσχετισμούς.

2. Ὅτι ἡ Ἀρτεμις ἔσωσε τήν Ἡριγόνη ἀπό τήν ἐκδίκηση τοῦ Ὁρέστη ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἄλλο ἓνα ἐπεισόδιο τῆς ἔχθρας τοῦ οἴκου τοῦ Θυέστη καί τοῦ οἴκου τοῦ Ἀτρέα, τοὺς ὁποῖους ὑποστήριζαν ἡ Ἀρτεμις καί ὁ Ζεὺς ἀντιστοίχως. Τό ὄνομα τοῦ Τισαμενοῦ, «ἐκδικητική δύναμη», ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ἔριδα αὐτή κληρονομήθηκε καί στήν ἐπόμενη γενιά: ἀφοῦ σύμφωνα μέ ἀφήγηση τοῦ Ἀπολλοδώρου (Ἐπιτομή ΣΤ 28) ὁ Τισαμενός ἦταν γιός τῆς Ἡριγόνης καί ὄχι τῆς Ἑρμιόνης. Σέ ὁλόκληρη τήν ἱστορία αὐτῆς τῆς ἔριδας δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε ὅτι ἡ Ἀρτεμις πού ἀναμετρίεται μέ τόν Δία σέ δύναμη εἶναι μάλλον ἡ πρῶμη μητριαρχική θεά παρά ἡ διδυμη ἀδελφή τοῦ Ἀπόλλωνα, ἡ παρθένα κυνηγός. Οἱ μυθογράφοι προσπάθησαν, ὅσο τοὺς περνοῦσε ἀπό τό χέρι, νά συσκοτίσουν τόν ἐνεργό ρόλο τοῦ Ἀπόλλωνα ὑπέρ τοῦ Δία στή θεϊκή αὐτή ἔριδα.

3. Τά ὁστά τῶν Γιγάντων, τά ὁποῖα συνήθως ταυτίζονται μέ τά ὁστά τῶν προγόνων κάθε φυλῆς, τά θεωροῦσαν μαγικά μέσα προστασίας τῶν πόλεων· οἱ Ἀθηναῖοι μέ χρησμό ἀνακάλυψαν στή Σκύρο τά λεγόμενα ὁστά τοῦ Θησέα καί τά ἔφεραν πίσω στήν Ἀθήνα (βλ. 104. ι). Ἀσυνήθιστα μεγάλα πρέπει νά ἦταν αὐτά τά ὁστά, δεδομένου ὅτι μιά φυλή γιγάντων — ἀπόγονοί τους εἶναι οἱ χαμιτικῆς καταγωγῆς Βατούσι τῆς Ἀφρικής τοῦ Ἰσημερινοῦ — εἶχε ἀνθίσει στή Νεολιθική Εὐρώπη, καί οἱ μακρύτεροι ἀπό δύο μέτρα σκελετοὶ τους βρέθηκαν κατὰ καιροὺς ἀκόμα καί στή Βρετανία· καί οἱ Ἐνακίμ τῆς Παλαιστίνης καί τῆς Καρίας (βλ. 88. 3) ἀνῆκαν στήν ἴδια φυλή. Ὡστόσο, ἂν ὁ Ὁρέστης ἦταν Ἀχαιοὺς τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου, οἱ Σπαρτιάτες δέν θά ἔβρισκαν οὔτε καί θά μποροῦσαν νά μετρήσουν τό σκελετό του, ἀφοῦ στόν Ὅμηρο οἱ νεκροὶ εὐγενεῖς καίγονταν καί δέν θάβονταν κατὰ τή νεολιθική συνήθεια.

4. Ἡ φράση «τῇ συμφορᾷ πάνω στή συμφορᾷ» συνήθως

Δεξιά: Ἡ Ἀθηνά χαρίζει τὰ κρόταλα στόν Ἡρακλή. Ἀνάγλυφο τοῦ Ε' αἰῶνα π.Χ. (Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο, Ὀλυμπία). Κάτω: Ὁ Ἡρακλῆς καί οἱ Στυμφαλίδες Ὀρνίθες. Ἀγγειογραφία τοῦ 5' αἰῶνα π.Χ. (Βρετανικό Μουσεῖο, Λονδίνο).

Πάνω: Ὁ Ἡρακλῆς
καὶ οἱ φοράδες τοῦ Διομήδη.
(Βρετανικὸ Μουσεῖο,
Λονδίνο).

Κάτω: Ὁ Ἡρακλῆς
καὶ ὁ κρητικὸς ταῦρος.
(Βρετανικὸ Μουσεῖο,
Λονδίνο).

ἐρμηνεύεται μέ τήν εἰκόνα τοῦ σιδερένιου σπαθιοῦ πού σφυρηλατεῖται πάνω στό σιδερένιο ἀμόνι· ὁ κανόνας ὅμως ἦταν τά πέτρινα ἀμόνια ἀκόμα καί σέ συγκριτικά ὀψιμότερες ἐποχές, γι' αὐτό φαίνεται πιθανότερο ὅτι πρόκειται γιά σιδερένιο σπαθί καί σιδερένιο σφυρί, μολονότι μέχρι καί τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐποχῇ τό σιδερένιο ξίφος ἦταν σπάνιο. Τό σίδηρο ἦταν πολύ ἱερό καί ἀσυνήθιστο μέταλλο, ὥστε νά βρίσκται σέ κοινή χρήση στίς Μυκῆνες — δέν προερχόταν ἀπό μετάλλευμα, ἀλλά τό μάζευαν ἀπό τούς θεόπεμπτους μετεωρίτες — καί ὅταν τελικά εἰσήγαγαν σιδερένια ὅπλα στήν Ἑλλάδα ἀπό τούς Τιβαρηνούς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἡ διαδικασία καί τῆς τήξης καί τῆς ἐπεξεργασίας παρέμεινε μυστική γιά κάποιον διάστημα. Οἱ σιδηρουργοί συνέχισαν νά λέγονται «χαλκουργοί» ἀκόμα καί στήν Ἑλληνιστική Ἐποχή. Ὅταν πιά ὁ καθένας μπορούσε νά προμηθευτεῖ σιδερένια ὅπλα ἢ ἐργαλεῖα, κόντευε νά τελειώσῃ ἡ μυθική ἐποχή· τόσο μάλλον ἐπειδή τό σίδηρο δέν ἀνῆκε στά πέντε ἱερά μέταλλα τῆς θεᾶς — ἄργυρος, χρυσός, χαλκός, κασσίτερος, μόλυβδος — τά ὁποῖα σχετίζονταν μέ τίς ἡμερολογιακές τελετουργίες τῆς (βλ. 53. 2).

5. Τό δόρυ-σκήπτρο τοῦ Πέλοπα, τό σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ἀνῆκε προφανῶς στήν ἀρχιτεία. Κατά τόν Εὐριπίδη τό δόρυ μέ τό ὁποῖο σκότωσαν τόν Οἰνόμαο — μάλλον πρόκειται γιά τό ἴδιο ὅπλο — ἦταν κρυμμένο στόν κοιτώνα τῆς Ἰφιγένειας· ἀργότερα ἡ Κλυταιμνήστρα ἰσχυρίστηκε ὅτι βρισκόταν στήν κατοχή τῆς (Σοφοκλῆς *Ἡλέκτρα* 651), ἐνῶ ὁ Πausanias σημειώνει ὅτι ἡ Ἡλέκτρα τό μετέφερε στή Φωκίδα. Στούς Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἄρεσε νά πιστεύουν ὅτι ὁ Ὀρέστης ἴδρυνε τήν πρώτη αἰολική ἀποικία ἐκεῖ, ἐπειδή τό ὄνομά του συμπεριλαμβανόταν στίς ἐπωνυμίες τῶν βασιλιάδων τους. Πιθανότατα στηρίζονταν σέ παράδοση πού ἀναφερόταν σέ νέα φάση τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας, ὅταν ὁ βασιλιάς δέν ὑποχρεωνόταν πιά μετά τό πέρας τῆς βασιλείας του νά πεθάνει, ἀλλά τοῦ ἐπέτρεπαν νά θυσιάσῃ κάποιον ἄλλον στή δική του θέση — αὐτός ὁ φόνος θά μπορούσε νά ἐξηγήσῃ τή δεύτερη ἐξορία τοῦ Ὀρέστη — καί μετά νά ἱδρύσῃ ὑπερπόντια ἀποικία. Ὅσοι μυθογράφοι ἰσχυρίζονταν ὅτι οἱ Σπαρτιάτες ἐκτιμοῦσαν περισσότερο τόν Ὀρέστη ἀπό τούς γιούς τοῦ Μενέλαου, ἐπειδή τούς εἶχε κάνει μέ σκλάβο, δέν εἶχαν ἀντιληφθεῖ ὅτι ἡ κληρονομιά τότε ἀκόμα ἦταν μητρογραμμική. Ὁ Ὀρέστης, ὡς Μυκηναῖος, μόνο ἂν παντρευόταν τή διάδοχο τοῦ θρόνου τῆς Σπάρτης Ἑρμιόνη μπορούσε νά βασιλέψῃ· τά ἀδελφία τῆς Ἑρμιόνης ἐπρεπε νά ψάξουν ἄλλοῦ γιά βασιλεῖο. Στήν Ἀργολίδα, ἀκόμα καί ἀπό σκλάβο, μπορούσε νά ἔχει πριγκίπισσα ἐλεύθερα παιδιά· καί στίς Μυκῆνες τίποτα δέν ἐμπόδιζε τόν ἄντρα τῆς Ἡλέκτρας, ἂν καί ἦταν χωριάτης, νά δώσει ζωή σέ νόμιμους ἀπαιτητές τοῦ θρόνου.

6. Ἀπὸ τοὺς *Ψαλμοὺς* ἡ παράδοση ὅτι αἱ *ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἐβδομήκοντα ἔτη* (*Ψαλμοὶ* ΠΘ 10) δέν βασιζόταν τόσο στὴν παρατήρηση ὅσο σέ θρησκευτικὴ ἀποψη: τὸ ἐφτά ἦταν ὁ ἀριθμὸς τῆς ἱερότητος καὶ τὸ δέκα τῆς τελειότητος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ὁρέστης ἔζησε ἐβδομήντα χρόνια.

7. Ὁ Ἀναξανδρίδης προσέβαλε τὴ μονογαμικὴ παράδοση μάλλον λόγῳ δυναστικῆς ἀναγκαιότητος. Ὁ συμβασιλεὺς Ἀρίστων ἴσως εἶχε πεθάνει πολὺ πρὶν τελειώσει ὁ χρόνος τῆς βασιλείας του· δέν ἔγινε νέα στέψη καί, ἐπειδὴ ὁ Ἀρίστων βασιλεὺς ἐπίσης χάρη στο γάμο του μέ μιὰ διάδοχο τοῦ θρόνου, ὁ Ἀναξανδρίδης, τὸν ἀναπλήρωνε καὶ στὰ βασιλικά καὶ στὰ συζυγικά του καθήκοντα.

8. Ἀπὸ ἀναφορὰς τῶν *Χετταίων* γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχε στὴ Λέσβο ἀρχαῖο βασίλειο ἥδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ δέκατου τέταρτου αἰῶνα Π.Χ.

118

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

Ο ΓΙΟΣ τοῦ Περσέα Ἡλεκτρώων, βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν καὶ σύζυγος τῆς Ἀναξοῦς, ξεκίνησε ἐκστρατεία γιὰ νὰ πάρει ἐκδίκηση ἀπὸ τοὺς Τάφριους καὶ τοὺς Τηλεβόες, οἱ ὅποιοι εἶχαν συμμαχήσει γιὰ μιὰ νικηφόρα ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ κοπαδιοῦ τοῦ Ἡλεκτρώωνα· τὴν εἶχε σχεδιάσει κάποιος Πτερέλαος, διενδικητὴς τοῦ θρόνου τῶν Μυκηνῶν, καὶ στίς συμπλοκὰς σκοτώθηκαν ὀκτὼ ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Ἡλεκτρώωνα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀπουσίας του ἡ ἀντιβασιλεία ἀνατέθηκε στὸν ἀνιψιὸ του καὶ βασιλιά τῆς Τροιζήνας Ἀμφιτρώωνα.

— Βασίλευε μέ σύνεση καὶ ἐφόσον νίκησω, θὰ σέ παντρεύω μέ τὴν κόρη μου Ἀλκμήνη! φώναξε ἀποχαιρετώντας τον ὁ Ἡλεκτρώων.

Ὁ Ἀμφιτρώων, μόλις ἔμαθε ὅτι τὸ κλεμμένο κοπάδι βρέθηκε στὴν κατοχὴ τοῦ βασιλεῖ τῆς Ἡλίδας, πλήρωσε τὰ μεγάλα λύτρα πού τοῦ ζήτησε καὶ κάλεσε τὸν Ἡλεκτρώωνα νὰ ἐπιστρέψει γιὰ νὰ τὸ ἀναγνωρίσει. Ὁ Ἡλεκτρώων δέν χάρηκε καθόλου ὅταν κατὰλαβε ὅτι ὁ Ἀμφιτρώων περίμενε νὰ εἰσπράξει ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ τίμημα τῶν λύτρων· ρώτησε θυμωμένος λοιπὸν μέ ποιὸ δικαίωμα οἱ Ἡλεῖοι πούλᾶνε κλεμμένα ζῶα, καὶ γιὰ ποιὸ λόγο συναίνεσε ὁ Ἀμφιτρώων σέ

τούτῃ τὴν ἀπάτῃ; Ὁ Ἀμφιτρώων θεώρησε ὑποτιμητικὸ νὰ ἀπαντήσει στὴν ἐρώτηση καὶ γιὰ νὰ ξεσπάσει ἔριξε τὸ ρόπαλό του σέ μιὰ ἀγέλαδα πού εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὸ κοπάδι· τὸ ρόπαλο χτύπησε στὰ κέρατα τοῦ ζωντανοῦ, ἔλλαξε κατεύθυνση καὶ σκότωσε τὸν Ἡλεκτρώωνα. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ὁ θεὸς του, ὁ Σθένης, ἐξόρισε τὸν Ἀμφιτρώωνα κρατώντας τίς Μυκῆνες καὶ τὴν Τίρυνθα γιὰ τὸν ἑαυτοῦ, ἐνῶ παραχώρησε τὴν ὑπόλοιπη χώρα στοὺς δύο γιούς τοῦ Πέλοπα, στὸν Ἀτρεά καὶ στὸν Θυέστη, ὀρίζοντας τὴ Μιδέα ὡς πρωτεύουσα¹.

β. Ὁ Ἀμφιτρώων διέφυγε στὴ Θήβα μαζί μέ τὴν Ἀλκμήνη, ὅπου ὁ βασιλιάς Κρέων τὸν ἐξάγνισε καὶ ἐπιπλέον πάντρεψε τὴν ἀδελφή του Περιμήδη μέ τὸν Λικύμνιο, μοναδικὸ διασωθέντα γιὸ τοῦ Ἡλεκτρώωνα: ἦταν τὸ νόθο πού τοῦ εἶχε κάνει μιὰ Φρυγὴ ὀνόματι Μιδέα². Ἡ θεοσεβούμενη Ἀλκμήνη ὅμως δέν δεχόταν νὰ πλαγιάσει μέ τὸν Ἀμφιτρώωνα ὅσο ἐκεῖνος δέν ἔπαιρνε ἐκδίκηση γιὰ τὸ θάνατο τῶν ὀκτὼ ἀδελφῶν της. Ὁ Κρέων λοιπὸν ἐπέτρεψε στὸν Ἀμφιτρώωνα νὰ μαζέψει στρατὸ στὴ Βοιωτία γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ, ὑπὸ τὴν αἵρεση ὅτι προηγουμένως θὰ ἔσωζε τὴ Θήβα ἀπὸ τὴν Τευμήσια ἀλεπού· ἔτσι καὶ ἔγινε, μέ τὴ βοήθεια τοῦ φημισμένου κωνηρόσκυλου Λαίλαπα πού εἶχε δανειστεῖ ὁ Ἀμφιτρώων ἀπὸ τὸν Κέφαλο τὸν Ἀθηναῖο. Ἐπεὶ νίκησε τοὺς Τηλεβόες καὶ τοὺς Τάφριους μέ τὴ βοήθεια ἀθηναϊκῶν, φωκικῶν, ἀργειακῶν καὶ λοκρικῶν στρατευμάτων καὶ δώρισε τὰ νησιά τους στοὺς συμμάχους του, μεταξύ τους καὶ στὸν θεὸ του Ἐλαιο.

γ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ζεὺς ἐκμεταλλεύτηκε τὴν ἀπουσία τοῦ Ἀμφιτρώωνα· ὑποδύμενος τὸν ἄντρα της καθισχύασε τὴν Ἀλκμήνη ὅτι εἶχε πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὰ ἀδέλφια της — ἀφοῦ ὁ Ἀμφιτρώων πράγματι ἐκεῖνο τὸ πρῶτ' εἶχε πετύχει τὴ νίκη πού τόσο ποθοῦσε ἡ Ἀλκμήνη — καὶ πέρασε μιὰ ὀλόκληρη νύχτα μαζί της, μόνο πού ἐκεῖνη ἡ νύχτα κράτησε ὅσο τρεῖς³. Ὁ Ἑρμῆς κατ' ἐντολὴ τοῦ Δία πρόσταξε τὸν Ἥλιο νὰ σβήσει τίς ἡλιαχτίδες του, νὰ βάλει τίς Ὠρεὲς νὰ ξεξέφουν τὰ ἄλογα ἀπὸ τὸ ἄρμα του καὶ τὴν ἐπομένη νὰ μείνει σπῆτι του, ἐπειδὴ ἡ δημιουργία ἐνὸς ἥρωα, ὅσο μεγάλον τὸν ἐπιθυμοῦσε ὁ Ζεὺς, δέν γινόταν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη. Ὁ Ἥλιος ὑπάκουσε μουρμουρίζοντας

κάτι για τούς παλιούς καλούς καιρούς, όταν ή μέρα ήταν μέρα και ή νύχτα ήταν νύχτα, και όταν ο Κρόνος, ο τότε παντοδύναμος, δέν παρατούσε τή νόμιμη γυναίκα του νά πεταχτεί μέχρι τή Θήβα για έρωτοδουλειές. Έπειτα ο Έρμής πρόσταξε τή Σελήνη νά άργοπορήσει και τόν Ύπνο νά κοιμήσει τόσο βαθιά τήν άνθρωπότητα, ώστε μήν αντιληφθεί κανείς τί συνέβαινε⁴. Τέλεια παραπλανημένη ή 'Αλκμήνη άκουγε ευτυχισμένη τήν αφήγηση του άντρα της για τή συντριπτική ήττα του Πτερέλαου στην Οίχαλία και πέρασε άνυποψίαστη διασκεδάζοντας μέ τόν ύποτιθέμενο σύζυγό της τριάντα έξι ολόκληρες ώρες. "Όταν τήν επόμενη μέρα επέστρεψε ο 'Αμφιτρώων φουσκωμένος από τή νίκη του και από τόν έρωτα για τή γυναίκα του, ή 'Αλκμήνη δέν τόν ύποδέχτηκε στό συζυγικό κρεβάτι τόσο ένθουσιασμένη όσο θά περίμενε εκείνος.

— Δέν κλείσαμε μάτι τή νύχτα, παραπονιόταν. Και σίγουρα δέν έχεις τήν άπαίτηση νά άκούσω δυό φορές διάλεξη για τά κατορθώματά σου.

'Ο 'Αμφιτρώων δέν μπορούσε νά καταλάβει τά λόγια τής γυναίκας του· συμβουλευτήκε τόν Τειρεσία κι εκείνος του μαρτύρησε ότι ο Ζεύς τόν είχε στολίσει μέ κέρατα. Έκτοτε ο 'Αμφιτρώων δέν τόλμησε νά πλαγιάσει μέ τήν 'Αλκμήνη φοβούμενος μήν ξυπνήσει τή ζήλια του Δία⁵.

δ. Ύστερα από έννέα μήνες ο Ζεύς παινεύτηκε τυχαία πάνω στον Όλυμπο ότι θά γινόταν πατέρας ένός γιού που θά γεννιόταν σύντομα· θά τόν ονόμαζε 'Ηρακλή, «κλέος τής 'Ηρας», και θά βασίλευε στον εύγενή οίκο του Περσέα. 'Η 'Ηρα τόν έβαλε τότε νά τής ύποσχεθεί ότι θά γινόταν βασιλιάς όποιος Περσείδης πρίγκιπας γεννιόταν προτού πέσει ή νύχτα. Μόλις πήρε τόν όρκο ή 'Ηρα έτρεξε στίς Μυκήνες για νά έπισπεύσει τούς πόνους τής γέννας τής Νικίππης, γυναίκας του Σθένελου. Από εκεί πήγε στη Θήβα, κούρνιασε σταυροπόδι μπροστά στην πόρτα τής 'Αλκμήνης, έδεσε κόμπους τά ρούχα της και έμπλεξε τά δάχτυλά της σφιχτά καθυστερώντας τή γέννηση του 'Ηρακλή, ώπου νά τοποθετήσουν στην κούνια του τόν έφταμηνίτικο γιό του Σθένελου Εύρυσθέα. "Όταν μέ καθυστέρηση μιās ώρας γεννήθηκε επιτέλους ο 'Ηρακλής, βρέθηκε ότι είχε και δίδυμο άδελφό τόν 'Ιφικλή, γιό του 'Αμφιτρώωνα, και κατά

μιά νύχτα νεότερο. Μερικοί ισχυρίζονται ότι ο 'Ηρακλής και όχι ο 'Ιφικλής ήταν νεότερος κατά μιά νύχτα· άλλοι πάλι ότι ή σύλληψη των διδύμων έγινε τήν ίδια νύχτα, ή γέννησή τους επίσης και ότι ο Πατέρας Ζεύς πλημύρισε θεϊκό φώς τό δωμάτιο του τοκετού. Στην αρχή ο 'Ηρακλής λεγόταν 'Αλκαῖος ή Παλαιάμων⁶.

ε. Μόλις επέστρεψε ή "Ηρα στον Όλυμπο και καυχήθηκε κυνικά ότι είχε καταφέρει νά άπομακρύνει τήν Είλείθια, τή θεά του τοκετού, από τήν πόρτα τής 'Αλκμήνης, ο Ζεύς θύμωσε φοβερά. "Αρπάξε τήν "Ατη, τή μεγαλύτερη κόρη του που συμμετείχε στην παραπλάνησή του από τήν "Ηρα, και έδωσε ιερό όρκο ότι ή κοπέλα δέν θά ξαναπατοῦσε στον Όλυμπο, τή στριφογύρισε από τά μαλλιά γύρω από τό κεφάλι του και τήν πέταξε κάτω στη γή. Βέβαια δέν μπορούσε νά πάρει πίσω τό λόγο του και νά βασιλέψει ο γιός του ο 'Ηρακλής στον οίκο του Περσέα· κατάφερε όμως νά πείσει τήν "Ηρα νά γίνει θεός, έφόσον έκτελοῦσε τούς δώδεκα άθλους που θά του άνέθετε ο Εύρυσθεύς⁷.

ζ. Αντίθετα από τίς προηγούμενες θνητές έρωμένες του, αρχής γενομένης από τή Νιόβη, ο Ζεύς προτίμησε τήν 'Αλκμήνη όχι τόσο για τήν απόλαυσή του — μολονότι ξεπερνούσε σέ όμορφιά, σέ καταγωγή και σέ έξυπνάδα όλες τίς γυναίκες τής εποχής της — όσο για νά γεννήσουν μαζί έναν γιό δυνατό, ικανό νά υπερασπιστεί τούς ανθρώπους αλλά και τούς θεούς από τήν καταστροφή. 'Η 'Αλκμήνη, απόγονος τής Νιόβης, και μάλιστα δέκατης έκτης γενεάς, στάθηκε ή τελευταία θνητή μέ τήν όποία έσιμξε ο Ζεύς επειδή έβλεπε ότι μέ καμιά άλλη δέν θά μπορούσε νά γεννήσει ήρωα ισάξιο του 'Ηρακλή· εξάλλου έκτιμούσε τόσο πολύ τήν 'Αλκμήνη ώστε δέν τήν έκανε βία δική του: μπήκε στον κόπο νά ύποδυθεί τόν 'Αμφιτρώωνα και νά κερδίσει τήν εύνοιά της μέ γλυκόλογα και χάδια. "Ηξере ότι ή 'Αλκμήνη ήταν άδιάφορη και όταν τήν αύγή τής πρόσφερε ως δώρο ένα κύπελλο καρχήσιο, εκείνη τό δέχτηκε νομίζοντας ότι είναι λάφυρο, κληρονομιά των Τηλεβόων από τόν πατέρα της Ποσειδών⁸.

η. Μερικοί ισχυρίζονται ότι ή "Ηρα δέν καθυστέρησε ή ίδια προσωπικά τή γέννα τής 'Αλκμήνης, αλλά ότι έστειλε μάγισσες τίς όποιες ξεγέλασε ή 'Ιστορίς, κόρη του Τειρεσία,

πληγόντας κραυγή χαρᾶς ἀπό τό δωμάτιο τοῦ τοκετοῦ — τό ποῖο αἰῶνες ἀργότερα ὑπῆρχε ἀκόμα στή Θήβα. Στό ἄκουμά της οἱ μάγισσες ἔφυγαν καί μπόρεσε ἐπιτέλους νά γεννηθεῖ τό παιδί. Κατ' ἄλλους, ἐνῶ ἡ Εἰλείθυια παρέτεινε τοὺς πόνους τῆς γέννας γιά χάρη τῆς "Ηρας, μιὰ πιστή πτηρέτρια τῆς Ἀλκμήνης, ἡ ξανθὴ Γαλανθίς ἢ Γαλὴν, τετάχθηκε ἔξω ἀπὸ τό δωμάτιο μέ τήν ψεύτικη εἰδήση ὅτι πιτέλους εἶχε γεννηθεῖ τό παιδί. "Όταν ἡ Εἰλείθυια ἀναπήρῃσε ἀπὸ τήν ἐκπληξή λύνοντας τή γροθιά της καί ξεσταυρώνοντας τὰ πόδια της, γεννήθηκε ὁ "Ηρακλῆς καί ἡ Γαλανθίς ξεκαρδίστηκε μέ τό πετυχημένο της κόλπο, μέ ἀποτέλεσμα νά τήν ἀρπάξει ἡ Εἰλείθυια ἀπὸ τὰ μαλλιά καί νά τήν μεταμορφώσει σέ νυφίτσα. Ἡ Γαλανθίς συνέχισε νά ἐπισκέπτεται στό σπίτι τῆς Ἀλκμήνης, ἡ "Ηρα ὅμως τήν τιμῶρηκε ἐπειδὴ εἶχε πῆ ψέματα: τήν καταδίκασε νά γεννάει πάντα τὰ μικρά της ἀπὸ τό στόμα. Οἱ Θηβαῖοι, προτοῦ θυσιάσουν στό βωμό τοῦ "Ηρακλῆ, προσέφεραν θυσίες στή Γαλανθίδα· τήν ἀποκαλοῦσαν ἐπίσης Γαλινθιάδα καί τή θεωροῦσαν κόρη τοῦ Προίτου καί τροφὸ τοῦ "Ηρακλῆ, ὁ ὁποῖος ἀργότερα δρῦσε πρὸς τιμὴν της ἱερὸ⁹.

θ. Οἱ Ἀθηναῖοι γελοῦσαν εἰρωνικά μέ τοῦτο τό παραμῦθι. Θεωροῦσαν τὴ Γαλανθίδα ἐταῖρα πού τή μεταμόρφωσε ἡ Ἐκάτη σέ νυφίτσα τιμωρώντας τη γιὰ τήν υπερβολικὴ λαγνεία της. "Ετυχε νά περνᾷε μπροστά ἀπὸ τό σπίτι τῆς Ἀλκμήνης, τότε πού ἡ "Ηρα παρέτεινε ἀτελείωτα τίς ὠδίνες της, καί τρόμαξε τόσο τὴ λεχῶνα πού γέννησε ἄμέσως¹⁰.

ι. Τὰ γενέθλια τοῦ "Ηρακλῆ γιορτάζονταν τὴν τέταρτη ἡμέρα κάθε μηνός· ἄλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι γεννήθηκε μόλις ὁ "Ηλιος μπῆκε στό Δέκατο Σημεῖο τοῦ Ζωδιακοῦ Κύκλου· κατ' ἄλλους ἡ Μεγάλῃ "Αρκτος τὸν ἀντίκρινε δεκάμηνο μωρό ἀπὸ ψηλὰ ὅταν κατὰ τὰ μεσάνυχτα πέρασε πάνω ἀπὸ τὸν Ὁρίωνα πηγαίνοντας δυτικά — ὅταν ὁ "Ηλιος βγαίνει ἀπὸ τό Δωδέκατο Σημεῖο τοῦ Ζωδιακοῦ Κύκλου δηλαδὴ¹¹.

1. Ἀπολλόδωρος Β 4, 5-6· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 932· "Ησίοδος *Ἀσπίς "Ηρακλέους* 11 κέξ.

2. Ἀπολλόδωρος δ.π.

3. "Ησίοδος *Ἀσπίς "Ηρακλέους* 1-56· Ἀπολλόδωρος Β 4, 7-8·

"Υγίνος *Μύθος* 28· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 33 καί 932· Πίνδαρος *Ἰσθμιονίκαι* Ζ 5.

4. Λουκιανός *Θεῶν Διάλογοι* 1.

5. "Ησίοδος *Ἀσπίς "Ηρακλέους* 1-56· Ἀπολλόδωρος Β 4, 7-8· "Υγίνος *Μύθος* 29· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 33 καί 932· Πίνδαρος *Ἰσθμιονίκαι* Ζ 5.

6. "Ησίοδος *Ἀσπίς "Ηρακλέους* Α 35, 56 καί 80· "Όμηρος *Ἰλιάς* Τ 95· Ἀπολλόδωρος Β 4-5· Θεόκριτος, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ στοὺς *Νεμεονίκες* τοῦ Πινδάρου Α 36· Πλάυτος *Ἀμφοτρυών* 1096· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 10· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 662.

7. "Όμηρος *Ἰλιάς* Τ 119 κέξ. καί 91· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 9 καί 14.

8. "Ησίοδος *Ἀσπίς "Ηρακλέους* 4 κέξ. καί 26 κέξ· Φερεκύδης, παρατίθεται στὸν Ἀθήναιο ΙΑ 7· Ἀθήναιος ΙΑ 99· Πλάυτος *Ἀμφοτρυών* 256 κέξ.

9. Πausanias Θ 11, 1-2· "Όβιδιος *Μεταμορφώσεις* ΙΧ 285 κέξ· Αἰλιανός *Περὶ ζῶων ἰδιότητος* ΙΒ 5· Ἀντωνίνος *Λιβεράλις Μεταμορφώσεων συναγωγή* 29.

10. Αἰλιανός *Περὶ ζῶων ἰδιότητος* ΙΕ Π· Ἀντωνίνος *Λιβεράλις* δ.π.

11. Φιλόχορος *Ἀποσπασμὰ* 177· "Όβιδιος *Μεταμορφώσεις* ΙΧ 285 κέξ· Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΔ 11-12.

1. Ἀλκμήνη (πολὺ θυμωμένη) πιθανότατα ἦταν μυκηναϊκὴ ἐπωνυμία τῆς "Ηρας, τὴ θεϊκὴ ἐξουσία τῆς ὁποίας υπεράσπιζε ὁ "Ηρακλῆς (κλέος τῆς "Ηρας) ἐναντι τοῦ ἀχαιοῦ ἐχθροῦ τοῦ Περσέα (καταστροφέα). Τελικὰ ὅμως νίκησαν οἱ Ἀχαιοὶ καί οἱ ἀπόγονοι τοὺς ἰσχυρίστηκαν ὅτι ὁ "Ηρακλῆς ἦταν μέλος τοῦ κατακτητικοῦ οἴκου τοῦ Περσέα. Ἡ ἀποστροφή πού ἔτρεφε ἡ "Ηρα γιὰ τὸν "Ηρακλῆ εἶναι μάλλον μεταγενέστερο εὗρημα: οἱ δωριεῖς κατακτητὲς τῆς "Ηλιδας λάτρευαν τὸν "Ηρακλῆ ἀγνοώντας τὴν ἐξουσία τῆς "Ηρας.

2. Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀναφέρει (Γ 73) τρεῖς ἥρωες μέ τό ὄνομα "Ηρακλῆς: τὸν Αἰγύπτιο, τὸν Ἀάκτυλο καί τὸν γιό τῆς Ἀλκμήνης. Ὁ Κικέρων γνωρίζει (*Περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν* ΙΙΙ 16) ἔξι, ἐνῶ ὁ Βάρρων (Σέρβιος στήν *Αἰνείδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 564) σαράντα τέσσερις. Ὁ Ἡρόδοτος σημειώνει (Β 42) ὅτι ρατώντας γιὰ τὴν ἀρχικὴ πατρίδα τοῦ "Ηρακλῆ, οἱ Αἰγύπτιοι τοῦ ἀνέφεραν τὴ Φοινίκη. Σύμφωνα μέ τὸν Διόδωρο τὸν Σικελιώτη (Α 17 καί 24, Γ 73) ὁ Αἰγύπτιος "Ηρακλῆς, ὁ ὁποῖος λεγόταν Σὸμ ἢ Χῶν, εἶχε ζήσει δέκα χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸ Πόλεμο καί ὁ "Ελληνας συνονομάτος του δανείστηκε τὰ δικά του κατορθώματα. Ἡ ἱστορία τοῦ "Ηρακλῆ ὑπῆρξε ἀναμφιβόλως βάση πολλῶν ἄλλων μύθων πού ἀπαρτίζονταν ἀπὸ στοιχεῖα συγγενικά ἢ καί μὴ

συγγενικά — μερικές φορές μάλιστα και έντελώς αντιφατικά. Στην ουσία αντιπροσωπεύει τον χαρακτηριστικό ιερό βασιλιά της πρώιμης περιόδου μετά την εγκατάσταση των Ελλήνων στην Ελλάδα, σύζυγο της φυλετικής νύμφης της προσωποποιημένης Σελήνης-θεάς. Ο δίδυμος αδελφός του Ίφικλής είναι ο τάνιστ του. Αυτή η Σελήνη - θεά είχε πολλά όνόματα: "Ηρα, Αύγη, Αθηνά, Ίόλη, "Ηβη κ.ά. Πάνω σε πρώιμο ρωμαϊκό χάλκινο κάτοπτρο βλέπει κανείς τον Jupiter καθώς εύλογει τον ιερό γάμο του Hercele και της Juno· στη Ρώμη έλεγαν «Ηράκλειον άμμα» τον κόμπο στη ζώνη της νύφης (Φήστος 63) που έπρεπε να λύσει ο γαμπρός. Κατά τους Ρωμαίους αυτή η παράδοση προέρχεται από τους Έτρούσκους, οι όποιοι έλεγαν τη δική τους Juno Unial. Πιθανότατα ο πυρήνας της ιστορίας του Ήρακλή ήταν μία πρώιμη παραλλαγή του βαβυλωνιακού έπους του Γιλγαμές και μεταφέρθηκε μέσω Φοινίκης στην Ελλάδα. Πιστός σύντροφος του Γιλγαμές υπήρξε ο Ένκιντου, όπως ο Ίδλαος του Ήρακλή. Ο Γιλγαμές χάθηκε εξαιτίας του έρωτά του για τη θεά Ίστάρ, ο Ήρακλής εξαιτίας της Δηιάνειρας. Και οι δύο είχαν θεϊκή καταγωγή. Και οι δύο επιτίθενται στον Κάτω Κόσμο. Και οι δύο σκοτώνουν λιοντάρια, νικούν θεϊκούς ταύρους και ο Ήρακλής χρησιμοποιεί για πανιά στο πλοίο του τα Ίδια του τά ρούχα πλέοντας προς τα Νησιά των Έσπερίδων, όπως και ο Γιλγαμές (βλ. 132. γ). Ο Ήρακλής ανακαλύπτει τό μαγικό βότανο της αθανασίας (βλ. 35. β), άκριβώς όπως ο Γιλγαμές και σχετίζεται, όμοια με αυτόν, με την τροχιά που διαγράφει ο Ήλιος γύρω από τον Ζωδιακό Κύκλο.

3. Ο Ζεύς πρέπει να υποδυθεί τον Άμφιτρώνα, επειδή κα' όνομα γίνεται γιός του Δία, ο όποιος άπαρνείται τους θνητούς γονείς του μόλις ξαναγεννιέται με τη στέψη του ιερού βασιλιά (βλ. 74. 1). Η παράδοση όμως απαιτούσε να ήγείται ο θνητός τάνιστ στις έκστρατείες και όχι ο πρεσβύτερος από τους δίδυμους βασιλιάδες, ο θεογενής. Ότι στην περίπτωση του Ήρακλή η παράδοση αντιστρέφεται, δηλώνεται από τό γεγονός ότι κάποτε ο Ήρακλής ήταν ο τάνιστ και ο Ίφικλής ο ιερός βασιλιάς. Σύμφωνα με τον Θεόκριτο από τους δίδυμους ο Ήρακλής ήταν ο νεότερος· ο Ηρόδοτος (B 43) τον θεωρεί γιό του Άμφιτρώνα δίνοντάς του την έπωνυμία « Άλκείδης » και όχι « Κρονείδης », δηλαδή άναγνωρίζει ως παππού του τον Άλκαίο και όχι τον Κρόνο. Επιπλέον ο Ήρακλής παντρεύεται μία από τις μεγαλύτερες κόρες του Κρόντα και ο Ίφικλής τη νεότερη, ενώ στις μητριαρχικές κοινωνίες συνήθως η πιο νέα κόρη κληρονομούσε τό θρόνο, όπως μαρτυρούν τό λαϊκά παραμύθια ολόκληρης της Εύρώπης. Κατά τον Ησίοδο ('Ασπίς Ήρακλέους 89 κέξ.) ο Ίφικλής ταπεινώθηκε αξιολύπητα μπροστά στον Εύρυσθέα, δέν έξηγει όμως τις συνθήκες που θά

μπορούσαν να διαφωτίσουν αυτή την αλλαγή ρόλων μεταξύ των δίδυμων. Δέν γνωρίζουμε να υπήρχε μεταξύ του Ήρακλή και του Ίφικλή κάποια σχέση συντροφικότητας του είδους του Κάστορα και του Πολυδεύκη, ή του Ίδα και του Λυγκέα. Ο Ήρακλής σφετερίζεται τό καθήκοντα και τό προνόμια του δίδυμου αδελφού του και ο Ίφικλής καταντάει άνήμπορη και άψυχη σκιά, ή όποία σύντομα εξαφανίζεται κιόλας μέσα στη γενική άδιαφορία. Ίσως στην Τίρυνθα ο τάνιστ να άρπαξε ολόκληρη τη βασιλική έξουσία, όπως συμβαίνει μερικές φορές σε όσα άσιατικά κράτη ο θρησκευτικός βασιλιάς συγκυβερνά με τον στρατηγό, δηλαδή τον σοκλου.

4. Η μέθοδος με την όποία η "Ηρα επιβράδυνε τη γέννα εφαρμόζεται και σήμερα στη Νιγηρία από τις μάγισσες. Οι πιο προηγμένες μάλιστα ένισχύουν τό μάγια κρύβοντας λουκέτα εισαγόμενα εκ της άλλοδαπης κάτω από τό ρούχα τους.

5. Ο θρύλος της νυφίσσας που γεννάει από τό στόμα στηρίζεται στην παρατήρηση ότι, άν την ένοχλήσουν, κουβαλάει τό μικρά της με τό στόμα από τό ένα μέρος στο άλλο όπως ή γάτα. Η άφήγηση του Άπουλήιου για τις φρικιαστικές τελετουργίες στις όποιες προέβαιναν οι θεσσαλές μάγισσες και συνοδοί της Έκάτης ντυμένες νυφίσσες, και ή άναφορά του Πασανία για τις άνθρωποθυσίες προς τιμήν της Τευμησίας άλεπούς (βλ. 89. θ), μάς θυμίζουν την Κερδώ (« νυφίτσα » ή « άλεπού »), τη γυναίκα του Φορωνέα, ή όποία εισήγαγε τη λατρεία της Ήρας στην Πελοπόννησο (βλ. 57. α). Η θηβαϊκή λατρεία της Γαλινθιάδας είναι κατάλοιπο της πρώιμης λατρείας της Ήρας· όταν οι μάγισσες καθυστέρησαν τη γέννηση του Ήρακλή, πιθανότατα είχαν ντυθεί νυφίσσες. Αυτός ο μύθος είναι άσυνήθιστα μπερδεμένος, άφήνει όμως να καταλάβουμε ότι στη Θήβα και στην Άργολίδα ή συντηρητική θρησκευτική κοινή γνώμη δέν δέχτηκε εύχαρίστως την ολύμπια θρησκεία του Δία και ότι οι μάγισσες επιτέθηκαν με σφοδρότητα κατά του οικου των Περγειδών.

6. Άν κρίνουμε από την άναφορά του Όβίδιου στο δέκατο σημείο του Ζωδιακού Κύκλου, καθώς και από την ιστορία του Έρμάνθιου Κάπρου, όπου εμφανίζεται ως ΊΩρος-παιδί, ο Ήρακλής πρέπει να είχε τά γενέθλια του κατά τό χειμερινό ήλιοστάσιο, όπως ο Ζεύς, ο Άπόλλων και άλλοι ήμερολογιακοί θεοί. Ο θηβαϊκός χρόνος άρχιζε με τό χειμερινό ήλιοστάσιο. Εφόσον όμως ο Ήρακλής ήταν δέκα μηνών κατά τό τέλος του δωδέκατου σημείου του Ζωδιακού Κύκλου, όπως λέει ο Θεόκριτος, άρα ή Άλχημήν τον γέννησε κατά την εαρινή ίσημερία· τότε γιόρταζαν τό Νέο Έτος στην Ίταλία, στη Βαβυλώνα και άλλου. Δέν είναι λοιπόν αξιοπερίεργο ότι ο Ζεύς πλημμύρισε με φώς τό δωμάτιο του τοκετού. Η τέταρτη μέρα του μήνα αφιερώθηκε στον Ήρακλή

προφανώς ἐπειδὴ τοῦ ἀφιέρωσαν καὶ κάθε τέταρτο ἔτος, ὡς ἰδρυτῇ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων.

119

Η ΝΕΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

ΕΠΕΙΔΗ ἡ Ἀλκμήνη ἔτρεμε τῇ ζηλιάρα Ἡρα, ἄφησε ἔκθετο τὸ νεογέννητό της σὲ ἓνα λιβάδι ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ἡ Ἀθηνά, κατ' ἐντολὴ τοῦ Δία, πέρασε ἀπὸ κεῖ ἀκριβῶς.

— Κοίτα, χρυσή μου! Τί γεροδεμένο παιδί! εἶπε κάνοντας ὅτι ἐξεπλάγη καὶ σήκωσε τὸν Ἡρακλῆ. Μάλλον θὰ τῆς ἔστριψε τῆς μάνας του γιὰ νὰ τὸ παρατήσῃ στὸ χωράφι! Ἐσύ ἔχεις γάλα, δῶσε σέ τοῦτο τὸ καημένο μικρὸ πλάσμα νὰ πιεῖ!

Χωρὶς δισταγμὸ πῆρε ἡ Ἡρα τὸ παιδί καὶ ἐλευθέρωσε τὸ στῆθος της· ὁ Ἡρακλῆς τὸ ρούφηξε τόσο δυνατά, ὥστε ἡ Ἡρα ἀπὸ τὸν πόνο τὸν πέταξε μακριά· ἓνας πίδακας ἀπὸ γάλα ἐκτοξεύτηκε πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἔτσι δημιουργήθηκε ὁ Γαλαξίας.

— Μὰ αὐτὸ εἶναι ἓνα μικρὸ τέρας! φώναξε ἡ Ἡρα. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως εἶχε πιά γίνεῖ ἀθάνατος. Ἡ Ἀθηνά ἐπέστρεψε τὸ παιδί χαμογελώντας στὴν Ἀλκμήνη καὶ τῆς εἶπε νὰ τὸ προσέχει καὶ νὰ τὸ φροντίζει καλά. Οἱ Θηβαῖοι αἰῶνες ἀργότερα ἔδειχναν τὸ μέρος ὅπου ξεγελάστηκε ἡ Ἡρα καὶ τὸ ὀνόμαζαν «Κάμπο τοῦ Ἡρακλῆ»¹.

β. Ἀντιθέτως ἄλλοι λένε ὅτι ὁ Ἐρμῆς ἀνέβασε στὸν Ὀλυμπο τὸν μικρὸ Ἡρακλῆ, καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς τὸν ἔβαλε στὸ στῆθος τῆς κοιμισμένης Ἡρας· ὁ Γαλαξίας δημιουργήθηκε ὅταν ξυπνώντας ἡ Ἡρα ἀπόδιωξε τὸ παιδί ἢ ὅταν, ἀφοῦ ρούφηξε πολὺ περισσότερο γάλα ἀπὸ ὅσο μποροῦσε νὰ καταπιεῖ ὁ λαίμαργος Ἡρακλῆς, ἔβηξε καὶ τὸ ἔβγαλε. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, ἡ Ἡρα θῆλασε τὸν Ἡρακλῆ, ἔστω καὶ γιὰ λίγο· γι' αὐτὸ οἱ Θηβαῖοι θεωρώντας τον γιὸ τῆς Ἡρας, ἐνῶ προτοῦ τὸν θηλάσει ἡ θεὰ λεγόταν Ἀλκαῖος, τὸν ὀνόμασαν Ἡρακλῆ, πρὸς τιμὴν της².

γ. Κάποιο βράδι, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἦταν πιά κάπου ὀχτῶ δέκα μηνῶν ἢ, κατ' ἄλλους, ἐνός ἔτους, ἀλλὰ ἀκόμα δὲν τὸν εἶχαν ἀποκόψει ἀπὸ τὴ μάνα του, ἡ Ἀλκμήνη ἔλουσε

καὶ θῆλασε τὰ δίδυμα, τὰ ξάπλωσε πάνω στὴν πλατιὰ χάλκινη ἀσπίδα πού ὁ Ἀμφιτρύων εἶχε πάρει ὡς λάφυρο ἀπὸ τὸν Πτερέλαο καὶ μετὰ τὰ σκέπασε μὲ προβιά. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἡ Ἡρα ἔστειλε δύο τεράστια γαλάζια φοιλιωτά φίδια στὸ σπίτι τοῦ Ἀμφιτρύωνα μὲ τὴ ρητὴ ἐντολὴ νὰ σκοτώσουν τὸν Ἡρακλῆ. Ὅπως πλησίασαν τὰ φίδια, οἱ πόρτες ἀνοιξαν μόνες μπροστὰ τους, ἐκεῖνα γλίστρησαν μέσα καὶ ἔρποντας πάνω στὸ μαρμάρينو δάπεδο ἔφτασαν μέχρι τὸ δωμάτιο τῶν παιδιῶν. Τὰ μάτια τους πετοῦσαν φωτιές καὶ τὰ δόντια τους ἔσταζαν φαρμάκι³.

δ. Τὰ δίδυμα ξύπνησαν ἀπὸ τὸ θεϊκὸ φῶς μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε πλημμυρίσει τὸ δωμάτιο ὁ Ζεὺς καὶ ἀντίκρισαν τὰ φίδια πού τοὺς εἶχαν περιζῶσει γλιστρώντας μέσα ἔξω τίς διχαλωτές γλῶσσες τους. Ὁ Ἰφικλῆς ἄρχισε νὰ ξεφωνίζει, πέταξε τὰ σκεπάσματα καὶ προσπάθησε νὰ ξεφύγει κυλώντας ἀπὸ τὴν ἀσπίδα στὸ δάπεδο. Ἀπὸ τίς τρομαγμένες του κραυγές καὶ ἀπὸ τὴ μυστηριώδη λάμψη πού ἔβγαине ἀπὸ τίς χαραμάδες τῆς πόρτας τοῦ παιδικοῦ δωματίου ξύπνησε καὶ ἡ Ἀλκμήνη.

— Εὐπνα, Ἀμφιτρύωνα! φώναξε.

Ὁ Ἀμφιτρύων δὲν καθυστέρησε γιὰ νὰ φορέσει τὰ σανδάλια του, πετάχτηκε ἀπὸ τὸ κέδρινο κρεβάτι, ἄρπαξε τὸ σπαθί πού κρεμόταν δίπλα του στὸν τοῖχο καὶ τὸ τράβηξε ἀπὸ τὸ λαμπερὸ θηκάρι του. Ἐκεῖνη ἀκριβῶς τὴ στιγμή ἔσβησε ἡ λάμψη στὸ παιδικὸ δωμάτιο. Ὁ Ἀμφιτρύων οὐρλιαξε στούς ἀγουροξυπνημένους δούλους νὰ φέρουν γρήγορα δαυλοὺς καὶ λυχνάρια καὶ ἔτρεξε στὸ δωμάτιο τῶν παιδιῶν. Ὁ Ἡρακλῆς, ὁποῖος δὲν εἶχε βγάλει τιμουδιὰ, σήκωνε καμαρωτός τὰ δύο φίδια πού μόλις εἶχε πνίξει. Ἀφοῦ ψόφησαν, ἄρχισε νὰ γελάει καὶ νὰ χοροπηδαίει ἀπὸ τὴ χαρὰ του καὶ τὰ πέταξε στὰ πόδια τοῦ Ἀμφιτρύωνα.

ε. Ὅσο ἡ Ἀλκμήνη παρηγοροῦσε τὸν κατατρομαγμένο Ἰφικλῆ, ὁ Ἀμφιτρύων σκέπασε τὸν Ἡρακλῆ καὶ ξανάπεσε γιὰ ὕπνο. Τὰ χαράματα, μόλις ὁ κόκορας λάλησε τρεῖς φορές, ἡ Ἀλκμήνη κάλεσε τὸν γέρο-Τειρεσία καὶ τοῦ διηγήθηκε τὸ θαῦμα. Ὁ Τειρεσίας προφῆτεψε ἐνδοξο μέλλον στὸν Ἡρακλῆ καὶ συμβούλεψε τὴν Ἀλκμήνη νὰ ρίξει δεμάτια ἀπὸ ξερά σπαρτά, ἀγκάθια καὶ βάτα στὸ μεγάλο τζάκι καὶ νὰ κάψει τὰ μεσάνυχτα τὰ φίδια. Τὸ πρῶι μιά σκλάβα νὰ

μαζέψει τις στάχτες τῶν φιδιῶν, νά πάει στό βράχο ὅπου κάποτε εἶχε κουρνιασει ἡ Σφίγξ καί νά σκορπίσει τις στάχτες στόν ἄνεμο· κατόπιν νά φύγει γρήγορα χωρίς νά κοιτάξει πίσω. Μόλις φτάσει πάλι σπίτι νά καθαρίσουν τό παλάτι μέ καπνό ἀπό θειάφι καί ἀλατισμένο νερό πηγῆς καί νά στέψουν τή σκεπή μέ ἀγριελιά. Τέλος νά θυσιάσουν ἕναν ἀγριόχοιρο στό βωμό τοῦ Δία. Ἡ Ἀλκμήνη τά ἔκανε ὅλα αὐτά. Μερικοί ὅμως ἰσχυρίζονται ὅτι τά φίδια ἦταν ἀβλαβή καί ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἀμφιτρύων τά εἶχε τοποθετήσει στήν κούνια γιά νά ἀνακαλύψει ποιό ἀπό τά δίδυμα ἦταν ὁ δικός του γιός· τώρα πιά ἤξερε⁴.

ζ. Μεγαλῶνοντας ὁ Ἡρακλῆς ἔμαθε ἀπό τόν Ἀμφιτρύωνα πῶς ὁδηγοῦν τό ἄρμα καί πῶς τό στρίβουν χωρίς νά ἀγγίζουσιν τή στήλη πού σημαδεύει τή στροφή στόν ἱππόδρομο. Ὁ Κάστωρ τοῦ ἔδωσε μαθήματα ξιφασκίας, τοῦ ἔμαθε τή χρήση τῶν ὅπλων καί τόν εἰσήγαγε στήν τακτική τῶν ἱππέων καί τῶν πεζῶν, καθῶς καί στίς βασικές ἀρχές τῆς στρατηγικῆς. Πυγμαχία τόν ἔμαθε ἕνας γιός τοῦ Ἑρμῆ, ὁ Αὐτόλυκος ἢ Ἀρπάλυκος, ὁ ὁποῖος ἔπαιρνε τόσο φοβερή ὄψη ἀγωνιζόμενος, ὥστε δέν βρισκόταν κανείς νά τόν ἀντιμετωπίσει. Ὁ Εὐρυτος ὑπῆρξε δάσκαλός του στήν τοξοβολία, μπορεῖ ὅμως νά ἦταν ἕνας ἀπό τούς βοσκούς τοῦ Ἀμφιτρώνα ὁ Σκύθης Τεύταρος, ἴσως καί ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόλλων⁵. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως στήν τοξοβολία τούς ξεπερνοῦσε ὅλους, ἀκόμα καί τό φίλο του Ἀλκωνα, μέλλοντα πατέρα τοῦ ἀργοναύτη Φάληρου· ὁ Ἀλκων μποροῦσε νά διαπεράσει μέ τό βέλος του τούς διαδοχικούς κρίκους πάνω στά κράνη μιᾶς σειρᾶς στρατιωτῶν, ὅπως καί νά κόψει στά δύο ἕνα βέλος μπηγμένο σέ σπαθί ἢ δόρυ. Ὄταν κάποτε ἕνα φίδι ἐπιτέθηκε στό γιό του καί τυλίχτηκε γύρω του, ὁ Ἀλκων τοῦ ἔριξε μέ τόση εὐστοχία ὥστε πλήγωσε θανάσιμα τό φίδι, ἐνῶ τό παιδί δέν ἔπαθε τίποτα⁶.

η. Ὁ Εὐμόλπος ἔμαθε τόν Ἡρακλῆ νά τραγουδάει καί νά παίζει λύρα, ἐνῶ ὁ Λίνος, ὁ γιός τοῦ ποτάμιου θεοῦ Ἰσμηνοῦ, τόν εἰσήγαγε στή μελέτη τῆς λογοτεχνίας. Κάποτε κατά τήν ἀπουσία τοῦ Εὐμόλπου καί τό μάθημα τῆς λύρας ἔγινε ἀπό τόν Λίνο· ὁ Ἡρακλῆς ὅμως δέν ἦταν διατεθειμένος νά ἀλλάξει τούς βασιικούς κανόνες πού εἶχε διδαχτεῖ ἀπό τόν Εὐμόλπο, καί ὁ Λίνος τόν χτύπησε γιά τήν ξεροκεφαλία

του. Τότε ὁ Ἡρακλῆς τόν σκότωσε μέ ἕνα χτύπημα τῆς λύρας του⁷. Ὄταν γιά τό φόνο τόν ἔσυραν σέ δίκη ἀναφέρθηκε σέ κάποιο νόμο τοῦ Ραδάμανθυ, κατά τόν ὁποῖο ἐπιτρέπεται νά ὑπερασπιστεῖ κανείς τόν ἑαυτό τοῦ ἀπό ἐπίθεση, ἔστω καί μέ τή βία· ἔτσι τά κατάφερε νά τόν ἀπαλλάξουν τελείως. Πάντως ὁ Ἀμφιτρύων φοβούμενος ὅτι τό ἀγόρι μποροῦσε νά διαπράξει καί ἄλλες βιαιοπραγίες τό ξαπέστειλε σέ κάποιο ἀγρόκτημα, ὅπου καί παρέμεινε μέχρι τά δεκαοχτώ του χρόνια. Ἦταν ψηλότερος, δυνατότερος καί γενναϊότερος ἀπό ὅλους τούς συνομήλικούς του. Τόν Ἡρακλῆ ἐξέλεξαν ὡς δαφνηφόρο τοῦ Ἰσμηνοῦ Ἀπόλλωνα, καί οἱ Θηβαῖοι διατηροῦσαν τόν τρίποδα πού εἶχε ἀφιερῶσει ὁ Ἀμφιτρύων γιά τόν Ἡρακλῆ μέ αὐτή τήν εὐκαιρία. Δέν εἶναι γνωστό ποιός δίδαξε τόν Ἡρακλῆ ἀστρονομία καί φιλοσοφία, πάντως εἶχε γνώσεις καί σέ τοῦτες τις ἐπιστήμες⁸.

θ. Πίστευαν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦταν τέσσερις πῆχες ψηλός. Ἐπειδή ὅμως χρειάζονταν ἐξακόσια βήματα γιά νά διατρέξει τό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας καί ἐπειδή τά μεταγενέστερα ἐλληνικά στάδια εἶχαν ὀνομαστικό μήκος ἐξακοσίων ποδῶν — στήν πραγματικότητα ὅμως ἦταν πολύ μικρότερα ἀπό τό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας —, ὁ σοφός Πυθαγόρας ὑπέθεσε ὅτι ἡ ἀναλογία τοῦ μήκους τοῦ βήματος τοῦ Ἡρακλῆ, συνεπῶς καί τό ὕψος του, ὡς πρός τά βήματα καί τό ὕψος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νά ἦταν ἴδια μέ τήν ἀναλογία τοῦ σταδίου τῆς Ὀλυμπίας ὡς πρός τά ἄλλα στάδια· ὁ Ἡρακλῆς λοιπόν πρέπει νά ἦταν τέσσερις πῆχες κι ἕνα πόδι ψηλός. Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι δέν ἦταν ψηλότερος ἀπό τό μέσο ὄρο⁹.

ι. Τα μάτια τοῦ Ἡρακλῆ πετοῦσαν σπίθες καί ἔβρισκε πάντα τό στόχο εἴτε μέ τό δόρυ, εἴτε μέ τό τόξο. Ἐτρωγε λίγο τό μεσημέρι· τό ἀγαπημένο του βραδινό φαγητό ἦταν τό ψητό κρέας καί ἡ δωρική κριθαρόπιτα, ἀπό τά ὅποια ὅμως ἔτρωγε τόσο πολύ (ἂν πιστέψει κανείς ὅσα λέγονται), ὥστε ἀκόμα κι ἕνας μεροκαματιάρης θά ἔλεγε «Φτάνει πιά...» Φοροῦσε ἀπλό, κοντό χιτῶνα καί περνοῦσε πιό εὐχάριστα τις νύχτες του κάτω ἀπό τόν ἑναστρο οὐρανὸ παρά κάτω ἀπό στέγη¹⁰. Ἐπειδή ἦταν ἐμβρυθῆς οἰωνοσκόπος χαιρόταν ιδιαίτερα ὅταν ἀντίκριζε ὄρνια ὅσες φορές ἐτοιμαζόταν γιά νέα ἔργα.

— 'Από όλα τα πουλιά, συνήθιζε νά λείει, τό ὄρνιο εἶναι τό πιό τίμο: δέν ἐπιτίθεται στό παραμικρότερο ζωντανό πλάσμα¹¹.

κ. 'Ο 'Ηρακλῆς ἰσχυρίζοταν ὅτι ποτέ δέν ἐπιτέθηκε ὁ ἴδιος σέ κανέναν πρῶτος, ἐπεφύλασσε ὅμως σέ ὅποιους τολμοῦσαν νά τοῦ ἐπιτεθοῦν, ὅσα ἐκεῖνοι θά ἤθελαν νά τοῦ κάνουν. Κάποιος Τέρμερος λογουάρη σκότωνε τούς ταξιδιωτές προκαλώντας τους σέ ἀγῶνες μέ κουτουλιές. Τό κρανίον τοῦ 'Ηρακλῆ ἀποδείχτηκε δυνατότερο: ἔσπασε τό κεφάλι τοῦ Τέρμερου σάν ἀβγό. 'Ο 'Ηρακλῆς ἦταν φύση εὐγενική καί ὑπῆρξε ὁ πρῶτος θνητός πού παρέδιδε αὐθόρμητα τούς νεκρούς στόν ἐχθρό γιά νά ταφοῦν¹².

1. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 9· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 1337· Πausanias θ 25, 2.
2. Ἐρατοσθένης *Καταστερισμοί* 44· 'Υγίνος *Ποιητική Ἀστρονομία* Β 43· Πτολεμαῖος ὁ 'Ηρασιτίωνος, παρατίθεται στόν Φώτιο 477 σ· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 10.
3. Ἀπολλόδωρος Β 4, 8· Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΔ· Σχολιαστής στοὺς *Νεμεονίκες* τοῦ Πίνδαρου Α 43.
4. Σέρβιος στήν *Αἰνειάδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 288· Θεόκριτος δ.π· Πίνδαρος *Νεμεονίκα* Α 35 κέξ· Φερεκύδης, παρατίθεται στόν Ἀπολλόδωρο Β 4, 8.
5. Θεόκριτος δ.π· Ἀπολλόδωρος Β 4, 9· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 56· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 14.
6. Σέρβιος στίς *Ἐκλογές* τοῦ Βιργιλίου V 11· Οὐαλέριος Φλάκιος I 399 κέξ· Ἀπολλώνιος Ρόδιος Α 97· 'Υγίνος *Μῦθος* 14.
7. Πausanias θ 29, 3· Θεόκριτος δ.π· Ἀπολλόδωρος Β 4, 9· Διόδωρος Σικελιώτης Γ 67.
8. Ἀπολλόδωρος δ.π· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 10· Πausanias θ 10, 4· Σχολιαστής στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Α 865· Σέρβιος στήν *Αἰνειάδα* τοῦ Βιργιλίου I 745.
9. Ἀπολλόδωρος Β 4, 9· Πλούταρχος, παρατίθεται στόν Γάλλιο Αὐλο I 1· Ἡρόδοτος, παρατίθεται στό *Εἰς τόν Λυκόφρονα* τοῦ Τζέτζη 662· Πίνδαρος *Ἰσθμιονίκα* Δ 53.
10. Ἀπολλόδωρος δ.π· Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΔ· Πλούταρχος *Αἴτια ρωμαϊκά* 28.
11. Πλούταρχος *Αἴτια ρωμαϊκά* 93.
12. Πλούταρχος *Θησεύς* 11 καί 29.

1. Σύμφωνα μέ ἄλλη πηγή ὁ Γαλαξίας γεννήθηκε ὅταν ἡ Ρέα ἀπόκοψε μέ τή βία τόν Δία (βλ. 7. β). 'Ο μῦθος τοῦ θηλασμοῦ τοῦ

'Ηρακλῆ ἀπό τήν 'Ηρα στηρίζεται πιθανότατα στό ὅτι ἡ βασιλοσση-μητέρα ξαναγεννοῦσε τελετουργικά τόν ἱερό βασιλιά (βλ. 145. 3).

2. 'Η μεταομηρική ἱστορία περί πνιγμένων φιδῶν βασιζόταν μάλλον σέ κάποια ἀπεικόνιση τοῦ 'Ηρακλῆ νά χαϊδεύει τὰ φῖδια ὅσο ἐκεῖνα τοῦ καθάριζαν τὰ ἀφτιά, ὅπως ἀκριβῶς τοῦ Μελάμποδα (βλ. 72. γ), τοῦ Τειρεσία (βλ. 105. η), τῆς Κασσάνδρας (βλ. 158. π) καί πιθανότατα τῶν γιῶν τοῦ Λαοκόοντα (βλ. 167. 3). Ἄν δέν τοῦ εἶχαν κάνει αὐτή τή χάρη, δέν θά καταλάβαινε τή λαλιά τῶν ὀρνέων· ἂν ἤθελε ἡ 'Ηρα πράγματι νά τόν σκοτώσει, θά τοῦ εἶχε στείλει μιὰ Ἀρπυία νά τόν ἀπαγάγει. 'Η ἀπεικόνιση παρερμηνεύτηκε ἀπό τόν Πίνδαρο ἢ ἀπό κάποια πηγή του καί θεωρήθηκε ὁ 'Ἡλιος-παιδί τοῦ Νέου 'Ἐτους ἐνῶ ἐξοντώνει τήν ἐξουσία τοῦ χειμῶνα πού συμβολιζόταν μέ φῖδια. 'Η προσφερόμενη ἀπό τήν Ἀλκμήνη θυσία τοῦ ἀγριόχοιρου στόν Δία εἶναι ἡ συνηθισμένη ἀρχαία θυσία τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστάσιου· μιὰ ἐπιβίωσή της ἦταν τό κεφάλι τοῦ ἀγριόχοιρου τῶν Χριστουγέννων στήν παλιά Ἀγγλία. 'Η ἀγριελιά στήν Ἑλλάδα, ὅπως ἀκριβῶς ἡ σημῦδα στήν Ἰταλία καί στή Βορειοδυτική Εὐρώπη, ἦταν δέντρο τοῦ Νέου 'Ἐτους καί σύμβολο τῆς ἐναρξῆς· μέ σκούπα φτιαγμένη ἀπό ἀγριελιά ἐδιώχναν τὰ βλαβερά πνεύματα (βλ. 53. 7). Τό ρόπαλο τοῦ 'Ηρακλῆ ἦταν ἀπό ἀγριελιά καί νεαρή ἀγριελιά ἔφερε στήν Ὀλυμπία ἀπό τή χώρα τῶν Ὑπερβορείων (βλ. 138. κ). 'Ο Τειρεσίας συμβούλεψε τήν Ἀλκμήνη νά ἀνάψει τή χαρμόσυνη πυρά πού ἀνάβουν ἀκόμα σέ πολλά μέρη τῆς Εὐρώπης τήν Ὑπαπαντή, στίς 2 Φεβρουαρίου, στήν ὁποία καίνε τὰ παλιά ξερά χαμόκλαδα ὥστε νά διευκολυνθοῦν οἱ νέες φύτρες.

3. 'Ο δωριεύς 'Ηρακλῆς πού ἔτρωγε κριθαρόψωμο — σέ ἀντίθεση μέ τούς πολιτισμένους αἰοεῖς καί ἀχαιοὺς προγόνους του — ὑπῆρξε ἀπλός βοσκός-βασιλιάς προικισμένος μέ περιορισμένες καί ἀνάλογες μέ τήν κατάστασή του ἱκανότητες, ὁ ὁποῖος δέν εἶχε βλέψεις στό χώρο τῆς μουσικῆς, τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἀστρονομίας. Οἱ μυθογράφοι τῆς Κλασικῆς Ἐποχῆς προσπάθησαν πάση θυσίᾳ νά τόν ἐμφανίσουν μορφωμένο ἀκολουθώντας τήν ἀρχή νοδὸς *ὕγιης ἐν σώματι ὑγιεῖ* ἐρμηνεύοντας ταυτόχρονα καί τό φόνο τοῦ Λίνου ὅχι ὡς σημάδι μαλθακότητος, ἀλλὰ ὡς διαμαρτυρία κατὰ τῆς τυραννίας. Ὡστόσο, ὁ 'Ηρακλῆς παρέμεινε ἡ προσωποποίηση τῆς φυσικῆς ὑγείας καί ὅχι τῆς πνευματικῆς, ἂν καί οἱ Κέλτες τόν θεωροῦσαν προστάτη ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ποιήσης (βλ. 132. 3). Οἱ Κέλτες ἀκολούθησαν τήν παράδοση ὅτι ὁ Ἰδαῖος Δάκτυλος 'Ηρακλῆς, πού ἐκεῖνοι ἔλεγαν Ὀγμιο, ἀντιπροσώπευε τό πρῶτο σύμφωνο τοῦ ἀλφάβητου τῶν δέντρων τῶν Ὑπερβορείων, τήν ἀγριελιά ἢ τή σημῦδα (βλ. 52. 3 καί 125. 1) καί

ὅτι τὸ πρῶτο γραπτὸ μῆνυμα στὸν κόσμον, τὸ ἐπτά φορές ἐπαναλαμβάνόμενο Β χαράχθηκε σὲ κλώνάρι σημῶδας (Ἡ Λευκὴ Θεά σ. 121).

4. Ὁ μῦθος τοῦ Ἄλκωνα, πού πέτυχε τόσο εὐστοχα τὸ φίδι, βασίζεται πιθανότατα σὲ κάποιον ἀγῶνα τοξοβολίας ὁμοιο μέ ἐκεῖνον πού περιγράφεται στὸ ἔργο Malleus Maleficarum τοῦ ΙΕ' αἰῶνα: ὁ ὑποψήφιος πού ἤθελε νὰ τὸν δεχτοῦν στὴ συντεχνία τῶν τοξοτῶν ἔπρεπε νὰ πετύχει ἓνα ἀντικείμενο τοποθετημένο πάνω στὸ κεφάλι τοῦ ἴδιου τοῦ γιοῦ του: ἓνα μῆλο ἢ ἓνα ἀσημένιο νόμισμα. "Ὅταν τὰ ἀδελφία τῆς Λαοδάμειας ἀγωνίζονταν γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱεροῦ βασιλιά (βλ. 163. ζ), ἔπρεπε νὰ διαπεράσουν μέ τὸ βέλος τους τὸ δαχτυλίδι πάνω στὸ στήθος ἐνός παιδιοῦ. Τοῦτος ὁ μῦθος ὁμως ἀποτελεῖ μάλλον παρεξήγηση, δεδομένου ὅτι ὁ στόχος τους δέν ἦταν ἡ παιδοκτονία. "Ὅπως φαίνεται, ἀρχικά ὁ ὑποψήφιος γιὰ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα ἔπρεπε νὰ διαπεράσει μέ τὸ βέλος του τὰ δαχτυλίδια ἐνός χρυσοῦ φιδιοῦ, σύμβολου τῆς ἀθανασίας, πάνω στὴν καλύπτρα παιδιοῦ ἀπὸ βασιλικὴ γενιά. Σὲ μερικές φυλές ἡ συνήθεια τροποποιήθηκε καὶ ἔπρεπε νὰ κοπεῖ ἓνα μῆλο στὰ δύο, ἐνῶ σὲ ἄλλες τὸ βέλος ἔπρεπε νὰ περάσει ἀνάμεσα ἀπὸ τίς κυρτωμένες λεπίδες τοῦ διπλοῦ πέλεκου ἢ μέσα ἀπὸ τὸ δαχτυλίδι τοῦ λοφίου στὸ κράνος. Ἀργότερα, ὅταν πιά ἡ τεχνικὴ τους βελτιώθηκε, ἔπρεπε νὰ διαπεράσουν ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ δαχτυλίδια πάνω σὲ κράνη, ὅπως ὁ Ἄλκων, ἢ μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ διπλοῦς πελέκεις, ὅπως ὁ Ὀδυσσεύς (βλ. 171. β). Οἱ λεβέντες τοῦ Ρομπέν τῶν Δασῶν, ὅπως ἀκριβῶς οἱ γερμανοὶ τοξότες, στόχευαν σὲ σηματοδεδειμένα μέ σταυρὸ ἀσημένια νομίσματα, ἐπειδὴ οἱ συντεχνίες τῶν τοξοτῶν περιφρονοῦσαν προκλητικὰ τὸ χριστιανισμό.

5. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ρωμαῖοι τοξότες τραβοῦσαν τὴ χορδὴ μόνο μέχρι τὸ στήθος τους, σάν τὰ παιδιά: ἡ ἐμβέλειά τους ὁμως ἦταν τόσο μικρὴ ὥστε τὸ κύριο ὄπλο τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ μέχρι τὸν ΣΤ' Μ.Χ. αἰῶνα παρέμεινε τὸ ἀκόντιο. Τότε ὁ Βελισσάριος ἐξόπλισε τοὺς θωρακισμένους στρατιῶτες του μέ βαριά τόξα καὶ τοὺς δίδαξε νὰ τραβοῦν τὴ χορδὴ μέχρι τὸ ἄφτί τους, ὅπως οἱ Σκύθες. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἱκανότητά τοῦ Ἡρακλῆ στὴν ἀκριβὴ στόχευση ἀποδίδεται στὴ διαδικασία τοῦ σκύθη Τεύταρου — προφανῶς τὸ ὄνομά του προέρχεται ἀπὸ τὸ τευτάειν, « ἐνδιατρίβω ». Ἴσως λόγω τῆς μεγάλης ἐπιδεξιότητος τῶν Σκυθῶν στὴν τοξοβολία λέγεται ὅτι ἦταν ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλῆ καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς γιούς του μόνο στὸν Σκύθη ἄφησε τόξο πεθαίνοντας: ἦταν ὁ μόνος πού μποροῦσε νὰ τὸ τευνώσῃ ὅπως ὁ ἴδιος (βλ. 132. ζ).

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Ἀμαζόνα. Ἀνάγλυφο τοῦ 470-450 π.Χ.
(Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Παλέρμο).

Ἀριστερά:

Ἀμαζόνα με τό ἄλογό της.

Ἀγγειογραφία τοῦ 440 π.Χ.

(Ἐθνικὸ Μουσεῖο, Φερράρα).

Κάτω:

Ἡ μάχη τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῶν Ἀμαζόνων.

Ἀγγειογραφία τοῦ 490 π.Χ.

(Βασιλικὸ Μουσεῖο Τέχνης καὶ Ἱστορίας, Βρυξέλλες).

Σε ἡλικία δεκαοχτῶ χρόνων ὁ Ἡρακλῆς ἐγκατέλειψε τὸ ἀγρόκτημα καὶ ξεκίνησε νὰ σκοτώσει τὸ λιοντάρι τοῦ Κιθαιρώνα, τὸ ὁποῖο εἶχε προξενήσει μεγάλες καταστροφές στὰ κοπάδια τοῦ Ἀμφιτρώνα καὶ τοῦ γείτονά του βασιλιᾶ Θεσπίου ἢ Θεστίου, ἀπόγονου τοῦ ἀθηναίου Ἐρεχθέα. Τὸ λιοντάρι εἶχε μιὰ σπηλιά καὶ στὸν Ἐλικώνα, στὰ ριζὰ τοῦ ὁποῖου βρίσκεται ἡ πόλη τῶν Θεσπιῶν. Ὁ Ἐλικὼν πάντοτε ἦταν μέρος πρόσχαρο: οἱ Θεσπιεῖς διοργάνωναν γιορτές ἀρχαῖες πρὸς τιμὴν τῶν Μουσῶν στὴν κορυφή του, ἐνῶ στοὺς πρόποδες του ἐπαίζαν παιχνίδια ἐρωτικά γύρω ἀπὸ τὸ ἀγαλμα τοῦ προστάτη τους Ἐρωτα¹.

β. Ὁ βασιλιάς Θεσπίος μετὰ τὴ γυναῖκα του Μεγαμήδη, κόρη τοῦ Ἀρνεά, ἀπέκτησαν πενήντα κόρες, τίς πιὸ χαρούμενες σὲ ὁλόκληρη τὴν πόλη. Ἐπειδὴ ὁ Θεσπίος φοβόταν μήπως κάνουν οἱ κόρες του ἀνάρμοστους γάμους, ἀποφάσισε νὰ ἀποκτήσουν ἡ καθεμιὰ τους κι ἀπὸ ἓνα παιδί μετὰ τὸν Ἡρακλῆ, ὁ ὁποῖος πέρασε πενήντα ὁλόκληρες νύχτες στὶς Θεσπιές κυνηγώντας ὅλη μέρα τὸ λιοντάρι.

— Πλάγιασε μετὰ τὴν Πρόκριδα, τὴ μεγαλύτερη κόρη μου, τοῦ πρότεινε φιλόξενα ὁ Θεσπίος.

Μόνο πού κάθε νύχτα καὶ ἄλλη κόρη ἐπισκεπτόταν στὸ κρεβάτι τοῦ τόν Ἡρακλῆ, ὥσπου νὰ πλαγιάσει μετὰ ὅλες. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὴν ἴδια νύχτα τίς χάριξε ὅλες, ἐκτός ἀπὸ μία πού ἀρνήθηκε τὴν ἀγκαλιά τοῦ ἥρωα καὶ μένοντας παρθένα ἐφ' ὅρου ζωῆς ὑπηρετήσε ὡς ἱέρεια στὸ ἱερό τοῦ Ἡρακλῆ στὶς Θεσπιές· γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ ἱέρειες τῶν Θεσπιῶν ἔπρεπε νὰ εἶναι παρθένες. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Ἡρακλῆς ἀπέκτησε πενήντα ἕναν γιούς μετὰ τίς ἀδελφές της: ἡ Πρόκρις, ἡ μεγαλύτερη, γέννησε δίδυμα, τὸν Ἀντιλέοντα καὶ τὸν Ἴππέα, ὅπως καὶ ἡ μικρότερη².

γ. Ὅταν τελικὰ ὁ Ἡρακλῆς ἀνακάλυψε τὸ λιοντάρι στὸν Ἐλικώνα καὶ τὸ σκότωσε μετὰ ἀπλάνιστο ρόπαλο ἀπὸ ἀγριελιά πού ξερίζωσε ἐπὶ τόπου, ντύθηκε τὴ δορά τοῦ θηρίου καὶ τὸ κεφάλι του μετὰ ὀρθάνοιχτο τὸ στόμα τὸ φόρεσε γιὰ κράνος. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι φοροῦσε τὸ τομάρι τοῦ λιονταριοῦ τῆς Νεμέας, ἡ κάποιου ἄλλου πού εἶχε σκοτώσει

στὴν Τευμησό, κοντά στή Θήβα, ἐνῶ τὸ λιοντάρι τοῦ Κιθαί-
ρωνα τὸ εἶχε σκοτώσει ὁ Ἀλκάθοος³.

1. Ἀπολλόδωρος Β 4, 8-9· Πausanias Θ 26, 4, 27, 1 καὶ 31, 1·
Σχολιαστὴς στὰ *Εἰδύλλια* τοῦ Θεόκριτου ΙΓ 6.
2. Ἀπολλόδωρος Β 4, 10 καὶ 7, 8· Πausanias Θ 27, 5· Διόδωρος
Σικελιώτης Δ 29· Σχολιαστὴς στή *Θεογονία* τοῦ Ἡσίοδου 56.
3. Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΕ· Ἀπολλόδωρος Β 4, 10· Διόδωρος Σικελιώ-
της Δ 11· Λακτάντιος στή *Θηβαϊδα* τοῦ Στάτιου Ι 355-485·
Πausanias Α 41, 4.

1. Οἱ πενήντα κόρες τοῦ Θέσπιου — ὅπως καὶ οἱ πενήντα
Δαναΐδες, οἱ Παλλαντίδες, οἱ Νηρηίδες ἢ ἐκεῖνες οἱ πενήντα
κοπέλες μέ τις ὁποῖες ὁ κέλτης θεὸς Μπράν (Φορωνεύς) κοιμήθηκε
μέσα σέ μιά νύχτα —, ἀποτελοῦσαν μάλλον τὸ ἱερατεῖο τῶν ἱερειῶν
τῆς Σελήνης-θεᾶς. Ὁ ἱερός βασιλιάς ντυμένος μέ δορά λιονταριοῦ
τὶς ἐπισκεπτόταν μιά φορά τὸ χρόνο, ὅταν διοργάνωναν ἐρωτικό
ὄργιο γύρω ἀπὸ τὸν πέτρινο φαλλό πού τὸν ἔλεγαν Ἐρωτα
(ἐρωτικὴ ἐπιθυμία). Ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι ἴδιος μέ τὸν ἀριθμὸ
τῶν σεληνιακῶν κύκλων ἀνάμεσα σέ δύο Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες.
«Θέστιος» ἴσως εἶναι ὁ ἀρσενικός τύπος τῆς θεᾶς Ἐστίας, ἀλλὰ
κάλλιστα μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ Θέστιος (θεϊκὴ φωνή) ἀφοῦ ἡ
ἀρχιέρεια ἐκτελοῦσε καὶ χρέη μάντισσας.

2. Ὁ Ὑγίνος (*Μύθος* 162) ἀναφέρει μόνο δώδεκα Θεσπιάδες,
ἴσως ἐπειδὴ δώδεκα ἦταν καὶ οἱ Ἐστιάδες Παρθένες, οἱ ὁποῖες
φύλαξαν τὸ φαλλικό Παλλάδιο· φαίνεται ὅτι στίς ἀρχές τῆς ἐποχῆς
τῆς βασιλείας στή Ρώμη διοργάνωναν ὅμοια ὄργια στό Ἀλβανό
ὄρος.

3. Ἡ μεγαλύτερη καὶ ἡ μικρότερη κόρη τοῦ Θέσπιου γέννησαν
δίδυμα ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ: ἀπὸ ἓναν ἱερό βασιλιά καὶ τὸν τάνιστ του.
Ὅπως φαίνεται, οἱ μυθογράφοι ἐδῶ βρέθηκαν σέ ἀμνηχανία προσ-
παθώντας νὰ συνδυάσουν ἀπὸ τὴ μιά τὴν ἀρχαιότερη παράδοση ὅτι
ὁ Ἡρακλῆς παντρεύεται τὴ νεότερη κόρη — ὅτι δηλαδὴ στή
μητριαρχικὴ κοινωνία τὸ νεότερο παιδί γίνεται διάδοχος —, καὶ
ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν πατριαρχικὸ νόμο κατὰ τὸν ὁποῖο τὸ θρόνο
παίρνει ὁ μεγαλύτερος. Στόν κλασικὸ θρύλο ὁ Ἡρακλῆς ἀποτελεῖ
πατριαρχικὴ μορφή, καὶ ἂν, μέ ὅλες τίς ἀμφιβολίες, ἐξαίρεσουμε τὴ
Μακαρία, δὲν ἔκανε οὔτε μιά κόρη (βλ. 146. β). Ἡ παρθένα ἱέρεια
τῶν Θεσπιῶν, ὅπως καὶ ἡ Πυθία τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφοὺς,
θεωρητικὰ γινόταν γυναίκα τοῦ Ἡρακλῆ τὴν ὥρα τῆς θείας
ἐπιφοίτησης, γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ παντρευτεῖ θνητό.

4. Σύμφωνα μέ τὸν Πausanias, τὸν ὁποῖο δὲν ἱκανοποιοῦσε
αὐτὸς ὁ μῦθος, ὁ Ἡρακλῆς δὲν μποροῦσε νὰ προσβάλλει τὸν
οἰκοδεσπότη τοῦ ξελογιάζοντας ὅλες τίς Θεσπιάδες· οὔτε μποροῦσε
νὰ ἰδρύσει ναὸ στὸν ἑαυτὸ του, λές καὶ ἦταν θεός, σέ ἓνα τόσο
πρώιμο στάδιο τῆς σταδιοδρομίας του. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀρνεῖται
νὰ ταυτίσει τὸ βασιλιά τῶν Θεσπιῶν μέ τὸν πατέρα τῶν Θεσπι-
δων.

Μία ἀπὸ τίς προϋποθέσεις τοῦ γάμου πού ἔπρεπε νὰ ὑπερπη-
δήσουν οἱ μνηστῆρες ἦταν νὰ σκοτώσουν ἓνα λιοντάρι (βλ. 123. 1).

5. Ὁ Ἡρακλῆς φτιάχνει τὸ ροπαλό του κόβοντάς το ἀπὸ
ἀγριελιά. Τὸ δέντρο τοῦ πρώτου μήνα, ἡ ἀγριελιά, ἀποτελοῦσε τὸ
παραδοσιακὸ ἀποτρεπτικὸ τῶν βλαβερῶν πνευμάτων (βλ. 52. 3,
89. 7, 119. 2 κτλ.).

121

ΕΡΓΙΝΟΣ

ΜΕΡΙΚΑ χρόνια προτοῦ συμβοῦν αὐτά τὰ γεγονότα κάποιο
ἀσήμαντο περιστατικὸ ἐξόργισε τοὺς Θηβαίους στή γιορτὴ
τοῦ Ποσειδῶνα στήν Ὀγχηστό. Στόν καβγά πού ἀκολούθη-
σε ὁ ἡνίοχος τοῦ Μενοικέα ἔριξε μιά πέτρα καὶ πλήγωσε
θανάσιμα τὸ βασιλιά τῶν Μινύων Κλύμενο. Ἐνῶ ψυχορρα-
γοῦσε τὸν μετέφεραν στὸν Ὀρχομένο, ὅπου ἐκπνέοντας
πρόσταξε τοὺς γιούς του νὰ πάρουν ἐκδίκηση γιὰ λογαρια-
σμὸ του. Ὁ Ἐργίνος, ὁ μεγαλύτερός τους, γιὸς τῆς βουλευτι-
κῆς πριγκίπισσας Βουδείας ἢ Βουζύγης μάζεψε στρατό,
ἐκστράτευσε ἐναντίον τῶν Θηβαίων καὶ τοὺς νίκησε κατὰ
κράτος. Σύμφωνα μέ τὴ συνθήκη εἰρήνης πού ἐπισφραγίστη-
κε μέ ὄρκο, οἱ Θηβαῖοι ὑποχρεώθηκαν νὰ στέλνουν στὸν
Ἐργίνο κάθε χρόνο ἑκατὸ μοσχάρια ἐπὶ εἴκοσι ἔτη ὡς
ἀποζημίωση γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Κλύμενου¹.

β. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν Ἐλικῶνα ὁ Ἡρακλῆς συ-
νάντησε τοὺς Μινύες ἀπεσταλμένους πού πήγαιναν στή
Θήβα γιὰ τὸ φόρο. Ὅταν τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς
ἐπίσκεψής τους, ἐκεῖνοι ἀπάντησαν ἄγρια ὅτι ἤρθαν νὰ
ὑπενθυμίσουν πάλι στοὺς Θηβαίους πόσο μεγαλόψυχος εἶχε
σταθεῖ μαζί τους ὁ Ἐργίνος ὅταν δὲν ἔκοψε τὰ ἀφτιά, τὴ
μύτη καὶ τὰ χέρια ὅλων τῶν Θηβαίων.

— Πράγματι τέτοιου είδους φόρους επιθυμεί ὁ Ἑργίνος; ρώτησε θυμωμένος ὁ Ἡρακλῆς.

Κατόπιν ἀκρωτηρίασε τοὺς πρέσβεις, ὅπως εἶχαν οἱ ἴδιοι περιγράψει προηγουμένως, καὶ ἀφοῦ πέρασε τὰ μᾶτωμένα μέλη τους σέ κορδόνια, τοὺς τὰ κράμασε στό λαιμό καὶ τοὺς ἔστειλε πίσω στὸν Ὁρχομενό².

γ. Ὅταν ὁ Ἑργίνος πρόσταξε τὸ θηβαῖο βασιλιά Κρέοντα νὰ ἐκδόσει ὅποιον διέπραξε τὸ κακούργημα, ἐκεῖνος ἦταν ἔτοιμος νὰ συμμορφωθεῖ, ἐπειδὴ οἱ Μινύες εἶχαν ἀφοπλίσει ἐντελῶς τὴ Θῆβα καὶ σέ μιά τόσο δύσκολη ὑπόθεση οὔτε ἀπὸ τοὺς γείτονές του μποροῦσε νὰ περιμένει βοήθεια. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἔπεισε τοὺς νεαροὺς συντρόφους του νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἐλευθερία. Περιδιάβηκε ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς πόλης ἀφαιρώντας ἀπὸ τοὺς τοίχους ὅσες ἀσπίδες, κράνη, θώρακες, περικνημίδες, σπαθιά καὶ δόρατα εἶχαν ἀνατεθεῖ ὡς λάφυρα στοὺς θεοὺς. Ἡ Ἀθηνά θαύμασε τόσο τὴν ἀποφασιστικότητά του, ὥστε ἔζωσε μέ τὰ ἴδια τῆς τὰ χέρια τὰ σπαθιά στὴ μέση τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῶν συντρόφων του καὶ τοὺς ἀράματσε μέ τὰ ὑπόλοιπα ὅπλα. Ἐτσι ὁ Ἡρακλῆς ἐξόπλισε ὅλους τοὺς μάχιμους Θηβαίους, τοὺς δίδαξε τὴ χρήση τῶν ὅπλων καὶ ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴ διοίκησή τους. Κάποιο μαντεῖο τοῦ ἀποκάλυψε ὅτι θὰ νικοῦσε ἂν θυσιαζόταν αὐθόρμητα ὁ εὐγενέστερος καταγωγῆς Θηβαῖος. Τότε ὅλα τὰ μάτια γεμάτα προσμονή στράφηκαν πρὸς τὸν ἀπόγονο τῶν Σπαρτῶν, τὸν Ἀντίποινο· ὅταν ἐκεῖνος δὲν ἔδειξε διάθεση νὰ πεθάνει γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου, τὸ ἔκαναν στὴ θέση του οἱ δύο κόρες του Ἀνδρόκλεια καὶ Ἀλκίς μετὰ χαρᾶς. Ἐκτοτε τὶς περιέβαλλαν μέ τιμές τοὺ ἀρμόζουν σέ ἡρώιδες στό ἱερό τῆς Εὐκλείας Ἀρτεμῆς³.

δ. Οἱ Μινύες εἶχαν κιόλας ξεκινήσει κατὰ τῆς Θήβας ὅταν ὁ Ἡρακλῆς τοὺς ἐπιτέθηκε αἰφνιδιαστικά σέ κάποιο στενωπὸ πέρασμα σκοτώνοντας τὸν Ἑργίνο καὶ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς του. Ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὴ νίκη, τὴν ὁποία πέτυχε σχεδὸν μόνος του, ὁ Ἡρακλῆς αἰφνιδίασε τὸν Ὁρχομενό, ἔριξε τὶς πύλες τῆς πόλης, ξεθεμελίωσε τὸ παλάτι καὶ ὑποχρέωσε τοὺς Μινύες νὰ πληρώσουν τὰ διπλά ὡς φόρο στοὺς Θηβαίους. Ἐφράξε ἐπίσης τὶς δύο πελώριες σήραγγες πού εἶχαν χτίσει στὰ παλιά χρόνια οἱ Μινύες μέ σκοπὸ νὰ διοχετεύσουν τὰ νερά τοῦ Κηφισοῦ στὴν

θάλασσα, ὁπότε πλημμύρισαν τὰ πλούσια σέ σιτηρὰ χωράφια τῆς πεδιάδας τῆς Κωπαίδας⁴. Ὁ στόχος του ἦταν νὰ ἀκίνητοποιήσει ἔτσι τὸ τρομερότερο ὅπλο τῶν Μινύων, τὸ ἱππικό, καὶ νὰ συνεχίσει τὴ μάχη ἀνάμεσα στοὺς λόφους μέ ἴσους ὅρους πιά· ἐπειδὴ ὅμως ἀγαποῦσε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀργότερα ἐλευθέρωσε τὶς σήραγγες. Τὸ θηβαϊκὸ ἱερό τοῦ Ἱπποδέτη Ἡρακλῆ θυμίζει κάποιο ἐπαισόδειο αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας: Μέσα στὴ νύχτα ὁ Ἡρακλῆς παρεισέφρησε στό στρατόπεδο τῶν Μινύων, ξέζεψε ἀπὸ τὰ ἄρματα τὰ ἄλογα, τὰ ἔδεσε σέ κάποιο δέντρο σέ μεγάλη ἀπόσταση καὶ πέρασε ἀπὸ λεπίδι ὅλους τοὺς κοιμισμένους στρατιῶτες. Δυστυχῶς στὴ μάχη φονεύθηκε καὶ ὁ θετὸς του πατέρας, ὁ Ἀμφιτροῦν⁵.

ε. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Θῆβα ὁ Ἡρακλῆς ἀφιέρωσε βωμὸ στὸν Δία Σαώτη, ἓνα πέτρινο λιοντάρι στὴν Εὐκλεία Ἀρτεμῆ καὶ δύο πέτρινα ἀγάλματα στὴ Ζωστηρία Ἀθηνά. Ἐπειδὴ οἱ θεοὶ δὲν τιμώρησαν τὸν Ἡρακλῆ γιὰ τὸ φοβερό τρόπο μέ τὸν ὁποῖο συμπεριφέρθηκε στοὺς Μινύες ἀπεσταλμένους, οἱ Θηβαῖοι διακινδύνευαν νὰ τὸν τιμῇσουν μέ ἄγαλα, τὸ ὁποῖο ὀνόμασαν Ἡρακλῆ Ρινοκολούστη⁶.

ζ. Σύμφωνα μέ ἄλλη ἀφήγηση ὁ Ἑργίνος ἐπέζησε τῆς ἡττας τῶν Μινύων καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς Ἀργοναῦτες πού ἔφεραν πίσω ἀπὸ τὴν Κολχίδα τὸ Χρυσόμαλλο Δέρας. Ὑστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐπανέκτησε τὴν περιουσία του, μὰ ὥσπου νὰ τὰ καταφέρει τὸν εἶχαν πάρει τὰ χρόνια καὶ παιδιὰ δὲν εἶχε ἀποκτήσει. Ἀφοῦ τὸν συμβούλεψε κάποιο μαντεῖο νὰ «βάλει καινούρια πέταλα στὴ γέριχη φορὰδα», παντρεύτηκε μιά νέα γυναίκα, ἡ ὁποία τοῦ γέννησε τοὺς φημισμένους ἀρχιτέκτονες Τροφώνιο καὶ Ἀγαμήδη, καθὼς καὶ τὸν Ἀζέα⁷.

1. Ἀπολλόδωρος Β 4, 11· Πausanias Θ 37, 1-2· Εὐστάθιος *Εἰς Ὅμηρον* σ. 1076· Σχολιαστὴς στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Α 185.

2. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 10.

3. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Ἀπολλόδωρος Β 4, 11· Πausanias Θ 17, 1.

4. Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 220· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Πausanias Θ 38, 5· Στράβων Θ 11, 40.

5. Πολύαινος Α 3, 5· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 18, 7· Πausanias Θ 26, 1· Ἀπολλόδωρος Β 4, 11.

6. Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 48-59· Πausanias 17, 1-2 καὶ 25, 4.

7. Πausanías θ 37, 2-3 και 25, 4· Εὐστάθιος *Εκς Ὅμηρον* σ. 272.

1. Ὁ Ἡρακλῆς συμπεριφέρθηκε τόσο ἄθλια στοὺς Μινύες πρέσβεις — τὸ πρόσωπο τοῦ πρέσβη τὸ θεωροῦσαν γενικὰ ἱερό, ὅσο ἀναιδῶς καὶ ἄν φερνόνταν — ὥστε στὴν προκειμένη περίπτωσι μάλλον συμβολίζει τοὺς κατακτητὲς Δδωριεῖς τοῦ 1050 Π.Χ. οἱ ὁποῖοι ἀδιαφοροῦσαν γιὰ ὁποιαδήποτε συμφωνία.

2. Κατὰ τὸν Στράβωνα (θ 2, 18) ὁρίσμενοι φυσικοὶ ἀγωγοὶ μέσα στὸν ὄρεσφόλιο, οἱ ὁποῖοι ἀποστράγγιζαν τὰ νερά τοῦ Κηφισοῦ, φράσσονταν ἢ ἐλευθερώνονταν ἀνάλογα μὲ τοὺς σεισμούς· τελικὰ ὅμως ἡ πεδιάδα τῆς Κωπαίδας μεταμορφώθηκε τελείως σὲ ἕλος παρὰ τίς δύο τεράστιες τεχνητὲς καταβάθρες ποῦ ἔσκαψαν οἱ Μινύες κατὰ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ — ἐκμινωισθέντες Πελασγοὶ — γιὰ νὰ αὐξήσουν τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν φυσικῶν ἀγωγῶν. Ὁ σέρ Τζέιμς Φρέιζερ εἶχε περάσει ἀπὸ τὴν Κωπαίδα πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια περίπου καὶ βρῆκε τρεῖς ἀπὸ τοὺς ἀγωγοὺς φραγμένους μὲ πέτρες ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα κιόλας, ἴσως ἀπὸ τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι κατέστρεψαν τὸν Ὀρχομενὸ τὸ 368 Π.Χ., ἔσφαξαν τοὺς ἄντρες καὶ πούλησαν ὅλες τίς γυναῖκες γιὰ σκλάβες (Πausanías θ 15, 3). Πρόσφατα μιὰ ἀγγλικὴ ἐταιρεία ἀποστράγγισε τὸ ἕλος παραδίδοντας πάλι τὴν πεδιάδα στὴν καλλιέργεια.

3. Ὄταν ἡ πόλις τῶν Θηβῶν κινδυνεύει (βλ. 105. ι καὶ 106. κ), τὸ μαντεῖο τῶν Θηβῶν ζητοῦσε συχνὰ *φαρμακὸ* ἀπὸ βασιλικὴ γενιά· ἡ Ἀνδρόκλεια καὶ ἡ Ἀλκίς ὁμῶς μόνο σὲ μιὰ ἀπόλυτα πατριαρχικὴ κοινωνία θὰ μπορούσαν νὰ ἱ. θυσιαστοῦν στὴ θέση του. Τὰ ὀνόματά τους, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ ἄ ὀνόματα τῶν θυγατέρων τοῦ Ἐρεχθέα οἱ ὁποῖες, ὅπως λέγεται, ἠ. θυσιάστηκαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο (βλ. 47. δ), πιθανότατα ἦταν προσωνυμίες τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Περσεφόνης οἱ ὁποῖες ζητοῦσαν αἰῶντες ὡς σφάγια. Μοιάζει σὰν νὰ «πλήρωσαν» οἱ δύο ἱέρειες στὴ θέση τοῦ ἱεροῦ βασιλιᾶ — γι' αὐτὸ τὸ λόγο λέγεται Ἀντίποινος — ἢ ὁ ὁποῖος δὲν δέχτηκε νὰ ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμα τοῦ Μενωικίεα. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια πῆδηξε καὶ ἡ Σφίγξ ἀπὸ τὸ βράχο καὶ τ. τσακίστηκε (βλ. 105. ς).

4. Ὁ Ἀρικοκλούστης Ἡρακλῆς π. πιθανότατα εἶναι ἀναφορά στὴν ἐξημέρωση τῶν φονάδων τοῦ Διομυμήδη καὶ στὰ ἐπακόλουθα τῆς (βλ. 130. ι).

5. Ἡ Ζωστηρία Ἀθηνά εἶναι μιὰ ἂν πρωιμότερη Ἀθηνά, ἡ ὁποία ἀρμάτωσε τοὺς ἐκλεκτοὺς γιούς τ. της. Στούς κελτικούς καὶ γερμανικοὺς μύθους ἀποτελεῖ μητριαρχικὸ πρόνομιο ἢ διανομή τῶν ὅπλων, τὸ ὁποῖο συμβαίνει συνήθως στούς ἱεροὺς γάμους (βλ. 95. 5).

ΜΕΤΑ ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ ἐπὶ τῶν Μινῶν ὁ Ἡρακλῆς ἔγινε ὁ πῖο φημισμένος ἥρωας. Ὡς ἑπαθλο πῆρε τὴ Μεγάρα ἢ Μεγέρα, τὴ μεγαλύτερη κόρη τοῦ βασιλιᾶ Κρέοντα καὶ ὀρίστηκε προστάτης τῆς πόλης, ἐνῶ ὁ Ἰφικλῆς παντρεύτηκε τὴ μικρότερη βασιλοπούλα. Ὁ Ἡρακλῆς ἀπέκτησε δύο γιούς ἀπὸ τὴ Μεγάρα, κατ' ἄλλους ὅμως τρεῖς, τέσσερις, ἀκόμα καὶ ὀχτῶ. Αὐτοὶ ἔγιναν ὕστερα γνωστοὶ ὡς Ἀλκαίδες¹.

β. Κατόπιν ὁ Ἡρακλῆς νίκησε τὸν Πυραΐχμη, βασιλιᾶ τῆς Εὐβοίας καὶ σύμμαχο τῶν Μινῶν, ὅταν ἐκεῖνος ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Θήβας· ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα ἐφριξε ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔβαλε νὰ σίσουν τὸ πτώμα τοῦ Πυραΐχμη μὲ δύο πουλάρια καὶ τὸ ἄφησε ἄθραφτο στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ἡράκλειου· αὐτὸ τὸ μέρος ἔκτοτε ὀνομάζεται «τὰ πουλάρια τοῦ Πυραΐχμη» καὶ ἐκεῖ ἀκούγεται ἡ ἦχώ ἀπὸ χλιμιντρίσματα τῶν ἀλόγων ὅταν πᾶνε νὰ πιοῦν νερό².

γ. Ἡ Ἡρα θυμωσε μὲ τίς ὑπερβολὲς τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τοῦ σάλεψε τὰ μυαλά. Ἐκεῖνος πρῶτα ἐπιτέθηκε στὸ πολυαγαπημένο του ἀνιψιὸ καὶ γιὸ τοῦ Ἰφικλῆ Ἰόλαο, ὁ ὁποῖος κατάφερε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὰ ἄγρια χτυπήματα τοῦ Ἡρακλῆ. Ἐπειτα, περνώντας ἐξί ἀπὸ τοὺς δικούς του γιούς γιὰ ἐχθρούς, τοὺς σκότωσε μὲ τὰ βέλη του καὶ τοὺς πέταξε μέσα στὴ φωτιά μαζί μὲ τοὺς ἄλλους δύο γιούς τοῦ Ἰφικλῆ, τὴν ὥρα ποῦ ἐκτελοῦσαν στρατιωτικὲς ἀσκήσεις. Οἱ Θηβαῖοι κάθε ὀκτῶ χρόνια διοργάνωναν γιορτὲς πρὸς τιμὴν αὐτῶν τῶν ὀκτῶ ἀρματωμένων θυμάτων. Κατὰ τὴν πρώτη μέρα τῆς γιορτῆς προσφέρονταν θυσίες καὶ ὀλονυχτίς ἀνάβαν πυρές· κατὰ τὴ δεύτερη μέρα διοργάνωναν ἐπικήδειους ἀγῶνες ὅπου ὁ νικητὴς στεφανωνόταν μὲ στεφάνι μυρτιάς. Οἱ ἑορτάζοντες ἀναπολοῦσαν θλιμμένοι πόσο ἐνδοξο μέλλον περίμενε τοὺς γιούς τοῦ Ἡρακλῆ. Ὁ ἕνας θὰ βασιλεῦε στὸ Ἀργεὺς ἀκολουθώντας τὸν Εὐρυσθέα στὸ θρόνο, ὁ Ἡρακλῆς μάλιστα τοῦ εἶχε ρίξει κιόλας τὴ λεοντὴ του στοὺς ὤμους· ὁ δεύτερος προοριζόταν γιὰ βασιλιάς τῆς Θήβας καὶ ὁ Ἡρακλῆς τοῦ εἶχε ἤδη δώσει τὸ ἀμυντικὸ ρόπαλο, τὸ ἀπατηλὸ δῶρο τοῦ Δαίδαλου· στὸν τρίτο εἶχε τάξει τὴν Οἰχαλία ποῦ ὁ

ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς κατέστρεψε κατόπιν. Γιά ὅλους εἶχαν ἐξασφαλιστεῖ οἱ πιό ὁμορφες νύφες — καί συνθήκες μέ τήν Ἀθήνα, τή Θήβα καί τή Σπάρτη. Τόσο πολύ ἀγαποῦσε ὁ Ἡρακλῆς αὐτούς τοὺς γιούς του, ὥστε πολλοὶ ἀμφισβητοῦν τήν ἐνοχή του προτιμώντας νά πιστεύουν ὅτι σκοτώθηκαν ὑπὸ ἀπό τοὺς φιλοξενούμενους τοῦ Ἡρακλῆ: ἀπό τόν Λύκο ἴσως ἢ ἀπό τόν Αὐγεία, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Σωκράτης³.

δ. Μόλις ὁ Ἡρακλῆς ξαναβρῆκε τὰ λογικά του κλείστηκε σέ ἓνα σκοτεινὸ δωμάτιο γιὰ μερικές μέρες ἀποφεύγοντας ὅποιαδήποτε ἀνθρώπινη παρουσία· ὕστερα ἀπὸ τὸν ἐξαγνισμό πού τοῦ ἔκανε ὁ βασιλιάς Θέσπιος, ὁ Ἡρακλῆς πῆγε στοὺς Δελφούς γιὰ νά ρωτήσῃ τί ἔπρεπε νά κάνει. Ἡ Πυθία ἀποκαλώντας τον γιὰ πρώτη φορά Ἡρακλῆ καί ὄχι Παλαίμονα τόν συμβούλεψε νά μετακομίσει στήν Τίρυνθα, νά ὑπηρετήσῃ ἐκεῖ τόν Εὐρυσθέα ἐπὶ δώδεκα χρόνια καί νά ἐκτελέσῃ ὅποια ἔργα κι ἂν τοῦ ἀναθέσει· ἡ ἀμοιβή του θά εἶναι ἡ ἀθανασία. Ὅλα αὐτὰ βύθισαν τόν Ἡρακλῆ σέ βαθιά ἀπελπισία ἐπειδὴ ἀπεχθανόταν ἀκόμα καί τήν ιδέα νά ὑπηρετήσῃ ἓναν ἄνθρωπο τόσο κατώτερο ἀπὸ τόν ἴδιον, δέν τολμοῦσε ὅμως νά ἐναντιωθεῖ στὸν Δία, τόν πατέρα του. Πολλοὶ φίλοι τοῦ παραστάθηκαν στή δύσκολη κατάσταση πού τελικά, ὅταν ὁ πόνος του ἔγινε πιό ἀπαλός μετὰ τὸ χρόνο πού περνοῦσε, ἀνήγγειλε στὸν Εὐρυσθέα ὅτι τίθεται στή διάθεσή του⁴.

ε. Κατ' ἄλλους ὁ Ἡρακλῆς ἔχασε τὰ λογικά του καί σκότωσε τὰ ἴδια του τὰ παιδιά μόνο ἀφοῦ γύρισε ἀπὸ τὸν Τάρταρο· λένε ἐπίσης ὅτι σκότωσε καί τή Μεγάρα καί ὅτι ἡ Πυθία τότε τοῦ εἶπε:

— Δεν θά λέγεσαι πιά Παλαίμων! Ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων σέ ὀνομάζει Ἡρακλῆ, ἐπειδὴ ἀπὸ τήν Ἡρα θά ἀποκτήσεις ἀθάνατη φήμη ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους! — σάν νά εἶχε προσφέρει κάποια μεγάλη ὑπηρεσία στήν Ἡρα.

Κατ' ἄλλους ὁ Ἡρακλῆς ἦταν ἐρωμένος τοῦ Εὐρυσθέα καί ἐκτέλεσε τοὺς δώδεκα Ἀθλους γιὰ νά τόν εὐχαριστήσῃ· ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται ὅτι θά δεχόταν νά τοὺς ἀναλάβει μόνο ἂν ὁ Εὐρυσθέας ἀκύρωνε τήν ἀπόφαση τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀμφιτρώνα⁵.

ζ. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς προετοιμαζόταν γιὰ τοὺς Ἀθλους, ὁ Ἑρμῆς τοῦ δώρισε ἓνα σπαθί κι ὁ Ἀπόλ-

λων ἓνα τόξο καί λειόκορμα βέλη στολισμένα μέ φτερά ἀετοῦ· ὁ Ἡφαιστος τοῦ χάρισε χρυσὸ θώρακα καί ἡ Ἀθηνά φορεσιά. Ἡ ὅτι ἡ Ἀθηνά τοῦ ἔδωσε τὸ θώρακα, ἐνῶ ὁ Ἡφαιστος τοῦ χάρισε χάλκινες περικνημίδες καί ἓνα κράνος σκληρὸ σάν διαμάντι. Προσθέτουν ἀκόμα ὅτι ἡ Ἀθηνά καί ὁ Ἡφαιστος βοήθησαν τόν Ἡρακλῆ προσπαθώντας νά ξεπεράσουν ὁ ἓνας τόν ἄλλον· ἡ Ἀθηνά τοῦ ἔδωσε τὴ χαρὰ τῶν εἰρηνικῶν ἀπολαύσεων· ὁ Ἡφαιστος τοῦ χάρισε προστασία ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου. Τό δῶρο τοῦ Ποσειδῶνα ἦταν δύο ἄλογα, τοῦ Δία μιὰ θαυμάσια ἀδιαπέραστη ἀσπίδα. Στὴν ἐπιφάνειά της εἶχαν δουλευτεῖ πολλές ἱστορίες μέ σμάλτο, ἐλεφαντόδοντο, ἤλεκτρο, χρυσὸ καί λαζούρι· δώδεκα φιδοκέφαλα ἦταν χαραγμένα στὸ κέντρο της καί, ὅποτε βρισκόταν στὴ μάχη ὁ Ἡρακλῆς, πρότειναν τὰ φαρμακερὰ δόντια τους καί κατατρόμαζαν τοὺς ἀντίπαλους⁶. Ὡστόσο ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Ἡρακλῆς περιφρονοῦσε τὸ θώρακα, ἀκόμα καί δόρυ σπάνια κουβαλοῦσε ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο Ἀθλο· τοῦ ἔφτανε τὸ ρόπαλο, τὸ τόξο καί ἡ φαρέτρα γεμάτη βέλη. Ἀκόμα καί τὸ ρόπαλο πού τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Ἡφαιστος μέ τὴ χάλκινη ἀκρὴ μόλις πού τὸ χρησιμοποίησε προτιμώντας νά κόβει μόνος του ρόπαλο ἀπὸ ἀγριελιά: πρῶτα στὸν Ἑλικώνα, ὕστερα στή Νεμέα. Τό δεύτερο ρόπαλο ἀργότερα τὸ ἀντικατέστησε μέ ἓνα τρίτο, πάλι ἀπὸ ἀγριελιά, πού τὸ ἔκοψε στήν παραλία τοῦ Σαραωνικοῦ· αὐτὸ τὸ ρόπαλο εἶχε ἀκουμπήσει στὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμῆ ὅταν ἐπισκέφτηκε τήν Τροϊζήνα. Τό ρόπαλο φύτρωσε στή γῆ, βλάστησε καί ἔγινε ἐπιβλητικὸ δέντρο⁷.

η. Ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Ἡρακλῆ Ἰόλαος συμμετεῖχε στοὺς Ἀθλους ὡς ἡνιόχός του ἢ κουβαλώντας τήν ἀσπίδα του⁸.

1. Σχολιαστής στοὺς Ἰσθμιοὺς τοῦ Πινδάρου Δ 114 καί 61· Ἀπολλόδωρος Β 4, 11· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 10· Ὑγίνος Μύθος 31· Τζέτζης Εἰς τὸν Λυκόφρονα 38.

2. Πλούταρχος Συναγωγὴ ἱστοριῶν παραλλήλων 7.

3. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 11· Ἀπολλόδωρος Β 4, 12· Πίνδαρος δ.π.· Εὐριπίδης Ἡρακλῆς 462 κέξ· Λυσίμαχος, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ στοὺς Ἰσθμιοὺς τοῦ Πινδάρου Δ 114.

4. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 10-11· Ἀπολλόδωρος δ.π.

5. Εὐριπίδης Ἡρακλῆς 1 κέξ, καί 1000 κέξ· Τζέτζης Εἰς τὸν Λυκόφρονα 38 καί 662-3· Διότιμος Ἡρακλεία, παρατίθεται στὸν Ἀθηναῖο ΙΓ 8.

6. Ἀπολλόδωρος Β 4, 11· Ἡσίοδος Ἀσπίς Ἡρακλέους 122 κέξ., 141 κέξ. καὶ 318-9· Πausanίας Ε 8, 1.
7. Εὐριπίδης Ἡρακλῆς 159 κέξ.· Ἀπολλώνιος Ρόδος Α 1196· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 14· Θεόκριτος Εἰδύλλια ΚΕ· Ἀπολλόδωρος Β 4, 11· Πausanίας Β 31, 10.
8. Πλούταρχος Ἑρωτικός 17, Πausanίας Ε 8, 1 καὶ 17, 4· Εὐριπίδης Ἡρακλεΐδαι 216.

1. Ἡ δικαιολογία γιὰ τὴ θυσία τῶν παιδιῶν στὴν Κλασικὴ Ἐποχὴ ἦταν ἡ τρέλα (βλ. 27. ε καὶ 70. η)· ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἔκαιγαν ζωντανούς τοὺς ἀντικαταστάτες νεαροὺς τοῦ ἱεροῦ βασιλῆα (βλ. 42. 5, 81. 8 καὶ 156. 2), ὅταν ἐμφανίζοντο ὁ βασιλεὺς πάλι γιὰ νὰ ἀπαιτῇ ἄλλη μιά φορά τὸ θρόνο, ἀφοῦ ἐπὶ ἓνα εἰκοσιτετράωρο εἶχε παραμείνει σὲ κρύπτη σὰν νὰ εἶχε πεθάνει.

2. Ὁ θάνατος τοῦ Πυραΐχμη, πού τὸν ἔσκιαν ἄγρια ἄλογα στά δύο, δὲν εἶναι κάτι καινούριο. Ἡ ἐπωνυμία Παλαίμων ταυτίζει τὸν Ἡρακλῆ μέ τὸν κορίνθιο Μελικέρτη, ὁ ὁποῖος θεοποιήθηκε μέ τὸ ὄνομα Παλαίμων· ὁ Μελικέρτης ἦταν ὁ Μελκάρθ, ὁ «προστάτης τῆς πόλης», ὁ Ἡρακλῆς τῆς Τύρου. Οἱ ὀκτώ Ἀλκαίδες ἦταν μάλλον μέλη χορευτικῆς ομάδας σπαθιοῦ, ἡ παράσταση τῶν ὁποίων τελείωνε μέ τὴν ἀνάσταση τοῦ θύματος, ὅπως καὶ τῶν ὀκτῶ μαυριτανῶν χορευτῶν στό Ἀγγλικό Χριστουγεννιάτικο Δράμα. Ἡ μυρτιά ἦταν τὸ δέντρο τοῦ δέκατου τρίτου εἰκοσιοκταήμερου μήνα καὶ συμβόλιζε τὴν ἀποχώρηση· ἡ ἀγριελιά ἦταν τὸ δέντρο τοῦ πρώτου μήνα καὶ σήμαινε τὴν ἀρχή (βλ. 119. 2). Οἱ ὀκτὼ γιοὶ τοῦ Ἡλεκτρίωνα (βλ. 118. α) ἦταν πιθανότατα μιά παρόμοια χορευτικὴ ομάδα στίς Μυκῆνες.

3. Οἱ ὁμοφυλοφιλικές σχέσεις τοῦ Ἡρακλῆ μέ τὸν Ὑλα, τὸν Ἰόλαο καὶ τὸν Εὐρυσθέα, καθὼς καὶ ὁ πολυτελής θῶρακας ἀναφέρει γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τίς συνήθειες τοῦ θηβαϊκοῦ στρατοῦ. Στὸν ἀρχαῖο μῦθο ὁ Ἡρακλῆς εἶχε ἐρωτευτεῖ προφανῶς τὴν κόρη τοῦ Εὐρυσθέα καὶ ὄχι τὸν ἴδιον. Οἱ Δώδεκα Ἀθλοὶ τοῦ Ἡρακλῆ μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ταυτίστηκαν μέ τὰ δώδεκα σημεῖα τοῦ Ζωδιακοῦ Κύκλου, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Σέρβιος, μολονότι δὲν ἀναφέρουν δώδεκα ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, οὔτε καὶ ἡ σειρά τους συμπίπτει μέ τὴ σειρά τῶν σημάτων τοῦ Ζωδιακοῦ Κύκλου. Ὁ Πελαγός Ἡρακλῆς ἔπρεπε πιθανότατα νὰ διαβαίνει τὸ ἔτος τῶν δεκατριῶν μηνῶν ὅμοια μέ τὸν κελτικὸ Θεὸ τοῦ Ἑτους πού δοξάζουν στό ἱρλανδικὸ ἔργο Μπαλάντα τοῦ Ἀμερίγκο. Στούς ἱρλανδικούς καὶ οὐαλικούς μύθους τὰ σύμβολα τῶν μηνῶν ἀκολουθοῦσαν τὴν ἐξῆς σειρά: ἐλάφι ἢ ταῦρος, πλημμύρα, ἀέρας, δροσο-

σταλίδα, γεράκι, ἄνθος, πυρά, δόρυ, σολωμός, λόφος, ἀγριόκαπρος, κύμα καὶ φίδι τῆς θάλασσας. Ἀντίθετα, στὸ βαβυλωνιακὸ ἔπος τοῦ Γιλγαμές οἱ διαφορές περιπέτειες τοῦ Γιλγαμές σχετίζονται μέ τὰ ζωδιακὰ σημεῖα, καὶ ὁ Ἡρακλῆς τῆς Τύρου ἔχει πολλὰ κοινὰ μέ τὸν Γιλγαμές. Παρά τὴν ἀποψη τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσίοδου, πιθανότατα οἱ παραστάσεις πάνω στίς ἀρχαῖες ἀσπίδες δὲν ἦταν ἐκπληκτικά καλλιτεχνήματα, ἀλλὰ πρωτόγονα σκαριφήματα χαρᾶ γμένα σπειροειδῶς πού ἀναφέρονταν στὴν καταγωγή καὶ στὴ σειρά τοῦ κατόχου τους.

4. Ἀναμφιβόλως οἱ Δώδεκα Ὀλύμπιοι πλημύρισαν τὸν Ἡρακλῆ δῶρα μέ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἱεροῦ γάμου του, τὰ ὁποῖα τοῦ πρόσφεραν μέ τὴν ἱερεία γυναῖκα του - τὴν Ἀθηνά, τὴν Αὐγή, τὴν Ἰόλη, ἡ ὅπως ἀλλιῶς λεγόταν — εἶτε μέ τοὺς βοηθοὺς τῆς ἱερείας (βλ. 81.1). Στὸ μῦθο αὐτό ὁ Ἡρακλῆς ἀρματώνεται προετοιμαζόμενος γιὰ τοὺς Ἀθλοὺς του, δηλαδὴ γιὰ τοὺς τελετουργικούς ἀγῶνες του καὶ τὰ μαγικά κατορθώματά του.

123

ΠΡΩΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: Ο ΛΕΩΝ ΤΗΣ ΝΕΜΕΑΣ

Ο ΠΡΩΤΟΣ Ἀθλος πού ἀνέθεσε ὁ Εὐρυσθέας στὸν Ἡρακλῆ, μόλις ἐκεῖνος ἐγκαταστάθηκε στὴν Τίρυνθα, ἦταν νὰ σκοτώσει καὶ νὰ γδάρει τὸν Λέοντα τῆς Νεμέας ἢ τῶν Κλεωνῶν, θηρίο τεράστιο, ἄτρωτο ἀπὸ τὸ σίδερο, τὸ χαλκὸ καὶ τὴν πέτρα¹.

β. Σύμφωνα μέ τὴ γνώμη μερικῶν αὐτὸ τὸ λιοντάρι ἦταν βλαστὰρι τοῦ Τυφώνα, ἡ τῆς Χίμαιρας καὶ τοῦ σκύλου Ὀρθρου. Ἄλλοι λένε ὅτι τὸ γέννησε ἡ Σελήνη, μέ ἓνα ρίγος φρίκης ὅμως τὸ πέταξε κάτω στὴ γῆ στό ὄρος Τρητό, κοντὰ στὴ Νεμέα, δίπλα σὲ μιά ἀμφίστομη σπηλιά. Ὑστερα τὸ ἔστρεψε ἐναντίον τοῦ ἴδιου της τοῦ λαοῦ ὡς τιμωρία ἐπειδὴ δὲν τῆς προσέφεραν κάποια θυσία, ἀλλὰ τίς περισσότερες ταλαιπωρίες τράβηξαν οἱ Βαμβίνιοι².

γ. Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Σελήνη δημιούργησε τὸ λιοντάρι κατ' ἐντολή τῆς Ἡρας ἀπὸ τὸν ἀφρό τῆς θάλασσας καὶ ὕστερα τὸ ἔκλεισε σὲ ἓνα μεγάλο κιβώτιο, τὸ ὁποῖο ἡ Ἴρις ἔσυρε στά ὄρη τῆς Νεμέας δένοντάς το στὴ ζώνη της. Ὁ Τρητὸς πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ μιά κόρη τοῦ Ἀσωποῦ ἢ τοῦ Δία καὶ τῆς Σελήνης. Ἡ σπηλιά τοῦ λιονταριοῦ φαίνε-

ται ακόμα και σήμερα τρία χιλιόμετρα περίπου από τη Νεμέα³.

δ. Φτάνοντας στις Κλεωνές, ανάμεσα στην Κόρινθο και στο "Αργος, ο "Ηρακλής φιλοξενήθηκε στο σπίτι ενός μεροκαματιάρη ή βοσκού ονόματι Μόλορχου, του οποίου ο γιός είχε σκοτωθεί από το λιοντάρι. "Όταν ο Μόλορχος θέλησε να εξευμενίσει την "Ηρα θυσιάζοντάς της κριάρι, ο "Ηρακλής δέν τόν άφησε.

— Πέριμενε τριάντα μέρες, του είπε. "Αν επιστρέψω σώος, θυσιάσε το κριάρι προς τιμήν του Δία Σωτήρα. "Αν δέν επιστρέψω, θυσιάσέ το προς τιμήν μου, σάν σέ ήρωα.

ε. Τό μεσημέρι έφτασε ο "Ηρακλής στη Νεμέα, δέν βρήκε όμως κανένα να του δείξει τό δρόμο επειδή τό λιοντάρι είχε έξοντώσει όλους τούς κατοίκους τής περιοχής· ούτε και ίχνη του βρήκε. Πρώτα έψαξε τό όρος "Απέσαντα — ονομάστηκε έτσι από τό βοσκό "Απέσαντα πού τόν είχε σκοτώσει τό λιοντάρι, κατ' άλλους από τό γιό του "Ακρισί-ου "Απέσαντα πού είχε πεθάνει από δαγκωματιά φιδιού στη φτέρνα — ύστερα σκαρφάλωσε στον Τρητό και δέν άργησε να δει τό λιοντάρι να επιστρέφει στη σπηλιά του πασαλεμμένο στο αίμα των θυμάτων εκείνης τής μέρας⁴. "Ο "Ηρακλής έκτόξευσε ένα σωρό βέλη εναντίον του, τά βέλη όμως έξοστρακίστηκαν στο χοντρό δέρμα του λιονταριού χωρίς να του προκαλέσουν ζημιά· τό θηρίο χάσμουρήθηκε, έγλειψε τά χείλη του και ο "Ηρακλής του ρίχτηκε μέ τό σπαθί, αλλά τό σπαθί στράβωσε, σάν να ήταν από μολύβι. Τέλος σήκωσε τό ρόπαλό του και χτύπησε τόσο δυνατά τή μουσούδα του θηρίου, ώστε εκείνο κατέφυγε στην άμφοστομη σπηλιά του, όχι από τόν πόνο, αλλά επειδή βούιζαν τά άφτια του. Ρίχνοντας ένα λυπημένο βλέμμα στο διαλυμένο του ρόπαλο, ο "Ηρακλής έκλεισε τή μία είσοδο τής σπηλιάς και εισέβαλε από τήν άλλη. Τώρα πιά ήξερε ότι κανένα όπλο δέν έπιανε τό λιοντάρι και του ρίχτηκε μέ τά χέρια. Μολονότι τό λιοντάρι του έκοψε τό ένα δάχτυλο, ο "Ηρακλής τελικά κατόρθωσε να αρπάξει τό θηρίο από τό λαιμό και να τό πνίξει⁵.

ζ. Κουβαλώντας τό κουφάρι στους ώμους ο "Ηρακλής ξεκίνησε για τίς Κλεωνές, όπου έφτασε τήν τριακοστή μέρα ακριβώς και βρήκε τόν Μόλορχο έτοιμο να θυσιάσει προς τιμήν του θυσία ήρωα· αντί για αυτό θυσίασαν μαζί τό κριάρι

στον Δία Σωτήρα. "Όταν τελείωσαν ο "Ηρακλής έκοψε καινούριο ρόπαλο και άφου έπέφερε μερικές αλλαγές στα Νέμεα — μέχρι τότε διοργανώνονταν προς τιμήν του "Οφέλη-τη και έκτοτε προς τιμήν του Δία — κουβάλησε τό κουφάρι στις Μυκήνες. "Ο Ευρυσθέυς όχι μόνον άπόρησε αλλά κατα-τρόμαξε κιόλας και απαγόρευσε στον "Ηρακλή να ξαναπα-τήσει στην πόλη· από τότε οι καρποί των "Αθλων του έπρεπε να επιδεικνύονται έξω από τίς πύλες τής πόλης⁶.

η. Για λίγο ο "Ηρακλής δέν μπορούσε να σκαρφιστεί πώς να γδάρει τό λιοντάρι, ώσπου, ύστερα από τεϊκή έμπνευση, κατάλαβε ότι έπρεπε να χρησιμοποιήσει τά κο-φτερά νύχια του ίδιου του θηρίου· δέν άργησε λοιπόν να φορέσει τήν αδιαπέραστη λεοντή σάν άρματωσιά και τό κεφάλι του θηρίου για κράνος. "Ο Ευρυσθέυς από τή μεριά του πρόσταξε τούς χαλκουργούς να του φτιάξουν χάλκινο πιθάρι όπου κρυβόταν όποτε του ανακοίνωναν τήν άφιξη του "Ηρακλή, ενώ του παράγγελλε τίς έντολές του μέ κήρυκα —έναν από τούς γιούς του Πέλοπα, ονόματι Κοπρέα, τόν όποιο εκείνος είχε εξαγνίσει από φόνο⁷.

θ. Τίς διακρίσεις πού του άπένιμε ή Νεμέα, ο "Ηρα-κλής τίς παραχώρησε άργότερα στους πιστούς κλεωνείς συμμάχους του, οι όποιοι πολέμησαν στο πλευρό του κατά τόν πόλεμο τής "Ηλιδας και έχασαν τριακόσιες εξήντα πολεμιστές. "Όσον άφορά τόν Μόλορχο, ο "Ηρακλής ίδρυσε προς τιμήν του τή γειτονική Μολορχία και φύτεψε τό δάσος τής Νεμέας όπου έκτοτε διοργανώνονται τά Νέμεα⁸.

ι. "Ο "Ηρακλής δέν ύπηρεξέ ο μοναδικός ήρωας πού έπνιξε λιοντάρι εκείνο τόν καιρό. Τό κατόρθωσε κι ένας από τούς φίλους του, ο Φύλιος, ως πρώτο άθλο από τούς τρεις πού του είχε ζητήσει να έκτελέσει ο έρωμένος του Κύκνος, γιός του "Απόλλωνα και τής "Υρίας. "Επί πλέον έπρεπε να άντιμετωπίσει κάποια φρικαλέα ανθρωποφάγα πουλιά, σάν όρνια, και άφου εξημερώσει έναν άγριο ταύρο, να τόν οδηγή-σει στο βωμό του Δία. Μόλις πραγματοποιήσε και τούς τρεις άθλους, ο Κύκνος άπαίτησε ακόμη και τό μοσχάρι πού είχε κερδίσει ο Φύλιος ως έπαθλο σε κάποιους νεκρικούς άγώνες. "Ο "Ηρακλής τόν συμβούλεψε να άρνηθεί και να ζητήσει από τόν Κύκνο να κρατήσει τήν άρχική του υπόσχε-ση. "Απελπισμένος ο Κύκνος πήδησε σε μία λίμνη πού

ἐκτοτε ὀνομάσθηκε λίμνη Κύκνος. Ἡ μητέρα του Ὑρία τὸν ἀκολούθησε στὸ θάνατό του, καὶ μεταμορφώθηκαν σὲ κύκνοι καὶ οἱ δύο⁹.

1. Ἀπολλόδωρος Β 5, 1· Οὐαλέριος Φλάκκος Ι 34· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 11.
2. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Ἡσίοδος *Θεογονία* 326 κέξ.· Ἐπιμενίδης *Ἀποσπασμα* 5· παρατίθεται στὸ *Περὶ Ζώων Ἰδιότητος* τοῦ Αἰλιανοῦ ΙΒ 7· Πλούταρχος *Περὶ τοῦ ἐμφανιμένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης* 24· Σέρβιος στὴν *Αἰνείδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 295· Ὑγίνος *Μύθος* 30· Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΕ 200 κέξ.
3. Δημόδοκος *Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡρακλῆ* Α, παρατίθεται στὸ *Περὶ ποταμῶν* τοῦ Πλούταρχου 18· Πausanias Β 15, 2-3· Σχολιαστὴς στοὺς *Νεμεονίκους* τοῦ Πινδάρου, *Ὑπόθεσις*.
4. Στράβων Η 6, 19· Ἀπολλόδωρος Β 5, 1· Σέρβιος στὰ *Γεωργικά* τοῦ Βιργιλίου III 19· Λακτάντιος στὴ *Θηβαΐδα* τοῦ Στατίου IV 161· Πλούταρχος δ.π.· Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΕ 211 κέξ.
5. Βακχυλίδης ΙΓ 53· Θεόκριτος δ.π.· Πτολεμαῖος δ' Ἡφαιστίωνος, παρατίθεται στὸ Φώτιο 474 σ.· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 11· Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 153.
6. Ἀπολλόδωρος δ.π. καὶ Β 4, 11· Σχολιαστὴς στοὺς *Νεμεονίκους* τοῦ Πινδάρου, *Ὑπόθεσις*.
7. Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΕ 272 κέξ.· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 11· Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 359 κέξ.· Ἀπολλόδωρος δ.π.
8. Αἰλιανὸς *Ποικίλη ἱστορία* IV 5· Στέφανος Βυζάντιος λ. *Μολορχία*· Βιργίλιος *Γεωργικά* III 19· Σέρβιος στὰ *Γεωργικά* τοῦ Βιργιλίου III 19.
9. Ἀντωνίνος Λιβεράλις *Μεταμορφώσεων συναγωγή* 12· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* VII 371 κέξ.

1. Ὁ τελετουργικὸς ἀγώνας τοῦ ἱεροῦ βασιλιᾶ μέ τὰ ἄγρια θηρία ἀποτελοῦσε συνήθεια κατὰ τὴν τελετὴ τῆς στέψης στὴν Ἑλλάδα, στὴ Μικρὰ Ἀσία, στὴ Βαβυλώνα καὶ στὴ Συρία, καὶ κάθε ἄγριο θηρίο ἀντιπροσώπευε μιὰ ἐποχὴ τοῦ ἔτους. Ὁ ἀριθμὸς τοὺς ἐξαρτιόταν ἀπὸ τὸ ἡμερολογιακὸ σύστημα: στὰ ἔτη τῶν τριῶν ἐποχῶν μπορούσε νὰ ἀποτελεῖται λογουχάρη ἀπὸ λιοντάρη, γίδα καὶ φίδι, ὅπως ἡ Χίμαιρα (βλ. 75.2) — γι' αὐτὸ τὸ λόγο λέγεται ὅτι ὁ Λέων τοῦ Κιθαιρώνα ἦταν παιδί τῆς Χίμαιρας ἀπὸ τὸν Ὀρθρο, τὸν Σκύλο — ἀστέρα (βλ. 34.3) — ἡ ἀπὸ ταῦρο, λιοντάρη καὶ φίδι — οἱ ἐποχικὲς ἐπιφάνειες τοῦ Διόνυσου σύμφωνα μέ τίς ἐποχές τοῦ ἔτους, κατὰ τὸν Εὐριπίδη (*Βάκχες*) —, ἡ ἀπὸ λιοντάρη, ἄλογο καὶ σκύλο, ὅπως τὰ τρία κεφάλια τῆς Ἑκάτης (βλ. 31.7). Στὰ ἔτη τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τὰ τέσσερα ζῶα μπορούσαν νὰ εἶναι ταῦρος,

κρίαρι, λιοντάρη καὶ φίδι, ὅπως τὰ τέσσερα κεφάλια τοῦ Φάνη (βλ. 2.β) πού περιγράφονται στὰ *Ὀρφικά Ἀποσπάσματα* (63), ἡ ταῦρος, λιοντάρη, ἀέτος καὶ σεραφεῖμ, ὅπως στὸ δράμα τοῦ Ἰεζεκιήλ (*Ἰεζεκιήλ* Α)· ἡ, ἀκόμα πιὸ ἀπλά, ταῦρος, λιοντάρη, σκορπιός καὶ νεροφίδι, δηλαδὴ τὰ τέσσερα ζωδιακὰ σημεῖα ὅπου τοποθετοῦνται οἱ ἡμεριεῖς καὶ τὰ ἡλιοστάσια. Κρίνοντας ἀπὸ τὸν Πρῶτο, τὸν Τέταρτο, τὸν Ἑβδομο καὶ τὸν Ἐνδέκατο Ἀθλο, αὐτὰ τὰ τέσσερα τελευταῖα πρέπει νὰ ἦταν τὰ ζῶα πού μαζί τους πάλεψε ὁ Ἡρακλῆς, μόνο τὸ σκορπιό ἀντικατέστησαν μέ κάτρη· ὁ σκορπιός διατηρήθηκε μόνο στὴν ἱστορία ἐνός ἄλλου Ἡρακλῆ, τοῦ Ὡρίωνα, στὸν ὅποιο προσέφεραν μιὰ πριγίπισσα ἀν σκότωνα ὀριζμένα ἄγρια θηρία (βλ. 41.α-δ). Ἰδια περίπτωσις ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Κύκνου καὶ τοῦ Φύλιου — μόνο πού ἀπρόσμενα στὴ θέσι τοῦ φιδιού ἐμφανίζονται ὄρνια —, ἀλλὰ ὁ Ὀβίδιος καὶ ὁ Ἀντωνίνος Λιβεράλις ἔδωσαν ὁμοφυλοφιλικὴ χροιά στὴν ὑπόθεσι. Θεωρητικὰ ὁ βασιλιάς κατανικνόντας ἕνα ἕνα τὰ θηρία ἀποκοτοῦσε ἐξουσία πάνω στὴν ἐποχὴ τὴν ὁποία κυβερνοῦσαν τὰ ζῶα. Στὴ γενέτειρα τοῦ Ἡρακλῆ, τὴ Θήβα, ἡ Σφίγξ - θεὰ ἐξουσίαζε ἕνα ἔτος ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ἐποχές καὶ ἦταν φτερωτὸ λιοντάρη μέ φιδίσια οὐρά (βλ. 105.ε)· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἡρακλῆς φοροῦσε λεοντὴ καὶ κράνος ἀπὸ κεφάλι λιονταριοῦ καὶ ὄχι ταῦρου ὅπως ὁ Μίνως (βλ. 98.2). Μαζί μέ τὰ ἄλλα ἡμερολογιακὰ ζῶα καὶ τὸ λιοντάρη βρισκόταν στὴ βάρκα τῆς Νέας Σελήνης: πιθανότατα στὴν ἴδια εἰκόνα βασίστηκαν οἱ ἱστορίες γιὰ τὸν Νῶε καὶ τὸν Κατακλυσμό, καθὼς καὶ γιὰ τὸν Διόνυσο καὶ τοὺς πειρατές (βλ. 27.5), καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγαν ὅτι τὸ λιοντάρη νικῆθηκε ἀπὸ τὴ Σελήνη.

2. Ὁ Φώτιος ἀμφισβητεῖ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἔχασε τὸ δάχτυλό του παλεύοντας μέ τὸ λιοντάρη· ὁ Πτολεμαῖος δ' Ἡφαιστίωνος λέει (*Καινὴ Ἱστορία* II) ὅτι ὁ Ἡρακλῆς δηλητηριάστηκε ἀπὸ σαλάχι (βλ. 171.3). Φαίνεται ὅμως πιθανότερο νὰ δάγκωσε τὸ δάχτυλό του ὁ ἴδιος γιὰ νὰ ἐξευμενίσει τὰ πνεύματα τῶν παιδιῶν του — ὅπως ὁ Ὀρέστης ὅταν τὸν καταδίδωκαν οἱ Ἐρινύες τῆς μητέρας του. Ἀμφίστομη σπηλιά ἀναφέρεται καὶ στὴν *Ὀδύσεια* (ν 103 κέξ.), κοντὰ τῆς κοιμήθηκε ὁ Ὀδυσσεύς στὴν ἀκτὴ ἐπιστρέφοντας στὴν Ἰθάκη, στὸ λιμάνι τοῦ Φόρκυνος. Ἡ βορινὴ εἰσοδος τῆς σπηλιᾶς ἦταν τῶν ἀνθρώπων, ἡ νότια τῶν θεῶν μέσα ὑπῆρχαν δίωτα πύλαρα πού χρησιμοποιεῖσαν γιὰ κυψέλες, πέτρινες λεκάνες καὶ πηγές μέ ἄφθονα νερά. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ πέτρινοι ἀργαλειοὶ — σταλακτίτες; — ὅπου οἱ Ναϊάδες ὕφαιναν πορφύρες. Ἄν ὁ Πορφύριος (*Περὶ τοῦ ἀντρου τῶν Νυμφῶν*) ἔχει δίκιο ὅταν ἰσχυρίζεται ὅτι σὲ τοῦτῃ τῇ σπηλιά συνέβαιναν νεκρικές τελετουργίες καὶ θεϊκὲς παλιγγενεσίες, τότε οἱ πέτρινες λεκάνες χρησιμοποιεῖσαν γιὰ τὴ συγκέντρωσις τοῦ αἵματος καὶ οἱ πηγές γιὰ τὸν καθαρισμό. Σὲ αὐτὴ

τὴν περίπτωση τὰ πιθάρια ἦταν ταφικά ἀγγεῖα, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα τριγυροῦσαν πετώντας σάν τίς μέλισσες οἱ ψυχές (βλ. 90. 3), ἐνῶ οἱ Ναϊάδες (οἱ κόρες τοῦ θανατοθεοῦ Φόρκυος ἢ Orcus) ἦταν οἱ Μοῖρες πού ὕφαιναν ροῦχα μέ τὰ βασιλικά ἐμβλήματα τῆς φυλῆς γιὰ τὸν ἀναγεννημένο (βλ. 10. 1). Ἡ σπηλιά τοῦ Λέοντα τῆς Νεμέας εἶχε δύο εἰσόδους, ἐπειδὴ ὁ Ἡρακλῆς μέ τὸν Πρῶτο ἄθλο ξεκίνησε πρὸς τὸν τελετουργικὸ τοῦ θάνατο γιὰ νὰ γίνεῖ ἀθάνατος καὶ νὰ παντρευτεῖ τὴ θεά Ἥβη.

3. Ὁ θάνατος τῶν τριακοσίων ἐξήντα Κλεωναίων ὑποδηλώνει κάποιον ἡμερολογιακὸ μυστήριον — ἀκριβῶς τόσες μέρες ἀποτελοῦσαν τὸ αἰγυπτιακὸ Ἱερό Ἔτος, ἂν ἀφαιρέσουμε τίς πέντε ἡμέρες ἀφιερωμένες στὸν Ὅσιρη, στὴν Ἰσιδα, στὴν Νέφθυδα, στὸν Σέτ καὶ στὸν Ὡρο. Ἡ τροποποίηση τῶν Νεμέων ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ ἴσως συνεπαγόταν κάποια τροποποίηση τοῦ τοπικοῦ ἡμερολογιακοῦ συστήματος.

4. Ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν — ὅπως ὁ Οἰνοπίων ἀπὸ τὴν Ὑρία, ὁ ἐχθρὸς τοῦ Ὠρίωνα — κατέφυγε σὲ χάλκινο πιθάρι καὶ ξεμύτισε μόνον ὅταν πέρασε ὁ κίνδυνος, σημαίνει πῶς μιὰ φορὰ τὸ χρόνο παρίστανε τὸν νεκρὸ, γιὰ μιὰ μέρα βασίλευε ὁ ἀναπληρωτὴς του κι ἐπειτα ἐκεῖνος ἐμφανιζόταν πάλι. Τὰ παιδιὰ τοῦ Ἡρακλῆ ἦταν τέτοιου εἶδους ἀναπληρωτές (βλ. 122. 1).

5. Ὁ Ἀπέσσας ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀμέτρητους πρῶτους ἥρωες πού τοὺς δάγκωσε ὀχιά στή φτέρνα. Μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μέ τὸν νεμέατη Ὀφέλτη (βλ. 106. η), ἂν καὶ δὲν γνωρίζουμε σὲ ποῖο μέρος τοῦ σώματός του τὸν δάγκωσε τὸ φίδι.

124

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΑΘΛΟΣ: Ἡ ΛΕΡΝΑΙΑ ὙΔΡΑ

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ἄθλος κατὰ διαταγὴ τοῦ Εὐρυσθέα ἦταν νὰ σκοτώσῃ ὁ Ἡρακλῆς τὴ Λερναία Ὑδρα, βλαστάρι τοῦ Τυφῶνα καὶ τῆς Ἐχιδνας, πού ἀναστήθηκε ἀπὸ τὴν Ἥρα γιὰ νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἡρακλῆ.

β. Ἡ Λέρνη βρίσκεται στὴν παραλία, σὲ ἀπόσταση ὀκτῶ περίπου χιλιόμετρων ἀπὸ τὸ Ἄργος. Πρὸς τὰ δυτικὰ ὑψωνόταν τὸ ὄρος Ποντίνος μέ τὸ ἱερό ἄλσος ἀπὸ πλατάνια πού ἐκτεινόταν μέχρι τὴ θάλασσα. Μέσα στό ἄλσος, σύνορα τοῦ ὁποῖου ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ ἦταν ὁ ποταμὸς Ποντίνος — ὁ Δαναὸς εἶχε ιδρύσει ἱερό πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς στίς ὄχθες του — καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ ποταμὸς Ἀμυμώνη, ἦταν

Πάνω: Τά βόδια του Γηρυόνη. (Κρατική Συλλογή 'Αρχαιοτήτων, Μόναχο).
Κάτω: 'Η πάλη του 'Ηρακλή με τόν Γηρυόνη. (Μουσείο 'Αρχαίας Μικροτεχνίας, Μόναχο).

Πίσω σελίδα: 'Η πάλη του 'Ηρακλή με τόν 'Αλκυονέα. 'Αγγειογραφία του 530-520 π.Χ. (Μουσείο Βατικανού, Ρώμη).

στημένα τά ἀγάλματα τῆς Δήμητρας, τοῦ Διόνυσου Σαώτης καί τῆς Πρόσυμνας, τροφῶ τῆς 'Ηρας· στήν ἀχρογιαλιά βρισκόταν τό λίθινο ἄγαλμα τῆς 'Αφροδίτης ἀφιερωμένο ἀπό τίς Δαναίδες. Κάθε χρόνο στή Λέρνα διοργανώνονταν ἀπόκρυφες νυχτερινές τελετές πρὸς τιμὴν τοῦ Διόνυσου, ὁ ὁποῖος σέ τοῦτο τό σημεῖο κατέβηκε στὸν Τάρταρο γιὰ νὰ φέρει πίσω τὴ Σεμέλη· ἐκεῖ κοντὰ διοργανώνονταν τά μυστήρια τῆς Λερναίας Δήμητρας στὸν περιφραγμένο χώρο ἀπὸ ὅπου κατέβηκαν ὁ 'Αδης καὶ ἡ Περσεφόνη στὸν Τάρταρο².

γ. Αὐτὴ τὴν καρπερὴ καὶ ἐερῆ περιοχὴ τρομοκρατοῦσε κάποτε ἡ 'Υδρα πού λημέριαζε κάτω ἀπὸ ἓνα πλατάνι στὶς ἐπτὰ πηγές τῆς 'Αμυμώνης καὶ ἐπισκεπτόταν συχνὰ τό κοντινὸ ἄπατο ἔλος τῆς Λέρνας — ὁ αὐτοκράτορας Νέρων προσπάθησε νὰ μετρήσει τό βάθος του ἀλλὰ ἀπέτυχε — πού στάθηκε ὁ τάφος πολλῶν ἀπρόσμενων ταξιδιωτῶν³. 'Η 'Υδρα εἶχε τεράστιο σῶμα σκυλόμορφο καὶ ὀκτῶ ἢ ἐννέα φιδοκέφαλα, μεταξύ τῶν ὁποίων τό ἓνα ἀθάνατο· μερικοὶ πίστευαν ὅτι εἶχε πενήντα κεφάλια, ἄλλοι ἐκατὸ, ἀκόμα καὶ δέκα χιλιάδες. Πάντως ἦταν τόσο δηλητηριώδης, ὥστε ἀκόμα καὶ ἡ ἀνάσα τῆς ἢ ἡ ὁσμὴ τῶν ἀχνარიῶν τῆς κατέστρεφε τά πάντα γύρω τῆς⁴.

δ. 'Η 'Αθηνά ἔσπαγε τό κεφάλι τῆς πῶς μπορούσε νὰ σκοτώσει ὁ 'Ηρακλῆς εὐκολότερα αὐτό τό τέρας καί, μόλις ἐκεῖνος ἔφτασε στή Λέρνα μέ ἄρμα πού τό ὀδηγοῦσε ὁ 'Ιόλαος, τοῦ ἔδειξε τό λημέρι τῆς 'Υδρας. 'Ο 'Ηρακλῆς, ἀκολουθώντας τίς ὑποδείξεις τῆς θεᾶς μέ καταγιγνόμενων βελῶν ἀνάγκασε τό τέρας νὰ ξεμυτίσει ὁπότε καὶ τό ἄρπαξε. 'Η 'Υδρα ὅμως τυλίχτηκε γύρω ἀπὸ τά πόδια του στήν προσπάθειά τῆς νὰ τὸν ρίξει χάμω. Μάταια χτυποῦσε τά κεφάλια τῆς ὁ 'Ηρακλῆς μέ τό ρόπαλο· μόλις ἔλιωνε τό ἓνα, ἔβγαιναν στή θέση του δύο τρία καινούρια⁵.

ε. 'Ενας τεράστιος κάβουρας ξεπήδησε τότε ἀπὸ τό ἔλος καὶ ἔτρεξε νὰ βοηθήσει τὴν 'Υδρα. Δάγκωσε τό πόδι τοῦ 'Ηρακλή καὶ ἐκεῖνος θυμωμένος συνέτριψε τό κέλυφος του μπήγοντας μιά φωνὴ στὸν 'Ιόλαο νὰ τρέξει νὰ βοηθήσει. 'Ο 'Ιόλαος ἔβαλε φωτιά σέ μιά ἄκρη τοῦ ἄλσους καὶ μέ ἀναμμένα κλαδιά ἔκαψε τό σημεῖα ὅπου ἀκρωτηρίαζε τά κεφάλια ὁ 'Ηρακλῆς, ὥστε νὰ μὴ βγαίνουν στή θέση τους καινούρια. 'Ετσι σταμάτησε καὶ τὴν αἰμορραγία⁶.

ζ. Τότε ο 'Ηρακλής με τό σπαθί ή με χρυσό δρεπάνι έκοψε τό άθάνατο κεφάλι, μέρος του όποιου ήταν από χρυσάφι· ακόμα και όταν τό έθαψε κάτω από ένα βράχο άσήκωτο, κοντά στό δρόμο πού οδηγεί στους 'Ελαιούς, εκείνο σύριζε. "Υστερα ξεκοίλιασε τό άψυχο σώμα και βούτηξε τά βέλη του στη χολή της "Υδρας. "Εκτοτε και ή παραμικρότερη άμυχή από τουτα τά βέλη απέβαινε άμετάκλητα μοιραία.

η. 'Ως επιβράβευση για τίς ύπηρεσίες πού είχε προσφέρει τό καβούρι ή "Ηρα τό τοποθέτησε άνάμεσα στά δώδεκα ζωδιακά σημεία, ενώ ο Εύρυσθεύς δέν ήθελε νά περιλάβει τό κατόρθωμα αυτό στους "Αθλους, ύποστηρίζοντας ότι ο 'Ιόλαος είχε βοηθήσει τόν 'Ηρακλή με τά άναμμένα κλαδιά¹.

1. 'Ησίοδος *Θεογονία* 313 κέξ.

2. Πausanias B 37, 1-3 και 5, B 16, 6-8.

3. Πausanias B 37,4· 'Απολλόδωρος B 5, 2· Στράβων H 6, 8.

4. Εύριπίδης *'Ηρακλής* 419-20· Ζηνόβιος *Παροιμίες* ΣΤ 26· 'Απολλόδωρος δ.π.· Σιμωνίδης, παρατίθεται από τόν Σχολιαστή στη *Θεογονία* του 'Ησίοδου (έκδ. Heinsius)· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 11· 'Υγίνος *Μύθος* 30.

5. 'Ησίοδος *Θεογονία* 313 κέξ· 'Απολλόδωρος δ.π.· 'Υγίνος δ.π.· Σέρβιος στην *Αινειάδα* του Βιργιλίου VI 287.

6. 'Απολλόδωρος δ.π.· 'Υγίνος δ.π. και *Ποιητική 'Αστρονομία* II 23· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 11.

7. Εύριπίδης *Ίων* 192· 'Ησίοδος *Θεογονία* 313 κέξ· 'Απολλόδωρος δ.π.· 'Αλέξανδρος ο Μύνδιος, παρατίθεται στόν Φώτιο 457 σ.

Ι. 'Η Λερναία "Υδρα παίδεψε άρκετά τούς μυθογράφους της Κλασικής 'Εποχής. 'Ο Πausanias, ενώ τη θεωρούσε τεράστια, φαρμακική νεροφίδα, λέει ότι ο Πείσανδρος όμως από τήν *Κάμειρο*, για νά φαίνεται τό θηρίο φοβερότερο και τό ποιήμα του νά γίνει πιό σπουδαίο, γι' αυτό παρουσίασε τήν "Υδρα με πολλά κεφάλια (Πausanias B 37, 4). Κατά τόν εύημεριστή Σέρβιο (στην *Αινειάδα* του Βιργιλίου VI 287) ή "Υδρα ήταν πηγή ύπόγειων ποταμών, ή όποία κατά καιρούς πλημμύριζε τήν περιοχή. Μόλις έφραζαν κάποιον από τούς άμέτρητους άγωγούς της, το νερό ξεπηδούσε κάπου άλλου: γι' αυτό τό λόγο ο 'Ηρακλής πρώτα αποξήρανε τήν περιοχή με φωτιά και ύστερα έφραξε τούς άγωγούς.

2. Στην πρωιμότερη παραλλαγή του μύθου, ο 'Ηρακλής, ως ύποψήφιος της βασιλείας, προφανώς πρώτα άναμετρήθηκε με έναν ταύρο, με ένα λιοντάρι και με έναν άγριόκαπρο — ή σκορπιο —, και ύστερα βούτηξε σέ λίμνη για νά πάρει χρυσάφι από τό ύδρόβιο τέρας πού κατοικούσε στόν πυθμένα της. Σχεδόν όμοιους άθλους έπρεπε νά φέρι εις πέρας ο 'Ιάσων και ή βοήθεια πού του παρείχε ή Μήδεια έδω άποδίδεται στην 'Αθηνά, τη μέλλουσα σύζυγο του 'Ηρακλή. 'Ενώ ή "Υδρα θυμίζει τό θαλάσσιο φίδι πού σκότωσε ο Περσεύς με χρυσό δρεπάνι, τη Νέα Σελήνη δηλαδή, ουσιαστικά ήταν τέρας πού γλυκού νερού, ίδιο με τό μεγαλύτερο μέρος εκείνων των *riastre* και *avanc* (βλ. 148. 5) πού άναφέρονται από Ιρλανδούς και ούαλούς μυθογράφους, καθώς και με τό τέρας πού έμφανίζεται στό όμηρικό έπίθετο της Λακεδαίμονος — *κητώεσσα*, « γεμάτο με κήτη » — τό όποίο άναμφιβόλως κατέστρεψε επικίνδυνα μερικά βαθύτερα τμήματα του Εύρώτα (βλ. 125. 3). Τό σκυλόμορφο σώμα της "Υδρας θυμίζει έν μέρος τό θαλάσσιο τέρας όνόματι Σκύλλα (βλ. 16. 2), και έν μέρος τό τέρας με τά έπτά κεφάλια πού σκότωσε ο Γίλαγας (πάνω σέ σφραγισμένο κύλινδρο της ύστερης Βαβυλωνιακής 'Εποχής). Οι άστρολόγοι περιέλαβαν τόν κάβουρα στην Ιστορία μόνο και μόνο για νά συμφωνήσουν οι Δώδεκα "Αθλοι του 'Ηρακλή με τά δώδεκα ζωδιακά σημεία, ενώ κανονικά έπρεπε νά βρίσκεται στην πάλη του με τό λιοντάρι της Νεμέας.

3. Αυτός ο τελετουργικός μύθος συσχετίστηκε με τίς Δαναίδες, τίς άρχέγονες ιέρειες των υδάτων της Λέρνας. Είναι αυτόνοχο το ότι ο άριθμός των κεφαλών της "Υδρας αλλάζει από περίπτωση σέ περίπτωση: ως σύλλογος των ιερειών είχε πενήντα κεφάλια: ως ιερή σουπιά, μορφή πού είχε υιοθετήσει ή Θέτις — κι εκείνη διέθετε σύλλογο από πενήντα ιέρειες (βλ. 81. 1) —, είχε όκτώ φιδόμορφους βραχίονες πού κατέληγαν σέ κεφάλια, και ένα κεφάλι στόν κορμό της, όλα μαζί έννά κεφάλια πρός τιμήν της Σελήνης-θεάς: τά έκατό κεφάλια ύποδηλώνουν τίς *κεντουρίες*, τίς πολεμικές μονάδες πού διεξήγαγαν από τη Λέρνα επιθέσεις κατά του "Αργους: ενώ τά δέκα χιλιάδες κεφάλια άποτελούν χαρακτηριστική ύπερβολή του Εύριπίδη, ο όποιος δέν υπήρξε πολύ εύσυνείδητος μυθογράφος. 'Η "Υδρα πού εικονίζεται πάνω στα έλληνικά νομίσματα έχει συνήθως έπτά κεφάλια, πράγμα πού άναμφιβόλως άποτελεί άναφορά στίς έπτά πηγές του ποταμού 'Αμυμώνη.

4. 'Η εξόντωση της "Υδρας από τόν 'Ηρακλή μάλλον άποτελει άνάμνηση ιστορικού γεγονότος: της προσπάθειας νά καταργηθούν οι εύγονικές τελετές στη Λέρνα. Στο άλσος των πλατανιών όμως έμφανίζονταν όλο και καινούριες ιέρειες — ο πλάτανος, όπως και ή σουπιά, ύποδηλώνουν χρητική θρησκευτική έπίδραση — ώσπου οι 'Αχαιοί, ή ίσως οι Δωριείς, πυρπόλησαν τό άλσος. 'Η

Δήμητρα ἀρχικά σχημάτιζε τριάδα μέ τήν 'Εκάτη, τή «Γριά» — ἐδῶ τήν Πρόσμυνα, «τὴν τραγουδισμένην μέ ὕμνους» — καί μέ τήν Περσεφόνη, τήν Παρθέναν· ἀλλά ἡ Σεμέλη τοῦ Διόνυσου (βλ. 27. λ) ἐκδίωξε τήν Περσεφόνη. Ὑπῆρχε μιὰ ξεχωριστή λατρεία τῆς Ἀφροδίτης-Θέτιδας στήν παραλία.

125

ΤΡΙΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: Η ΚΕΡΥΝΙΤΙΣ ΕΛΑΦΟΣ

Ο ΤΡΙΤΟΣ Ἀθλος πού ἀνατέθηκε στόν Ἡρακλή ἦταν νά αἰχμαλωτίσει τήν Κερυνίτιδα Ἐλαφο καί νά τή φέρει ζωντανή ἀπό τήν Οἰνὸν στίς Μυκῆνες. Τό γοργοπόδαρο, παρδαλό αὐτό πλάσμα εἶχε χάλκινες ὀπλές καί χρυσά κέρατα, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀρσενικά, γι' αὐτό μερικοὶ τήν ἔλεγαν ἐλάφι¹. Ἦταν ἀφιερωμένη στήν Ἀρτεμη ἡ ὁποία, παιδούλα ἀκόμα, πρόσεξε ὅτι πέντε ἐλαφίνες μεγαλύτερες ἀπὸ ἐλάφια ἔβοσκαν στίς μαυροχάλκινες ὄχθες τοῦ θεσσαλικοῦ ποταμοῦ Ἀναύρου, στοὺς πρόποδες τοῦ Παρράσιου ὄρους· οἱ ἡλιαχτίδες ἐπαιζαν στὰ χρυσά κέρατά τους. Τίς πῆρε ἀπὸ πίσω καί κατάφερε νά φτάσει τίς τέσσερις, τή μιὰ μετὰ τήν ἄλλη, καί τίς ἔξεψε μέ τὰ ἴδια τῆς τὰ χέρια στό ἄρμα τῆς. Ἡ πέμπτη διέφυγε στήν ἄλλη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Κελάδοντα, στοὺς λόφους τῆς Κερύνειας — ὅπως ἀκριβῶς εἶχε σχεδιάσει ἡ Ἡρα, ἡ ὁποία ἤδη τότε ἐπεξεργαζόταν τὰ ἔργα τοῦ Ἡρακλῆ. Σύμφωνα μέ ἄλλη ἀφήγηση ἡ ἐλαφίνα ἦταν ἀδέσποτο τέρας πού κατέστρεφε τὰ χωράφια καί ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νά ἀγωνιστεῖ σκληρά ὥσπου νά τή θυσιάσει στήν κορυφή τοῦ ὄρους Ἀρτεμισίου πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτεμης².

β. Ἐπειδὴ ὁ Ἡρακλῆς δέν ᾔθελε οὔτε νά σκοτώσει οὔτε νά πληγώσει τήν ἐλαφίνα, πραγματοποιοῖσε τόν Ἀθλο του χωρὶς νά ἀσκήσει τήν παραμικρὴ βία. Τήν κυνηγοῦσε ἀκούραστα ἓνα ὀλόκληρο χρόνο, καί ἔφτασε μέχρι τήν Ἰστρία καί τή χώρα τῶν Ὑπερβορείων καταδιώκοντάς τη. Ὅταν ἐπιτέλους κουράστηκε ἡ ἐλαφίνα κατέφυγε στό ὄρος Ἀρτεμισιο καί ἀπὸ ἐκεῖ κατέβηκε στόν ποταμὸ Λάδωνα, ὁ Ἡρακλῆς τότε τῆς ἔριξε καρφώνοντας τὰ δύο μπροστινά της πόδια μεταξύ τους μέ ἓνα βέλος, τό ὁποῖο ὅμως πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κόκαλα καί τοὺς τένοντες κι οὔτε σταγόνα αἷμα δέν

ἔτρεξε. Τότε τήν αἰχμαλώτισε, τήν ἔριξε στοὺς ὤμους καί ἔτρεξε στίς Μυκῆνες διασχίζοντας τήν Ἀρκαδία. Ἄλλοι λένε ὅτι χρησιμοποίησε δίχτυ· ἢ ὅτι ἀκολουθοῦσε τήν ἐλαφίνα ὥσπου νά τή βρεῖ κοιμισμένη κάτω ἀπὸ ἓνα δέντρο. Ἡ Ἀρτεμις ἔσπευσε νά βρεῖ τόν Ἡρακλή καί τοῦ παραπονέθηκε ὅτι κακομεταχειρίστηκε τό ἱερό ζῶο τῆς, ἐκεῖνος ὅμως ἐπικαλέστηκε ὅτι βρέθηκε στήν ἀνάγκη καί ἔριξε τήν εὐθύνη στόν Εὐρυσθέα. Ὁ θυμὸς τῆς θεᾶς κόπασε καί τοῦ ἐπέτρεψε νά πάει τήν ἐλαφίνα ζωντανή στίς Μυκῆνες³.

γ. Σύμφωνα μέ διαφορετικὴ παραλλαγή τῆς ἱστορίας ἐπρόκειτο γιὰ τήν ἐλαφίνα, τήν ὁποία ἡ Πλειάδα Ταυγέτη, ἀδελφὴ τῆς Ἀλκυόνης, εἶχε ἀφιερώσει στήν Ἀρτεμη ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἐπειδὴ ἡ θεὰ τήν μεταμόρφωσε πρόσκαιρα σέ ἐλάφι καί τήν ἔσωσε ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά τοῦ Δία. Βέβαια δέν κατάφεραν νά τὸν παραπλανήσουν γιὰ πολὺ, ἔτσι ὁ Ζεὺς ἔκανε μαζί τῆς τόν Λακεδαίμονα· τότε ἐκείνη κρεμάστηκε στήν κορυφή τοῦ ὄρους Ἀμυκλαίου πού ἔκτοτε ὀνομάστηκε Ταυγετος⁴. Ἡ ὁμώνυμη ἀνιψιά τῆς Ταυγέτης παντρεύτηκε τόν Λακεδαίμονα καί γέννησε τόν Ἴμερο, ὁ ὁποῖος χάρις στίς πανουργίες τῆς Ἀφροδίτης, ξεπαρθένεψε τὴν ἀδελφὴ του Κλεοδίχη σέ μιὰ ἀχαλίνωτη νυχτερινὴ κραιπάλη. Τὴν ἐπόμενη μέρα, μόλις ἔμαθε τί εἶχε κάνει, ἔπεσε στό ποτάμι πού τώρα φέρει τό ὄνομά του, καί κανεὶς δέν τὸν εἶδε ἔκτοτε· ὁ ποταμὸς αὐτός συχνότερα ὀνομαζόταν Εὐρώτας, ἐπειδὴ ὁ προκατόχος τοῦ Λακεδαίμονα, βασιλιάς Εὐρώτας, ἠττήθηκε ἀτιμωτικά ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους — δέν περίμενε τήν πανσέληνο προτοῦ ξεκινήσει γιὰ τὴ μάχη — καί ἔπεσε στὰ νερά του νά πνιγεῖ. Ὁ γιὸς τοῦ Μύλη, ὁ Εὐρώτας, ὁ ἐφευρέτης τοῦ νερόμυλου, ὑπῆρξε πατέρας τοῦ Ἀμύκλα καί παππούς τοῦ Ὑάκινθου, καθὼς καί τῆς Εὐρυδίκης ἡ ὁποία παντρεύτηκε τόν Ἀκρίσιο⁵.

1. Ἀπολλόδωρος Β 5, 3· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 13· Εὐριπίδης Ἡρακλῆς 375 κέξ.· Βιργίλιος Αἰνείας VI 802· Ὑγίνος Μύθος 30.
2. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Καλλίμαχος Ὑμνος εἰς Δήλον 103 καί Ὑμνος εἰς Ἀρτεμιν 100 κέξ.· Εὐριπίδης δ.π.· Παυσανίας Β 25, 3.
3. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 13· Πίνδαρος Ὀλυμπιονίκαι Γ 26-27· Ὑγίνος Μύθος 30.
4. Πίνδαρος Ὀλυμπιονίκαι Γ 29 κέξ.· Ἀπολλόδωρος Β 10, 1· Πλούταρχος Περὶ ποταμῶν 17.

1. 'Ο Τρίτος "Αθλος εἶναι διαφορετικός ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἄλλους. 'Απὸ ἱστορικὴ σκοπιὰ ἀποτελεῖ ἴσως τὴν ἀνάμνηση τῆς κατάληψης ἀπὸ τοὺς 'Αχαιοὺς ἐνὸς ἱεροῦ ὅπου ἡ "Αρτεμις λατρεύεται ὡς 'Ελαφία, «ὅμοια μὲ ἐλάφι»· τὰ τέσσερα ἐλάφια ζεμένα στὸ ἄμμα τῆς συμβόλιζαν τὰ ἔτη τῆς 'Ολυμπιάδας στὸ τέλος καθενὸς ἀπὸ τὰ ὅποια ἓνα θύμα ντυμένο ἐλαφοτόμαρα τὸ κυνηγοῦσαν καὶ τὸ σκότωναν (βλ. 22. 1). 'Η 'Ελάφιος πάντως θεωρεῖται τροφὸς τῆς "Αρτεμις, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ταυτίζεται μὲ τὴ θεά (Πausanías ΣΤ 22, 11). 'Απὸ μυθολογικὴ ἀποψη ὁμως αὐτός ὁ "Αθλος φαίνεται νὰ σχετίζεται μὲ τὸν Δάκτυλο 'Ηρακλή (βλ. 52. 3), τὸν ὅποιο οἱ Γαλάτες ταῦτισαν μὲ τὸν "Ογγιο (Λουκιανός 'Ηρακλῆς Α) πού ἐφεῦρε τὸ ὄγκαιμικὸ ἀλφάβητο καὶ τοὺς θρύλους τῶν οὐαλῶν βάρδων (βλ. 132. 3). 'Η καταδίκη τῆς ἐλαφίνας, ἢ τῆς δορκάδας, συμβολίζει τὴν ἀναζήτηση τῆς σοφίας, ἢ ὅποια βρισκόταν κάτω ἀπὸ μιὰ γχορτσιὰ κατὰ τὴ μυστικιστικὴ ἱρλανδέζικη παράδοση ('Η Λευκὴ Θεά 217 σ.). "Ετσι ἴσως ἐξηγεῖται ὅτι κανεὶς δὲν ἱσχυρίζεται — μὲ ἐξαίρεση τὸν κακῶς πληροφορημένο Εὐριπίδη — ὅτι ὁ 'Ηρακλῆς κακοποίησε τὴν ἐλαφίνα· ἀντίθετα ἐπὶ ἓναν ὁλόκληρο χρόνον τὴν κυνηγοῦσε ἀκούραστα καὶ ἀσταμάτητα μέχρι τὴ χώρα τῶν 'Υπερβορείων, οἱ ὅποιοι ἦταν εἰδικοί στὰ μυστήρια αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Σύμφωνα μὲ τὸν Πολυδεύκη, ὁ 'Ηρακλῆς ἀποκλήθηκε ἐπίσης Μήλων, «τῶν μῆλων», ἐπεὶ τοῦ ἀφιέρωναν μῆλα, ἴσως ὡς ἀναγνώριση τῆς σοφίας του· τόσο σοφία ὁμως ἐπέρχεται μόνο μὲ τὸ θάνατο, ἔτσι τὸ κυνηγητὸ τῆς ἐλαφίνας, καθὼς καὶ ἡ ἐπίσκεψή του στὸν Κῆπον τῶν 'Εσπερίδων, οὐσιαστικὰ ἀποτελοῦν ταξίδια στὸν κελτικὸ Παράδεισο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κυνήγησε ὁ Ζεὺς τὴν Ταυγέτη ἢ ὅποια, ὡς κόρη τοῦ "Ατλαντα, δὲν ἦταν ἐλληνικὴ μορφή.

2. Στὴν Εὐρώπῃ μόνο τὸ θηλυκὸ τοῦ τάρανδου ἔχει κέρατα, καὶ ἡ φήμη τῆς ἴσως ἔφτασε ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ στοὺς "Ελληνες μέσω τῆς "Οδοῦ τοῦ "Ηλεκτροῦ· ὁ τάρανδρος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ἐλάφι, ἐξημερώνεται εὐκολά.

3. 'Ο πνιγμός τοῦ "Ιμερου, γιοῦ τῆς Ταυγέτης, καὶ τοῦ πατριοῦ της Εὐρώτα, ὑποδηλώνει ὅτι στὰ πρῶμα χρόνια οἱ βασιλῆες τῆς Σπάρτης θυσιάζονταν συνήθως στὸ τέρας τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐρώτα· τυλιγμένους σὲ κλαδιά τοὺς ἔριχναν ἐκεῖ ὅπου τὰ νερά ἦταν πιὸ βαθιά. Φαίνεται ὅτι αὕτη ἦταν ἡ μοῖρα καὶ τοῦ Τάνταλου (βλ. 108. 3), τοῦ ἄλλου γιοῦ τῆς Ταυγέτης ('Υγίνος

Μύθος 82). Λακεδαίμων σημαίνει «ὁ δαίμων τῆς λίμνης» (βλ. 124. 2), καὶ ἡ Λακωνία εἶναι βασιλεία τῆς Λακωνίας, τῆς «κυρᾶς τῆς λίμνης», τὸ ἄγαλμα τῆς ὁποίας διέσωσε ἀπὸ τοὺς δωριεῖς ἐισβολεῖς κάποιος Πρευγένης καὶ τὸ μετέφερε στὴν Πάτρα τῆς 'Αχαΐας (Πausanías Ζ 20, 4). 'Η ἱστορία τῆς μεταμόρφωσης τῆς Ταυγέτης πιθανότατα στηρίζεται στὴν ὀνομασία Ζεὺς πού ἔδιναν στὸν ἑαυτὸ τοὺς οἱ ἀχαιοὶ κατακτητὲς τῆς Σπάρτης, οἱ ὅποιοι ἀποκαλοῦσαν ἀντίστοιχα τίς γυναῖκες τοὺς "Ηρες. Μὲ τὴν ἐναρξὴ τῆς λατρείας τῆς "Ηρας ὡς ἀγελάδας παράλληλα ἔπαψε νὰ ὑφίσταται καὶ ἡ λατρεία τῆς "Αρτεμις 'Ελαφίας τῶν Λελέγων. Πιθανότατα γιόρταζαν καὶ τελετουργικοὺς γάμους τοῦ Δία-ταύρου μὲ τὴν "Ηρα-ἀγελάδα, ὅπως καὶ στὴν Κρήτη (βλ. 90. 7). 'Αχαλίνωτα νυχτερινὰ ὄργια διοργάνωναν σὲ περισσότερες ἐλληνικὲς πόλεις (βλ. 44. α), καθὼς καὶ στὴ Ρώμῃ, στίς γιορτὲς στὸ 'Αλβανὸ "Όρος, ὡς παραχώρηση στίς ἀρχέγονες μονογαμικὲς σεξουαλικὲς συνήθειες πού προϋπῆρχαν.

126

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: Ο ΕΡΥΜΑΝΘΙΟΣ ΚΑΠΡΟΣ

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ "Αθλος πού ἀνατέθηκε στὸν 'Ηρακλή ἦταν νὰ αἰχμαλωτίσει ζωντανὸ τὸν 'Ερυμάνθιο Κάπρο, ἓνα θηρίο πελώριο καὶ φοβερὸ στὴν ὄψη πού λυμαινόταν τίς κατάφυτες μὲ κυπαρίσσια πλαγιές τοῦ 'Ερύμανθου καὶ τὰ δάση τῆς Λάμπειας στὴν 'Αρκαδία, καταστρέφοντας τὴν περιοχὴ τῆς 'Ψωφίδας¹. 'Ο 'Ερύμανθος ὀνομάστηκε ἀπὸ ἓναν γιό τοῦ 'Απόλλωνα πού τὸν τύφλωσε ἢ 'Αφροδίτῃ ἐπεὶ τὴν εἶδε γυμνὴ νὰ λουζεται· γιὰ νὰ τὴν ἐκδικηθεῖ ὁ 'Απόλλων σκότωσε τὸν "Αδωνη, τὸν ἐρωμένο της. Τὸ ὄρος ὁμως ἦταν ἀφιερωμένο στὴν "Αρτεμῆ².

β. Καθ' ὁδὸν πρὸς τὸν 'Ερύμανθο περνώντας ἀπὸ τὴ Φολὴν — ὅπου σκότωσε κάποιον Σαῦρο, ἓναν ἀκαρδο ληστή — ὁ 'Ηρακλῆς φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὸν Κένταυρο Φόλο, γιὸ τοῦ Σειληνοῦ μὲ μιὰ νύμφη φλαμουριάς. 'Ο Φόλος κέρασε τὸν 'Ηρακλή ψητό, ἐνῶ ὁ ἴδιος προτίμησε τὸ ὠμὸ κρέας, καὶ δὲν τολμοῦσε νὰ ἀνοίξει τὸ γεμάτο κρᾶσσιπιᾶρο, κοινὴ περιουσία ὅλων τῶν Κενταύρων, ὥσπου ὁ 'Ηρακλῆς τοῦ θύμισε ὅτι ἀκριβῶς γιὰ τούτῃ τὴν περίπτωσιν τὸ ἄφησε ὁ Διόνυσος στὴ σπηλιά πρὶν ἀπὸ τέσσερις γενεές³. Μόλις

οσμίστηκαν οἱ Κένταυροι τό δυνατό κρασί, ἄρχισαν νά ἄγριεύν. Ὅπλισμένοι μέ τεράστιους βράχους, μέ ξεριζωμένα ἔλατα, μέ δαυλοῦς καί μέ μπαλτάδες ἐπιτέθηκαν κατά τῆς σπηλιάς τοῦ Φόλου. Ἐνῶ ὁ Φόλος κρύφτηκε τρομοκρατημένος, ὁ Ἑρακλῆς ἀπέκρουσε γενναῖα τοὺς πρῶτους δύο ἐπιδρομεῖς, τόν Ἄγριο καί τόν Ἄγριο, μέ πραγματικό καταιγισμό ἀπό πυρακτωμένα κάρβουνα⁴. Τότε ἡ Νεφέλη, ἡ συννεφογιαγιά τῶν Κενταύρων, ἔριξε δυνατή μπόρα πού χαλάρωσε τή χορδή στό τόξο τοῦ Ἑρακλῆ καί ἔκανε τό ἔδαφος γλιστερό. Ὡστόσο ὁ Ἑρακλῆς φάνηκε ἀντάξιος τῶν προηγουμένων ἐπιτυχιῶν του καί σκότωσε μερικοὺς Κένταυρους, μεταξύ τῶν ὁποίων τόν Ὀρειο καί τόν Ὑλαῖο. Οἱ ὑπόλοιποι ἔφτασαν τρέχοντας μέχρι τό Μαλέα, ὅπου βρῆκαν καταφύγιο στὸν βασιλιά τους Χείρωνα, τόν ὁποῖο οἱ Λαπίθες εἶχαν ἐκδιώξει ἀπό τό Πήλιο⁵.

γ. Ἐνα βέλος ἀπό τό τόξο τοῦ Ἑρακλῆ διαπέρασε τό μπράτσο τοῦ Ἑλάτου καί καρφώθηκε παλλόμενο στό πόδι τοῦ Χείρωνα. Συντριμμένος ἀπό τό ἀτύχημα, πού συνέβη στὸν γέροντα φίλο του, ὁ Ἑρακλῆς τράβηξε τό βέλος· ὁ ἴδιος ὁ Χείρων διέθεσε τά φάρμακα πού χρειάζονταν γιὰ τήν περιποίηση τῶν πληγῶν, ἀλλὰ δέν ὠφέλησαν τίποτα καί ἀποσύρθηκε βογγώντας ἀπό τὸν πόνο στή σπηλιά του· δέν μπορούσε ὅμως νά πεθάνει ἐπειδὴ ἦταν ἀθάνατος. Ἀργότερα ὁ Προμηθεὺς προσφέρθηκε νά ἀναλάβει τήν ἀθανασία του στή θέση τοῦ Χείρωνα καί ὁ Ζεὺς ἐνέκρινε τήν ἀλλαγὴ· μερικοὶ ὅμως λένε ὅτι δέν ἦταν τόσο ἐξαιτίας τῶν πόνων πού διάλεξε τό θάνατο ὁ Χείρων, ὅσο μάλλον ἐπειδὴ κουράστηκε πολὺ ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη ζωὴ του⁶.

δ. Οἱ Κένταυροι διέφυγαν ἐδῶ κι ἐκεῖ: μερικοὶ στή Φολὴν μέ τὸν Εὐρυτίωνα, ἄλλοι στὸν ποταμὸ Εὐῆνο μέ τὸν Νέσσο, κάμποσοι στά ὄρη τοῦ Μαλέα καί τέλος κάποιοι στή Σικελία, ὅπου σκοτώθηκαν ἀπὸ τίς Σειρήνες. Τοὺς ὑπόλοιπους δέχτηκε ὁ Ποσειδῶν στήν Ἐλευσίνα καί τοὺς ἔκρυψε μέσα σέ ἕνα μεγάλο βράχο. Ὁ Ἑρακλῆς σκότωσε καί ἀργότερα μερικοὺς Κένταυρους, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τόν Ὀμαδο ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία ἐπειδὴ ᾔθελε νά βιάσει τὴν Ἀλκυώνη, ἀδελφὴ τοῦ Εὐρυσθέα. Παίρνοντας ἐκδίκηση ἀκόμα καί γιὰ προσβολές πού ὑπέστησαν ἐχθροὶ του δοξάστηκε ὁ Ἑρακλῆς⁷.

ε. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Φόλος, ἀσχολούμενος μέ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν συγγενῶν του, τράβηξε καί περιεργάστηκε ἕνα ἀπὸ τά βέλη τοῦ Ἑρακλῆ. « Πῶς ἔπесе θύμα τόσο ἀσήμαντης ἀμυχῆς ἕνα πλάσμα δυνατό σάν κι αὐτόν; » ἀναρωτιόταν, ὅταν τό βέλος γλίστρησε ἀνάμεσα στά δάχτυλά του καί καρφώθηκε στό πόδι του σκοτώνοντάς τον ἐπιτόπου. Ὁ Ἑρακλῆς διέκοψε τὴν καταδίωξη τῶν Κενταύρων, ἐπέστρεψε στή Φολὴν καί κήδεψε μέ μεγάλη πολυτέλεια τὸν Φόλο στά ριζὰ τοῦ ὅρου πού πῆρε τό ὄνομά του. Ὁ ποταμὸς Ἀνιγρος ἀπέκτισε τέτοια δυσοσμία, ἀπὸ τίς πηγές του μέχρι καί τό ὄρος Λάπιθος, ἐπειδὴ ὁ Κένταυρος Πυλῆνωρ, γρατσουνισμένος ἀπὸ βέλος τοῦ Ἑρακλῆ, ἐκεῖ εἶχε καταφύγει γιὰ νά καθαρίσει τὴν πληγὴ του. Κατ' ἄλλους ἡ δυσοσμία προκλήθηκε ἀπὸ τὸν Μελάμποδα μερικά χρόνια νωρίτερα ὅταν πέταξε μέσα στὸν Ἀνιγρο τά σιχαμερά ἀντικείμενα πού εἶχε χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν κάθαρση τῶν θυγατέρων τοῦ Προίτου⁸.

ζ. Ἐπιτέλους ὁ Ἑρακλῆς ξεκίνησε γιὰ τό κυνήγι τοῦ Κάπρου στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ἐρύμανθου. Ἡ σύλληψη ὅμως ἑνὸς τέτοιου ἄγριου θηρίου ζωντανοῦ ἀποτελοῦσε ἐξαιρετικὰ δύσκολο ἔργο· μέ δυνατές φωνές τό ἔδιωξε ἀπὸ τό δάσος, τό ὁδήγησε σέ ἕνα σωρὸ ἀπὸ χιόνι καί πήδηξε στήν πλάτη του. Τό ἀλυσόδεσε καί τό κουβάλησε στοὺς ὠμους ζωντανὸ στὶς Μυκῆνες· μόλις ἄκουσε ὅμως ὅτι οἱ Ἀργοναῦτες ἄρχισαν νά μαζεύονται γιὰ νά φύγουν στήν Κολχίδα, παράτησε τὸν Κάπρο ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη στήν ἀγορὰ καί ξεκίνησε συντροφιά μέ τὸν Ὑλα νά συναντήσει τὴν ἀποστολή, χωρὶς νά περιμένει περαιτέρω ὁδηγίες ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα, πού εἶχε κρυφτεῖ στό χάλκινο πιθάρι. Ποιὸς σκότωσε τελικὰ τὸν αἰχμαλωτισμένο Κάπρο εἶναι ἄγνωστο· πάντως οἱ χαυλιόδοντες του φυλάσσονταν στό νὰ τοῦ Ἀπόλλωνα στήν Κύμη τῆς Ἰταλίας⁹.

η. Κατ' ἄλλους ὁ Χείρων πληγώθηκε τυχαῖα, ὅταν ἕνα βέλος διαπέρασε τό ἀριστερό του πόδι, ἐνῶσω φιλοξενοῦσε τὸν Ἑρακλῆ στό Πήλιο συντροφιά μέ τὸν Φόλο καί τὸν νεαρὸ Ἀχιλλέα. Μετὰ ἀπὸ ἐννιά μέρες ὁ Δίας τοποθέτησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χείρωνα ὡς τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Κένταυρου ἀνάμεσα στά ἄστρα. Μερικοὶ ὅμως ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἀστερισμὸς Κένταυρος εἶναι ὁ Φόλος, ὁ ὁποῖος τιμῆθηκε μέ

αυτό τον τρόπο από τον Δία έπειδή είχε διακριθεί περισσότερο από όλους στην οίωνοσκοπία. 'Ο Τοξότης του Ζωδιακού Κύκλου είναι επίσης Κένταυρος: κάποιος Κρότος πού ζούσε στον 'Ελικώνα και τον υπεραγαπούσαν οι έτεροθαλείς αδελφές του, οι Μούσες¹⁰.

1. 'Οβίδιος *Ηρωίδες* IX 87· 'Απολλώνιος Ρόδιος A 127· 'Απολλόδωρος B 5, 4· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 12.
2. Πτολεμαίος δ' 'Ηφαιστίανος A 306· 'Όμηρος *Όδύσσεια* ζ 105.
3. Πausanias ΣΤ 21, 5· 'Απολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
4. Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 670· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· 'Απολλόδωρος δ.π.
5. Πausanias Γ 18, 9· Βιργίλιος *Αινείας* VIII 293-94· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· 'Απολλόδωρος δ.π.
6. 'Απολλόδωρος δ.π.· Λουκιανός *Νεκρικοί διάλογοι* 26.
7. Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφωνα* 670· 'Απολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
8. 'Απολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Πausanias E 5, 6.
9. 'Απολλόδωρος δ.π.· Πausanias H 24, 2· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· 'Απολλώνιος Ρόδιος A 122 κέξ.
10. Θεόκριτος *Ειδύλλια* Z· 'Οβίδιος *Ημερολόγιον* V 380 κέξ.· 'Υγίνος *Ποιητική Αστρονομία* B 38 και 27· Μύθος 224.

1. Οι κάπροι ήταν ιερά ζώα της Σελήνης έπειδή οι χαυλιόδοντες τους είχαν σχήμα μισοφέγγαρου, και φαίνεται ότι ό τάνιστ ήταν μεταμφιεσμένος σε κάπρο όταν σκότωνε και εύνοιχιζε τόν ιερό βασιλιά, τό διδυμο αδελφό του (βλ. 18. 7 και 151. 2). 'Ο σωρός από χιόνι, όπου μέσα του ό 'Ηρακλής κατέβαλε τόν 'Ερυμάνθιο Κάπρο, υποδηλώνει ότι τοῦτος ό "Αθλος εκτελέστηκε κατά τό χειμερινό ήλιοστάσιο. 'Ο 'Ηρακλής έδω είναι τό παιδί "Όρος, και γιά τό θάνατο του πατέρα του "Οσίρη εκδικείται τό μεταμφιεσμένο σε άγριόχοιρο θείο του Σέθ· στην Αίγυπτο άπαγορευόταν τό κρέας του άγριόχοιρου και τό ταμπού αυτό έπαυε να ισχύει μόνο κατά τό χειμερινό ήλιοστάσιο. Οι άπαρχές της παράδοσης του καπροκέφαλου τών Χριστογέννων πρέπει να βρίσκονται επίσης στή νίκη του νέου ιερού βασιλιά πάνω στον άνταγωνιστή του. Σκότωναν τόν "Αδωνη γιά να εκδικηθούν τό θάνατο του 'Ερύμανθου, του τάνιστ του προηγούμενου έτους, τό όνομα του οποίου, «μαντεία μέ κλήρο», υποδηλώνει ότι μέ κλήρο τόν διάλεγαν γιά να σκοτώσει τόν ιερό βασιλιά. 'Επειδή ό 'Ερύμανθος ήταν τό ιερό όρος της "Αρτεμης, και όχι της 'Αφροδίτης, προφανώς ή γυμνή θεά πού λουζόταν

ήταν ή "Αρτεμης και ό ιερός βασιλιάς, όχι ό τάνιστ του, πρέπει να τήν άντίκρισε έτσι (βλ. 22. 1).

2. 'Η μάχη του 'Ηρακλή μέ τούς Κένταυρους, όπως ή παρόμοια μάχη στους γάμους του Πειρίθου (βλ. 102. 2), άρχικά άπεικόνιζε πιθανότατα τήν τελετουργική μάχη μεταξύ του μόλις έθρονισμένου βασιλιά και τών ζώομορφων αντιπάλων του. Τά παραδοσιακά όπλα του ιερού βασιλιά ήταν τά βέλη: ως άπαρχή της κυριαρχίας του εκτόξευε από ένα πρós τά τέσσερα σημεία του όρίζοντα, και ένα πέμπτο πρós τόν ούρανό. "Ισως έπιζει επίσης σέ τοῦτο τό μύθο ή άνάμνηση τών συνοριακών πολέμων τών 'Ελλήνων και τών προελληνικών όρεινών κατοίκων της βόρειας 'Ελλάδας.

3. Δηλητηριασμένο βέλος πού πέφτει πάνω ή διατρυπά τό πόδι ή τό γόνατο προκάλεσε τό θάνατο όχι μόνο του Φόλου και του Χείρωνα, αλλά και του 'Αχιλλέα, μαθητή του Χείρωνα (βλ. 92. 10 και 164. κ)· και οι τρεις είναι ιεροί βασιλιάδες της Μαγνησίας, τίς ψυχές τών οποίων οι Σειρήνες ήταν φυσικό να δεχτούν. 'Η παρουσία τών Κενταύρων στό Μαλέα στηρίζεται σε τοπική παράδοση κατά τήν όποία εκεί γεννήθηκε ό Σειληνός, πατέρας του Φόλου (Πausanias Γ 25, 2)· οι Κένταυροι άπεικονίζονταν συχνότερα ως μισοί τράγοι παρά ως μισά άλογα. 'Η παρουσία τους στην 'Ελευσίνα, όπου ό Ποσειδών τούς εκρύνε μέσα σε ένα βουνό, υποδηλώνει ότι χορευτές μέ ξύλινα άλογάκια έπαιρναν επίσης μέρος στή γιορτή του ιερού γάμου μέ τή θεά του μυσμένου στα Μυστήρια.

127

ΠΕΜΠΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: ΟΙ ΣΤΑΒΑΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΕΙΑ

Ο ΠΕΜΠΤΟΣ "Αθλος πού ανατέθηκε στον 'Ηρακλή ήταν να καθαρίσει σε μιá μέρα τούς βρομερούς στάβλους του βασιλιά Αύγεια. 'Ο χαιρέκακος Εύρυσθεύς κιόλας όραματιζόταν τήν αηδία του 'Ηρακλή πού ήταν άναγκασμένος να φορτώσει τήν κόπρο σε καλάθια και να τήν κουβαλήσει στους ώμους. 'Ο βασιλιάς της "Ηλιδας Αύγειας ήταν γιός του "Ηλιου ή του 'Ηλείου μέ τή Ναυπιαδάμη, κόρη του 'Αμφιδάμαντα· ή, κατ' άλλους, μέ τή 'Ιφίβδη. Λέγεται επίσης ότι ό Αύγειας ήταν γιός του Ποσειδώνα. 'Ηταν ό πλουσιότερος άνθρωπος στή γή σε πρόβατα και γελάδια· έπειδή θείο θέλημα προφύλαγε τά ζωντανά του από κάθε άρρώστια και τά καθιστούσε άπαράμιλλα γόνιμα, δέν απέβαλλε ποτέ κανένα. Μολοντί σχεδόν πάντα γεννούσαν θηλυκά, ό Αύγειας διέθετε τριακό-

σιους ἀσιροπόδαρους μαύρους ταύρους καὶ διακόσιους ἐρυθρούς ταύρους ἀναπαραγωγῆς· ἐπίσης εἶχε καὶ δώδεκα ἐξαιρετικούς ἀσημόλευκους ταύρους, ἀφιερωμένους στὸν πατέρα του Ἥλιο, πού ὑπερασπίζονταν τὰ κοπάδια του ἀπὸ τίς ἀρπαγές τῶν ἄγριων θηρίων στὶς δασοσκεπάστες λοφοπλαγίες.

β. Οἱ στάβλοι καὶ οἱ στάνες τοῦ Αὐγείας εἶχαν χρόνια νὰ καθαριστοῦν ἀπὸ τὴν κοπριά καί, ἐνῶ ἡ ἀηδιαστικὴ δυσοσμία δέν ἐνοχλοῦσε τὰ ἴδια τὰ ζωντανά, μόλυνε ὁλόκληρη τὴν Πελοπόννησο. Ὅσα βοσκοτόπια μάλιστα βρίσκονταν σὲ κοιλάδες ἦταν σκεπασμένα ἀπὸ τόσο παχύ στρώμα κοπριάς ὥστε ἦταν ἀδύνατον πιά νὰ ὀργωθοῦν καὶ νὰ σπαρθοῦν².

γ. Ὁ Ἡρακλῆς χαιρέτησε τὸν Αὐγεία ἀπὸ σεβαστὴ ἀπόσταση καὶ προσφέρθηκε νὰ καθαρίσει τοὺς στάβλους προτοῦ πέσει τὸ σκοτάδι μὲ ἀντίτιμο τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ ζωντανά. Ὁ Αὐγείας χαμογέλασε δύσπιστος καὶ φώναξε τὸν Φυλέα, τὸ μεγαλύτερο γιό του, μάρτυρα στὴν προσφορὰ τοῦ Ἡρακλῆ.

— Ὁρκίσου ὅτι προτοῦ πέσει τὸ σκοτάδι θὰ ἔχεις τελειώσει μὲ τὴ δουλειά, ζήτησε ὁ Φυλεύς.

Ὁ ὄρκος τοῦ Ἡρακλῆ στοῦ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἦταν ὁ πρῶτος πού ἔδωσε στὴ ζωὴ του καὶ ἔκτοτε ποτέ δέν ὀρκίστηκε ξανά. Καί ὁ Αὐγείας ὀρκίστηκε νὰ τηρήσει ὅσα ὑποσχέθηκε. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Φαέθων, μπροστάρης τῶν δώδεκα λευκῶν ταύρων, ἐπιτέθηκε στὸν Ἡρακλῆ περνώντας τον γιὰ λιοντάρι· ἐκεῖνος ἀρπάξε τὸν ταῦρο ἀπὸ τὸ ἀριστερό του κέρατο καὶ τὸν πίεσε πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὸ σβέρκο ρίχνοντάς τον χάμω μὲ τὰ χέρια του καὶ μόνο³.

δ. Ἀκολουθώντας τὴ συμβουλὴ τοῦ Μενέδημου τοῦ Ἡλείου, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰόλαου, ὁ Ἡρακλῆς πρῶτα ἔριξε σὲ δύο σημεῖα τὸ μαντρότοιχο τῶν στάβλων καὶ ἔπειτα ἐξέτρεψε ἀπὸ τίς κοῖτες τοὺς τὸν Ἀλφειὸ καὶ τὸν Πηνειό, ἢ Μένιο, ἔτσι ὥστε τὰ ρεύματα νὰ κυλήσουν ὀρμητικὰ στὴν αὐλή, μετὰ καθάρισαν τίς στάνες καὶ στὸ τέλος ξέπλυναν καὶ τὰ βοσκοτόπια. Ἐτσι ὁλοκλήρωσε ὁ Ἡρακλῆς σὲ μιά μέρὰ τὸν Ἄθλο καὶ ἔσωσε τὴ χώρα ἀπὸ τὴν ἀρρώστια χωρὶς νὰ κουνήσει τὸ δαχτυλάκι του. Μόλις ὅμως ὁ Αὐγείας ἔμαθε ἀπὸ τὸν Κοπρέα ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε ἤδη ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα διαταχθεῖ νὰ καθαρίσει τοὺς στάβλους, ἀπέφυγε νὰ πληρώσει

ὅσα ὑποσχέθηκε, ἀρνήθηκε μάλιστα ὅτι εἶχε συμφωνήσει ὀτιδήποτε μὲ τὸν Ἡρακλῆ.

ε. Τότε ὁ Ἡρακλῆς πρότεινε νὰ ὑποβάλουν τὴν ὑπόθεσιν στὴ διαιτησίᾳ· μόλις κάθισαν οἱ δικαστές καὶ κατέθεσε τὴν ἀλήθεια ὁ Φυλεύς, τὸν ὁποῖο ὁ Ἡρακλῆς εἶχε κλητεύσει, ὁ Αὐγείας πετάχτηκε πάνω καὶ ἐξόρισε καὶ τοὺς δύο ἀπὸ τὴν Ἥλιδα λέγοντας ὅτι ὁ Ἡρακλῆς τὸν ξεγέλασε ἀφοῦ ἡ δουλειὰ δέν ἔγινε ἀπὸ κεῖνον ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς δύο ποτάμιους θεούς. Γιὰ νὰ χειροτερέψουν ἀκόμα περισσότερο τὰ πράγματα, οὔτε ὁ Εὐρυσθέας δέχτηκε νὰ προσμετρήσει αὐτὸ τὸν Ἄθλο ἀνάμεσα στοὺς δέκα, θεωρώντας ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦταν στὴ δούλεψη τοῦ Αὐγεία.

ζ. Ὑστερα ἀπὸ ὅσα συνέβησαν ὁ Φυλεύς πῆγε στὸ Δουλίχιο καὶ ὁ Ἡρακλῆς στὴν Ὠλενο, στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ Δεξαμενοῦ, τοῦ ὁποῖου τὴν κόρη Μνησιμάχη ἔσωσε ἀργότερα ἀπὸ τὸν Κένταυρο Εὐρυτίωνα⁴.

1. Ἀπολλόδωρος Β 5, 5 καὶ 7, 2· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 13· Πausanias Ε 1, 7· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφωνα* 41· Ὑγίνος *Μύθος* 30.

2. Ἀπολλόδωρος Β 5, 5· Σέρβιος στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 140· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Πausanias δ.π.

3. Πausanias δ.π.· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Πλούταρχος *Αἴτια ρωμαϊκά* 28· Θεόκριτος *Εἰδύλλια* ΚΕ 115 κέξ.

4. Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστῖωνος Ε, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Φώτιο 286 σ.· Ὑγίνος *Μύθος* 30· Πausanias δ.π.· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Σέρβιος δ.π.· Καλλιμάχος *Ὑμνος εἰς Ἀθλόν* 102.

1. Αὐτὸς ὁ συγκεκριμένος μῦθος βασίζεται πιθανότατα στὸ θρύλο κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἡρακλῆς, ὅπως καὶ ὁ Ἰάσων, διατάχτηκε νὰ δαμάσει καὶ νὰ ζέψει δύο ταύρους, νὰ ξεχορταριάσει ἕναν κατὰφυτο λόφο καὶ μέσα σὲ μιά μέρα νὰ τὸν ὀργώσει, νὰ τὸν σπείρει καὶ νὰ τὸν θερίσει κιόλας — τὰ συνηθισμένα ἔργα πού ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν οἱ ὑποψήφιοι γιὰ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα (βλ. 152. 3). Ἐδῶ ὁ λόφος δέν ἔπρεπε νὰ καθαριστεῖ ἀπὸ δέντρα καὶ πέτρες, ὅπως στίς κελτικές παραλλαγές τοῦ μύθου, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κόπρο, πιθανότατα ἐπειδὴ ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ Εὐρυσθέα πού μετέφερε τὴν προσταγὴ ὀνομαζόταν Κοπρέας. Σχολιάζοντας τὸν Πausanias (Ε 10, 9) ὁ σέρ Τζέιμς Φρέιζερ παραθέτει τὸ νορβηγικὸ παραμῦθι *Τὸ πανέξυπνο κορίτσι*, ὅπου κάποιος πρίγκιπας γιὰ νὰ πάρει γυναῖκα τοῦ τὴν κόρη ἐνὸς γίγαντα ἀναγκάζεται πρῶτα νὰ καθαρίσει τρεῖς

στάβλους. Για κάθε φτυαριά κοπριάς όμως που άδειάζει βρίσκει δέκα στή θέση της. Τότε ή πριγκιποπούλα τόν συμβουλεύει νά γυρίσει άνάποδα τό δικράνι καί νά χρησιμοποιήσει τή λαβή. "Ετσι κάνει καί οι στάβλοι καθαρίζουν μονομιάς. Κατά τόν Φρέιζερ αυτή άκριβώς τή συμβουλή έδωσε ή "Αθηνά στόν "Ηρακλή στήν άρχική παραλλαγή" περισσότερο πιθανό φαίνεται όμως ότι τό νορβηγικό παραμύθι άποτελεί παραλλαγή του "Αθλου. Τά πάμπολλα ζωντανά του Αύγεια είναι άσχετα μέ τό μύθο, άπλώς δικαιολογούν τήν προέλευση του τρομερού όγκου τής κοπριάς που έπρεπε νά μεταφερθεί. Οι έλληνες άγρότες δέν είχαν σέ ύπόληψη τήν κοπριά των βοδιών, όπως φαίνεται από τό μύθο. "Ο "Ησίοδος στά *"Εργα καί Ημέραι* ούτε καν τήν αναφέρει: ό Χ. Μίτσελ στήν *Οικονομία στήν Αρχαία Ελλάδα* συμπεραίνει ότι σέ πολλά άρχαία συμβόλαια άπαγορευόταν τελείως ή βοσκή των βοοειδών στους χερσότοπους. "Ο "Αργος βεβαίως, ό σκύλος του "Οδυσσέα, ήταν ξαπλωμένος πάνω σέ ένα σωρό κοπριά που προοριζόταν για τά χωράφια (*"Οδύσσεια* ρ 299), όπου όμως καί νά γράφτηκε ή *"Οδύσσεια* — όπωσδήποτε όχι στήν έλληνική χερσόνησο — οι γεωργικές καί οι κτηνοτροφικές της άναφορές άποτελούν έπιβεβαίωση κρητικής πρακτικής. Κατά μερικούς μυθογράφους ό Αύγεια ήταν γίος του "Ηλείου, που σημαίνει άπλώς «βασιλιάς τής "Ηλιδας», ενώ κατ' άλλους γίός του Ποσειδώνα που ύποδηλώνει ότι ήταν Αιολεύς. Μόνο που έδώ ό "Ηλείος μπλέχτηκε μέ τόν "Ηλιο, τόν κορινθιο "Ηλιο-θεό· γι' αυτό απέδιδαν στόν Αύγεια ιερό κοπάδι από μοσχάρια όπως του Σίσυφου (βλ. 67. 1). "Ο αριθμός των ζώων στά κοπάδια αυτού του είδους ήταν συνήθως τριακόσια πενήντα, που συμβόλιζε δώδεκα όλόκληρους σεληνιακούς κύκλους χωρίς νά υπολογίζονται οι πέντε γιορτινές μέρες του αϊγυπτιακού έτους (βλ. 42. 1)· τό έρυθρό, τό λευκό καί τό μαύρο χρώμα των ζώων ύποδηλώνει ότι ήταν άφιερωμένα στή Σελήνη (βλ. 90. 3)· οι λευκοί ταύροι συμβολίζουν τους δώδεκα σεληνιακούς κύκλους που αναφέραμε. Τά ιερά ζώα συχνά κλέβονταν — όπως από τόν "Ηρακλή στόν Δέκατο "Αθλο του — καί τό άποτέλεσμα τής λογομαχίας του μέ τόν Αύγεια ήταν νά άποκτήσει αυτούς τους δώδεκα ταύρους.

2. "Ο Πέμπτος "Αθλος, ό οποίος ούσιαστικά σχετίζεται μόνο μέ τό όργωμα, τή σπορά καί τό θερισμό, συγγεόταν μέ δύο άλλους: τόν Δέκατο, δηλαδή τήν κλοπή των "Αγελάδων του Γηρυόνη, καί τόν "Εβδομο, δηλαδή τήν άρπαγή του Λευκού Κρητικού Ταύρου του Ποσειδώνα — που δέν τόν χρησιμοποιούσαν όμως για όργωμα. Στή λατρεία του Ποσειδώνα — τόν όποιον άποκαλούν καί πατέρα του Αύγεια — νεαροί πάλευαν μέ ταύρους, καί ή πάλη του "Ηρακλή μέ τόν Φαέθοντα, όπως άκριβώς του Θησέα μέ τόν Μινώταυρο, πρέπει νά έκληφθεί μάλλον ως ιεροτελεστία στέψης: ή μαγική

έπαφή μέ τά κέρατα του ταύρου κατέστησε τόν "Ηρακλή ικανό νά γονιμοποιήσει τή χώρα καί νά άποκτήσει τήν έπωνυμία Ποτιδών ή Ποσειδών, τήν όποια έπαιρνε ό διαλεκτός έρωμένος τής Σελήνης-θεάς. Σέ μιá έρωτική άναμέτρηση μέ τόν ποταμό "Αχελώο — κι αυτόν τόν παρίσταναν ταυροκέφαλο — ό "Ηρακλής του έσπασε τά κέρατα (βλ. 141. β) μέ τόν ίδιο τρόπο. "Η έκτροπή του "Αλφειού από τήν κοίτη του ύποδηλώνει ότι ή παράσταση από τήν όποία έμπνεύστηκαν τό έπεισόδιο εικόνιζε τόν "Ηρακλή νά σέρνει τόν Κρητικό Ταύρο από τά κέρατα στήν όχθη ενός ποταμού όπου βοσκούσαν πάρα πολλά βόδια. Αυτός ό ταύρος μπερδεύτηκε μέ ποτάμιο θεό, καί ή σκηνή έπεξηγήθηκε ότι ό "Ηρακλής έξέτρεψε τόν ποταμό από τήν κοίτη του για νά καθαρίσει τά χωράφια για τό όργωμα.

128

ΕΚΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: ΟΙ ΣΤΥΜΦΑΛΙΔΕΣ ΟΡΝΙΘΕΣ

Ο ΕΚΤΟΣ "Αθλος που άνατέθηκε στόν "Ηρακλή ήταν νά εκδιώξει από τά βαλτοτόπια τής Στυμφαλίδας τά άμέτρητα χαλκόραμα, χαλκόνυχια, χαλκότερα άνθρωποφάγα πουλιά που ήταν άφιερωμένα στόν "Αρη καί έφτασαν στά έλη κατατρομαγμένα από τους λύκους του Φαραγγιού των Λύκων, κοντά στό δρόμο που οδηγεί στόν "Ορχομενό¹. Εκεί πολλαπλασιάζονταν καί έκοβαν βόλτες στίς όχθες του Στύμφαλου ποταμού, μερικές φορές σκώνονταν στόν άέρα κατά σμήνη, σκότωναν ανθρώπους καί ζωντανά σκορπίζοντας σάν βροχή τά χάλκινα φτερά τους καί καταστρέφοντας τή σοδειά μέ τά δηλητηριώδη περιττώματά τους.

β. Μόλις έφτασε ό "Ηρακλής στά περικυκλωμένα από πυκνά δάση βαλτοτόπια κατάλαβε ότι δέν θά κατάφερνε νά διώξει μέ τά βέλη του τά πουλιά· ήταν πάρα πολλά. "Επιπλέον τό έλος δέν φαινόταν αρκετά στερεό για νά σηκώσει τό βάρος ανθρώπου, ούτε αρκετά ύδαρές για νά χρησιμοποιήσει βάρκα. "Ο "Ηρακλής στεκόταν άναποφάσιτος στίς όχθες του έλους, όταν εμφανίστηκε ξαφνικά ή "Αθηνά προσφέροντάς του ένα ζευγάρι χάλκινα κρόταλα, καμωμένα από τόν "Ηφαιστο· μπορεί νά ήταν καί ροκάνες. Σκαρφαλωμένος σέ ένα ύψωμα τής Κυλλήνης που έβλεπε στά βαλτοτόπια, ό "Ηρακλής άρχισε νά χτυπάει τα κρόταλα,

ἢ νά γυρίζει τή ροκάνα, προκαλώντας τόσο θόρυβο ὥστε τὰ πουλιά σηκώθηκαν στὸν ἀέρα σέ τεράστια σμήνη ξετρελαμένα ἀπὸ τὸν τρόμο. Ὁ Ἡρακλῆς κατέβασε πολλὰ ὅσο ἐκεῖνα πετοῦσαν πρὸς τὸ νησί τοῦ Ἀρη στή Μαύρη θάλασσα, ὅπου ἀργότερα τὰ συνάντησαν οἱ Ἀργοναῦτες· μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦταν μαζί τους τότε καὶ ὅτι σκότωσε ἀκόμα περισσότερα ἀπὸ τὰ πουλιά².

γ. Οἱ Στυμφαλίδες Ὀρνιθες εἶχαν τὸ μέγεθος τῶν γερανῶν καὶ ἐμοιάζαν πολὺ μέ τις ἱβίδες, μόνο πού τὸ ράμφος τους, μέ τὸ ὁποῖο μπορούσαν νά τρυπήσουν ἀκόμα καὶ μεταλλικό θώρακα, δέν ἦταν κυρτό. Γεννοβολοῦσαν ἀκόμα καὶ στήν Ἐρημο τῆς Ἀραβίας, ὅπου προκαλοῦσαν μεγαλύτερες καταστροφές ἀπὸ τὰ λιοντάρια καὶ τίς λεοπαρδάλεις· πετοῦσαν καταμέτωπο πάνω στοὺς ταξιδιῶτες καὶ τοὺς διατρυποῦσαν μέ τὰ ράμφη τους. Οἱ ἄραβες κυνηγοὶ φοροῦσαν πλεχτοὺς προστατευτικούς θώρακες ἀπὸ φλοιούς δέντρων, ὅπου σκάλωναν τὰ ράμφη· ἔτσι οἱ κυνηγοὶ ἄρπαζαν τὰ πουλιά καὶ τοὺς ἔστριβαν τὸ λαρύγγι. Πιθανότατα ἓνα σμῆνος ἀπὸ αὐτὰ τὰ πουλιά εἶχε μεταναστεύσει ἀπὸ τὴν Ἀραβία στὸν Στύμφαλο καὶ ἔτσι ὀνομάστηκε μετὰ ὀλόκληρο τὸ εἶδος³.

δ. Κατὰ τὴ γνώμη μερικῶν οἱ Στυμφαλίδες Ὀρνιθες ἦταν γυναῖκες· κόρες τοῦ Στύμφαλου καὶ τῆς Ὀρνιθας, τοὺς ὁποίους σκότωσε ὁ Ἡρακλῆς ἐπειδὴ δέν θέλησαν νά τὸν φιλοξενήσουν. Στὸν ἀρχαῖο ναό τῆς Στυμφαλίας Ἀρτεμης βρισκόνταν χρεμασμένες οἱ ἀναπαραστάσεις τῶν πουλιῶν καὶ πίσω ἀπὸ τὸ ναό ἦταν στημένα ἀγάλματα κοριτσιῶν μέ σκέλη πουλιῶν. Ὁ Τήμενος, ἓνας ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Πελασγοῦ, ἱδρυσε τρεῖς ναοὺς στή Στύμφαλο πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας· στὸν πρῶτο τὴ λάτρευαν ὡς Κόρη, ἐπειδὴ τὴν ἀνέστησε ὁ Τήμενος· στὸ δεύτερο ὡς Τέλεια, ἐπειδὴ παντρεύτηκε τὸν Δία· ἐνῶ στὸν τρίτο ὡς Χήρα, ἐπειδὴ ὁ Ζεὺς τὴν ἐγκατέλειψε καὶ ἐκεῖνη ἀποσύρθηκε στή Στύμφαλο⁴.

Ὁ Ἡρακλῆς σκοτώνει τὸν Βούσιρη. Ἀγγειογραφία τοῦ 470 π.Χ. (Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα).

Πίσω σελίδα: Πάνω: Ὁ Ἡρακλῆς στὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων. Ἀγγειογραφία τοῦ τέλους τοῦ Ε΄ αἰῶνα π.Χ. (Βρετανικὸ Μουσεῖο, Λονδίνο). Κάτω: Ἀθηνά, Ἡρακλῆς καὶ Ἀτλας. Ἀνάγλυφο τοῦ Ε΄ αἰῶνα π.Χ. (Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ὀλυμπία).

1. Πausanias H 22, 4—6· Ἀπολλόδωρος B 5, 6.
2. Ἀπολλώνιος Ρόδιος B 1052 κέξ· Πausanias δ.π· Σέρβιος στήν Αἰνείαδα τοῦ Βιργιλίου VIII 300· Σχολιαστής στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο B 1037 καὶ 1053· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 13· Ἀπολλόδωρος δ.π· Ὑγίνος Μύθος 30.
3. Πausanias H 22, 4.

4. Μνασέας, παρατίθεται από τόν σχολιαστή στόν 'Απολλώνιο Ρόδιο Β 1054· Πausανίας Η 22, 2 και 22, 5.

1. Μολονότι ή 'Αθηνά εξακολουθεί νά βοηθάει τόν 'Ηρακλή, αυτός ό 'Αθλος δέν άνήκει στή σειρά τών προγαμιαίων δοκιμασιών, αλλά δοξάζει τόν 'Ηρακλή ως θεραπευτή, ό όποιος εκδιώκει τούς δαίμονες του πυρετού πού ταυτίζονται μέ τά πουλιά τών βάλτων. Τά πουλιά μέ τά κράνη πού εικονίζονται στά νομίσματα τής Στυμφάλου είναι οι συγγενικές μέ τούς γερανούς χουλιαρομύτες πού διακρίνονται σέ μεσαιωνικά άγγλικά ανάγλυφα καταπίνοντας τήν άνάσα τών άρρώστων. Ουσιαστικά αποτελούν όρνιθοπόδαρες Σειρήνες, προσωποποιήσεις του πυρετού. Στά πρώιμα χρόνια (στους πρωτόγονους λαούς ακόμα και σήμερα) μέ κρόταλα και μέ ροκάνες έδιωχναν τούς δαίμονες του πυρετού. 'Η "Αρτεμις ήταν ή θεά πού μπορούσε νά προκαλέσει πυρετό ή νά γιατρέψει τούς άρρωστους από πυρετό μέ τά ευσπλαχνικά της δόρατα».

2. 'Η έκταση του βάλτου τής Στυμφαλίδας αύξανόταν σημαντικά, όποτε κάτι έφραζε τήν ύπόγεια σήραγγα από όπου διοχετεύονταν τά νερά της, όπως συνέβη στήν εποχή του Πausανία (Η 22, 6)· όταν ό 'Ιφικλής πολιορκούσε τήν πόλη Στύμφαλο, θά είχε φράξει επίτηδες τή σήραγγα αν κάποιος θεϊκό σημάδι δέν τόν έμπόδιζε (Στράβων Η 8, 5). Πιθανότατα σέ άλλη παραλλαγή τής ιστορίας ό 'Ηρακλής αποξήρανε τό βαλτοτόπι ελευθερώνοντας τή σήραγγα, όπως νωρίτερα τήν κοιλάδα τών Τεμπών (Διόδωρος Σικελιώτης Δ 18).

3. Κατά τά φαινόμενα ό μύθος έχει και ιστορική και τελετουργική σημασία. Πιθανότατα ένα άρκαδικό ιερατικό σωμα, τό όποιο λάτρευε τήν Τριπλή Θεά ως Παρθένα, Νύμφη και Γριά, διέφυγε στή Στύμφαλο άφου εκδιώχτηκε από τό Φαραγγι των Λύκων από εισβολείς λάτρες του Δία-λύκου· και ό Μνασέας έρμηνεύει άληθοφανέστατα τήν εκδίωξη ή τή σφαγή τών Στυμφαλίδων 'Ορνίθων ως κατάργηση αυτού του συλλόγου μαγισσών από τόν 'Ηρακλή — ή, άς πούμε, από κάποια άχαϊκή φυλή. 'Ο όρος Στύμφαλος υποδηλώνει έρωτικά έθιμα.

4. Τά πουλιά τής 'Αραβίας μέ τά σκληρά ράμφη πού αναφέρει ό Πausανίας πρέπει νά ήταν οι δαίμονες τής ήλίας, από τούς όποιους προφυλάγονταν μέ άσπίδες καμωμένες από φλοιούς δέντρων, και τούς μπέρδεψαν μέ τίς στρουθοκάμηλους μέ τά σκληρά ράμφη πού κυνηγούν ακόμα οι "Αραβες.

Platalea Leukorodia είναι τό λατινικό όνομα τής χουλιαρομύτας πού προέρχεται από τό έλληνικό λευκός έρωδιός· λέγεται ότι

κάποιοι πρόγονος τοῦ Ἡρώδη τοῦ Μεγάλου ὑπῆρξε δοῦλος στό νάο τοῦ Ἡρακλῆ τῆς Τύρου (Ἀφρικανός, παρατίθεται στήν *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* του Εὐσέβιου Α 6, 7) γεγονός πού καθιστᾷ τό οἰκογενειακό ὄνομα κατανοητό. Ἡ χουλιανομύτα εἶναι κοντινή συγγενής τῆς Ἰβιδας, ἄλλου πουλιού τῶν βάλτων καί ἱεροῦ πουλιού τοῦ θεοῦ Θῶθ, τοῦ ἐφευρέτη τῆς γραφῆς· ὁ Ἡρακλῆς τῆς Τύρου, ὅπως καί ὁ Κέλτης ὁμόλογός του, ἦταν προστάτης τῆς μάθησης, αὐτό ἔκανε καί τήν Τύρο Ἰακκουστή (*Ἰεζεκιήλ* ΚΗ 12). Κατά τήν ἐβραϊκή παράδοση, ὁ ἱερεὺς τῆς Τύρου Χιράμ καί ὁ Σολομών ἐβάζαν ὁ ἓνας στόν ἄλλον αἰνίγματα.

129

ΕΒΔΟΜΟΣ ΑΘΛΟΣ: Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΤΑΥΡΟΣ

ΩΣ ΕΒΔΟΜΟ Ἀθλο ὁ Εὐρυσθεὺς πρόσταξε τόν Ἡρακλῆ νά συλλάβει τόν Κρητικό Ταῦρο· ἀμφισβητεῖται ὅμως γιά ποιόν ἀκριβῶς πρόκειται, γιά τόν ταῦρο πού μετέφερε τήν Εὐρώπη κατ' ἐντολή τοῦ Δία στήν Κρήτη, ἢ γιά τόν ἄλλον πού δέν θυσίασε στόν Ποσειδῶνα ὁ Μίνως, καί ἔπειτα ἔκανε μέ τήν Πασιφάη τόν Μινώταυρο. Ὁ τελευταῖος ἔφερε μεγάλες καταστροφές ἐκεῖνον τόν καιρό στήν Κρήτη, κυρίως στήν περιοχή πού βρεχόταν ἀπό τόν ποταμό Τέθρη, ξεριζώνοντας τά σπαρτά καί γκρεμίζοντας τίς μάντρες τῶν περιβολιῶν¹.

β. Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς κατέπλευσε στήν Κρήτη ὁ Μίνως τοῦ προσέφερε κάθε δυνατή βοήθεια· ἐκεῖνος ὅμως προτίμησε νά τόν πιάσει μόνος του μολονότι ὁ ταῦρος ἐβγαζε φωτιές. Μετά ἀπό σκληρή πάλη κατόρθωσε νά μεταφέρει τό τέρας στίς Μυκῆνες, ὅπου ὁ Εὐρυσθεὺς ἀφιερώνοντάς τό στήν Ἡρα, τό ἄφησε ἐλεύθερο. Ἡ Ἡρα ὅμως δέν ἐπιθυμοῦσε δῶρα πού μεγάλωναν τή δόξα τοῦ Ἡρακλῆ· ἐδίωξε λοιπόν τόν ταῦρο πρῶτα στή Σπάρτη, ὕστερα πάλι πίσω στήν Ἀρκαδία καί τελικά μέσω τοῦ Ἰσθμοῦ στό Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς, ἀπό ὅπου ἀργότερα τόν κουβάλησε ὁ Θησεύς στήν Ἀθήνα γιά νά τόν θυσιάσει στήν Ἀθηνά².

γ. Ὡστόσο πολλοί ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Κρητικός Ταῦρος καί ὁ Ταῦρος τοῦ Μαραθῶνα εἶναι ὁ ἴδιος³.

1. Ἀπολλόδωρος Β 5, 7· Διόδωρος Σικελιώτης Ἀ 13· Πausanias Α 27, 9· Πρῶτος Βατικανός Μυθογράφος 47.

2. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου III 294· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Πρῶτος Βατικανός Μυθογράφος δ.π.
3. Θέων στά *Φαινόμενα* τοῦ Ἀράτου 24 σ.

1. Ἡ πάλη μέ τόν ταῦρο ἢ μέ τόν μεταμφιεσμένο σέ ταῦρο ἄνθρωπο — ἓνα ἀπό τά τελετουργικά κατορθώματα πού ἔπρεπε νά ὑπερπηδῇ οἱ ὑποψήφιοι γιά τό βασιλικό ἀξίωμα (βλ. 123. 1) — ἐμφανίζεται καί στίς ἱστορίες τοῦ Θησέα μέ τόν Μινώταυρο (βλ. 98. 2), ὅπως καί στοὺς φλογοβόλους ταῦρους τοῦ Ἰάσωνα καί τοῦ Αἰήτη. Ἀφότου ἔταξαν τήν ἀθανασία πού συνοδεύει τήν ἱερή βασιλεία σέ ὅλους τοὺς μυημένους στά διονυσιακά μυστήρια, ἢ σύλληψη ἑνός ταύρου καί ἡ ἀφιέρωσή του στόν Διόνυσο Πλουτοδότη, «αὐτόν πού χαρίζει πλοῦτη», κατέληξε νά γίνει συνηθισμένη τελετή τόσο στήν Ἀρκαδία (Pausanias Η 19, 2) ὅσο καί στή Λυδία (Στράβων ΙΔ 1, 44), ὅπου ὁ Διόνυσος εἶχε τήν προσωνομία Ζεὺς. Ἡ κυριότερη ἐπιφάνεια τοῦ Διόνυσου ἦταν ἡ μορφή τοῦ ταύρου, ἐμφανιζόταν ὅμως καί ὡς λιοντάρι ἢ φίδι (βλ. 27. 4). Ἡ ἐπαφή μέ τό κέρατο τοῦ ταύρου (βλ. 127. 2) καθιστοῦσε τόν ἱερό βασιλιά ικανό νά προκαλέσει βροχὴ στό ὄνομα τῆς Σελήνης-θεᾶς γονιμοποιώντας τά χωράφια — ἡ μαγική ἐξήγηση τοῦ φαινομένου ἦταν ὅτι τό οὐρλιαχτό τοῦ ταύρου προμηνόυσε τή θύελλα πού πλησίαζε, τήν ἀφίξη τῆς ὁποίας ἐπέσπευδαν μέ τήν περιστροφή *ρόμβου*, δηλαδή σβούρας. Προκαλοῦσαν τίς ἀστραπές πετώντας ἀναμμένες δάδες (βλ. 68. α) οἱ ὁποῖες συμβόλιζαν τήν πυρωμένη ἀνάσα τοῦ ταύρου.

2. Ὁ Διόνυσος ὀνομάστηκε Πλουτοδότης, «αὐτός πού χαρίζει πλοῦτη», ἐξαιτίας τοῦ κέρατος τῆς ἀφθονίας πού εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπό ἓνα ταῦρο καί τό ὁποῖο ἀρχικά ἦταν σύμβολο ὑδρομαγείας (βλ. 142. β). Ὁ Διόνυσος προῆλθε ἀπό τόν Κρητικὸ Ζαγρέα, μεταξύ τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ ὁποίου ἦταν καί τό λιοντάρι, τό ἐλάφι, τό φίδι, ὁ ταῦρος καί ὁ «Κρόνος βροχοποιός» (βλ. 30. 3).

130

ΟΓΔΟΟΣ ΑΘΛΟΣ: ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΔΙΟΜΗΔΗ

ΩΣ ΟΓΔΟΟ Ἀθλο ὁ Εὐρυσθεὺς πρόσταξε τόν Ἡρακλῆ νά αἰχμαλωτίσει τίς τέσσερις ἄγριες φοράδες τοῦ βασιλιά τῆς Θράκης Διομήδη — ἀμφισβητεῖται ἀκόμη ἂν ἦταν γιός τοῦ Ἀρη καί τῆς Κυρήνης ἢ ἂν προῆλθε ἀπό τήν αἰμομικτική

σχέση του "Ατλанта μέ τήν κόρη του 'Αστερία — ό όποιος βασίλευε ανάμεσα στους πολεμοχαρείς Βίστονες καί οι στάβλοι του, στήν άφανισμένη πιά πόλη Τίριδα, τρομοκρατούσαν όλόκληρη τή Θράκη. 'Ο Διομήδης κρατούσε μέ σιδερένιες άλυσίδες δεμένες τίς φοράδες στά χάλκινα παχυνά καί τίς τάιζε μέ τίς σάρκες τών άνύποπτων φιλοξενούμενών του. Σύμφωνα μέ παραλλαγή του μύθου τά άλογα δέν ήταν φοράδες, αλλά κήλωνες καί τούς έλεγαν Πόδαγρο, Λάμπωνα, Ξάνθο καί Δείνο¹.

β. 'Ο 'Ηρακλής έπλευσε μέ άρκετούς έθελοντές στή Θράκη καί καθ' όδόν έπισκέφτηκε τό φίλο του "Αδμητο, βασιλιά τών Φερών. Φτάνοντας στήν Τίριδα, νίκησε τούς ιπποκόμους του Διομήδη καί οδήγησε τίς φοράδες στήν άκροθαλασσιά, όπου τίς έμπιστεύτηκε στόν ευνουούμενό του "Αβδηρο πάνω σέ ένα γήλοφο, ενώ ό ίδιος επέστρεψε γιά νά άποκούσει τούς Βίστονες πού τόν είχαν πάρει από πίσω. Μολονότι ήταν πολυαριθμότεροι από τή δική του ομάδα, πέτυχε νά τούς νικήσει μέ τήν έφευρετικότητά του: έσκαψε μιά σήραγγα μέ τήν όποία πλημμύρισε τή χαμηλότερη από τήν επιφάνεια τής θάλασσας πεδιάδα: μόλις ό έχθρός τράπηκε σέ φυγή, τούς καταδίωξε, χτύπησε μέ τό ρόπαλό του στό κεφάλι τόν Διομήδη, τόν έσυρε γύρω από τή λίμνη πού μόλις είχε σχηματιστεί, καί έπειτα τόν έριξε στίς ίδιες τίς φοράδες πού τόν κατασπάραξαν ζωντανό. 'Η πείνα τους πιά είχε κοπάσει έντελώς — άλλωστε κατά τήν άπουσία του 'Ηρακλή είχαν φάει καί τόν "Αβδηρο — καί τίς εξημέρωσε χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία².

γ. Κατ' άλλη έκδοχή ό "Αβδηρος ύπηρετούσε τόν Διομήδη, άν καί είχε γεννηθεί στους 'Οπούντιους Λοκρούς. Μερικοί τόν θεωρούν γιό του 'Ερμή, άλλοι γιό ενός φίλου του 'Ηρακλή, του 'Οπούντιου Μενοίτιου, άρα άδελφό του Πάτροκλου πού σκοτώθηκε στήν Τροία. 'Αφού ίδρυσε κοντά στόν τάφο του "Αβδηρου τήν πόλη τών 'Αβδήρων, ό 'Ηρακλής έξέψε στό άρμα του Διομήδη τίς φοράδες πού δέν είχαν γνωρίσει ποτέ άλλοτε ούτε γκέμια ούτε χάμουρα. Πέρασε σάν τόν άνεμο γρήγορα τά βουνά καί έφτασε μαζί τους στίς Μυκήνες όπου ό Εύρυσθεύς αφιέρωσε τίς φοράδες στήν "Ηρα καί ύστερα τίς άμόλησε στόν "Όλυμπο³. Τελικά τά άγρια θηρία κατασπάραξαν τίς φοράδες, οι απόγονοι τών όποίων

λέγεται ότι ζούσαν τήν εποχή του Τρωικού Πολέμου, ακόμα καί τόν καιρό του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου. Τά έρείπια τών ανακτόρων του Διομήδη ύπήρχαν αιώνες άργότερα στήν Καρτερα Κώμη, καί στά "Αβδηρα διοργανώνονταν άθλητικοί άγώνες προς τιμήν του "Αβδηρου — όλα τά συνηθισμένα άθλήματα περιλαμβάνονταν έκτός από άρματοδρομίες, έπειδή ό "Αβδηρος πέθανε όταν οι άνθρωποφάγες φοράδες κατέστρεψαν τό άρμα στό όποιο τίς είχε ζέψει⁴.

1. 'Απολλόδωρος Β 5, 8· 'Υγίνος *Μύθοι* 250 καί 30· Πλίνιος *Φυσική 'Ιστορία* IV 18· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 15.
2. 'Απολλόδωρος δ.π.· Εύριπίδης *Άλκιστις* 483· Στράβων *Άποσπάσματα* 44 καί 47· Διόδωρος *Σικελιώτης* δ.π.·
3. 'Υγίνος *Μύθος* 30· 'Απολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 39· Όμηρος *Ίλιάς* Λ 688· Εύριπίδης *Ηρακλής* 380 κέξ.
4. 'Απολλόδωρος δ.π.· Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου I 756· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 15· Στράβων *Άποσπάσματα* 44· Φύλοστρατος *Εκόνες* Β 25· 'Υγίνος *Μύθος* 250.

1. 'Η τιθάσευση του άγριου άλόγου πού προοριζόταν γιά τό συμπόσιο μέ αλογίσιο κρέας πού ακολουθοϋσε τίς θυσίες (βλ. 75. 3), σέ όρισμένες περιοχές τής 'Ελλάδας πιθανότατα αποτελοϋσε μέρος τής τελετής τής στέψης. 'Ο 'Ηρακλής τιθασειεί καί τόν 'Αρείονα (βλ. 138. η) — αυτό τό κατόρθωμα επαναλήφθηκε από τόν "Όγκο καί από τόν "Αδραστο (Πασανίας Η 25, 5) — ενώ ό Βελλεροφόντης συλλαμβάνει τόν Πήγασο. Αϋτός ό τελετουργικός μύθος συνδέθηκε μέ τό θρύλο ότι ό 'Ηρακλής, συμβολίζοντας ίσως τούς Τείους πού κατέκτησαν τά "Αβδηρα από τούς Θράκες ('Ηρόδοτος Α 168), κατάρχησε τή συνθήεια νά κυνηγοϋν καί νά κατασπαράσσουν τόν ιερό βασιλιά στό τέλος τής βασιλείας του (βλ. 27. δ) άγριες γυναικες μεταμορφωμένες σέ άλογα· αντί γι' αυτό έπεφτε θύμα προσχεδιασμένου άτυχήματος μέ άρμα (βλ. 71. I, 101. η καί 109. κ). 'Η παράλειψη τής άρματοδρομίας στους νεκρικούς άγώνες τών 'Αβδήρων σημαίνει ότι απαγορεύτηκε καί αϋτός ό άναθεωρημένος τρόπος θυσίας του ιερού βασιλιά. 'Ο Πόδαργος ονομάστηκε από τήν "Αρπυια Ποδάργη, μητέρα εκείνου του άθάνατου άλόγου ονόματι Ξάνθου πού δόθηκε ως γαμήλιο δώρο από τόν Ποσειδώνα στόν Πηλέα (βλ. 81. ν): τό όνομα Λάμπων θυμίζει τόν Λάμπο, ένα από τά άλογα του άρματος τής 'Ηούς (βλ. 40. α)· ό ισχυρισμός του Διόδωρου του Σικελιώτη ότι άμόλησαν τίς φοράδες του Διομήδη

στόν "Ολυμπο ἐλεύθερες ἴσως σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρωποφάγα ἀλογο-
λατρία διατηρήθηκε μέχρι τὴν Ἑλληνιστική Ἑποχή.

2. Συχνότατα ἀναφέρονται ὡς ἔργα τοῦ Ἡρακλῆ διάφορες
σήραγγες, τεχνητοὶ καὶ φυσικοὶ ὑπόγειοι ἀγωγοὶ (βλ. 127. δ, 138. δ
καὶ 142. 3).

131

ΕΝΑΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: Η ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΙΠΠΟΛΥΤΗΣ

Ο ΕΝΑΤΟΣ Ἀθλος τοῦ Ἡρακλῆ ἦταν νά φέρει γιά τήν κόρη
τοῦ Εὐρυσθέα Ἀδμήτη τή χρυσή ζώνη τοῦ Ἀρη πού
φοροῦσε ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων Ἴππολύτη. Μέ πλῆ-
θος ἐθελοντές, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Ἰόλαος, ὁ αἰγινή-
της Τελαμών, ὁ Πηλεύς ἀπό τήν Ἰωλκὸ καί, κατὰ μερικοὺς,
ὁ ἀθηναῖος Θησεύς, μπάρκαρα ὁ Ἡρακλῆς μέ ἑννέα πλοῖα,
ὅπως ἰσχυρίζονται, κατευθυνόμενος στόν ποταμὸ Θερμῶδον-
τα¹.

β. Οἱ Ἀμαζόνες ἦταν παιδιὰ τοῦ Ἀρη καὶ τῆς Ναϊά-
δας Ἀρμονίας καὶ γεννήθηκαν στό Ἀχμόνιο Ἄλσος τῆς
Φρυγίας. Λέγεται ὁμοίως ἐπίσης ὅτι μητέρα τους ὑπῆρξε ἡ
Ἀφροδίτη ἢ ἡ Ὀτρίτη, κόρη τοῦ Ἀρη². Ἀρχικά ζοῦσαν
στὶς ὄχθες τοῦ Ἀμαζόνιου ποταμοῦ, πού ἀργότερα ὀνομά-
στηκε Τάναϊς ἀπὸ τὸ γιό τῆς Ἀμαζόνας Λυσίππης, ὁ ὁποῖος
προσέβαλε τήν Ἀφροδίτη περιφρονώντας τὸ γάμο καὶ ἀφιε-
ρώνοντας τὸν ἑαυτό του ἀποκλειστικά στόν πόλεμο. Γιά
ἐκδίκηση ἡ Ἀφροδίτη ξύπνησε μέσα του ἐρωτικό πάθος γιά
τήν ἴδια του τὴ μητέρα, ὁ Τάναϊς ὁμοίως προτίμησε νά πέσει
νά πνιγεῖ παρά νά ἐνδώσει στό αἰμομικτικό αὐτὸ πάθος. Ἡ
Λυσίππη, θέλοντας νά ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ παράπονα τοῦ
πνεύματος τοῦ γιοῦ της, ὁδήγησε τίς κόρες της στὶς ὄχθες
τῆς Μαύρης Θάλασσας, σέ μιά ἀπλωσιά κοντὰ στόν ποταμὸ
Θερμῶδοντα πού πήγαζε ἀπὸ τὰ ψηλά Ἀμαζόνια ὄρη.
Ἐκεῖ οἱ κόρες της σχημάτισαν τρεῖς φυλές, καθεμιά ἀπὸ τίς
ὁποῖες ἱδρυσεν ἀπὸ μιά πόλη³.

γ. Οἱ Ἀμαζόνες ὑπολόγιζαν μόνο τὴ μητρογραμμική
καταγωγή καὶ ἡ Λυσίππη νομοθετώντας ὅρισε ὅτι ὅλες οἱ
δουλειές τοῦ σπιτιοῦ θά γίνονται ἀπὸ τοὺς ἄντρες ὅσο οἱ
γυναῖκες πολεμοῦν καὶ κυβερνοῦν. Τα χέρια καὶ τὰ πόδια τῶν

μικρῶν ἀγοριῶν τὰ ἔσπαζαν, ὥστε νά μὴνμποροῦν νά
πολεμήσουν καὶ νά ταξιδέψουν. Οἱ ἀφύσικες αὐτές γυναῖκες,
τίς ὁποῖες οἱ Σκύθες ὀνόμαζαν *οἰόρπατα*, «ἀνδροκτόνους»,
δέν ἔδιναν καὶ μεγάλη σημασία στό δίκαιο καὶ στοὺς καλοὺς
τρόπους, ἦταν ὁμοίως σπουδαῖες πολεμίστριες καὶ ὑπῆρξαν οἱ
πρῶτες πού συνέστησαν ἵππικό⁴. Κρατοῦσαν χάλκινα τόξα
καὶ κοντέςμισοφέγγαρες ἀσπίδες· τὰ κράνη, τὰ ροῦχα καὶ οἱ
ζῶνες τους ἦταν καμωμένα ἀπὸ δέρματα ἄγριων θηρίων⁵.
Ἡ Λυσίππη, προτοῦ σκοτωθεῖ στή μάχη, ἱδρυσεν τὴ μεγάλη
πόλη Θεμισκυρα καὶ κατέκτησε ὅλους τοὺς λαοὺς μέχρι τὸν
ποταμὸ Τάναϊ. Μέ τὰ λάφυρα ἀπὸ τοὺς πολέμους της
ἔχτισεν ναοὺς στόν Ἀρη, καθὼς καὶ στήν Ταυροπόλο Ἀρτε-
μη, τὴ λατρεία τῆς ὁποίας ἐκείνη ἱδρυσεν. Οἱ διάδοχες της
ἐπεξέτειναν τὴν αὐτοκρατορία τῶν Ἀμαζόνων πέρα ἀπὸ τὰ
ὄρια πού ὀριζε ὁ ποταμὸς Τάναϊς, μέχρι τὴ Θράκη στὰ
δυτικά, ἐνῶ νότια προχώρησαν πέρα ἀπὸ τὸ Θερμῶδοντα,
μέχρι τὴ Φρυγία. Οἱ τρεῖς περιώνυμες Ἀμαζόνες βασιλίσ-
σες Μαρπησία, Λαμπαδώ καὶ Ἰππὼ κατέκτησαν ἕνα μεγά-
λο μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας καὶ ἱδρυσαν τὴν
Ἐφεσον, τὴ Σμύρνη, τὴν Κυρήνη καὶ τὴ Μυρίνη. Ἀμαζόνες
ἔχτισαν τὴ Θίβα καὶ τὴ Σινώπη⁶.

δ. Στὴν Ἐφεσον εἶχαν ὑψώσει ἕνα ἄγαλμα τῆς Ἀρτε-
μης κάτω ἀπὸ βελανιδιά, ὅπου ἡ Ἰππὼ προσέφερε θυσίες,
μετὰ ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ ἀκόλουθες της ἔστησαν στήν ἀρχὴ
χορὸ τῆς ἀσπίδας, ὕστερα κυκλικούς χοροὺς σείοντας τίς
φαρέτρες ἐνῶ ὅλες μαζί χτυποῦσαν τὰ πόδια τους χάμω μέ
τὴ συνοδεία φλογέρας — ἡ Ἀθηνά δέν εἶχε ἀκόμα ἐφεῦρει
τόν αὐλό. Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτεμης στήν Ἐφεσον πού χτίστηκε
ἀργότερα περιβάλλοντας τὸ ἄγαλμα ξεπερνοῦσε σέ μεγαλο-
πρέπεια ἀκόμα καὶ τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς
καὶ συμπεριλαμβανόταν στὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου· τὸν
κύκλωναν δύο ἀντίθετης κατεύθυνσης ποτάμια πού λέγονταν
καὶ τὰ δύο Σελινούς. Ὅταν οἱ Ἀμαζόνες κατέλαβαν τὴν
Τροία κατὰ τὴν ἐκστρατεία πού ἀναφέρθηκε προηγουμένως,
ὁ Πρίαμος ἦταν ἀκόμη παιδί. Ὅταν ὁμοίως ὀρισμένες μονάδες
ἀπὸ τὸ στράτευμα τῶν Ἀμαζόνων φορτωμένες λάφυρα σέ
τρομακτικές ποσότητες ἐπέστρεψαν στήν πατρίδα τους, οἱ
συμμαχικές βαρβαρικές φυλές ἐξεδίωξαν τὸ ὑπόλοιπο μέρος
τοῦ στρατεύματος πού εἶχε παραμείνει στή Μικρὰ Ἀσία.

Σκοτώθηκε ακόμα και ἡ βασίλισσα Μαρπησία⁷.

ε. "Ολες οἱ Ἀμαζόνες εἶχαν ἐπιστρέψει πιά στὸν ποταμό Θερωδώντα τὴν ἐποχὴ πού τις ἐπισκέφτηκε ὁ Ἡρακλῆς· ἡ Ἴππολύτη, ἡ Ἀντιόπη καὶ ἡ Μελανίππη κυβερνοῦσαν τις τρεῖς πόλεις τους. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ ὁ Ἡρακλῆς ἐπισκέφτηκε τὴν ὀνομαστή γιὰ τὰ μάρμαρά της Πάρο, τὴν ὁποία ὁ Ραδάμανθυς εἶχε κληροδοτήσει σέ κάποιον Ἀλκαῖο, γιό τοῦ Ἀνδρόγεω· στήν Πάρο εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐπίσης τέσσερις ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Μίνωα: ὁ Εὐρυμέδων, ὁ Χρῦσης, ὁ Νηφαλίων καὶ ὁ Φιλόλαος. "Οταν δύο ἄντρες τοῦ Ἡρακλῆ βγῆκαν στὴ στεριά γιὰ πόσιμο νερό καὶ τοὺς θανάτωσαν οἱ γιοὶ τοῦ Μίνωα, ἐξαλλος ἀπὸ θυμὸ ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε καὶ τοὺς τέσσερις καὶ ξεκίνησε μετὰ μιά τόσο ἀνελέητη πολιορκία, ὥστε οἱ Παριανοὶ τοῦ ἔστειλαν πρέσβεις προσφέροντας, ὡς ἀποζημίωση γιὰ τοὺς σκοτωμένους ναῦτες, δύο πολίτες, ὁποιοὺς δὴποτε διάλεγε, γιὰ σκλάβους του. Ἰκανοποιημένος μέ τὴν προσφορά ὁ Ἡρακλῆς διέκοψε τὴν πολιορκία καὶ διαλέγοντας τὸν βασιλιά Ἀλκαῖο καὶ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Σθένελο τοὺς κουβάλησε στὸ πλοῖο. "Επειτα περνώντας τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὸν Βόσπορο κατέπλευσε στὴ Μαριανδυνία τῆς Μυσίας, ὅπου φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὸν βασιλιά τῆς Παφλαγονίας Λύκο, γιό τοῦ Δάσκυλου καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ταντάλου⁸. Ὡς ἀνταπόδοση ὁ Ἡρακλῆς βοήθησε τὸν Λύκο στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Βεβρύκων ἀπὸ τοὺς ὁποίους σκότωσε πολλούς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ βασιλιά τους Μύγδωνα, ἀδελφὸ τοῦ Ἀμυκου· ἀνακατέκτησε ἀκόμα μιά μεγάλη παφλαγονικὴ περιοχὴ ἀπὸ τοὺς Βέβρυκους καὶ τὴν ἐπέστρεψε στὸν Λύκο· ἐκεῖνος, πρὸς τιμὴν του, τὴν ὀνόμασε Ἡράκλεια. Ἡ Ἡράκλεια ἀργότερα ἐποικίστηκε ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς καὶ τοὺς Ταναγραῖους κατόπιν ἐντολῆς τῆς δελφικῆς Πυθίας, ἡ ὁποία τοὺς συμβούλεψε νὰ ιδρῦσουν ἀποικία στὴ Μαύρη Θάλασσα σέ περιοχὴ ἀφιερωμένη στὸν Ἡρακλῆ⁹.

ζ. Φτάνοντας στὶς ἐκβολές τοῦ Θερωδώντα ὁ Ἡρακλῆς ἀγκυροβόλησε στὸ λιμάνι τῆς Θεμίσκυρας ὅπου τὸν ἐπισκέφτηκε ἡ Ἴππολύτη καί, μαγεμένη ἀπὸ τὸ μυῶδες κορμί του, τοῦ προσέφερε τὴ ζώνη τοῦ Ἀρη ὡς δῶρο ἀγάπης. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἡ Ἡρα μεταμφιεσμένη σέ Ἀμαζόνα διέδωσε τὴ φήμη ὅτι οἱ ξένοι σχεδίαζαν νὰ

ἀπαγάγουν τὴν Ἴππολύτη· ὁπότε ἐξαγριωμένες οἱ Ἀμαζόνες πολεμίστριες πῆραν τὰ ἄλογα καὶ ἐπιτέθηκαν στὸ πλοῖο. Ὁ Ἡρακλῆς ὑποπεύτηκε προδοσία καὶ σκότωσε ἀμέσως τὴν Ἴππολύτη, ἐβγαλε τὴ ζώνη της, πῆρε τὸν πέλεκο καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὅπλα της καὶ προετοιμάστηκε νὰ ἀμυνθεῖ. Τελικὰ σκότωσε τις ἡγέτιδες τῶν Ἀμαζόνων, τὴ μία μετὰ τὴν ἄλλη, καὶ μετὰ ἀπὸ μεγάλη σφαγὴ τις ἔτρεψε σέ φυγὴ¹⁰.

η. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε παγιδεύσει τὴ Μελανίππη καὶ ὅτι ἡ Ἴππολύτη τὴν ἀντάλλαξε μέ τὴ ζώνη· ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς. Λένε ἐπίσης ὅτι ὁ Θησεύς αἰχμαλώτισε τὴν Ἴππολύτη καὶ χάρισε τὴ ζώνη της στὸν Ἡρακλῆ, ὁ ὁποῖος ὡς ἀντάλλαγμα συναίνεσε νὰ πάρει ὁ Θησεύς μαζί του σκλάβα τὴν Ἀντιόπη. Ἐπίσης ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἴππολύτη δέν ἤθελε νὰ παραχωρήσει τὴ ζώνη στὸν Ἡρακλῆ, συνῆψαν σφοδρὴ μάχη μετὰξὺ τους, τὴν ἔριξε ἀπὸ τὸ ἄλογό της, καὶ σκύβοντας πάνω της μέ τὸ ρόπαλο στὸ χέρι τῆς χάρισε τὴ ζωὴ, ἡ Ἴππολύτη ὅμως προτίμησε τὸ θάνατο ἀπὸ τὴν παράδοση. Ἀκόμη λέγεται ὅτι ἡ ζώνη ἀνῆκε σέ κάποια κόρη τοῦ Ἐκατόγχειρα Βριάρεως¹¹.

θ. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴ Θεμίσκυρα ὁ Ἡρακλῆς ἄραξε πάλι στὴ Μαριανδυνία καὶ πῆρε μέρος στοὺς νεκρικοὺς ἀγῶνες πού διοργανώνονταν στὴ μνήμη τοῦ Πριόλα, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλιᾶ Λύκου, τὸν ὁποῖο εἶχαν σκοτώσει οἱ Μύσιοι καὶ αἰῶνες ἀργότερα ἀκόμα τὸν μοιρολογοῦσαν. Ὁ Ἡρακλῆς ἀναμετρήθηκε στὴν πυγμαχία μέ τὸν Τιτία πρωταθλητὴ τῆς Μαριανδυνίας, τοῦ πέταξε ἔξω ὅλα τὰ δόντια καὶ ὕστερα μέ ἓνα χτύπημα στὸ μηλίγγι τὸν ἄφησε στὸν τόπο. Ὡς ἀπόδειξη τῆς μεταμέλειάς του γιὰ τὸ ἀτύχημα ὁ Ἡρακλῆς κατέκτησε γιὰ λογαριασμό τοῦ Δάσκυλου τὴ Μυσία καὶ τὴ Φρυγία· κατέκτησε ἐπίσης τὴ Βιθυνία μέχρι τις ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Ρήβα καὶ τις κορυφές τοῦ ὄρους Κολώνη καὶ ἀνάγγειλε τὴν ἀπαίτησή του γιὰ τὸ θρόνο τῆς Βιθυνίας. Οἱ Παφλαγόνες τοῦ Πέλοπα ὑποτάχτηκαν οἰκιοθελῶς. Μόλις ὅμως ἀναχώρησε πάλι ὁ Ἡρακλῆς, οἱ Βέβρυκες ὑπὸ τις διαταγές τοῦ γιοῦ τοῦ Ποσειδώνα Ἀμυκα ἀφαίρεσαν ἄλλη μιά φορὰ τὴ χώρα ἀπὸ τὸν Λύκο καὶ ἐπεξέτειναν τὰ σύνορά τους ὥς τὸ ποταμὸ Ὑπιο¹².

ι. Ἀρμενίζοντας γιὰ τὴν Τροία ὁ Ἡρακλῆς ἔσωσε τὴν Ἡσιόνη ἀπὸ ἓνα θαλασσινὸ τέρας· ἔπειτα συνέχισε τὸ ταξίδι

του πρὸς τὴ θρακικὴ Αἴνῳ ὅπου τὸν φιλοξένησε ὁ Πόλτυς· ὅταν ξανοίχτηκε πάλι στὴ θάλασσα ἔριξε καὶ σκότωσε μέ τὰ βέλη του στὴν ἀκτὴ τῆς Αἴνου τὸν ἀναιδέστατο Σαρπηδόνα, ἀδελφὸ τοῦ Πόλτυ καὶ γιὸ τοῦ Ποσειδῶνα. Ὑστερα ὑποδουλώνοντας τοὺς ἐγκατεστημένους στὴ Θάσσο Θράκες δώρισε τὸ νησί στοὺς γιούς τοῦ Ἀνδρόγεω πού ἔσερνε μαζί του ἀπὸ τὴν Πάρο· καὶ στὴν Τορώνη, ὅταν ὁ Πολύγονος καὶ ὁ Τηλέγονος, οἱ δύο γιοὶ τοῦ Πρωτέα, τὸν προκάλεσαν σέ ἀγῶνα πάλης, τοὺς σκότωσε καὶ τοὺς δύο¹³.

κ. Ἐπιτέλους ἔφτασε στίς Μυκῆνες, ἔδωσε τὴ ζώνη στὸν Εὐρύσθεα, καὶ ἐκεῖνος τὴ χάρισε στὴν Ἀδμήτη. Ὅσο γιὰ τὰ ὑπόλοιπα λάφυρα πού πήρε ἀπὸ τίς Ἀμαζόνες· χάρισε τὰ πολυτελῆ ροῦχα τοὺς σὺν τῷ τῷ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς καὶ τὸν πέλεκυ τῆς Ἰππολύτης στὴ βασιλίσσα Ὁμφάλη, ἡ ὁποία τὸν τοποθέτησε ἀνάμεσα στὰ ἱερὰ ἐξουσιαστικά σύμβολα τῶν λυδῶν βασιλιάδων. Τελικὰ ὁ πέλεκος μεταφέρθηκε σέ κάποιον ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ Δία Λαβρανδέα στὴν Καρία καὶ τοποθετήθηκε σὲ χερί τοῦ ἱεροῦ ἀγάλματος¹⁴.

λ. Αἰῶνες ἀργότερα μποροῦσε κανεὶς ἀκόμα νά βρεῖ Ἀμαζόνες στὴν Ἀλβανία, κοντὰ στὴν Κολχίδα, ὅπου ὁδηγήθηκαν ἀφοῦ τίς ἔδιωξαν ἀπὸ τὴ Θεμίσκυρα μαζί μέ τοὺς γείτονές τους Γαργαρεῖς. Μόλις ἔφτασαν ἀσφαλεῖς στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας οἱ δύο λαοὶ χώρισαν· οἱ Ἀμαζόνες ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχή τοῦ ποταμοῦ Μερμόδα, στοὺς πρόποδες τοῦ Καύκασου, ἐνῶ οἱ Γαργαρεῖς λίγο βορειότερα. Μιά ὀρισμένη μέρα κάθε ἀνοιξῆς οἱ γαργαρεῖς νεαροὶ καὶ οἱ νεαρές Ἀμαζόνες συναντιόνταν στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ πού χωρίζε τίς ἐπικράτειές τους καὶ ἀφοῦ προσέφεραν θυσιές ἀπὸ κοινού περνοῦσαν δύο ὁλόκληρους μῆνες μαζί ἀπολαμβάνοντας τυχαῖα ζευγαρώματα ὑπὸ τὸ πέπλο τῆς νύχτας. Μόλις κάποια Ἀμαζών καταλάβαινε ὅτι εἶχε μείνει ἐγκυος, ἐπέστρεφε σπῖτι της. Ὅσα κορίτσια γεννιόνταν γίνονταν Ἀμαζόνες ἐνῶ τὰ ἀγόρια στέλνονταν στὴν Γαργαρίδα ὅπου, ἀφοῦ δέν ὑπῆρχε τρόπος νά προσδιοριστεῖ ὁ πατέρας, τὰ μοίραζαν μέ κλῆρο στίς καλύβες τους¹⁵. Ἀργότερα ἡ βασιλίσσα Θάληστρις ξεσηκώθηκε ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ αὐλὴ της γιὰ νά συναληθεῖ μέ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο στὴν Ὑρκανία ὅπου κατοικοῦσαν οἱ Τίγρεις· ἐκεῖ χάριξε τὴν παρῆα του γιὰ

δεκατρεῖς μέρες μέ τὴν ἐλπίδα νά ἀποκτήσει ἀπόγονο μαζί του — πέθανε ὅμως σέ λίγο ἄτεκνη¹⁶.

μ. Οἱ Ἀμαζόνες τῆς Μαύρης Θάλασσας πρέπει νά διαχωρίζονται ἀπὸ τίς λίβυες συμμάχους τοῦ Διόνυσου, οἱ ὁποῖες κάποτε κατοικοῦσαν σὲ νησί Ἐσπέρα τῆς λίμνης Τριτωνίδας, τὸ ὁποῖο ἦταν τόσο πλούσιο σέ ὀπωροφόρα δέντρα καὶ γιδοπρόβατα, ὥστε δέν χρειαζόταν νά καλλιεργοῦν σιτηρά. Πρῶτα κατέλαβαν ὅλες τίς πόλεις τοῦ νησιοῦ, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἱερὴ πόλη Μένη, ὅπου ζοῦσαν οἱ ψαροφάγοι Αἰθίοπες (οἱ ὁποῖοι ἐξόρυσσαν σμαράγδι, ρουμπίνι, τοπάξι καὶ σάρδιο), ὕστερα κατατρόπωσαν τοὺς γειτονικοὺς Λίβυους καὶ τοὺς Νουμιδούς, καὶ ἱδρυσαν τὴ μεγάλη πόλη Χερσόνησο πού ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ χτίστηκε πάνω σέ χερσόνησο¹⁷. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ βάση ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῶν Ἀτλάντων, τοῦ πιό πολιτισμένου ἔθνους δυτικὰ τοῦ Νείλου, ἡ πρωτεύουσα τῶν ὁποίων βρισκόταν στὴ νῆσο Κέρνη στὸν Ἀτλαντικὸ Ὠκεανό. Ἡ βασιλίσσα τῶν Ἀμαζόνων Μυρίνη συγκέντρωσε μιὰ δύναμη τριάντα χιλιάδων ἱππικοῦ καὶ τριῶν χιλιάδων πεζικοῦ. Ἦταν ὅλες ὀπλισμένες μέ τόξα μέ τὰ ὁποῖα, ὅταν δῆθεν ὑποχωροῦσαν, ἔριχναν εὐστοχα στοὺς διώκτες τους, καὶ φοροῦσαν θώρακες καμωμένους ἀπὸ τὸ δέρμα τῶν ἀπίστευτα μεγάλων λιβυκῶν φιδιῶν.

ν. Εἰσβάλλοντας στὴ χώρα τῶν Ἀτλάντων ἡ Μυρίνη τοὺς νίκησε κατὰ κράτος, ἔπειτα πέρασε στὴ νῆσο Κέρνη καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσα· πέρασε ὅλους τοὺς ἄντρες ἀπὸ λεπίδι, πούλησε σκλάβες τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά καὶ γκρέμισε τὰ τεῖχη τῆς πόλης. Ὅταν ὅμως οἱ ἐπιζήσαντες Ἀτλαντες συμφώνησαν νά παραδοθοῦν, τοὺς φέρθηκε ἐντάξει καὶ συμφιλιώθηκε μαζί τους. Ὡς ἀποζημίωση γιὰ τὴν κατεστραμμένη Κέρνη τοὺς ἔχτισε νέα πόλη, τὴ Μύρινα, ὅπου ἐγκατέστησε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὅλους ὅσοι ᾔθελαν. Ἐπειδὴ ὡς ἀνταπόδοση οἱ Ἀτλαντες τῆς προσέφεραν θεϊκές τιμές, ἡ Μυρίνη τοὺς ὑπερασπίστηκε ἀπὸ τίς ἐπιθέσεις τῆς γειτονικῆς φυλῆς τῶν Γοργόνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους σκότωσε πολλοὺς σέ μιὰ σφοδρὴ μάχη ἐκτός ἀπὸ τοὺς τουλάχιστον τρεῖς χιλιάδες πού αἰχμαλώτισε¹⁸. Τὴν ἴδια ἐκεῖνη νύχτα, ὅσο οἱ Ἀμαζόνες γιόρταζαν τὰ ἐπινίκια μέ συμπόσιο, οἱ αἰχμαλώτοι ἔκλεψαν τὰ σπαθιά τους καὶ τὸ κύριο σῶμα τῆς στρατιᾶς τῶν Γοργόνων, πού εἶχε σὲ

μεταξύ συγκεντρωθεί και κρυφτεί σέ ένα δάσος από βελανιδιές, μέ τό σύνθημα, επιτέθηκε στή συνοδεία τῆς Μυρίνης από όλες τίς πλευρές γιά νά τίς σφάζει.

ζ. Ἡ Μυρίνη κατάφερε νά σωθεῖ — οἱ νεκροί της θάφτηκαν κάτω από τρεῖς γήλοφους πού ὀνομάζονταν Τύμβοι τῶν Ἀμαζόνων — καί, ἀφοῦ διέσχισε τή Λιβύη, πέρασε στήν Αἴγυπτο μέ νέα στρατιά, συνδέθηκε φιλικά μέ τόν βασιλιά Ὡρο, γιό τῆς Ἰσιδας, καί εἰσέβαλε στήν Ἀραβία. Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ λίβυες Ἀμαζόνες, ὅχι οἱ ἄλλες τῆς Μαύρης Θάλασσας, κατέκτησαν τή Μικρά Ἀσία· ὅτι ἡ Μυρίνη ἐπεσήμανε τίς πιό κατάλληλες τοποθεσίες τῆς καινούριας αὐτοκρατορίας της, ἰδρύοντας πλῆθος πόλεις στά παράλια, μεταξύ τῶν ὁποίων τή Μυρίνη, τήν Κύμη, τήν Πιτάνη, τήν Πριήνη καί ἄλλες στήν ἐνδοχώρα. Ὑποδούλωσε ἐπίσης ἀρκετά ἀπό τά νησιά τοῦ Αἰγαίου, ὅπως τή Λέσβο ὅπου ἔχτισε τήν πόλη τῆς Μιτυλήνης, δίνοντάς της τό ὄνομα μιᾶς ἀδελφῆς της πού εἶχε πάρει μέρος στήν ἐκστρατεία. Ὅσο ἀκόμα ἡ Μυρίνη ἦταν ἀπασχολημένη μέ τήν κατάκτηση τῶν νησιῶν, θύελλα ἐπληξε τόν στόλο της· ἡ Μητέρα Θεά ὁμως ὁδήγησε ὅλα τά πλοία σῶα στήν τότε ἀκόμη ἀκατοίκητη Σαμοθράκη, τήν ὁποία ἡ Μυρίνη τῆς ἀφιέρωσε, τῆς ἔστησε βωμούς καί τῆς πρόσφερε λαμπρές θυσίες.

ο. Ἀργότερα ἡ Μυρίνη πέρασε στή θρακική ἐνδοχώρα, ὅπου ὁ βασιλιάς Μόφος καί ὁ σύμμαχός του σκύθης Σίτυλος τήν νίκησαν σέ τίμιο ἀγώνα, κατά τόν ὁποῖο ἐκεῖνη σκοτώθηκε. Ὁ στρατός τῶν Ἀμαζόνων ποτέ δέν ξεπέρασε αὐτή τήν ἡττα: ἀφοῦ νικήθηκε σέ περισσότερες μάχες ἀπό τοὺς Θράκες, τά ὑπολείμματά του τελικά ἀποσύρθηκαν στή Λιβύη¹⁹.

1. Σχολιαστής στοὺς *Νεμεονίκαι* τοῦ Πινδάρου Γ 64· Ἀπολλόδωρος Β 5, 9· Ἰουστίνος Β 4· Πινδάρους *Νεμεονίκαι* Γ 38 καί Ἀπόσπασμα 172· Φιλόχορος, παρατίθεται στόν *Θησαῖο* τοῦ Πλούταρχου 26.
2. Ἀπολλώνιος Ρόδιος Β 990-92· Κικέρων Ὑπέρ τοῦ Φλάκκου 15· Σχολιαστής στήν *Ἰλιάδα* τοῦ Ὀμήρου Α 189· Ὑγίνος *Μύθος* 30· Σχολιαστής στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Β 1033.
3. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου XI 659· Πλούταρχος *Περὶ ποταμῶν* 14· Ἀπολλώνιος Ρόδιος Β 976-1000.
4. Ἀρριανός Ἀπόσπασμα 58· Διόδωρος Σικελιώτης Β 451· Ἡρόδοτος Δ 110· Ἀπολλώνιος Ρόδιος Β 987-89· Λυσίας, παρατίθεται στό *Εἰς τόν Λυκόφωνα* τοῦ Τζέτζη 1332.

5. Πινδάρους *Νεμεονίκαι* Γ 38· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου I 494· Στράβων ΙΑ 5, 1.
6. Διόδωρος Σικελιώτης Β 45-46· Στράβων ΙΑ 5, 4· Ἰουστίνος Β 4· Ἑκαταῖος Ἀπόσπασμα 352.
7. Καλλίμαχος Ὑμνος εἰς Ἀρτεμιν 237 κέξ· Ὑγίνος *Μύθοι* 223 καί 225· Πλίνιος *Φυσική Ἱστορία* Ε 31· Ὀμηρος *Ἰλιάς* Γ 189· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 69· Ἰουστίνος Β 4.
8. Διόδωρος Σικελιώτης Ε 79· Ἡρόδοτος Ζ 72· Σχολιαστής στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Β 754.
9. Στράβων ΙΒ 3, 4· Ἀπολλόδωρος Β 5, 9· Παυσανίας Ε 26, 6· Ἰουστίνος ΙΕΤ 3.
10. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 16· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Πλούταρχος *Αἴτια ἑλληνικά* 45.
11. Ἀπολλώνιος Ρόδιος Β 966-69· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 1329· Ἴβυκος, παρατίθεται ἀπό τόν Σχολιαστή στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο δ.π.
12. Ἀπολλώνιος Ρόδιος Β 776 κέξ.
13. Ἀπολλόδωρος Β 5-9.
14. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 1327· Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 418 καί *Ἰων* 1145· Πλούταρχος *Αἴτια ἑλληνικά* 45.
15. Στράβων ΙΑ 5, 1-2 καί 4· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου XI 659.
16. Ἰουστίνος Β 4· Κλείταρχος, παρατίθεται ἀπό τόν Στράβωνα ΙΑ 5, 4.
17. Διόδωρος Σικελιώτης Γ 52-3.
18. Διόδωρος Σικελιώτης Γ 54.
19. Διόδωρος Σικελιώτης Γ 55.

1. Ἐφόσον Ἀδμήτη λεγόταν ἡ πριγκίπισσα γιά χάρη τῆς ὁποίας ὁ Ἡρακλῆς ἐκτέλεσε ὅλες αὐτές τίς προγαμιαῖες δοκιμασίες, τότε τό λύσιμο τῆς ζώνης της στή νυφική παστάδα ἔπρεπε νά σημειώνει καί τό τέλος τῶν Ἀθλῶν του. Πρῶτα ὁμως ἔπρεπε νά παλέψει μέ τήν Ἀδμήτη, ὅπως εἶχε κάνει καί μέ τήν Ἰππολύτη, καί ὅπως ἡ Πενθεσίλεια εἶχε παλέψει μέ τόν Ἀχιλλέα (βλ. 164. α καί 2), ἢ ἡ Θέτις μέ τόν Πηλέα (βλ. 81. λ) — τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία στήν ὑπόθεση κάπως ἔτσι ἐξηγεῖται. Σέ αὐτή τήν περίπτωση ἡ Ἀδμήτη ἦταν υποχρεωμένη νά ἀκολουθήσει τίς συνηθισμένες μεταμορφώσεις γεγονόσ το ὁποῖο ὑποδηλώνει ὅτι ἡ σηπιδμορφη ὕδρα ἦταν ἡ Ἀδμήτη — ὁ Λάδων, τό φίδι-φύλακας τοῦ χρυσοῦ πού νικήθηκε ἀπό τόν Ἡρακλή (βλ. 133. α) — καί ὅτι ἐκεῖνη μεταμορφώθηκε σέ κάβουρα (βλ. 124. ε), ἐλάφι (βλ. 125. γ), ἀγριόχοιρο (βλ. 16. ζ), ἀκόμα καί σέ σύννεφο (βλ. 126. β), προτοῦ ὁ Ἡρακλῆς καταφέρει νά τῆς πάρει τήν παρθενία.

2. Ἡ παράδοση τῶν ὀπλισμένων ἱερεῶν ζοῦσε ἀκόμα στήν

151. 5 — 151. 5

"Εφεσο καὶ σέ ἄλλες μικρασιατικές πόλεις" οἱ ἔλληνες μυθογράφοι ὁμῶς ἐξέχασαν ὅτι ὅμοιοι σύλλογοι λειτουργοῦσαν στήν Ἀθήνα καὶ σέ ἄλλες πόλεις στήν Ἑλλάδα καὶ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς στάλθηκε γιὰ τή ζώνη τῆς Ἱππολύτης στή Μαύρη Θάλασσα ὅπου ἄκμαζαν ἀκόμα μητριαρχικές φυλές (βλ. 100. 1). Στή μητριαρχική κοινωνία εἶναι διαδεδομένο τό σύστημα τῶν τριῶν φυλῶν. Ὅτι ἡ ζώνη ἀνῆκε σέ μιὰ ἀπό τίς κόρες τοῦ Βριάρεω, «δυνατός», ἐνός ἀπό τούς ἑκατόγχειρες, σημαίνει ὅτι ἡ ἱστορία τῶν προγαμιαίων δοκιμασιῶν ὑπῆρχε ἤδη ἀπό πρῶμες ἐποχές στή Βόρεια Ἑλλάδα.

3. Ἀδμήτη εἶναι ἄλλο ἓνα ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ὁποία μάλλον εἰκονίζονταν ἀν παρατηρεῖ πάνοπλη τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλῆ καὶ νά τόν βοηθεῖ στίς δυσκολίες. Ἡ Ἀθηνᾶ ταυτίζεται μέ τή λιβυκή θεά τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς μάχης Νηϊθ (βλ. 8. 1). Ὁμολογῆς τῆς στή Μικρά Ἀσία ἦταν ἡ μεγάλη Σελήνη-θεά Μαριάν, Μυρίνη, Ἀυ-Μαρί, Μαριάμνη ἢ Μαριέννα, ἀπό τήν ὁποία ὀνομάστηκε ἡ Μαριανδυνία, «ἀμμόλοφος τῆς Μαριάν», καὶ ἡ Μύρινα, ἡ πόλη τῆς γυναικοκρατίας στή Λῆμνο (βλ. 149. 1), καὶ τήν ὁποία οἱ Τρῶες λάτρευαν ὡς «εὐκίνητη Μυρίνη» (Ὁμηρος Ἰλιάς Β 814). «Σμύρνη» εἶναι ἐπίσης «Μυρίνη», μέ ὀριστικό ἄρθρο στήν ἀρχή. Ἡ σουμεριακή μορφή τοῦ ὀνόματος Μαριέννα σημαίνει «ὑπέρτατη γόνιμη μητέρα», καὶ ἡ Ἀρτεμις τῆς Ἐφέσου ἦταν γονιμική θεότητα.

4. Λέγεται ὅτι ἡ Μυρίνη βρέθηκε σέ θύελλα καὶ σώθηκε ἀπό τή Μητέρα Θεά — πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας ἔστησε βωμούς στή Σαμοθράκη — ἐπειδὴ ἐκεῖνη ἡ ἴδια ἦταν ἡ Μητέρα Θεά καὶ οἱ τελετουργίες τῆς προστάτευαν τούς ναῦτες ἀπό ναυάγια (βλ. 149. 2). Σέ γενικές γραμμές ἡ ἴδια λατρευόταν κάποτε στή Θράκη, στήν περιοχή τοῦ ποταμοῦ Τάναϊ (Ντόν), στήν Ἀρμενία, σέ ὁλόκληρη τή Μικρά Ἀσία καὶ στή Συρία. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Θησέα κατὰ τῆς χώρας τῶν Ἀμαζόνων — μῦθος κατὰ τό πρότυπο τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἡρακλῆ — συγχέει τό θέμα ἀναγκάζοντας τούς μυθογράφους νά ἐφεύρουν τή φανταστική ἐπίθεση τῶν ἐνωμένων στρατευμάτων Ἀμαζόνων καὶ Σκυθῶν κατὰ τῆς Ἀθήνας (βλ. 100. γ).

5. Ὅτι οἱ Ἀμαζόνες ἔστησαν ἄγαλμα κάτω ἀπό βελανιδιά ἀποτελεῖ πλάνη τοῦ Καλλίμαχου ὁ ὁποῖος, ὄντας Αἰγύπτιος, ἀγνοοῦσε ὅτι δέν εὐδοκιμεῖ τόσο νότια ἢ βελανιδιά· μάλλον ἐπρόκειτο γιὰ χουρμαδιά, σύμβολο τῆς γονιμότητας (βλ. 14. 2), καὶ συγχρόνως ὑπόμνηση τῆς λιβυκῆς καταγωγῆς θεᾶς, ἐπειδὴ στό ἄγαλμά της κρεμοῦσαν μεγάλους χρυσοὺς χουρμάδες τούς ὁποίους συνήθως περνοῦσαν γιὰ στήθια. Ὅτι ὁ Μόψος νίκησε τίς Ἀμαζόνες ἀποτελεῖ τήν ἱστορία τῆς ἡττας τῶν Χετταίων ἀπό τούς Μόσχους γύρω στό 1200 Π.Χ.· οἱ Χετταῖοι ἀρχικά ζοῦσαν σέ ἀπόλυτα πατριαρχικό σύστημα, πέρασαν ὁμῶς στή λατρεία τῆς

θεᾶς κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν μικρασιατικῶν καὶ βαβυλωνιακῶν μητριαρχικῶν κοινωνιῶν. Πρόσφατα ἀνακαλύφθηκε ζωφόρος πού εἰκονίζει πολεμική θεά στήν πρωτεύουσά τους Χατούσα ἀπό τόν Γκάρστανγκ, ὁ ὁποῖος ἀνάγει τή λατρεία τῆς Ἐφέσιας Ἀρτεμις σέ χεττιτική καταγωγή. Οἱ νίκες τοῦ Ἡρακλῆ, τοῦ Θησέα, τοῦ Διόνυσου, τοῦ Μόψου καὶ ἄλλων ἐπὶ τῶν Ἀμαζόνων κατὰ βάθος ἀποτελοῦν ἀναφορές γιὰ τίς ἡττας πού ὑπέστη τό μητριαρχικό σύστημα στήν Ἑλλάδα, στή Μικρά Ἀσία, στή Θράκη καὶ στή Συρία.

6. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος (λ. Πάρος) διαφύλαξε τήν παράδοση ὅτι ἡ Πάρος ὑπῆρξε ἀποικία κρητική. Ἡ παριανή ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλῆ ἀναφέρεται στήν κατάκτηση τοῦ νησιοῦ ἀπό τούς Ἑλληνες, ἐνῶ ἡ κληροδότηση τῆς Θάσου στοὺς γιούς τοῦ Ἀνδρόγεω, στήν κατάκτηση τοῦ νησιοῦ ἀπό τόν παριανό στρατό πρὸς τό τέλος τοῦ Η' αἰῶνα Π.Χ. (Θουκυδίδης Δ 104). Τήν ἴδια ἐποχὴ περίπου οἱ Εὐβοεῖς ἐποίκησαν τήν Τωρῶν, παρουσιάζοντας τήν Τωρῶν (βασίλισσα μέ διαπεραστική φωνή) ὡς κόρη τοῦ Πρωτέα (Στέφανος Βυζάντιος λ. Τωρῶν). Δέν τοποθέτησαν τό διπλό πέλεχυ (λάβρυς) τῆς Ἱππολύτης στό χέρι τοῦ Δία Λαβρανδέα ἀντί γιὰ ἀστροπελέκι· ἡ λάβρυς ἦταν ὁ κεραυνός ὁ ἴδιος τόν ὁποῖο ἔφερε ὁ Ζεὺς μαζί του μέ τήν ἄδεια τῆς κρητικῆς θεᾶς πού βασίλευε στή Λυδία.

7. Οἱ Γαργαρεῖς εἶναι οἱ Γαγαρηνοί, οἱ καλούμενοι ἀπό τόν Ἰεζεκιήλ (ΛΗ καὶ ΛΘ) λαὸς τοῦ Γῶγ.

8. Στήν ἀφήγησή του γιὰ τή Μυρίνη ὁ Διόδωρος Σικελιώτης παραθέτει ἀρχαῖες λιβυκές παραδόσεις ἀποδίδοντας σέ αὐτές καὶ κάποια χροιά παραμυθοῦ. Ὡστόσο ἀναμφισβήτητα κατὰ τήν τρίτη χιλιετία Π.Χ. ἀπὸ τή Λιβύη ξεκίνησαν νεολιθικοὶ μετανάστες πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, μάλλον ἐπειδὴ πλημμύρισαν οἱ ἐκτάσεις τους (βλ. 31. 3-6). Στό Δέλτα τοῦ Νείλου τότε κατοικοῦσαν κυρίως Λίβυοι.

9. Κατὰ τόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο (Α 1126-29) ὁ Τιτίας ἦταν ἓνας ἀπὸ τούς τρεῖς μόνο Ἰδαίους Δάκτυλους πού προκαλοῦν τίς καταστροφές. Ἐναν ἄλλο Δάκτυλο ὀνομάζει Κυλλήνιο. Ἐχῶ ἀποδείξει (σὴν Λευκὴ Θεά σ. 281) ὅτι στήν δαχτυλομαγεία ὁ Τιτίας-Δάκτυλος συμβόλιζε τό μεσαῖο δάχτυλο, ὁ Κυλλήνιος (ἀλλ' ὡς Ἡρακλῆς) τόν ἀντίχειρα, ἐνῶ ὁ τρίτος, ὁ Δάσκυλος ἦταν σύμβολο τοῦ δείκτη, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ τό ὄνομά του (βλ. 53. 1). Σήκωναν τὰ τρία αὐτὰ δάχτυλα, ἐνῶ δίπλωναν τόν παράμεσο καὶ τό μικρό· ἦταν ἡ «φρυγική εὐλογία» πού δινόταν ἀρχικά στό ὄνομα τῆς Μυρίνης, ὅπως σήμερα δίνεται στό ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδας.

10. Ὁ σκοτωμένος ἀπὸ τόν Ἀπόλλωνα Τιτύος (βλ. 21. δ) ἦταν μάλλον ἀντίστοιχος τοῦ Τιτία. Ἡ κατάληψή τῆς νήσου

Κέρνης από τή Μυρίνη πρέπει νά εἶναι μεταγενέστερη ἀναίτια προσθήκη στήν ἱστορία. Ἡ Κέρνη ταυτίζεται συνήθως μέ τή Φεντάλα κοντά στή Φέζ, ἥ μέ τή Σάντα Κρούζ στό ἀκρωτήριο Γκρίρ, ἥ — τό πιθανότερο — μέ τήν πεδιάδα Ἀργκίν νότια ἀπό τό Κάμπο Μπλάνκο. Τό νησί ἀνακαλύφθηκε καί ἐποικίστηκε ἀπό τόν καρχηδόνο Ἄνωνα ὁ ὁποῖος περιγράφοντας τό σημειώνει ὅτι βρίσκεται τόσο μακριά ἀπό τίς Ἡράκλειες στήλες ὅσο ἐκεῖνες ἀπό τήν Καρχηδόνα, καί ὅτι κατέστη τό πολυσύχναστο κέντρο τοῦ ἐμπορίου τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς.

II. Αὐτά λοιπόν γιά τά μυθικά στοιχεῖα τοῦ Ἑνατοῦ Ἀθλου. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλῆ στόν Θερωμόντα καί οἱ πόλεμοί του στή Μυσία καί στή Φρυγία ὅμως δέν πρέπει νά ἐκληφθοῦν ὡς ἐντελῶς ἀβάσιμοι ἱστορικά. Αὐτές οἱ ἐπιχειρήσεις, ὅπως ἀκριβῶς τό ταξίδι τῆς Ἀργῶς (βλ. 148. 10), ἀποτελοῦν ἀναφορές γιά τήν εἰσβολή τοῦ ἐλληνικοῦ ἐμπορίου στό ὡρο τῆς Μαύρης Θάλασσας, ἴσως ἤδη κατὰ τά μέσα τῆς δευτέρας χιλιετίας Π.Χ. ἀπό τή διείσδυση τῶν Μινύων τῆς Ἰολκοῦ, τῶν Αἰακῶν τῆς Αἰγίνας καί τῶν Ἀργείων σέ αὐτά τά νερά πρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι ὅσο ὠραία καί ἂν ὑπῆρξε ἡ Ἑλένη, ὅσο κι ἂν κλέφτηκε μέ τόν Πάρη τῆς Τροίας, ἐκεῖνα τά χίλια καράβια μάλλον ἀπό ἐμπορικό συμφέρον ρίχτηκαν στή θάλασσα καί ὄχι γιά τά δικά της τά ὁμορφα μάτια. Ἀνάμεσα στούς ἐλλήνες συμμάχους τοῦ Ἀγαμέμνονα ἦταν ὁ Ἀχιλλεύς, γιός τοῦ Πηλέα, ὁ Αἴας, γιός τοῦ Τελαμῶνα, καθώς καί ὁ Διομήδης ἀπό τό Ἄργος, οἱ ὁποῖοι ἐπέμεναν νά τοὺς ἐπιτρέπει ὁ Πρίαμος τήν ἐλεύθερη διέλευση ἀπό τά στενά τοῦ Ἑλλήσποντου, δικαίωμα πού εἶχαν ἤδη ἀπό τοὺς πατεράδες τοὺς ἐκτός κι ἂν ἤθελε νά λεηλατηθεῖ ἡ πόλη του ὅπως τοῦ Λαομέδοντα γιά τόν ἴδιο ἀκριβῶς λόγο (137. 1). Αὐτή εἶναι ἡ αἰτία τοῦ ἀμφίβολου ἐκείνου ἰσχυρισμοῦ τῶν Ἀθηναίων ὅτι στήν ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλῆ ὁ Θησεύς ἀντιπροσώπευσε τήν Ἀθήνα, στό ταξίδι τῆς Ἀργῶς ὁ Φάληρος, ἐνῶ στήν Τροία ὁ Μενεσθεύς, ὁ Δημοφών καί ὁ Ἀκάμας. Ἡθελαν νά ἀποδείξουν τό δικαίωμά τους γιά τόν ἐλεγχό τοῦ ἐμπορίου τῆς Μαύρης Θάλασσας τόν ὁποῖο τελικά κατάφεραν νά ἐξασφαλίσουν ὕστερα ἀπό τήν καταστροφή τῆς Τροίας καί τήν πτώση τῆς Ρόδου (βλ. 159. 2-3 καί 162. 3).

132

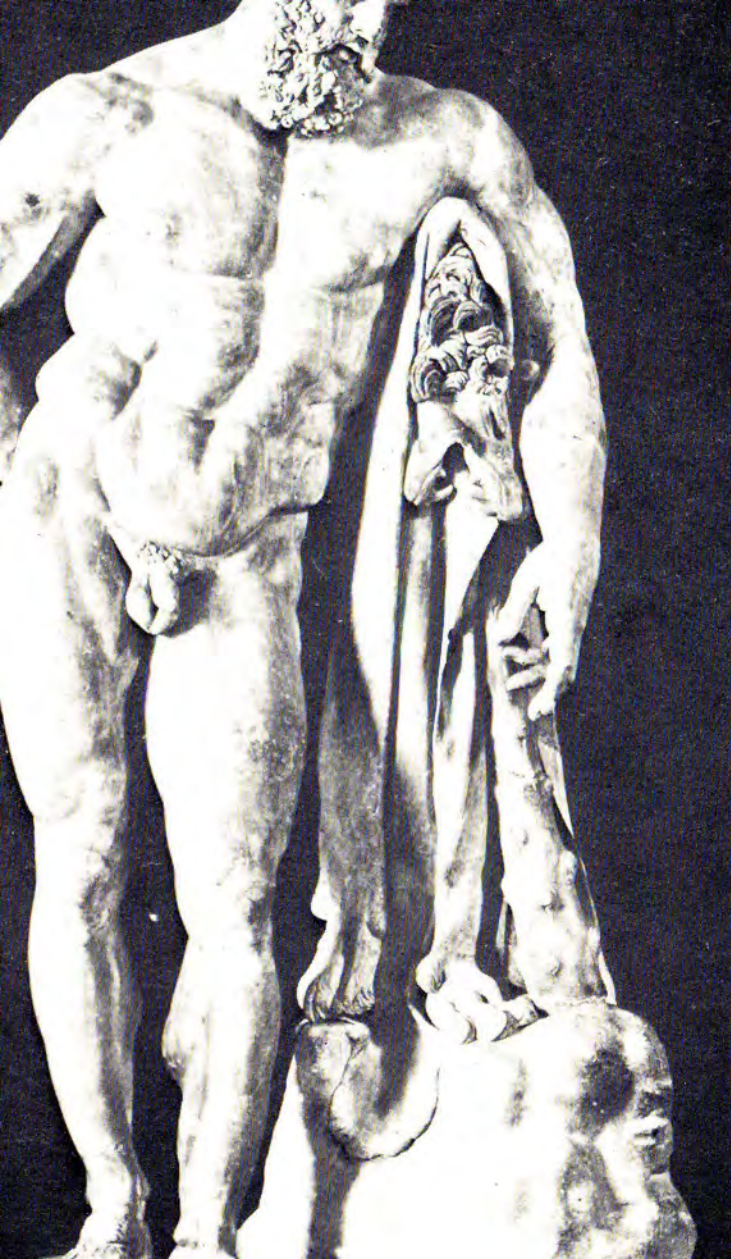
ΔΕΚΑΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: ΤΑ ΒΟΔΙΑ ΤΟΥ ΓΗΡΥΟΝΗ

Ο ΔΕΚΑΤΟΣ Ἀθλος πού ἀνατέθηκε στόν Ἡρακλῆ ἦταν νά φέριε τό φημισμένο κοπάδι τοῦ Γηρυόνη ἀπό τήν Ἐρύθεια,

Ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλῆ μέ τόν Ἀνταῖο. Ἀγγειογραφία τοῦ 510-500 π.Χ. (Λοῦβρο, Παρίσι).

Πίσω σελίδα: Ἡρακλῆς «Φαρνέζε». Ρωμαϊκό ἀντίγραφο ἔργου τοῦ 4' αἰ. Π.Χ. (Ἐθνικό Μουσείο, Νεάπολη).

νησί κοντά στο ρεύμα του 'Ωκεανού, χωρίς να παρακαλέσει ή να πληρώσει γι' αυτό. 'Ο Γηρυών, γιός του Χρυσάορα και τής 'Ωκεανίδας Καλλιρόης, ήταν βασιλιάς τής Ταρτησσού τής 'Ισπανίας και είχε τή φήμη του δυνατότερου ανθρώπου στον κόσμο¹. Είχε γεννηθεί με τρία κεφάλια, έξι χέρια και τρία σώματα ένωμένα στή μέση. Τά πανέμορφα κόκκινα βόδια του Γηρυόνη τά φύλαγαν ο βουκόλος Εύρυτιών, γιός του 'Αρη, και τό δικέφαλο τσοπανόσκυλο 'Ορθρος — παλιότερα άνήκε στον 'Ατλαντα — βλαστάρι του Τυφώνα και τής 'Εχιδνας².

β. Κατά τό πέρασμά του από τήν Εύρώπη, ο 'Ηρακλής εξόντωσε πάρα πολλά άγρια θηρία και, όταν έφτασε τελικά στήν Ταρτησσό, έστησε δύο στήλες τή μία άπέναντι στήν άλλη στίς δύο όχθες τών στενών, μία στήν Εύρώπη και μία στήν 'Αφρική. Μερικοί ισχυρίζονται ότι οί δύο ήπειροι κάποτε ήταν ένωμένες μεταξύ τους και ότι στένεψε τά υπάρχοντα στενά γιά νά άποθαρρύνει τήν είσοδο τών φαλαινών και άλλων θαλασσινών τεράτων³.

γ. 'Ο 'Ηλιος άκτινοβολούσε τόσο δυνατά πάνω στον 'Ηρακλή, ο όποιος, άδυνατώντας νά δουλέψει μέσα σέ τόση ζέστη, τέντωσε τό τόξο του και έκσφενδόνισε ένα βέλος προς τόν θεό.

— Φτάνει! φώναξε θυμωμένος ο 'Ηλιος.

'Ο 'Ηρακλής ζήτησε συγγνώμη γιά τήν κακοτροπιά του και χαλάρωσε άμέσως τή χορδή του τόξου. Γιά νά μήν ύπολειφθεί σέ ευγένεια ο 'Ηλιος δάνεισε στον 'Ηρακλή τό χρυσό, νουφαρόσχημο κύπελλό του μέσα στο όποίο εκείνος έπλευσε στήν 'Ερύθεια· ο Τιτάν 'Ωκεανός όμως, γιά νά τόν δοκιμάσει, ταρακούνησε τό κύπελλο σφoδρά πάνω στα κύματα. 'Ο 'Ηρακλής τάνυσε πάλι τό τόξο του και ο 'Ωκεανός τρομοκρατήθηκε τόσο ώστε καθυσάχασε τή θάλασσα. 'Αλλη παραλλαγή είναι ότι ο 'Ηρακλής ταξίδεψε στήν 'Ερύθεια μέσα σέ χάλκινη κάλπη χρησιμοποιώντας τή λεοντή του γιά πανιά⁴.

δ. Φτάνοντας στο νησί άνέβηκε στο βουνό 'Αβαντα. 'Ο σκύλος 'Ορθρος του ρίχτηκε γαβγίζοντας, ο 'Ηρακλής όμως τόν άφησε στον τόπο με τό ροπάλό του· με τόν ίδιο τρόπο πέθανε και ο βουκόλος του Γηρυόνη Εύρυτιών όταν έτρεξε νά βοηθήσει τόν 'Ορθρο. 'Επειτα ο 'Ηρακλής προετοιμάστηκε

νά απομακρύνει τό κοπάδι. Ὁ Μενόιτης πού βοσκοῦσε ἐκεῖ κοντά τὰ βόδια τοῦ Ἀδῆ — αὐτά βεβαίως δέν τὰ ἄγγιξε ὁ Ἡρακλῆς — πρόφτασε τὰ νέα στόν Γηρυόνη. Ἐκεῖνος τότε κάλεσε σέ μονομαχία τόν Ἡρακλῆ πού τοῦ ἐπιτέθηκε ἀπό τό πλάι καί μέ ἓνα μόνο βέλος διαπέρασε καί τὰ τρία κορμιά του· ἄλλοι ὅμως ἰσχυρίζονται ὅτι οὔτε κἀν σάλεψε ὁ Ἡρακλῆς, ἄφησε ἀπλῶς τρία βέλη νά πετάξουν. Μόλις ἔτρεξε ἡ Ἡρα γιά νά βοηθήσει τόν Γηρυόνη, ὁ Ἡρακλῆς τήν πλήγωσε μέ ἓνα βέλος στό δεξί της στήθος, ὅποτε ἐκεῖνη τράπηκε σέ φυγή. Ἔτσι λοιπόν ὁ Ἡρακλῆς, χωρίς νά παρακαλέσει ἡ νά πληρώσει, ἀπέκτησε τό κοπάδι, ἐπιβιβάστηκε στό χρυσό κύπελλο πού τόν ἔφερε πάλι στήν Τάρτησό ὅπου, ὅλο εὐγνωμοσύνη, τό ἐπέστρεψε στόν Ἥλιο. Ἀπό τό αἶμα τοῦ Γηρυόνη φύτρωσε δέντρο τό ὅποιο, ὅταν ἀνατέλλουν οἱ Πλειάδες, βγάζει φρούτα δίχως κουκούτσια σάν κεράσια. Ὁ Γηρυών ὅμως δέν πέθανε χωρίς ἀπόγονο: ἡ κόρη του Ἐρύθεια ἔγινε ἀργότερα ἀπό τόν Ἐρμή μητέρα τοῦ Νώρακα, ὁ ὁποῖος ἡγήθηκε μιᾶς ἀποικιακῆς ἐκστρατείας στή Σαρδηνία, πρὶν ἀκόμα ἀπό τούς χρόνους τοῦ Ὑλλου, καί ἱδρυσε ἐκεῖ τὰ Νῶρα, τήν ἀρχαιότερη πόλη τοῦ νησιοῦ⁵.

ε. Ἀμφισβητεῖται πού βρισκόταν ἡ Ἐρύθεια, ἡ ὁποία ἐπίσης ὀνομαζόταν Ἐρυθραία ἢ Ἐρυθρία. Μερικοὶ περιγράφουν ὅτι ἦταν ἓνα νησί πέρα ἀπὸ τό ρεῦμα τοῦ Ὤκεανοῦ, ἄλλοι τήν τοποθετοῦσαν στίς ἀκτές τῆς Λουσιτανίας⁶. Ἄλλοι πάλι τήν ταύτιζαν μέ τό νησί Λεώνη, ἡ μέ ἓνα ἄλλο νησάκι ἐκεῖ κοντά, πάνω στό ὁποῖο εἶχαν χτιστεῖ τὰ ἀρχαῖα Γάδαιρα, καί ὅπου τὰ βοσκοτόπια ἦταν τόσο πλούσια ὥστε ἐβγαίνει ἀπὸ τό γάλα τυρόπηγμα χωρίς τυρόγαλο· κάθε πενήντα μέρες ἔπρεπε νά κάνουν ἀφαίμαξη στίς ἀγελάδες μὴν τυχόν καί πάθουν ἀποπληξία. Αὐτό τό νησάκι, ἀφιερωμένο στήν Ἡρα, λεγόταν Ἐρύθεια ἢ Ἀφροδισιάς. Ἡ Λεώνη, τό νησί ὅπου βρίσκονταν τὰ Γάδαιρα, ὀνομαζόταν Κοτινούσα ἐξαιτίας τῶν ἐλαίωνων της, ἀλλά οἱ Φοίνικες τή μετονόμασαν σέ Γάδαιρα, δηλαδή «ὀχυρωμένη πόλη». Στό δυτικό ἀκρωτήριο της ὑψωνόταν ὁ ναός τοῦ Κρόνου καί ἡ πόλη τῶν Γαδεῖρων· στό ἀνατολικό ὁ ναός τοῦ Ἡρακλῆ, φημισμένος γιά τήν πηγὴ πού στέρευε στή φουσκοκεριά τῆς παλῖρροι-ας καί ἀνάβλυζε ἄφθονη στήν ἄμπωτη· ὁ τάφος τοῦ Γηρυόνη βρισκόταν στήν πόλη, ἐξίσου ὀνομαστός ἀπὸ ἓνα ἱερὸ δέντρο

πού ἔπαιρνε διάφορες μορφές⁷.

ζ. Σύμφωνα μέ ἄλλη παραλλαγή τό κοπάδι τοῦ Γηρυό-νη δέν βοσκοῦσε σέ κανένα νησί, ἀλλὰ στίς βουνοπλαγιές τῆς ἄλλης πλευρᾶς τῆς Ἰσπανίας, ἀπέναντι ἀπὸ τόν Ὤκεανό· «Γηρυών» ἦταν προσωνομῖα τοῦ ὀνομαστοῦ βασιλιᾶ Χρυσά-ορα, ὁ ὁποῖος βασίλευε σέ ὁλόκληρη τὴ χώρα, καί οἱ τρεῖς δυνατοὶ καί γενναῖοι γιοὶ του τόν βοηθοῦσαν νά ὑπερασπίζε-ται τό βασίλειό του, ἡγούμενος ὁ καθένας στρατεύματος στρατολογημένου ἀπὸ πολεμοχαρεῖς φυλές. Γιά νά τοὺς πολεμήσει ὁ Ἡρακλῆς μάζεψε μεγάλο ἐκστρατευτικό σῶμα στήν Κρήτη, γενέτειρα τοῦ πατέρα του Δία. Προτοῦ ξεκινή-σει τόν τίμησαν λαμπρὰ οἱ Κρηῖτες καί, ὡς ἀνταπόδοση, ὁ Ἡρακλῆς καθάρισε τό νησί ἀπὸ ἀρκοῦδες, λύκους, φίδια καί ἄλλα ἐπικίνδυνα ζῶα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόμα ἀμόλυτο τό νησί. Πρῶτα ἐπλευσε στή Λιβύη, ὅπου σκότωσε τόν Ἀν-ταῖο, ἐξόντωσε τὰ ἄγρια θηρία πού λυμαίνονταν τήν ἔρημο καί χάρισε στή χώρα ἀπαραμίλλη γονιμότητα. Ἐπειτα ἐπισκέφτηκε τήν Αἴγυπτο ὅπου σκότωσε τόν Βούσιρη· ὕστε-ρα, διασχίζοντας τὴ Βόρεια Ἀφρική, προχώρησε δυτικά ἐξοντώνοντας καθ' ὁδόν τίς Γοργόνες καί τίς λιβυκές Ἀμα-ζόνες, καί ἱδρυσε τήν Ἐκατόμυλο, τὴ σημερινὴ Κάψα, στή Νότια Νουμιδία, φτάνοντας ἐπιτέλους στόν Ὤκεανό κοντά στά Γάδαιρα. Ἐκεῖ ἔστησε ἀπὸ μία στήλη σέ κάθε πλευρά τῶν στενῶν καί, περνώντας στήν Ἰσπανία τό στρατό του, ἀντιλήφθηκε ὅτι οἱ τρεῖς γιοὶ τοῦ Χρυσάορα, μέ τὰ τρία στατεύματά τους, εἶχαν στρατοπεδεύσει σέ κάποια ἀπόστα-ση ὁ ἓνας ἀπὸ τόν ἄλλον. Τούς νίκησε καί τοὺς σκότωσε στή σειρά, τέλος πῆρε τό φημισμένο κοπάδι τοῦ Γηρυόνη ἀφήνον-τας τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἰσπανίας στόν ἀξιότερο ἀπὸ ὅσους κατοίκους σώθηκαν⁸.

η. Οἱ Ἡράκλειες Στῆλες συνήθως ταυτίζονται μέ τό ὄρος Κάλπη τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, καί τό βουνό Ἀβύλη ἢ Ἀβιλύξ τῆς ἀφρικανικῆς. Κατ' ἄλλους πρόκειται γιά τὰ δύο νησάκια κοντά στά Γάδαιρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τό μεγαλύτερο εἶναι ἀφιερωμένο στήν Ἡρα. Ὅλοι οἱ Ἰσπανοὶ καί οἱ Λίβυοι ὅμως παίρνουν κατὰ γράμμα τὴ λέξη «στῆλες» καί τίς τοποθετοῦν στά Γάδαιρα, ὅπου ὑπῆρχαν ὀρειχάλκινες κολόνες ἀφιερωμένες στόν Ἡρακλῆ, ὁκτὼ πῆχες ψηλές μέ χαραγμένο πάνω τους τό κόστος τῆς ἀνέγερσής τους· ἐδῶ οἱ

ναῦτες προσέφεραν θυσίες ἐπιστρέφοντας σῶοι ἀπό ταξίδι. Σύμφωνα μέ τούς ἴδιους τούς κατοίκους τῶν Γαδεῖρων, κάποτε ὁ βασιλιάς τῆς Τύρου διατάχτηκε ἀπό μαντεῖο νά ἰδρῦσει ἀποικία κοντά στίς Στῆλες τοῦ Ἑρακλῆ, ὁπότε ἔστειλε τρεῖς ἀνιχνευτικές ὁμιλίες διαδοχικά. Ἡ πρώτη θεώρησε ὅτι τὸ μαντεῖο ἐννοοῦσε τὰ ὄρη Ἀβύλη καὶ Κάλπη καὶ ἀποβιβάστηκε στὰ στενά ὅπου βρισκόταν ἡ πόλη Ἑξιδάνη· ἡ δεύτερη ὁμάδα ἀφήνοντας πίσω τὰ στενά ἔπλευσε μέχρι τὸ ἀφιερωμένο στόν Ἑρακλῆ νησάκι διακόσια μίλια πρὸ πέρα, ἀπέναντι στὴν ἰσπανικὴ πόλη Ὀνοβα· καὶ οἱ δύο ὁμάδες ὁμως ἀποθαρρύνθηκαν ἀπὸ τούς κακοὺς οἰωνοὺς τῶν θυσιῶν τους καὶ ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα τους. Ἡ τρίτη ὁμάδα ἔφτασε μέχρι τὰ Γάδειρα, ἐκεῖ ὕψωσε στὸ ἀνατολικὸ ἀκρωτήρι νὰ ἀφιερωμένο στόν Ἑρακλῆ, ἐνῶ στὸ δυτικὸ ἴδρυσε τὴν πόλη τῶν Γαδεῖρων⁹.

θ. Μερικοὶ ὥστόσο ἀμφισβητοῦν ὅτι ὁ Ἑρακλῆς ἔστησε αὐτοὺς τούς στύλους καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Ἀβύλη καὶ ἡ Κάλπη ἀρχικά ὀνομάζονταν «Στῆλες τοῦ Κρόνου» καὶ ἀργότερα «Στῆλες τοῦ Βριάρεω» ἐνός Γίγαντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία ἔφτανε τόσο μακριά· μόλις ὁμως ἔσβησε ἡ μνήμη τοῦ Βριάρεω (λεγόταν καὶ Αἰγαῖος), πῆραν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑρακλῆ πρὸς τιμὴν του, ἴσως ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἴδρυσε, ὀκτῶ χιλιόμετρα μόλις ἀπὸ τὴν Κάλπη, τὴν Ταρτησσό ἡ ὁποία ἦταν ἐπίσης γνωστὴ καὶ ὡς Ἑράκλεια. Μέχρι σήμερα διακρίνονται ἐκεῖ τμῆματα τειχῶν καὶ νεωσοίκων¹⁰. Μὴν ξεχνοῦμε ὁμως ὅτι ὁ πρῶτος Ἑρακλῆς ὀνομαζόταν καὶ Βριάρεως. Συνήθως θεωροῦν ὅτι οἱ Ἑράκλειες Στῆλες ἦταν δύο· μερικοὶ ὁμως μιλοῦν γιὰ τρεῖς ἢ καὶ τέσσερις¹¹. «Ἑράκλειες Στῆλες» γνωρίζουμε καὶ στίς βόρειες ἀκτές τῆς Γερμανίας, στὴ Μαύρη Θάλασσα, στὴ δυτικὴ ἔσχατιά τῆς Γαλατίας, καὶ στίς Ἰνδίες¹².

ι. Νόος τοῦ Ἑρακλῆ ὑπῆρχε καὶ στὸ Ἱερό Ἀκρωτήρι τῆς Λουστανίας, στὴ δυτικότερη ἔσχατιά τοῦ κόσμου. Οἱ ἐπισκέπτες ἀπαγορευόταν νά μποῦν στόν ἱερό περίβολο τῆς νύχτας, ὅταν οἱ θεοὶ ἐγκαθίσταντο ἐκεῖ. Ἴσως ὁ Ἑρακλῆς διάλεξε αὐτὸ τὸ μέρος νά στήσει τίς στῆλες του γιὰ νά σημαδέψει τὸ ἀκρότατο σημεῖο στοὺς ἀναγνωρισμένους θαλάσσιους πλόες¹³.

κ. Οἱ γινῶμες διίστανται ἐπίσης γιὰ τὸν τρόπο μέ τόν

ὁποῖο ὁδήγησε τὸ κοπάδι στίς Μυκῆνες. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἔνωσε προσωρινά τὴν Ἀβύλη καὶ τὴν Κάλπη καὶ πέρασε ἀπὸ τὴ γέφυρα ποὺ προέκυψε στὴ Λιβύη· σύμφωνα ὁμως μέ πρὶ ἀληθοφανὴ ἐκδοχὴ διέσχισε τὴν περιοχὴ τῆς φοινικικῆς ἀποικίας τῶν Ἀβδήρων καὶ ἔπειτα τὴν Ἰσπανία, ὅπου ἄφησε μερικοὺς ἀποίκους ἀπὸ τὴ συνοδεία του¹⁴. Στὰ Πυρηναῖα φλέρταρε καὶ ἔθαψε τὴ βεβρυκὴ πριγκίπισσα Πυρήνη, ἀπὸ τὴν ὁποία ὀνομάστηκαν καὶ τὰ ὄρη· λεγόταν ὅτι καὶ οἱ πηγές τοῦ ποταμοῦ Δούναβη βρισκόνταν ἐκεῖ, κοντά σὲ μιὰ πόλη ποὺ εἶχε πάρει τὸ ὄνομα τῆς πρὸς τιμὴν τῆς. Ὑστερα ἐπισκέφτηκε τὴ Γαλατία, ὅπου κατάργησε τὴ βάρβαρη συνήθεια τῶν ἰθαγενῶν νά σκοτώνουν τούς ξένους κερδίζοντας, μέ τὰ μεγάλωψα ἐπιτεύγματα του, τόσοις πολλοὺς φίλους, ποὺ ἔφταναν νά ἰδρῦσει μιὰ μεγάλη πόλη· τὴν ὀνόμασε Ἀλεσία, «περιπλάνηση», σὲ ἀνάμνηση τῶν ταξιδιῶν του. Οἱ Γαλάτες αἰῶνες ἀργότερα τιμοῦσαν τὴν Ἀλεσία θεωρώντας τὴ καρδιά καὶ μητρόπολη ὁλόκληρης τῆς χώρας — ἔμεινε ἀπάτητη ἀπὸ ξένο κατακτητὴ μέχρι τὸν Καλιγούλα — καὶ πίστευαν ὅτι ἔλκουν τὴν καταγωγὴ τους ἀπὸ τὴν ἔνωση τοῦ Ἑρακλῆ καὶ τῆς ψηλῆς πριγκίπισσας Γαλάτης, ποὺ ἀφοῦ διάλεξε γιὰ ἐραστὴ τῆς τὸν Ἑρακλῆ ἔφερε στόν κόσμο αὐτόν τὸν πολεμοχαρὴ λαό¹⁵.

λ. Ἐνῶ διέσχισε ὁ Ἑρακλῆς τὴ Λιγυρία μέ τὰ βόδια του Γηρυόνη, οἱ δύο γιοὶ τοῦ Ποσειδῶνα Ἰαλεβίων καὶ Δέρκωνος, προσπάθησαν νά τοῦ τὰ κλέψουν· τότε σκότωσε καὶ τούς δύο. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μάχης του μέ τίς ἐχθρικές λιγυριακές δυνάμεις ἔμεινε ἀπὸ βέλη· ὁ Ἑρακλῆς γονάτισε δακρύζοντας, λαβωμένος καὶ κουρασμένος. Τὸ ἔδαφος ἦταν μαλακό, οὔτε πέτρα δὲν ἔβρισκε νά ἐκσφενδονίσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν — ἀρχηγὸς τους ἦταν ὁ Λίγυς, ἀδελφὸς τοῦ Ἰαλεβίωνα — ὥσπου ὁ Ζεὺς, συγκινημένος ἀπὸ τὰ δάκρυά του, σκέπασε τὴ γῆ με ἓνα σύννεφο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπεσε ὁλόκληρη καταιγίδα ἀπὸ πέτρες· ἔτσι ἔτρεψε σὲ φυγὴ τούς Λίγυρες ὁ Ἑρακλῆς. Παράσταση τοῦ Ἑρακλῆ νά καταναίκα τοὺς Λίγυρες τοποθέτησε ὁ Ζεὺς ἀνάμεσα στὰ ἄστρα ὡς ἀστερισμὸ μέ τὴν ὀνομασία Ἑγγόνασιν*. Ἄλλο μνημεῖο αὐτῆς τῆς μάχης διασώθηκε πάνω στὴ γῆ· ἐκεῖνη ἡ τεράστια

* Ἐν γόνασιν, στὰ γόνατα.

κυκλική πεδιάδα που εκτείνεται, εΐκοσι πέντε περίπου χιλιόμετρα από τη θάλασσα, μεταξύ τῆς Μασσαλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ροδανοῦ καὶ λέγεται Πετρώδης Πεδιάδα, ἐπειδὴ εἶναι γεμάτη πέτρες σέ μέγεθος ἀνθρώπινης γροθιάς· ἐκεῖ ἀναβλύζουν καὶ πηγές¹⁶.

μ. Γιά νά περάσει τίς Λιγυρικές "Αλπεῖς ὁ 'Ηρακλῆς ἔχτισε δρόμο γιά τὰ στρατεύματα καὶ τὰ μεταφορικά του μέσα. Προτοῦ πατήσῃ ὁμως στή γνωστή ὡς 'Εντεῦθεν τῶν "Αλπεων Γαλατία καὶ στήν 'Ετρούρια, ἐξόντωσε τίς ληστρικές συμμορίες πού λυμαίνονταν τό πέρασμα. 'Αφοῦ κατέβηκε ὁλόκληρη τήν 'Ιταλία παραλιακά, καὶ ἀφοῦ πέρασε στή Σικελία, τότε μόνο σκέφτηκε: « Λάθος δρόμο διάλεξα! » Οἱ Ρωμαῖοι λένε ὅτι κατά τήν ἀφιξή του στόν "Αλβουλο ποταμό — τόν μετέπειτα Τίβερη — τόν καλωσόρισε ὁ ἐξόριστος ἀπό τήν 'Αρκαδία βασιλιάς Εὐάνδρος. Τό βράδι πέρασε στήν ἀντίπερα ὄχθη κολυμπώντας καὶ ὀδηγώντας τό κοπάδι μπροστά του, ὅπου ὅταν ἔφτασε ξάπλωσε νά ξεκουρασθεῖ σέ στρωμένη ἀπό χόρτα¹⁷. 'Εκεῖ κοντά σέ μιά βαθιά σπηλιά κατοικοῦσε ὁ γιός του "Ηφαιστου καὶ τῆς Μέδουσας, ὁ τρικέφαλος, πελώριος καὶ ἀσχημος τσοπάνος Κάκος, τρόμος καὶ ὄνειδος τῶν δασῶν τοῦ 'Αβεντίνου, ὁ ὁποῖος σκορποῦσε φωτιές καὶ ἀπό τὰ τρία στόματά του. Πάνω ἀπό τήν εἴσοδο τῆς σπηλιάς του κρέμονταν καρφωμένα ἀνθρώπινα κρανία καὶ μπράτσα, καὶ μέσα τό δάπεδο λαμποκοποῦσε ἀπό τὰ λευκά κόκαλα τῶν θυμάτων του. "Οσο ὁ 'Ηρακλῆς κοιμόταν, ὁ Κάκος τοῦ ἐκλεψε τούς δύο ὁμορφότερους ταύρους καὶ τέσσερις ἀγελάδες· πιάνοντας τὰ ζῶα ἀπό τίς οὐρές τους τὰ τράβηξε πισωπατώντας μέσα στή σπηλιά του¹⁸.

ν. Μέ τό πρῶτο γλυκοχάραμα ξύπνησε ὁ 'Ηρακλῆς καὶ μονομιᾶς παρατήρησε ὅτι τοῦ ἔλειπαν μερικά ζωντανά. 'Αφοῦ μάταια τὰ ἔψαξε, ἦταν ἑτοιμος νά ξεκινήσῃ ὀδηγώντας τὰ ὑπόλοιπα ὅταν μιά ἀπό τίς κλειμμένες ἀγελάδες μουκάνισε πεινασμένη. 'Ο 'Ηρακλῆς ἀκολούθησε τόν ἦχο μέχρι τή σπηλιά, ἀλλά βρῆκε τήν εἴσοδό της φραγμένη μέ ἓναν τόσο μεγάλο βράχο, πού δέκα ζευγάρια βόδια δύσκολα θά τόν κουνούσαν. Τόν ἐσπρωξε ὥστόσο σάν πούπουλο καί, ἀψηφώντας τίς φλόγες καὶ τούς καπνούς πού ἔβγαζε ὁ

Κάκος, ἀρπάχτηκε μαζί του καὶ τοῦ ἔκανε καὶ τὰ τρία μοῦτρα κιμά.¹⁹

ξ. Μέ τή βοήθεια τοῦ βασιλιά Εὐάνδρου ὁ 'Ηρακλῆς ἔστησε βωμό στόν Δία, ὅπου θυσιάσε ἓναν ἀπό τούς ταύρους πού ἐπανέκτησε, ἔπειτα πῆρε τὰ μέτρα του ὥστε νά λατρεύεται στό ἐξῆς καὶ ὁ ἴδιος. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμως διηγοῦνται τήν ἱστορία μέ τρόπο πού νά δοξάζονται ἐκεῖνοι: ὅτι στήν πραγματικότητα δέν ἦταν ὁ 'Ηρακλῆς πού σκότωσε τόν Κάκο καὶ πρόσφερε θυσίες στόν Δία, ἀλλά ἓνας σύμμαχος του γιγαντόσωμος τσοπάνος ὀνόματι Γαρανός ἢ Ρεκαρὰνός²⁰.

ο. 'Ο βασιλιάς Εὐάνδρος βασίλευε χάρις στήν προσωπική του ἐπιβολή περισσότερο, παρά μέ τή βία· τόν ὑπολήπτονταν κυρίως γιά τή γνώση του στή γραφή πού εἶχε ἀποκτήσῃ ἀπό τή μητέρα του, τήν προφητική νύμφη Νικοστράτη, ἀπό τήν 'Αρκαδία ἢ τή Θέμιδα· ἡ νύμφη ἦταν κόρη τοῦ ποταμοῦ Λάδωνα καὶ ἔκανε μέ τόν 'Ερμῆ τόν Εὐάνδρο ὄντας ἡδὴ γυναίκα του 'Εχεμου. 'Η Νικοστράτη ἔπεισε τόν Εὐάνδρο νά σκοτώσῃ τόν ὑποτιθέμενο πατέρα του· ὅταν οἱ 'Αρχάδες τούς ἐξόρισαν καὶ τούς δύο, πῆγαν μαζί στήν 'Ιταλία ἀκολουθούμενοι ἀπό μιά ὁμάδα Πελασγούς²¹. 'Εκεῖ, ἐξήντα χρόνια περίπου πρὶν ἀπό τόν Τρωικό Πόλεμο, ἱδρυσαν τή μικρή πόλη τοῦ Παλλάντιου πάνω σέ λόφο στίς ὄχθεις τοῦ Τίβερη που ἀργότερα ὀνομάστηκε Παλατίνος λόφος· ἡ τοποθεσία ἦσαν ἐκλογή τῆς Νικοστράτης· σύντομα δέν ὑπῆρχε πιό δυνατός βασιλιάς σέ ὁλόκληρη τήν 'Ιταλία ἀπό τόν Εὐάνδρο. 'Η Νικοστράτη, ἡ ὁποία τώρα πιά λεγόταν Καρμένη, μετασχημάτισε τό ἀποτελούμενο ἀπό δεκατρία σύμφωνα πελασγικό ἀλφάβητο, πού εἶχε φέρεῖ ὁ Κάδος ἀπό τήν Αἴγυπτο, στό λατινικό ἀλφάβητο πού ἀπαρτιζόταν ἀπό δεκαπέντε σύμφωνα. Μερικοὶ ὁμως ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ 'Ηρακλῆς ἔμαθε στό λαό τοῦ Εὐάνδρου τή χρήση τῶν γραμμάτων καὶ γι' αὐτό τό λόγο εἶχε κοινό βωμό μέ τίς Μοῦσες²².

π. Κατά τούς Ρωμαῖους, ὁ 'Ηρακλῆς γλίτωσε τό βασιλιά Εὐάνδρο ἀπό τή φορολογία πού τοῦ εἶχαν ἐπιβάλεῖ οἱ 'Ετροῦσκοι καὶ σκότωσε τό βασιλιά Φαῦνο, ὁ ὁποῖος συνήθιζε νά θυσιάζει τούς ξένους στό βωμό τοῦ πατέρα του 'Ερμῆ· ἀπό τή χήρα τοῦ Φαῦνου, ἢ τήν κόρη του, ἀπέκτησε τόν

Λατίνο, τόν πρόγονο τῶν Λατίνων. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς πίστευσαν ὅτι ὁ Λατίνος ἦταν γιὸς τῆς Κίρκης ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, ὁ Ἡρακλῆς ἔδωσε τέλος στὴ συνήθεια νὰ πετοῦν δύο ἄντρες κάθε χρόνο στὸν Τίβερη ὡς θυσία στὸν Κρόνο καὶ ἐξανάγκασε τοὺς Ρωμαίους νὰ ρίχνουν κοῦκλες στη θέση τους· αἰῶνες ἀργότερα ἀκόμα ἡ ἀρχιέρεια τῶν Ἑστιάδων Παρθένων ἔριχνε κατὰ τὴν πανσέληνο τοῦ Μαΐου, λευκοβαμμένες κοῦκλες σάν γεροντικές μορφές πλεγμένες ἀπὸ βουρλα τῆς λεγόμενης Ἀργεῖας²³, στὸ κίτρινο ποτάμι ἀπὸ τὴ δρύνη γέφυρα Σούμπλικους. Πίστευαν ἐπίσης ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε ἰδρύσει τὴν Πομπηία καὶ τὴν Ἡράκλεια· ὅτι κατανίκησε τοὺς Γίγαντες στὴν Κύμη, στὰ Φλεγράδα Πεδία· καὶ ὅτι πάνω στὸν Λοκρῖνο Κόλπο εἶχε χτίσει δρόμο σὲ ἀνάχωμα ἓνα μίλι μακρὺ, ὁ ὁποῖος ἔκτοτε ὀνομαζόταν Ἡράκλεια Ὀδὸς καὶ ἀπὸ ὅπου ὁδήγησε τὸ κοπάδι τοῦ Γηρυόνη²⁴.

ρ. Λέγεται ἐπίσης ὅτι κάποτε ὁ Ἡρακλῆς ἀθήσε νὰ ξεκουραστῇ κοντὰ στὰ σύνορα τοῦ Ρήγιου καὶ τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν καί, ἐπειδὴ δὲν κατάφερε νὰ κοιμηθεῖ ἀπὸ τὰ τζιτζικία, ζήτησε ἀπὸ τοὺς θεοὺς νὰ τοὺς κόψουν τὴ λαλιά. Ἡ εὐχὴ του εἰσακούστηκε ἀμέσως, στίς ὄχθες του ποταμοῦ Alex ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ρήγιου δὲν ἀκούστηκαν πιά ποτέ τὰ τζιτζικία, ἐνῶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Λοκρῶν τραγουδοῦσαν μέ ὅλη τους τὴ δύναμη. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἕνας ταῦρος ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ πέρασε κολυμπώντας στὴ Σικελία. Καταδιώκοντάς τον ὁ Ἡρακλῆς τὸν ἀνακάλυψε κρυμμένο ἀνάμεσα στὰ ζωντανὰ τοῦ Ἑρκα, βασιλιά τῶν Ἑλύμων, γιὸ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Βούτη²⁵. Ὁ Ἑρυξ, ἐξαίρετος παλαιστής καὶ πυγμάχος, προκάλεσε τὸν Ἡρακλῆ σὲ ἀγὼνα πένταθλου. Ἐκεῖνος δέχτηκε τὴν πρόκληση ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι ὁ Ἑρυξ θὰ στοιχημάτιζε τὸ βασίλειό του γιὰ τὸ χαμένο ταῦρο, καὶ νίκησε στὰ τέσσερα πρῶτα ἀγωνίσματα· ὅταν τελικὰ ἦρθε ἡ ὥρα τῆς πάλης, σήκωσε τὸν Ἑρκα ψηλὰ στὸν ἀέρα, τὸν πέταξε χάμω καὶ τὸν σκότωσε — ἔτσι διδάχτηκαν οἱ Σικελοὶ ὅτι δὲν εἶναι ὁπωσδήποτε ἀθάνατοι ὅλοι οἱ θεογεννητοί. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο κέρδισε ὁ Ἡρακλῆς τὸ βασίλειο τοῦ Ἑρκα, τὸ ὁποῖο παραχώρησε στοὺς ὑπηκόους του νὰ τὸ χαίρονται, ὥσπου νὰ τὸ ἀπαιτήσει κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀπόγονους²⁶.

σ. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Ἑρυξ — ἡ παλαίστρα τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε αἰῶνες ἀργότερα — εἶχε μιὰ κόρη ὀνόματι Ψωφίδα, ποὺ χάρισε δύο γιούς στὸν Ἡρακλῆ: τὸν Ἐχέφρονα καὶ τὸν Πρόμαχο. Μεγαλώνοντας οἱ γιοὶ του στὴν Ἐρύμανθο τὴν ὀνόμασαν πάλι Ψωφίδα ἀπὸ τὴ μητέρα τους· ἐκεῖ ἔχτισαν ἱερὸ στὴν Ἑρυκίνη Ἀφροδίτῃ τοῦ ὁποῖου μόνο τὰ ἐρείπια σώζονταν ἀργότερα. Τὰ ἥρῳα τοῦ Ἐχέφρονα καὶ τοῦ Πρόμαχου ἔχασαν νωρὶς τὴ σημασία τους, καὶ τὴν Ψωφίδα θεωροῦσαν γενικὰ κόρη τοῦ Ξάνθου καὶ ἐγγονή τοῦ Ἀρκάδα²⁷.

τ. Διασχίζοντας τὴ Σικελία ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε στὴ θέση ὅπου ἀργότερα βρισκόταν ἡ πόλη τῶν Συρακουσῶν· ἐκεῖ προσέφερε θυσίες καὶ ἵδρυσε ἐτήσιες γιορτές κοντὰ στὸ ἱερὸ χάσμα τῆς Κυάνης ἀπὸ ὅπου ὁ Ἄδης ἀπήγαγε τὴν Κόρη στὸν Κάτω Κόσμος. Σὲ ὅσους τὸν τίμησαν στὴν πεδιάδα τῶν Λεοντίνων, ἄφησε ἀθάνατα μνημεῖα τῆς παρουσίας του. Κοντὰ στὸ Ἀγύριο οἱ ὀπλές τῶν μοσχαριῶν του σημάδεψαν τόσο καθαρά τῆς πέτρες τοῦ δρόμου, λές καὶ ἦταν ἀπὸ κερί· θεωρώντας το οἰωνὸ τῆς ἰδίας του τῆς ἀθανασίας ὁ Ἡρακλῆς δέχτηκε νὰ τὸν τιμοῦν οἱ κάτοικοι τῆς πόλης ὡς θεό, πράγμα ποὺ ἀπέφευγε συνεπέστατα μέχρι τότε. Ὡς ἀνταπόδοση τῆς συμπάθειας ποὺ τοῦ ἔδειξαν, ἔσκαψε ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς πόλης μιὰ λίμνη μέ περίμετρο ὀκτακόσια μέτρα περίπου καὶ ἵδρυσε τοπικὰ ἱερὰ στὸν Ἰόλαο καὶ στὸν Γηρυόνη²⁸.

υ. Ἐπιστρέφοντας στὴν Ἰταλία πρὸς ἀναζήτησι διαφορετικοῦ δρόμου γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἡρακλῆς ὁδήγησε τὸ κοπάδι του κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς μέχρι τὸ Λακίνιο Ἀκρωτήριο τοῦ ὁποῖου ὁ βασιλιάς, ὁ Λακίνιος, ἀργότερα μποροῦσε νὰ καυχιέται ὅτι ἔτρεψε τὸν Ἡρακλῆ σὲ φυγή· συνέβαινε νὰ χτίζει ἀκριβῶς τότε ναὸ στὴν Ἡρα καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀηδιασμένος στὴ θέα του ἔφυγε. Δέκα χιλιόμετρα πιὸ μακριὰ σκότωσε κατὰ λάθος κάποιον Κρότωνα· τὸν ἔθαψε μέ ὅλες τῆς τιμές καὶ προμάντευσε ὅτι κάποτε στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ χτιζόταν μεγάλη πόλη ποὺ θὰ ἔπαιρνε τὸ ὄνομά του. Ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς πραγματοποιοῦσε αὐτὸ τὸ χρησμὸ μετὰ τὴ θεοποίησή του: ἐμφανίστηκε στὸ ὄνειρο κάποιου ἀπογόνου του, τοῦ ἀργεῖου Μύσκελου, καὶ τὸν φοβέρισε μέ σκληρὴ τιμωρία ἂν δὲν ὁδηγοῦσε στὴν Ἰταλία

ομάδα ἀποίκων γιά νά ιδρύσει τόν Κρότων· καί ὅταν οἱ Ἀργεῖοι θέλησαν νά καταδικάσουν τόν Μύσκελο, ἐπειδὴ ἀγνόησε τήν ἀπαγόρευση μετανάστευσης, ὁ Ἡρακλῆς θαυματουργήσε μεταμορφώνοντας ὅλα τὰ μαῦρα χαλίκια - ψήφους σέ λευκά²⁹.

φ. Ὁ Ἡρακλῆς σκόπευε νά ὀδηγήσει τό κοπάδι τοῦ Γηρυόνη μέσω Ἰσπανίας στήν Ἡπειρο καί κατόπιν, ἀπό τόν Ἰσθμό, στήν Πελοπόννησο. Πάνω ἀπό τή βόρεια ἄκρη τῆς Ἀδριατικῆς ὅμως ἡ Ἡρα ἔστειλε στό κοπάδι μιὰ βοϊδόμυγα πού ἐξαγρίωσε τὰ ζωντανά, τὰ ὁποῖα περνώντας τή Θράκη κατέφυγαν στή σκυθική ἔρημο. Ὁ Ἡρακλῆς τὰ ἀκολούθησε καί κάποια κρύα, θυελλώδη νύχτα, ἀφοῦ ἔριξε πάνω του τή λεοντή, τόν πῆγε γρήγορα ὁ ὕπνος σέ μιὰ βραχὴν λοφοπλαγιά. Ὄταν ξύπνησε εἶδε ὅτι οἱ φοράδες πού εἶχε ξεζέψει ἀπό τό ἄρμα του γιά νά βοσκοῦν, ἔλειπαν κι αὐτές. Τίς ἔφαχνε ἐδῶ κι ἐκεῖ ὥσπου ἔφτασε στή δασώδη Ὑλαία, ὅπου ἕνα παράξενο πλάσμα, μισό γυναῖκα μισό φίδι, τοῦ φώναζε ἀπό μιὰ σπηλιά ὅτι ἐκεῖνη εἶχε τίς φοράδες του, καί ὅτι δέν θά τοῦ τίς ἐπέστρεφε ἂν δέν γινόταν ἐραστής της. Ὁ Ἡρακλῆς συμφώνησε μέ κάποια ἀπροθυμία καί τή φίλησε τρεῖς φορές· τότε ἡ γυναῖκα-φίδι τόν ἀγκάλιασε παθιαίρικα καί ὅταν τελικά ὁ Ἡρακλῆς γλίτωσε ἀπό τὰ χέρια της, τόν ρώτησε:

— Τί θά γίνῃ μέ τούς τρεῖς γιούς πού κρατάω τώρα στά σπλάχνα μου; Ὄταν ἀντρωθοῦν νά τούς κρατήσω ἐδῶ στό βασιλεῖό μου ἢ νά σοῦ τούς στείλω;

χ. — Ὄταν μεγαλώσουν, πρόσεξέ τους πολύ, ἀπάντησε ὁ Ἡρακλῆς. Κι ὅποτε κάποιος ἀπό τούς τρεῖς καταφέρει νά κάμψῃ αὐτό τό τόξο, νά ὅπως τό κάμπτω τώρα ἐγώ, καί καταφέρει νά ζωστεῖ, νά ὅπως τό ζώνομαι τώρα ἐγώ, διάλεξέ τον γιά βασιλιά τῆς χώρας σου.

Λέγοντας αὐτά ἔδωσε στή γυναῖκα ἀπό τὰ δύο τόξα του τό ἕνα, καθώς καί τή ζώνη του — ἀπό τήν πόρπη της κρεμόταν χρυσό κύπελλο — καί τράβηξε τό δρόμο του. Ἐκεῖνη ὀνόμασε τὰ τριδύματά της Ἀγάρυσθο, Γελωνό καί Σκύθη. Οἱ δύο μεγαλύτεροι δέν κατόρθωσαν νά ἐκτελέσουν ὅσα ὀρισε ὁ πατέρας τους, ἔτσι ἡ μάνα τους τούς ξαπόστειλε· ὁ Σκύθης ὅμως πέτυχε καί τὰ δύο, γι' αὐτό τοῦ ἐπέτρεψε νά μείνῃ, ἔτσι ἔγινε ὁ πρόγονος ὅλων τῶν σκυθῶν βασιλιάδων,

οἱ ὁποῖοι αἰῶνες ἀργότερα ἀκόμα φοροῦσαν χρυσά κύπελλα στή ζώνη τους³⁰. Κατ' ἄλλους ὅμως ὁ Ζεὺς καί ὄχι ὁ Ἡρακλῆς πλάγιασε μέ τή γυναῖκα-φίδι, καί τόν καιρό πού βασιλευαν ἀκόμα στή χώρα καί οἱ τρεῖς γιοί του, ἔπεσαν ἀπό τόν οὐρανό τέσσερα χρυσά ἀντικείμενα: ἕνα ἄροτρο, ἕνας ζυγός, ἕνας πολεμικός πέλεκυς καί ἕνα κύπελλο. Πρῶτος ὁ Ἀγάρυσθος ἔτρεξε νά τὰ σηκώσει, ἀλλά μόλις πλησίασε τό χρυσάφι πῆρε φωτιά καί τοῦ ἔκαψε τὰ χέρια. Τά ἴδια ἔπαθε καί ὁ Γελωνός. Ὄταν πλησίασε ὅμως ὁ Σκύθης ὁ μικρότερος ἡ φωτιά ἔσβησε μονομιάς· κουβάλησε σπίτι του τούς τέσσερις χρυσούς θησαυρούς καί τὰ μεγαλύτερα ἀδέλφια του συμφώνησαν νά τοῦ παραχωρήσουν ὁλόκληρο τό βασίλειο³¹.

ψ. Ὁ Ἡρακλῆς ὀδήγησε πίσω τὰ ζωντανά, ἀφοῦ βρῆκε τίς φοράδες του καί τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ κοπαδιοῦ, περνώντας τόν Στρυμόνα, τόν ὁποῖο ἔξευζε μέ φράγμα ἀπό πέτρες ἀκριβῶς γιά τό λόγο αὐτό, καί δέν εἶχε ἄλλες περιπέτειες ὥσπου ὁ γιγαντόσωμος τσοπάνος Ἀλκυονεύς, πού εἶχε ὑποδουλώσει τόν Ἰσθμό, ἔριξε ἕναν βράχο στό στρατό πού γιά ἄλλη μιὰ φορά ἀκολουθοῦσε τόν Ἡρακλή τσακίζοντας τουλάχιστον δώδεκα ἄρματα καί δύο φορές τόσους ἵππους. Ἦταν ὁ ἴδιος Ἀλκυονεύς πού εἶχε κλέψει δύο φορές τό ἱερό κοπάδι τοῦ Ἥλιου: ἀπό τήν Ἐρύθεια καί ἀπό τόν Ἀκροκόρινθο. Ὑστερα ἔτρεξε, ἄρπαξε πάλι τό βράχο καί τούτη τή φορά τόν ἔριξε στόν Ἡρακλή, ὁ ὁποῖος τόν ἐκσφενδόνισε πίσω μέ τό ροπαλό του σκοτώνοντας τό γίγαντα. Αἰῶνες ἀργότεραμποροῦσε κανεῖς νά δεῖ τό βράχο στόν Ἰσθμό³².

1. Πausanias Δ 36, 3· Ἀπολλόδωρος Β 5, 10· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VI 289· Ἡσίοδος *Θεογονία* 981.
2. Ἡσίοδος *Θεογονία* 287 κέξ· Λουκιανός *Τόξαις* 72· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Λίβιος I 7· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 300· Σχολιαστής στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Δ 1399.
3. Ἀπολλόδωρος Β 5, 10· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 18· Πομπώνιος Μέλας I 5, 3 καί II 6, 6.
4. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Φερεκύδης, παρατίθεται ἀπό τόν Ἀθήναιο ΙΑ 39· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VII 662 καί VIII 300.
5. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Ὑγίνος *Μύθος* 30· Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 423· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VII 662· Πausanias I 17, 4· Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστίωνος, παρατίθεται ἀπό τόν Φώτιο 475 σ· Πίνδαρος *Ἀπόσπασμα* 169.

6. Σολίνος XIII 12· Πομπώνιος Μέλας III 47· 'Ησίοδος *Θεογονία* 287 κέξ· Πλίνιος *Φυσική Ίστορία* IV 36.
7. Φερεκύδης, παρατίθεται από τόν Στράβωνα Γ 5, 3-4 και 7· Τίμαιος, παρατίθεται από τόν Πλίνιο δ.π· Πολύβιος, παρατίθεται από τόν Στράβωνα Γ 5, 7· Παισανίας Α 35, 6.
8. Διόδωρος Σικελιώτης Γ 55 και Δ 17-19.
9. Πλίνιος *Φυσική Ίστορία* III, *Εισαγωγή* Στράβων Γ 5, 5.
10. Ευστάθιος στήν *Οικουμένης περιήγησιν* του Διονύσιου 64 κέξ· Σχολιαστής στους *Νεμεονίκες* του Πινδάρου Γ 37· 'Αριστοτέλης, παρατίθεται στήν *Ποικίλη Ίστορία* του Αϊλιανού V 3· Πλίνιος *Φυσική Ίστορία* III 3· Τιμόθεος, παρατίθεται από τόν Στράβωνα Γ 1, 7.
11. Τζέτζης Χιλιάδες Α 7· Ζηνόβιος *Παροιμίες* Ε 48· Αίσχυλος *Προμηθεύς Δεσμώτης* 349 και 428· 'Ησύχιος λ. *Στήλας Διστόμων*.
12. Τάκιτος *Γερμανία* 14· Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου XI 262· Σκύμνος Χίος 188· Στράβων Β 5, 6.
13. Στράβων Γ 1, 4· Πίνδαρος *Νεμεονίκαι* 21 κέξ.
- 14· 'Αβηανός *Παράλια* 326· 'Απολλόδωρος Β 5, 10· Στράβων Γ 4, 3· 'Ασκληπιάδης Μυρλεανός, παρατίθεται από τόν Στράβωνα δ.π.
15. Σίλιος 'Ιταλικός Γ 417· 'Ηρόδοτος Β 33· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 19 και 24.
16. 'Απολλόδωρος Β 5, 10· Τζέτζης Χιλιάδες Β 340 κέξ. και *Είς τόν Λυκόφρονα* 1312· Αίσχυλος *Προμηθεύς Ανώμενος*, παρατίθεται στήν *Ποικίλη 'Αστρονομία* του 'Υγίνου II 6 και από τόν Στράβωνα Δ 1, 7· Θέων στά *Φαινόμενα* του 'Αρατου 12 σ. (εκδ. Morell).
17. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 21· 'Οβίδιος *Ήμερολόγιον* V 545 κέξ· Λίβιος I 7.
18. Προπέρτιος *Έλεγεια* IV 9, 10· 'Οβίδιος *Ήμερολόγιον* I 545 κέξ· Λίβιος δ.π· Βιργίλιος *Αινειάς* VIII 207-8.
19. Λίβιος δ.π· Βιργίλιος *Αινειάς* VIII 217 και 233 κέξ· 'Οβίδιος δ.π.
20. Πλούταρχος *Αΐτια Ρωμαϊκά* 18· 'Οβίδιος δ.π· Λίβιος δ.π· Ουαλέριος Φλάκιος, παρατίθεται από τόν Σέρβιο στο σχόλιο στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου VIII 203· Αύρηλιος Βίκτωρ *Η προέλευση των Ρωμαίων* 8.
21. Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου VIII 51, 130 και 336· Λίβιος I 7· Πλούταρχος *Αΐτια ρωμαϊκά* 56· Παισανίας Η 43, 2· Διονύσιος *Ρωμαϊκή αρχαιολογία* Α 31.
22. Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου VIII 130 και 336· 'Οβίδιος *Ήμερολόγιον* V 94-95 και I 542· 'Υγίνος *Μύθος* 277· 'Ιούδας, παρατίθεται στά *Αΐτια ρωμαϊκά* του Πλούταρχου 59.
23. Πλούταρχος *Αΐτια Ρωμαϊκά* 18 και 32· Δέρκυλλος *Ίστορία της 'Ιταλίας* Γ, παρατίθεται στους *Βίους παράλληλους* του Πλούταρχου 18· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφρονα* 1232· 'Ιουστίνος XIII 1· 'Ησίοδος *Θεογονία* 1013· 'Οβίδιος *Ήμερολόγιον* V 621 κέξ.
24. Σολίνος II 5· Διονύσιος Α 44· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 21-22 και 24· Στράβων ΣΤ 3, 5 και 4, 6.
25. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 22· Στράβων ΣΤ 1, 19· 'Απολλόδωρος Β 5,

- 10· Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου I 574.
26. Παισανίας Δ 36, 3· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 23· 'Απολλόδωρος δ.π· Τζέτζης *Είς τόν Λυκόφρονα* 866· Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου X 551.
27. Τζέτζης δ.π· Παισανίας Η 24, 1 και 3.
28. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 23-24 και Ε 4.
29. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 24· Σέρβιος στήν *Αινειάδα* του Βιργιλίου III 552· 'Οβίδιος *Μεταμορφώσεις* XV 12 κέξ.
30. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 25· 'Ηρόδοτος Δ 8-10.
31. Διόδωρος Σικελιώτης Β 43· 'Ηρόδοτος Δ 5.
- 32· 'Απολλόδωρος Β 5, 10 και Α 6, 1· Πίνδαρος *Νεμεονίκαι* Δ 27 κέξ. και *Ίσθμιονίκαι* ΣΤ 32 κέξ· Σχολιαστής στους *Νεμεονίκες* και στους *Ίσθμιονίκες* του Πινδάρου δ.π.

1. Τό κύριο θέμα των "Αθλων του 'Ηρακλή είναι ή πραγμα- τοποίηση όρισμένων τελετουργικών άνδραγαθημάτων πρίν άναγνω- ριστεί ως σύζυγος της 'Αδμήτης ή της Αύγης ή της 'Αθηνάς ή της 'Ιπολύτης, ή όποιο άλλο όνομα είχε ή Βασίλισσα. Τούτος ό περιπετειώδης Δέκατος "Αθλος πιθανότατα συσχετιζόταν άρχικά μέ τό ίδιο θέμα, έφόσον άναφέρεται στήν πατριαρχική έλληνική παράδοση κατά τήν όποία ό σύζυγος άγόραζε τή νύφη από τά κέρδη ενός κλεμμένου κοπαδιού. Στήν 'Ομηρική 'Ελλάδα ή άξία της γυναίκας ύπολογιζόταν σέ μοσχάρια, όπως συμβαίνει ακόμα σέ όρισμένες περιοχές της 'Ανατολικής και της Κεντρικής 'Αφρικής. Προσέθεσαν όμως και άλλα άσχετα μέ τό μύθο στοιχεία, μεταξύ των όποίων τήν έπίσκεψη του 'Ηρακλή στο Δυτικό Νησί των Νεκρών, και τήν έπιτυχή έπιστροφή του φορτωμένου λάφυρα· παράλληλο ίρλανδικό άρχαιο μύθο άποτελεί ή ιστορία του Κου- τσουλέν ό όποίος εισέβαλε στήν κόλαση — Ντούν Σκέιθ «πόλη των σκιών» — και άρπαξε τρείς άγελάδες και ένα μαγικό καζάνι, παρά τίς θύελλες που έξαπέλυσαν έναντίον του οι θεοί των νεκρών. Τό χάλκινο πιθάρι μέσα στο όποιο ό 'Ηρακλής έπλευσε στήν 'Ερύθεια ήταν ό,τι έπρεπε για μιá έπίσκεψη στο Νησί των νεκρών και ίσως τό μπέρεψαν μέ τό χάλκινο καζάνι. Στήν 'Ενδέκατη Πινάκida του βαβυλωνικού "Επους του Γιλγαμές, ό Γιλγαμές διασχίζοντας τό Πέλαγος των Νεκρών πραγματοποιεί παρόμοιο ταξίδι σέ ένα νησί νεκροταφείο χρησιμοποιώντας τά ρούχα του για πανιά. Αυτό τό περιστατικό έφιστά τήν προσοχή μας στήν πληθώρα των όμοιοτήτων μεταξύ των μύθων του 'Ηρακλή και του Γιλγα- μές· ή κοινή πηγή είναι μάλλον σουμεριακή. "Όπως ό 'Ηρακλής, έτσι και ό Γιλγαμές σκοτώνει ένα θεόρατο λιοντάρι και φοράει τή δορά του (βλ. 123. ε)· άρπάζει από τά κέρατα έναν ούράνιο ταύρο

καί τόν καταβάλλει (βλ. 129. β): ἀνακαλύπτει τό μυστικό βότανο πού σέ κάνει ἄτρωτο (βλ. 135. β): ἀκολουθεῖ τόν ἴδιο δρόμο μέ τόν "Ἡλιο (βλ. 132. δ): καί τέλος ἐπισκέπτεται τόν Κῆπο τῶν 'Εσπερίδων ὅπου ὁ Κάτω Κόσμος τοῦ χαρίζει δύο ἱερά ἀντικείμενα ἐπειδή σκότωσε ἕναν δράκο τυλιγμένο στόν κορμό τοῦ ἱεροῦ δέντρου (βλ. 133. ε). Οἱ σχέσεις τοῦ Γιλγαμές καί τοῦ συντρόφου του 'Ενκιντοῦ μοιάζουν πολύ μέ τίς σχέσεις τοῦ 'Αθηναίου 'Ηρακλῆ, τοῦ Θησέα δηλαδή, καί τοῦ συντρόφου του Πειρίθου, ὁ ὁποῖος κατεβαίνει στόν Τάρταρο ἀλλά δέν κατορθώνει νά ἐπιστρέψει (βλ. 103. γ καί δ)· ἡ περιπέτεια τοῦ Γιλγαμές μέ τούς σκορπιούς συνέβη καί στόν Βοιωτό 'Ωρίωνα (βλ. 41. 3).

2. Στό μῦθο ὑπάρχουν προφοινικικές ἐλληνικές ἀποικίες στήν 'Ισπανία, στή Γαλιτία καί στήν 'Ιταλία, ὑπό τήν προστασία τοῦ 'Ηρακλῆ: οἱ δύο στήλες τοῦ 'Ηρακλῆ, ὅπου κατέφτασε ὁμάδα ἀποίκων κατὰ τό 1100 Π.Χ., γεωγραφικά ταυτίζονται μέ τή Θεούτα καί τό Γιβραλτάρ.

3. Κατά τή μυστικιστική θεώρηση ὅμως οἱ στήλες ἦταν σύμβολα σχετικά μέ τό ἀλφάβητο. Τό ἀρχαῖο οὐαλικό ποίημα Μαρουνάντ 'Ερκουλφ, στό ἔργο *Τό κόκκινο βιβλίο τοῦ Χέργκεστ*, ἀσχολεῖται μέ τόν Κέλτη 'Ηρακλῆ — «'Ογμα 'Ἡλιοπρόσωπο» τόν ὀνόμαζαν οἱ 'Ιρλανδοί, «'Ογμο» ὁ Λουικιανός (βλ. 125. 1) —, καί διηγείται πῶς ἔστησε ὁ "Ερκουλφ τέσσερις κολόνες μέ ἴδιο ὕψος καί κοκκινόχρους ἀκρες, προφανῶς τίς τέσσερις κολόνες, μέ πέντε γράμματα ἡ καθεμία, πού σχηματίζουν τό κελτικό ἀλφάβητο τῶν εἰκοσι σημείων, τό γνωστό ὡς *Boibel-Loth*. ('*Ἡ Λευκή Θεά* σσ. 133, 199 καί 278). Ὅπως φαίνεται, τό νέο αὐτό ἀλφάβητο — τά ἐλληνικά γράμματα-ὀνόματα τοῦ ὁποῖου ὑποδηλώνουν τό ταξίδι τοῦ Οὐράνιου 'Ηρακλῆ μέσα στό ἡλιακό κύπελλο, τό θάνατό του στό ὅρος Οἶτη, καθώς καί τήν ἐξουσία του ὡς ἱδρυτῆ πόλεως καί δικαστή ('*Ἡ Λευκή Θεά* σ. 136) — κατὰ τό 400 Π.Χ. ἐκτόπισε τό *Beth - Luis - Nion*, τό ἀλφάβητο τῶν δέντρων, τοῦ ὁποῖου τά γράμματα-ὀνόματα ὑποδηλώνουν τίς αἱματηρές θυσίες τῶν ἐξαλλων γυναικῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου. ('*Ἡ Λευκή Θεά* σ. 374).

'Επειδή οἱ Γοργόνες εἶχαν τό δικό τους ἄλσος στήν 'Ερύθεια — «ἐρυθρό νησί», πού ταυτίζεται ἀπό τόν Φερεκῶδη μέ τή Γάδειρα — καί ἐπειδή τό «δέντρο» σέ ὅλες τίς κελτικές γλώσσες σημαίνει «γράμμα», θεωρῶ ὅτι τό δέντρο πού παίρνει διάφορες μορφές σημαίνει τό *Beth - Luis - Nion*, ἀλφάβητο τό μυστικό τοῦ ὁποῖου φυλαγόταν ἀπό τίς Γοργόνες στό ἱερό τους ἄλσος ὥσπου τίς ἐκμηδένισε ὁ 'Ηρακλῆς. Μέ αὐτή τήν ἐννοία ἡ ἐπιθεση τοῦ 'Ηρακλῆ κατὰ τῆς 'Ερύθειας, στή διάρκεια τῆς ὁποίας σκότωσε τόν Γηρυόνη καί τόν Ὀρθρο — τόν Σκύλο - ἀστέρα, τόν Σείριο δηλαδή

—, ὑποδηλώνει τόν ἐκτοπισμό τοῦ ἀλφάβητου τοῦ Κρόνου ἀπό τό ἀλφάβητο τοῦ 'Ηρακλῆ.

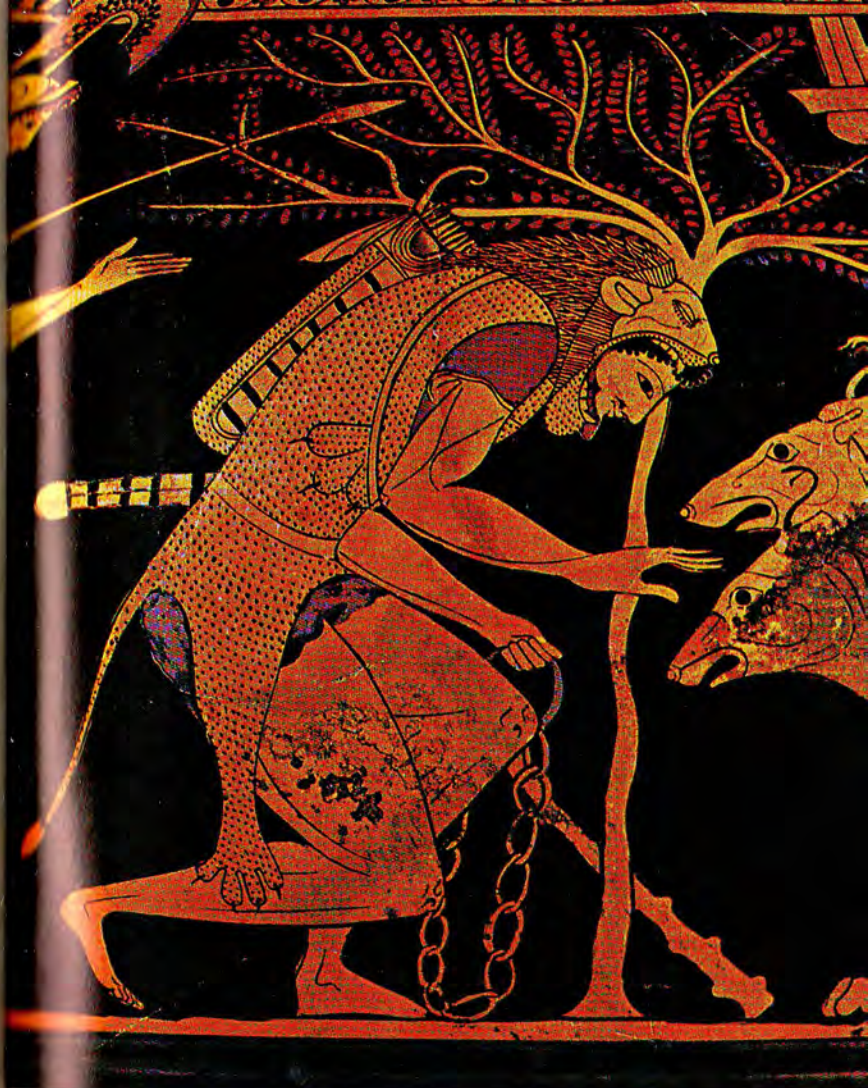
4. Ὁ 'Ἡσίοδος (*Θεογονία* 287) ἀποκαλεῖ τόν Γηρυόνη *τρικέφαλον*, «μέ τρία κεφάλια», διαφορετική ἀνέγνωση τοῦ ὁποῖου, *τρικάρηνον*, σημαίνει τό ἴδιο πράγμα. Ἡ ὀνομασία *τρικάρηνος* θυμίζει τόν κελτικό θεό *Τάρβος Τριγκαράνους* μέ τά δύο ξερβά χέρια πού εἰκονίζεται στό Βωμό τῶν Παρισίων παρέα μέ ἕναν ταῦρο καί μερικὸς γερανοὺς νά ξεριζώνει μία ἰτιά. *Γηρυὼν* δέν σημαίνει τίποτα σά ἐλληνικά, πιθανότατα εἶναι ἐκφυλισμένος τύπος τοῦ *Τριγκαράνους*. 'Επειδή οἱ γερανοὶ εἶναι σχετικοί μέ τά μυστικά τοῦ ἀλφάβητου (βλ. 52. 6) καί μέ τούς ποιητές, τόσο στήν ἐλληνική ὅσο καί στήν ἱρλανδική παράδοση, φαίνεται ὅτι ὁ Γηρυὼν ἦταν φύλακας τοῦ παλαιότερου ἀλφάβητου κατ' ἐντολή τῆς Θεᾶς, δηλαδή οὐσιαστικά ἦταν ὁ Κρόνος συνοδευόμενος ἀπό τούς δακτυλοῦς. Ὁ Κρόνος - Γηρυὼν, ὁ ὁποῖος κάποτε ἦταν "Ἡλιος - ἥρωας τοῦ τύπου 'Ηρακλῆς - Βριάρεω, ἔγινε ὁ θεός τῶν νεκρῶν στό νησί νεκροταφεῖο 'Ερύθεια καί ὁ Ὀρθρος ἦταν ὁ Κέρβερός του· γι' αὐτό ἀνακάτεψαν τόν Δέκατο μέ τόν Δωδέκατο "Ἀθλο, ἀφοῦ ὁ Μενόιτης ὑπάρχει καί στοὺς δύο. Μολονότι τά «φροῦτα δίχως κουκούτσια σάν κεράσια» πού φύτεψαν ἀπό τό αἶμα τοῦ Γηρυόνη πρέπει νά ἦταν κούμαρα, ἰθαγενῆ στήν 'Ισπανία, ὁ μῦθος ὑπέστη ἐπίσης τήν ἐπίδραση τοῦ ἀφιερωμένου στόν Κρόνο - Saturnus πρώιμου κράνου ('*Ἡ Λευκή Θεά* σ. 171) ἀπό τό ὁποῖο ἐξάγεται ἡ ἴδια ἐρυθρά βαφή ὅπως καί ἀπό τόν κέρμη τό βαφικό. Ὁ ρόλος τοῦ Χρυσάορα στό μῦθο εἶναι σημαντικός. Τό ὄνομά του σημαίνει «χρυσό σπαθί», ὅπλο σχετικό μέ τή λατρεία τοῦ Κρόνου, καί ὁ ἴδιος λέγεται ὅτι ἦταν γιός τῆς Γοργόνας Μέδουσας (βλ. 33. β, 73. β καί 138. κ).

5. Ὁ Νῶραξ, ἐγγονός τοῦ Γηρυόνη ἀπό τήν 'Ερύθεια καί τόν 'Ερμή — ὁ 'Ερμῆς λέγεται ὅτι μετέφερε τό ἀλφάβητο τῶν δέντρων ἀπό τήν Αἴγυπτο στήν 'Ελλάδα καί ἀπό κεῖ πάλι πίσω —, μάλλον εἶναι λαθεμένη γραφή τοῦ ἐπιθέτου *νῶροψ* «ἀστραφτερός». Αὐτή ἡ γενεαλογία ἀντιστράφηκε ἀπό τούς ἱρλανδοὺς μυθογράφους κατ' αὐτοὺς ὁ δικός τους Γηρυὼν, τοῦ ὁποῖου τά τρία πρόσωπα εἶναι γνωστά ὡς Μπράϊαν, Γιούτσαρ καί Γιουτσάρμπα — Μίτρα, Βαρούνα καί 'Ινδρα σέ ἄλλη παραλλαγή —, εἶχε τόν "Ογμα παππού καί ὄχι ἐγγονό, καί γιό τόν 'Ιβηροκέλτη "Ἡλιο-θεό, Λού, Λέου ἢ Λούγο. 'Επίσης ἐπιμένουν ὅτι τό ἀλφάβητο ἔφτασε ἐκεῖ ἀπό τήν 'Ελλάδα μέσω 'Ισπανίας. Ἡ κουρούνα τοῦ Κρόνου ἦταν ἱερό ζῶο τοῦ Λούγου, τοῦλάχιστον κατὰ τόν Πλούταρχο, ὁ ὁποῖος γράφει (*Περὶ ποταμῶν* 9) ὅτι τό *Λουγδονον* — ἡ Λύων, τό ὄχυρό τοῦ Λούγου — ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδή ἡ τοποθεσία διαλέχθηκε βάσει τοῦ πετάγματος τῶν πουλιῶν· λούγ στήν ἀλλοβρογική διάλεκτο σημαίνει κουρούνα.

6. Ὁ Οὐαλέριος Φλάκκος μάλλον λανθασμένα παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σέρβιο· εἶναι πιθανότερο νὰ ἔγραφε: «τὸ θῦμα τοῦ Ἡρακλῆ λεγόταν τρικέφαλος Γαράνος (Γηρυὼν) καὶ ὄχι Κάκος, καὶ ὁ Εὐάνδρος βοήθησε τὸν Ἡρακλῆ». Αὐτὸ θὰ συμφωνοῦσε μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Εὐάνδρου Καρμένη ἀντικατέστησε τὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ δεκατρία σύμφωνα *Beth - Luis - Nion*, ἀλφάβητο τοῦ Κρόνου, μὲ τὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ δεκαπέντε σύμφωνα *Boibel - Loth* ἀλφάβητο τοῦ Ἡρακλῆ - Ὅγμα (Ἡ Λευκὴ Θεὰ 272 σ.). Ὁ βασιλιάς Ἰόβας, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ τὸν Πλούταρχο ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς δίδαξε στὸ λαὸ τοῦ Εὐάνδρου τὴν χρῆσιν τῶν γραμμάτων, ὑπῆρξε ἐπίτιμος ἀρχὼν τῶν Γαδεΐρων καὶ φαίνεται νὰ ἦταν καλὰ ἐνημερωμένος γιὰ τοὺς σχετικούς μὲ τὸ τοπικὸ ἀλφάβητο θρύλους. Σὲ τούτῃ τὴν ἱστορία τοῦ Εὐάνδρου ὁ Ἡρακλῆς παρουσιάζεται ἀπροκάλυπτα ἐχθρὸς τῆς λατρείας τοῦ Κρόνου καταργώντας τὶς ἀνθρωποθυσίες. Οἱ περιπλανήσεις του στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία ἐφευρέθηκαν γιὰ νὰ αἰτιολογήσουν τοὺς πολλοὺς ναοὺς ποὺ τοῦ εἶχαν χτίσει, ἐνῶ ὁ ἀγῶνας πένταθλο μὲ τὸν Ἔρικα γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν οἱ ἀποικιακὲς ἐκστρατείες τοῦ Κνίδιου Ἡρακλείδῃ Πένταθλου καὶ τοῦ Σπαρτιάτῃ Δωριέα στὴν Ἔρικα καὶ στὴν περιοχὴ τῆς κατὰ τὸν ἕκτο αἰῶνα Π.Χ. Ὁ Ἡρακλῆς ποὺ λατρευόταν στὴν σικελικὴ πόλιν Ἀγύριον πρέπει νὰ ἦταν κάποιος πρόγονος τῶν Σικελῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ ὁποῖου διέπλευσαν ἐρχόμενοι ἀπὸ τὴν Ἰταλία κατὰ τὸ 1050 Π.Χ. τὸ στενὸ (Θουκυδίδης ΣΤ 5). Σύμφωνα μὲ τὸ μῦθον ὁ Ἡρακλῆς ἐπισκέπτεται καὶ τὴ Σκυθία· οἱ ἑλληνες ἀποικοὶ τῶν δυτικῶν καὶ βόρειων ἀκτῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας ἀνέμειξαν καὶ ἕναν Σκύθη Ἡρακλῆ, ἕναν τοξότη ἥρωα (βλ. 119. 5) μέσα σὲ τοῦτο τὸν κυκεῶνα τοῦ Δέκατου Ἀθλου. Ἡ γυναίκα-φίδι, ἀρραβωνιαστικιά του, μιὰ Γῆ-θεά, ἦταν μητέρα τῶν τριῶν κυρίων σκυθικῶν φυλῶν ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος· σὲ ἄλλη παραλλαγὴ τοῦ μῦθου, στὴν ἀγγλικὴ μπαλάντα *Τὸ ἄσχημο σκουλήκι*, ἡ γυναίκα μεταμορφώνεται σὲ «πανωραία» μόλις ὁ Ἡρακλῆς τὴ φιλήσει τρεῖς φορές.

7. Τὸ ἀνέκδοτο τοῦ Ἀλκυονέα πρέπει νὰ ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὸ μῦθον τῆς ἐπίθεσης τῶν Γιγάντων κατὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς ἡττας τοὺς ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ (βλ. 35. α-ε). Ὅτι ὁ Ἀλκυονεὺς ὁμῶς κλέβει τὸ κοπάδι τοῦ Ἥλιου ἀπὸ τὴν Ἐρύθεια καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ἀροκὸρινθο, ἀποτελεῖ πρωιμότερη παραλλαγὴ τοῦ μῦθου τοῦ Ἡρακλῆ ποὺ κλέβει τὸ κοπάδι τοῦ Γηρυὼν· ἰδιοκτήτης τῶν ἡλιογέλαδων εἶναι ὁ ἐν ἐνεργείᾳ Ἥλιος - σύζυγος τῆς Σελήνης - θεᾶς καὶ ὄχι ὁ ἀδύναμος ἐξόριστος θεὸς τῶν νεκρῶν.

8. Τὸ βέλος ποὺ ἐκσφενδόνισε ὁ Ἡρακλῆς ἐναντίον τοῦ Ἥλιου κατὰ τὸ μεσουράνημά του πρέπει νὰ ἦταν τὸ βέλος ποὺ

Ἡρακλῆς καὶ Κέρβερος. Ἀγγειογραφία τοῦ 520-510 π.χ.
(Λουβρο, Παρίσι).

ἐκτόξευσε πρὸς τὸ ζενίθ στήν τελετὴ τῆς ἐνθρόνισής του (βλ. 126. 2 καὶ 135. 1).

133

ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: ΤΑ ΜΗΛΑ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΩΝ

ΜΕΣΑ σέ ὀκτῶ χρόνια καὶ ἓνα μῆνα πραγματοποιοῖσε ὁ Ἡρακλῆς τοὺς πρῶτους Δέκα Ἄθλους· ὁ Εὐρυσθεὺς ὁμῶς δέν ἀναγνώρισε τὸ Δεύτερο καὶ τὸν Πέμπτο καὶ τὸν φόρτωσε μὲ δύο ἀκόμη. Ὁ Ἐνδέκατος Ἄθλος ἦταν νά φέρει καρπούς ἀπὸ τῆ χρυσῇ μηλιά, γαμήλιο δῶρο τῆς Μητέρας Γῆς στήν Ἥρα, ἡ ὁποία τόσο τῇ χάρηκε, ὥστε τῇ φύτεψε στὸν ἴδιο τὸ θεϊκὸ κῆπο της. Αὐτὸς ὁ κῆπος βρίσκεται στὶς πλαγιές τοῦ ὄρους Ἀτλαντα, ὅπου τερματίζουν τὸ δρόμο τοὺς τὰ ζεμένα στό ἄρμα τοῦ Ἥλιου ἄλογα ἀγκομαχώντας καὶ ὅπου, στὶς ἀδιαμφισβήτητες βοσκές του, περιπλανιόνταν τὰ πρόβατα καὶ τὰ γελάδια τοῦ Ἀτλαντα, ἀπὸ χίλια κοπάδια καὶ τὰ δύο. Κάποτε ἡ Ἥρα παρατήρησε ὅτι οἱ Ἑσπερίδες, στὴ φύλαξη τῶν ὁποίων εἶχε ἐμπιστευτεῖ τὸ δέντρο, ἔβαζαν χέρι στά μῆλα· διέταξε λοιπὸν τὸν πάντα ἀγρυπνο δράκο Λάδωνα νά τυλιχτεῖ γύρω ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δέντρου καὶ νά τὸ προσέχει¹.

β. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Λάδων ἦταν βλαστάρι τοῦ Τυφώνα καὶ τῆς Ἐχιδνας· κατ' ἄλλους ἦταν ὁ μικρότερος γιὸς τῆς Κητοῦς καὶ τοῦ Φόρκυνος. Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι ἦταν παιδί τῆς Μητέρας Γῆς ἀπὸ παρθενογένεση. Εἶχε ἑκατὸ κεφάλια καὶ ἤξερε πολλές γλῶσσες².

γ. Ἀμφισβητεῖται ἐπίσης ἂν οἱ Ἑσπερίδες κατοικοῦσαν στό ὄρος Ἀτλαντα, στή χώρα τῶν Ὑπερβορείων, ἢ στό ὄρος Ἀτλαντα τῆς Μαυριτανίας· ἢ κάπου πέρα ἀπὸ τὸν Ὠκεανό· ἢ σέ δύο νησιά κοντά στό ἀκρωτήριο Δυτικὸ Κέρατο, δίπλα στὶς αἰθιοπικές Ἑσπερίες, στὶς ὄχθες τῆς Ἀφρικῆς. Μολονότι τὰ μῆλα ἀνῆκαν στήν Ἥρα, ὁ Ἀτλας καυχόταν ὅτι βρῖσκονταν στό δικό του κῆπο, ὅταν ἡ Θέμις τὸν προειδοποίησε:

— Πρόσεχε, Τιτάνα, κάποια μέρα ἓνας γιὸς τοῦ Δία θά κλέψει τὸ χρυσάφι ἀπὸ τὸ δέντρο σου!

Ὁ Ἀτλας, ὁ ὁποῖος δέν εἶχε ἀκόμα τιμωρηθεῖ μὲ τῇ

Ἡρακλῆς μεταφέρει τὸν Κέρβερο στὸν Εὐρυσθέα. Ἀγγειογραφία τοῦ 530 π.Χ. (Λοῦβρο, Παρίσι).

σκληρή τιμωρία νά κρατάει τήν οὐράνια σφαίρα στους ὤμους του, ἔχτισε γερούς τοίχους γύρω ἀπό τόν ὀπωρώνα καί ἔδιωξε ἀδιακρίτως ὅλους τούς ξένους ἀπό τή χώρα του· πιθανότατα ἐκεῖνος προσέλαβε τόν Λάδωνα γιά νά φυλάει τά μήλα³.

δ. Ἐπειδή δέν εἶχε ιδέα κατὰ ποῦ πέφτει ὁ κῆπος τῶν Ἑσπερίδων, ὁ Ἑρακλῆς πῆγε μέσω Ἰλλυρίας στόν Πάδο, στήν πατρίδα τοῦ μαντικοῦ θαλάσσιου θεοῦ Νηρέα. Καθ' ὁδόν διέσχισε τό μικρό μακεδονικό ποταμό Ἐχέδωρο ὅπου ὁ Κύκνος, γιός τοῦ Ἄρη καί τῆς Πυρήνης, τόν προκάλεσε σέ μονομαχία. Ὁ Ἄρης ἀνέλαβε μάρτυρας τοῦ Κύκνου καί τούς παρέταξε ἀντιμέτωπους· ὁ Ζεὺς ὅμως ἔριξε ἕνα ἀστροπελέκι ἀνάμεσά τους, ὅποτε διέκοψαν τή μάχη. Ὅταν τελικά ὁ Ἑρακλῆς ἔφτασε στόν Πάδο, οἱ ποταμονύμφες, κόρες τοῦ Δία καί τῆς Θέμιδας, τοῦ ἔδειξαν τόν Νηρέα πού κοιμόταν. Ὁ Ἑρακλῆς ἔπιασε σφιχτά τόν γέροντα θαλάσσιο θεό καί, παρά τίς μάταιες μεταμορφώσεις του, ὅπως τοῦ Πρωτέα, τόν ὑποχρέωσε νά μαντέψει πῶς μπορούσε νά ἀποκτήσει τά χρυσά μήλα. Κατ' ἄλλους ὁ Ἑρακλῆς ἀπευθύνθηκε στόν Προμηθέα γι' αὐτή τήν πληροφορία⁴.

ε. Ὁ Νηρεὺς συμβούλεψε τόν Ἑρακλή νά μὴν κόψει ὁ ἴδιος τά μήλα, ἀλλά νά βάλει τόν Ἀτλαντα νά τό κάνει παίρνοντας γιά λίγο ἀπό τήν πλάτη του τό ἀφάνταστο φορτίο του· ἔτσι, ὅταν ἔφτασε στόν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων, τόν παρακάλεσε νά τοῦ κάνει αὐτή τή χάρη. Ὁ Ἀτλας θά ἀναλάμβανε ὁ,τιδήποτε μέ τό ἐνδεχόμενο νά ξεκουραστεῖ μιά ὥριτσα, φοβόταν ὅμως τόν Λάδωνα τόν ὁποῖο σκότωσε ὁ Ἑρακλῆς μέ βέλος πού ἐκτόξευσε πάνω ἀπό τόν μαντρότοιο. Κατόπιν ὁ Ἑρακλῆς πρότεινε τήν πλάτη του γιά νά δεχτεῖ τό βάρος τῆς οὐράνιας σφαίρας· ὁ Ἀτλας πῆγε καί ἐπέστρεψε σύντομα μέ τρία μήλα πού εἶχαν κόψει ἀπό τό δέντρο οἱ θυγατέρες του. Ἐβρίσκει θαυμάσια τήν αἴσθησή τῆς ἐλευθερίας.

— Πηγαῖνω εὐχαρίστως ἐγώ τά μήλα στόν Εὐρυσθέα, προσφέρθηκε, ἂν θέλεις νά κρατήσεις τά οὐράνια γιά μερικούς μῆνες ἀκόμα.

Ὁ Ἑρακλῆς προσποιήθηκε ὅτι συμφωνεῖ, ἐπειδή ὅμως ὁ Νηρεὺς τόν εἶχε προειδοποιήσει νά μὴ δεχτεῖ τέτοια πρόταση, παρακάλεσε τόν Ἀτλαντα νά κρατήσει τήν σφαίρα

μιά στιγμή μόνο, ὅσο γιά νά τοποθετήσει ἕνα μαξιλάρι στό κεφάλι του. Ὁ Ἀτλας τήν ἔπαθε, ἄφησε χάμω τά μήλα καί φορτώθηκε πάλι τόν οὐρανό· ὁ Ἑρακλῆς τά μάζεψε καί ἔφυγε χαιρετώντας τον εἰρωνικά.

ζ. Ὑστερα ἀπό μερικούς μῆνες ὁ Ἑρακλῆς παρέδωσε τά μήλα στόν Εὐρυσθέα ὁ ὁποῖος ταῦ τά ἐπέστρεψε· τότε τά χάρισε στήν Ἀθηνά, ἡ ὁποία τά γύρισε στίς νύμφες, ἐπειδή ἦταν παράνομο κάτι πού ἀποτελοῦσε ἰδιοκτησία τῆς Ἥρας νά μὴ βρίσκεται στά χέρια τους⁵. Μετά ἀπό τοῦτο τόν ἄθλο ὁ Ἑρακλῆς ἔνωσε μεγάλη δίψα: χτυπώντας λοιπόν μέ τό πόδι του τό ἔδαφος ἔκανε μιά πηγὴ νά ἀναβλύσει· αὐτή ἡ πηγὴ ἀργότερα ἔσωσε τή ζωὴ τῶν Ἀργοναυτῶν ὅταν ταλαιπωριούνταν στήν ἀνυδρὴ λιβυκὴ ἔρημο. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἥρα, δακρύζοντας γιά τόν Λάδωνα, ἀνέβασε τήν μορφὴ του στόν οὐρανό ὡς ἀστερισμό τοῦ Ὁφείως⁶.

η. Ὁ Ἑρακλῆς δέν γύρισε στίς Μυκῆνες ἀπό τόν συντομότερο δρόμο. Πρῶτα διέσχισε τή Λιβύη, τῆς ὁποίας ὁ βασιλιάς Ἀνταῖος, γιός τοῦ Ποσειδῶνα καί τῆς Μητέρας Γῆς, συνήθιζε νά ἐξαναγκάζει κάθε ξένο νά παλεῦει μαζί του μέχρι τελικῆς πτώσης καί τότε τόν σκότωνε· δέν ἦταν ἀπλῶς δυνατός καί ἐπιδέξιος ἀθλητής, ἀλλά ὅποτε ἄγγιζε τή γῆ, ἔπαιρνε καινούριες δυνάμεις. Φύλαγε τά κρανία τῶν θυμάτων του γιά νά φτιάξει στέγη σ' ἕνα νάο τοῦ Ποσειδῶνα⁷. Δέν εἶναι γνωστό ἂν τόν προκάλεσε σέ μονομαχία ὁ Ἑρακλῆς θέλοντας νά τερματίσει τή βάρβαρη αὐτὴ συνήθεια ἢ ἂν προκάλεσε ὁ Ἀνταῖος τόν Ἑρακλή. Πάντως ὁ Ἀνταῖος ἀποδείχτηκε σκληρό καρύδι: ἐπειδὴ ἦταν γίγαντας κατοικοῦσε σέ σπηλιά στὰ ριζά ενός πυργοειδοῦς βράχου, ἔτρωγε κρέας λιονταριοῦ καί κοιμόταν χάμω ὥστε νά διατηρεῖ καί νά πολλαπλασιάζει τήν ἤδη φοβερὴ δύναμή του. Ἡ Μητέρα Γῆ δέν ἔγινε στέργα μέ τή γέννα τῶν Γιγάντων, συνέλαβε τόν Ἀνταῖο σέ σπήλαιο στή Λιβύη καί τό βρῆκε περισσότερο δικαιολογημένο νά καμαρώνει γι' αὐτόν παρά γιά τὰ φρικτά μεγαλύτερα παιδιὰ της, τόν Τυφῶνα, τόν Τιτυό καί τόν Βριάρεω. Θά τήν πάθαιναν ἄσχημα οἱ Ὀλύμπιοι ἂν εἶχε πολεμήσει καί ὁ Ἀνταῖος ἐναντίον τους στά Φλεγραῖα Πεδία.

θ. Τὴν ὥρα τῆς προετοιμασίας γιά τόν ἀγῶνα πάλης οἱ δύο ἀντίπαλοι πέταξαν ὁ καθένας τή λεοντή του, ὁ Ἑρακλῆς

ἐτρίψε τό σῶμα του κατά τήν ὀλυμπιακή συνήθεια μέ λάδι, ἐνῶ ὁ Ἄνταϊος πασπάλισε τά μέλη του μέ καυτή ἄμμο γιά τήν περίπτωση πού ἀποδεικνυόταν ἀνεπαρκές νά ἀκουμπάει μόνο μέ τίς πατοῦσες του στή γῆ. Ὁ Ἡρακλῆς σχεδίαζε νά διατηρήσει τίς δυνάμεις του καί νά κουράσει τόν Ἄνταϊο, ὅταν ὁμως τόν κοπάνησε σύγκορμο χάμω, ἀπόρησε βλέποντας τά μούσकुला τοῦ γίγαντα νά φουσκώνουν ξανά καί τά μέλη του νά κοκκινίζουν ὅλο ὑγεία καθὼς ἡ Μητέρα Γῆ τόν γέμιζε πάλι ζωή. Οἱ ἀντίπαλοι συνεπλάκησαν ξανά καί ὁ Ἄνταϊος ἔπεσε χάμω μόνος του χωρίς κἀν νά περιμένει τό χτύπημα· τότε ὁ Ἡρακλῆς συνειδητοποίησε τί συνέβαινε, τόν σήκωσε ψηλά, τοῦ τσάκισε τά παῖδια καί, παρά τά ἀπελπισμένα βογγητά τῆς Μητέρας Γῆς, τόν κράτησε ψηλά ὥσπου νά ξεψυχήσει⁸.

ι. Μερικοὶ λένε ὅτι αὐτή ἡ σύγκρουση συνέβη στή μικρή μαυριτανική πόλη Λίξο, κάπου ὀγδόντα χιλιόμετρα ἀπὸ τήν Ταγγέρη, κοντά στή θάλασσα, ὅπου αἰῶνες ἀργότερα ἔδειχναν ἕνα μικρό λόφο ὡς τάφο τοῦ Ἄνταίου. Οἱ ντόπιοι ἦταν πεπεισμένοι ὅτι ἔτσι καί ἀπομάκρυναν ἀπὸ τό λόφο μερικά καλάθια χῶμα, ἄρχιζε νά βρέχει καί δέν σταματοῦσε ὅσο δέν ἐπιστρεφόταν τό χῶμα. Λεγόταν μάλιστα ὅτι ὁ κῆπος τῶν Ἑσπερίδων ἦταν στό κοντινὸ νησάκι ὅπου ὑπῆρχε βωμός τοῦ Ἡρακλῆ· σήμερα πιά, ἂν ἐξαίρεσει κανεὶς μερικές ἀγριελιές, ἵχνος κήπου δέν φαίνεται στό νησί. Καταλαμβάνοντας τήν Ταγγέρη ὁ Σερτώριος ἀνοιξε τόν τάφο γιά νά δεῖ ἂν ἦταν πραγματικά τόσο μεγάλος ὁ σκελετός τοῦ Ἄνταίου ὅσο περιγραφόταν ἀπὸ τήν παράδοση. Πρὸς μεγάλη του ἐκπλήξη ὁ σκελετός εἶχε μῆκος τριάντα πῆχες, ὁπότε ἐκλείσε ξανά στά γρήγορα τόν τάφο καί προσέφερε θυσίες ἥρωα στὸν Ἄνταϊο. Κατά τήν τοπικὴ παράδοση ἡ Ταγγέρη, ἡ ὁποία νωρίτερα λεγόταν Τιγγίς, ἰδρύθηκε ἀπὸ τόν Ἄνταϊο ἢ τόν Σόφακα, γιὸ τοῦ Ἡρακλῆ καί τῆς Τίγγης, χήρας τοῦ Ἄνταίου, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τό ὄνομα τῆς μητέρας του στήν πόλη ὅταν βασίλεψε στήν περιοχὴ. Ὁ γιὸς τοῦ Σόφακα Διόδωρος ὑποδύλωσε πολλοὺς ἀφρικανικοὺς λαοὺς μέ τὴ βοήθεια τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τόν ὁποῖο στρατολόγησε ἀπὸ μυκηναίους ἀποίκους πού εἶχε ἐγκαταστήσει ἐκεῖ ὁ Ἡρακλῆς⁹. Οἱ Μαυριτανοὶ ἔχουν ἀνατολικὴ προέλευση καί θεωροῦν, ὅπως καί οἱ κάτοικοι τῆς Φάρου, ὅτι εἶναι ἀπόγονοι

κάποιων Περσῶν πού εἶχαν συνοδέψει τόν Ἡρακλῆ στήν Ἀφρική· ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Χαναναίων τούς ὁποῖους ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἐξεδίωξε ἀπὸ τὴ χώρα τους¹⁰.

κ. Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά ὁ Ἡρακλῆς ἐπισκέφτηκε τό μαντεῖο τοῦ Ἀμμωνα καί ζήτησε νά μιλήσει μέ τόν πατέρα του· ὁ Ζεὺς ὁμως δέν θέλησε νά φανερωθεῖ ὁ ἴδιος καί, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἐπέμεινε, ἐγδारे ἕνα κριάρι, φόρεσε τό τομάρι του καί κρύβοντας τό κεφάλι του στό κρανίο τοῦ κριαριοῦ τοῦ ἔδωσε ὀρισμένες ὁδηγίες. Γι' αὐτό οἱ Αἰγύπτιοι παρίσταναν τόν Δία Ἀμμωνα κριοκέφαλο. Οἱ Θηβαῖοι μόνο μιά φορά τό χρόνο θυσιάσαν κριάρια ὅταν, στό τέλος τῆς γιορτῆς τοῦ Δία, ἔσφαζαν ἕνα καί μοναδικό κριάρι γιά νά σκεπάσουν τό ἄγαλμά του μέ τήν προβιά· ὕστερα οἱ πιστοὶ χτυποῦσαν τά στήθια τους σέ ἔνδειξη πένθους καί τό ἔθαβαν σέ καθαγιασμένο τάφο¹¹.

λ. Προχωρώντας νότια ὁ Ἡρακλῆς ἱδρυσεν μιά ἑκατοντάφυλη πόλη καί τήν ὀνόμασε Θήβα πρὸς τιμὴν τῆς γενέτειράς του· μερικοὶ ὁμως λένε ὅτι ἡ πόλη εἶχε ἤδη ἱδρυθεῖ ἀπὸ τόν Ὅσιρη. Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στήν Αἴγυπτο βασιλεῦσε ὁ Ἄνταϊος, ὁ ἀδελφός τοῦ Βούσιρη, γιὸς τοῦ Ποσειδῶνα καί τῆς κόρης τοῦ Ἐπαφου Λυσιάνασσας ἢ, κατ' ἄλλους, κόρης τοῦ ποταμοῦ Νείλου Ἀνίπης¹². Συνέβη λοιπὸν κάποτε νά πέσει ξηρασία καί λιμός ἐπὶ ὀχτῶ ἢ ἐννέα ὀλόκληρα χρόνια στή χώρα τοῦ Βούσιρη, ὁ ὁποῖος ἔφερε ἑλλήνες μάντιες γιά νά τόν συμβουλέψουν. Ὁ ἀνιψιός του, ἕνας σοφὸς κύπριος μάντης ὀνόματι Φρασίος, Θράσιος ἢ Θάσιος, γιὸς τοῦ Πυγμαλῶνα, δήλωσε ὅτι ὁ λιμός θά σταματοῦσε μόνον ἐφόσον θυσιάσουν κάθε χρόνο ἕναν ξένο πρὸς τιμὴν τοῦ Δία. Ὁ Βούσιρης ἄρχισε μέ τόν ἴδιο τόν Φράσιο, καί συνέχισε μέ ὅποιον ἄλλο ξένο ἔφτανε ἐκεῖ μέχρι τὴν ἀφίξη τοῦ Ἡρακλῆ, ὁ ὁποῖος ἄφησε τοὺς ἱερεῖς νά τὸν σύρουν μέχρι τὸ βωμό. Τοῦ ἔδωσαν τὰ μαλλιά μὲ δίχτυ καί, ὅταν ὁ Βούσιρης προσευχόμενος στοὺς θεοὺς ὕψωσε τὸν τελετουργικὸ πέλεκυ, ὁ Ἡρακλῆς ἔσπασε τὰ δεσμά του καί σκότωσε τὸν Βούσιρη, τό γιὸ του Ἀμφιδάμαντα καί ὅλη τὴν ἱερὴ ἀκολουθία του¹³.

μ. Ὑστερα ὁ Ἡρακλῆς διέσχισε τὴν Ἀσίαν καί σταμάτησε στή Θερμύδρα, τό λιμάνι τῆς Λίνδου στή Ρόδο· ξέζεψε τό ἕνα βόδι ἀπὸ τό κάρο κάποιου ἀγρότη, τό θυσίασε, καί

ἔφαγε τό κρέας του ἐνῷ ὁ ἰδιοκτήτης τῶν ζωντανῶν τόν περιέλουζε βρισιές ἀπό μιά μακρινή βουνοκορφή. Ἐξοῦ καί ἡ κατοπινὴ συνήθεια τῶν κατοίκων τῆς Λίνδου νά βρίζουν ὅταν προσέφεραν θυσίες στὸν Ἡρακλή. Τελικά ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε στὸν Κάυκασο, ὅπου ὁ Προμηθεὺς βρισκόταν ῥῆδη ἀλύσοδεμένος τριάντα χρόνια — ἢ χίλια, ἢ τριάντα χιλιάδες χρόνια — καί καθημερινά ἓνα ὄρνι, γόνος τοῦ Τυφῶνα καί τῆς Ἐχιδνας, τοῦ ἔτρωγε τό συκώτι. Ὁ Ζεὺς ἀπὸ καιρὸ εἶχε μετανιώσει γιὰ αὐτὴ τὴν τιμωρία, ἐπειδὴ ὁ Προμηθεὺς τὸν εἶχε προειδοποιήσει φιλικὰ νά μὴν παντρευτεῖ τὴν Θέτιδα γιατί μποροῦσε νά ἀποκτήσει παιδί μαζί της δυνατότερο ἀπὸ τὸν ἴδιον· ἔτσι τώρα, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς τοῦ ζήτησε χάρη γιὰ τὸν Προμηθέα, δέχτηκε χωρὶς δισταγμὸ¹⁴. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τιμωρία ἦταν αἰώνια ὁ Ζεὺς ἔθεσε ὄρο νά φορέσει ὁ Προμηθεὺς ὡς σημάδι τῆς αἰχμαλωσίας του ἓνα δαχτυλίδι φτιαγμένο ἀπὸ τίς ἀλυσίδες του καί στολισμένο μέ πέτρες τοῦ Κάυκασου — τό πρῶτο δαχτυλίδι μέ πέτρα στὸν κόσμο. Εἶχε ὅμως ὀριστεῖ νά ὑποφέρει ὁ Προμηθεὺς ὡσότου κατέβαινε στὴ θέση τοῦ κάποιος ἀθάνατος οἰκειοθελῶς στὸν Τάρταρο· τότε ὁ Ἡρακλῆς ὑπενθύμισε στὸν Δία τὸν Χείρωνά, ὁ ὁποῖος ἤθελε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τό δῶρο τῆς ἀθανασίας, ἀφότου πληγώθηκε ἀθεράπευτα. Ἐφόσον λοιπὸν ὑπερπηδήθηκαν ὅλα τὰ ἐμπόδια, ὁ Ἡρακλῆς προσευχήθηκε στὸν Ἀπόλλωνα Κυνηγέτη, διαπέρασε μέ τό βέλος του τὴν καρδιά τοῦ ὄρνιου καί ἀπελευθέρωσε τὸν Προμηθέα¹⁵.

ν. Ἐκτοτε ἡ ἀνθρωπότητα φοράει δαχτυλίδια καί στεφάνια πρὸς τιμὴν τοῦ Προμηθέα, ἐπειδὴ ὅταν ἀπελευθερώθηκε τὸν πρόσταξαν νά φορέσει στεφάνι ἱτιάς, καί ὁ Ἡρακλῆς γιὰ συμπαράσταση στεφανώθηκε μέ ἀγριελιά¹⁶.

ξ. Ὁ παντοδύναμος Ζεὺς ὕψωσε τό βέλος τοῦ Ἡρακλῆ ἀνάμεσα στὰ ἄστρα ὡς τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Βέλους καί οἱ κάτοικοι τοῦ Κάυκασου θεωροῦσαν ἐχθρὸ τῆς ἀνθρωπότητος τό ὄρνι. Ἐβαζαν φωτιά μέ ἀναμμένα βέλη στὴ φωλιά του καί παγίδες γιὰ νά ἐκδικηθοῦν ὅσα ὑπέφερε ὁ Προμηθεὺς¹⁷.

1. Ἀπολλόδωρος Β 5, 11· Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 396· Φερεκύδης *Οἱ γάμοι τῆς Ἥρας* Β, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Δ 1396· Ἐρατοσθένης *Καταστερισμοί* Γ· Ὑγίνος *Ποιητικὴ Ἀστρονομία* II 3· Καίσαρ Γερμανικὸς *Ἀράτεια* λ. Δράκων.

2. Ἀπολλόδωρος Β 5, 11· Ἡσίοδος *Θεογονία* 333-335· Σχολιαστὴς στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Δ 1396.
3. Ἀπολλόδωρος δ.π.: Σχολιαστὴς στὴν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου IV 483· Ἡσίοδος *Θεογονία* 215· Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* VI 35-6· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IV 637 κέξ.
4. Ἀπολλόδωρος δ.π.: Ἡρόδοτος Z 124-7· Ὑγίνος *Ποιητικὴ Ἀστρονομία* II 15.
5. Ἀπολλόδωρος δ.π.: Φερεκύδης, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο 1396· Ἀπολλώνιος Ρόδιος 1396-1484.
6. Ὑγίνος *Ποιητικὴ Ἀστρονομία* II 3.
7. Ἀπολλόδωρος δ.π.: Ὑγίνος *Μῦθος* 31· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 17.
8. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.: Ἀπολλόδωρος δ.π.: Πίνδαρος *Ἰσθμιοῖκα* Δ 52-55· Λουκιανὸς Δ 589-655.
9. Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* V 1· Στράβων IZ 3, 2· Πομπώνιος Μέλας III 106· Πλούταρχος *Σερτώριος* 9.
10. Στράβων IZ 3, 7· Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* V 8· Προκόπιος *Περὶ τοῦ Βανδάλων Πολέμου* Β 10.
11. Καλλισθένης, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Στράβωνα IZ 1, 43· Ἡρόδοτος Β 42.
12. Διόδωρος Σικελιώτης Α 15 καί Δ 18· Ὀβίδιος *Ἰβρις* 399· Ἀπολλόδωρος Β 5, 11· Ἀγάθων ὁ Σάμιος ἀπὸ τὸν Πλούταρχο, παρατίθεται στὴν *Συναγωγὴ ἱστοριῶν παραλλήλων* 38.
13. Φιλάρχηρος στὰ *Γεωργικά* τοῦ Βιργιλίου III 5· Ἀπολλόδωρος δ.π.: Ὑγίνος *Μῦθοι* 31 καί 56· Ὀβίδιος *Ἡ τέχνη τοῦ ἔρωτα* I 649.
14. Ἀπολλόδωρος δ.π.: Ὑγίνος *Μῦθος* 54· Στράβων ΙΑ 5, 5· Αἰσχύλος, παρατίθεται στὴν *Ποιητικὴ Ἀστρονομία* τοῦ Ὑγίνου II 15· Ἡσίοδος *Θεογονία* 529 κέξ.
15. Σέρβιος στίς *Ἐκλογές* τοῦ Βιργιλίου VI 42· Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* XXXIII 4 καί XXXVII 1· Αἰσχύλος *Προμηθεὺς Δεσμώτης* 1052 καί *Προμηθεὺς Λύόμενος* ἀπόσπασμα 195, παρατίθεται στὸν Ἐρωτα τοῦ Πλούταρχου 14· Ἀπολλόδωρος δ.π.
16. Ἀθήναιος ΙΕ 11-13· Αἰσχύλος *Ἀποσπάσματα* 202 καί 235, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο 674/δ 61· Ἀπολλόδωρος δ.π.
17. Ὑγίνος *Ποιητικὴ Ἀστρονομία* II 15· Φιλόστρατος *Τὰ ἐξ τὸν Τυνάεα Ἀπολλώνιον* Β 3.

1. Οἱ διαφορετικὲς τοποθετήσεις τῶν Ἑσπερίδων μαρτυροῦν καί τίς διαφορετικὲς ἀπόψεις πού κυριαρχοῦσαν γιὰ τό ἀπώτερο σημεῖο τῆς Δύσης. Μία πηγὴ ἐντοπίζει αὐτὸ τὸν Ἄθλο στὴν πόλη Βερενίκη, ἡ ὁποία νωρίτερα λεγόταν πόλη τῶν Ἑσπερίδων (Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* V 5), τῶν Εὐεσπερίδων (Ἡρόδοτος Δ 171) καί τῶν Εὐεσπεριτῶν (Ἡρόδοτος Δ 198), ἀργότερα ὅμως μετονομάστηκε Βερενίκη ἀπὸ τό ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτη. Ἦταν χτισμένη στὴν ψευδοπηλιάδα, τό δυτικότερο

ἀκρωτήριο τοῦ κόλπου τῆς Σύρτης. Ἡ πόλη περιτριγυρίζοταν ἀπὸ τὸν ποταμὸ Λάθωνα ἢ Λήθωνα καὶ εἶχε ἓνα ἱερὸ ἄλσος, γνωστὸ ὡς ὁ Κῆπος τῶν Ἑσπερίδων. Ὁ Λάθων χυνόταν στὴ λίμνη Ἑσπερος, ἐνῶ ἐκεῖ κοντὰ ὑπῆρχε καὶ μιὰ ἄλλη λίμνη, ἡ Τριτωνίς ἡ ὁποία περιέβαλλε ἓνα μικρὸ νησάκι ὅπου ὑπῆρχε καὶ ναὸς τῆς Ἀρροδίτης (Στράβων β.π., Πλίνιος β.π.) στὸν ὁποῖο ἀνῆκε, ὅπως λέγεται, μιὰ μηλιά (Σέρβιος στὴν *Αἰνείδα* τοῦ Βιργιλίου IV 485). Κατὰ τὸν Ἡρόδοτο (β.π.) αὕτὴ ἡ περιοχή ἦταν ἀπὸ τίς λίγες εὐφορες τῆς Λιβύης: στίς καλύτερες χρονίες ἔδινε ἑκατὸ φορὲς τὸ σπόρο.

2. Ἐκτός ἀπὸ τίς γεωγραφικὲς ἀμφισβητήσεις, ὑπῆρχαν καὶ ποικίλες ὀρθολογιστικὲς ἐρμηνεῖες τοῦ μύθου. Κατὰ μιὰ ἀποψη τὰ μῆλα ἦταν ἀρνιά (τὸ *μῆλον* σημαίνει καὶ «πρόβατο» καὶ «μῆλο») καὶ μάλιστα ἀρνιά μὲ ἀσυνήθιστα ροδαλὴ, σχεδὸν χρυσή προβά: τὰ φύλαγε ἓνας τσοπάνος ὀνόματι Δράκων καὶ οἱ κόρες τοῦ Ἑσπερου, οἱ Ἑσπερίδες, τοῦ πῆγαιναν συνήθως φαγητό. Ὁ Ἡρακλῆς ἄρπαξε λοιπὸν τὰ πρόβατα (Σέρβιος β.π., Διόδωρος Σικελιώτης Δ 26) καὶ σκοτώσε (Σέρβιος β.π.) ἢ ἀπήγαγε (Παλαίφατος 19) τὸν τσοπάνο. Κατὰ τὸν Παλαίφατο (β.π.) ὁ Ἑσπερος εἶχε γεννηθεῖ στὴν καρικὴ Μίλητο, ἡ ὁποία αἰῶνες ἀργότερα φημιζόταν ἀκόμα γιὰ τὰ πρόβατά της, καὶ, μολονότι ὁ ἴδιος εἶχε πεθάνει ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ληστρικῆς ἐπίθεσης τοῦ Ἡρακλῆ, οἱ δύο κόρες του ζοῦσαν ἀκόμα.

3. Σύμφωνα μὲ ἄλλη ἀποψη ὁ Ἡρακλῆς ἔσωσε τίς κόρες τοῦ Ἀτλαντα ὅταν αἰγύπτιοι ἱερεῖς τίς ἀπήγαγαν ἀπὸ τοὺς οἰκογενειακοὺς ὁπωρῶνες· ὁ Ἀτλας, ὅλο εὐγνώμοσύνῃ, δέν τοῦ χάρισε ἀπλῶς τὸ ἀντικείμενο τοῦ Ἀθλου, ἐπιπλέον τοῦ δίδαξε καὶ ἀστρονομία. Ὁ Ἀτλας, ὁ πρῶτος ἀστρονόμος, γινώριζε πολὺ καλὰ τὸ θέμα ἐφόσον κρατοῦσε τὴν οὐράνια σφαῖρα, λέγεται μάλιστα ὅτι γι' αὐτό τοῦ τὴν πῆρε ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τοὺς ὤμους (Διόδωρος Σικελιώτης Γ 60 καὶ Δ 27). Ὁ Ἡρακλῆς ἐγίνε πράγματι κύριος τοῦ Ζωδιακοῦ Κύκλου, ἀλλὰ ὁ εἰδῆμων στὴν ἀστρονομία Τιτάν τοῦ ὁποίου τὴ θέση κατάλαβε ἦταν ὁ Κοῖος (ἄλλως Θῶβ) καὶ ὄχι ὁ Ἀτλας (βλ. 1. 3).

4. Ἡ πραγματικὴ ἐρμηνεία αὐτοῦ τοῦ ἄθλου ὅμως βρίσκεται μᾶλλον στὴν τελετουργία παρὰ στὴν ἀλληγορία. Θὰ δοῦμε παρακάτω (βλ. 148. 5) ὅτι ὁ ὑποψήφιος γιὰ τὴ βασιλεία ἔπρεπε νὰ σκοτώσει ἓνα φίδι καὶ νὰ πάρει τὸ χρυσάφι του· αὐτὸ ἔπραξε ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐδῶ, καὶ κατὰ τὴν πάλῃ του μὲ τὴν Ὑδρα. Τὸ χρυσάφι ὅμως πού ἀπέκτησε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο πιθανότατα δέν εἶχε τὴ μορφή χρυσοῦ μῆλου — αὐτὸ μόνον κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του προσφέρθηκε στὸν Ἡρακλῆ ἀπὸ τὴν Τριπλὴ Θεά, σάν διαβατήριο γιὰ τὸν Παράδεισο. Καί, μέσα σέ τοῦτο τὸ μακάβριο συσχετισμὸ, τὸ Φίδι δέν ἦταν ἐχθρὸς του ἀλλὰ ἡ μορφή πού πῆρε τὸ ἴδιο του τὸ μαντικὸ πνεῦμα ἀφοῦ τὸν θυσίασαν. Ὁ Λάδων

εἶχε ἑκατὸ κεφάλια καὶ μιλοῦσε μὲ διαφορετικὲς γλῶσσες ἐπειδὴ πολλοὶ μαντικοὶ ἥρωες μπορούσαν νὰ αὐτοαποκαλοῦνται « Ἡρακλῆς »: πᾶει νὰ πει ὅτι ἀντιπροσώπευαν τὸν Δία καὶ ἦταν ἀφιερωμένοι στίς ὑπηρεσίες τῆς Ἥρας. Ὁ Κῆπος τῶν τριῶν Ἑσπερίδων — τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ταυτίζονται μὲ τὸ ἡλιοβασίλεμα (βλ. 33. 7 καὶ 39. 1) — τοποθετεῖται στὴν μακρινὴ δύση ἐπειδὴ ἓνα ἀπὸ τὰ σύμβολα τοῦ θανάτου ἱεροῦ βασιλεῖα ἦταν τὸ ἡλιοβασίλεμα. Ἡρακλῆς ἀπέκτησε τὰ μῆλα σὲ τέλος τῆς βασιλείας του ἡ ὁποία κράτησε ἓνα Μέγα Ἔτος ἑκατὸ σεληνιακῶν κύκλων. Παρέλαβε τὸ φορτίο τῆς ἐρῆς βασιλείας ἀπὸ τὸν προκατόχου του μαζί τῇ προσωποποιήσῃ « Ἀτλας », ἡ « αὐτὸς πού ὑποφέρει πολὺ καιρὸ ». Πιθανότατα τὸ φορτίο ἀρχικὰ νὰ μὴν ἦταν ἡ οὐράνια σφαῖρα ἀλλὰ ἡλιακὸς δίσκος (βλ. 67. 2).

5. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Νηρέα ἀκολουθεῖ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Πρωτέα (βλ. 169. α) τὸν ὁποῖο συμβουλευτήκε στὴ νῆσο Φάρο Μενέλαος (« Ὁμηρος Ὀδύσσεια δ 581 κέξ.). Λέγεται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νὰ κατέβει στὸν Πάδο ἐπειδὴ αὐτὸς ὡδήγοῦσε στὴ χώρα τῶν Ὑπερβορείων (βλ. 125. β). Γνωρίζουμε ὅτι οἱ προσφωρεῖς τῶν Ὑπερβορείων τυλιγμένες σέ ἄχυρο ἔφταναν ἀπὸ αὐτὸ τὸ δρόμο στὴ Δῆλο (Ἡρόδοτος Δ 33). Μολονότι κατὰ μιὰ ἀποψη Βρετανία θεωρεῖται ἡ χώρα τῶν Ὑπερβορείων, — ὡς κέντρο τῆς λατρείας τοῦ Βορέα — κατ' ἄλλῃ μπορούσε νὰ ἦταν ἡ Λιβύη ἀκόμα καὶ ὁ Καύκασος· ὁ Παράδεισος βρισκόταν στὴ μακρινὴ δύση ἢ πίσω ἀπὸ τὴν πλάτῃ τοῦ Βόρειου Ἀνέμου, στὴ μυστηριώδη περιοχή ὅπου τὸ κατακαλόκαιρο πετοῦσαν ἀγριόπαπιες (βλ. 161. 4). Οἱ περιπλανήσεις τοῦ Ἡρακλῆ εἰκονογραφοῦν αὕτῃ τὴν ἀβεβαιότητα. Ἀν ἔφαχνε τὸ λιβυκὸ Παράδεισο, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπειθῶναι γιὰ ὡδηγίες σὲ βασιλεῖα τῆς Φάρου Πρωτέα· ἂν ἔφαχνε τὸ καυκασιανό, στὸν Προμηθέα (αὐτὸ συμβαίνει στὴν παραλλαγή τοῦ Ἀπολλοδώρου)· ἐνῶ γιὰ τὸ βόρειο ἔπρεπε νὰ πᾶει σὲ Νηρέα ὁποῖος καυκοῦσε στίς πηγές τοῦ Πάδου καὶ συμπεριφερόταν ὅπως ὁ Πρωτεύς.

6. Τὰ κόκαλα τοῦ Ἀνταίου ἦταν μᾶλλον ὁ σκελετὸς κάποιου φάλαινας ξεβρασμένης ἀπὸ τὴ θάλασσα γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναπτύχθηκε ὁ μῦθος στὴν Ταγγέρη: « Γίγαντας θὰ ἦταν σίγουρα — μόνον ὁ Ἡρακλῆς θὰ μπορούσε — νὰ τὸν σκοτώσει. Ὁ Ἡρακλῆς πού εἶχε στήσει ἐκεῖνες τίς πελώριες στῆλες στὴ Θεοῦτο σὲ τὸ Γιβραλτάρ! » Οἱ ἀγῶνες πάλῃς ἀνάμεσα στοὺς ὑποψήφιους βασιλιάδες καὶ στοὺς τοπικοὺς πρωταθλητὲς ἀποτελοῦσαν εὐρύτατα διαδεδομένο ἔθιμο: μὲ αὕτῃ τὴν ἔννοια πρέπει νὰ ἐρμηνευτεῖται ἡ ἀγωνία μὲ τὸν Ἀνταῖο γιὰ τὴν κυριαρχία πάνω σὲ βασιλεία ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἀγῶνας πού Θησέα μὲ τὸν Σίριωνα (βλ. 96. 3) τοῦ Ὀδυσσεά μὲ τὸν Φιλομηλεΐδη (βλ. 161. ξ). Ὁ Πραξιτέλης,

γλύπτης τοῦ Ἡράκλειου τῶν Θηβῶν θεώρησε τὴ νίκη ἐπὶ τοῦ Ἀνταίου ξεχωριστό ἄθλο. (Παυσανίας Θ 11, 6).

7. Ἀρχαιοτάτος θρησκευτικός δεσμός ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὴ Δωδώνη καὶ στὸν Ἀμμωνα· ὁ Ζεὺς ποὺ λατρευόταν καὶ στίς δύο περιπτώσεις ἦταν ἀρχικά ποιμένας-βασιλιάς, τὸν ὁποῖο θυσιάζαν ἄθε χρόνον, ὅπως καὶ στὸ Πήλιο ἢ στὸ ὄρος Λαφύστιο. Ὁ Ἡρακλῆς ἔκανε τὸ καθῆκον του ὅταν ἐπισκέφτηκε τὸν πατέρα του Δία, διασχίζοντας τὴ Λιβύη, τὸ ἴδιο ἄλλωστε ἔκανε ὁ Περσεύς καὶ ξιδεύοντας στὴν Ἀνατολή, καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες ἀκολούθησε τὸ παράδειγμά τους.

8. Ὁ θεὸς Σέθ ἦταν κοκκινομάλλης καὶ οἱ ὑπήκοοι τοῦ Βούσιρη ἔπρεπε νὰ θυσιάζουν θύματα μέ τὸ ἴδιο χρῶμα μαλλιών στὸν Ὀσίρη, τὸν ὁποῖο εἶχε σκοτώσει ὁ Σέθ· τὰ κόκκινα μαλλιά ἦταν σπάνια στὴν Αἴγυπτο, συνηθισμένα ὅμως στοὺς Ἕλληνες (Διόδωρος Σικελιώτης Α 88· Πλούταρχος *Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος* 30, 33 καὶ 73). Ὁ φόνος τοῦ Βούσιρη ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ ἴσως ἀποτελεῖ ἀνάμνηση κάποιας ἐλληνικῆς ἐκστρατείας ἀντιποίνων γιὰ τὴ δολοφονικὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν συμπατριωτῶν τους ἀπὸ τοὺς Αἰγύπτιους· ὑπάρχουν ἀποδείξεις πρώιμης ἐλληνικῆς ἀποικίας στὴ Χέμμιδα.

9. Οἱ βλαστήμιες ποὺ ξεστόμιζαν θυσιάζοντας στὸν Ἡρακλῆ (βλ. 143. α) θυμίζουν τὴν ἀρχέγονη συνήθεια κατὰ τὴν τελετὴ τῆς στέφης νὰ φορτώνουν τὸ βασιλεῖα μέ βλαστήμιες καὶ προσβολὰς ἀπὸ κάποιο κοντινὸ λόφο γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴ ζήλια τῶν θεῶν — μέ τὸν ἴδιο τρόπο προσέβαλλαν καὶ τοὺς ρωμαίους στρατηγούς κατὰ τὴν τέλεση τοῦ θριάμβου τους ὅταν προσωποποιοῦσαν τὸν Ἄρη. Ἀκόμα καὶ οἱ ἀγρότες βλαστημοῦσαν τὸ σπόρο ὅταν τὸν ἔσπεραν νὰ στίς ἀλειτρίες.

10. Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ Προμηθέα μάλλον ἀποτελεῖ διδακτικό μῦθο ποὺ ἐφευρέθηκε ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο καὶ ὄχι γνήσιο μῦθο (βλ. 39. β). Ὅτι φοροῦσε στεφάνι ἱτιάς — γεγονός ποὺ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ἐτρουσκινὸ κάτοπτρο — ὑποδηλώνει ὅτι ἦταν ἀφιερωμένος στὴ Σελήνη-θεὰ Ἀνάθ, ἢ Νηίθ ἢ Ἀθηνά (βλ. 9. 4). Πιθανότατα ἀρχικά τὸν ἔδεναν μέ δεσμά ἱτιάς κατὰ τὴ φθινοπωρινὴ γιορτὴ τῆς θεᾶς (βλ. 116. 4).

11. Θρυλεῖται ὅτι ὁ Τυφὼν σκότωσε τὸν Ἡρακλῆ στὴ Λιβύη καὶ ὅτι ὁ Ἰόλαος τὸν ἀνέστησε βάζοντας ἓνα ὀρτύκι κάτω ἀπὸ τὴ μύτη του (Εὐδοξος ὁ Κνίδιος *Γῆς περίοδος* Α, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο Θ 11). Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἡρακλῆς Μελακάρθ τὸν Τύρον ἀναστήθηκε μέ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπὸ τὸ θεὸ Ἑσμὸν (αὐτὸς ποὺ τὸν καλοῦμε σέ βοήθεια), τὸν Ἀσκληπιὸ δηλαδή· αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ χρόνος ἄρχιζε τὸν Μάρτιο μέ τὴν ἀφίξη τῶν

ὀρτυκιῶν ἀπὸ τὸ Σινά, ὁπότε καὶ διοργάνωναν ὀργιαστικές γιορτές ὀρτυκιῶν πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς (βλ. 14. 3).

134

ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ ΑΘΛΟΣ: Ἡ ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΕΡΒΕΡΟΥ

Ὁ ΤΕΛΕΙΤΑΙΟΣ καὶ δυσκολότερος ἄθλος τοῦ Ἡρακλῆ ἦταν ἡ μεταφορὰ τοῦ Κέρβερου ἀπὸ τὸν Τάρταρο. Πρῶτα ἀπὸ ὅλα πῆγε στὴν Ἐλευσίνα ὅπου ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ πάρει μέρος στὰ Μυστήρια καὶ νὰ φορέσει στεφάνι μυρτιάς¹. Πολὺ ἀργότερα κάθε εὐυπόλητος Ἕλληνας μπορούσε νὰ μυηθεῖ στὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, ἐπειδὴ ὅμως τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡρακλῆ γίνονταν δεκτοὶ μόνον οἱ Ἀθηναῖοι, ὁ Θησεύς πρότεινε νὰ τὸν υἱοθετήσῃ κάποιος Πύλιος. Ἔτσι καὶ ἔγινε, καὶ μετὰ τὸν ἐξαγνισμό τοῦ Ἡρακλῆ ἀπὸ τὸ φόνος τῶν Κενταύρων, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ πάρει μέρος στὰ Μυστήρια μέ αἵματοβαμμένα χέρια, τὸν μῦσε δεόντως ὁ Μουσαῖος, γιὸς τοῦ Ὀρφέα, καὶ τὸν εἰσήγαγε ὁ Θησεύς². Κάποτε ὁ Εὐμολπος, ἰδρυτὴς τῶν Ἐλευσίνων Μυστηρίων, εἶχε δηλώσει ὅτι οἱ ξένοι δὲν γίνονται δεκτοὶ στὰ Μυστήρια· οἱ Ἐλευσίνιοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελαν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν στὸν Ἡρακλῆ, ἀμφιβάλλοντες ὅμως ταυτόχρονα ἂν μπορούσε νὰ θεωρηθῇ πραγματικός Ἀθηναῖος μετὰ τὴν υἱοθεσίαν του ἀπὸ τὸν Πύλιο, ἱδρυσαν γιὰ τὸ χατίρι του τὰ Μικρὰ Μυστήρια· Κατ' ἄλλους ἡ ἴδια ἡ Δήμητρα τίμησε τὸν Ἡρακλῆ ἱδρύνοντας τὰ Μικρὰ Μυστήρια³.

β. Κάθε χρόνο ὀργάνωνταν δύο γιορτές Ἐλευσινίων Μυστηρίων: τὰ Μεγάλα πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης καὶ τὰ Μικρὰ πρὸς τιμὴν μόνο τῆς Κόρης. Τὰ Μικρὰ Μυστήρια, προπαρασκευαστικά τῶν Μεγάλων, ἀποτελοῦσαν δραματοποιημένη ὑπενθύμιση τοῦ βίου τοῦ Διόνυσου καὶ ἐρμηνεύονταν ἀπὸ τοὺς Ἐλευσίνιους στίς Ἀγρες κοντὰ στὸν Ἰλισὸ κατὰ τὸ μῆνα Ἀνθεστηριώνα. Κύριες τελετουργικὲς πράξεις ἀποτελοῦσαν ἡ θυσία καθαρμένης γουρούνας καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ δικὸς τους ἐξαγνισμὸς ἀπὸ ἓναν ἱερέα τὸν ὁποῖο ὀνόμαζαν ὕδραν⁴. Ἐπρεπε νὰ περιμένουν τουλάχιστον ἓνα χρόνο ἐωσότου πάρουν μέρος στὰ Μεγάλα Μυστήρια ποὺ διοργανώνονταν στὴν ἴδια τὴν Ἐλευσίνα κατὰ τὸ

μήνα Βοηδρομιώνα· ἔπρεπε ἐπίσης νά δώσουν ὄρκο μυστικότητας παρουσία τοῦ μυστάγωγου πρὶν προετοιμαστοῦν γιὰ τή μύηση. Ἐν τῷ μεταξύ ἀπαγορευόταν νά εἰσέλθουν στό ἱερό τῆς Δήμητρας καί κατὰ τή διάρκεια τῶν ἱεροτελεστιῶν περίμεναν στόν προθάλαμο⁵.

γ. Ἐξαγνισμένος καί προετοιμασμένος μέ αὐτό τόν τρόπο ὁ Ἡρακλῆς κατέβηκε στόν Τάρταρο ἀπό τό Ταίναρο τῆς Λακωνίας· ἦ, ὅπως ἰσχυρίζονται ἄλλοι, ἀπό τήν Ἀγερούσια χερσόνησο κοντά στήν Ἡράκλεια τῆς Μαύρης Θάλασσας, ὅπου αἰῶνες ἀργότερα ἔδειχναν ἀκόμη τά ἴχνη τῆς καθόδου του σέ ἓνα τεράστιο βάραθρο, ὀδηγούμενος ἀπό τήν Ἀθηνά καί τόν Ἑρμῆ — κάθε φορά πού ἀποκαμένος ἀπό τούς ἄθλους του, φώναζε μέσα στήν ἀπελπισία του τόν Δία, ἡ Ἀθηνά κατέβαινε τρέχοντας νά τόν παρηγορήσει⁶. Τρομοκρατημένος ἀπό τό συνοφρυωμένο βλέμμα τοῦ Ἡρακλῆ ὁ Χάρων τόν μετέφερε χωρίς ἀντίρρηση στήν ἄλλη ὀχθη τῆς Στυγός· τιμωρώντας τον γι' αὐτή τήν παράβαση ὁ Ἄδης τόν ἔριξε στά σίδερα γιὰ ἓνα ὀλόκληρο χρόνο. Μόλις ὁ Ἡρακλῆς ἔκανε ἓνα βῆμα ἀπό τή σαραβαλιασμένη βάρκα, ὅλες οἱ ψυχές τό ἔβαλαν στά πόδια ἐκτός ἀπό τόν Μελέαγρο καί τή Γοργόνα Μέδουσα. Ἀντικρύζοντας τή Μέδουσα ὁ Ἡρακλῆς τράβηξε ἀμέσως τό σπαθί του, ὁ Ἑρμῆς ὅμως τόν διαβεβαίωσε ὅτι πρόκειται γιὰ φάντασμα· ὅταν σημάδεψε μέ τό τόξο του τόν Μελέαγρο, ὁ ὁποῖος φοροῦσε ἀστραφτερή πανοπλία, ο Μελέαγρος ἔβαλε τά γέλια.

— Δέν ἔχεις τίποτε νά φοβηθεῖς ἀπό τούς νεκρούς, τοῦ εἶπε, κι ἔπιασαν φιλική κουβεντούλα ὥσπου τελικά ὁ Ἡρακλῆς προσφέρθηκε νά παντρευτεῖ τήν ἀδελφή τοῦ Μελέαγρου Δηάνειρα⁷.

δ. Κοντά στίς πύλες τοῦ Τάρταρου ὁ Ἡρακλῆς ἀνακάλυψε τους φίλους του Θησέα καί Πειρίθου σφιχτοδεμένους πάνω σέ φρικτά καθίσματα· κατάφερε νά ἀποσπάσει βίαια τόν Θησέα, ἀναγκάστηκε ὅμως νά ἀφήσει τόν Πειρίθου· ὕστερα κύλησε μακριά τό βράχο μέ τόν ὁποῖο ἡ Δήμητρα εἶχε αἰχμαλωτίσει τόν Ἀσκάλαφο· καί τέλος, στήν ἐπιθυμία του νά εὐχαριστήσῃ τίς ψυχές προσφέροντάς τους ζεστό αἶμα, ἔσφαξε μία ἀπό τίς ἀγελάδες τοῦ Ἄδης. Ὁ γελαδάρης τοῦ Ἄδης Μενόιτης ἢ Μενόιτιος, γιός τοῦ Κευθώνυμου, τόν προκάλεσε τότε σέ ἀγῶνες πάλης, ὁ Ἡρακλῆς ὅμως τόν

βούτηξε ἀπό τή μέση καί τοῦ ἔσπασε τά πλευρά. Βλέποντας ὅλα αὐτά ἡ Περσεφόνη πού εἶχε βγεῖ ἀπό τό παλάτι της γιὰ νά καλωσορίσει τόν Ἡρακλῆ ἀδελφικά, ἐπενέβη καί τόν παρακάλεσε γιὰ τή ζωή τοῦ Μενόιτη⁸.

ε. Ὄταν ὁ Ἡρακλῆς ζήτησε τόν Κέρβερο, ὁ Ἄδης, στέκοντας στό πλευρό της γυναίκας του, ἀποκρίθηκε θυμωμένος:

— Ἐφόσον τόν νικήσεις χωρίς τό ρόπαλό σου καί τά βέλη σου, εἶναι δικός σου.

Ὁ Ἡρακλῆς βρῆκε τό σκύλο ἀλυσοδεμένο στίς πύλες τοῦ Ἀχέροντα καί τόν ἄρπαξε ἀποφασιστικά ἀπό τό σβέρκο — ἀπό ὅπου φύτρωναν τρία κεφάλια στολισμένα με φιδοχαίτη. Χτυποῦσε ἄγρια μέ τήν ἀγκαθωτή οὐρά του, ἀλλά ὁ Ἡρακλῆς προφυλαγμένος στή λεοντή του τοῦ ἔσφιγγε τό λαρύγγι ἐσώστου ὁ Κέρβερος ἄρχισε νά πνίγεται καί τελικά παραδόθηκε⁹.

ζ. Γυρίζοντας ἀπό τόν Τάρταρο ὁ Ἡρακλῆς ἐπλεξε στεφάνι ἀπό τά φύλλα τοῦ δέντρου πού εἶχε φυτέψει ὁ Ἄδης στή μνήμη τῆς πανέμορφης ἐρωμένης του νύμφης Λεύκης στό Ἡλύσιο Πεδίο. Τά ἔξω φύλλα τοῦ στεφανιοῦ παρέμειναν μαῦρα, ἐπειδὴ αὐτό εἶναι τό χρῶμα τοῦ Κάτω Κόσμου· ὅσα φύλλα του ὅμως βρίσκονταν κοντά στά φρύδια τοῦ Ἡρακλῆ ξάνοιζαν σέ μιὰ ἀπόχρωση ἀσημόλευκη ἀπό τόν ἔνδοξο ἰδρώτα του. Γι' αὐτό τό λόγο ἀφιέρωσαν σέ ἐκεῖνον τή λευκή ἢ τρέμουσα λεύκα πού τό χρῶμα της συμβόλιζε ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε δράσει καί στοὺς δύο κόσμους¹⁰.

η. Μέ τήν βοήθεια τῆς Ἀθηνᾶς ὁ Ἡρακλῆς πέρασε πάλι σῶος τή Στύγα καί ὕστερα, μισοσέρνοντας, μισοκουβαλώντας μετέφερε τόν Κέρβερο στόν Πάνω Κόσμο ἀπό ἐκεῖνο τό χάσμα κοντά στήν Τροιζήνα ἀπό ὅπου καί ὁ Διόνυσος εἶχε ὀδηγήσει τή μητέρα του Σεμέλη. Μέσα στό νάο τῆς Ἀρτεμῆς Σώτειρας πού εἶχε χτίσει ὁ Θησεύς πάνω ἀπό τό στόμιο τοῦ χάσματος ὑπῆρχαν βωμοί ἀφιερωμένοι σέ ὑποχθόνιες θεότητες. Ἐπίσης στήν Τροιζήνα μπορούσε νά δεῖ κανεῖς τήν πηγὴ πού ἀνακάλυψε ὁ Ἡρακλῆς καί πῆρε τό ὄνομά της ἀπὸ αὐτόν, μπροστά ἀκριβῶς ἀπὸ τό παλαιότερο ἀνάκτορο τοῦ Ἰππόλυτου¹¹.

θ. Σύμφωνα μέ μιὰ ἄλλη ἀφήγησις ὁ Ἡρακλῆς ἔσυρε τόν Κέρβερο δεμένο μέ ἄθραυστες ἀλυσίδες στόν Πάνω

Κόσμο από εκείνο τό ὑπόγειο μονοπάτι τό ὁποῖο ὁδηγεῖ στή σκοτεινή σπηλιά Ἀκόνη, κοντά στή Μαριανδυνία τῆς Μαύρης Θάλασσας. Καθώς ὁ Κέρβερος ἀντιστεκόταν ἀποστρέφοντας τή ματιά του ἀπό τό φῶς τῆς ἡμέρας, γάβγιζε ἄγρια καί μέ τά τρία στόματά του καί ράντιζε μέ τόν σάλιο του τά πράσινα λιβάδια δημιουργώντας ἔτσι τό δηλητηριώδες φυτό στριγγλοβότανο, τό ὁποῖο ὀνομαζόταν καί τῆς Ἑκάτης, ἐπειδή πρώτη ἐκείνη τό χρησιμοποίησε. Κατά διαφορετική ἀφήγηση ὁ Ἡρακλῆς ἐπέστρεψε στόν Πάνω Κόσμο ἀπό τό Ταίναρο ὅπου πασίγνωστος βρισκόταν ὁ ναός *εἰκασμένος σπηλαῖο* μπροστά στόν ὁποῖο ἦταν στημένο ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνα· πάντως ἀκόμα καί ἂν κάποτε ξεκινούσε ἀπό ἐκεῖ δρόμος γιά τόν Κάτω Κόσμο, ἔκτοτε θά φράχτηκε. Τέλος μερικοί λένε ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἀναδύθηκε στόν ἀφιερωμένο στόν Λαφύστιο Δία ιερό περίβολο, πάνω στό ὅρος Λαφύστιο, ὅπου στήθηκε τό ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλῆ Χάροπα¹².

ι. Ὅλοι ὅμως συμφωνοῦν, τουλάχιστον στό τέλος, ὅτι, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς κατέφθασε στίς Μυκήνες μέ τόν Κέρβερο, ὁ Εὐρυσθέης θυσιάζοντας ἔδωσε μερίδα σκλάβου στόν Ἡρακλή, ἐνῶ φύλαξε τά καλύτερα κομμάτια γιά τούς συγγενεῖς του. Ὁ Ἡρακλῆς ἐξέφρασε τή δίκαιη ἀγανάκτησή του σκοτώνοντας τούς τρεῖς γιούς τοῦ Εὐρυσθέα: τόν Περιμήδη, τόν Εὐρύβιο καί τόν Εὐρύπυλο¹³.

κ. Ἐκτός ἀπό τό στριγγλοβότανο ὁ Ἡρακλῆς ἀνακάλυψε καί τά ἐξῆς φαρμακευτικά βότανα: τό ἡράκλειο ἥ ρίγανη, γιατροσόφι γιά ὅλες τίς ἀρρώστιες· τό σιδεροηράκλειο μέ τό λεπτό κοτσάνι καί τά κόκκινα λουλούδια, τοῦ ὁποῖου τά φύλλα μοιάζουν μέ τοῦ κοριάνδρου καί ἀποτελεῖ σπουδαῖο φάρμακο γιά κάθε πληγή πού προξενήθηκε ἀπό σίδηρο· τόν ὑοσκύαμο ἢ δαιμοναριά πού προκαλεῖ ζάλη καί τρέλα. Τό νυμφαῖο ἡράκλειο ἔχει ροπαλόμορφη ρίζα καί ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό κάποια νύμφη πού ἐγκαταλείφθηκε ἀπό τόν Ἡρακλή, καί ἀργότερα πέθανε ἀπό τή ζήλια τῆς προξενεῖς ἀνικανότητα στούς ἄντρες γιά δώδεκα μέρες¹⁴.

1. Ὁμηρος *Ὀδύσεια* λ 624· Ἀπολλόδωρος β 5, 12.

2. Ἡρόδοτος η 65· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Πλούταρχος *Θησεύς* 30 καί 33· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 25.

3. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 1328· Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 14.

4. Σχολιαστής στόν *Πλούτο* 85 καί στήν *Εἰρήνη* 368 τοῦ Ἀριστοφάνη.

Στέφανος Βυζάντιος λ. Ἄγρα· Πλούταρχος *Δημήτριος* 26 καί *Φωκίων* 28· Ἀριστοφάνης *Ἀχαρνῆς* 703 καί Σχολιαστής στό 720 τοῦ ἴδιου· Βάρρων *Ἀγροτικά θέματα* II 4· Ἡσύχιος λ. *Υδρανός*· Πολύαινος Ε 17.

5. Πλούταρχος *Φωκίων* 28· Σενέκας *Φυσικῆς ἔρευνες* VIII 31.

6. Ἀπολλόδωρος II 5, 12· Ξενοφών *Ἀνάβασις* ΣΤ 2, 2· Ὁμηρος *Ὀδύσεια* λ 626 καί *Ἰλιάς* θ 362 κέξ.

7. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VI 392· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Βακχυλίδης *Ἐπινίκια* Ε 71 κέξ. καί 165 κέξ.

8. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Τζέτζης *Χιλιάδες* β 396 κέξ.

9. Ἀπολλόδωρος δ.π.

10. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* VIII 276 καί στίς *Ἐκλογές* VII 61 τοῦ Βιργιλίου.

11. Ὁμηρος *Ἰλιάς* θ 369· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Παυσανίας β 31, 12 καί β 32, 3.

12. Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* VII 409 κέξ· Καίσαρ Γερμανικός *στά Γεωργικά* τοῦ Βιργιλίου II 152· Παυσανίας Γ 25, 4 καί θ 34, 4.

13. Ἀντικλειδής, παρατίθεται στόν Ἀθήναιο Δ 14· Σχολιαστής στόν Θουκυδίδη λ 9.

14. Πλίνιος *Φυσική Ἱστορία* XXV 12, 1, 27 καί 37.

Ι. Φαίνεται ὅτι αὐτός ὁ μῦθος ἀνάγεται σέ ἀπεικόνιση τοῦ Ἡρακλῆ στήν ὁποία ἐμφανίζεται νά κατεβαίνει στόν Τάρταρο, ὅπου ἡ Θεά τῶν Νεκρῶν Ἑκάτη τόν ὑποδέχεται μέ τή μορφή τρικέφαλου τέρατος — ἴσως τό καθένα ἀπό τά κεφάλια τῆς συμβόλιζε καί ἀπό μία ἐποχή τοῦ ἔτους (βλ. 31. ζ καί 75. 2) — καί φυσικά, ἀφοῦ ἐκεῖνος τῆς δώρισε τά χρυσά μῆλα, τόν ὁδήγησε στά Ἡλύσια Πεδία. Στήν πραγματικότητα ὁ Κέρβερος ἀπήγαγε τόν Ἡρακλή καί ὄχι ἀντίστροφα. Ἡ γνωστή παραλλαγή ἀποτελεῖ λογική συνέχεια τῆς ἀνύψωσης τοῦ Ἡρακλῆ σέ θεότητα: ὁ ἥρωας ἔπρεπε νά παραμείνει στόν Κάτω Κόσμο, ὁ θεός ὅμως δραπετεύει παίρνοντας μαζί καί τόν φύλακά του. Ἐπιπλέον ἡ θεοποίηση ἥρωα σέ μιά κοινωνία ὅπου παλιότερα λατρεύονταν ἀποκλειστικά ἡ Θεά, δείχνει ὅτι ὁ βασιλιάς ἀντιστάθηκε στό πανάρχαιο ἔθιμο καί ἀρνήθηκε νά πεθάνει γιά χάρη τῆς. Ὅτι δηλαδή ἡ κατοχή ἐνός χρυσοῦ σκυλίου ἦταν ἀπόδειξη τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τοῦ ἀρχαίου βασιλιά, καθώς καί τῆς ἀπελευθέρωσής του ἀπό τή μητριαρχική κηδεμονία (βλ. 24. 4). Ἡ παρουσία τοῦ Μενoitη στόν Τάρταρο, καθώς καί ἡ κλοπή μιᾶς ἀπό τίς ἀγελάδες τοῦ Ἄδη ἀπό τόν Ἡρακλή, δείχνουν ὅτι ὁ Δέκατος Ἀθλος ἀποτελεῖ παραλλαγή τοῦ Δωδέκατου: τῆς καθόδου στήν Κόλαση (πλ. 132. 1). Κρίνοντας ἀπό τόν ἀντίστοιχο οὐαλικό μῦθο, ὁ πατέρας τοῦ Μενoitη, μολονό-

τι «άνωνμος», ήταν ο θεός της μελιᾶς Μπράν, ή ο Φορωνεύς, ή ο Κρόνος· και αυτό συμπίπτει με τό μύθο του Δέκατου Ἀθλου (Η Λευκή Θεά σ. 48).

2. Τά Μεγάλα Ἐλευσίνια Μυστήρια είχαν κρητική καταγωγή και διοργανώνονταν τό μήνα Βοηδρομιώνα (τρέξιμο για βοήθεια), ο οποίος ήταν ο πρώτος μήνας του έτους στην Κρήτη και αντιστοιχεί περίπου στον Σεπτέμβριο· κατά τον Πλούταρχο (Θησεύς 27) πήρε αυτό τό όνομα για νά θυμίζει ότι ο Θησεύς νίκησε τίς Ἀμαζόνες, γεγονός που άπληεί την κατάργηση του μητριαρχικού συστήματος από τον ίδιο. Τά μυστήρια άρχικά διοργανώνονταν κατά τή φθινοπωρινή ισημερία για νά προετοιμάσουν πιθανότατα τον ιερό βασιλιά για τον έπερχόμενο κατά τό χειμερινό ήλιοςτάσιο θάνατό του — έξου και τό πρόδρομο στεφάνι μυρτιάς (βλ. 109. 4) — και μάλιστα με τή μορφή κάποιου ιερού δράματος από τό όποιο μάθαινε τί τον περιμένει στον Κάτω Κόσμο. Μετά από την κατάργηση της θυσίας των βασιλικών συζύγων, χαρακτηριστικού γνωρίσματος της μητριαρχίας, τά μυστήρια έγιναν προσιτά σε όλους όσοι κρίνονταν άξιοι νά μνηθούν όπως ακριβώς στην Αίγυπτο όπου τό Βιβλίον των Νεκρών έδινε παρόμοια συμβουλή: όποιοσδήποτε εύπολόηπτος άντρας μπορούσε νά γίνει Ὁσίρις εξαγνιζόμενος από κάθε άκαθαρσία και υποβαλλόμενος σε νεκροφάνεια. Στην Ἐλευσίνα ο Ὁσίρις ταυτίστηκε με τον Διόνυσο. Τό φύλλο της λευκής λεύκας ήταν συμεριακό σύμβολο της παλιγγενεσίας, ενώ στο ήμερολόγιο των δέντρων ή λευκή λεύκα αντιστοιχούσε στη φθινοπωρινή ισημερία (βλ. 52. 3).

3. Τά Μικρά Μυστήρια που μεταβλήθηκαν σε προετοιμασία για τά Μεγάλα φαίνεται ότι άρχικά ήταν ανεξάρτητα πελασγικά πανηγύρια, σχετικά με την έλπίδα της αναγέννησης, αλλά διοργανωμένα κατά την Ὑπαπαντή όταν τά δέντρα πρωτοβγάζουν φύλλα — έξου και τό όνομα « Ἀνθεστήριον ».

4. Ἐπειδή λοιπόν ο Διόνυσος ταυτίστηκε με τον Ὁσίρη, ή Σεμέλη δέν μπορούσε νά ήταν άλλη από την Ἴσιδα· γνωρίζουμε ότι δέν γλίτωσε ο Ὁσίρις την Ἴσιδα από τον Κάτω Κόσμο, αλλά ή Ἴσις έκείνον. Γι' αυτό ή παράσταση στην Τροιζήνα πρέπει νά παρουσίαζε τή Σεμέλη νά οδηγεί τον Διόνυσο στον Πάνω Κόσμο. Ἡ θεά που οδηγεί τον Ἡρακλή με τον ίδιο τρόπο πάλι ή Ἴσις είναι· και ή φυγή της Ἀλκешτης ανάγεται πιθανότατα στην ίδια εικόνα — την οδηγούν όμως, δέν οδηγεί. Ἡ ανάδυση του Ἡρακλή στο Λαφύστιο άποτελεί ενδιαφέρουσα παραλλαγή. Στην κορυφή του δέν υπάρχει καμία σπηλιά, ο μύθος λοιπόν πρέπει νά αναφέρεται στο θάνατο και στην άνάσταση του ιερού βασιλιά που γυροταζόταν εκεί — αυτή ή τελετουργία συνέβαλε στη διαμόρφωση του θρύλου του Χρυσόμαλλου Δέρατος (βλ. 70. 2 και 148. 10).

Ἡ άπαγωγή του δελφικού τρίποδα από τον Ἡρακλή.
Ἀγγειογραφία του Ε' αιώνα π.Χ. (Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

Πίσω σελίδα: Ἡρακλής και Θησεύς. Ἀγγειογραφία του 450 π.Χ.
(Λοῦβρο, Παρίσι).

5. Τό δηλητηριῶδες καί ὑπνωτικό ἀκόνιτο ἢ στριγγλοβότανο χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τίς θεσσαλές μάγισσες γιὰ τὴν κατασκευή τῆς πτητικῆς ἀλοιφῆς τους: μούδιαζε τὰ ἄκρα καί ἔδινε τὴν αἴσθηση ὅτι ἀνασχηκώνεται κανεὶς ἀπὸ τὴ γῆ. Ἐπειδὴ ὅμως ἔριχνε καί τὸν πυρετό, ἀπέδιδαν στὸν Ἡρακλῆ τὴν ἐφεύρεσή της, ἐπειδὴ ἔδιωξε τὰ πουλιά τοῦ πυρετοῦ ἀπὸ τὴ Στύμφαλο.

6. Ἡ ἀκολουθία τῶν Ἀθλῶν τοῦ Ἡρακλῆ στίς διάφορες πηγές παρουσιάζει σημαντικὲς διαφορές. Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καί ὁ Ὑγίνος ἀπαριθμοῦν στὴν ἴδια σειρά τοὺς Δώδεκα Ἀθλους μὲ τὸν Ἀπολλόδωρο, τοποθετώντας ὅμως τὸν Τέταρτο Ἀθλο πρὶν ἀπὸ τὸν Τρίτο καί τὸν Ἑκτο πρὶν ἀπὸ τὸν Πέμπτο, ἐνῶ ὁ Διόδωρος τοποθετεῖ ἐπιπλέον τὸν Δωδέκατο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἐνδέκατο. Σχεδὸν ὅλοι οἱ μυθογράφοι συμφωνοῦν ὅτι ὁ φόνος τοῦ Λέοντα τῆς Νεμέας ἦταν ὁ Πρῶτος Ἀθλος, στὸν Ὑγίνο ὅμως, στὴ σειρά τῶν «Δώδεκα Ἀθλῶν τοῦ Ἡρακλῆ κατὰ διαταγὴ τοῦ Εὐρυσθέα», (Μύθος 30) προηγεῖται τὸ πνίξιμο τῶν φιδῶν ἀπὸ τὸ φόνο τοῦ λιονταριοῦ. Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης συσχετίζει τὸ φόνο τοῦ Ἀνταίου καί τοῦ Βούσιρη μιά μὲ τὸ Δέκατο Ἀθλο (Δ 17-18) καί μιά μὲ τὸν Ἐνδέκατο (Δ 27). Ἐνῶ κατὰ μερικοὺς συγγραφεῖς ὁ Ἡρακλῆς σάλπαρε μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες σὲ νεαρή ἡλικία (Σίλιος Ἰταλικός I 512), ἄλλοι τοποθετοῦν τούτη τὴν περιπέτεια ὕστερα ἀπὸ τὸν Τέταρτο Ἀθλο (Ἀπολλώνιος Ρόδιος A 122), ἄλλοι πάλι ὕστερα ἀπὸ τὸν Ὀγδοο. (Διόδωρος Σικελιώτης Δ 15). Σύμφωνα μὲ μερικοὺς ὁ Ἐνατος (Οὐαλέριος Φλάκιος Ἀργοναυτικά V 91) καί ὁ Δωδέκατος (δ.π. II 382) Ἀθλος προηγήθηκαν τοῦ ἀπόπλου τοῦ μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες, ὅπως ἐπίσης καί τὸ σπάσιμο τῶν κεράτων τῶν «δύο ταύρων» (δ.π. I 36)· ἄλλοι πάλι ἀρνοῦνται ὅτι ἀπέπλευσε κἀν, βασιζόμενοι στὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἀκριβῶς ὑπηρετοῦσε ὡς σκλάβος τῇ βασίλισσᾳ Ὀμφάλῃ (Ἡρόδοτος, παρατίθεται στὸν Ἀπολλόδωρο A 9, 19).

7. Σύμφωνα μὲ τὸ *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 1328 ὁ Ἡρακλῆς μυήθηκε στὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια προτοῦ ξεκινήσει τὸν Ἐνατο Ἀθλο· ὁ Φιλόχορος ὅμως ἰσχυρίζεται (παρατίθεται στὸν *Θησέα* τοῦ Πλουτάρχου 26) ὅτι ὁ Θησεύς τὸν εἰσήγαγε κατὰ τὴ διάρκεια ἀκριβῶς τῆς ἐκτέλεσής του (δ.π. 30), καί ὅτι ὁ Ἡρακλῆς γλίτωσε τὸν Θησέα ἀπὸ τὸν Τάρταρο κατὰ τὸ Δωδέκατο Ἀθλο τοῦ (Ἀπολλόδωρος B 6, 3). Κατὰ τὸν Πausanία ὁ Θησεύς ἦταν μόλις ἐπτὰ χρόνων ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε φορῶντας τὴ λεοντὴ τοῦ στήν Τροιζῆνα· καί ἀργότερα ἐκκαθάρισε τὸν Ἰσθμὸ ἀπὸ τοὺς κακούργους καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀθῆνα, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ὑπηρετοῦσε τὴν Ὀμφάλῃ. Ὁ Εὐριπίδης πίστευε ὅτι ὁ Ἡρακλῆς πάλεψε μὲ τὸν Κύνκο, τὸ γιό τοῦ Ἄρη, ἐνῶ ἀκόμα προετοιμαζόταν γιὰ τὸν Ὀγδοο Ἀθλο (*Ἀλκηστis* 501 κέξ.)· κατὰ τὸν Προπέρτιο (IV 19,

41) είχε ήδη επιστρέψει από τόν Τάρταρο όταν σκότωσε τόν Κάκο· σύμφωνα μέ τόν 'Οβίδιο (*Ημερολόγιο* V 388) ό θάνατος τοῦ Χείρωνα ὑπῆρξε τυχαίος καί δέν συνέβη κατά τόν Τέταρτο "Αθλο ἀλλά όταν ό 'Ηρακλῆς εἶχε σχεδόν πιά ξεμπερδέψει μέ τούς "Αθλους του.

8. 'Ο 'Αλβρίκος (22) ἀπαριθμεῖ τούς Δώδεκα "Αθλους μέ ἀλληγορικές ἐρμηνείες μέ τήν ἐξῆς σειρά: ἡ νίκη ἐπὶ τῶν Κενταύρων σέ ἕνα γάμο· ό φόνος τοῦ λιονταριοῦ· ἡ ἀπελευθέρωση τῆς "Αλκηστis ἀπό τόν Τάρταρο καί τό ἀλυσόδεμα τοῦ Κέρβερου· ἡ ἀπόκτηση τῶν μήλων τῶν 'Εσπερίδων· ἡ ἐξόντωση τῆς "Υδρας· ἡ πάλῃ μέ τόν 'Αχελῶο· ό φόνος τοῦ Κάκου· ἡ ἀπόκτηση τῶν φοράδων τοῦ Διομήδη· ἡ νίκη ἐπὶ τοῦ 'Ανταίου· ἡ σύλληψη τοῦ ἀγριόχοιρου· ἡ κλοπή τῶν ἀγελάδων τοῦ Γηρυόνη· τό σῆκωμα τοῦ οὐρανοῦ.

9. Διάφοροι "Αθλοι καί κατορθώματα τοῦ 'Ηρακλῆ παριστάνονταν στόν «θρόνο» τοῦ 'Απόλλωνα στίς 'Αμύκλες (Παυσανίας Γ 18, 7-9) καί στό ἱερό τῆς Χαλκιοίκου 'Αθηνᾶς στήν 'Ακρόπολη τῆς Σπάρτης (Παυσανίας Γ 17, 3). Τά ἐναετία ἀνάγλυφα τοῦ Πραξιτέλη στό θηβαϊκό ἥρώο τοῦ 'Ηρακλῆ ἐκδόνιζαν τό μεγαλύτερο μέρος τῶν "Αθλων του, μόνο οἱ Στυμφαλίδες "Ορνίθες ἔλειπαν καί ό ἀγώνας πάλης μέ τόν 'Ανταῖο ἀντικατέστησε τό καθάρισμα τῶν στάβλων τοῦ Αὐγεία. 'Η προφανῆς ἐπιθυμία τόσων πολλῶν πόλεων νά συσχετιστοῦν μέ τούς "Αθλους τοῦ 'Ηρακλῆ ὑποδηλώνει ὅτι πρὶν ἀπό τή στέψη παρουσιαζόταν τό ἴδιο σχεδόν τελετουργικό δράμα μέ θέμα τίς προγαμιαίες δοκιμασίες στό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου.

135

Ο ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΙΦΙΤΟΥ

ΟΤΑΝ ό 'Ηρακλῆς ἐπέστρεψε στή Θήβα μετά ἀπό τούς Δώδεκα "Αθλους, πάντρεψε τή γυναίκα του, τήν τριαντατρι-άχρονη Μεγάρα, μέ τόν ἀνιψιό καί ἡνίοχό του 'Ιόλαο, ό ὁποῖος ἦταν μόνο δεκαέξι χρόνων, μέ τή δικαιολογία ὅτι ό γάμος του μαζί τῆς ὑπῆρξε ἄτυχος¹. Βάλλθηκε λοιπόν νά ψάχνει γιά νεότερη καί πιό καλότυχη σύζυγο· όταν ἄκουσε ὅτι ό φίλος του Εὐρυτος, ό γιός τοῦ Μελανέα καί βασιλιάς τῆς Οἰχαλίας, δῆλωσε ὅτι θά πάντρευε τήν κόρη του 'Ιόλη μέ ὅποιον νικοῦσε στήν τοξοβολία τόν ἴδιον καί τούς τέσσερις γιούς του, πῆρε δρόμο γιά κεῖνα τά μέρη². 'Ο Εὐρυτος εἶχε

δεχτεῖ τό θαυμάσιο τόξο καί εἶχε διδαχτεῖ τή χρήση του ἀπό τόν ἴδιο τόν 'Απόλλωνα, τόν ὁποῖο ὑπερηφανεύονταν τώρα πιά ὅτι εἶχε ξεπεράσει στή σκοπευτική δεινότητα· παρ' ὅλα αὐτά ό 'Ηρακλῆς βγῆκε νικητής στόν ἀγώνα χωρίς καμιά δυσκολία. Τά ἀποτελέσματα δυσaréστησαν τόν Εὐρυτο καί, μόλις ἔμαθε ὅτι ό 'Ηρακλῆς εἶχε παραμερίσει τή Μεγάρα ἀφοῦ σκότωσε τά παιδιά τῆς, ἀποφάσισε νά μήν τοῦ δώσει τήν 'Ιόλη. Μετά ἀπό γερῆ κρασποκατάλυση γιά νά μαζέψει ἀρκετό κουράγιο, εἶπε στόν 'Ηρακλή:

— Ποτέ δέν θά μπορούσες νά παραβληθεῖς στήν τοξο-βολία μέ τούς γιούς μου κι ἐμένα τόσο ἄτιμα ἂν δέν χρησιμοποιοῦσες μαγικά βέλη πού δέν ἀστοχοῦν ποτέ. 'Ο ἀγώνας ἀκυρώνεται, ἐξάλλου δέν θά ἐμπιστευόμουν ποτέ τήν κόρη μου σέ ἕναν μαχαιροβγάλτη σάν ἐσένα! 'Επιπλέον εἶσαι δοῦλος τοῦ Εὐρυσθέα, λοιπόν τό πολύ νά σέ καρπαζώ-σω ὥς ἐλεύθερος.

Μέ αὐτά τά λόγια ἔδιωξε τόν 'Ηρακλή ἀπό τό παλάτι του. 'Εκεῖνος δέν τό ἀνταπέδωσε ἀμέσως, μολοντί χωρίς ἀμφιβολία θά μπορούσε νά τό κάνει· ὀρκίστηκε ὅμως νά ἐκδικηθεῖ³.

β. Τρεῖς ἀπό τούς γιούς τοῦ Εὐρυτου, ό Δηίων, ό Κλυτίος καί ό Τοξεύς, ἐνέκριναν τήν πρόστυχη συμπεριφορά τοῦ πατέρα τους. 'Ο μεγαλύτερος ὅμως, ό ὁποῖος λεγόταν 'Ιφίτος, δῆλωσε ὅτι ἐντίμως ἡ 'Ιόλη ἔπρεπε νά εἶχε δοθεῖ στόν 'Ηρακλή· καί όταν ὕστερα ἀπό λίγο ἐξαφανίστηκαν ἀπό τήν Εὐβοία δώδεκα φοράδες ἀναπαραγωγῆς μέ δυνατές ὀπλές καί δώδεκα γερά μουλαράκια, ἀρνήθηκε νά πιστέψει ὅτι ό κλέφτης ἦταν ό 'Ηρακλῆς. Πράγματι, τά ζῶα εἶχαν κλαπεῖ ἀπό τόν πασίγνωστο κλέφτη Αὐτόλυκο, ό ὁποῖος ἄλλαξε μέ μάγια τήν ἐμφάνισή τους καί τά πούλησε ὥς δικά του στόν ἀνύποπτο 'Ηρακλή⁴. 'Ο 'Ιφίτος ἀκολούθησε τά χνάρια τῶν φοράδων καί τῶν μουλαριῶν καί όταν διαπίστω-σε ὅτι ὠδηγοῦσαν πρὸς τήν Τίρυνθα, ἄρχισε νά ὑποπτεύεται μήπως ό 'Ηρακλῆς ἀνταπέδιδε μέ αὐτό τόν τρόπο τήν προσβολή πού εἶχε ὑποστεῖ ἀπό τόν Εὐρυτο. "Οταν ἀπρό-σμενα ἐπεσε πάνω στόν 'Ηρακλή πού ἐπέστρεψε ὕστερα ἀπό τή διάσωση τῆς "Αλκηστis, ἀποσιώπησε τίς ὑποψίες του ζητώντας ἀπλῶς νά τόν συμβουλευτεῖ στό θέμα. 'Ο 'Ηρα-κλῆς δέν κατέλαβε ἀπό τήν περιγραφή τοῦ 'Ιφίτου ὅτι

πρόκειται για τὰ ζῶα πού τοῦ πούλησε ὁ Αὐτόλυκος καί τοῦ ὑποσχέθηκε μέ τή συνηθισμένη του εὐγένεια νά ψάξει νά τὰ βρεῖ ἂν ὁ Ἴφιτος δεχόταν τή φιλοξενία του. Προαισθανόταν ὅμως κιόλας ὅτι ἐκεῖνον ὑποπτεύονταν γιά τήν κλοπή καί αὐτό πλήγωσε τήν εὐαίσθητη καρδιά του. Μετά ἀπό γερό συμπόσιο ὁδήγησε τό Ἴφιτο πάνω στόν πιό ψηλό πύργο τῆς Τίρυνθας.

— Κοίτα γύρω σου καλά, τοῦ ζήτησε. Καί μετά πές μου ἂν βλέπεις πουθενά νά βόσκουν οἱ φοράδες σου!

— Δέν τίς βλέπω, παραδέχτηκε ὁ Ἴφιτος.

— Τότε λοιπόν ἄδικα μέ κατηγοροῦσες μέσα σου γιά τήν κλεψιά! οὐρλιαξε ἐξαλλος ἀπό θυμό ὁ Ἡρακλῆς καί τόν ἐσπρωξε πρός τό θάνατο⁵.

γ. Ὁ Ἡρακλῆς πῆγε ἀμέσως στόν βασιλιά τῆς Πύλου Νηλέα καί τοῦ ζήτησε νά τόν ἐξαγνίσει· ὁ Νηλεὺς ὅμως ἀρνήθηκε, ἐπεὶδὴ ὁ Εὐρυτος ὑπῆρξε σύμμαχός του. Οὔτε καί οἱ γιῶνι τοῦ ἤθελαν νά φιλοξενήσουν τόν Ἡρακλῆ μέ ἐξαίρεση τό μικρότερο, τόν Νέστορα· τελικά ἔπεισε τόν γιό τοῦ Ἰππόλυτου, τόν Διήφοβο νά τόν ἐξαγνίσει στίς Ἀμύκλες. Παρ' ὅλα αὐτά συνέχιζε νά βασανίζεται ἀπό ἄσχημα ὄνειρα, ἔτσι πῆγε νά ρωτήσῃ τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν πῶς θά μπορούσε νά γλιτώσῃ ἀπό αὐτά⁶. Ἡ Πυθία Ξενόκλεια ἀρνήθηκε νά ἀπαντήσῃ τήν ἐρώτησή του.

— Σκότωσες τόν φιλοξενούμενό σου, τοῦ εἶπε. Δέν χρησιμοδοτῶ γιά κάτι τέτοιους σάν ἐσένα!

— Τότε θά ὑποχρεωθῶ νά ιδρύσω δικό μου μαντεῖο! φώναξε ὁ Ἡρακλῆς.

Ἐπειτα μάζεψε ὅλες τίς προσφορές του ἀπό τό ἱερό, ἀκόμη καί τόν τρίποδα κάτω ἀπό τήν Ξενόκλεια ἄρπαξε.

— Δέν μοιάζει καθόλου ὁ Ἡρακλῆς ἀπό τήν Τίρυνθα μέ τόν συνονόματό του ἀπό τήν Κάνωπο, δήλωσε αὐστηρά ἡ Πυθία ὅταν ὁ Ἡρακλῆς κουβάλησε τόν τρίποδα ἐξω ἀπό τό ἱερό· ἐννοοῦσε ὅτι ὁ Αἰγύπτιος Ἡρακλῆς πού εἶχε κάποτε ἐπισκεφτεῖ τούς Δελφούς συμπεριφέρθηκε μέ εὐγένεια καί εὐσέβεια⁷.

δ. Ὁ Ἀπόλλων ἀγανακτισμένος ρίχτηκε στόν Ἡρακλῆ καί πάλεψε μαζί του ὥσπου νά τούς χωρίσει ὁ Ζεὺς μέ ἕνα ἀστροπελέκι καί νά τούς προστάξῃ νά φιλιώσουν δίνοντας τὰ χέρια. Ὁ Ἡρακλῆς ἐπέστρεψε τόν ἱερό τρίποδα καί

ἔπειτα ἱδρυσαν ἀπό κοινοῦ τό Γύθειο, ὅπου ἀργότερα εἶχαν στηθεῖ στήν ἀγορά του πλάι πλάι τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ Ἡρακλῆ καί τοῦ Διόνυσου. Τότε ἡ Ξενόκλεια ἔδωσε στόν Ἡρακλῆ τόν ἐξῆς χρησμός:

— Γιά νά γλιτώσεις ἀπό τὰ βάσανά σου πρέπει νά πουληθεῖς γιά ἕναν ὁλόκληρο χρόνο σκλάβος καί ὅσα χρήματα πληρώσουν νά τὰ προσφέρεις στά παιδιά τοῦ Ἴφιτου⁸. Ὁ Ζεὺς εἶναι ἐξω φρενῶν μαζί σου ἐπεὶδὴ πρόσβαλες τούς νόμους τῆς φιλοξενίας, ὅτιδῆποτε καί ἂν σέ ἀνάγκασε νά τό κάνεις.

— Καί τίνος σκλάβος πρέπει νά γίνω; ρώτησε ταπεινά ὁ Ἡρακλῆς.

— Ἡ βασίλισσα τῆς Λυδίας Ὀμφιάλη θά σέ ἀγοράσει, ἀπάντησε ἡ Ξενόκλεια.

— Ὑπακούω, δήλωσε ὁ Ἡρακλῆς, ἀλλά κάποτε θά πουλήσω ἐγώ σκλάβο αὐτόν πού μοῦ προξένησε τόσα βάσανα, μαζί μέ ὁλόκληρη τήν οἰκογένειά του!⁹.

Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι ὁ Ἡρακλῆς δέν ἐπέστρεψε τόν τρίποδα καί ὅταν, ὕστερα ἀπό χίλια χρόνια, πληροφορήθηκε ὁ Ἀπόλλων ὅτι ὁ τρίπους ἔφτασε στόν Φενεό, τιμώρησε τούς Φενεεῖς φράζοντας τή σήραγγα, πού εἶχε σκάψῃ ὁ Ἡρακλῆς γιά νά ἀποστραγγίσει τὰ βρόχινα νερά, πλημμυρίζοντας ἔτσι τήν πόλη τους¹⁰.

ε. Εἶχε ὅμως διαδοθεῖ καί μιὰ τελείως διαφορετικὴ ἀφήγηση αὐτῶν τῶν γεγονότων, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ εὐβοεὺς Λύκος, γιός τοῦ Ποσειδῶνα καί τῆς Δίρκης, ἐπετέθηκε στή Θήβα κατὰ τή διάρκεια μιᾶς στάσης, σκότωσε τόν βασιλιά Κρέοντα καί σφετερίστηκε τό θρόνο. Δίνοντας πίστη στήν ἀναφορά τοῦ Κοπρέα γιά τό θάνατο τοῦ Ἡρακλῆ θέλησε νά ἀποπλανήσῃ τή Μεγάρα καί ὅταν ἐκεῖνη ἀντιστάθηκε θά τή σκότωνε μαζί μέ τὰ παιδιά της ἂν δέν ἔφτανε πάνω στήν ὥρα ὁ Ἡρακλῆς ἀπό τόν Τάρταρο γιά νά τόν ἐκδικηθεῖ. Τότε ἡ Ἥρα, τῆς ὁποίας εὐνοούμενος ἦταν ὁ Λύκος, σάλεψε τὰ μυαλά τοῦ Ἡρακλῆ, κι ἐκεῖνος σκότωσε τή Μεγάρα καί τούς δικούς του γιούς, καθὼς καί τόν αἰτωλὸ Στιχίό, τόν ἐρωμένο του¹¹. Κατὰ τούς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι αἰῶνες ἀργότερα ἀκόμα ἔδειχναν τόν τάφο τῶν παιδιῶν, ὁ Ἡρακλῆς θά σκότωνε ἀκόμα καί τόν θετὸ πατέρα του, τόν Ἀμφιτρύωνα, ἂν δέν τόν ἄφηνε ἡ Ἀθηνά ἀναίσθητο χτυ-

πώντας τον μέ μιά μεγάλη πέτρα, για τήν οποία όταν τήν έδειχναν έλεγαν: «Τήν ονομάζουμε *σωφρονιστήρα λίθον*». Ο 'Αμφιτρώων όμως στήν πραγματικότητα είχε σκοτωθεί πολύ πιό πριν, στόν πόλεμο κατά τοῦ 'Ορχομενοῦ. Οἱ 'Αθηναῖοι ισχυρίζονται ότι ὁ Θησεύς, εὐγνωμονώντας τόν 'Ηρακλή για τήν ἀπελευθέρωσή του ἀπό τόν Τάρταρο, ἀκριβῶς ἐκείνη τή στιγμή κατέφτασε μέ ἀθηναϊκό στρατό για νά βοηθήσει τόν 'Ηρακλή ἐναντίον τοῦ Λύκου. "Εμεινε ἀναυδος στή θέα τῶν φόνων, ὥστόσο ὑποσχέθηκε στόν 'Ηρακλή νά τόν τιμᾷ σέ ὁλόκληρη τήν ὑπόλοιπη ζωή του, ἀκόμα καί μετά θάνατο καί τόν πῆρε μαζί του στήν 'Αθήνα ὅπου ἡ Μήδεια τόν γιάτρεψε μέ διάφορα βοτάνια ἀπό τήν τρέλα. "Επειτα ὁ Σικαλός τόν ἐξάγνισε ἀκόμη μιά φορά¹².

1. Πλούταρχος *Ερωτικός*· Πausanias I 29, 3· 'Απολλόδωρος B 6, 1·
2. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 31· Πausanias Δ 33, 5, Σοφοκλής *Τραχινίαι* 260 κέξ.
3. 'Υγίνος *Μύθος* 14· 'Απολλώνιος Ρόδιος A 88-89· "Ομηρος *Οδύσσεια* θ 226-8· 'Απολλόδωρος δ.π. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Σοφοκλής δ.π.
4. Ησίοδος, παρατίθεται ἀπό τόν Σχολιαστή στίς *Τραχινίες* τοῦ Σοφοκλή 226· Σχολιαστής στήν *Οδύσσεια* τοῦ "Ομήρου φ 22.
5. 'Απολλόδωρος δ.π.· Σοφοκλής *Τραχινίαι* 271· "Ομηρος δ.π. καί ὁ Σχολιαστής στόν Φερεκίδη· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π..
6. 'Απολλόδωρος δ.π. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
7. 'Απολλόδωρος δ.π. Πausanias I 13, 4· 'Υγίνος *Μύθος* 32.
8. 'Απολλόδωρος δ.π. 'Υγίνος δ.π. Πausanias B 21, 7 Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
9. Σοφοκλής *Τραχινίαι* 248 κέξ. καί 275 κέξ. 'Υγίνος δ.π. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 300.
10. Πλούταρχος *Περί τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων* 12· Πausanias H 14, 3.
11. 'Υγίνος *Μύθος* 32· Εὐριπίδης *Ηρακλῆς* 26 κέξ. καί 53· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VIII 300· Σχολιαστής στίς *Τραχινίες* τοῦ Σοφοκλή 355· Πτολεμαῖος ὁ 'Ηφαίστιωνος Z, παρατίθεται στόν Φώτιο σ. 490.
12. Εὐριπίδης *Ηρακλῆς* 26 κέξ., 1163 κέξ. καί 1322· Πausanias θ 11, 2· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 55· Μενεκράτης, παρατίθεται ἀπό τόν Σχολιαστή στούς *Ισθμινικές* τοῦ Πινδάρου Δ 104 κέξ.

1. Στή μητρογραμμαμική κοινωνία τό διαζύγιο ἀπό τή βασιλική σύζυγο ἰσοδυναμοῦσε μέ παραιτήση ἀπό τό βασίλειο πού ἀποτελοῦ-

σε προίκα στό γάμο της· φαίνεται ότι ὅταν στήν 'Ελλάδα χαλάρωνταν τά ἀρχαία ἔθιμα, ὁ ἱερός βασιλιάς μάλλον μπορούσε στό τέλος τῆς βασιλείας του νά γλιτώσει τό θάνατο μέ τήν παραίτηση ἀπό τό βασίλειό του καί τό γάμο του μέ τή διάδοχο ἐνός ἄλλου. "Αν ὄντως αὐτό συνέβαινε, τότε ὁ Εὐρυτος δέν ἀρνήθηκε νά κάνει γαμπρό του τόν 'Ηρακλή ἐπειδή σκότωσε τά παιδιά του — τά παιδιά πού θυσίαζε ἐτησίως ὅσο βασιλεὺς στή Θήβα — ἀλλά ἐπειδή δέν ἐκπλήρωσε τό βασιλικό καθήκον του νά πεθάνει. "Αποτελοῦσε ἰνδοευρωπαϊκό ἔθιμο νά κερδίζεται ἡ γυναίκα σέ ἀγώνα τοξοβολίας· στή *Μαχαβχαράτα* ὁ 'Αρζούνα ἔτσι ἀποκτᾷ τήν Ντραουπάντι, ἐνῶ στή *Ραμαγιάνα* ὁ Ράμα λυγίζει τό τεράστιο τόξο τοῦ Σίβα καί ἔτσι κερδίζει τή Σίτα. "Επιπλέον στίς 'Ινδίες καί στήν Αἴγυπτο ἦταν μέρος τῆς βασιλικῆς τελετουργίας τοῦ γάμου νά ἐκτοξεύουν ἀπό ἕνα βέλος πρὸς τά τέσσερα κύρια σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα καί ἕνα πρὸς τό Ζενίθ (βλ. 126. 2 καί 132. 8). Οἱ φοράδες πιθανότατα ἦσαν προσφορές θυσίας στοὺς γάμους τοῦ 'Ηρακλή καί τῆς 'Ιόλης ὅταν ὁ 'Ηρακλῆς ἔγινε βασιλιάς τῆς Οἰχαλίας (βλ. 81. 4). Πάντως ὁ 'Ιφιτος εἶναι ἀναπληρωτὴς τοῦ βασιλιά, τόν ὁποῖον στό τέλος τοῦ ἔτους, ἡ ὁποτεδήποτε ἄλλοτε, γκρέμιζαν ἀπὸ τά τεῖχη τῆς Θήβας για νά ἐξευμενίσουν κάποιον ὀργισμένο θεό (βλ. 105. 6, 106. κ καί 121. 3).

2. Ἡ ἀρπαγή τοῦ δελφικοῦ τρίποδα ἀπὸ τόν 'Ηρακλή πρέπει νά ἀναφέρεται στήν κατάληψη τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς· ὅπως καί τό ἀστροπελέκι πού ἔπεσε ἀνάμεσα στόν 'Ηρακλή καί στόν 'Απόλλωνα ἀναφέρεται στήν ἀπόφαση νά ἐπιτραπεί στόν 'Απόλλωνα νά κρατήσει τό ἱερὸ παρά νά τό παραχωρήσει στόν 'Ηρακλή — ὑπὸ τόν ὅρο βέβαια νά εἶναι πρόθυμος νά ὑπηρετήσει τά συμφέροντα τῶν Δωριέων ὡς προστάτης τῶν Δωμῶων, φυλῆς μέλους τῆς Δωρικῆς 'Αμφικτυονίας. Εἶναι πασίγνωστο ὅτι κατὰ τήν Κλασικὴ 'Εποχὴ τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν βρισκόταν ὑπὸ τόν ἔλεγχο τῆς δωρικῆς Σπάρτης. Στόν 'Ηρακλή τοῦ Εὐριπίδη οὔτε καν ἀναφέρεται ἡ ἱστορία τοῦ τρίποδα, ἐπειδὴ τό 421 Π.Χ. εἶχε ἀποτύχει λόγω τῆς συνθήκης τοῦ Νικιάς ἡ προσπάθεια τῶν 'Αθηναίων νά διατηρήσουν τοὺς Δελφοὺς ὑπὸ τήν κηδεμονία τῶν Φωκέων· οἱ Σπαρτιάτες ἐπέμεναν νά τοὺς μετατρέψουν σέ ἀνεξάρτητο σκιῶδες κράτος ὑπὸ τόν ἑλεγχό τους. Στά μέσα τοῦ τέταρτου αἰώνα, ὅταν ἡ ἔριδα ξέσπασε ξανά, οἱ Φωκεῖς κατέλαβαν τοὺς Δελφοὺς καί οἰκειοποιήθηκαν ἕνα μέρος τῶν θησαυρῶν γιὰ νά ὀργανώσουν στρατὸ γιὰ τή δική τους ἄμυνα· ὑπέστησαν ὅμως φοβερὴ ἤττα καί ὅλες οἱ πόλεις τους καταστράφηκαν.

3. Οἱ μομφές τῆς Πυθίας σημαίνουν μάλλον ὅτι οἱ Δωριεῖς πού κατέλαβαν τήν Πελοπόννησο καί αὐτοαποκαλοῦντο 'Ηρακλεῖδες δέν ἔδειξαν τόν ἴδιο ἀπαιτούμενο σεβασμὸ πρὸς τήν ἱερεία μέ

τούς άχαιούς, τούς αίολεϊς καί τούς Ίωνες προκατόχους τους τών όποιων οί θρησκευτικοί δεσμοί ήταν περισσότερο στενοί μέ τούς γεωργούς λίβους του Αιγυπτιακού Δέλτα παρά μέ τούς Έλληνες ποιμένες — βασιλιάδες. 'Η προκατοχος τής Ξενοκλειας, κόρη του Δία καί τής Λαμίας 'Ηροφίλη, «αυτή πού άγαπούσε ή 'Ηρα», άποκλήθηκε από τούς Λίβους, στους όποιους βασιλευε, «Σίβυλλα» (Πausanias I 12, 1· Εύριπίδης *Πρόλογος* στη *Λαμία*). 'Ο Κικέρων έπιβεβαιώνει αυτήν τήν άποψη άρνούμενος τήν ταυτότητα του γιου τής 'Αλκμήνης (του προδωρικού 'Ηρακλή) μέ εκείνον πού έδωσε μάχη μέ τόν 'Απόλλωνα γιά τόν τρίποδα. (*Περί τής φύσεως τών θεών* III). 'Αργότερα, από θρησκευτική σκοπιμότητα, έγιναν προσπάθειες άποσόβησης τής έριδας μεταξύ του φωκέα 'Απόλλωνα καί του δωριέα 'Ηρακλή. Γι' αυτόν τό λόγο ό Πλούταρχος, ό όποιος ήταν ιερεύς στους Δελφούς, θεωρεί ότι ό 'Ηρακλής εξελίχθηκε σέ «γνώστης τής μαντικής καί τής διαλεκτικής» καί ότι πιθανότητα απέκτησε τόν τρίποδα σέ φιλική άμιλλα μέ τόν 'Απόλλωνα (*Περί του ΕΙ του έν Δελφοίς* 6). Περιγράφοντας τήν εκδίκηση του 'Απόλλωνα στους Φενεείς παραλείπει μέ τρόπο νά άναφέρει ότι ό 'Ηρακλής τούς είχε σκάψει τή σήραγγα (βλ. 138. δ).

136

ΟΜΦΑΛΗ

Ο ΕΡΜΗΣ, ό προστάτης κάθε σημαντικής οικονομικής συναλλαγής, μετέφερε τόν 'Ηρακλή στήν 'Ασία, τόν πούλησε ως άνώνυμο σκλάβο καί προσέφερε άργότερα τό αντίτιμο τών τριών άσημένιων ταλάντων στά όρφανά του 'Ιφίτου. 'Ο Εύρυτος όμως είχε άπαγορεύσει στά έγγόνια του νά δεχτούν όποιαδήποτε χρηματική άποζήμιωση λέγοντας ότι μόνο τό αίμα ξεπληρώνει τό αίμα· τί έγινε τότε μέ τό άσχημ, μόνον ό 'Ερμής τό ξέρει¹. "Όπως είχε προμαντέψει ή Πυθία, ό 'Ηρακλής αγοράστηκε από τή βασίλισσα τής Λυδίας 'Ομφάλη, ή όποία ήταν μάνα στο παζάρι· τήν υπηρέτησε πιστά γιά έναν όλόκληρο χρόνο, ή τρία, εκκαθαρίζοντας τή Μικρά 'Ασία από τούς ληστές πού τήν είχαν πλημμυρίσει².

β. Αυτή ή 'Ομφάλη, ή κόρη του 'Ιαρθάνου καί σύμφωνα μέ μερικές αυθεντίες μητέρα του Ταντάλου, είχε κληρονομήσει τό βασίλειο από τόν άτυχο άντρα της Τμώλο, γιό του 'Αρη καί τής Θεογόνης. Κυνηγώντας στο όρος Καρμάνορα

— όνομάστηκε έτσι προς τιμήν του Καρμάνορα, γιού του Διόνυσου καί τής 'Αλεξιρρόης, πού σκοτώθηκε εκεί από έναν άγριόχοιρο — ό Τμώλος έρωτοχτυπήθηκε μέ τήν 'Αρχίππη, μιά παρθένα συντρόφισσα τής 'Αρτεμης. 'Η 'Αρχίππη, κωφεύοντας στίς φοβέρες καί στά παρακάλια του Τμώλου, κατέφυγε στον ίδιο τό ναό τής θεάς, όπου όμως ό Τμώλος τή βίασε άδιαφορώντας γιά τήν ιερότητα του χώρου, καί μάλιστα πάνω στήν κλίνη τής θεάς. 'Η 'Αρχίππη κρεμάστηκε άφού προσευχήθηκε πρώτα στήν 'Αρτεμη, ή όποία τότε άμόλησε έναν μανιασμένο ταύρο πού τίναζε τόν Τμώλο στον άέρα· εκείνος πέφτοντας πάνω σέ ένα σωρό μυτερούς πασσάλους καί κοφτερές πέτρες, εξέπνευσε μαρτυρικά. 'Ο Θεοκλύμενος, ό γιός του από τήν 'Ομφάλη, τόν έθαψε εκεί όπου πέθανε καί μετονόμασε τό όρος σέ Τμώλο· ή όμώνυμη πόλη στίς πλαγιές του βουνού καταστράφηκε από έναν μεγάλο σεισμό τήν έποχή του αυτοκράτορα Τιβερίου².

γ. 'Ανάμεσα στά πολυάριθμα κατορθώματα πού πέτυχε ό 'Ηρακλής ήταν καί ή σύλληψη τών δύο 'Εφεσίων Κερκώπων οί όποιοι συνεχώς διέκοπταν τόν ύπνο του. Οί Κέρκωπες, δίδυμοι γιοί του 'Ωκεανού καί τής Θείας, όνομάζονταν αντίστοιχα Πάσσαλος καί 'Ακμονας ή 'Ωλος καί Εύρύβατος ή Σίλλος καί Τριβαλλός· ήταν οί πιό επιδέξιοι άπατεώνες καί ψευτες πού γνώρισε ή ανθρωπότητα καί άλώνιζαν τόν κόσμο όλόκληρο διαπράττοντας συνεχώς καινούριες παλιανθρωπιές. 'Η Θεία τούς είχε προειδοποιήσει νά προσέχουν τόν 'Ηρακλή, καί τά λόγια της μικρά μου άσπροκόλिका, θά έρθει ή ώρα πού θά πέσετε πάνω στον μεγάλο Μαυροκόλη! * έμειναν παροιμιώδη μέ τήν έννοια ότι άσπροκόλης σημαίνει δειλός, πρόστυχος καί άσεληγής⁴. Οί δίδυμοι προσποιούμενοι τίς αλογόμυγες βομβούσαν γύρω από τό κρεβάτι του 'Ηρακλή ώσπου μιά νύχτα τούς τσάκωσε καί άφού τούς άνάγκασε νά πάρουν πάλι τήν αρχική τους μορφή τούς κρέμασε σέ ένα στυλιάρι μέ τά κεφάλια κάτω καί κουβαλώντας τους στον ώμο ξεκίνησε. 'Η λεοντή δέν σκέπαζε τά όπίσθια του 'Ηρακλή καί είχαν γίνει μαύρα από τό ήλιόκαμα καί τήν πυρωμένη άνάσα του Κάκου καί του Κρητικού Ταύρου, όμοια μέ παλιές δερμάτινες άσπίδες· οί Κέρκωπες ξεκαρδί-

* Μελάμπυγος Σ.τ.μ.

στηκαν στά γέλια συνειδητοποιώντας ότι κρέμονται μέ τό κεφάλι κάτω ἀντικρίζοντας θέλαν δέν θέλαν τά μαῦρα ὀπίσθια. Ὁ Ἡρακλῆς παραξενεύτηκε πολύ μέ τήν τόση εὐθυμία, μόλις ὅμως ἔμαθε τήν αἰτία της στρογγυλοκάθησε σέ ἕναν βράχο καί γέλασε μέ τήν καρδιά του τόσο, ὥστε οἱ Κέρκωπες τόν κατάφεραν νά τούς ἀπελευθερώσει. Μολονότι γνωρίζουμε στή Μικρά Ἀσία μιά πόλη ὀνόματι Κερκωπία, τό λημέρι τῶν Κερκώπων καί ὁ Μελάμπυγος Βράχος βρίσκονταν στίς Θερμοπύλες· πιθανότατα λοιπόν αὐτό τό ἐπεισόδιο νά συνέβη κάποια ἄλλη φορά⁵.

δ. Μερικοί λένε ὅτι οἱ Κέρκωπες τελικά ἀπολιθώθηκαν ἐπειδή προσπάθησαν νά ξεγελάσουν ἀκόμη καί τόν Δία· ἄλλοι, ὅτι ὁ Ζεὺς τιμώρησε τίς ἀπατεωνιές τους μεταμορφώνοντάς τους σέ μαῖμοῦδες μέ μακριές κίτρινες τρίχες καί ἐξορίζοντάς τους στά ἰταλικά νησιά Πιθηκοῦσες⁶.

ε. Σέ ἕνα παράγγι της Λυδίας ζοῦσε κάποιος Συλεύς ὁ ὁποῖος συνήθιζε νά συλλαμβάνει τούς περαστικούς ξένους καί νά τούς υποχρεώνει νά σκάβουν τά ἀμπέλια του· ὁ Ἡρακλῆς ὅμως τοῦ ξερίζωσε ἐντελῶς τά ἀμπέλια. "Ὅταν πάλι οἱ Λυδοί τῆς Ἰτώνης ἄρχισαν τίς λεηλασίες στή χώρα τῆς Ὀμφάλης, ὁ Ἡρακλῆς πῆρε πίσω τά λάφυρα καί κατέσκαψε τήν πόλη τους⁷. Στίς Κελαινές ζοῦσε ὁ γεωργός Λιτυέρσης, νόθος γιός τοῦ Μίδα· προσέφερε φιλοξενία στούς ταξιδιωτές καί ὕστερα τούς ἀνάγκαζε νά ἀγωνιστοῦν μαζί του στή συγκομιδή τῆς σοδειᾶς. "Ὅταν τούς ἔπιανε ἡ ἐξάντληση τούς μαστίγωνε καί τό βράδι, ἀφοῦ τούς νικοῦσε, τούς ἀποκεφάλιζε καί ἔκρυβε τά κορμιά τους ἀνάμεσα στά δεμάτια τῆς σοδειᾶς τραγουδώντας μοιρολόγια. Ὁ Ἡρακλῆς βρέθηκε στίς Κελαινές μέ σκοπό νά σώσει τόν ποιμένα Δάφνη, γιό τοῦ Ἑρμῆ, ὁ ὁποῖος γύρισε ὅλο τόν κόσμο ψάχνοντας τήν ἀγαπημένη του Πίμπλεια πού τήν εἶχαν ἀπαγάγει οἱ πειρατές, καί τελικά τή βρῆκε ἀνάμεσα στίς σκλάβες τοῦ Λιτυέρση. Προσκάλεσε καί τόν Δάφνη σέ ἀγώνα θερισμοῦ ὁ Λιτυέρσης, στή θέση του ὅμως παρουσιάστηκε ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ὁποῖος τόν νίκησε, τοῦ πῆρε μέ τό δρεπάνι τό κεφάλι καί πέταξε τό ἀκέφαλο κορμί στόν ποταμό Μαίανδρο. Ὁ Δάφνης δέν πῆρε μόνο ξανά πίσω τήν Πίμπλεια, ἀλλά ὁ Ἡρακλῆς τῆς χάρισε προίκα τό παλάτι τοῦ Λιτυέρση. Οἱ θεριστές στή Φρυγία αἰῶνες ἀργότερα τραγουδοῦσαν μοιρο-

λόγια πού ἔμοιαζαν πολύ μέ ἐκεῖνο πού λεγόταν στή μνήμη τοῦ γιοῦ τοῦ πρώτου αἰγύπτιου βασιλιᾶ Μανέρω πού πέθανε καί αὐτός στά σταροχώραφα⁸.

ζ. Τελικά στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Σάγαρη τῆς Λυδίας ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε μέ βέλος ἕνα γιγάντιο φίδι πού κατέστρεφε ἀνθρώπους καί σιτηρά· ἡ Ὀμφάλη ὅλο εὐγνωμοσύνη πού εἶχε ἐπιτέλους ἀνακαλύψει τήν ταυτότητα καί τήν καταγωγή τοῦ Ἡρακλῆ, τόν ἀπελευθέρωσε, τόν γέμισε δῶρα καί τόν ἔστειλε πίσω στήν Τίρυνθα· καί ὁ Ζεὺς τοποθέτησε στόν οὐρανό τόν ἀστερισμό Ὀφιοῦχο στή μνήμη τῆς νίκης. Κατά τά ἄλλα ὁ ποταμός Σάγαρις πῆρε τό ὄνομά του ἀπό κάποιο γιό τοῦ Μύνδωνα καί τῆς νύμφης Ἀλεξιρρόης, ὁ ὁποῖος ἔπεσε καί πνίγηκε μέσα του ἀφοῦ τόν τιμώρησε μέ τρέλα ἡ Μητέρα τῶν Θεῶν, ἐπειδή περιφρόνησε τά Μυστήριά της καί προσέβαλε τούς εὐνούχους ἱερεῖς της⁹.

η. Ἡ Ὀμφάλη ἀγόρασε τόν Ἡρακλῆ μᾶλλον γιά ἐρωμένο παρά γιά πολεμιστή. Ἐκानαν μαζί τρεῖς γιούς· τόν Λάμο· τόν Ἀγέλαο, πρόγονο τοῦ περίφημου βασιλιᾶ Κροῖσου πού ἤθελε νά πεθάνει στήν πυρά ὅταν οἱ Πέρσες κατέλαβαν τίς Σάρδεις· καί τόν Λαομέδοντα¹⁰. Μερικοί ἀναφέρουν καί ἕναν τέταρτο· τόν Τυρρηγό ἡ Τυρσηνό, τόν ἐφευρέτη τῆς σάλπιγγας, ὁ ὁποῖος ὁδήγησε τούς λυδοῦς μετανάστες στήν Ἑτρουρία, ὅπου αὐτοαποκλήθηκαν Τυρρηνοί· φαίνεται ὅμως περισσότερο πιθανόν ὅτι ὁ Τυρρηγός ἦταν γιός τοῦ Ἄττος, μεταγενέστερου ἀπόγονου τοῦ Ἡρακλῆ καί τῆς Ὀμφάλης¹¹. Ὁ Ἡρακλῆς ἔκανε παιδιὰ καί μέ τή Μάλιδα, μία ἀπό τίς σκλάβες τῆς Ὀμφάλης, τόν Κλειοδαῖο ἡ Κλεόλαο καί τόν Ἀλκαίο, ἰδρυτῆ τῆς λυδικῆς δυναστείας πού ἔδωξε ὁ Κροῖσος ἀπό τό θρόνο τῶν Σάρδεων¹².

θ. Στήν Ἑλλάδα ἄρχισε νά διαδίδεται γιά τόν Ἡρακλῆ ἡ φήμη ὅτι ἔβγαλε τή λεοντή καί τό στεφάνι λεύκας καί φόρεσε στή θέση τους διαμαντένιο περιδέραιο, χρυσά βραχιόλια, γυναικεῖο κεφαλόδεσμο, πορφυρό μαντίλι καί μαιονική ζωστήρα. Τά κουτσομπολιὰ ἔλεγαν ὅτι καθόταν μέ τέτοια ἀμφίεση, τριγυρισμένος ἀπό λάγνες Ἰωνίδες καί τραβολογοῦσε τό μαλλί ἀπό τό στιλβωμένο πανέρι ἡ ἔστριβε τό νῆμα· ἔτρεμε, ὅπως ἔλεγαν, ὅταν τόν μάλλωνε ἡ κυρά του. Ἡ Ὀμφάλη τόν ἔδερνε κιόλας μέ τή χρυσή παντούφλα της ἄν τύχαινε νά σπάσει μέ τά ἀδέξια δάχτυλά του τό ἀδράχτι

καί γιά νά διασκεδάξει τόν έβαζε νά τῆς διηγείται τά κατορθώματά του· κι ἐκεῖνος οὔτε κáν ντρεπόταν. Γι' αὐτό εἰκονίζουν οἱ ζωγράφοι τόν 'Ηρακλή ντυμένο μέ κίτρινο φουστάνι νά τόν χτενίζουν καί νά τοῦ περιποιῶνται τά νύχια οἱ σκλάβες τῆς 'Ομφάλης, ἐνῶ ἡ κυρά του φορώντας τή λεοντή καμαρώνει μέ τό τόξο καί τό ρόπαλό του¹³.

ι. 'Από ὅλη αὐτή τήν ἱστορία ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ἑξῆς: 'Ο 'Ηρακλῆς καί ἡ 'Ομφάλη μιά φορά ἐπισκέφθηκαν τοὺς ἀμπελώνες τοῦ Τμῶλου. 'Εκεῖνη φοροῦσε χρυσοκέντητο πορφυρό πέπλο, τά μαλλιά της ἦταν μυρωμένα καί ὁ 'Ηρακλῆς κρατοῦσε χρυσό σκιάδο ἱπποτικά πάνω ἀπό το κεφάλι της. Μόλις τοὺς εἶδε ὁ Πάν ἀπό κάποιον ψηλό λόφο, ἐρωτεύθηκε ἀμέσως τήν 'Ομφάλη· ἀποχαιρετώντας τή Βουνο-θεά τῆς εἶπε:

— 'Από σήμερα μόνον ἐκεῖνη θά εἶναι ἡ ἀγαπημένη μου! 'Η 'Ομφάλη καί ὁ 'Ηρακλῆς ἐν τῷ μεταξύ ἔφτασαν στήν παράμερη σπηλιά ὅπου κατευθύνονταν καί γιά ἀστεῖο ἀλλάξαν ροῦχα. 'Εκεῖνη τοῦ φόρεσε μιά διχτυωτή ζώνη, φοβερά στενή γιά τή μέση του καί τό πορφυρό της πέπλο. Μολονότι χαλάρωσε τό πέπλο ὅσο γινόταν, σκίστηκε στά μπράτσα τοῦ 'Ηρακλῆ· καί τά λουριά τῶν σανδαλιῶν της ἀποδείχτηκαν κοντά γιά νά φτάσουν νά δεθοῦν γύρω ἀπό τά πέλματά του.

κ. Μέ τό σούρουπο προσέφεραν θυσιές στόν Διόνυσο, καί ἀφοῦ δειπνήσαν ξάπλωσαν νά κοιμηθοῦν σέ ξεχωριστές κλίνες, ἐπειδὴ ὁ θεός ἀπαιτεῖ αὐτοσυγκράτηση ἀπό τοὺς θιασῶτες του σέ τέτοιες περιπτώσεις. Κατά τά μεσάνυχτα ὁ Πάν μπῆκε ἀκροποδητί στή σπηλιά ψαχουλεύοντας μέσα στό σκοτάδι νά βρεῖ τήν κλίνη ὅπου κοιμόταν, ὅπως πίστευε τουλάχιστον, τυλιγμένη σέ μεταξένιο πέπλο ἡ 'Ομφάλη. Σήκωσε τά σκεπάσματα μέ τρεμάμενα χέρια καί τρύπωσε ἀπό κάτω. Εὗρησε ὅμως ὁ 'Ηρακλῆς καί μέ μιά γερή κλοτσιά τόν ἔστειλε στήν ἄλλη ἄκρη τῆς σπηλιάς. 'Ακούγοντας τό δυνατό γδοῦπο καί τό οὐρλιαχτό του ἡ 'Ομφάλη πετάχτηκε πάνω καί ἄρχισε νά φωνάζει νά ἀνάψουν φῶς. "Οταν ἔφεραν φῶς ἐκεῖνη καί ὁ 'Ηρακλῆς ξεκαρδίστηκαν μέχρι δακρύων στή θέα τοῦ μαζεμένου στή γωνιά Πάνα πού ἔγλειφε τίς πληγές του. "Εκτοτε ὁ Πάν ἀποστρέφεται τήν ἀμφίεση καί προστάζει τοὺς ἱερεῖς του νά παίρνουν μέρος γυμνοί στίς τελετουργίες του· ἐκεῖνος διέδωσε ἀπό ἐκδίκηση

τό κουτσομπολιό ὅτι ὁ 'Ηρακλῆς ἀλλάξε τακτικά ροῦχα μέ τήν 'Ομφάλη ἀπό διαστροφή καί ὄχι βέβαια γιά ἀστεῖο¹⁴.

1. 'Απολλόδωρος Β 6, 3· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 31· Φερεικῶδες, παρατίθεται ἀπό τόν Σχολιαστή στήν 'Οδύσσεια τοῦ 'Ομήρου φ 22.
2. Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 253· 'Απολλόδωρος Β 6, 2· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
3. 'Απολλόδωρος Β 6, 3· Πλούταρχος *Περὶ ποταμῶν* 7· Τάκιτος *Χρονικά* Β 47.
4. 'Απολλόδωρος δ.π· Σουΐδας λ. *Κέρκωπες*· Σχολιαστής στόν 'Αλέξανδρο τοῦ Λουκιανού· Τζέτζης *Εἰς τόν Ἀρκόφρονα* 91.
5. W.H. Roscher *Λεξικό τῆς ἑλληνικῆς καί ρωμαϊκῆς μυθολογίας* Β 1166 κέξ· K.O. Müller *Οἱ Δωριεῖς* Α 464· Πτολεμαῖος Κλαύδιος Ε 2· 'Ηρόδοτος Ζ 216.
6. Σουΐδας λ. *Κέρκωπες*· Ξεναγόρας, παρατίθεται στόν 'Αρποκρατέω· να λ. *Κέρκωπες*· Εὐστάθιος στήν 'Οδύσσεια τοῦ 'Ομήρου τ 247· 'Οβίδιος *Μεταμορφώσεις* xiv 88 κέξ.
7. Τζέτζης *Χιλιάδες* Β 432 κέξ· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 31· Διονύσιος *Οἰκουμένης Περιήγησις* 465· Στέφανος Βυζάντιος λ. *Ἰτώνη*.
8. Σχολιαστής στά *Εἰδύλλια* τοῦ Θεόκριτου I 41· 'Αθήναιος I 615 καί ΙΔ 619· Εὐστάθιος στόν 'Ομηρο 1164· 'Ησύχιος, Φώτιος καί Σουΐδας λ. *Λιτνέρσης*· Πολυδεύκης IV 54.
9. 'Υγίνιος *Ποητική Ἀστρονομία* II 14· Πλούταρχος *Περὶ ποταμῶν* 12.
10. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 31· Βακχυλίδης Γ 24-62· 'Απολλόδωρος Β 6, 3· Παλαίφατος 45.
11. Πausanias Β 21, 3· 'Ηρόδοτος Α 94· Στράβων Ε 2, 2· Διονύσιος 'Αλικαρνασσεύς Α 28.
12. Ἑλλάνικος *Ἀπόσπασμα* 102, ἐκδ. Didot· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π· Εὐσέβιος *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευὴ* Β 35· 'Ηρόδοτος Α 7.
13. 'Οβίδιος *Ῥωϊδες* IX 54 κέξ· Λουκιανός *Θεῶν διάλογος* 13· Πλούταρχος *Εἰ πρεσβυτέρω πολιτευτέον* 4.
14. 'Οβίδιος *Ἡμερολόγιον* II 305.

★

1. Καρμάνωρ πρέπει νά ἦταν προσωνομία του 'Αδωνη (βλ. 18. 7), ὁ ὅποιος ἐπίσης σκοτώθηκε ἀπό ἀγριόχοιρο. Δέν εἶναι δυνατόν νά χρονολογηθεῖ πότε βεβήλωσε τό ναό τῆς 'Αρτεμης ὁ Τμῶλος, οὔτε καί πότε διατάχτηκε ὁ 'Ηρακλῆς νά ἀποζημιώσει τόν Εὐρυτο γιά τοὺς δολοφονημένους γιούς του. 'Ωστόσο καί τά δύο γεγονότα φαίνεται ὅτι ἔχουν ἱστορικὴ ἀφετηρία. Πιθανότατα ἡ 'Ομφάλη ἦταν Πυθία, φύλακας τοῦ δελφικοῦ 'Ομφαλοῦ, ἡ ὁποία ἐκδίκασε τήν ἀποζημίωση καί ὤρισε ὁ 'Ηρακλῆς νά γίνει ὑπηρέτης στό ναό ἐωσότου πληρώσει τό καθορισμένο ποσό· ἴσως πάλι, ἐπειδὴ τό ὄνομα 'Ομφάλη ἀνῆκε σέ μιά λυδὴ βασίλισσα ἐπίσης, οἱ

μυθογράφοι μπορεί νά ἄλλαξαν τή σκηνή τῆς δουλείας του γιά νά ἐξηγήσουν ἕνα σωρό ἄλλες παραδόσεις.

2. Ὅπως προκύπτει ἀπό τὰ διαφορετικά ζεύγη ὀνομάτων τους, οἱ Κέρκωπες ἦσαν *ceres*, πνεύματα, πού ἐμφανίζονταν μέ ἀπατηλά καί ἄσχημα ὄνεια καί ἀπομακρύνονταν μόνο μέ προσευχές πρὸς τόν Ἡρακλῆ ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ μόνος πού εἶχε δύναμη πάνω στούς ἐφιάλτες (βλ. 35. 3-4). Μολονότι ἀρχικά ἀπεικονίζονταν σάν κοινὰ ζωτικά, ὅπως καί ὁ Κέκροψ (τό ὄνομά του εἶναι διαφορετική μορφή τοῦ ὀνόματος *Κέρκωψ*), στίς μεταγενέστερες παραστάσεις ἐμφανίζονται ὡς κερκοπίθηκοι, ἴσως λόγω τῆς σχέσης τους μέ μία ἀπό τῆς στήλες τοῦ Ἡρακλῆ στό Γιβραλτάρ, ἀπό ὅπου οἱ καρχηδόνιοι ἔμποροι μετέφεραν καϊμῶδες γιά ζῶα σαλονιοῦ σέ πλούσιες ἐλληνίδες καί ρωμαῖες κυρίες. Οἱ πίθηκοι δέν φαίνεται νά σύχναζαν στά δύο μικρά νησιά Ἰσκια καί Προχύτη στό βόρειο μέρος τοῦ κόλπου τῆς Νεάπολης τὰ ὁποῖα στά ἐλληνικά ὀνομάζονταν Πιθηκοῦσες. Τό ὄνομά τους ἀναφέρεται μᾶλλον στούς *πίθους* πού κατασκευάζονταν ἐκεῖ (Πλίνιος *Φυσική Ἱστορία* III 6, 12).

3. Στή Συρία καί στή Μικρά Ἀσία ἦταν εὐρύτατα διαδεδομένη ἡ συνήθεια τῶν ἀμπελοκαλλιεργητῶν νά συλλαμβάνουν καί νά σκοτώνουν ἕναν ξένο πρὸς τιμὴν τοῦ πνεύματος τῆς ἀμπέλου κατὰ τόν τρύγο· παρόμοιες θυσιές τοῦ τρύγου προσφέρονταν ἐκτός ἀπὸ αὐτά τὰ μέρη καί στήν Εὐρώπη. Ὁ σέρ Τζ. Φρέιζερ ἀναπτύσσει διεξοδικά τό θέμα στό *Χρυσό Κλωνάρι*. Σέ τοῦτο τόν μῦθο ἀποδίδεται στόν Ἡρακλῆ ἡ κατάργηση τῶν ἀνθρωποθυσιῶν: οἱ Ἕλληνες περηφανεύονταν μέ τήν κοινωνική αὐτή μεταρρύθμιση ἀκόμα καί ὅταν οἱ πόλεμοι πού διεξήγαγαν γίνονταν ὅλο καί πιό ἄγριοι καί καταστροφικοί.

4. Οἱ συγγραφεῖς τῆς Κλασικῆς Ἐποχῆς μετέτρεψαν τή σκλαβιά τοῦ Ἡρακλῆ στήν Ὀμφάλη σέ ἀλληγορία τοῦ πόσο εὐκόλα ἀκόμα κι ἕνας δυνατός ἄντρας σκλαβώνεται ἀπὸ μιά φιλήδονη καί φιλόδοξη γυναίκα· ὅτι θεωροῦσαν τόν ὀμφαλό ἔδρα τοῦ γυναικεῖου ἐρωτικοῦ πάθους ἐπεξηγεῖ ἱκανοποιητικά μέ αὐτή τήν ἔννοια τό ὄνομα Ὀμφάλη. Ὅμως ὁ μῦθος ἀναφέρεται μᾶλλον σέ πρῶμο στάδιο τῆς μεταβάσεως τῆς ἱερᾶ βασιλείας ἀπὸ τή μητριαρχία στήν πατριαρχία, ὅταν ὁ βασιλιάς, ὡς βασιλικός σύζυγος εἶχε πιά δικαίωμα νά ἀντιπροσωπεύει τή γυναίκα του, ἀλλά μόνον φορώντας τὰ ρούχα της. Ὁ Ρεβεγιού ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἴδια συνήθεια ἐπικρατοῦσε στή Λαγκάς, στήν πρῶμη σουμεριακή ἐποχή, καί σέ πολλά κρητικά καλλιτεχνήματα εἰκονίζονται ἄντρες ντυμένοι μέ γυναικεῖα ρούχα γιά τελετουργικούς λόγους καί ὄχι μόνο φορώντας παρδαλή βράχα-φούστα, ὅπως στή σαρκοφάγο τῆς Ἀγίας Τριάδας, ἀλλά καί φούστα μέ βολάν, ὅπως σε μιά νωπογραφία του παλατιοῦ τῆς Κνωσοῦ. Ἡ σκλαβιά τοῦ Ἡρακλῆ ἐξηγεῖται καί ἀπὸ μερικά

ἀρχεγόνα μητριαρχικά ἔθιμα τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς: στίς περιοχές Λοάνγκο, Ντάουρα καί Ἀμπρον ὁ βασιλιάς εἶναι σκλάβος χωρίς καμιά ἰσχὺ, ὅπως ἐπεσήμανε ὁ Μπριφό· στίς περιοχές Ἀγκονα, Λατούκα, Οὐμπέπα καί ἄλλοι ὑπάρχει μόνο βασιλίсса πού δέν παντρεύεται, ἀπλῶς ἔχει σκλάβους — ἐρωμένους.

Παρόμοιο ἔθιμο μάλιστα ὑπῆρχε ἀκόμα καί στήν Κλασικὴ Ἐποχή στούς παλιούς λοκρούς εὐγενεῖς οἱ ὁποῖοι εἶχαν τό πρόνόμιο νά στέλνουν ἱερεῖες στήν Ἀθηνά Τρωάδα (βλ. 158. 8). Τό 638 Π.Χ. αὐτοὶ οἱ εὐγενεῖς ἀναγκάστηκαν νά μεταναστεύσουν ἀπὸ τήν Κεντρικὴ Ἑλλάδα στούς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς, στό τακοῦνι τῆς ἰταλικῆς μπότας, λόγω τοῦ σκανδάλου πού προκάλεσαν οἱ ἀδιάρκτες ἐρωτικές σχέσεις τῶν εὐγενῶν γυναικῶν τους μέ σκλάβους. (βλ. 18. 8). Αὐτοὶ οἱ Λοκροί, οἱ ὁποῖοι δέν ἦταν ἐλληνικῆς καταγωγῆς κατέστησαν ἀρετὴ τῆς προγαμιαῖες ἐλεύθερες ἐρωτικές σχέσεις κρητικοῦ, καρικοῦ ἢ ἀμοριτικοῦ τύπου (Κλέαρχος 6), καί ἐπέμειναν στή μητρογραμμικὴ διαδοχὴ (Διονύσιος *Οἰκουμένης περιήγησις* 365-7· Πολύβιος IB 6, β). Τό ἴδιο ἔθιμο πρέπει νά ἦταν διαδεδομένο στήν προελληνικὴ Ἑλλάδα καί στήν Ἰταλία, σήμερα ὅμως μόνο στή Μπανιέρα ἐπιζοῦν μητριαρχικὲς παραδόσεις, κοντὰ στά ἐρείπια τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν. Οἱ γυναῖκες τῆς Μπανιέρας φοροῦν μακριές σουρωτές φούστες καί ξεκινοῦν ξυπόλυτες τίς πολυήμερες ἐμπορικές περιόδους τους ἀφήνοντας πίσω τοὺς ἄντρες νά φροντίζουν τὰ παιδιά· σηκώνουν στό κεφάλι τους μέχρι δύο καντάρια. Ἀδεια οἱ ἄντρες παίρνουν μόνο τὴν ἐποχὴ τοῦ ξιφιού, τὴν ἀνοιξη, γιά νά ἀποδείξουν μέ πόση δεξιότητά ἡ χειρίζονται τό καμάκι, καί τό καλοκαίρι, ὅταν ἀνεβαίνουν στά βουνά γιά νά χωνέψουν κάρβουνο. Μολονότι ὁ ἐπίσημος προστάτης τῆς Μπανιέρας εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόλαος, οἱ γυναῖκες ἀδιαφοροῦν γιά τὴν ὑπαρξὴ του καί ὁ παπὰς τους παραπονιέται ὅτι ἐνδιαφέρονται περισσότερο γιά τὴν Παρθένα παρά γιά τόν Υἱό — ἀφοῦ ἡ Παναγία διαδέχτηκε τὴν παρθένα Κόρη τῆς ὁποίας ὁ ὑπέρλαμπρος νάος στούς Λοκρούς ἦταν ὀνομαστός κατὰ τὴν Κλασικὴ Ἐποχή.

137

ΗΣΙΟΝΗ

ΑΦΟΥ ὑπηρετήσε σάν σκλάβος τὴ βασιλίсса Ὀμφάλη, ὁ Ἡρακλῆς ἐπέστρεψε στήν Τίρυνθα ἀπόλυτα στά συγκαλά του πιά καί ἄρχισε ἀμέσως νά ὀργανώνει ἐκστρατεία κατὰ τῆς Τροίας¹. Οἱ λόγοι του ἦταν οἱ ἀκόλουθοι: Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ἀμαζόνων μαζί μέ τόν Τελαμῶνα, ἡ

ὅταν ἀποβιβάζοταν μέ τούς Ἀργοναῦτες κοντά στό Σίγειο, ἀνακάλυψε ἔκπληκτος στίς ἀκτές τῆς Τροίας τήν κόρη τοῦ Λαομέδοντα Ἡσιόνη ἀλυσοδεμένη σέ ἕναν βράχο καί μάλιστα θεόγυμνη, ἄν ἐξαιρέσουμε τά κοσμήματά της². Ὅπως ἀποδείχτηκε, ὁ Λαομέδων δέν πλήρωσε στόν Ποσειδῶνα καί στόν Ἀπόλλωνα τά ὀφειλόμενα γιά τήν ἀνέγερση τῶν τειχῶν τῆς Τροίας καί γιά τή φύλαξη τοῦ κοπαδιοῦ του καί ὁ Ποσειδῶν γιά τιμωρία τοῦ ἐξαπέστειλε ἕνα θαλάσσιο τέρας. Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Λαομέδων ἦταν ὑποχρεωμένος νά θυσιάσει ὅλα τά γεννήματα τῆς χρονιάς τῆς χώρας στους δύο θεούς, ἄλλοι λένε ὅτι τούς ἔταξε τόσο χαμηλή ἀμοιβή ὅσο σέ κοινούς μεροκαματιάρηδες καί πάλι ὅτι τούς ἔριξε πάνω ἀπό τριάντα τρωικές δραχμές. Ὡς ἐκδίκηση ὁ Ἀπόλλων ἔστειλε πανούκλα, ἐνῶ ὁ Ποσειδῶν διέταξε τό τέρας νά σκοτώσει ὅσο περισσότερους μποροῦσε ἀπό τούς κατοίκους τῆς πεδιάδας καί νά καταστρέψει τά χωράφια τους ξερνώντας πάνω τους θαλάσσιο νερό. Σύμφωνα μέ μιάν ἄλλη ἀφήγηση ὁ Λαομέδων ξεπλήρωσε τίς ὑποχρεώσεις του πρός τόν Ἀπόλλωνα, πρός τόν Ποσειδῶνα ὅμως ὄχι, καί γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο τόν τιμώρησε ἐκεῖνος καί μέ τήν πανούκλα καί μέ τό τέρας³.

β. Ὁ Λαομέδων ἐπισκέφτηκε τό μαντεῖο τοῦ Διός-Ἀμύωνα ὅπου τόν συμβούλεψαν νά ἐκθέσει τήν Ἡσιόνη στήν ἀκροθαλασσιά γιά νά τήν καταβροχθίσει τό τέρας. Ἐκεῖνος ὅμως ἀρνήθηκε ἐπίμονα ὅσο οἱ τρῶες εὐγενεῖς δέν ἐπιτρέψουν νά θυσιαστοῦν πρῶτα οἱ δικές τους κόρες. Στήν ἀπελπισία τους οἱ εὐγενεῖς ἀπευθύνθηκαν στόν Ἀπόλλωνα γιά συμβουλή, ὁ ὁποῖος δέν ἦταν λιγότερο ἐξοργισμένος ἀπό τόν Ποσειδῶνα καί ἐλάχιστα τούς ἱκανοποίησε. Τότε οἱ περισσότεροι γονεῖς ἐξασφάλισαν τά παιδιά τους στά ξένα, μά ὁ Λαομέδων ἐπιχείρησε ἀσκώντας βία νά ὑποχρεώσει κάποιον Φοινοδάμαντα, ὁ ὁποῖος εἶχε κρατήσει τίς τρεῖς κόρες του στό σπίτι, νά ἐκθέσει τή μία στήν ἀκρογαλιά· τότε ὁ Φοινοδάμας προσέφυγε στό δῆμο καταγγέλλοντας ὅτι ὁ μόνος ὑπεύθυνος γιά τή δυστυχία πού τούς βρῆκε ἦταν ὁ Λαομέδων καί ἐκεῖνος ἔπρεπε νά πληρώσει, νά θυσιάσει δηλαδή τήν κόρη του. Τελικά ἀποφάσισαν νά ρίξουν κλῆρο, ὁ ὁποῖος ἔπεσε στήν Ἡσιόνη· τήν ἀλυσόδεσαν λοιπόν στό βράχο ὅπου καί τή βρῆκε ὁ Ἡρακλῆς⁴.

Ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλῆ μέ τόν Τρίτωνα. Ἀγγειογραφία τοῦ 550 π.Χ.
(Ἀρχαιολογικό Μουσείο, Ταρκυνία).

‘Ο ‘Ηρακλής με τούς Κέρκοπες. ‘Ανάγλυφο τοῦ 540 π.χ.
(‘Αρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ταρκυνία).

γ. ‘Ο ‘Ηρακλής ἔσπασε τὰ δεσμά τῆς ‘Ησιόνης καὶ μετὰ πῆγε στὴν πόλη ὅπου προσφέρθηκε νὰ σκοτώσει τὸ τέρας με ἀντάλλαγμα τοὺς δύο ἀπαράμιλλους, ἀθάνατους καὶ χιονόλευκους ἐπιβήτορες — ἡ φοράδες — ποὺ ἔτρεχαν γρήγορα σάν τὸν ἄνεμο πάνω στὰ νερά καὶ στὰ κυματίζοντα σπαρτά καὶ τοὺς ὁποίους ὁ Ζεὺς εἶχε χαρίσει στὸν Λαομέδοντα ὡς ἀποζημίωση γιὰ τὴν ἀπαγωγή τοῦ Γανυμήδη. ‘Ο Λαομέδων δέχτηκε πρόθυμα τὴν ἀνταλλαγή⁵.

δ. Μὲ τὴ βοήθεια τῆς ‘Αθηνᾶς οἱ Τρῶες ἔχτισαν τότε ὑψηλὸ τεῖχος γιὰ νὰ προφυλαχθεῖ ὁ ‘Ηρακλής ὅταν τὸ τέρας ξεμύτιζε ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ ἄρχιζε νὰ προχωρεῖ στὴν πεδιάδα. Μόλις τὸ τέρας ἔφτασε στὸ τεῖχος καὶ ὀρθάνοιξε τὸ τεράστιο στόμα του, ὁ ‘Ηρακλής πάνοπλος πήδηξε μέσα. Πέρασε τρία μερόνυχτα μέσα στὸ στομάχι του, βγῆκε ὅμως νικητὴς χάνοντας συγχρόνως στὴ μάχη κάθε τρίχα τῆς κεφαλῆς του⁶.

ε. Τὸ τί ἔγινε ὕστερα, ἀμφισβητεῖται ἀκόμα. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Λαομέδων ἀρραβώνιασε τὴν ‘Ησιόνη μὲ τὸν ‘Ηρακλή, πείθοντάς τον παράλληλα νὰ τὴν ἀφήσει μαζί μὲ τὰ ἄλογα στὴν Τροία ὅσο θὰ λείπει μὲ τοὺς ‘Αργοναῦτες, — ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνοι ἀπέκτησαν τὸ Χρυσόμαλλο Δέρας, κυριεύτηκε ἀπὸ ἀπληστία καὶ ἀρνήθηκε νὰ παραδώσει τὴν ‘Ησιόνη καὶ τὰ ἄλογα στὸν ‘Ηρακλή. Κατ’ ἄλλους πάλι αὐτὴ ἡ ἄρνηση συνέβη ἕνα-δύο μῆνες νωρίτερα, ὅταν ὁ ‘Ηρακλής ἔφτασε στὴν Τροία ἀναζητώντας τὸν ‘Υλα⁷.

ζ. Κατὰ τὴν πιὸ περιπλεγμένη παραλλαγή ὁ Λαομέδων ξεγέλασε τὸν ‘Ηρακλή παραδίνοντάς του θνητὰ ἄλογα στὴ θέση τῶν ἀθανάτων· ὅποτε ὁ ‘Ηρακλής τὸν ἀπειλῆσε ὅτι θὰ ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Τροίας καὶ ἐξοργισμένος ἀπέπλευσε. Πρῶτα ἐπισκέφτηκε τὴν Πάρο ὅπου ἔσθησε βωμὸ στὸν Δία καὶ στὸν ‘Απόλλωνα· ὕστερα πῆγε στὸν ‘Ισθμὸ τῆς Κορίνθου ὅπου προφῆτεψε τὴν πτώση τοῦ Λαομέδοντα καὶ τελικὰ ἐπέστρεψε στὴν Τίρυνθα, τὴ γενέτειρά του καὶ μάζεψε στρατό⁸.

η. ‘Εν τῷ μεταξύ ὁ Λαομέδων εἶχε σκοτώσει τὸν Φοινωδάμαντα καὶ εἶχε πούλησει τίς τρεῖς κόρες του σέ σικελοὺς ἐμπόρους ποὺ εἶχαν ἔλθει νὰ ἀγοράσουν θύματα γιὰ τίς θηριομαχίες· ἡ ‘Αφροδίτη ὅμως τίς ἔσωσε στὴ Σικελία καὶ ἡ Αἴγιστα, ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ τίς τρεῖς, πλάγιασε μὲ τὸν

ποταμό Κριμισσό πού είχε πάρει μορφή σκύλου και τοῦ γέννησε ἕναν γιό, τόν Αἰγέστη, ὁ ὁποῖος στούς Ρωμαίους λεγόταν Ἀκέστης⁹. Αὐτός ὁ ἴδιος Αἰγέστης, συντροφιά μέ τόν Ἑλυμο, νόθο γιό τοῦ Ἀγχίστη πού εἶχε φέρει μαζί του ἀπό τήν Τροία, ἱδρυσε τίς πόλεις Αἰγεστα — Σεγέστη ἀργότερα —, Ἐντελλα — πού τήν ὀνόμασε ἀπό τή γυναῖκα του —, Ἐρυκα καί Ἀσκα. Λέγεται ὅτι ἡ Αἰγεστα ἀργότερα ἐπέστρεψε στήν Τροία καί παντρεύτηκε κάποιον Κάπο καί ἔτσι ἔγινε μητέρα τοῦ Ἀγχίστη¹⁰.

θ. Ἀμφισβητεῖται ἀκόμα ἂν ξεκίνησε ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τῆς Τροίας μέ δεκαοκτώ πεντηκόντορους ἢ μέ ἕξι μόνον μικρά πλοῖα καί ὀλιγάριθμες δυνάμεις¹¹. Πάντως ἀνάμεσα στούς συμμάχους του ἦταν ὁ Ἰόλαος, ὁ Αἰακίδης Τελαμών; ὁ Πηλεύς, ὁ ἀργεῖος Ὀϊκλῆς καί ὁ βιοιωτός Δηίμαχος¹².

ι. Στή Σαλαμίνα ὁ Ἡρακλῆς βρῆκε τόν Τελαμώνα νά συμποσιάζεται μέ τούς φίλους του. Τοῦ προσέφεραν ἀμέσως ἕνα χρυσό κύπελλο καί τόν κάλεσαν νά θυσιάσει τήν πρώτη γουλιὰ στόν Δία· μόλις τό ἔπραξε, ὀρθωσε τά χέρια του πρός τόν οὐρανό καί προσευχήθηκε ὡς ἑξῆς:

— ὦ Πατέρα, στείλε στόν Τελαμώνα ἕναν ὁμορφο γιό μέ δέρμα τραχύ σάν κι αὐτή τή λεοντή καί ἀνάλογο θάρρος!

Εἶχε δεῖ ὅτι ἡ γυναῖκα τοῦ Τελαμώνα Περιβόια κόντευε νά γεννήσει. Ὡς ἀπάντηση ὁ Ζεὺς ἔστειλε τόν ἀετό του καί ὁ Ἡρακλῆς διαβεβαίωσε τόν Τελαμώνα ὅτι ἡ εὐχή του εἰσακούστηκε· καί πραγματικά, μόλις τελείωσαν τό φαγοπότι, ἡ Περιβόια γέννησε τόν Αἴαντα τόν Μέγα, τόν ὁποῖο ὁ Ἡρακλῆς τύλιξε μέ τή λεοντή κάνοντάς τον ἀθάνατο ἐκτός ἀπό τό λαίμο του καθῶς καί τή μασχάλη του ὅπου σφηνώθηκε ἡ φαρέτρα¹³.

κ. Ὁ Ἡρακλῆς ἀποβιβάστηκε κοντά στήν Τροία, ἐμπιστεύτηκε τά πλοῖα στόν Ὀϊκλή καί ὁ ἴδιος ὁδήγησε τούς ἄλλους ἥρωες σέ μιάν ἔφοδο κατὰ τῆς πόλης. Ὁ Λαομέδων αἰφνιδιάστηκε ἀπό τήν ἐπίθεση καί δέν τοῦ ἔμεινε καιρός νά παρατάξει τό στρατό του, γι' αὐτό μοίρασε σπαθιά καί πυρσοὺς στό λαό καί τούς ὁδήγησε στήν ἀκτὴ γιά νά πυρπολήσουν τό στόλο. Ὁ Ὀϊκλῆς ἀντιστάθηκε μέχρι τήν τελευταία του πνοή στή μάχη τῆς ὑποχώρησης ἐνόςω οἱ σύντροφοί του σήκωσαν ἄγκυρα καί διέφυγαν. Ὁ Λαομέδων ἐπέστρεψε τροχάδην στήν Τροία καί ἀφοῦ ἀναμετρήθηκε μέ

τίς διασκορπισμένες δυνάμεις τοῦ Ἡρακλῆ, κατάφερε νά φτάσει πίσω ἀπό τά τείχη καί νά κλειδαμπαρώσει τίς πύλες πίσω του.

λ. Μὴ ἔχοντας ἀρκετὴ ὑπομονή γιά παρατεταμένη πολιορκία ὁ Ἡρακλῆς διέταξε ἄμεση ἐπίθεση. Πρῶτος διέρριξε τὸ τείχος ὁ Τελαμών διαλέγοντας γιά τήν ἐπίθεση ὡς πιὸ ἀδύνατο σημεῖο τὸ δυτικὸ μεταπύργιο πού εἶχε χτιστεῖ ἀπὸ τὸν Αἰακό, τὸν πατέρα του· ὁ Ἡρακλῆς ὁμῶς τὸν ἀκολούθησε κατὰ πόδας τρελὸς ἀπὸ ζήλια. Ὁ Τελαμών ξαφνικά ἀντιλήφθηκε ὅτι ἡ ἴδια του ἡ ὑπαρξὴ κινδυνεύει πιά ἀπὸ τὸ τραβηγμένο σπαθὶ τοῦ Ἡρακλῆ, εἶχε ὁμῶς τὴν ψυχραιμία νά σκύψει καί νά σηκώσει μερικοὺς τεράστιους ὀγκολίθους πού εἶχαν ἀποκολληθεῖ ἀπὸ τὸ τείχος.

— Τί τά θέλεις αὐτά; βρυχήθηκε ὁ Ἡρακλῆς.

— Νά στήσω βωμό στόν Ἡρακλῆ Καλλίνικο, τὸν Ἀλεξιάκο, ἀπάντησε ὁ εὐρηματικὸς Τελαμών. Τὴν καταστροφή τῆς Τροίας σοῦ τὴν παραχωρῶ! ¹⁴.

Ἵστερα ἀπὸ ἕνα σύντομο εὐχαριστῶ ὁ Ἡρακλῆς ἔτρεχε κιόλας. Ἀργότερα σκότωσε μέ τά βέλη του τὸν Λαομέδοντα μαζί μέ ὅλους τούς γιούς του — ἐκτός ἀπὸ τὸν Ποδάρχη, τὸν μόνον πού εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ἔπρεπε νά παραδοθοῦν στόν Ἡρακλῆ τά ἀθάνατα ἄλογα — καί κούρσεψε τὴν πόλη. Παίρνοντας ἔτσι ἐκδίκηση ἀντάμειψε τὸν Τελαμώνα μέ τό χέρι τῆς Ἡσιόνης, τῆς ὁποίας ἐπέτρεψε ἐπὶ πλέον νά ἀνταλλάξει κάποιον ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους συντρόφους τῆς. Ἐκεῖνη διάλεξε τὸν Ποδάρχη.

— Ἐντάξει, εἶπε ὁ Ἡρακλῆς. Πρῶτα ὁμῶς πρέπει νά πωληθεῖ σκλάβος.

Ἔτσι ὁ Ποδάρχης βγῆκε στό σφυρί καί ἡ Ἡσιόνη τὸν ἐξαγόρασε μέ τό χρυσὸ πέπλο πού εἶχε τυλιγμένο στό κεφάλι τῆς· ἔτσι ἀπέκτησε ὁ Ποδάρχης τὸ ὄνομα Πρίαμος πού σημαίνει «ἐξαγορασμένος». Μερικοὶ ὁμῶς ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ποδάρχης ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἦταν ἀκόμα νῆπιος¹⁵.

μ. Ἀφοῦ πυρπόλησε τὴν Τροία καί μετέτρεψε σέ ἔρημο τοὺς δρόμους πού ὁδηγοῦσαν πρὸς αὐτήν, ὁ Ἡρακλῆς ἐνθρόνισε τὸν Πρίαμο καί ἀπέπλευσε. Ἡ Ἡσιόνη συνόδευσε τὸν Τελαμώνα στή Σαλαμίνα ὅπου γέννησε τὸν Τεῦχρο· δέν εἶναι ὁμῶς γνωστὸ ἂν γεννήθηκε νόμιμος ἢ νόθος¹⁶. Ἀργότερα ἡ Ἡσιόνη ἐγκατέλειψε τὸν Τελαμώνα, δραπετεύσε στή Μικρά

Ἄσια καὶ πέρασε κολυμπώντας στή Μίλητο ὅπου τήν ἀνακάλυψε ὁ βασιλιάς Ἀρίων κρυμμένη σέ ἓνα δάσος. Ἐκεῖ γέννησε ἄλλον ἕναν γιό ἀπό τόν Τελαμώνα: τόν Τράμβηλο, τόν ὁποῖο ὁ Ἀρίων μεγάλωσε σάν δικό του παιδί καί τόν διόρισε βασιλιά τῶν Λελέγων, ἁσιατῶν συγγενῶν τοῦ Τελαμώνα, ἢ βασιλιά τῶν Λεσβίων κατ' ἄλλους. Κατά τήν διάρκεια τοῦ Τρώικοῦ Πολέμου ὁ Ἀχιλλεύς σκότωσε τόν Τράμβηλο σέ μιάν ἐπίθεση κατά τῆς Μιλήτου μαθαίνοντας πολύ ἀργά ὅτι ἦταν γιός τοῦ Τελαμώνα, πράγμα πού τόν λύπησε πολύ¹⁷.

ν. Μερικοί ισχυρίζονται ὅτι ὁ Ὀικλῆς δέν σκοτώθηκε στήν Τροία, ἀλλά ἀντίθετα ζοῦσε ἀκόμη κι ὅταν οἱ Ἐρινύες καταδίωξαν μέχρι τρέλας τόν ἐγγονό του Ἀλκμέωνα. Ὁ τάφος του βρίσκεται στήν Ἀρκαδία, κοντά στό τέμενος τοῦ Βορέα στή Μεγαλόπολη¹⁸.

ξ. Ἀποπλέοντας λοιπόν ἀπό τήν Τρωάδα ὁ Ἡρακλῆς πῆρε μαζί του τή Γλαυκία, τήν κόρη τοῦ ποταμοῦ Σκάμανδρου. Κατά τή διάρκεια τῆς πολιορκίας ἡ Γλαυκία ἦταν ἐρωμένη τοῦ Δηίμαχου κι ὅταν ἐκεῖνος ἔπεσε στή μάχη προσέφυγε στόν Ἡρακλή γιά προστασία. Ὁ Ἡρακλῆς τήν πῆρε μαζί του στό πλοῖο· χαιρόταν πού ἐπιζοῦσε τουλάχιστον ὁ σπόρος τοῦ γενναίου φίλου του: ἡ Γλαυκία ἦσαν ἔγκυος· ἀργότερα γέννησε ἓνα ἀγόρι ὀνόματι Σκάμανδρο¹⁹.

ο. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως, ὅσο ὁ Ὑπνος νανοῦριζε τόν Δία, ἡ Ἥρα πρόσταξε τόν Βορέα νά σηκώσει καταιγίδα, ἡ ὁποία ἀπομάκρυνε τόν Ἡρακλή ἀπό τήν πορεία του πρὸς τήν Κῷ. Ξυπνώντας ὁ Ζεὺς ἐξοργίστηκε καί ἀπειλῆσε τόν Ὑπνο νά τόν γκρεμίσει ἀπό τόν Πάνω Κόσμο στό Ἑρεβος· ἐκεῖνος ὅμως κατέφυγε ὡς ἐκέτης στή Νύχτα, τήν ὁποία δέν τόλμησε νά προκαλέσει ὁ Ζεὺς. Πάνω στήν ἀπογοήτευσή του λοιπόν ἄρχισε νά βασανίζει τούς Ὀλύμπιους. Μερικοί ισχυρίζονται ὅτι μέ αὐτή τήν εὐκαιρία ἀλυσόδεσε ἀπό τούς καρπούς τήν Ἥρα στήν οὐράνια σφαῖρα δένοντας ἀμόνια στούς ἀστραγάλους της, καί ὅτι τότε γκρεμοτοσάκισε τόν Ἥφαιστο στή Γῆ. Ἀφοῦ ξεθύμανε μ' αὐτόν τόν τρόπο ἔσωσε τόν Ἡρακλή καί τόν ὁδήγησε ἀπό τήν Κῷ στό Ἄργος, οἱ περιπέτειες τοῦ ὁποίου στό νησί περιγράφονται ποικιλοτρόπως¹⁰.

π. Μερικοί λένε ὅτι οἱ Κῶες πέρασαν τόν Ἡρακλή γιά

πειρατή καί προσπάθησαν νά τόν ἐμποδίσουν νά πλησιάσει τή στεριά ἐκσφενδονίζοντας πάνω στό πλοῖο του πέτρες. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἀποβιβάστηκε μέ τή βία, κατέλαβε μετά ἀπό νυχτερινή ἐφοδο τήν πόλη Ἀστυπάλαια καί σκότωσε τόν βασιλιά Εὐρύπυλο, τό γιό τοῦ Ποσειδῶνα καί τῆς Ἀστυπάλαιας. Ἐκεῖνος πάλι πληγώθηκε ἀπό τόν Χαλκῶδοντα καί ἦταν πιά στά τελευταῖα του ὅταν τόν ἔσωσε ὁ Ζεὺς²¹. Κατ' ἄλλους ἐπιτέθηκε στήν Κῷ ἐπειδὴ ἐρωτεύτηκε τήν κόρη τοῦ Εὐρύπυλου Χαλκιοῦ²².

ρ. Σύμφωνα πάλι μέ μιὰ διαφορετικὴ ἀφήγηση ἀπὸ τὰ ἔξι πλοῖα τοῦ Ἡρακλῆ τὰ πέντε βούλιαξαν στή θύελλα. Τό μοναδικό πλοῖο πού σώθηκε προσάραξε στό Λακέτα τῆς Κῷ καί οἱ ναυαγοὶ δέν ἔσωσαν παρά μόνο τὰ ὅπλα τους ἀπὸ τήν καταστροφή. Ἐνῶ ἔστυβαν ἀπὸ τὰ ροῦχα τους τὰ νερά τῆς θάλασσας, ἓνα κοπάδι ἀρνιά πέρασε ἀπὸ κεῖ καί ὁ Ἡρακλῆς ζήτησε τοῦ μέροπα βοσκοῦ, κάποιου Ἀνταγόρα νά τοῦ χαρίσει ἓνα κριάρι· τότε ὁ μυῶδης Ἀνταγόρας προκάλεσε τόν Ἡρακλή σέ ἀγώνα πάλης μέ βραβεῖο τό κριάρι. Ὁ Ἡρακλῆς δέχτηκε, ἀλλὰ μόλις οἱ δύο ἤρωες ἤρθαν στά χέρια, οἱ μέροπες φίλοι του ἔτρεξαν νά βοηθήσουν τόν Ἀνταγόρα, ὕστερα ἤρθαν οἱ Ἕλληνες στό πλευρό τοῦ Ἡρακλῆ καί σέ λίγο ἔπεσε γενικό ξύλο. Ἐπειδὴ ὁ Ἡρακλῆς εἶχε κουραστεῖ στή θύελλα καί ὁ ἐχθρὸς εἶχε ἀριθμητικὴ ὑπεροχή, παραιτήθηκε ἀπὸ τόν ἀγώνα καί κατέφυγε στό σπῆτι μιᾶς σωματώδους Θράσσης ντυμένος στά ροῦχα τῆς ὁποίας, κατάφερε τελικὰ νά διαφύγει.

σ. Τήν ἴδια ἐκείνη ἡμέρα ἀκόμα, ἀφοῦ ἀνέλαβε ὕστερα ἀπὸ τό φαγητό καί τόν ὕπνο ὁ Ἡρακλῆς πάλεψε πάλι μέ τούς Μέροπες καί τούς συνέτριψε. Ἀφοῦ ἐξαγνίστηκε ἀπὸ τό αἷμα τους — ντυμένος ἀκόμα γυναῖκα — παντρεύτηκε τήν Χαλκιοῦ καί ἔκανε μαζί της τόν Θεσσαλό²³. Μέχρι καί σήμερα κάθε χρόνο προσφέρουν θυσίες στόν Ἡρακλή στό λιβάδι, ὅπου ἔλαβε χώρα αὐτή ἡ μάχη· καί οἱ κῶες γαμπροὶ ντυμένοι γυναῖκες καλωσορίζουν τίς νύφες στό καινούριο σπιτικό τους. Ὁ ἱερέας τοῦ Ἡρακλῆ φοράει ἐπίσης γυναικεῖα στήν Ἀντιμάχεια προτοῦ προσφέρει θυσίες²⁴.

τ. Οἱ Ἀστυπάλαιατισσες ἦταν ἐξοργισμένες μέ τόν Ἡρακλή καί τόν ἔβριζαν, γι' αὐτό ἡ Ἥρα τίς φόρτωσε μέ ἀγελαδοκέρατα· μερικοὶ ὅμως ισχυρίζονται ὅτι ἡ Ἀφροδίτη

τίς τιμώρησε κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἐπειδή τόλμησαν νά διακηρύξουν ὅτι εἶναι ὁμορφότερες ἀπό τή θεά²⁵.

υ. Ἀφοῦ λεηλάτησε τήν Κῶ καί ἐξόντωσε σχεδόν ὅλους τούς Μέροπες, ὁ Ἡρακλῆς ὁδηγήθηκε ἀπό τήν Ἀθηνά στή Φλέγρα καί βοήθησε νά νικήσουν οἱ θεοί στή Γιγαντομαχία²⁶. Ὑστερα ἤρθε στή Βοιωτία καί ἐξάσκησε πίεση ὥστε νά ἐκλεγεί ὁ Σκάμανδρος βασιλιάς. Ὁ Σκάμανδρος μετονόμασε τόν ποταμό Ἰναχο δίνοντάς του τό δικό του ὄνομα, ἐνῶ ἕναν ἄλλο ἐκεῖ κοντά τόν ὀνόμασε ἀπό τή μητέρα του Γλαυκία. Μιά πηγὴ ἀποκάλεσε Ἀκίδουσα ἀπό τή γυναῖκα του μέ τήν ὁποία ἔκανε τρεῖς κόρες. Ἀκόμα ἀποδίδονται τιμές σέ αὐτές ὡς «Παρθένες»²⁷.

1. Ἀπολλόδωρος Β 4, 6.
2. Ἀπολλόδωρος Β 5, 9. Ὑγίνος *Μύθος* 89. Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 42. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 34.
3. Ἀπολλόδωρος δ.π. Ὑγίνος δ.π. Λουκιανός *Περὶ θυσιῶν* 4. Τζέτζης δ.π. Διόδωρος *Σικελιώτης* δ.π. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου III 3.
4. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου ν 30 καί I 554. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 472. Ὑγίνος *Μύθος* 89.
5. Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 42. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 34. Οὐαλέριος Φλάκκος II 487. Ὑγίνος δ.π. Ἀπολλόδωρος Β 5, 9. Ἑλλάνικος, παρατίθεται ἀπό τόν Σχολιαστὴ στήν *Ἰλιάδα* τοῦ Ὀμήρου γ 146.
6. Ὀμηρος *Ἰλιάς* γ 145-8. Τζέτζης δ.π. Ἑλλάνικος δ.π.
7. Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 42 καί 49. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου I 623.
8. Ἀπολλόδωρος Β 5, 9. Ἑλλάνικος δ.π. Πίνδαρος *Ἀποσπάσματα* 140/α ἐκδ. Schroeder καί *Ἰσθμονικά* ΣΤ 26 κέξ.
9. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 472 καί 953. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου I 554 καί ν 30 καί 73.
10. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 472, 953 καί 965. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου I 554, καί ν 30 καί 73.
11. Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 32. Ἀπολλόδωρος Α 6, 4. Ὀμηρος *Ἰλιάς* Ε 638 κέξ.
12. Σχολιαστὴς στοὺς *Νεμεονίκες* Γ 61 καί στοὺς *Ἰσθμονίκες* Α 21-23 τοῦ Πινδάρου. Ἀπολλόδωρος δ.π. καί Α 8, 2. Ὀμηρος *Ὀδύσεια* ο 243. Πλούταρχος *Αἴτια ἑλληνικά* 41.
13. Ἀπολλόδωρος Γ 12-7. Πίνδαρος *Ἰσθμονικά* ΣΤ 35 κέξ. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 455. Σχολιαστὴς στὸν *Αἴαντα* τοῦ Σοφοκλῆ 833. Σχολιαστὴς στήν *Ἰλιάδα* τοῦ Ὀμήρου γ 821.
14. Ἀπολλόδωρος Β 6, 4. Ἑλλάνικος, παρατίθεται σὲ *Εἰς τόν Λυκόφωνα* τοῦ Τζέτζη 469.
15. Διόδωρος *Σικελιώτης* Δ 32. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα* 337.

- Ἀπολλόδωρος δ.π. Ὑγίνος *Μύθος* 89. Ὀμηρος *Ἰλιάς* Ε 638 κέξ.
16. Ἀπολλόδωρος Γ 12, 7. Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου III 3. Ὀμηρος *Ἰλιάς* θ 283 κέξ. καί Σχολιαστὴς σὲ θ 284.
17. Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφωνα*. Ἀθηνῆαιος Β 43. Παρθένιος *Ἐρωτικά παθήματα* 26.
18. Ἀπολλόδωρος Γ 7, 5. Πausanias Η 36, 4.
19. Πλούταρχος *Αἴτια ἑλληνικά* 41.
20. Ὀμηρος *Ἰλιάς* ε 250 κέξ., ο 18 κέξ. Ἀπολλόδωρος Α 3, 5, Β 7, 1.
21. Ἀπολλόδωρος Β 7, 1.
22. Σχολιαστὴς στοὺς *Νεμεονίκες* τοῦ Πινδάρου Δ 40.
23. Ἀπολλόδωρος Β 7, 8. Ὀμηρος *Ἰλιάς* Β 678-9.
24. Πλούταρχος *Αἴτια ἑλληνικά* 58.
25. Ὁβίδιος *Μεταμορφώσεις* VII 363-4. Λακτάντιος *Ἱστορίαι ἀπὸ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ὁβιδίου*.
26. Ἀπολλόδωρος Β 7, 1. Πίνδαρος *Ἰσθμονικά* ΣΤ 31 κέξ.
27. Πλούταρχος *Αἴτια ἑλληνικά* 41.

1. Αὐτός ὁ θρύλος ἀναφέρεται στήν καταστροφὴ τῆς πέμπτης, προομηρικῆς Τροίας γιὰ τὴν ὁποία εὐθύνονται πιθανότατα οἱ ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν Λέλεγες Μινύες ἢ ἀλλιῶς ἑλληνες Λιολεῖς ὅταν ἕνας βολικός σεισμός γκρέμισε τὰ ὀγκώδη τεῖχη τῆς πόλης (βλ. 158. 8). Ἀπὸ τό μῦθο τοῦ Χρυσόμαλλου Δέρατος προκύπτει ὅτι ὁ Λαομέδων ἀντιτάχθηκε στίς ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου τόσο τῶν Μινύων ὅσο καί τῶν Λελέγων (βλ. 148. 10) καί ὁ μόνος τρόπος γιὰ νά τὸν φέρουν σέ λογαριασμό ἦταν νά καταστρέψουν τὴν πόλιν του, ἡ ὁποία ἔλεγε τὸν Ἑλλησποντο καί τὴν πεδιάδα τοῦ Σκάμανδρου, ὅπου διοργάνωναν τό ἐτήσιο παζάρι Ἀνατολῆς καί Δύσης. Ὁ Ἐνατος Ἀθλος ἀναφέρεται σέ παρόμοιες ἐπιχειρήσεις στή Μαύρη Θάλασσα (βλ. 131. 11). Τὸ ἔργο τοῦ Ἡρακλῆ διευκολύνθηκε ἀπὸ ἕνα σεισμό πού συνέβη περίπου τό 1260 Π.Χ.

2. Ἡ σωτηρία τῆς Ἡσιόνης ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς στή σωτηρία τῆς Ἀνδρομέδας ἀπὸ τὸν Περσεύα (βλ. 73. 7)· στηρίζεται προφανῶς σέ μιὰ πασίγνωστη στή Συρία καί στή Μικρά Ἀσία εἰκόνα: παρίστανε τὴ Νίκη τοῦ Μαρδοῦ καὶ τῆς Τιαμάτ, θαλάσσιου τέρατος, μιᾶς ἀπὸ τῆς μορφῆς τῆς Ἰστάρ, τὴν ἐξουσία τῆς ὁποίας ἐκμηδένισε ἀλυσσοδένοντάς την σέ κάποιο βράχο. Ἡ Τιαμάτ καταπίνει τὸν Ἡρακλῆ ὁ ὁποῖος ἐξαφανίζεται γιὰ τρεῖς μέρες ἐωσότου καταφέρει νά ἀνοίξει δρόμο γιὰ νά βγεῖ ἔξω. Σύμφωνα μέ ἕνα ἐβραϊκὸ διδακτικὸ μῦθο, ὁ ὁποῖος στηρίζεται πιθανότατα στήν ἴδια παράσταση, ὁ Ἰωνᾶς πέρασε ἐπίσης τρεῖς μέρες μέσα σὲ στομάχι τοῦ κήτους· ὁ βασιλιάς τῆς Βαβυλώνας καί

ἀντιπρόσωπος τοῦ Μαρδούκ στή γῇ ἐξαφανίζοταν ἐπίσης γιά κάποιον διάστημα κάθε χρόνο, ὅσο ὑποτίθεται πῶς πολεμοῦσε μέ τήν Τιαμάτ (βλ. 71. 1, 73. 7 καί 103. 1). Τό κατάλευκο ἡλιακό ἄλγοι τοῦ Μαρδούκ, ἐδῶ τοῦ Περσέα, ἀποτελεῖ τό βραβεῖο γιά τή σωτηρία τῆς 'Ησιόνης: "Ὅτι ὁ 'Ηρακλῆς χάνει ὅλα τά μαλλιά του τονίζει περισσότερο τόν ἡλιακό χαρακτήρα του: τό κόψιμο τῆς κόμης τοῦ ἱεροῦ βασιλιᾶ στό τέλος τοῦ ἔτους συμβόλιζε τήν ἐλάττωσι τῆς μαγικῆς δύναμης του, ὅπως καί στήν ἱστορία τοῦ Σαμψών (βλ. 91. 1). "Ὅταν ἐμφανίστηκε ξανά εἶχε ἐλάχιστα περισσότερα μαλλιά ἀπό ἓνα μωρό. "Ὅτι ἡ 'Ησιόνη ἐξαγοράζει τόν Ποδάρχη, συμβολίζει ἴσως τήν βασίλισσα μητέρα τῆς Σεχᾶ (Σκάμανδρος;) πού μεσολαβεῖ στόν χεττίτη βασιλιά Μουρσίλις γιά τόν ἀλλήτη γιό τῆς Μαναπαδάττας.

3. Οἱ τρεῖς κόρες τοῦ Φοινδοάμαντα συμβολίζουν τή σελήνη-θεά-τριάδα πού βασιλεύει στήν τριγωνική Σικελία: τῆς εἶχαν ἀφιερῶσει τό σκύλο, ὅπως καί στήν "Αρτεμη, στήν "Αφροδίτη καί στήν "Εκάτη. Οἱ ἐλληνόφωνοι Σικελοί ἐνθουσιάζονταν μέ τά ὁμηρικά ἔπη ὅσο καί οἱ Ρωμαῖοι καί τούς ἄρεσε νά καυχῶνται γιά τήν ἐλληνική καταγωγή τους ὅσο ἀβέβαια κι ἂν θεμελιωνόταν αὐτή. Οἱ τρεῖς κόρες τοῦ Σκάμανδρου ἀντιπροσώπευαν τήν ἴδια θεά στή Βοιωτία. Κατά τόν ψευδο-Αντισθένη (*Διάλογοι* 10, 3) οἱ τρεῖς μελλόνυμφες λούζονταν στό ποτάμι φωνάζοντας: « Πάρε τήν παρθενία μου, Σκάμανδρε! » — πράγμα πού δείχνει ὅτι στήν "Αρχαϊκή "Εποχή ἀκόμα πίστευαν ὅτι τό νερό τοῦ ποταμοῦ γονιμοποιεῖ τίς γυναῖκες (βλ. 68. 2).

4. Εἶναι ἀβέβαιο σέ ποιά ἀκριβῶς κατάληψη τῆς ἐλλαδικῆς Κῶ ἀπό τούς "Ελληνες ἀναφέρεται ἡ ἐπίσκεψις τοῦ "Ηρακλῆ· ὅτι ὅμως ὁ γαμπρός ὑποδέχεται τή νύφη ντυμένος γυναῖκα στό σπίτι τους, ἀποτελεῖ πιθανότατα παραχώρησι σέ παλιότερα, μητριαρχικά ἔθιμα, ὅταν ἀκόμα ἡ νύφη ὑποδεχόταν στό σπίτι τῆς τό γαμπρό καί ὄχι ἀνάποδα (βλ. 160. 3). Φαίνεται ὅτι στήν Κῶ ἐκτελοῦσαν ἓνα χορό τῆς δαμάλας ὅμοιο μέ ἐκεῖνο πού χόρευαν πρὸς τιμὴν τῆς σελήνη-θεᾶς "Ιοῦς στό "Αργος (βλ. 56. 1). Στήν "Αντιμάχεια ὁ ἱερός βασιλιάς εἶχε ἀκόμα τό πρωτόγονο ἀξίωμα τοῦ ἀναπληρωτῆ τῆς βασιλείας, γι' αὐτό τό λόγο ἔπρεπε νά φοράει γυναικεῖα ἐνδύματα (βλ. 18. 8 καί 136. 4.).

5. Οἱ φοράδες τοῦ Λαομέδοντα ἦσαν τοῦ ἴδιου εἶδους μέ ἐκεῖνες πού ἔσπειρε ὁ Βορέας στήν Τροία.

6. Ὁ "Ἰναχος ἦταν ἀργίτικος ποταμός· φαίνεται ὅτι ὁ Πλοῦταρχος εἶναι ἡ μοναδική ἀuthεντία πού ὑποστηρίζει ὅτι ὑπῆρχε καί στή Βοιωτία ἓνας "Ἰναχος, δηλαδή Σκάμανδρος.

ΔΕΝ πέρασε πολὺς καιρὸς ὕστερα ἀπὸ τήν ἐπιστροφή του καί ὁ "Ηρακλῆς συγκέντρωσε στρατό ἀπὸ Τυρύνθιους καί "Αρκάδες καί συνοδευόμενος ἀπὸ ἐθελοντές τῶν πιό ἐκλεκτῶν ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν κίνησε ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ τῆς "Ηλιδας Αὐγεία γιά τόν ὁποῖον ἔτρεφε μνησικαχία ἀπὸ τήν ἐποχὴ τοῦ Πέμπτου "Αθλου! Προβλέποντας ὅμως τήν ἐπίθεσιν ὁ Αὐγείας προετοιμάστηκε: διόρισε ὡς ἀρχηγούς τοῦ στρατεύματός του τόν Εὐρυτο καί τόν Κτέατο, τούς δύο γιούς τοῦ ἀδελφοῦ του "Ακτορα καί τῆς Μολιόνης ἢ Μολίνης, κόρης τοῦ Μόλου καί ἐμπιστεύτηκε τή διακυβέρνησιν μέρους τῆς "Ηλείας στόν γενναῖο "Αμαρυγκέα ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται συνήθως ὡς γιὸς τοῦ μετανάστη ἀπὸ τῆ Θεσσαλίας Πύττιου².

β. Οἱ γιοὶ τοῦ "Ακτορα συνήθως ἀπεκαλοῦντο ἀπὸ τῆ μητέρας τους Μολίονες ἢ Μολιονίδες γιά νά τούς ξεχωρίζουν ἀπὸ τούς γιούς τοῦ ἄλλου "Ακτορα πού παντρεύτηκε τήν Αἰγίνα. "Ἦταν δίδυμοι γεννημένοι ἀπὸ τό ἴδιο ἀσημένιο αὐγὸ καί ἦταν κραταιότεροι ἀπὸ ὅλους τούς συνομηλικούς τους: διέφεραν ὅμως ἀπὸ τούς Διόσκουρους στό ὅτι ἦταν ἐνωμένοι στή μέση³. Οἱ Μολίονες παντρεύτηκαν τίς ἐπίσης δίδυμες κόρες τοῦ Κένταυρου Δεξαμενοῦ καί ὕστερα ἀπὸ τήν πάροδο μιᾶς γενιᾶς οἱ γιοὶ τους βασιλεύσαν στήν "Ηλιδα μαζί μέ τόν ἐγγονό τοῦ Αὐγεία καί τό γιό τοῦ "Αμαρυγκέα. Ὁ καθένας ἀπὸ τούς τέσσερις διευθύνευσ ἀπὸ δέκα πλοῖα στήν ἐκστρατεία γιά τήν Τροία. "Ἦδη τότε ὁ "Ακτωρ κυριαρχοῦσε στό ἓνα μέρος τῆς χῶρας ὡς γιὸς τῆς "Υρμίνης, κόρης τοῦ Νηλέα, ἡ ὁποία ἔδωσε τό ὄνομά της στή σήμερα πιά ἐξαφανισμένη πόλιν "Υρμίνη⁴.

γ. Ὁ "Ηρακλῆς δέν δοξάστηκε στόν πόλεμον κατὰ τῆς "Ηλιδας. Ἀρρώστησε καί ὅταν οἱ Μολίονες κατανίκησαν τό στρατό του πού εἶχε κατασκηνώσει στήν καρδιά τῆς "Ηλιδας, οἱ Κορίνθιοι ἐπενέβησαν ἀνακηρύσσοντας τήν "Ἰσθμιακή "Εκχειρία. Ἀνάμεσα σέ αὐτούς πού εἶχαν τραυματιστεῖ ἀπὸ τούς Μολίονες ἦταν καί ὁ "Ἰφικλῆς· τόν μετέφεραν ἀνάισθητο οἱ φίλοι του στόν ἀρκαδικό Φενεό ὅπου τελικά καί πέθανε γινόμενος ἥρωας. Στό πλευρό τοῦ "Ηρακλῆ ἔπεσαν

στή μάχη ἀκόμα τριακόσιοι ἐξήντα γενναῖοι Κλεωνεῖς· ὁ Ἡρακλῆς τοὺς παραχώρησε τίς τιμές πού τοῦ εἶχαν ἀπονεῖμει οἱ κάτοικοι τῆς Νεμέας ὅταν σκότωσε τὸ λιοντάρι⁵. Ὁ ἴδιος ἀποσύρθηκε στήν Ὠλενο, στό σπίτι τοῦ φίλου Δεξαμενοῦ, πεθεροῦ τῶν Μολιόνων, τῇ μικρότερη κόρη τοῦ ὁποῖου Δηιάνειρα ξεπαρθένεψε τάζοντάς της προηγουμένης νά τήν παντρευτεῖ. Φεύγοντας ὁ Ἡρακλῆς ὁ Κένταυρος Εὐρυτίων τῇ ζήτησε σέ γάμο καί ὁ Δεξαμενός δέν τόλμησε νά τόν ἀποπέμψει· ξαφνικά ὅμως καί χωρίς νά τόν ἀναμένουν τήν ἡμέρα τοῦ γάμου ἐμφανίστηκε ὁ Ἡρακλῆς, κατατοξοβόλησε τόν Εὐρυτίωνα καί τοὺς ἀδελφούς του καί πῆρε μαζί του τῇ Δηιάνειρα. Μερικοὶ ὅμως λένε ὅτι ἡ νύφη τοῦ Ἡρακλῆ λεγόταν Μνησιμάχη ἢ Ἱπολύτη, ἐπεὶδὴ ἡ Δηιάνειρα συνήθως θεωρεῖται κόρη τοῦ Οἰνέα. Ὁ Δεξαμενός γεννήθηκε στήν πόλη Βούρα ἡ ὁποία ἦταν ὀνομαστή γιὰ τὸ ἀφιερωμένο στόν Ἡρακλῆ μαντεῖο τῶν Ἀστραγάλων⁶.

δ. Ἐπιστρέφοντας στήν Τίρυνθα ὁ Ἡρακλῆς κατηγορήθηκε ἀπὸ τόν Εὐρυσθέα ὅτι διατηροῦσε βλάβεις στό ἄξιωμα τῆς ὑπατης βασιλείας ἡ ὁποία εἶχε ἐπικυρωθεῖ σέ ἐκεῖνον ἀπὸ τόν Δία καί τόν ἐξόρισε ἀπὸ τήν Ἀργολίδα. Τότε ὁ Ἡρακλῆς συνοδευόμενος ἀπὸ τῇ μητέρα του Ἀλκμήνη καί τόν ἀνιψιό του Ἰόλαο πῆγε στό Φενεό καί συνάντησε τόν Ἱφικλῆ παίρνοντας συγχρόνως τῇ Λαονόμη, κόρη τοῦ Γουένα γιὰ ἐρωμένη του. Στό μέσο τοῦ Πεδίου τοῦ Φενεοῦ ὁ Ἡρακλῆς ἄνοιξε νέα κοίτη γιὰ τόν Ἀροάνιο ποταμό μήκους σχεδόν πενήντα σταδίων καί βάθους τριάντα ποδῶν· ὁ ποταμός ὅμως σύντομα ἐγκατέλειψε τὸ ὄρυγμα τὸ ὁποῖο σέ πολλά σημεῖα κατέρρευσε καί γύρισε στήν παλιά του κοίτη. Ἐσκαψε ἐπίσης βαθιές καταβόθρες στή ριζὰ τοῦ ὄρους Φενεοῦ γιὰ νά ἀποστραγγίσει τὰ πλημμυρισμένα νερά· τὰ βάραθρα αὐτά ἐκπλήρωσαν θαυμάσια τὸ σκοπὸ τους ἐκτός ἀπὸ μία περίπτωση ὅταν ὁ Ἀροάνιος ξεχείλισε ὕστερα ἀπὸ μιά μεγάλη πλῆρα καί κατέκλυσε τήν ἀρχαία πόλη Φενεό. Στὶς βουνοπλαγιές σώζονται ἀκόμα τὰ σημάδια ὅπου ὑψώθηκε αὐτὴ ἡ πλημμύρα⁷.

ε. Ὅταν ἀργότερα ὁ Ἡρακλῆς πληροφορήθηκε ὅτι οἱ Ἡλεῖοι θά πῆγαιναν ἐν πομπῇ στὰ τρίτα κατὰ σειράν Ἰσθμια πού διοργανώνονταν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνα καί ὅτι οἱ Μολιόνες θά παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες καί θά

λάβαναν μέρος στὶς θυσίες, ἔστησε καρτέρι σέ κάτι θάμνους δίπλα στό δρόμο κοντὰ στὶς Κλεωνές καί σκότωσε μέ τὰ βέλη του καί τοὺς δύο. Σκότωσε ἐπίσης καί τὸ θεῖο τους τὸν ἄλλο Εὐρυτο, γιὸ τοῦ βασιλιά Αὐγεία⁸.

ζ. Ἡ Μολιόνη ἔμαθε γρήγορα ποιὸς σκότωσε τοὺς γιούς της καί κατὰφερε τοὺς Ἡλείους νά ζητήσουν ἀποζημίωση ἀπὸ τόν Εὐρυσθέα στηριζόμενοι στήν τιρυνθία καταγωγή τοῦ Ἡρακλῆ. Ὅταν ὁ Εὐρυσθέας ἀπέκρουσε κάθε εὐθύνη γιὰ ὁποιοδήποτε κακούργημα τοῦ Ἡρακλῆ, ὁ ὁποῖος ἐπιπροσθέτως ἦταν καί ἐξόριστος, ἡ Μολιόνη ζήτησε ἀπὸ τοὺς Κορίνθιους νά ἀποκλειστοῦν ὅλοι οἱ Ἀργεῖοι ἀπὸ τὰ Ἰσθμια ἐωσότου δοθεῖ ἱκανοποίηση γιὰ τὸ ἐγκλημα. Ἐπεὶδὴ οἱ Κορίνθιοι ἀρνήθηκαν νά τὸ κάνουν, ἡ Μολιόνη καταράστηκε ὅσους Ἡλείους πάρουν μέρος στὶς γιορτές. Ἀκόμα καί σήμερα εἶναι σεβαστὴ ἡ κατάρα, ποτέ ἡλεῖος ἀθλητῆς δὲ παίρνει μέρος στὰ Ἰσθμια⁹.

η. Ἐπειτα ὁ Ἡρακλῆς δανείστηκε ἀπὸ τόν Ὀγκο τὸν μελανοχαίτικο ἵππο Ἀρείονα, τὸν δάμασε, μάζεψε νέο στρατὸ ἀπὸ τὸ Ἄργος, τῇ Θήβα καί τήν Ἀρκαδία καί κατέστρεψε τήν Ἡλιδά. Κατὰ μερικοὺς σκότωσε τόν Αὐγεία καί τοὺς γιούς του καί ἐπανεφέρει στό θρόνο τὸ νόμιμο βασιλιά Φυλέα· κατ' ἄλλους πάλι φεῖσθηκε τουλάχιστον τῆς ζωῆς τοῦ Αὐγεία. Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἀποφάσισε νά ἐποικίσει πάλι τήν Ἡλιδά προστάζοντας τίς χῆρες τῶν Ἡλείων νά πλαγιάσουν μέ τοὺς στρατιῶτες του, οἱ γυναῖκες ἀπευθύνθηκαν μέ κοινὴ προσευχὴ στήν Ἀθηνά γιὰ νά μείνουν ἐγκυες, ἀν γινόνταν, ἥδη μέ τὸν πρῶτο ἐναγκαλισμό. Ἡ προσευχὴ εἰσακούστηκε καί ἐκεῖνες ἱδρυσαν ὅλο εὐγνωμοσύνη ἱερὸ στήν Ἀθηνά ὡς Μητέρα. Τόσο ὑπέρμετρη χαρὰ τίς κατέλαβε μέ τὸ ἐπιτυχές γεγονὸς ὥστε ἀποκάλεσαν Βαδύ τὸ μέρος ὅπου συνάντησαν τοὺς νέους ἄντρες τους καί τόν ποταμὸ πού ρεεῖ ἐκεῖ κοντά, τὸ ὁποῖο σημαίνει στὴ διάλεκτο τῶν Ἡλείων «γλυκὸ». Ἀργότερα ὁ Ἡρακλῆς χάρισε τόν ἵππο Ἀρείονα στόν Ἀδραστο λέγοντας ὅτι πολεμάει — παρ' ὅλα αὐτά — καλύτερα πεζός¹⁰.

θ. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀπέκτησε ὁ Ἡρακλῆς τῇ προσωνομία «Βουφάγος». Συνέβη ὡς ἐξῆς: Ὁ Λεπρέος, ὁ γιὸς τοῦ Καύκωνα καί τῆς Ἀστυδάμειας, ὁ ὁποῖος ἱδρυσεν τὴν ἀρκαδικὴ πόλη Λέπρεο (ἡ περιοχὴ ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν λέπρα

πού κατέβαλε τούς πρώτους έποικιστές), κάποτε είχε άπερίσκεπτα συμβουλέψει τόν Αύγεία νά βάλει νά δέσουν τόν 'Ηρακλή έφόσον ζητούσε άμοιβή γιά τό καθάρισμα τών σταύλων. Μόλις άκουσε ή 'Αστυδάμεια ότι ό 'Ηρακλής πλησίαζε στήν πόλη έπεισε τόν Λεπρέο νά τόν ύποδεχθεϊ εύγενικά και νά του ζητήσει συγγνώμη. 'Ο 'Ηρακλής συγχώρεσε τόν Λεπρέο, τόν προκάλεσε όμως σέ τριπλό άγώνα: νά ρίξουν δίσκο, νά κατεβάσουν νερό μέ τούς κάδους και νά φάνε ταχύτατα ένα μοσχάρι. 'Ο 'Ηρακλής νίκησε στή δισκοβολία και στή νεροποσία, ό Λεπρέος όμως έφαγε τό μοσχάρι γρηγορότερα. Μεθυσμένος από τή νίκη του, προκάλεσε τόν 'Ηρακλή σέ μονομαχία ό όποιος τόν εξόντωσε μέ μία ροπαλιά μόνο: ό τάφος του βρίσκεται στή Φιγάλεια. Οι Λεπράτες πού λατρεύουν τή Δήμητρα και τόν Δία Λευταΐο ύπήρξαν πάντοτε ύπήκοοι τών 'Ηλείων: όσοι από τούς Λεπρεάτες νικούν στήν 'Ολυμπία, οι κήρυκες τούς αναφέρουν ως 'Ηλείους από τή Λέπρεο. 'Ο βασιλιάς Αύγείας τιμᾶται μέχρι και σήμερα ως ήρωας από τούς 'Ηλείους και μόνο επί βασιλείας του σπαρτιάτη Λυκούργου τούς κατάφεραν νά ξεχάσουν τά έχθρικά συναισθήματα πού έτρεφαν γιά τόν 'Ηρακλή και νά θυσιάσουν πρὸς τιμήν του: μέ τή θυσία αὐτή απέτρεψαν και τό λοιμό τῆς πανούκλας¹¹.

ι. Μετά από τήν κατάληψη τῆς 'Ηλιδας ό 'Ηρακλής συγκέντρωσε τό στρατό του στή Πίσσα και από τά λάφυρα 'ίδρυσε πρὸς τιμήν του πατέρα του τίς περίφημες πεντετηρικές 'Ολυμπιακές 'Εορτές και 'Αγῶνες: λέγεται ότι άποτελοῦσαν τούς δγδοους στή σειρά άθλητικούς αγῶνες σέ όλόκληρο τόν κόσμο¹². 'Αφού μέτρησε τό τέμενος του Δία και περιέφραξε τήν 'Αλτη, σημάδεψε μέ βήματα τό Στάδιο, όνόμασε ένα κοντινό λόφο « Κρόνιον » και ὕψωσε ἔξι βωμούς στούς 'Ολύμπους: ανά δύο έναν. Προφέροντας θυσία στον Δία ἔκαψε τά μπουτία τών θυμάτων σέ πυρά από λευκή λεύκα πού είχε κόψει στίς ὄχθες του 'Αχέρωνα τῆς Θεσπρωτίας: ἔστησε επίσης ἔσχαρά πρὸς τιμήν του προγόνου του Πέλοπα, του όποιου αφιέρωσε επίσης ένα τέμενος. 'Επειδή ἐν τῷ μεταξύ ὑπέφερε πολύ από τίς μύγες, προσέφερε ἄλλη μία θυσία στον Δία 'Απόμνιο, ό όποιος ἔπειτα τίς ἔδιωξε στήν πέρα ὄχθη του 'Αλφειοῦ. Οι 'Ηλείοι μέχρι και σήμερα

θυσιάζουν σέ αὐτόν τόν Δία όταν διώχνουν τίς μύγες από τήν 'Ολυμπία¹³.

κ. 'Ολα λοιπόν ήταν έτοιμα γιά τίς 'Εορτές πού θά γίνονταν στήν πρώτη πανσέληνο ὕστερα από τό θερινό ἡλιοστάσιο, μόνο δέντρα δέν ὑπήρχαν στήν κοιλάδα γιά νά προφυλάσσουν μέ τή σκιά τους από τό ἥλιο. Γι' αὐτό ό 'Ηρακλής ἐπέστρεψε στή χώρα τών 'Υπερβορείων, όπου κάποτε είχε θαυμάσει τίς άγριελιές στίς πηγές του Δανούβιου, και ἔπεισε τούς ιερεῖς του 'Απόλλωνα νά του δώσουν μία γιά νά τή φυτέψει στό τέμενος του Διός. 'Επιστρέφοντας στήν 'Ολυμπία ὄρισε νά στεφανώνονται οι νικητές μέ τά κλαδιά της από τόν αἰτωλό κριτή ως μοναδικό ἔπαθλο, αφού και ό 'ιδιος δέν ἀμείφθηκε γιά τούς 'Αθλους από τόν Εὐρυσθέα. Τό δέντρο αὐτό πού λέγεται « 'Η 'Ελιά του Λευκοῦ Στεφανιοῦ » βρίσκεται ἀκόμα ἐκεῖ πίσω από τό ναό του Διός στήν 'Αλτη. Τά κλωνάρια πού προορίζονται γιά στεφάνια κόβονταν μέ χρυσό δρεπάνι από άγόρια εύγενικῆς καταγωγῆς τών όποιων ζούσαν ἀμφοτέροι οι γονεῖς¹⁴.

λ. Λέγεται ότι ό 'Ηρακλής νίκησε σέ ὅλους τούς αγῶνες « άκονιστί »*, ἐπειδή κανείς δέν τολμοῦσε νά τόν ἀνταγωνισθεῖ, στήν πραγματικότητα όμως κάθε ένα αγώνισμα ἐξελίχθηκε σέ πραγματική μάχη. Στήν πάλη ὄντως δέν βρέθηκε ἀντίπαλός του ἑωσότου ό Ζεύς — μεταμφιεσμένος βέβαια — καταδέχτηκε νά κατέλθει στον αγώνα, ό όποιος τελείωσε μέ ἰσοπαλία. 'Ο Ζεύς ἀποκαλύφθηκε μπροστά στό γιό του, οι θεατές ζητωκραύγαζαν και ή πανσέληνος ἔλαμπε τόσο δυνατή σάν νά ήταν ἡμέρα¹⁵.

μ. Κατά τούς αρχαιότερους θρύλους όμως οι 'Ολυμπιακοί 'Αγῶνες ἱδρύθηκαν από τόν Δάκτυλο 'Ηρακλή ό όποιος και ἔφερε τήν άγριελιά από τή χώρα τών 'Υπερβορείων. Πρὸς τιμήν του Δάκτυλου 'Ηρακλή χρησιμοποιοῦνται διάφορα μαγικά και φυλαχτά από τίς μάγισσες οι όποιες πολύ λίγο ἐνδιαφέρονται γιά τόν 'Ηρακλή πού ήταν γιός τῆς 'Αλκμήνης. 'Ο βωμός του Διός πού βρίσκεται σέ ἴση ἀπόσταση από τό Πελόπειο και τό 'Ηραῖο, μπροστά όμως και από τά δύο, λέγεται ότι χτίστηκε από αὐτόν τόν παλιότερο 'Ηρακλή μέ ὕλικό τήν τέφρα τών μνηρῶν τών

* χωρίς ἀντίπαλο Σ.τ.μ.

ιερείων πού θυσίασε προς τιμήν τοῦ Δία, ὅπως καί ὁ βωμός τῆς Περγάμου. Κάθε χρόνο μιά φορά, τῇ δέκατῃ ἑνῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἡλειακοῦ μήνα Ἑλαφιβολιώνᾳ οἱ μάντιες μεταφέρουν τέφρα ἀπό τό Πρυτανεῖο, τῇ ζυμώνουν μέ νερό τοῦ Ἀλφειοῦ — ἄλλο νερό δέν εἶναι κατάλληλο — καί ἐπιχρῶν μέ αὐτὴ τό βωμό¹⁶.

ν. Παρ' ὅλα αὐτά δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ ὅτι οἱ Ἀγῶνες ἐπανιδρύθηκαν ἀπό τόν Ἡρακλῆ, τόν γιό τῆς Ἀλκμήνης: στήν Ἡλίδᾳ ὑπάρχει ἓνα παλιό γυμνάσιο περιφραγμένο μέ πέτρινο τοῖχο ὅπου προγυμνάζονται οἱ ἀθλητές. Ἀνάμεσα στούς δρόμους φυτρώνουν ψηλά πλατάνια καί ὀλόκληρος ὁ περιφραγμένος χώρος ὀνομάζεται Ξυστός, ἐπειδὴ ὁ Ἡρακλῆς τόν διαπερνοῦσε σερόνόμενος πάνω σέ ἀγκάθια σάν ἐξάσκησι. Ὁ κρητικὸς Κλύμενος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἦταν γιός τοῦ Κάρδου καί ἀπόγονος τοῦ Δάκτυλου εἶχε διοργανώσει τοὺς Ἀγῶνες ἤδη πενήντα χρόνια ὕστερα ἀπό τόν Κατακλυσμό τοῦ Δευκαλίωνα. Τό ἴδιο ἐπραξάν ἀργότερα ὁ Ἐνδυμίων, ὁ Πέλοψ, ὁ Ἀμυθάων, ὁ γιός τοῦ Κρηθέα, ὁ Πελίας μέ τόν Νηλέα, καθὼς καί κατὰ μερικοὺς ὁ Αὐγεΐας¹⁷.

ξ. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες διοργανώνονταν κάθε σαραντα ἑννέα ἢ πενήντα μῆνες ἀνάλογα μέ τό ἡμερολόγιο καί κρατοῦσαν πέντε μέρες: ἀπό τὴν ἑνδέκατῃ μέρᾳ ὡς τῇ δέκατῃ πέμπτῃ τοῦ μήνα, ὅπου πέσουν. Ὁ Ἡρακλῆς προκήρυξε ἀπόλυτη ἐκχειρία γι' αὐτό τό μήνα σέ ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα: ἀπαγορεύεται νά πάρει μέρος στοὺς ἀγῶνες ἀθλητὴς πού διέπραξε κακούργημα ἢ προσβολή κατὰ τῶν θεῶν. Ἀρχικὰ οἱ γιορτές διοργανώνονταν ἀπὸ τοὺς Πισάτες: ὕστερα ὅμως ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ἐπιστροφή τῶν Ἡρακλειδῶν οἱ αἰτωλοὶ σύμμαχοί τους ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἡλείᾳ καί τοὺς ἐπιφόρτισαν μέ αὐτό τό καθήκον¹⁸.

ο. Στὴ βόρεια πλαγιά τοῦ Κρόνιου στό ἱερό τῆς Εἰλείθυιας κατοικεῖ τό φίδι ὀνόματι Σωσίπολις πού τὸν τρέφει μέ μελόπιτα καί νερό μιά παρθένα ἱέρεια ντυμένη μέ λευκό πέπλο. Ἡ συνήθεια αὐτὴ διατηρεῖ τὴν ἀνάμνηση τοῦ θαύματος πού ἔτρεψε σέ φυγὴ τοὺς Ἀρκάδες ὅταν ἐπετέθηκαν στήν ἱερὴ χώρα τῆς Ἡλείας: μιά ἀγνωστὴ γυναίκα ἐμφανίστηκε μπροστά στοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ τῶν Ἡλείων καί τοὺς παρέδωσε ἓνα νήπιο λέγοντας ὅτι αὐτό θά τοὺς χαρίσει τὴ νίκη. Τὴν πίστεψαν, καί ὅταν ἡ γυναίκα ἐβαλε τό

παιδί ἀνάμεσα στὰ δύο στρατεύματα, ἐκεῖνο μεταμορφώθηκε σέ φίδι. Οἱ Ἀρκάδες τὰ ἐβαλαν στὰ πόδια καί μέ τοὺς Ἡλείους νά τοὺς ἀκολουθοῦν ὑπέστησαν σοβαρές ἀπώλειες. Τό ἱερό τῆς Εἰλείθυιας βρίσκεται ἀκριβῶς στό μέρος ὅπου τό φίδι ἐξαφανίστηκε μέσα στό Κρόνιο. Κατὰ τὴν ἑαρινὴ Ἰσημερία, τό μήνα Ἑλάφιο, στήν κορυφὴ τοῦ Κρόνιου ἱέρειες, οἱ λεγόμενες « βασιλῆαι », θυσιάζουν στὸν Κρόνο¹⁹.

1. Ἀπολλόδωρος Β 7, 2· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* I 31-33.
2. Πausanias Ε 1, 8 καί 2, 2· Εὐστάθιος στήν *Ἰλιάδα* τοῦ Ὁμήρου θ 834 καί ψ 1442.
3. Ὁμηρος *Ἰλιάς* Λ 709· Ἀπολλόδωρος δ.π.: Ἴβυκος, παρατίθεται στὸν Ἀθηναῖο Β 50· Πορφύριος *Ὀμηρικὰ ζητήματα* 265· Πλούταρχος *Περὶ φιλαδελφίας* 1.
4. Πausanias Ε 1, 8 καί 3, 4· Ὁμηρος *Ἰλιάς* Β 615-24· Σχολιαστὴς στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Α 172.
5. Ἀπολλόδωρος δ.π.: Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* I 31-33· Πausanias Ε 2, 1 καί Η 14, 6· Αἰλιανὸς *Ποικίλη Ἱστορία* IV 3.
6. Ὑγίνος *Μύθος* 33· Ἀπολλόδωρος Β 5, 5 καί 7, 5· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 33· Πausanias Ζ 25, 5-6.
7. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.: Πausanias Η 14, 1-3.
8. Ἀπολλόδωρος Β 7, 2· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.: Πausanias Β 15, 1· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* I 26 κέξ.
9. Πausanias Ε 2, 2-3.
10. Πausanias Η 25, 5 καί Ε 3, 1· Ἀπολλόδωρος Β 2, 2· Σχολιαστὴς στὸν Ὁμηρο, παρατίθεται ἀπὸ τό *Μεούρσιο* στὸν *Λυκόφωνα* 40· Σέρβιος στήν *Αἰνείαδα* τοῦ Βιργιλίου VII 666.
11. Ἀθηναῖος I 412· Πausanias Ε 4, 1, 4, 4 καί 5, 3-4.
12. Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* I 43 κέξ· Τζέτζης *Εἰς τό Λυκόφωνα* 41.
13. Πίνδαρος δ.π.: Ἀπολλόδωρος δ.π.: Πausanias Ε 13, 1 καί 14, 2-3.
14. Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* Γ 11 κέξ· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 14· Πausanias Ε 15, 3.
15. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.: Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* I 60 κέξ· Πausanias Ε 8, 1· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφωνα* 41.
16. Πausanias Ε 7, 4 καί 13, 5· Διόδωρος Σικελιώτης Ε 64.
17. Πausanias ΣΤ 23, 1 καί Ε 8, 1.
18. Σχολιαστὴς στοὺς *Ὀλυμπιονίκαις* τοῦ Πινδάρου Γ 35 καί Ε 6· Δημοσθένης *Κατ' Ἀριστοκράτους* σσ. 631-32· Στράβων Η 3, 33.
19. Πausanias ΣΤ 20, 1-3.

★

1. Αὐτός ὁ μῦθος διαφύλαξε προφανῶς τὴν ἀνάμνηση μιᾶς ἀνεπιτυχούς ἐπίθεσης τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου τὴν ὁποία ἀκολούθησε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνα Π.Χ. μιὰ

δεύτερη ἐπιτυχὴς ἐπίθεση· ὑπάρχει ὁμως σύγχυση μεταξύ αὐτῆς καὶ τῆς δωρικῆς ἐπίθεσης τοῦ ΙΑ' αἰώνα, ἐπεὶδὴ ὁ Ἡρακλῆς ὑπῆρξε ἐπίσης δωριεὺς ἥρας. Ὁ φόνος τοῦ Εὐρυτίωνα βασιζέται πιθανότατα στὴν ἴδια παράσταση γάμου, ὅπου εἰκονίζονταν καὶ ὁ φόνος τοῦ Φόλου. Ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἔσκαψε νέα κοίτη μόνο γιὰ τὸν Ἀροάνιο ποταμό· παρόμοια ἔργα ἐπετέλεσε στὴν Ἡλεία (βλ. 121. δ), στὴ Βοιωτία (βλ. 142. 3) καὶ στὴ Θράκη (βλ. 130. β)· οἱ τιμές πρὸς τοὺς τριακόσιους ἐξήντα Κλεωνεῖς ἀναφέρεται προφανῶς σὲ κάποιον ἡμερολογιακὸ μυστήριο ἐπεὶδὴ τριακόσιες ἐξήντα ἦταν καὶ οἱ ἡμέρες τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἔτους ἂν ἐξαίρεθοῦν οἱ πέντε μέρες οἱ ἀφιερωμένες στὸν Ὅσιρη, στὸν Ὠρο, στὸν Σέθ, στὴν Ἰσιδα καὶ στὴ Νέφθη.

2. Ἡ συσχετισμένη μέ τῇ λέπρεο «λέπρα» ἦταν ἡ vitiligo, μιά δερματολογικὴ ἀσθένεια προκαλούμενη ἀπὸ τὴν ἀνεπαρκῆ διατροφή, τὴν ὁποία ἡ σελήνη-θεὰ τῆς λευκῆς λεύκας μπορούσε νὰ θεραπεύσει (Ἡ Λευκὴ Θεὰ σ. 432). Ἡ πραγματικὴ λέπρα δὲν ἐμφανίστηκε παρά τὸν πρῶτο Π.Χ αἰώνα στὴν Εὐρώπη.

3. Ἡ ἐπωνυμία «Βουφάγος» ἀρχικὰ ὑποδήλωνε ὅτι οἱ λάτρεις τοῦ Ἡρακλῆ ἔτρωγαν ἕνα μοσχάρι πρὸς τιμὴν τοῦ.

4. Ὁ Σωσίπολις ἦταν προφανῶς τὸ πνεῦμα τοῦ Κρόνου ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὀνομάστηκε ὁ λόφος καὶ τὸ κεφάλι τοῦ ὁποίου ἦταν θαμμένο στὴ βόρεια πλαγιά του ὥστε νὰ προστατεύει τὸ Στάδιο πού βρισκόταν πίσω του — κοντὰ στὴν ἐνώση τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Κλάδου. Ὁ βρετανὸς ἀντίστοιχος του Μπράν προστάτευε μέ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ Τάουερ Χιλ κοντὰ στοῦ Λονδίνου (βλ. 146. 2): Ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία, ὅταν γεννοῦν οἱ ἐλαφίνες, ἐπεφτε στοῦ μήνα σκλήθρα τοῦ δέντρο-ἡμερολόγιου, πού ὀνομαζόταν καὶ Ἐλάφιος καὶ ὑπῆρξε ὁ ἱερός μήνας τοῦ Κρόνου-Μπράν (Ἡ Λευκὴ Θεὰ σσ. 168 - 172 καὶ 206-207). Αὐτὸ ὑποδηλώνει ὅτι τὸ ἡλιακὸ Νέο Ἔτος — ὅπως καὶ σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἰταλίας — ἀρχίζει κατὰ τὴν ἐαρινὴ ἰσημερία ὅταν ὁ βασιλιάς τοῦ παλίου χρόνου, ὁ ὁποῖος εἶχε κέρατα ὅμοια μέ τοῦ Ἀκταίωνα (βλ. 22. 1), φονευόταν ἀπὸ τίς ὀργισμένες γυναῖκες, τίς «Βασίλισσες»· ὁ Δάκτυλος Ἡρακλῆς ἀνήκει σὲ αὐτὴ τὴ λατρεία (βλ. 53. β). Φτάνοντας μέ τὸ ἡλιακὸ ἄρμα καὶ τὸ δελφίνι τοὺς οἱ Πελοπίδες φαίνεται ὅτι μετέβαλαν τὸ ἡμερολόγιο καὶ διοργάνωσαν τοὺς ταφικούς ἀγῶνες κατὰ τὸ θερινὸ ἡλιοστάσιο ὅταν ὁ τάνιστ του σκότωνε καὶ ἀντικαθιστοῦσε τὸν Δία, τὸν ἱερό βασιλιά δηλαδὴ — καὶ ὁ βασιλιάς ἐκδικόταν κατὰ τὸ χειμερινὸ ἡλιοστάσιο. Ἐπὶ στὴν Κλασικὴ Ἐποχὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἡλιακοῦ Νέου Ἔτους γιορταζόταν τὸ καλοκαίρι. Ἡ ἀναφορὰ στὸν Πέλοπα ὑποδηλώνει ὅτι ἔτρωγαν τελετουργικά τὸν ἱερό βασιλιά, καὶ ἐπέχριαν τὸ βωμὸ τῆς θεᾶς μέ τὴν τέφρα τῶν ὁσῶν

ὁ Τηλεφῶς καὶ τὸ νήπιο
Ὁρέστης στοῦ βωμοῦ.

Δεξιά:

Ἀγγειογραφία τοῦ 330-320 π.Χ.

(Ἑθνικὸ Μουσεῖο, Νεάπολη).

Κάτω:

Ἀγγειογραφία τοῦ 400-375 π.Χ.

(Κρατικὸ Μουσεῖο, Βερολίνο).

Πίσω σελίδα:

ὁ Ἡρακλῆς φονεῖ τὸν
κένταυρο Νέσσο.

Ἀγγειογραφία τοῦ 600 π.Χ.

(Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα).

του ζυμωμένη με νερό. Τόν ἔλεγαν Πράσινο Δία, Ἀχιλλέα (βλ. 164. 5), καθώς και Ἡρακλή.

5. Ἡ ἀγριελιά, με τήν ὁποία ἐδιωχναν τούς μυγόμορφους δαίμονες καί τά κακά πνεύματα τοῦ παλίου χρόνου, βρέθηκε στήν Ἑλλάδα ἀπό τή Λιβύη, ἀπό ὅπου μάλλον προέρχεται καί ἡ λατρεία τοῦ Βόρειου Ἀνεμου (βλ. 48. 1 καί 133. 5) παρά ἀπό τόν Βορρά. Στήν Ὀλυμπία μάλλον ἰξό (ἡ λώρανθο) ἔκοβε ὁ νέος μέ τό χρυσό δρεπάνι καί ὄχι ἀγριελιά (βλ. 7. 1 καί 50. 2)· ἡ ἀγριελιά ὑπῆρχε στό δέντρο-ἡμερολόγιο τῶν Ὑπερβορείων (βλ. 119. 3). Ὁ ἀγώνας δρόμου γιά τό ἀξίωμα τῆς ἱερείας τῆς Ἡρας ἦταν τό ἀρχαιότερο γεγονός· ὅταν ἐπέκτειναν τή διάρκεια τῆς βασιλείας ἀπό ἓνα μόνον ἔτος σέ ἓνα Μέγα Ἔτος τῶν ἑκατό ὀνομαστικῶν μηνῶν — ὥστε νά συμπίπτουν ἀκριβέστερα ὁ ἡλιακός καί ὁ σεληνιακός χρόνος — στό πρῶτο μισό τοῦ Μεγάλου Ἑτους βασιλεῦε ὁ ἱερός βασιλιάς, στό δεύτερο ὁ τάνιστ του. Ἀργότερα βασιλεύαν συγχρόνως μέ τήν ἐπωνυμία «Μολιόνες» καί ἦσαν τό ἴδιο στενά συνδεμένοι ὅπως οἱ βασιλιάδες τῆς Σπάρτης (βλ. 74. 1). Πιθανότατα ὑπῆρξε καί στήν Ἑλλάδα μιά περίπτωση σιαμαίων διδύμων, πράγμα ποῦ θά ἐνίσχυσε περαιτέρω τή μεταφορική εἰκόνα. Ἡ διαίρεση ὁμῶς τῆς Ἡλείας ἀπό τόν Αὐγεία, γιά τήν ὁποία μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ὅμηρος, μαρτυρεῖ ὅτι σέ μιά μεταγενέστερη περίοδο ὁ ἱερός βασιλιάς μέ τό τέλος τῆς βασιλείας του παρακρατοῦσε τό ἓνα τρίτο τῆς χώρας του, ὅπως ἔκανε ὁ Προῖτος στό Ἄργος. Ὁ Ἀμαρυγκεῖς προφανῶς θά κατάρκτησε βία τό δικό του μερίδιο.

6. Τό ὄνομα Μολιόνη ἦταν ἴσως ἐπωνυμία τῆς προστατίδας τῶν ἀγῶνων, τῆς ἡλειακῆς σελήνης-θεᾶς καί σημαίνει «βασιλισσα τοῦ μόλυ»· τό μόλυ ἦταν κάποιο φυτό χρήσιμο σέ ἄλλες χώρες ἐναντίον τῆς σεληνομαγείας (βλ. 170. 5). Ἦταν γνωστό ἐπίσης μέ τό ὄνομα Ἀγαμήδη (πολυμήχανη)· τό ἴδιο ὄνομα ἔχει καί ἡ μάγισσα κόρη τοῦ Αὐγεία, ἡ ὁποία γνώριζε ὅλα τά ἱαματικά βοτάνια «ὅσα τρέφει εὐρεῖα χθῶν» (Ὅμηρος Ἰλιάς Λ 739-41). Στήν Κλασική Ἑποχή ἡ «Μητέρα Ἀθηνά» ἦταν παράξενη καί στή θεά μή προσήκουσα ἔννοια ποῦ κάπως ἔπρεπε νά ἐξηγηθεῖ (βλ. 25. 2 καί 141. 1), ἡ ἡλειακή παράδοση ὁμῶς ὑποδηλώνει ὅτι στίς δχθες τοῦ Βαδύ διοργάνωναν ἐρωτικά ὄργια πρὸς τιμὴν τῆς.

7. Ἡ ἐξημέρωση τοῦ ἵππου Ἀρεῖονα ἦταν πιθανότατα μέρος τῆς τελετουργίας τῆς στέψης στήν ἀρχαϊκή Ὀγκο.

ΥΣΤΕΡΑ ὁ Ἡρακλῆς κατέλαβε καὶ πυρπόλησε τὴν Πύλο ἐπειδὴ οἱ Πύλιοι συνέδραμαν τοὺς Ἡλείους. Σκότωσε ὅλους τοὺς γιούς τοῦ Νηλέα ἐκτός ἀπὸ τὸν νεαρότερο Νέστορα, ὁ ὁποῖος ἔλειπε, ὁ ἴδιος ὁ Νηλεὺς ὁμως γλίτωσε.

β. Ἡ Ἀθηνά, ἡ πρωταθλήτρια τῆς δικαιοσύνης, πολέμησε στὸ πλευρὸ τοῦ Ἡρακλῆ, ἐνῶ ἡ Ἥρα, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἄδης καὶ ὁ Ἄρης ὑπερασπίζονταν τὴν Πύλο. Ὅσο ἡ Ἀθηνά ἦταν ἀπασχολημένη μέ τόν Ἄρη, ὁ Ἡρακλῆς συνεπλάκη μέ τόν Ποσειδῶνα — τό ρόπαλο ἐναντίον τῆς τρίαινας — καὶ τὸν ἐξανάγκασε σέ ὑποχώρηση. Ὑστερα ἔτρεξε νά βοηθήσει τὴν Ἀθηνά μέ τό δόρυ στὸ χέρι καὶ μέ τὴν τρίτη ἐπίθεση κατάφερε νά τρυπήσει τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἄρη ὁ ὁποῖος ξαπλώθηκε στή γῇ φαρδύς πλατύς. Ὑστερα μέ φοβερή δύναμη σούβλισε τό μπούτι τοῦ Ἄρη καὶ τό δόρυ διατρύπησε βαθιά τῇ θεϊκῇ σάρκα του. Πονεμένος ὁ Ἄρης κατέφυγε στόν Ὀλυμπο ὅπου ὁ Ἀπόλλων τὸν γιάτρεψε μέσα σέ μιὰ ὥρα τοποθετώντας καταπραῦντική ἀλοιφή στήν πληγὴ ἁνιωνόμενος ἔπεσε πάλι νά πολεμήσει ἐωσότου ἕνα βέλος τοῦ Ἡρακλῆ διαπέρασε τὸν ὦμο του καὶ ἀναγκάστηκε νά ἀποχωρήσει τελεσίδικα. Ὁ Ἡρακλῆς πλήγωσε καὶ τὴν Ἥρα μέ ἕνα τρίφτερο βέλος στὸ δεξί της στήθος².

γ. Ὁ μεγαλύτερος γιὸς τοῦ Νηλέα, ὁ ἀργοναύτης Περικλῦμενος ἦταν ἀσύγκριτος στὴ δύναμη χάρις στόν Ποσειδῶνα καὶ μπορούσε νά παίρνει ὅποια μορφή ἤθελε, πουλιοῦ, ζώου ἢ δέντρο. Αὐτὴ τὴ φορά πρῶτα μεταμορφώθηκε σέ λιοντάρι, ὕστερα σέ φίδι καὶ τελικὰ ὡς μυρμήγκι, μύγα ἢ μέλισσα στρογγυλοκάθησε στὸ ζυγὸ τοῦ ἅρματος τοῦ Ἡρακλῆ γιὰ νά μὴν τὸν βροῦν.³ Ἡ Ἀθηνά ὁμως σκούνηξε τὸν Ἡρακλῆ ἐκεῖνος ἀναγνώρισε τὸν Περικλῦμενο, ἄπλωσε κιόλας τό χέρι του γιὰ τό ρόπαλο· τότε ὁ Περικλῦμενος μεταμορφώθηκε σέ ἀετὸ καὶ προσπάθησε νά τοῦ βγάλει τὰ μάτια ὁμως ἀπότομα ἕνα βέλος χώθηκε κάτω ἀπὸ τό φτερό του ἀπὸ τό τόξο τοῦ Ἡρακλῆ. Ὁ Περικλῦμενος ἔπεσε κάτω καὶ ἀπὸ τὴν πτώση τό τόξο διαπέρασε καὶ τό λαιμὸ του σκοτώνοντάς τον. Μερικοὶ ὁμως ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Περικλῦμενος διέφυγε σῶς καὶ ἀβλαβής· καὶ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐπιτέθηκε στόν Ποσειδῶνα

σέ μιὰ ἄλλη, παλιότερη εὐκαιρία, ἔπειτα ἀπὸ τό φόνο τοῦ Ἰφίτου, ὅταν ὁ Νηλεὺς τοῦ ἀρνῆθηκε τὸν ἐξαγνισμό. Λέγεται ἐπίσης ὅτι πιάστηκαν μέ τὸν Ἄδη στήν ἄλλη Πύλο, στήν Ἡλεία, ὅταν ὁ Ἄδης τὸν προκάλεσε σέ μονομαχία ἐπειδὴ πῆρε τὸν Κέρβερο χωρὶς ἀδεία.⁴

δ. Ὁ Ἡρακλῆς ἔδωσε τὴν Μεσσήνη στόν Νέστορα ὡς παρακαταθήκη γιὰ τοὺς ἀπογόνους του μὴν ξεχνώντας ὅτι δέν ἦταν μεταξύ αὐτῶν πού ἤθελαν νά ἀρπάξουν ἀπὸ ἐκεῖνον τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνη· σύντομα τὸν ἀγάπησε περισσότερο ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν Ὑλα καὶ τὸν Ἰόλαο. Ὁ Νέστωρ ὑπῆρξε ὁ πρῶτος πού ὀρκίστηκε στόν Ἡρακλῆ.⁵

ε. Παρ' ὅλο πού ξανάχτισαν οἱ ἴδιοι τὴν Πύλο, οἱ Ἡλεῖοι ἐκμεταλλεύτηκαν πολὺ τὴν ἀδυναμία τῶν κατοίκων τῆς καταπιέζοντάς τους μικροπρεπέστατα. Ὁ Νηλεὺς τό ὑπέμενε καρτερικὰ ἐωσότου ἔμαθε ὅτι ὁ Αὐγείας οἰκιοποιήθηκε τό ἄρμα καὶ τῇ βραβευμένη τετράδα τῶν ἵππων πού εἶχε στείλει στήν ἄμιλλα γιὰ τὸν τρίποδα τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, ἐνῶ ἐξαπέστειλε πεζὸ τὸν ἡνίοχο. Διέταξε λοιπὸν γιὰ ἐκδίκηση τὸν Νέστορα νά ἐπιτεθεῖ κατὰ τοῦ Ἡλειακοῦ Πεδίου· ὁ Νέστωρ κατάφερε νά ἀρπάξει πενήντα ἀγέλες βόδια, πενήντα κοπάδια ἀρνιά, χοίρους καὶ αἶγες καὶ ἑκατὸν πενήντα καστανές φοράδες, πολλές μαζί μέ τὰ πουλάρια τοὺς ἀποκρούοντας ὅσους Ἡλείους τοῦ ἀντιστάθηκαν καὶ ματώνοντας γιὰ πρώτη φορά τό δόρυ του σέ τούτη τὴν πρώτη του μάχη. Ὑστερα οἱ κήρυκες τοῦ Νηλέα κάλεσαν στήν Πύλο ὅλους αὐτοὺς πού τοὺς χρωστοῦσαν οἱ Ἡλεῖοι καὶ διαμοίρασε τὰ λάφυρα στοὺς δικαιούχους — κρατώντας τὴ μερίδα τοῦ λέοντος γιὰ τὸν Νέστορα — καὶ θυσίασε πλουσιοπάροχα τοὺς θεοὺς. Τρεῖς μέρες ἀργότερα οἱ Ἡλεῖοι ξεκίνησαν ἀνοπλοῖα κατὰ τῆς Πύλου, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὰ δύο ὄρφανὰ τῶν Μολιόνων πού κληρονόμησαν τὰ ὀνόματά τους — καὶ διέσχιαν τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς Θρουέσσας. Ἡ Ἀθηνά ὁμως ἔτρεξε νά προειδοποιήσει καὶ νά παρατάξει τοὺς Πυλίους μέσα στὴ νύχτα· στήν ἀρχὴ τῆς μάχης ὁ Νέστωρ πολεμώντας πεζὸς ἔριξε κάτω τὸν ἀρχηγὸ τῶν Ἡλείων Ἀμαρυγκέα καὶ ἀρπάζοντας τό ἄρμα του ἐσχύθηκε σάν θύελλα στίς γραμμές τῶν Ἡλείων συλλαμβάνοντας ἄλλα πενήντα ἄρματα καὶ σκοτώνοντας ἑκατὸ ἄντρες. Οἱ Μολιόνες θά ἔπεφταν ἐπίσης θύματα τοῦ ἀκούραστοῦ

δόρατός του ἄν δέν τούς τύλιγε ὁ Ποσειδών σέ ἀδιαπέραστη ὀμίχλη καί δέν τούς ἐξαφάνιζε μαγικά. Μέ τό στράτευμα τοῦ Νέστορα στά ἔγνη τους οἱ Ἥλαιοι ἔτρεξαν μέχρι τόν Ὠλλέ- νιο Βράχο ὅπου ἡ Ἀθηνά τούς διέταξε νά σταματήσουν.⁶

ζ. Ἀφοῦ συνήψαν ἀνακωχή ἔθαψαν τόν Ἀμαρυγκέα στό Βουπράσιο καί διοργάνωσαν ταφικούς ἀγῶνες στή μνήμη του, στούς ὁποίους πῆραν μέρος καί πολυάριθμοι Πύλιοι. Οἱ Μολιόνες νίκησαν στίς ἀρματοδρομίες ἐκτοπίζοντας τόν Νέστορα στή στροφή, ἀλλά στά ὑπόλοιπα ἀγωνίσματα, στήν πυγμή, στήν πάλη, στό δρόμο καί στό ἀκόντιο λέγεται ὅτι νίκησε ὁ Νέστωρ. Πρέπει νά προσθέσουμε ὅμως χάρη τῆς ἀλήθειας ὅτι σέ ὅλα αὐτά τά κατορθώματα ὁ μοναδικός μάρτυς ἦσαν ὁ ἴδιος ὁ Νέστωρ, φλύαρο προχωρημένα γεράματα· διότι χάρη στόν Ἀπόλλωνα, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐξασφάλισε ὅσα χρόνια ἔχασαν οἱ θεοὶ του ἀπό τή μεριά τῆς μητέρας του, ἔζησε τρακόσια χρόνια μὴν ἔχοντας συγχρόνως του νά τόν διαψεύσουν.⁷

1. Πausanias B 2, 2, Γ 26, 6 καί E 3, 1· Ἀπολλόδωρος B 7, 3· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 68.

2. Πausanias ΣΤ 25, 3· Σχολιαστής στήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου Λ 689· Ἡσίοδος Ἀσπίς Ἡρακλέους 359 κέξ· Πίνδαρος Ὀλυμπιονίκαι I 30-31· Ὀμηρος Ἰλιάς E 392 κέξ· Τζέτζης Εἰς τόν Λυκόφωνα 39.

3. Ἀπολλώνιος Ρόδιος Α 156-160· Εὐστάθιος στήν Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου λ 285· Σχολιαστής στήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου B 336 καί Λ 286.

4. Ἀπολλόδωρος Α 3, Ἡσίοδος, παρατίθεται ἀπό τόν Σχολιαστή στόν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Α 156· Ὀβίδιος Μεταμορφώσεις XII 548 κέξ· Ὑγίνος Μύθος 10· Σχολιαστής στούς Ὀλυμπιονίκες τοῦ Πινδάρου θ 30 κέξ.

5. Πausanias B 18, 6· Φιλόστρατος Ἡρωικός I.

6. Πausanias ΣΤ 22, 3· Ὀμηρος Ἰλιάς Λ 671 καί 761.

7. Ὀμηρος Ἰλιάς ψ 630-42· Ὑγίνος Μύθος 10.

I. Ἡ κατάληψη τῆς Πύλου ἀποτελεῖ πιθανότατα ἓνα ἐπεισόδιο τῆς ἀχαϊκῆς εἰσβολῆς τοῦ ΙΓ' αἰῶνα στήν Πελοπόννησο. Ἡ Ἡρα, ὁ Ποσειδών, ὁ Ἄδης καί ὁ Ἄρης, οἱ παλιότερες θεότητες βοηθοῦσαν τήν Πύλο· οἱ νεότεροι, ἡ Ἀθηνά πού ἀναγεννήθηκε ἀπό τήν κεφαλή τοῦ Δία καί ὁ Ἡρακλῆς, ὡς γιός τοῦ Δία τοποθετήθηκαν ἀπέναντί τους. Ἡ νίκη τοῦ Ἡρακλῆ ἐπὶ τοῦ ἀλλαξόμορφου

Περικλύμενου σημαίνει ἴσως τήν κατάργηση τῆς θυσίας τοῦ παιδιοῦ Νέου Ἑτους· ἡ ἱκανότητά του νά παίρνει τή μορφή ὁποιοδήποτε δέντρου ἀναφέρεται πιθανότατα στήν ἀκολουθία τῶν δεκατριῶν μηνῶν πού παρίστανε ὁ interrex μέ τόν τελετουργικό χορό του· ὁ κάθε ἓνας εἶχε καί τό συμβολικό του δέντρο ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἀγριελιά ἕως τήν μυρτιά (βλ. 52. 3 καί 169. 6). Το λάβωμα τοῦ Ἄδης ἐμφανίζει τόν Ἡρακλῆ ὡς ἥρωα προορισμένο νά ξεφύγει τόν τάφο καί νά γίνει ἀθάνατος (βλ. 145. θ)· ἐπὶ πλεόν, σύμφωνα μέ τόν Ὀμηρο (Ἰλιάς E 397) ὁ Ἡρακλῆς πλήγωσε τόν Ἄδη «ἐν Πύλῳ ἐν νεκύεσσι», τό ὁποῖο θά μπορούσε ἐξίσου νά σημαίνει: «στήν πύλη, ἀνάμεσα στούς νεκρούς»· ἡ πύλη θά εἶναι τοῦ Κάτω Κόσμου, ἴσως τοῦ Ἑσχατοῦ Βορᾶ (βλ. 170. 4). Στήν περίπτωση αὐτή ὁ Ἄδης ἐδῶ ἀντικαθιστᾷ τόν Κρόνο, ὁ ὁποῖος νικήθηκε ἀπό τόν Ἡρακλῆ στό ταφικό νησί Ἐρύθεια (βλ. 132. δ), καί ἡ μονομαχία ἀποτελεῖ ἀντίστοιχο τοῦ Δωδέκατου Ἀθλου κατά τή διάρκεια τοῦ ὁποίου ὁ Ἡρακλῆς κατέβηκε στήν Κόλαση. Οἱ πύλιοι σύμμαχοι τοῦ Ἡρακλῆ πού ὑποστηρίχτηκαν ἀποφασιστικά ἀπό τήν Ἀθηνά ἀποκαλοῦνται ἀπό τόν Ὀμηρο (Ἰλιάς Λ 617 καί 761) Ἀχαιοί, ἐνῶ ἡ δυναστεία τοῦ Νηλέα στήν πραγματικότητα ἦταν αἰολική.

2. Ὅτι ὁ Ἡρακλῆς πληγώνει τήν Ἡρα στό δεξιὸ στήθος μέ ἓνα τρίφερο βέλος συμβολίζει πιθανότατα τή δωρική εἰσβολή στή Δυτική Πελοπόννησο ὅταν οἱ τρεῖς φυλές, αὐτοαποκαλούμενες καί ἐδῶ Ἡρακλεῖδες, περιόρισαν τή δύναμη τῆς Ἡλείας θεᾶς (βλ. 146. I).

140

ΟΙ ΓΙΟΙ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΩΝΤΑ

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ἀποφάσισε νά ἐπιτεθεῖ στή Σπάρτη καί νά τιμωρήσει τούς γιούς τοῦ Ἰπποκῶντα. Δέν φτάνει πού ἀρνήθηκαν νά τόν ἐξαγνίσουν ὕστερα ἀπό τό θάνατο τοῦ Ἰφίτου καί πολέμησαν ἐναντίον του ὑπὸ τήν ἀρχηγία τοῦ Νηλέα, ἀλλά σκότωσαν καί τόν φίλο του, τόν Οἰωνό. Συνέβη κάποτε καθὼς ὁ Οἰωνός, ὁ γιός τοῦ Λυκύνιου, ὁ ὁποῖος εἶχε συνοδέψει τόν Ἡρακλῆ στή Σπάρτη, ἔκοβε βόλτες στήν πόλη καί μπροστά στό παλάτι τοῦ Ἰπποκῶντα νά τοῦ ἐπιτεθεῖ ἓνας τεράστιος σκύλος μολоссός. Ἐκεῖνος ἀπὸ αὐτοάμυνα τοῦ ἔριξε μιὰ πέτρα καί τόν πέτυχε διάνα στή μούρη. Τότε ὤρμησαν ἔξω οἱ γιοὶ τοῦ Ἰπποκῶντα καί

ἄρχισαν νά τόν χτυποῦν μέ τά ρόπαλα. Ὁ Ἡρακλῆς ἔτρεξε σέ βοήθεια τοῦ Οἰωνοῦ ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τοῦ δρόμου, ἔφτασε ὁμως πολύ ἀργά. Εἶχαν χτυπήσει τόν Οἰωνό μέ τά ρόπαλα μέχρι θανάτου, ἐνῶ ὁ Ἡρακλῆς, πληγωμένος ὁ ἴδιος στήν παλάμη καί στό μηρό διέφυγε στό ἱερό τῆς Ἐλευσίνιας Δήμητρας κοντά στόν Ταύγετο, ὅπου ὁ Ἀσκληπιός τόν ἔκρυψε καί τοῦ γιάτρεψε τίς πληγές¹.

β. Ἐχοντας μαζεψέι ἕνα μικρό στρατό ὁ Ἡρακλῆς πῆγε στήν ἀρκαδική Τεγέα καί παρακάλεσε τόν γιό τοῦ Ἄλεου Κηφέα νά ἔρθει μαζί μέ τούς εἴκοσι γιούς του. Στήν ἀρχή ὁ Κηφεύς ἀρνήθηκε, φοβόταν γιά τήν ἀσφάλεια τῆς Τεγέας ὅσο θά ἔλειπε. Κάποτε ὁμως ἡ Ἀθηνά εἶχε χαρίσει μέσα σέ μιὰ χάλκινη στάμνα ἕνα βόστρυχο ἀπό τά μαλλιά τῆς Γοργῶς στόν Ἡρακλή, ὁ ὁποῖος τώρα τόν δώρισε στήν Ἀερόπη, τήν κόρη τοῦ Κηφέα: ἂν γινόταν ἐπίθεση κατά τῆς πόλης, εἶπε, ἄς ἐπιδείξει τόν βόστρυχο τρεῖς φορές ἀπό τά τεῖχη τῆς πόλης ἔχοντας ἡ ἴδια γυρισμένα τά νῶτα πρός τούς ἐχθρούς, ὅποτε ἀμέσως θά τό βάλουν στά πόδια. Ὅπως ὁμως φάνηκε ἀργότερα, δέν χρειάστηκε τό φυλαχτό στήν Ἀερόπη².

γ. Ὑστερα ἀπό αὐτά ὁ Κηφεύς προσχώρησε στήν ἐκστρατεία κατά τῆς Σπάρτης, στήν ὁποία ἡ μοῖρα ἡ κακή ἔφερε νά χαθεῖ μαζί μέ δεκαεπτὰ ἀπό τούς γιούς του. Μερικοί λένε ὅτι ὁ Ἰφικλῆς σκοτώθηκε ἐπίσης ἐκεῖ, αὐτός ὁ Ἰφικλῆς ὁμως ἦταν μάλλον ὁ συνώνυμος αἰτωλός Ἀργοναύτης καί ὄχι ὁ γιός τοῦ Ἀμφιτρύωνα. Ἄν ἐξαιρέσουμε αὐτούς, ὁ στρατός τοῦ Ἡρακλῆ εἶχε μικρές μόνο ἀπώλειες, ἐνῶ οἱ Σπαρτιάτες ἔχασαν τόν Ἱπποκόωντα μαζί μέ τούς γιούς του — καί τούς δώδεκα — καθῶς καί πολλές ὕψηλές προσωπικότητες: ἡ πόλη καταλήφθηκε μέ ἔφοδο. Ὑστερα ὁ Ἡρακλῆς ἐπανεφέρε τόν Τυνδάρεω καί τοῦ ἐμπιστεύτηκε τή χώρα ὥστε νά τή διαφυλάξει γιά τούς δικούς του ἀπόγονους³.

δ. Κατά τρόπο ἀνεξήγητο σέ τούτη τήν ἐκστρατεία ἡ Ἡρα δέν τόν δυσκόλεψε, ἔτσι ὁ Ἡρακλῆς τῆς ἔχτισε ἱερό στή Σπάρτη καί θυσίασε κατσίκα, μιὰ καί δέν ὑπῆρχε ἄλλο σφάγιο διαθέσιμο. Γι' αὐτό τό λόγο ὀνομάζεται ἡ θεά ἀπό τούς Σπαρτιάτες ἀποκλειστικά «Αἰγοφάγος» καί θυσιάζουν πρός τιμήν της αἴγες. Ὁ Ἡρακλῆς ἔχτισε ἐπίσης νάο στήν Ἀθηνά Ἀξιοποινη, ἐνῶ δίπλα στό δρόμο πού ὀδηγεῖ στή

Θεράπνη ἔστησε ἱερό τοῦ Ἀσκληπιοῦ Κοτυλέα στή μνήμη τῆς πληγῆς στήν παλάμη του. Ἐνα ἱερό στήν Τεγέα ὀνόματι «Κοινή Ἑστία τῶν Ἀρκάδων» εἶναι ὀνομαστό γιά τό ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλῆ πού παριστάνεται μέ τραῦμα στό μηρό⁴.

1. Ἀπολλόδωρος Β 7, 3· Παυσανίας Γ 15, 3, Γ 19, 7, Γ 20, 5 καί Η 53, 3.

2. Ἀπολλόδωρος δ.π. · Παυσανίας Η 47, 4.

3. Ἀπολλόδωρος δ.π. καί Γ 10, 5· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 33.

4. Παυσανίας Γ 15, 7, Γ 19, 7 καί Η 53, 3.

1. Ἐδῶ ὁ μῦθος τοῦ Ἡρακλῆ χάθηκε μέσα στοὺς θρύλους καί γεννήθηκε ἕνας ψευδο-μῦθος γιά τήν ἐπεξήγηση τῶν ἀνωμαλιῶν, ὅπως ἡ Αἰγοφάγος Ἡρα, ὁ Ἀσκληπιός - πού - Ἀπλώνει - τό - Χέρι, ὁ Ἡρακλῆς μέ τόν Πληγωμένο Μηρό καί τό γεγονός ὅτι ἡ Τεγέα γιά μεγάλο διάστημα δέν κατελήφθη. Οἱ ὀργισμένες γυναῖκες ὁμως τῆς Ἡρας κάποτε ἔτρωγαν μέ μορφή κατσίκας τόν Ζαγρέα, τόν Δία καί τόν Διόνυσο· τό ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ κρατοῦσε πιθανότατα ἱατρικά στή φούχτα· τό τραῦμα στό μηρό τοῦ Ἡρακλῆ ἴσως προκλήθηκε ἀπό κάποιο ἀγριόκαπρο (βλ. 157. ε), καί οἱ Τεγεάτες στερέωσαν προφανῶς ἕνα γοργόνειο πάνω ἀπό τήν πύλη τῆς πόλης ὡς φυλαχτό. Ἡ ἐπίθεση ἐναντίον μιᾶς πόλης προφυλαγμένης μέ αὐτό τόν τρόπο ἦταν σάν προσβολή κατά τῆς παρθένας Ἀθηνᾶς: οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέθαλπαν ἐπίσης αὐτή τή δεισιδαιμονία.

2. Κάθε φορά πού ὁ Ἡρακλῆς ἐμπιστεύεται μιὰ ἀχαϊκή, αἰτωλική, σικελική ἢ πελασγική πόλη σέ κάποιον γιά νά τή φυλάξει γιά τούς ἀπογόνους του, τοῦτο ἀποτελεῖ προσπάθεια δικαιολόγησης τῆς κατοπινῆς καταλήψεώς της ἀπό τούς Δωριεῖς (βλ. 132. ρ καί δ· 143. δ καί 146. ε).

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ τῆς Τεγέας καί γιός τοῦ Ἀφείδα Ἄλεος παντρεύτηκε τή Νέαιρα, τήν κόρη τοῦ Περέα, ἡ ὁποία τοῦ γέννησε τήν Αὖγη, τόν Κηφέα, τόν Λυκοῦργο καί τόν Ἀμφιδάμαντα. Στό ἀρχαῖο ἱερό τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς πού ἱδρύσε ὁ Ἄλεος, ὑπάρχει ἀκόμα ἡ ἱερά κλίνη τῆς θεᾶς¹.

β. "Όταν σέ μιά επίσκεψή του στους Δελφούς τό μαντεῖο προειδοποίησε τόν "Άλεο ὅτι κάποτε τά δύο ἀδελφία τῆς Νέαιρας θά βροῦν τό θάνατο ἀπό τά χέρια τοῦ γιου τῆς κόρης του, ἔτρεξε γρήγορα σπίτι του καί διόρισε τήν Αὖγη ἱέρεια τῆς "Αθηνᾶς, τρομοκρατώντας τήν μέ θάνατο ἐφόσον χάσει τήν παρθενία της. Δέν εἶναι γνωστό πότε ἀκριβῶς βρέθηκε στήν Τεγέα ὁ "Ηρακλῆς — πηγαίνοντας νά πολεμήσει τόν βασιλιά Αὐγεία ἡ ἐπιστρέφοντας — πάντως ὁ "Άλεος τόν φιλοξένησε στό νάο τῆς "Αθηνᾶς. Μεθυσμένος ἀπό τό κρασί ὁ "Ηρακλῆς βίασε τήν παρθένα ἱέρεια κοντά στήν κρήνη πού ὑπάρχει καί σήμερα βόρεια ἀπό τό ἱερό. "Επειδὴ ὁμως ἡ Αὖγη δέν κάλεσε βοήθεια, πολλοί ὑποθέτουν ὅτι πήγαινε γυρεύοντας².

γ. Συνεχίζοντας το ταξίδι του στή Στύμφαλο ὁ "Ηρακλῆς ἀπέκτησε ἀπό τήν Παρθενόπη, τήν κόρη τοῦ Στύμφαλου, τόν Εὐήρη. "Εν τῷ μεταξύ ὁμως ξέσπασε πανούκλα καί πείνα στήν Τεγέα· μόλις ὁ "Άλεος πληροφορήθηκε ἀπό τήν Πυθία ὅτι στό ἱερό τῆς "Αθηνᾶς διαπράχθηκε ἐγκλημα, πῆγε ἀμέσως ἐκεῖ καί διαπίστωσε ὅτι ἡ Αὖγη βρισκόταν σέ προχωρημένη κατάσταση ἐγκυμοσύνης. "Όσο κι ἂν ἔκλαιγε καί βεβαίωνε ὅτι ὁ "Ηρακλῆς τήν βίασε σέ κατάσταση μέθης, ὁ "Άλεος δέν τήν πίστευε. Τήν ἔσυρε στήν "Αγορά τῆς Τεγέας ὅπου ἡ Αὖγη ἔπεσε στά γόνατα στό σημεῖο ὅπου σήμερα βρίσκεται ὁ νάος τῆς Εἰλειθυίας, ὀνομαστῆς γιά τό ἄγαλμα τῆς «γονατιστῆς Αὖγης»³. "Επειδὴ ὁ "Άλεος ντρεπόταν νά σκοτώσει ὁ ἴδιος τήν κόρη του δημόσια, τήν παρέδωσε στό βασιλιά Ναύπλιο γιά νά τήν πνίξει. Πράγματι ὁ Ναύπλιος ξεκίνησε μέ τήν Αὖγη γιά τή Ναυπλία· στό Παρθένιο ὄρος ὁμως τήν ἔπιασαν οἱ πόνοι καί μέ κάποια ἀφορμή κατέβηκε ἀπό τό δρόμο. Μέσα στό δάσος γέννησε ἓνα ἄγόρι, τό ἔκρυψε σέ ἓνα σῦδεντρο καί ὕστερα ἐπέστρεψε στόν Ναύπλιο ὁ ὁποῖος τήν περίμενε ὑπομονετικά στό δρόμο. Δέν εἶχε καμιά πρόθεση νά πνίξει βέβαια μιά πριγκίπισσα ὅταν θά μπορούσε νά τή μοσχοπουλήσει στό σκλαβοπάζαρο: τήν πούλησε λοιπόν σέ κάποιους κάρες ἐμπόρους ἄρτι ἀφίχθοντες στό Ναύπλιο, οἱ ὁποῖοι ἀκολούθως τήν ἔδωσαν στόν Τεύθραντα, τὸ βασιλιά τῆς μῦσας Τευθρανίας⁴.

δ. Μιά ἐλαφίνα θήλασε τόν γιό τῆς Αὖγης στό Παρθένιο ὄρος (ὅπου σήμερα ὑπάρχει ἱερό ἀφιερωμένο σέ αὐτόν). Τόν

βρῆκαν βοῖδολάτες, τόν ἔβγαλαν Τήλεφο καί τόν πῆγαν στόν ἀφέντη τους, βασιλιά Κόρυθο. Τυχαῖα τότε ἀκριβῶς οἱ βοσκοί τοῦ Κόρυθου βρῆκαν τό μωρό τῆς "Αταλάντης τό ὁποῖο εἶχε γεννήσει ἀπό τόν Μελέαγρο καί εἶχε ἀφήσει ἔκθετο στήν ἴδια βουνοπλαγιά· τό ὀνόμασαν Παρθενοπαῖο, «γιό τοῦ τρυπημένου παρθενικοῦ ὕμένα», ἐπειδὴ ἡ "Αταλάντη ἐπέμενε ὅτι παρέμενε ἀκόμα παρθένα⁵.

ε. Μόλις ὁ Τήλεφος ἐνηλικιώθηκε ἀπευθύνθηκε στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν νά μάθει γιά τούς γονεῖς του. Τοῦ ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

— Μπάρκαρε καί ἀναζήτησε τό βασιλιά Τεύθραντα στή Μυσία.

Στή Μυσία ὁ Τήλεφος βρῆκε τήν Αὖγη, σύζυγο πιά τοῦ Τεύθραντα, ἡ ὁποία τοῦ μαρτύρησε ὅτι ἐκεῖνη ἦταν ἡ μητέρα του καί ὁ "Ηρακλῆς ὁ πατέρας του, πράγμα πού ἔγινε εὐκολα πιστευτό ἀφοῦ καμιά γυναίκα δέν βρέθηκε νά γεννήσει γιό στόν "Ηρακλή πού νά τοῦ μοιάζει τόσο πολύ. Τότε ὁ Τεύθρας πάντρεψε τόν Τήλεφο μέ τήν κόρη του "Αγριόπη καί τόν ὀρισε διάδοχό του⁶.

ζ. "Άλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἀφοῦ ὁ Τήλεφος σκότωσε τούς θεῖους του ἀπό τή μάνα του "Ιπποθόοντα καί Νηρέα, ξεκίνησε σιωπηλός καί κατηγής στή Μυσία γιά νά βρεῖ τή μητέρα του. «"Η σιωπή τοῦ Τήλεφου» ἔμεινε παροιμιώδης· τόν συνόδευσε ὁμως ὁ Παρθενοπαῖος ὡς ἐκφωνητής⁷. Συνέβη ὁμως ὁ ξακουστός ἀργοναύτης "Ιδας, ὁ γιός τοῦ "Αφηρέα, νά θέλει νά βάλει στό χέρι τό θρόνο τῆς Μυσίας καί ἀπελπισμένος ὁ Τεύθρας ὑποσχέθηκε στόν Τήλεφο νά παραιτηθεῖ ὑπέρ του καί νά τόν παντρεύει μέ τή θετή του κόρη, ἀρκεῖ νά ἔδιωχνε τόν "Ιδα. "Επειτα ὁ Τήλεφος — μέ τή βοήθεια τοῦ Παρθενοπαίου — κατατρόπωσε τόν "Ιδα μέ μιά καί μοναδική μάχη. Naί, ἀλλά ἡ θετή κόρη τοῦ Τεύθραντα συνέβη νά εἶναι ἡ Αὖγη, ἡ ὁποία δέν ἀνεγνώρισε τόν Τήλεφο, οὔτε καί ἐκεῖνος κατάλαβε ὅτι ἦταν ἡ μητέρα του. Πιστή στή θύμηση τοῦ "Ηρακλῆ ἡ Αὖγη πῆρε ἓνα σπαθί μαζί της τήν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου καί θά σκότωνε τόν Τήλεφο μπαίνοντας στή νυφική παστίδα, ἂν οἱ Θεοὶ δέν ἔστειλαν ἓνα πελώριο φίδι γιά νά τούς χωρίσει. Τρομοκρατημένη ἡ Αὖγη πέταξε τό σπαθί καί ὁμολόγησε τίς φονικές προθέσεις της. "Υστερα ἄρχισε νά ἐξυμνεῖ τόν "Ηρακλή, ὅποτε ὁ Τήλεφος

πού κόντευε νά διαπράξει μητροκτονία ὀρμώμενος ἀπό μιὰ ἐσωτερική ἀνάγκη ἀναφώνησε:

— Μητέρα! Μητέρα μου!

Ἐπесαν κλαίγοντας ὁ ἕνας στήν ἀγκαλιά τοῦ ἄλλου καί τήν ἄλλη μέρα ἐπέστρεψαν στήν πατρίδα τους μέ τίς εὐλογίες τοῦ Τεύθραντα. Ὁ τάφος τῆς Αὐγῆς βρίσκεται στήν *ὑπέρ τόν Κάικο Πέργαμο**, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀρκάδες ἀποικοι πού πέρασαν μέ τόν Τήλεφο στήν Ἀσία καί τοῦ προσφέρουν θυσιές ἥρωα⁸.

η. Ἄλλοι λένε ὅτι ὁ Τήλεφος παντρεύτηκε τήν Ἀστυόχη ἢ τή Λαοδίκη, κόρη τοῦ Τρώου Πρίαμου. Ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς πλάγιασε μέ τήν Αὐγὴν περνώντας ἀπό τήν Τροία ὅταν πῆρε τούς ἀθανάτους ἵππους τοῦ Λαομέδοντα. Λέγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Ἄλεος ἔκλεισε τήν Αὐγὴν μέ τό μωρό σέ ἕνα κιβώτιο καί τούς ἔριξε στή θάλασσα· καί ὅτι κάτω ἀπό τό ἀγρυπνο βλέμμα τῆς Ἀθηνᾶς τό κιβώτιο παρασύρθηκε πρὸς τή Μικρά Ἀσία ὅπου τὰ κύματα τό ξέβρασαν στίς ἐκβολές τοῦ Κάικου ποταμοῦ, ὅπου ὁ βασιλιάς Τεύθρας παντρεύτηκε τήν Αὐγὴν καί υἱοθέτησε τόν Τήλεφο⁹.

θ. Αὐτός ὁ Τεύθρας λοιπόν κάποτε κυνηγοῦσε στό Θράσυλλο ὄρος καί πῆρε ἀπό πίσω ἕναν πελώριο ἀγριόχοιρο ὁ ὁποῖος κατέφυγε στό ναό τῆς Ὀρθωσίας Ἀρτεμῆς. Ὅταν ὁ Τεύθρας ἤθελε νά μπεῖ καί αὐτός μέ τή βία, ὁ κάπρος ἄρχισε νά φωνάζει:

— Ἐλεος! κύριε! Εἶμαι ὁ χαϊδεμένος τῆς θεᾶς!

Χωρίς νά δώσει σημασία ὁ Τεύθρας σκότωσε τόν ἀγριόχοιρο προσβάλλοντας τή θεά τόσο, ὥστε ἐκεῖνη ἀνέστησε τόν κάπρο τιμωρώντας συγχρόνως τόν Τεύθραντα μέ λεπτῶδη ἐξανθήματα καί τόν ἐξαπέστειλε μέ σαλεμένα τὰ μυαλά νά περιδιαβάσει τὰ ὄρη. Ἀμέσως ἡ μητέρα του Λυσίπη ἔτρεξε στό δάσος συνοδευόμενη ἀπό τόν μάντη Πολύιδο καί πέτυχε νά ἐξευμενίσει τήν Ἀρτεμὴν μέ πλούσιες προσφορές. Ὁ Τεύθρας θεραπεύτηκε μέ ἀντιπάθιον ἀπὸ τὰ λεπτῶδη ἐξανθήματα, τό ὁποῖο βρίσκεται μέχρι καί σήμερα σέ μεγάλες ποσότητες στίς κορυφές τοῦ Τευθράντιου ὄρους, ὅπως ὀνόμασε κατόπιν ὁ Τεύθρας τό Θράσυλλο ὄρος· πάνω ἐκεῖ ἡ

Λυσίπη ἀνέγειρε βωμό πρὸς τιμὴν τῆς Ὀρθωσίας Ἀρτεμῆς καί παράγγειλε νά φτιάξουν ἕναν ὀλόχρυσο ἀνθρωποκέφαλο μηχανικό ἀγριόχοιρο: μόλις τόν κυνηγήσουν καταφεύγει στό ναό καί ἀρχίζει νά φωνάζει:

— Ἐλεος!¹⁰.

ι. Περνώντας ἀπὸ τήν Ἀρκαδίαν ὁ Ἡρακλῆς ἐπισκέφτηκε τό ὄρος Ὀστρακίνη ὅπου ἀποπλάνησε τήν κόρη τοῦ ἥρωα Ἀλκιμέδοντα Φιαλῶ. Ὅταν ἡ κοπέλα γέννησε ἕνα ἀγοράκι ὀνόματι Αἰχμαγόρα, ὁ Ἀλκιμέδων τούς ἐδιώξε καί τούς δύο ἀπὸ τή σπηλιά του γιὰ νά πεθάνουν ἀπὸ πείνα στά βουνά. Ὁ Αἰχμαγόρας οὐρλιάζε σπαραξικάρδια, ὅποτε μιὰ καλοπροαίρετη κίσσα πέταξε μακριά γιὰ νά βρεῖ τόν Ἡρακλῆ καί μιμούμενη τή φωνή τοῦ παιδιοῦ κατάφερε νά τόν παρασύρει μέχρι τό δέντρο στό ὁποῖο ὁ ἀκαρδὸς πατέρας τῆς εἶχε σφιχτοδέσει τή Φιαλῶ, ἀφοῦ τῆς σφράγισε τό στόμα. Ὁ Ἡρακλῆς τούς ἔσωσε καί τό παιδί μεγάλωσε. Ἡ γειτονική πηγὴ ἔκτοτε λέγεται Κίσσα ἀπὸ τό πουλί¹¹.

1. Ἀπολλόδωρος Γ 9, 1· Πausanias Η 4, 5-6 καί 42, 2.
2. Ἀλκιδάμας Ὀδυσσεύς 14-16· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 33· Ἀπολλόδωρος Β 7, 4· Πausanias Η 4, 6 καί 47, 3.
3. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Ἀπολλόδωρος Β 7, 8· Πausanias Η 48, 5.
4. Καλλιμάχος Ὑμνος εἰς Ἀἴλωνα 70· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Ἀπολλόδωρος Α 7, 4 καί Γ 9, 1.
5. Πausanias Η 54, 5· Ἀπολλόδωρος Γ 9, 1· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 33· Ὑγίνος Μῦθος 99.
6. Πausanias Ι 28, 4· Ἀλκιδάμας Ὀδυσσεύς 14-16· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.
7. Ὑγίνος Μῦθος 244· Ἀριστοτέλης Πoιητικὴ 24 1460/α· Ἀλεξίς, παρατίθεται στὸν Ἀθήναιο Ι 18, 421/δ· Ἀμφίς, παρατίθεται στὸν Ἀθήναιο Ι 5, 244/8.
8. Πausanias Α 4, 6 Ε 13, 2 καί Η 4, 6.
9. Ὑγίνος Μῦθος 101· Δίκτης ὁ Κρῆς Β 5· Ἡσίοδος Πάπυρος Ὁξυρύγχου 1359· Ἀπόσπασμα 1· Ἐκαταῖος, παρατίθεται στὸν Πausanias Η 4, 6· Εὐριπίδης, παρατίθεται στὸν Στράβωνα ΙΓ 1, 69.
10. Πλούταρχος Περὶ ποταμῶν 21.
11. Πausanias Η 12, 2.

★

Ι. Ἡ κλίνη τῆς Ἀθηνᾶς στήν Τεγέα καί ὁ ὑποτιθέμενος βιασμός τῆς ἱερείας τῆς ἀπὸ τόν Ἡρακλῆ ταυτίζονται αὐτὴ τήν

Ἄθηνά μέ τήν Νηίθ ἢ Ἀνάθ, τήν ὀργιαστική σελήνη-θεά, ἡ ἱέρεια τῆς ὁποίας παντρευόταν κάθε χρόνο μέ τόν ἱερό βασιλιά γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ καλή σοδειά. Κατάλοιπα αὐτοῦ τοῦ ἔθιμου βρέθηκαν στό νάό τοῦ Ἡρακλῆ στή Ρώμη ὅπου ἡ ἀρραβωνιαστικιά του λεγόταν Ἀκκα — τό ἀντίστοιχο τῆς πελοποννήσιας Λευκῆς Θεᾶς Ἀκκῶς —, καθῶς καί στήν Ἱερουσαλήμ, ὅπου σύμφωνα μέ τίς ἐνδείξεις κάθε Σεπτέμβριο γιόρταζαν τοὺς ἱερούς γάμους τοῦ ἱερέα-ἀντιπροσώπου τοῦ Ἰεχωβά καί τῆς θεᾶς Ἀνάθ πρίν ἀπό τίς θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις τῆς Ἐξόδου. Ὁ καθηγητής Ραφαήλ Πάταϊ στό ἔργο του *Ἀνθρωπος καί Ναός* (Λονδίνο, 1947, σσ. 88-94) συγκεντρώνει ὅσες ἀποδείξεις ἀφοροῦν τοὺς γάμους τῆς Ἱερουσαλήμ. Τά θεϊκά βρέφη πού ὑποτίθεται ὅτι γεννήθηκαν ἀπό αὐτές τίς ἐνώσεις ἔγιναν τά πνεύματα τῶν δημοτριάκων τοῦ ἐπόμενου χρόνου· ἡ Ἀλέα Ἀθηνά λοιπόν ἦταν θεά τῶν δημοτριάκων καί προστάτιδα τῶν μύλων. Οἱ ἀμέτρητοι γιοί πού ἀπέκτησε ὁ Ἡρακλῆς ἀπό διάφορες νύμφες μαρτυροῦν ὅτι αὐτή ἡ θρησκευτική θεωρία διαδόθηκε εὐρύτατα. Τοῦ ἀποδίδεται μία μόνο κόρη, ἡ Μακαρία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐξαίρεση.

Μέ τό μῦθο τῆς Αὖγης ἤθελαν νά ἐξηγήσουν γιά ποιό λόγο μετανάστευσαν — κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν Ἀχαιῶν πιθανότατα — οἱ Ἀρκάδες στή Μυσία· ὅπως ἐπίσης καί τό γιατί γιόρταζαν τό θεό τοῦ Νέου Ἑτους μέ μορφή νεβροῦ (ἐλαφάκι) στήν Τεγέα, γεγονός πού εἶχε τό ἀντίστοιχό του καί στήν Τρωάδα κρίνοντας ἀπό ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Ἡσίοδου.

2. Ὅτι ἡ Αὖγη μέ τό παιδί της παρασύρθηκαν μέσα σέ ἕνα κιβώτιο στόν Κάικο ποταμό — ἡ σκηνή παριστάνεται πάνω στό βωμό τῆς Περγάμου καί στά νομίσματά της — ἀπλῶς σημαίνει ὅτι ἡ λατρεία τῆς Αὖγης καί τοῦ Τήλεφου εἰσήχθη στή Μυσία ἀπό τεγεάτες ἀποίκους καί ὅτι ἡ σελήνη-θεά Αὖγη ὑποτίθεται ὅτι ταξίδευε στά πρωτοχρονιάτικα πανηγύρια μέ πλοῖο πού εἶχε σχῆμα μοσφογγαροῦ. Ἡ μεταλλαγή τῆς Ἀθηνᾶς ἀπό ὀργιαστική νύφη σέ παρθενική πολεμίστρια μπερδεψε τήν ἱστορία· σέ ἄλλες παραλλαγές ὁ Τεύθρας παντρεύεται τήν Αὖγη, σέ ἄλλες ὅμως τήν υἱοθετεῖ στοργικά. Ἡ παραλλαγή τοῦ Ὑγίνου στηρίζεται σέ κάποιο μεταγενέστερο θεατρικό ἔργο.

3. Ὁ μῦθος τοῦ χρυσοῦ ἀγριόχοιρου ἀναφέρεται κατά ἕνα μέρος στό ἱαματικό χαρακτήρα τοῦ ἀντιπάθιου τοῦ Τευθράντιου ὄρους, καθῶς ἐπίσης στό ἔθιμο τῆς Μυσίας νά ἐκδικοῦνται γιά τό θάνατο τοῦ Ἀδωνη ὁ ὁποῖος σκοτώθηκε ἀπό τόν Ἀπόλλωνα μέ μορφή κάπρου. Φαίνεται ὅτι φείδονταν τῇ ζωῇ τοῦ ντυμένου μέ χοιροτόμο καί στολισμένου μέ χρυσό χαυλιόδοντα ἀντιπροσώπου τοῦ Ἀπόλλωνα, μόνο ἐφόσον κατάφερνε νά καταφύγει στο ἱερό τῆς ἀδελφῆς του, Ἀρτεμης. Πιθανότατα συνήθιζαν νά σκοτώνουν

ἀγριόχοιροι τοὺς βασιλίδες τῆς Τεγέας, τῆς γενέτειρας τῆς Αὖγης (βλ. 140. I καί 157. ε).

4. Ἡ περιπέτεια τῆς Φιαλῶς μέ τήν κίσσα ἀποτελεῖ εὐφάντα-στο ἀνέκδοτο ἐπεξηγηματικό τῆς ὀνομασίας τῆς πηγῆς ἡ ὁποία ἀρχικά θά ὑπῆρξε ἱερή πηγή κάποιας φυλῆς μέ τοτέμ τήν κίσσα.

142

ΔΙΑΝΕΙΡΑ

ΑΦΟΥ πέρασε τέσσερα ὁλόκληρα χρόνια στόν Φενεό ὁ Ἡρακλῆς ἀποφάσισε νά ἐγκαταλείψει τήν Πελοπόννησο. Πέρασε μέ πλοῖα μέ μιά σημαντική ἀρκαδική δύναμη ἀπέναντι στήν Καλυδῶνα τῆς Αἰτωλίας, ὅπου καί ἐγκαταστάθηκε. Μὴν ἔχοντας οὔτε νόμιμο γιό, οὔτε καί σύζυγο, ἄρχισε νά φλερτάρει τήν ὑποτιθέμενη κόρη τοῦ Οἰνέα Δηιάνειρα, ἐκπληρώνοντας οὐσιαστικά τήν ὑπόσχεση πού ἔδωσε στό πνεῦμα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Μελέαγρου. Ἡ Δηιάνειρα ὅμως στήν πραγματικότητα ἦταν κόρη τοῦ Διόνυσου καί τῆς συζύγου τοῦ Οἰνέα Ἀλθαίας, ὅπως ἀποδείχθηκε καθαρά ὅταν πέθανε ὁ Μελέαγρος καί ἡ Ἀρτεμις μεταμόρφωσε τίς θρηνοῦσες ἀδελφές του σέ Μελεαγρίδες· ὁ Διόνυσος τότε κατάφερε νά πείσει τήν Ἀρτεμην νά διατηρήσουν τήν ἀνθρώπινη μορφή τους ἡ Δηιάνειρα καί ἡ Γόργη μία ἀπό τίς ἀδελφές της¹.

β. Γαμπροὶ ἀμέτρητοι παρουσιάστηκαν στό παλάτι τοῦ Οἰνέα στήν Πλευράνα γιά νά ζητήσουν τήν πανέμορφη Δηιάνειρα ἡ ὁποία ἤξερε νά ὀδηγεῖ ἄρμα καί ἦταν ἐξασκημένη στήν πολεμική τέχνη· ὅλοι τους παραιτήθηκαν ὅμως μόλις ἔμαθαν ὅτι ἔχουν ἀνταγωνιστές τόν Ἡρακλῆ καί τόν ποτάμιο θεό Ἀχελῶο. Εἶναι πασίγνωστο ὅτι ὁ ἀθάνατος Ἀχελῶος συνήθιζε νά ἐμφανίζεται μέ τρεῖς μορφές: ὡς ταῦρος, ὡς πιτσιλωτό, διάστικτο φίδι καί ὡς ταυροκέφαλος ἄντρας. Ἀπό τά πυκνά του γένηια ἔτρεχε ποτάμι τό νερό καί ἡ Δηιάνειρα θά προτιμοῦσε νά πεθάνει παρά νά τόν παντρευτεῖ².

γ. Ὅταν ὁ Οἰνεύς ζήτησε ἀπό τόν Ἡρακλῆ νά δικαιολογήσει τήν ἀπαίτησή του, ὑπερήφανος ἐκεῖνος ἀπάντησε ὅτι ἡ Δηιάνειρα δέν θά ἔχει μόνο πεθερό τόν Δία, ἀν τόν παντρευ-

τεῖ, ἀλλὰ θά χαίρεται ἐξ ἀντανακλάσεως καί τῇ δόξᾳ τῶν Δώδεκα Ἀθλῶν τοῦ ἴδιου.

Ὁ Ἀχελῷος — μέ μορφή ταυροκέφαλου ἄντρα αὐτῇ τῇ φορά — γέλασε μέ ὅλα αὐτά λέγοντας ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν γνωστή προσωπικότητα, πατήρ πάντων τῶν ὑδάτων τῆς Ἑλλάδας καί ὄχι ἄπατρις ξένος σάν τόν Ἡρακλή· ἐπὶ πλέον τό μαντεῖο τῆς Δωδώνης συμβουλευεῖ ὅλους τοὺς ἐπισκέπτες νά τοῦ προσφέρουν θυσίες. Ὑστερα ἄρχισε νά πειράζει τόν Ἡρακλή:

— Δέν εἶσαι γιός τοῦ Δία, ἀλλιῶς ἡ μητέρα σου εἶναι μοιχαλίδα!

Συνοφρυωμένος ὁ Ἡρακλῆς ἀπάντησε:

— Εἶμαι καλύτερος στήν πάλη παρά στή συζήτηση καί δέν ἀνέχομαι νά προσβάλλεις τῇ μάνα μου!

δ. Ὁ Ἀχελῷος πέταξε κάτω τήν πράσινη φορεσιά του καί πάλεψε μέ τόν Ἡρακλή ἐωσότου ἐκεῖνος τόν ἔριξε χάμω· τότε ἐπιδέξια μεταμορφώθηκε σέ πιτσιλιωτό φίδι θέλοντας νά διαφύγει ἔρποντας.

— Φίδια ἔπνιγα στή κούνια μου κιόλας! γέλασε ὁ Ἡρακλῆς καί ἔσκυψε γιά νά τόν ἀρπάξει ἀπό τό λαϊμό. Τότε ὁ Ἀχελῷος μεταμορφώθηκε σέ ταῦρο καί τοῦ ὄρμησε· ὁ Ἡρακλῆς σβέλτα πήδηξε στό πλάι, τόν ἄρπαξε ἀπό τά δύο κέρατα καί τόν κοπάνησε χάμω μέ τόση ὀρμή, ὥστε ἔσπασε ἀπό τῇ ρίζᾳ τὸ δεξιό του κέρατο. Ὁ Ἀχελῷος ὑποχώρησε ἀξιολύπητα ντροπιασμένος καί ἔκρυψε κάτω ἀπό στεφάνι ἱτιάς τό τραῦμα του³. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐπέστρεψε τό σπασμένο κέρατο στόν Ἀχελῷο μέ ἀντάλλαγμα τό Κέρας τῆς αἴγας Ἀμάλθειας· ἐνῶ κατ' ἄλλους οἱ Ναϊάδες τό μετέτρεψαν σέ Κέρας τῆς Ἀμάλθειας καί τό προσέφερε ὁ Ἡρακλῆς στόν Οἰνέα ὡς δῶρο γάμου⁴. Ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ Ἑσπερίδες γέμισαν τό κέρατο μέ χρυσά φροῦτα — γι' αὐτό τό λόγο ὀνομάζεται τώρα Κέρατο τῆς Ἀφρονίας —, καί τό μετέφερε κατὰ τῇ διάρκειά τοῦ Δωδέκατου Ἀθλοῦ ὁ Ἡρακλῆς στόν Τάρταρο καί τό χάρισε στόν Πλοῦτο, τό βοηθό τῆς Τύχης⁵.

ε. Ἀφοῦ παντρεύτηκε τῇ Δηιάνειρα ὁ Ἡρακλῆς βάδιζε μέ τοὺς Καλυδώνιους ἐναντίον τῆς θεσπρωτικῆς Ἐφύρας — ἀργότερα Κίχυρου — ὅπου κατανίκησε καί σκότωσε τό βασιλιά Φυλέα. Ἀνάμεσα στοὺς αἰχμαλώτους ἦταν καί ἡ

Ἀστυόχη μέ τήν ὁποία ὁ Ἡρακλῆς ἔκανε τόν Τληπόλεμο· μερικοὶ ὅμως πιστεύουν ὅτι μητέρα τοῦ Τληπόλεμου ἦταν ἡ κόρη τοῦ Ἀμύντορα, Ἀστυδάμεια, τήν ὁποία ὁ Ἡρακλῆς ἔκλεψε ἀπό τήν Ἐφύρα τῆς Ἠλείας, ὀνομαστή γιά τὰ φαρμάκια τῆς⁶.

ζ. Ἀκολουθώντας τίς συμβουλές ἐνός μαντείου ὁ Ἡρακλῆς μῆνυσε στόν φίλο του Θέσπιο:

— Κράτησε ἐπτά ἀπό τοὺς γιούς σου στίς Θεσπιές, στείλει τρεῖς στή Θήβα καί πρόσταξε τοὺς ὑπόλοιπους σαράντα νά ἐποικίσουν τό νησί τῆς Σαρδηνίας!

Ὁ Θέσπιος ὑπάκουσε. Οἱ ἀπόγονοι ὅσων πῆγαν στή Θήβα περιβάλλονται μέχρι καί σήμερα μέ μεγάλο σεβασμό· ὅσων ἀπόγονοι παρέμειναν στίς Θεσπιές — οἱ λεγόμενοι Δημουχοι — μέχρι τελευταῖα κυβερνοῦσαν τήν πόλη. Οἱ δυνάμεις πού ὁδήγησε ὁ Ἰόλαος στή Σαρδηνία περιλάμβαναν Ἀθηναίους καί Θεσπιεῖς μεταξύ ἄλλων καί ἔτσι ἀπέτελεσαν τήν πρώτη ἀποικιστική ἐκστρατεία στήν ὁποία οἱ βασιλιάδες καί οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι προέρχονταν ἀπό διαφορετικές φυλές. Κατανικώντας τοὺς Σαρδηνίους στίς περισσότερες μάχες ὁ Ἰόλαος μοίρασε τό νησί σέ πολλές ἐπαρχίες, τό φυτέψε μέ ἐλιές καί τό ἔκανε τόσο γόνιμο ὥστε ἕκτοτε οἱ Καρχηδόνιοι ἀντιμετωπίζουν τεράστιες περιπέτειες καί κινδύνους γιά νά τό ἀποκτήσουν. Ἰδρυσε τήν Ὀλβία καί ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νά ἱδρῦσουν τήν Ὀγρύλη. Μέ τῇ συμφωνῇ γνώμῃ τῶν γιῶν τοῦ Θέσπιου, οἱ ὁποῖοι τόν ἔβλεπαν σάν δεύτερο πατέρα τους, ὁ Ἰόλαος ἀποκάλεσε τοὺς ἀποίκους ἀπό τόν ἑαυτό του Ἰολαεῖς. Μέχρι σήμερα προσφέρουν θυσίες στόν Πατέρα Ἰόλαο ὅπως οἱ Πέρσες στόν Πατέρα Κύρο. Λέγεται ὅτι τελικά ὁ Ἰόλαος ἐπέστρεψε μέσω Σικελίας στήν Ἑλλάδα ὅπου μερικοὶ πιστοὶ του ἐγκαταστάθηκαν ἐπίσης καί τόν τιμοῦσαν ὡς ἥρωα. Κατά τοὺς Θηβαίους ὅμως, οἱ ὁποῖοι μάλλον ξέρουν καλύτερα, δέν ἐπέστρεψε ποτέ κανένας ἀπό τοὺς ἀποίκους⁷.

η. Ὑστερα ἀπὸ τρία χρόνια σέ κάποιο συμπόσιο ὁ Ἡρακλῆς ἐκνευρίστηκε πολὺ μέ ἓναν νεαρό συγγενή τοῦ Οἰνέα, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὡς Εὐνομος, Εὐρύνομος, Ἐννομος, Ἀρχίας καί Χαιρίας καί ἦταν γιός τοῦ Ἀρχιτέλη. Ἐπρεπε νά ρίξει νερό στά χέρια τοῦ Ἡρακλῆ, ἀπὸ ἀδεξιότητα ὅμως ἔβρεξε τά πόδια του καί αὐτός τοῦ ἔδωσε

μεγαλύτερη σφαλιάρα από όσο ήθελε και τόν άφησε στόν τόπο. Παρ' όλο πού ό 'Αρχιτέλης τόν συγχώρεσε για τό άτύχημα, ό 'Ηρακλής αποφάσισε νά αúτοεξοριστεί για τιμωρία· πήρε τή Δηιάνειρα και τό γιό του 'Υλλο και ξεκίνησε για τήν Τραχίνα, πατρίδα του Κήυκα, άνεψιού του 'Αμφιτρώνα⁸.

θ. Είχε συμβεί ένα παρόμοιο άτύχημα και στόν Φλιούντα, πόλη πού βρίσκεται ανατολικά από τήν 'Αρκαδία, τόν καιρό πού ό 'Ηρακλής επέστρεψε από τόν κήπο τών 'Εσπερίδων. Δέν του άρεσε τό ποτό πού του προσέφερε, γι' αυτό χτύπησε τόν Κύαθο, τόν οίνοχοό μέ τό ένα του δάχτυλο, και ό άτυχος πέθανε άμέσως. Στή μνήμη του Κύαθου χτίστηκε ναίσχος δίπλα στό ναό του Φλιάσιου 'Απόλλωνα⁹.

ι. Μερικοί λένε ότι ό 'Ηρακλής πάλεψε μέ τόν 'Αχελώο προτού ακόμα σκοτώσει τόν 'Ιφίτο για τό όποιο και τόν εξόρισαν στήν Τραχίνα· κατ' άλλους πάλι στήν Τραχίνα βρέθηκε όταν τόν εξόρισαν για πρώτη φορά από τήν Τίρυνθα¹⁰. Πάντως έφτασε μαζί μέ τή Δηιάνειρα στόν πλημμυρισμένο τότε Εύηνο ποταμό, όπου ό κένταυρος Νέσσος, ισχυριζόμενος ότι ήταν ό έντεταλμένος από τούς θεούς πορθημέας, ό όποιος διαλέχτηκε λόγω τής τιμιότητάς του γι' αυτό τό πόστο, προσφέρθηκε νά περάσει έναντι μικρής άμοιβής τή Δηιάνειρα στήν αντίπερα όχθη μέ στεγνά πόδια όσο ό 'Ηρακλής θά περνούσε κολυμπώντας. 'Ο 'Ηρακλής συμφώνησε, πλήρωσε στόν Νέσσο όσα ζήτησε και ύστερα, αφού έριξε άπέναντι τό ρόπαλο και τό τόξο του, έπεσε στό νερό. 'Αντίθετα μέ ό,τι συμφωνήθηκε, ό Νέσσος κάλπασε προς άλλη κατεύθυνση μέ τή Δηιάνειρα στήν άγκαλιά, τήν έριξε έπειτα χάμω και προσπάθησε νά τή βιάσει. 'Εκείνη φώναζε βοήθεια, όποτε ό 'Ηρακλής αρπάζοντας τό τόξο του στόχευσε πολύ προσεκτικά και διαπέρασε τό στήθος του Νέσσου από μισό μίλι μακριά.

κ. Τραβώντας τό τόξο από τήν πληγή του ό Νέσσος είπε στή Δηιάνειρα:

— "Αν άναμείξεις τό χυμένο στή γή σπέρμα μου μέ τό αίμα τής πληγής μου, προσθέσεις λίγο έλαιόλαδο και άλείψεις στά κρυφά μέ αυτό τό χιτώνα του 'Ηρακλή, δέν θά έχεις αίτια νά ξαναπαραπονεθείς για τίς άπιστίες του.

'Η Δηιάνειρα μάζεψε γρήγορα σέ μιά στάμνα τό αίμα

Δελιά: 'Ο 'Ηρακλής και η Δηιάνειρα μέ τό μικρό 'Υλλο. 'Αγγειογραφία του Ιουαίου Π.Χ.

(Οξφόρδη).

Κάτω: 'Ο κένταυρος Νέσσος επιτίθεται στή Δηιάνειρα. 'Αγγειογραφία του 410 Π.Χ.

(Μουσείο Καλών Τεχνών, Βασιτώνη).

(Πισω σελίδα:

1) 'Ηρακλής στόν βασιλιά Εύρυτο. "Ορθία ή 'Ιόλη. 'Αγγειογραφία του 600-590 Π.Χ. (Λούβρο, Παρίσι).

καί τό σπέρμα, ἔπειτα τήν σφράγισε καί τήν πῆρε μαζί της χωρίς νά πεί κουβέντα στόν Ἡρακλή γιά ὅλα αὐτά¹¹.

λ. Σύμφωνα μέ μιάν ἄλλη παραλλαγή τῆς ιστορίας ὁ Νέσσος προσέφερε στή Δηιάνειρα νῆμα βουτηγμένο στό αἷμα του καί τήν συμβούλεψε νά τό ὑφάνει στόν χιτώνα τοῦ Ἡρακλῆ. Ἡ τρίτη παραλλαγή λέει ὅτι ὁ Νέσσος προσέφερε στή Δηιάνειρα τό δικό του αἱματόστικτο χιτώνα ὡς ἐρωτογῆτεμα, ὕστερα κατέφυγε σέ μια κοντινὴ λοκρικὴ φυλὴ ὅπου καί πέθανε ἀπὸ τό τραῦμα του· τό σῶμα του σάπισε ἄταφο στούς πρόποδες τοῦ Ταφιασσοῦ λόφου γεμίζοντας τήν περιοχή μέ δυσώδη ὁσμή — ἐξοῦ καί οἱ Λοκροὶ ἀποκαλοῦνται Ὀζόλαι. Ἡ πηγὴ κοντά στήν ὁποία πέθανε, ἀκόμα μυρίζει ἄσχημα καί περιέχει θρόμβους αἵματος¹².

μ. Ἐκείνη τήν ἐποχὴ ὁ Ἡρακλῆς εἶχε πιά πολλὰ παιδιὰ ἀπὸ τῆ Δηιάνειρα: τόν Ὑλλο, τόν Κτήσιππο, τόν Γληνό καί τόν Ὀδίτη, καθὼς καί τῆ Μακαρία, τῆ μοναδικῆ του κόρη¹³.

1. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 34· Ἀπολλόδωρος Α 8, 1 καί Β 7, 5· Βακχυλίδης Ἐπινίκια Ε 165 κέξ· Ἀντωνίνος Λιβεράλις *Μεταμορφώσεις* 2.
2. Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IX 1-100· Ἀπολλόδωρος Α 8, 1· Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 1 κέξ.
3. Ὀβίδιος ὅ.π.· Ἐφορος, παρατίθεται στόν Μακρόβιο V 18· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 50.
4. Ἀπολλόδωρος ὅ.π. καί Β 7, 5· Ὀβίδιος ὅ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 35· Στράβων Ι 2, 19.
5. Ὑγίνος *Μύθος* 31· Λακτάντιος στή *Θηβαΐδα* τοῦ Στατίου IV 106.
6. Στράβων Ζ 7, 5 καί 11· Ἀπολλόδωρος Β 7, 6· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 36· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* Ζ 23 κέξ. καί Σχολιαστής· Ὅμηρος *Ἰλιάς* Β 658-60 καί *Ὀδύσεια* α 259-61.
7. Ἀπολλόδωρος ὅ.π.· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 29-30· Πausanίας Ζ 2, 2 I 17, 4 καί Θ 23, 1.
8. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 36· Ἀπολλόδωρος ὅ.π.· Τζέτζης *Εἰς τόν Λυκόφρονα* 50· Εὐστάθιος στήν *Ἰλιάδα* τοῦ Ὀμήρου σ. 1900· Σχολιαστής στίς *Τραχινίαις* τοῦ Σοφοκλῆ 39.
9. Pausanίας Β 13, 8.
10. Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 1-40· Pausanίας Α 32, 5.
11. Ἀπολλόδωρος Β 7, 6· Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 555-61· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IX 101 κέξ· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 46.
12. Σχολιαστής στίς *Ἐπωδούς* τοῦ Ὀράτιου III· Ὀβίδιος ὅ.π.· Pausanίας Ι 38, 1· Στράβων Θ 4, 8.
13. Ἀπολλόδωρος Β 7, 8· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 37· Pausanίας Α 32, 5.

1. Ἡ ἱστορία τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μελέαγρου ἐπινοήθηκε γιὰ τὴν ἐπεξηγήσῃ τῆς λατρείας τῶν μελεαγρίδων τῆς Λέρου (βλ. 80. 3).

2. Μὲ βάση τὴν ἀγάπη τῆς γιὰ τὸν πόλεμο ἢ Διανείρα μὴ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ὀλύμπιας πολεμοθεᾶς Ἀθηνᾶς, μέ ἱεροῦ γάμου τῆς ὁποίας σέ διάφορους τόπους συνδέεται κυρίως αὐτό τό τμήμα τοῦ θρύλου τοῦ Ἡρακλῆ (βλ. 141. 1).

3. Ὁ ἄγωνας τοῦ Ἡρακλῆ μέ τόν Ἀχελῶο — ὅπως καί τοῦ Θησέα μέ τόν Μινώταυρο — πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς τμήμα τῆς βασιλικῆς τελετουργίας τοῦ γάμου. Τό φίδι καί ὁ ταῦρος συμβολίζουν τό αὐξανόμενο καί φθίνον ἔτος — « ὁ ταῦρος πού εἶναι πατέρας τοῦ φιδιοῦ καί τό φίδι τοῦ ὁποίου γιός εἶναι ὁ ταῦρος » — ὁ ἱερός βασιλιάς ἐπιβλήθηκε καί στούς δύο. Τό κέρατο τοῦ ταύρου πού θεωρήθηκε βάση τῆς γονιμότητος ἀπό τά ἀρχαιότατα χρόνια, προοίκιζε τόν ὑποψήφιο μέ τό βασιλικό ἀξίωμα ἐφόσον κατόρθωνε νὰ τό ἀρπάξει κατά τή διάρκεια τῆς πάλης μέ ἕναν ταῦρο ἢ μέ κάποιον μεταμφιεσμένο σέ ταῦρο ἀντίπαλο. Ὁ βαβυλωνίος ἥρωας Ἐνκιν-τού, ὁ θνητός δίδυμος ἀδελφός τοῦ Γιλγαμές καί ὁπαδός τῆς βασιλίσσας τοῦ Οὐρανοῦ ἄρπαξε τόν Οὐράνιο Ταῦρο ἀπό τά κέρατα καί τόν σκότωσε μέ τό σπαθί του. Ὁ οὐαλός ἥρωας τοῦ *Μαμινόνγκου* Περντοῦρ ὡς προγαμιά δοκιμασία πρέπει νὰ ἀποκτήσει ἕνα Κέρας τῆς Ἀφρονίας (βλ. 148. 5). Στήν Κρήτη ἡ αἰγολατρία ἀντικαταστάθηκε ἀπό τήν ταυρολατρία — τό κέρατο τῆς αἰγας ὑπῆρξε ἐπίσης σύμβολο γονιμότητος. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξελάμβαναν τήν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ τελετουργικοῦ ἀγῶνα ὡς πάλη τοῦ Ἡρακλῆ καί τοῦ ποταμοῦ Ἀχελῶο: οὐσιαστικά τήν περίφραξη καί ἀποστράγγιση τῆς Παραχελωϊτίδας, μιᾶς ἔκτασης πού προῆλθε ἀπό τίς προσχώσεις τοῦ Ἀχελῶου καί σιγά-σιγά συνέδεσε τίς Ἐχινάδες μέ τή στεριά μέ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπανακτηθεῖ ἀπό τόν Ἀχελῶο μιᾶ μεγάλη περιοχή γιὰ καλλιέργεια. Συχνά ἀποδίδονταν παρόμοια τεχνικά κατορθώματα στόν Ἡρακλῆ (Στράβων 1 2, 19· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 35). Οἱ προσφορές πού ὀρίστηκαν ἀπό τό μαντεῖο τῆς Δωδώνης δύσκολα θά προορίζονταν γιὰ τόν Ἀχελῶο, εἶναι πολύ πιθανότερο ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποδοθοῦν στή σελήνη-θεά Ἀχελωίδα ἢ ὁποία « διώχνει τόν πόνον ».

4. Ὁ Εὐνόμος καί ὁ Κύαθος θά πρέπει νὰ ἦσαν παιδιά-σφαγία: ἀναπληρωτές τοῦ ἱεροῦ βασιλιᾶ στό τέλος τῆς βασιλείας του.

5. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Νέσσου κατά τῆς Διανείρας θυμίζει τίς ἀκόλαστες σκηνές στούς γάμους τοῦ Πειρίθου ὅταν ἐπενέβη ὁ Θησεύς (ὁ Ἀθηναῖος Ἡρακλῆς) γιὰ νὰ σώσει τήν Ἰπποδάμεια ἀπό τήν ἐπιβουλή τοῦ Κένταυρου Εὐρυτίωνα (βλ. 102. δ). Ἐπειδή οἱ Κένταυροι ἀρχικά εἰκονίζονταν ὡς ἀνθρωποι-αἰγές, ἡ εἰκόνα στήν ὁποία στηρίχτηκε τό ἐπεισόδιο πιθανότατα παρίστανε τή

βασιλίσσα νά καβαλλοῦε μιᾶ κατσίκਾ, ὅπως γινόταν στή Βόρεια Εὐρώπη τήν παραμονή τῆς Πρωτομαγιάς, πρὶν ἀπό τόν ἱερό γάμο τῆς δηλαδῆ. Ὁ Εὐρυτίων, ὁ « παρείσακτος » εἶναι συνηθισμένος χαρακτήρας, οἰκεῖος ἀπό τίς κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἀκόμα καί σήμερα στά γλέντια τῶν γάμων στή Βόρεια Ἑλλάδα. Τό ἀρχαιότερο μυθικό παράδειγμα τοῦ παρείσακτου εἶναι ὁ Ἐνκιντού: διέκοψε τούς ἱεροῦς γάμους τοῦ Γιλγαμές καί τῆς θεᾶς Ἐρέχ καί προκάλεσε τόν Γιλγαμές σέ μονομαχία. Ἄλλος παρείσακτος ἦταν ὁ Ἀγήνωρ ὁ ὁποῖος προσπάθησε νὰ ἀρπάξει ἀπό τόν Περσέα τήν Ἀνδρομέδα στό γαμήλιο γεῦμα (βλ. 73. μ.).

6. Οἱ πρῶτοι ἔποικοι τῆς Σαρδηνίας, οἱ Λίβυοι τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς, κατάφεραν νὰ ἐπιζήσουν στά βουνά: οἱ μεταγενέστεροι ἄποικοι — Κρήτες, Ἕλληνες, Καρχηδόνιοι, Ρωμαῖοι καί Ἑβραῖοι — προσπαθοῦσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στίς παράλιες περιοχές, ἀλλά τούς ἐκτόπιζε πάντοτε ἡ ἐλαιοσῖα. Μόνο κατά τά τελευταῖα χρόνια κατάφεραν νὰ περιορίσουν τή θνησιμότητα μέ τό συνεχές ράντισμα τῶν ἐλῶν ὅπου ἀναπαράγονται τά κουνούπια ἐλαιοσῖας.

7. Τό « Ὀζόλοι » (δύσοσμος) παρατσούκλι δόθηκε στούς Λοκρούς πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ κοντά στή Φωκίδα γιὰ νὰ τούς ξεχωρίσουν ἀπό τούς Ὀπούντιους καί τούς Ἐπιζεφύριους Λοκρούς. Πιθανότητα προέρχεται ἀπό τή συνήθεια νὰ φοροῦν ἀνεπεξέργαστα γιδοτόμαρα τά ὁποῖα βρωμοῦσαν ἀφόρητα στήν ὑγρασία. Οἱ ἴδιοι οἱ Λοκροὶ προτιμοῦσαν νὰ ἐρμηνεύουν τό προσωνυμῖό τους ἀπό τούς « ὄζους » « κληματοῖδες » (Παυσανίας 1 38, 1) ἐπειδή στή γῇ τή δική τους πρωτοφυτεύτηκε τό ἀμπέλι (βλ. 38. 7).

ΣΥΝΟΔΕΥΟΜΕΝΟΣ ἀκόμα ἀπό τούς ἀρκάδες συμμάχους του ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε στήν Τραχίνα καί ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ γιὰ κάποιο διάστημα ὑπό τήν προστασία τοῦ Κήρυκα. Στό δρόμο πέρασε ἀπό τή χώρα τῶν Δρυόπων στή σκιά τοῦ Παρνασσοῦ καί συνάντησε τό βασιλιά τους Θειοδάμαντα, τό γιό τοῦ Δρύοπα, ὁ ὁποῖος ὄργωνε μέ δύο μοσχάρια¹. Πεινοῦσε, ζητοῦσε κιόλας ἀφορμή νὰ τά βάλει μέ τούς Δρύοπες — ὡς γνωστὸν δέν εἶχαν κανένα δικαίωμα στή χώρα — κι ἔτσι ζήτησε τό ἕνα μοσχάρι ὅταν ὁ Θειοδάμας ἀρνήθηκε, τόν σκότωσε. Ἀφοῦ ἔσφαξε τό μοσχάρι καί χόρτασε γιὰ τά καλά μέ τό κρέας, ἄρπαξε τό βυζανιάρικο γιό τοῦ Θειοδά-

μαντα, "Υλα, ἡ μητέρα τοῦ ὁποίου ἦταν ἡ κόρη τοῦ 'Ωρίωνα, ἡ νύμφη Μενοδίκη. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Κήρυξ, ὁ Εὐφρημος ἢ ὁ Θειομένης ἦταν πατέρας τοῦ "Υλα· ἀντιθέτως ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Θειοδάμας ἦταν ὁ ροδίτης γεωργός ὁ ὁποῖος ἐβρίζε ἀπὸ μακριὰ ὅταν ὁ 'Ηρακλῆς θυσίαζε ἓνα ἀπὸ τὰ μοσχάρια του³.

β. Καθὼς φαίνεται, ὁ Φύλας, ὁ διάδοχος τοῦ Θειοδάμαντα βεβήλωσε τὸ δελφικὸ νὰὸ τοῦ 'Απόλλωνα. Ὁ 'Ηρακλῆς προσεβλήθη γιὰ λογαριασμό τοῦ 'Απόλλωνα, σκότωσε τὸν Φύλαντα καὶ ἄρπαξε τὴν κόρη τοῦ Μῆδη· αὐτὴ τοῦ γέννησε τὸν 'Αντίοχο, ἐπώνυμο ἥρωα τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου⁴. "Επειτα ὁ 'Ηρακλῆς ἐδιώξε τοὺς Δρύοπες ἀπὸ τὴν πόλη τους πού βρισκόταν στὸν Παρνασσό καὶ τὴν παραχώρησε στοὺς Μαλίους οἱ ὁποῖοι τὸν εἶχαν βοηθήσει νὰ τὴν καταλάβει. Ὁδήγησε τοὺς δρύοπες ἄρχοντες στοὺς Δελφούς καὶ τοὺς ἀφιέρωσε ὡς σκλάβους στὸ ἱερό· μὴν ἔχοντας ἀνάγκη δούλων ὅμως ὁ 'Απόλλων τοὺς ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο ὅπου ζήτησαν τὴν εὐνοια τοῦ βασιλιᾶ Εὐρυσθέα. Σύμφωνα μετὰ τίς ἐντολές του καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ ἄλλους φυγάδες συμπατριῶτες τους ἔχτισαν τρεῖς πόλεις: τὴν 'ΑΣίνη, τὴν 'Ερμιόνη καὶ τίς 'Ηιόνες. Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους Δρύοπες μερικοὶ κατέφυγαν στὴν Εὐβοία, ἐνῶ ἄλλοι στὴν Κύπρο καὶ στὴν Κύνθο. Ὅμως μόνον οἱ κάτοικοι τῆς 'ΑΣίνης καυχῶνται μέχρι καὶ σήμερα ὅτι εἶναι Δρύοπες· ἔχτισαν ἱερό στὸν πρόγονό τους Δρύοπα μὲ ἓνα ἀρχαῖο ἀγαλμα καὶ κάθε δεῦτερο χρόνο διοργανώνουν μυστήρια πρὸς τιμὴν του⁵.

γ. Ὁ Δρύοψ ἦταν γιὸς τοῦ 'Απόλλωνα καὶ τῆς Δίας, τῆς κόρης τοῦ Λυκάονα· φοβούμενη τὸν Λυκάονα ἡ Δία ἔκρυψε τὸ μωρὸ σὲ μιὰ κουφάλα κάποιας δρυός, ἐξοῦ καὶ τὸ ὄνομα. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Δρύοψ ὁδήγησε τὸ λαὸ του στὴν 'ΑΣίνη ἀπὸ τὸ Θεσσαλικὸ Σπερχειό, καὶ ὅτι ὑπῆρξε γιὸς τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τῆς νύμφης Πολυδώρας⁶.

δ. Κάποτε ξέσπασε μιὰ συνοριακὴ διένεξη ἀνάμεσα στοὺς Δωριεῖς τῆς 'Εστιάας, ὑπήκοους τοῦ βασιλιᾶ Αἰγυμιοῦ, καὶ στοὺς πάλαιποτε συμμάχους τῶν Δρυόπων Λαπίθες τοῦ 'Ολύμπου, στοὺς ὁποίους βασίλευε ὁ Κορωνός, ὁ γιὸς τοῦ Καινέα. Οἱ Δωριεῖς, ὀλιγαριθμότεροι ἀπὸ τοὺς Λαπίθες, ἀπευθύνθηκαν στὸν 'Ηρακλῆ γιὰ βοήθεια προσφέροντάς του ὡς ἀντάλλαγμα τὸ ἓνα τρίτο τῆς χώρας τους.

Τότε ὁ 'Ηρακλῆς καὶ οἱ ἀρκάδες σύμμαχοί του κατανίκησαν τοὺς Λαπίθες, κατέσφαξαν τὸν Κορωνό καὶ τοὺς περισσοτέρους ὑπήκοους του καὶ ἐξανάγκασαν τοὺς ἐπιζήσαντες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ὑπὸ ἀμφισβήτηση περιοχὴ. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐγκαταστάθηκαν στὴν Κόρινθο. Ὁ 'Ηρακλῆς ἐμπιστεύτηκε τὸ ἓνα τρίτο τῆς χώρας στὸν Αἰγυμιό ἐωσότου τὸ ἀπαιτήσουν οἱ κληρονόμοι του⁷.

ε. Τότε ὁ 'Ηρακλῆς πῆγε στὴν Ἴτωνα, πόλη τῆς Φθιώτιδας, ὅπου ὑπάρχει ἀρχαῖος ναὸς τῆς 'Αθηνᾶς. Ἐκεῖ συνάντησε τὸν Κύκνο, γιὸ τοῦ "Αρη καὶ τῆς Πελοπείας, ὁ ὁποῖος συνήθιζε νὰ προσφέρει πολὺτιμα δῶρα σὲ ὅσους τολμοῦσαν νὰ μονομαχήσουν μαζί του πάνω σὲ ἄρμα μάχης. Ὁ Κύκνος νικοῦσε πάντα, ἔκοβε τὰ κεφάλια τῶν ἀντιπάλων του καὶ διακοσμοῦσε μὲ τὰ καύκαλα τὸ νὰὸ τοῦ πατέρα του "Αρη. Ἐπ' εὐκαιρία αὐτὸς ἐδῶ δέν εἶναι ὁ Κύκνος τὸν ὁποῖο εἶχε κάνει ὁ "Αρης μὲ τὴν Πυρήνη καὶ εἶχε μεταμορφώσει σὲ κύκνο ὕστερα ἀπὸ τὸ θανατό του⁸.

ζ. Ὁ 'Απόλλων εἶχε θυμώσει μὲ τὸν Κύκνο ἐπειδὴ συνήθιζε νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἑκατομβῶν πού ἔστελναν γιὰ τίς θυσίες στοὺς Δελφούς καὶ νὰ τίς ὑφαρπάξει· ἔτσι ἐνθάρρυνε τὸν 'Ηρακλῆ νὰ δεχθεῖ τὴν πρόκληση. Συμφώνησαν νὰ βοηθήσουν τὸν 'Ηρακλῆ ὁ ἡνίοχός του 'Ιόλαος, ἐνῶ τὸν Κύκνο ὁ πατέρας του "Αρης. Ἄν καὶ δέν ἦταν συνηθισμένος νὰ πολεμᾷ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, αὐτὴ τὴ φορά ὁ 'Ηρακλῆς φόρεσε τίς ἀπαστράπτουσες χάλκινες κνημίδες πού τοῦ εἶχε ἐτοιμάσει ὁ "Ηφαιστος, τὸ λεπτοδουλεμένο χρυσὸ θώρακα πού τοῦ εἶχε χαρίσει ἡ 'Αθηνά, καθὼς καὶ ἓνα ζευγάρι σιδερένιες ἐπωμίδες. Ὀπλισμένος μὲ τόξο, βέλη δόρυ καὶ κράνος, καθὼς καὶ μὲ μιὰ καλοδουλεμένη ἀσπίδα πού τοῦ εἶχε παραδώσει ὁ "Ηφαιστος κατ' ἐντολὴν τοῦ Δία, ὁ 'Ηρακλῆς ἀνέβηκε μὲ ἐλαφριά καρδιά στὸ ἄρμα.

η. Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο ἡ 'Αθηνά προειδοποίησε τὸν 'Ηρακλῆ ὅτι μπορεῖ μὲν νὰ σκοτώσει καὶ νὰ καταληστεύει τὸν Κύκνο μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Δία, ἔναντι τοῦ "Αρη ὅμως μόνον ἡ ἄμυνα ἐπιτρέπεται, καὶ ὅτι ἐφόσον πάλι τὸν κατανικοῦσε παρ' ὅλα αὐτά, ἀπαγορεύεται νὰ τοῦ στερήσει τὰ ἄλογά του καὶ τὴ θαυμάσια ἀρματοσία του. Ὑστερα ἀνέβηκε στὸ ἄρμα δίπλα στὸν 'Ηρακλῆ καὶ τὸν 'Ιόλαο, ἀρμένισε τὴν αἰγίδα της καὶ ἡ Μητέρα Γῆ βόγγηξε

μόλις τό ἄρμα ξεκίνησε ὁλοταχῶς. Ὁ Κύκνος ἔτρεχε κατὰ πάνω του τὸ ἴδιο γρήγορα καὶ ἡ σύγκρουση ὑπῆρξε τόσο δυνατή, ὥστε γκρεμίστηκαν κι οἱ δύο χάμω, μόλις χτύπησαν τὰ δόρατά τους τὴν ἀσπίδα του ἄλλου. Πετάχτηκαν ὅμως ἀμέσως ἐπάνω καὶ ὕστερα ἀπὸ σύντομη μάχη ὁ Ἡρακλῆς διατρύπησε τὸ λαμό τοῦ Κύκνου. Ὑστερα ἀντιμετώπισε γενναῖα τὸν Ἄρη, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔριξε τὸ δόρυ του· ἡ Ἀθηνά συνοφρυώθηκε ὀργισμένη καὶ τὸ ἐκτροχίασε. Τότε ὁ Ἄρης ρίχτηκε μέ τὸ σπαθί στό χέρι στὸν Ἡρακλή, μάταιος κόπος ὅμως, πληγώθηκε ἀπλῶς στό μηρό, καὶ ὁ Ἡρακλῆς θά τοῦ κατάφερε κι ἄλλο χτύπημα ἀν δέν χώριζε ἐγκαίρως τοὺς ἀντιπάλους ὁ Ζεὺς μέ ἕναν κεραυνό. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἰόλαος ὕστερα λήστεψαν τὴ σωρό τοῦ Κύκνου καὶ συνέχισαν τὸ ταξίδι πού εἶχαν διακόψει· ἡ Ἀθηνά ὁδήγησε τὸν ζαλισμένο Ἄρη πίσω στὸν Ὀλυμπο. Ὁ Κύκνος θάφτηκε ἀπὸ τὸν Κήρυκα στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀναυρου, ἀλλὰ ὁ πλημμυρισμένος ποταμὸς παρέσυρε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀπόλλωνα τὴν ταφόπετρα⁹.

θ. Μερικοὶ ὅμως ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Κύκνος ζοῦσε στίς Ἀμφανές καὶ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς τὸν κάρφωσε μέ ἕνα βέλος στίς ὀχθες τοῦ Πηνειοῦ ἢ στίς Παγασιές¹⁰.

ι. Ὁ Ἡρακλῆς διέσχισε τὴν Πελασγιώτιδα καὶ ἔφτασε στὴν πολίχνη Ὀρμένιον στοὺς πρόποδες τοῦ Πηλίου, ὁ βασιλιάς τοῦ ὁποῖου Ἀμύντωρ δέν ἤθελε νά τὸν παντρεύει μέ τὴν κόρη του Ἀστυδάμεια.

— Εἶσαι κιόλας παντρεμένος, εἶπε, καὶ παράτησες ἤδη ἀρκετές πριγκίπισσες γιὰ νά σοῦ ἐμπιστευτῶ ἄλλη μιά!

Τότε ὁ Ἡρακλῆς ἐπιτέθηκε στὴν πόλη, σκότωσε τὸν Ἀμύντορα καὶ ἄρπαξε τὴν Ἀστυδάμεια ἡ ὁποία τοῦ γέννησε τὸν Κτήσιππο ἢ, κατὰ τὴ γνώμη ἄλλων, τὸν Τληπόλεμο¹¹.

1. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 36· Πρόβος στὰ *Γεωργικά* τοῦ Βιργιλίου III 6· Σχολιαστής στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Α 131.

2. Ἀπολλόδωρος Β 2, 7· Ἀπολλώνιος Ρόδιος Α 1212 κέξ· Ὑγίνος *Μῦθος* 14.

3. Νικάνδρος, παρατίθεται στὸν Ἀντωνίνου Λιβεράλι 26· Ἑλλάνικος, παρατίθεται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο Α 131 καὶ 1207· Φιλόστρατος *Εἰκόνες* Β 24.

4. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 37· Παυσανίας Α 5, 2.

5. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Ἡρόδοτος Η 46· Παυσανίας Δ 34, 6 καὶ Η 34, 6.
6. Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 480· Ἀριστοτέλης, παρατίθεται στὸν Στράβωνα Η 6, 13· Ἀντωνίνου Λιβεράλι *Μεταμορφώσεις* 32.
7. Ἀπολλόδωρος Β 7, 7· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 37.
8. Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 389-93· Παυσανίας Α 27, 7· Σχολιαστὴς στοὺς *Ὀλυμπιονίκες* τοῦ Πινδάρου Β 82 καὶ Ι 15· Εὐστάθιος *Εἰς Ὅμηρον* σ. 254.
9. Ἡσίοδος *Ἀσπὶς Ἡρακλέους* 57-138 καὶ 318-480· Ὑγίνος *Μῦθος* 31· Ἀπολλόδωρος Β 7, 7· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 37· Εὐριπίδης δ.π.
10. Παυσανίας Α 27, 7· Ἡσίοδος *Ἀσπὶς Ἡρακλέους* 318-480.
11. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 37· Στράβων Θ 5, 18· Ἀπολλόδωρος Γ 13, 8 καὶ Β 7, 7-8· Πίνδαρος *Ὀλυμπιονίκαι* Ζ 23 κέξ. καὶ Σχολιαστής.

1. Ἡ θυσία τοῦ μοσχαριοῦ πού ὄργωνε ἀπὸ τὸν Ἡρακλή, οἱ βλαστήμιες τοῦ Θειοδάμαντα καὶ ἡ ἐμφάνιση τοῦ μωροῦ Ὑλα ἀπὸ ἕνα αὐλάκι, ἀποτελοῦν ὅλα τμήματα κάποιας τελετουργίας τῆς σπορᾶς. Τὸ αἷμα τοῦ μοσχαριοῦ ἐξευμενίζει τὴ Γῆ-Θεά, οἱ βλαστήμιες ἀποτρέπουν τὴ θεϊκὴ ὀργὴ ἀπὸ τὸ βλαστημένο σπαρτό καὶ τὸ παιδί συμβολίζει τὴ μέλλουσα σοδειά, τὸν Πλοῦτο πού γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Δήμητρα καὶ τὸν Ἰάσιο ἀφοῦ πλάγιασαν σέ χωράφι ὀργωμένο τρεῖς φορές (βλ. 24. α). Τὸ ἐτήσιο πένθος γιὰ τὸ καταδικασμένο νά χαθεῖ δεντρόπνευμα Ὑλα (βλ. 150. δ-ε) συγχέεται σέ τοῦτο τὸ μῦθο μέ τὸ πένθος γιὰ τὸ καταδικασμένο σιταρόπνευμα.

2. Ἡ ἐκδιώξη τῶν Δρυόπων ἀπὸ τὸν Παρνασσό μέ τὴ σύμπραξη τῶν Δωριέων, καθὼς καὶ ἡ μετανάστευσή τους στὴ Νότια Ἑλλάδα πρέπει νά συνέβησαν κατὰ τὸ δωδέκατο αἰῶνα Π.Χ. πρὶν ἀπὸ τὴ δωρικὴ εἰσβολὴ στὴν Πελοπόννησο (βλ. 146. 1). Ἡ μονομαχία τοῦ Ἡρακλῆ μέ τὸν Κύκνο θυμίζει τὴν πάλη τοῦ Πέλοπα μέ τὸν Οἰνόμαο (βλ. 109. δ-κ) ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπίσης γιός τοῦ Ἄρη καὶ περιβόητος κεφαλοκυνηγός. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις πάνω στό ἕνα ἄρμα ὑπῆρξε κι ἀπὸ μιά γυναίκα· ἡ Ἴπποδάμεια, ἡ κόρη τοῦ Οἰνόμαου (τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐριδας μεταξὺ τοῦ Οἰνόμαου καὶ τοῦ Πέλοπα), καὶ ἡ Ἀθηνά, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ πιθανότατα τὸ ἴδιο πρόσωπο — τὴ νύφη πού προορίζεται γιὰ τὸ νέο βασιλιά. Ὁ Κύκνος εἶναι βασιλιάς τῆς κυκνολατρίας ὅπως καὶ ὁ σπαρτιάτης Πολυδεύκης, ἡ ψυχὴ τοῦ ὁποῖου θά πετάξει στὸν ἄλλο κόσμο πού βρίσκεται στὴν ὑπέρτατη δύση (βλ. 161. 4).

3. Τὸ ὄνομα τοῦ Αἰγυμίου — ἐφόσον σημαίνει «αὐτός πού παίζει τὸ ρόλο τῆς αἰγας» — υποδηλώνει ὅτι τὴν παραμονὴ τῆς

Πρωτομαγιάς τελοῦσε κατσεικίσιους γάμους μέ τή βασιλίσσα τῆς φυλῆς καί ὅτι οἱ Δωριεῖς τον πολέμησαν στό πλευρό τῶν Κενταύρων κατά τῶν Βορειοθεσσαλῶν Λαπιθῶν. Οἱ Κένταυροι ὑπῆρξαν ἀρχέγονοι ἐχθροί τῶν Λαπιθῶν τούς ὁποίους ἀπεικόνιζαν στά πρώιμα ἔργα τέχνης κατσεικάνθρωπους, ὅπως καί τούς Σάτυρους (βλ. 142. 5).

4. Ὁ κορίνθιος τύραννος Κύψελος, ξακουστός γιά τή σκαλιστή « λάρνακα » του, ἰσχυρίζεταν ὅτι ἦταν ἀπόγονος τοῦ λαπίθη βασιλιᾶ Καινέα (βλ. 78. 1).

144

ΙΟΛΗ

ΣΤΗΝ Τραχίνα ὁ Ἡράκλῆς συγκέντρωσε στρατό ἀπό Ἀρκάδες, Μήλιους καί Ἐπικνημίδιους Λοκρούς καί κίνησε κατά τῆς Οἰχαλίας γιά νά πάρει ἐκδίκηση ἀπό τό βασιλιά Εὐρυτο ἐπειδή ἀρνήθηκε νά τοῦ παραδώσει τήν πριγκίπισσα Ἰόλη τήν ὁποία κέρδισε σύμφωνα μέ ὅλους τούς κανόνες σέ ἀγῶνα τοξοβολίας· στούς συμμάχους του ὅμως εἶπε ἀπλῶς ὅτι ὁ Εὐρυτος εἶχε ἀπαιτήσῃ φόρους χωρίς νά ἔχει δικαίωμα ἀπό τούς Εὐβοεῖς. Κατέλαβε τήν πόλη μέ ἔφοδο, ἔκανε κόσκινο μέ τά τόξα του τόν Εὐρυτο καί τό γιό του, καί ἀφοῦ ἔθαψε τούς συντρόφους του πού ἔπεσαν στή μάχη — τόν Ἴππασο, τό γιό του Κήυκα, καί τούς γιούς τοῦ Λικύμνιου, τόν Ἀργεῖο καί τόν Μέλανα — κούρσεψε τήν Οἰχαλία καί συνέλαβε τήν Ἰόλη¹. Παρά νά δοθεῖ στόν Ἡρακλή ἡ Ἰόλη προτίμησε νά σφαχθεῖ ὅλη ἡ οἰκογένειά της μπροστά στά μάτια της καί ὕστερα ἔπεσε ἀπό τά τείχη τῆς πόλης· σώθηκε ὅμως ἐπειδή τά φουσκωμένα ἀπό τόν ἀέρα ροῦχα της ἐπιβράδυναν τήν πτώση. Μαζί μέ ἄλλες γυναῖκες ἀπό τήν Οἰχαλία στάλθηκε καί ἐκεῖνη στή Δηιάνειρα, στήν Τραχίνα, ἐνῶ ὁ Ἡρακλῆς ἐπισκέφτηκε τό ἀκρωτήριο Κήναιο στήν Εὐβοία². Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅμως σέ αὐτό τό σημεῖο ὅτι ἀποχαιρετώντας ὁ Ἡρακλῆς τή Δηιάνειρα τῆς ἐκμυστηρεύτηκε ἕνα χρησμό· ἡ μοίρα του ἦταν εἴτε νά πεθάνει σέ δεκαπέντε μῆνες εἴτε νά περάσει τήν ὑπόλοιπη ζωή του σέ ἀπόλυτη ἀπραξία. Τά δίδυμα περιστέρια τοῦ ἀρχαίου δρυομαντεῖου τῆς Δωδώνης τοῦ ἔφεραν τήν εἶδηση³.

β. Ἀμφισβητεῖται ἀκόμα ποιά Οἰχαλία ἀπό τίς πολλές

καταστράφηκε αὐτή τή φορά· τῆς Μεσσηνίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Εὐβοίας, τῆς Τραχίνας ἢ τῆς Αἰτωλίας⁴. Ἡ πιθανότερη εἶναι ἡ μεσσηνιακή Οἰχαλία ἐπειδή ὁ δρῶν βασιλιάς Μελανεύς, πατέρας τοῦ Εὐρυτου καί δεινός τοξότης, γι' αὐτό καί τόν ἔλεγαν γιό τοῦ Ἀπόλλωνα, πῆγε στή Μεσσηνία ἐπί βασιλείας Περιήρη, γιοῦ τοῦ Αἰόλου, ὁ ὁποῖος τοῦ παραχώρησε ὡς τόπο διαμονῆς τήν Οἰχαλία. Ὁ Οἰχαλία πῆρε τό ὄνομά της ἀπό τή σύζυγο τοῦ Μελανέα. Σέ ἕνα ἱερό ἄλλος μέ κυπαρίσσια τά Μυστήρια τῆς Μεγάλης Θεᾶς ἀρχίζουν μέ θυσίες πρός τιμήν τοῦ ἥρωα Εὐρυτου, τοῦ ὁποῖου ὅσα φυλάσσονται σέ χάλκινη ὕδρια. Ἄλλοι ταυτίζουν τήν Οἰχαλία μέ τήν Ἀνδανία, ἡ ὁποία βρίσκεται ἕνα μίλι ἀπό τό ἄλλος μέ τά κυπαρίσσια, καί ὅπου διοργανώνονταν παλιότερα αὐτά τά μυστήρια. Ὁ Εὐρυτος εἶναι ἕνας ἀπό τούς ἥρωες, τούς ὁποίους προσκάλεσαν οἱ Μεσσήνιοι νά ἐγκατασταθοῦν μαζί τους, ὅταν ὁ Ἐπαμεινώνδας τούς ἀπέδωσε τήν πελοποννησιακή κληρονομιά τους⁵.

1. Ἀθῆναιος ΙΑ 461· Ἀπολλόδωρος Β 7, 7.

2. Νικίας ἐκ Μαλιού, παρατίθεται στούς Βίους Παράλληλους τοῦ Πλούταρχου 13· Ὑγίνος Μύθος 33· Σοφοκλῆς Τραχινίαι 283 κέξ· Ἀπολλόδωρος δ.π.

3. Σοφοκλῆς Τραχινίαι 44-45.

4. Ὅμηρος Ἰλιάς Β 596 καί 730· Ὀδύσσεια φ 13-14· Σέρβιος στήν Αἰνείαδα τοῦ Βιργιλίου VIII 291· Στράβων Θ 5, 17 καί Ι 1, 10.

5. Ἀντωνίνος Λιβεράλις Μεταμορφώσεις 4· Παισανίας Δ 2, 2, 3, 6, 33, 5-6 καί 27, 4· Στράβων Ι 1, 18.

1. Ὁ Εὐρυτος εἶχε ἀρνηθεῖ νά παραδώσει τήν Ἰόλη στόν Ἡρακλή βασιζόμενος στό ὅτι ἐκεῖνος ἦταν σκλάβος (βλ. 135. α). Ἐνῶ ἡ ἀπόπειρα αὐτοκτονίας τῆς Ἰόλης εἶναι ἀληθοφανής — οἱ μυκηναϊκές φοῦστες ἦταν καμπανόσχημες καί ὁ πατέρας μου στάθηκε μάρτυρας ὅταν στή μεσοβικτωριανή ἐποχή μιᾶ ὑποψήφια νά αὐτοκτονήσει σῶθηκε χάρις στό κρινολίνο της — εἶναι πολύ πιθανό νά βασιζέται σέ κάποια παράσταση ὅπου ἡ θεά ἵπταται πάνω ἀπό τό στρατό πού προσβάλλει τήν πόλη της. Ἡ ὀνομασία Οἰχαλία (οἶκος τοῦ ἀλευριοῦ) ὑποδηλώνει ὅτι ἡ θεά, πρός τιμήν τῆς ὁποίας διοργανώνονταν τά μυστήρια, ἦταν ἡ Δήμητρα.

ΑΦΟΥ ἔστησε μαρμάρινους βωμούς καὶ ἀφιέρωσε ἄλλος στόν Πατρώο Δία, στό ἀκρωτήριο Κήναιο τῆς Εὐβοίας, ὁ Ἡρακλῆς ἀποφάσισε νά προσφέρει εὐχαριστήριες θυσίες γιά τήν κατάληψη τῆς Οἰχαλίας. Εἶχε κιόλας στείλει τόν Λίχα νά ζητήσει ἀπό τή Δηιάνειρα ἕναν ὁμορφο χιτώνα καί ἕναν ἀπό τοὺς μανδύες πού συνήθιζε νά φοράει σέ τέτοιες περιστάσεις.¹

β. Καλοβολεμένη στήν Τραχίνα ἡ Δηιάνειρα τό εἶχε πάρει πιά ἀπόφαση ὅτι ὁ Ἡρακλῆς συνήθιζε νά ἔχει ἐρωμένες· ὅταν γνώρισε μάλιστα τήν Ἰόλη ὡς τήν πιό πρόσφατη, ἔνωσε συμπόνια μᾶλλον παρά θυμό γιά τή μοιραία ὁμορφιά ἐξαιτίας τῆς ὁποίας ἐρειπώθηκε ἡ Οἰχαλία. Δέν ἦταν ὅμως ἀφόρητη ἡ ἀπαίτηση τοῦ Ἡρακλῆ νά ζήσουν ἐκεῖνη καί ἡ Ἰόλη κάτω ἀπό τήν ἴδια στέγη; Ἐπειδὴ δέν ἦταν πλέον νέα, ἀποφάσισε νά χρησιμοποιοῦναι τὰ ὑποτιθέμενα μάγια τοῦ Νέσσου γιά νά ἐξασφαλίσαι τήν ἀφοσίωση τοῦ συζύγου της. Ἐχοντας ὑφάνει ἕναν καινούριο χιτώνα θυσίων ἐπειδὴ γύρισε σῶος, ἡ Δηιάνειρα ἀποσφράγισε μυστικά τή στάμνα, βούτηξε ἕνα κομμάτι μᾶλλον ὕφασμα στό μίγμα πού περιεῖχε καί μ' αὐτό ἔτριψε τό χιτώνα. Μόλις ἔφτασε ὁ Λίχας, τόν ἔκλεισε σέ ἕνα κιβώτιο καί τοῦ τό παρέδωσε λέγοντας:

— Σέ καμιά περίπτωση μὴν ἐκθέσεις τό χιτώνα στό φῶς τοῦ ἡλίου, οὔτε καί στή φωτιά προτοῦ ὁ Ἡρακλῆς τόν φορέσει γιά τή θυσία.

Ὁ Λίχας εἶχε φύγει ὀλοταχῶς πάνω στό ἄρμα του ὅταν πιά ἡ ματιά τῆς Δηιάνειρας ἔπεσε πάνω στό κομμάτι τοῦ μᾶλλινου, πού εἶχε ἀφήσει χάμω στήν ἡλιολόουστη αὐλή καί διαπίστωσε ὅτι καιγόταν σάν πριονίδι ἐνῶ πορφυροὶ ἀφροὶ ξεχύνονταν ἀνάμεσα ἀπό τίς πλάκες τοῦ δαπέδου. Συνειδητοποιώντας ὅτι ὁ Νέσος τήν ξεγέλασε, ἔστειλε γρήγορα ἕναν ἀγγελιαφόρο γιά νά φέροι πίσω τόν Λίχα ἐνῶ καταριόταν τήν εὐπιστία της καί ὀρκίστηκε νά μὴν ἐπιζήσει οὔτε καί ἡ ἴδια ἂν πέθαινε ὁ Ἡρακλῆς².

γ. Ὁ ἀγγελιαφόρος ἔφτασε πολὺ ἄργά στό ἀκρωτήριο Κήναιο. Ὁ Ἡρακλῆς εἶχε ἤδη φορέσει τό χιτώνα καὶ θυσίαζε δῶδεκα ἀψευγάδιαστους ταύρους ὡς «ἀπαρχές» τῶν λαφύρων του· συνολικά εἶχε ὀδηγήσει στό βωμό ἕνα κοπάδι ἀπὸ ἑκατό

διάφορα ζῶα. Ἐχυνε κρασί ἀπὸ ἕνα κύπελλο στοὺς βωμούς καὶ λιβάνι στίς φλόγες ὅταν ξαφνικά ἀναφώνησε λές καί τόν εἶχε δαγκώσει φίδι. Ἀπὸ τὴ θερμότητα εἶχε λιώσει τό δηλητήριο τῆς Ὑδρας πού περιεῖχε τό αἷμα τοῦ Νέσσου καὶ περιβρέχοντας τὰ ἄκρα τοῦ Ἡρακλῆ κατέτρωγε τίς σάρκες του. Σύντομα ὁ πόνος ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς ἀντοχῆς καί ὁ Ἡρακλῆς οὐρλιάζοντας ἀπὸ τὴν ἀγωνία ἀναποδογύρισε τοὺς βωμούς. Προσπάθησε νά ξεσκίσει τό χιτώνα, ἐκεῖνος ὅμως ἦταν τόσο ἐφαρμοστός ὥστε τό κρέας ἔβγαине μαζί μέ τό ὕφασμα καί ξεπρόβαλαν τὰ κόκαλά του. Τό αἷμα του τσιτσίριζε καί κόχλαζε σάν τό νεράκι τῆς πηγῆς ὅταν πέσει στό πυρακτωμένο σίδερο. Ὁ Ἡρακλῆς ρίχτηκε στό κοντινότερο ποτάμι, ἀλλὰ τό φαρμάκι τόν ἔκαιγε ὅλο καί περισσότερο· ἀπὸ τότε αὐτὰ τὰ νερά ἐξακολουθοῦν νά καίνε σάν τὴ φωτιά καί ὀνομάζονται Θερμοπύλες, δηλαδή «καυτό πέρασμα»³.

δ. Καλπάζοντας πάνω κάτω στό βουνό καί ξεριζώνοντας δέντρα ὀλόκληρα, ὁ Ἡρακλῆς ἀντίκρισε τόν τρομοκρατημένο Λίχα καθισμένο ἀνακούρκουδα νὰ σφιχταγκάλιαζει τὰ γόνατά του. Μάταια προσπαθοῦσε νά ἀποδείξει τὴν ἀθωότητά του, ὁ Ἡρακλῆς τόν ἄρπαξε, τόν στριφογύρισε τρεῖς φορές πάνω ἀπὸ τό κεφάλι του καί τόν ἔριξε στόν Εὐβοϊκό Κόλπο. Ὁ Λίχας μεταμορφώθηκε σέ ἀνθρωπόμορφο βράχο πού ἐξεῖχε ἀπὸ τὰ κύματα· ἀκόμα καί πολὺ ἄργότερα ἀποκαλεῖτο Λίχας ἀπὸ τοὺς ναυτικούς οἱ ὁποῖοι δέν τολμοῦσαν νά τόν πατήσουν θεωρώντας τον ζωντανό. Ὁ στρατός παρατηροῦσε τόν Ἡρακλῆ ἀπὸ μακριὰ ξεσπώντας σέ γοερά κλάματα, κανεὶς ὅμως δέν τολμοῦσε νά τόν πλησιάσει, ἐνῶ ἐκεῖνος σφαδάζοντας ἀπὸ τὴν ἀγωνία φώναζε τόν Ὑλλο καί τόν παρακάλεσε νά τόν πᾶει κάπου ὅπου θά μπορούσε νά πεθάνει μόνος. Ὁ Ὑλλος τόν μετέφερε στήν Τραχίνα, στὰ ριζὰ τῆς Οἴτης (τόπο φημισμένο γιά τοὺς λευκοὺς ἐλλέβορους), ἐπειδὴ τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν τὴν εἶχε ἤδη ὑποδείξει στόν Λικύμνιο καί στόν Ἰόλαο ὡς προκαθορισμένο τόπο θανάτου τοῦ φίλου τους⁴.

ε. Ἐμβρόντητη ἡ Δηιάνειρα ἀκούγοντας τὰ νέα κρεμάστηκε ἡ — κατ' ἄλλους — χτυπήθηκε μόνη της μέ σπαθί στήν καρδιά μέσα στή συζυγική πασάδα. Ἡ μοναδικὴ ἔγνοια τοῦ Ἡρακλῆ ἦταν νά τὴν τιμωρήσει προτοῦ πεθάνει· ὅταν ὅμως ὁ Ὑλλος τόν διαβεβαίωσε γιά τὴν ἀθωότητά της, πράγμα πού

ἀποδείκνυε καὶ ἡ αὐτοκτονία της, ἀναστέναξε συγχωρώντας τη καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία νὰ μαζευτοῦν γύρω του ἡ Ἀλκμήνη καὶ ὅλοι οἱ γιοὶ του γιὰ νὰ ἀκούσουν τίς τελευταῖες ἐπιθυμίες του. Ἡ Ἀλκμήνη ὅμως καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γιούς του βρίσκονταν στὴν Τίρυνθα, καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴ Θήβα. Ἔτσι στὸν Ἡρακλῆ ἀπέμεινε μόνον ὁ Ὑλλος γιὰ νὰ τοῦ ἀποκαλύψει τὸ χρησμὸ τοῦ Δία πού τώρα ἐπαληθεύονταν:

— Κανείς ζωντανὸς δὲν θὰ σκοτώσει ποτέ τὸν Ἡρακλῆ· νεκρὸς ἐχθρὸς θὰ γίνει τὸ πεπρωμένο του.

Ὑστερα ὁ Ὑλλος τοῦ ζήτησε ὁδηγίες κι ἐκεῖνος ἀπάντησε:

— Ὅρκισου στό κεφάλι τοῦ Δία ὅτι θὰ μέ κουβαλήσεις στήν ψηλότερη κορφή τοῦ ὄρους κι ἐκεῖ θὰ μέ κάψεις, χωρὶς νὰ μέ θρηνήσεις, σέ πυρὰ ἀπὸ κλαδιά βελανιδιᾶς καὶ ρίζες ἀγριελιᾶς. Ὅρκισου μου κι ὅτι θὰ παντρευτεῖς τὴν Ἰόλη μόλις ἐνηλικιωθεῖς!

Μολονότι σκανδαλίστηκε ἀκούγοντας τίς ἐπιθυμίες τοῦ πατέρα του, ὁ Ὑλλος ὑποσχέθηκε νὰ τίς ἐκπληρώσει.⁵

ζ. Ἀφοῦ ἔγιναν ὅλες οἱ προετοιμασίες ὁ Ἰόλος καὶ οἱ σύντροφοί του ἀπομακρύνθηκαν σέ κάποια ἀπόσταση. Ὁ Ἡρακλῆς ἀνέβηκε στήν πυρὰ καὶ πρόσταξε νὰ τὴν ἀνάψουν. Κανείς ὅμως δὲν τόλμησε νὰ ὑπακούσει ὥσπου κάποιος περαστικός ποιμένας, Αἴολος, ὀνόματι Ποίας, πρόσταξε τὸν Φιλοκτῆτη, γιὸ του ἀπὸ τὴ Δημώνασσα, νὰ κάνει ὅ,τι εἶχε ζητήσει ὁ Ἡρακλῆς. Ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ὁ Ἡρακλῆς ἄφησε τὴ φαρέτρα, τὸ τόξο καὶ τὰ βέλη του στὸν Φιλοκτῆτη· μόλις οἱ φλόγες ἄρχισαν νὰ γλείφουν τὴν πυρὰ, ἄπλωσε πάνω της τὴ λεοντή καί, ἀκουμπώντας τὸ κεφάλι πάνω στό ρόπαλο λές καὶ ἦταν μαξιλάρι, ξάπλωσε μέ τὸ ὕφος εὐδαιμονίας κάποιου φιλοξενούμενου πού περιστοιχίζεται ἀπὸ κύπελλα κρασιοῦ. Ὑστερα ἔπесαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μερικοὶ κεραυνοὶ καὶ ἡ πυρὰ μεμιᾶς ἔγινε, στάχτη.⁶

η. Πάνω στό Ὀλυμπο ὁ Ζεὺς καμάρωνε πού ὁ εὐνοούμενος γιὸς του φέρθηκε τόσο γενναῖα.

— Ἡ ἀθάνατη πλευρά τοῦ Ἡρακλῆ εἶναι εξασφαλισμένη ἀπὸ τὸ θάνατο, ἀνακοίνωσε, καὶ σέ λίγο θὰ τὸν καλωσορίσω σέ τοῦτο τὸν εὐλογημένο τόπο. Κι ὅποιος ἔχει ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἀποθέωσή του, πού τὴν ἀξίζει μέ τὸ παρα-

πάνω, θέλει δὲν θέλει θὰ τὸ χωνέψει γιὰ καλὰ!

Ὅλοι οἱ Ὀλύμπιοι συγκατένευσαν καὶ ἡ Ἡρα ἀποφάσισε νὰ καταπιεῖ τὴν προσβολή ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως προορίζονταν γιὰ κείνην· εἶχε κιόλας ὅμως σχεδιάσει νὰ τιμωρήσει τὸν Φιλοκτῆτη γιὰ τὴν καλή του πράξη: νὰ τὸν δαγκώσει λημναία ὀχιά.

θ. Οἱ κεραυνοὶ καταβρόχθισαν τὸ θνητὸ μέρος τοῦ Ἡρακλῆ. Δὲν ἔμοιαζε πλέον στήν Ἀλκμήνη, ἀλλὰ — ὅπως τὸ φίδι πού ἄλλαξε δέρμα — λαμποκοποῦσε σέ ὅλη τὴ μεγαλειότητά του θεϊκοῦ πατέρα του. Ἐνα σύννεφο τὸν ἐκρυψε ἀπὸ τὸ βλέμμα τῶν συντρόφων του ὅσο ὁ Ζεὺς τὸν μετέφερε μέ τὸ τέθριππο ἄρμα του μέσα στὰ μουγγρητὰ τῶν κεραυνῶν πάνω στοὺς οὐρανοὺς ὅπου πιάνοντάς τον ἀπὸ τὸ χέρι ἡ Ἀθηνὰ τὸν συνέστησε στοὺς θεϊκοὺς συντρόφους της.⁷

ι. Ὁ Ζεὺς προόριζε τὸν Ἡρακλῆ γιὰ ἓναν ἀπὸ τοὺς Δώδεκα Ὀλύμπιους, δὲν θὰ ἀπέκλειε ὅμως κανέναν εὐχαρίστως ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα θεϊκὴ συντροφιά ὥστε νὰ κάνει τόπο γιὰ τὸν Ἡρακλῆ. Ἐπείσε λοιπὸν τὴν Ἡρα νὰ τὸν υἱοθετήσει μέ μιὰ τελετὴ ἀναγέννησης: νὰ πέσει στό κρεβάτι παριστάνοντας ὅτι κοιλοποναί καὶ νὰ ἐμφανίσει τὸν Ἡρακλῆ τραβώντας τον κάτω ἀπὸ τίς φοῦστες της — σέ πολλές βάρβαρες φυλές ὁ τρόπος αὐτὸς ἐφαρμοζόταν ἀκόμα πολὺ ἀργότερα στήν τελετὴ υἱοθεσίας. Ἐκτοτε ἡ Ἡρα θεωροῦσε δική της παιδί τὸν Ἡρακλῆ, ἀγαπώντας τον σχεδὸν ὅσο καὶ τὸν Δία. Ὅλοι οἱ ἀθάνατοι τὸν καλωσόρισαν ἐγκάρδια καὶ ἡ Ἡρα τὸν πάντρεψε μέ τὴν κόρη της, τὴν ὁμορφὴ Ἡβή, ἡ ὁποία τοῦ γέννησε δύο γιούς: τὸν Ἀλεξιάρη καὶ τὸν Ἀνίκητο. Ὡστόσο ἀπὸ τὴ μεριά του καὶ ὁ Ἡρακλῆς κέρδισε ἐπάξια τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς Ἡρας σκοτώνοντας στὴ Γιγαντομαχία τὸν Πρόνομο ὁ ὁποῖος προσπάθησε νὰ τὴν βιάσει.⁸

κ. Ὁ Ἡρακλῆς ἔγινε ὁ θυρωρὸς τῶν οὐρανῶν καὶ δὲν κουράζεται ποτέ νὰ στέκεται κατὰ τὸ σούρουπο μπροστὰ στίς ὀλύμπιες πύλες περιμένοντας τὴν ἐπιστροφή τῆς Ἀρτεμης ἀπὸ τὸ κυνήγι. Τὴν καλωσορίζει κεφάτος, κατεβάζει τοὺς σωρούς τῆς λείας ἀπὸ τὸ ἄρμα καὶ συνοφρυωμένος τὴν ἀπειλεῖ κουνώντας τὸ δάχτυλο ὅταν βρεῖ μονάχα ἀθῶες κατσίκες καὶ λαγούς:

— Ἀγριογούρουνα νὰ χτυπᾶς, τῆς λέει, πού σαρώνουν τὰ σπαρτὰ καὶ ξεσικίζουν τὴ φλούδα τῶν ὀπωροφόρων δέντρων.

Φονιά ταῦρο νά χτυπᾷς, λιοντάρι καί λύκο! Σέ τί μᾶς ἐβλάψαν αὐτές οἱ κατσίκες καί οἱ λαγοί;

Ἦστερα γδέρνει τά κουφάρια καί καταπίνει λαίμαργα ὅποια μπουκιά βρεῖ τοῦ γούστου του.⁹ Ὅσο ὅμως ὁ ἀθάνατος Ἡρακλῆς συμποσιάζεται στό τραπέζι τῶν θεῶν, τό θνητό εἶδωλό του περιπλανᾶται ἀνάμεσα στούς τρεμάμενους νεκρούς στόν Τάρταρο μέ τεντωμένο τόξο καί μέ τό βέλος στή χορδή. Πάνω στόν ὦμο του ὁ μαλαματένιος τελαμώννας κατάσπαρτος μέ τρομακτικά ἀνάγλυφα: λιοντάρια, ἀρκούδες, ἀγριόχοιροι καί σκηνές μαχῶν καί σκοτωμῶν.¹⁰

λ. Ὅταν ὁ Ἰόλαος καί οἱ σύντροφοί του ἐπέστρεψαν στήν Τραχίνα, ὁ γιός τοῦ Ἄκτορα, ὁ Μενoitίος, θυσίασε ἕνα κριάρι, ἕνα ταῦρο καί ἕναν ἀγριόχοιρο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλῆ καί καθιέρωσε τή λατρεία του ὡς ἥρωα στήν Ὀπούντα τῆς Λοκρίδας· σύντομα τοὺς ἀκολούθησαν οἱ Θηβαῖοι, ὡς θεοὶ ὅμως τὸν λάτρεψαν πρῶτα οἱ Ἀθηναῖοι καί μετὰ τοὺς πρῶτοι οἱ Μαραθῶνιοι, καί τώρα πιά ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα ἀκολουθοῦσε τό ἔνδοξο παράδειγμά τους.¹¹ Ὁ γιός τοῦ Ἡρακλῆ Φαῖστος ἀντιλήφθηκε ὅτι οἱ Σικυῶνιοι προσέφεραν ἀπλῶς τιμές ἥρωα στόν πατέρα του, ἐκεῖνος ὅμως ἐπέμενε νά θυσιάζει ὅπως ἔκαναν στοὺς θεοὺς. Γι' αὐτό τό λόγο οἱ Σικυῶνιοι σφάζοντας ἀρνὶ μέχρι καί πολύ ἀργότερα ἔκαιγαν τὰ μπούτια στοὺς βωμούς γιὰ τὸν Ἡρακλῆ θεό, ἐνῶ προσέφεραν ἕνα μέρος ἀπὸ τό ὑπόλοιπο κρέας του στόν Ἡρακλῆ ἥρωα. Στήν Οἶτη τὸν λάτρευαν μέ τήν ἐπωνυμία Κορνοπίων, ἐπειδὴ ἐξόντωσε τίς ἀκρίδες πού ἀπειλοῦσαν τήν πόλιν· οἱ Ἴωνες τῶν Ἐρυθρῶν ἅλι τὸν τιμοῦσαν μέ τό ὄνομα Ἡρακλῆς Ἰποκτόνος, ἐπειδὴ ἐξόντωσε τίς ἱπες, σκυολήκια πού προσβάλλουν τὰ ἀμπέλια σχεδόν σέ ὅλες τίς ἄλλες περιοχές τῆς χώρας.

μ. Λέγεται ὅτι ἕνα ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλῆ ἀπὸ τὴν Τύρο, τό ὁποῖο ἀργότερα βρισκόταν στό ἱερό του στίς Ἐρυθρές, ἀπεικόνιζε τὸν Ἡρακλῆ τὸν Δάκτυλο. Τό ἄγαλμα εἶχε βρεθεῖ πάνω σέ μιὰ σχεδιά, κοντά στό ἀκρωτήριο Μεσάτη τῆς Ἰωνικῆς Θάλασσας, ἀκριβῶς στή μέση μεταξὺ τοῦ λιμανιοῦ τῶν Ἐρυθρῶν καί τῆς Χίου. Ἀπὸ τή μιὰ ἀκτὴ οἱ Ἐρυθραῖοι καί ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ Χιῶτες προσπαθοῦσαν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις νά τραβήξουν τή σχεδιά, μάταια ὅμως. Τελικὰ ἕνας φαράς ἀπὸ τίς Ἐρυθρές πού εἶχε χάσει τό φῶς του εἶδε στὸ

ὄνειρό του ὅτι οἱ γυναῖκες τῶν Ἐρυθρῶν ἔπρεπε νά πλέξουν μέ τὰ μαλλιά τους σκοινιά, μέ τὰ ὁποῖα οἱ ἄντρες δέν θὰ δυσκολεύονταν πιά νά τραβήξουν τή σχεδιά. Οἱ γυναῖκες μιᾶς θρακιώτικης φυλῆς πού ἦταν ἐγκαταστημένη στίς Ἐρυθρές ἐπλεξαν πράγματι τό σκοινὶ καί τελικὰ ἡ σχεδιά τραβήχθηκε στήν ἀκτὴ· ἔτσι ἔκτοτε μόνο στοὺς δικούς τους ἀπόγονους ἐπιτρεπόταν νά μπαίνουν στό ἱερό ὅπου βρισκόταν τό σκοινὶ αὐτό. Ὁ Φορμίων ξαναβρῆκε τὴν ὁρασὴ του καί δέν τὴν ξανάχασε ὅσο ζοῦσε¹².

1. Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 298 καί 752-4· Ἀπολλόδωρος Β 7, 7· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 38.
2. Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 460-751· Ὑγίνος *Μύθος* 36.
3. Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 756 κέξ· Νόννος - Westermann *Ἑλληνες Μυθογράφοι Παράρτημα Ἀφηγήσεων* XXXVIII 8· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 50-51.
4. Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IX 155 κέξ· Ὑγίνος *Μύθος* 36· Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 783 κέξ· Ἀπολλόδωρος Β 7, 7· Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* XXX 21· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 38.
5. Ἀπολλόδωρος δ.π.· Σοφοκλῆς *Τραχινίαι* 912 κέξ.
6. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Ὑγίνος *Μύθος* 102· Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IX 299 κέξ.
7. Ὀβίδιος *Μεταμορφώσεις* IX 241-73· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Ὑγίνος δ.π.· Πανσανίας Γ' 18, 7.
8. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 39· Ἡσίοδος στόν *Ὀνομάκριτο Ἀπόσπασμα* ἐκδ. Loeb. Evelyn White σσ. 615-16· Πίνδαρος *Ἰσθμιοῖκα* Δ 59 καί *Νεμεοῖκα* I 18· Ἀπολλόδωρος δ.π.· Σώτας Βυζάντιος, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Τζέτζη *Εἰς τὸν Λυκόφρονα* 1349-50.
9. Καλλίμαχος *Ὑμνος εἰς Ἀρτεμιν* 145 κέξ.
10. Ὀμηρος *Ὀδύσσεια* λ 601 κέξ.
11. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 39· Πανσανίας Α 15, 4.
12. Πανσανίας Β 10, 1· Θ 27, 5 καί Ζ 5, 3· Στράβων ΙΓ' 1, 64.

1. Προτοῦ ἡ βασίλισσα θυσιάζει καί μέ αὐτό τὸν τρόπο κάνει ἀθάνατο τὸν ἱερό βασιλιά — ὅπως καί ἡ Καλυψὼ εἶχε ὑποσχεθεῖ νά κάνει ἀθάνατο τὸν Ὀδυσσεά (βλ. 170. ψ) — πιθανότατα τοῦ ἀφαιροῦσε τὰ ρούχα καί τὰ βασιλικά ἐμβλήματα. Τοῦτος ὁ μῦθος δέν δίνει ἐνδείξεις γιὰ τίς μαστιγώσεις καί γιὰ τοὺς ἀκρωτηριασμούς πού ἔπρεπε νά υπομείνει ὁ βασιλιάς πρὶν τὸν ὁδηγήσουν στήν πυρὰ πού θὰ τὸν ἔκανε ἀθάνατο, οἱ πίνακες ὅμως στοὺς ὁποίους στηρίζεται ἡ ἀφήγηση ἀσφαλῶς θὰ τὸν ἀπεικόνιζαν ματωμένο καί ἀγωνιῶντα νά φοράει τὴ λευκὴ λινὴ πουκαμίσσα πού θὰ τὸν ἀφιέρωνε στή θάνατοθά.

2. Ἡ παράδοση πού ἤθελε τὸν Ἡρακλῆ νά πεθαίνει στό ἀκρωτήριο Κήναιο, συνταιριάζτηκε μέ μιάν ἄλλη κατὰ τὴν ὁποία τελειώ-

σε τή ζωή του στήν Οίτη όπου αρχαία αγάλματα και επιγραφές μαρτυρούν ότι ο ιερός βασιλιάς καιγόταν συμβολικά αιώνες αργότερα, όταν στήν πραγματικότητα δέν συνέβαινε πιά κάτι τέτοιο. Η βελανιδιά είναι τό δέντρο τής χαρμόσυνης πυρᾶς τής ἐαρινῆς ισημερίας, ἐνῶ ἡ ἄγριελιά τοῦ Νέου Ἑτους, όταν ὁ βασιλιάς ἄρχιζε τή βασιλεία του δῶχνοντας τά φαντάσματα τοῦ προηγούμενου ἔτους. Ὁ Ποίας ἤ ὁ Φιλοκτῆτης πού ἀναψε τήν πυρά εἶναι ἀναπληρωτής ἡ διάδοχος τοῦ βασιλιά· κληρονομεῖ τά ὄπλα καί τό κρεβάτι του — κατ' αὐτή τήν ἐννοία πρέπει νά ἐρμηνευθεῖ ὁ γάμος τοῦ Ἰλίου μέ τήν Ἰόλη — καί στό τέλος τοῦ ἔτους πεθαίνει ἀπό δάγκωμα φιδιού.

3. Παλιότερα ἡ ψυχὴ τοῦ Ἡρακλῆ μετέβαινε στό Δυτικό Παράδεισο τῶν Ἑσπερίδων ἢ στό Βόρειο Στέφανο, στό ἀσημένιο παλάτι πίσω ἀπό τόν Βορέα — τοῦτο τό δεύτερο μῦθο περιέλαβε κατὰ ἀνεξήγητο τρόπο ὁ Πίνδαρος στήν ὀλιγόλογη περιγραφή τοῦ Τρίτου Ἀθλοῦ (βλ. 125. β). Ἡ εἰσδοχὴ τοῦ Ἡρακλῆ στόν Ὀλύμπιο παράδεισο — ὅπου ποτέ ὅμως δέν περιελήφθη ἀνάμεσα στοὺς δώδεκα, ὅπως ὁ Διόνυσος (βλ. 27. 5) — ἀποτελεῖ μεταγενέστερη δοξασία. Ἰσως καί νά στηρίζεται στήν παρερμηνεία τῆς ἰδίας ἱερῆς εἰκόνας ἡ ὁποία ἐξηγεῖ τοὺς γάμους τοῦ Πηλέα μέ τή Θέτιδα (βλ. 81 1-5), τή λεγόμενη ἀπαγωγή τοῦ Γανυμήδη (βλ. 29. 1) καί τόν ἐξοπλισμό τοῦ Ἡρακλῆ (βλ. 123. 1). Ἡ παράσταση παριστοῦσε πιθανότατα τήν Ἀθηνά ἢ τήν Ἥβη, τή νεαρή βασίλισσα καί σύζυγο, νά συστήνουν τό βασιλιά στοὺς δώδεκα μάρτυρες τοῦ ἱεροῦ γάμου, ὁ καθενας τῶν ὁποίων συμβόλιζε κι ἀπὸ μία φυλὴ τοῦ θρησκευτικοῦ συνασπισμοῦ ἢ κι ἀπὸ ἓναν μῆνα τοῦ ἱεροῦ ἔτους. Ὁ βασιλιάς ξαναγεννιόταν ἢ ἀπὸ φοράδα ἢ — ὅπως ἐδῶ — ἀπὸ γυναίκα. Ὁ Ἡρακλῆς παριστάνεται ὡς θυρωρὸς τοῦ παραδείσου ἐπειδὴ πεθαίνει κατὰ τό θερινὸ ἡλιοστάσιο· ὁ χρόνος παρομοιάζεται μέ πύλη φτιαγμένη ἀπὸ ξύλο βελανιδιάς, ἡ ὁποία εἶναι ὀρθάνοιχτη κατὰ τό θερινὸ ἡλιοστάσιο γιὰ νά κλείνει βαθμιαῖα καθὼς οἱ μέρες γίνονται ὅλο καὶ πιό μικρές (Ἡ Λευκὴ Θεά σσ. 175-177). Ἰσως λόγῳ τοῦ κύρους τοῦ Ὀμήρου δέν ἔγινε τέλειος Ὀλύμπιος ὁ Ἡρακλῆς· κατὰ τήν Ὀδύσσεια ἡ σκιά του περιφερόταν στόν Τάρταρο.

4. Εφόσον τό ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλῆ στίς Ἐρυθρές εἶλκε τήν καταγωγή του πράγματι ἀπὸ τήν Τύρο, τότε τά σκονιά στό ναὸ δέν πλέγτηκαν ἀπὸ τά μαλλιά τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τά μαλλιά τοῦ ἱεροῦ βασιλιά τὰ ὁποία κόβονταν κατὰ τό χειμερινὸ ἡλιοστάσιο πρὶν ἀπὸ τό θάνατό του — ὅπως τοῦ Σαμφών, ἐνὸς ἡλιακοῦ ἥρωα Τύριου, ἀπὸ τῆς Δαλιδᾶ. Παρόμοιος ἡλιακὸς ἥρωας ὑφιστάζονταν ἀπὸ τίς Θράκισες οἱ ὁποῖες υἱοθέτησαν τή λατρεία τοῦ Ἡρακλῆ (βλ. 28. 2). Πιθανότατα τό ἄγαλμα μεταφέρθηκε πάνω σέ σχεδία γιὰ νά μὴ χρειαστεῖ νά καθαγιαστεῖ ἐμπορικὸ πλοῖο μέ συνέπεια νά βγεῖ ἀπὸ τήν κυκλοφορίαν. Τό ὄνομα Ἰποκτόνος ἦταν πιθανότατα τοπικὴ παραλλαγή τοῦ αὖ Ὀφιοκτόνος» συνηθέστερης ἐπωνυμίας τοῦ Ἡρακλῆ. Ἡ ἀναγέννησή του, αὖ ὅπως τό φίδι πού ἀλλάζε δέρμα», ἀπο-

Πίσω σελίδα: Ἡρακλῆς
Ἀγγειογραφία
Π.Χ. (Π)

τελεῖ παρομοίωση δανεισμένη ἀπὸ τὸ αἰγυπτιακὸ *Βιβλίον τῶν Νεκρῶν*. Γενικὰ πιστεύονταν ὅτι τὰ φίδια δὲν γενοῦσαν ἐπειδὴ ἄλλαζαν δέρμα. Στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα «τὸ παλαιὸ δέρμα» καὶ «τὰ γηρατειά» ἐκφράζονται ἐξίσου ὡς *γῆρας* (βλ. 160. 11). Ὁ Ἑρακλῆς ὡς ἡλιακὸς ἦρας καὶ ὡς προστάτης τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγόνων ἀνεβαίνει πάνω στὸ τέθριππό του στὰ οὐράνια. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ τέσσερα ἄλογα συμβολίζει κι ἀπὸ ἓνα ἔτος ἀνάμεσα σὲ δύο Ὀλυμπιάδες ἢ καὶ κάποιο τμῆμα τοῦ διαμελισμένου στα τέσσερα, ἀπὸ τίς ἰσημερίες καὶ ἡλιοστάσια, ἔτους. Στὴ Μεγαλόπολη στὸ ἱερό τῆς Μεγάλης Θεᾶς ὑπῆρχε ἓνα τετράγωνο ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου ποὺ λατρευόταν ὡς Ἑρακλῆς Σωτήρ (Παυσανίας Η 31, 7)· πιθανότατα ἦταν παλιὸς βωμὸς, ὅμοιος μὲ τοὺς κυβικούς λίθους ποὺ βρέθηκαν στὸ παλάτι τῆς Κνωσοῦ καὶ στὴ δυτικὴ αὐλὴ τῆς Φαιστοῦ.

5. Ἡ Ἥβη, ἡ ἄρραβωνιαστικιά τοῦ Ἑρακλῆ, ἴσως νὰ μὴν ἦταν θεὰ τῆς νιότης, ἀλλὰ ἡ θεὰ ἡ ὁποία ἀναφέρεται στοὺς Ὀρφικοὺς Ὕμνους 48 καὶ 49 ὡς ἡ θεὰ Μητέρα Γῆ Ἴπτα στὴν ὁποία ἐμπιστεύονται τὸν Διόνυσο. Κατὰ τὸν Πρόκλο (στὸν *Τίμαιο* τοῦ Πλάτωνα Β 124. γ) ἡ Ἴπτα κουβαλοῦσε πάνω στὸ κεφάλι της ἓνα καλάθι — λιχνιστήρι. Ἡ Ἴπτα συνδέεται μὲ τὸν Δία Σαβάζιο (βλ. 27.3) σὲ δύο πρώιμες ἐπιγραφές τῆς Μαιονίας ὅπου τότε κατοικοῦσε μιὰ λυδοφρυγικὴ φυλὴ· ὁ καθηγητὴς Κρέτσερ ταυτίζει τὴν Ἴπτα μὲ τὴ θεὰ τοῦ Μιτάνι Χέπα, *Χεπίτ* ἢ Ἥβη ἡ ὁποία ἀναφέρεται σὲ κείμενα ποὺ βρέθηκαν στὸ Μπογάτζιο καὶ ἡ ὁποία εἰσήχθη στὴ Μαιονία πιθανότατα ἀπὸ τὴ Θράκη. Ἐφόσον ὁ Ἑρακλῆς εἶχε παντρευεῖ αὐτὴ τὴν Ἥβη, τότε ὁ μῦθος ἀναφέρεται στὸν Ἑρακλῆ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔκανε ἥρωικες πράξεις στὴ Φρυγία (βλ. 131. θ), στὴ Μυσία (βλ. 131. ε) καὶ στὴ Λυδία (βλ. 136. α-ζ) καὶ μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν Δία Σαβάζιο. Ἡ Ἴπτα ἦταν γνωστὴ σὲ ὁλόκληρη τὴ Μέση Ἀνατολή. Στὴ Χαττούσα τῆς Λυκαονίας ἡ μορφή της ἔχει σκαλιστεῖ σὲ βράχο καβάλα σὲ λιοντάρη ἐνῶ εἰσιμάζεται μὲ τελεεῖς ἱερό γάμο μὲ τὸ χιττιτικὸ θεὸ τῆς Καταίγιδας. Ἐκεῖ λεγόταν Ἐπατοῦ, λέξη ὑποτίθεται χουρριανή. Ὁ καθηγητὴς Μπ. Χρόζι (Ὁ πολιτισμὸς τῶν *Χετταίων*, κεφ. 11) τὴν ταυτίζει μὲ τὴ Μητέρα Πάντων τῶν Ζώντων Χάουουα, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται στὸ δεῦτερο κεφάλαιο τῆς *Γενέσεως* ὡς Εὐα. Ὁ Χρόζι ἀναφέρει ἐπίσης τὸ χαναναῖο πρίγκιπα τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἀβδιχέπα· ὁ Ἀδάμ ποὺ παντρεύτηκε τὴν Εὐα ὑπῆρξε προστάτης — ἦρας τῆς Ἱερουσαλὴμ (Τζέρομ *Σχόλια εἰς Ἐφεσίους* v 15).

146

ΗΡΑΚΛΕΙΔΕΣ

Η ΜΗΤΕΡΑ τοῦ Ἑρακλῆ, ἡ Ἀλκμήνη, μετακόμισε στὴν Τίρυνθα παίρνοντας μαζί της καὶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ

Ἡρακλῆ· οἱ ὑπόλοιποι ζοῦσαν ἀκόμα στή Θήβα καί στήν Τραχίνα. Ὁ Εὐρυσεύς λοιπόν ἀποφάσισε νά τοὺς ἐκδιώξει ὅλους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα προτοῦ ἀνδρωθοῦν καί τὸν ἐκθρονίσουν. Διαμήνυσε λοιπόν στὸν Κύηκα ζητώντας τὴν ἐκδοσὴ ὅχι μόνο τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀλλὰ καί τοῦ Ἰόλαου, ὀλόκληρης τῆς οἰκογένειας τοῦ Λικύμνιου, καθὼς καί τῶν ἀρκάδων συμμάχων τοῦ Ἡρακλῆ. Ὄντας πολὺ ἀδύναμοι γιὰ νά ἀντισταθοῦν στὸν Εὐρυσθέα — ὁ Κύηξ ἰσχυρίστηκε ὅτι ἀδυνατεῖ νά τοὺς βοηθήσει — ἐγκατέλειψαν ἐν σώματι τὴν Τραχίνα καί ἐπισκέφθηκαν ἑκέτες τίς περισσότερες μεγάλες ἐλληνικὲς πόλεις ζητώντας φιλοξενία. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θησέα ὑπῆρξαν οἱ μόνοι πού τόλμησαν νά τὰ βάλουν μέ τὸν Εὐρυσθέα· ὑπερίσχυσε ἡ ἔμφυτη αἰσθησις πού εἶχαν τῆς διακαυσίνης ὅταν ἀντίκρισαν τοὺς Ἡρακλεῖδες πού εἶχαν καταφύγει στό βωμό τοῦ Ἑλέου¹.

β. Ὁ Θησεύς ἐγκατέστησε τοὺς Ἡρακλεῖδες μαζί μέ τὴ συνοδεία τους στήν Τρικόρυθο — μία ἀπὸ τίς πόλεις τῆς Ἀττικῆς Τετράπολης — καί ἀρνήθηκε νά τοὺς ἐκδώσει στὸν Εὐρυσθέα, πράγμα πού στάθηκε ἡ αἰτία τοῦ πρώτου πολέμου μεταξύ τῆς Ἀθήνας καί τῆς Πελοποννήσου, ἐπειδὴ ὅταν πιά ὅλοι οἱ Ἡρακλεῖδες ἀνθρώθηκαν, ὁ Εὐρυσεύς συγκέντρωσε στράτευμα καί βάδισε κατὰ τῆς Ἀθήνας. Ὁ Ἰόλαος, ὁ Θησεύς καί ὁ Ὑλλος ὀρίστηκαν ἀρχηγοὶ τοῦ ἐνωμένου στρατεύματος τῶν Ἀθηναίων καί τῶν Ἡρακλειδῶν. Κατὰ μερικoὺς ὅμως ὁ Θησεύς εἶχε ἤδη τότε ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸ γιό του Δημοφώντα. Ἐπειδὴ κάποιο μαντεῖο τοὺς εἶχε ἀποκαλύψει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πρόκειται νά ἡττηθοῦν ἐκτός κι ἂν κάποιον ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ Ἡρακλῆ θυσιαστεῖ γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων, ἡ Μακαρία, ἡ μοναδικὴ κόρη του, αὐτοκτόνησε στὸν Μαραθῶνα χαρίζοντας ἔτσι τὸ ὄνομά της στήν πηγὴ Μακαρία².

γ. Ὑστερα οἱ Ἀθηναῖοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ἀκόμα καί πολὺ ἀργότερα ἀποτελοῦσε πηγὴ συλλογικῆς ὑπερηφάνειας ὅτι παρεῖχαν προστασία στοὺς Ἡρακλεῖδες, νίκησαν σὲ σκληρὴ ἀναμέτρηση τὸν Εὐρυσθέα, σκότωσαν τοὺς γιoύς του Ἀλέξανδρο, Ἰφιμέδοντα, Εὐρύβιο, Μέντορα καί. Περιμήδη καί χάρια τοὺς ἀμέτρητους συμμάχους τους. Ὁ Εὐρυσεύς τράπηκε σὲ φυγὴ πάνω στό ἄρμα του, ὁ Ὑλλος ὅμως τὸν κυνήγησε, τὸν ἔφτασε στίς Σκιρωνίδες Πέτρες, τοῦ ἔκοψε τὸ

κεφάλι καί ἡ Ἀλκμήνη τοῦ ἔβγαλε τὰ μάτια μέ τίς βελόνες της· ὁ τάφος του βρίσκεται κάπου ἐκεῖ κοντά³. Μερικοὶ ὅμως λένε ὅτι αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τὸν Ἰόλαο στίς Σκιρωνίδες Πέτρες καί μεταφέρθηκε ζωντανὸς ἐνώπιον τῆς Ἀλκμήνης ἡ ὁποία διέταξε τὴν ἐκτέλεσή του. Οἱ Ἀθηναῖοι μεσολάβησαν γιὰ τὴ σωτηρία του, μάταια ὥστόσο, καί προτοῦ πραγματοποιήσουν τὴν ἀπόφαση, χύνοντας δάκρυα εὐγνωμοσύνης ὁ Εὐρυσεύς δήλωσε ὅτι ἀκόμα καί στό θάνατό του θά παραμείνει πιστὸς φίλος τῶν Ἀθηναίων, ὅσο καί ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Ἡρακλειδῶν.

— Θησέα! φώναξε. Δέν χρειάζεται νά κάνεις στὸν τάφο μου οὔτε σπονδὲς οὔτε καί αἱματηρὲς θυσίες· ἐγὼ θά κρατήσω μακριὰ κάθε ἐχθρὸ ἀπὸ τῆ γῆ τῆς Ἀττικῆς ἀκόμη καί χωρὶς τέτοιες προσφορές!

Ὑστερα ἐκτελέστηκε καί θάφτηκε μπροστὰ στό ἱερό τῆς Ἀθηνᾶς στήν Παλλήνη στή μέση τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν καί Μαραθῶνα. Κατὰ μιὰ τελείως διαφορετικὴ ἀφήγηση οἱ Ἀθηναῖοι πολέμησαν στό πλευρό τοῦ Εὐρυσθέα στή μάχη κατὰ τῶν Ἡρακλειδῶν στό Μαραθῶνα, καί ἀφοῦ ὁ Ἰόλαος ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Εὐρυσθέα κοντὰ στήν πηγὴ Μακαρία, τὸ ἔθαψε στήν Τρικόρυθο κοντὰ στήν ἀμαζητὴ ὁδὸ, ἐνῶ ἔστειλε τὸ σῶμα στό Γαργηττό γιὰ νὰ τὸ θάψουν ἐκεῖ⁴.

δ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ὑλλος καί ὅσοι Ἡρακλεῖδες εἶχαν ἐγκατασταθεῖ κοντὰ στίς Ἡλέκτρες πύλες τῶν Θηβῶν εἰσέβαλαν στήν Πελοπόννησο καί κατέλαβαν ὅλες τίς πόλεις τῆς μέ αἰφνιδιαστικῆς ἐφοδοῦ· ὅταν ὅμως ὕστερα ἀπὸ ἕναν χρόνον ἔπεσε πανοῦκλα καί ἕνα μαντεῖο ἀποφάνθηκε ὅτι «οἱ Ἡρακλεῖδες ἐπέστρεψαν πρὶν τὸν καθορισμένο χρόνον», ὁ Ὑλλος ἀποσύρθηκε στὸν Μαραθῶνα. Ὑποκύπτοντας στήν τελευταία ἐπιθυμία τοῦ πατέρα του παντρεύτηκε τὴν Ἰόλη, ἐνῶ ὁ ἴδιος υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὸν δωριέα Αἰγυμιό· ὕστερα πῆγε πάλι στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν γιὰ νὰ ρωτήσῃ πότε θά ἔρθῃ «ὁ καθορισμένος χρόνος» ἐκεῖ ὅμως τὸν προειδοποίησαν νά περιμένῃ «μέχρι τὸν τρίτον θερισμό». Ἐπειδὴ φαντάστηκε ὅτι αὐτὸ σήμαινε τρία χρόνια, περίμενε ὥσπου νὰ περάσουν καί μόνο ὕστερα ἐπιτέθηκε πάλι. Στὸν Ἰσθμό συναντήθηκε μέ τὸν Ἀτρέα ὁ ὁποῖος στό μεταξύ εἶχε ἀνέβῃ στό ὄρονον τῶν Μυκηνῶν καί ἡγεῖτο ἐνός ἀχαικοῦ στρατεύματος⁵.

ε. Γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ περιττὴ αἱματοχυσία, ὁ Ὑλλος

προκάλεσε σέ μονομαχία όποιοδδήποτε έχθρό του αντίστοιχου βαθμού.

— Αν νικήσω, είπε, θά πάρω τό θρόνο καί όλόκληρο τό βασίλειο. "Αν χάσω, όλοι έμεΐς οί "Ηρακλείδες δέν θά επιστρέψουμε από αυτό τό δρόμο γιά πενήντα χρόνια.

Ο βασιλιάς τής Τεγέας Έχεμος δέχτηκε τήν πρόκληση καί ή μονομαχία πραγματοποιήθηκε στά σύνορα τής Κορινθίας μέ τή Μεγαρίδα. Ο "Υλλος σκοτώθηκε καί τόν έθαψαν στά Μέγαρα· ένώ οί "Ηρακλείδες, τιμώντας τό λόγο του, αποσύρθηκαν πάλι στήν Τρικόρυθο κι από κεΐ στή Δωρίδα δηλώνοντας στόν Αίγιμιό τήν άπαίτησή τους γιά τό τμήμα εκείνο τής χώρας πού του είχε έμπιστευθεί ό πατέρας τους. Στήν Πελοπόννησο δέν παρέμειναν παρά ό Λικύμνιος καί οί γιοί του καθώς καί ό "Ηρακλείδης Τληπόλεμος, τόν όποίο προσάλεσαν νά έγκατασταθεΐ στό "Αργος. Ο δελφικός "Απόλλων πού εισέπραξε πάρα πολλά παράπονα λόγω τής φαινομενικά έσφαλμένης συμβουλής του, έξήγησε ότι μέ τόν « τρίτο θερισμό » έννοούσε τήν τρίτη γενιά⁶.

ζ. Η "Αλκμήνη επέστρεψε στή Θήβα καί όταν τελικά πέθανε σέ πολύ προχωρημένη ήλικία, ό Ζεύς διέταξε τόν "Ερμή νά κλέψει τό φέρετρο πού κουβάλαγαν μέχρι τόν τάφο πάνω στούς ώμους οί "Ηρακλείδες· ό "Ερμής τό έκανε πράγματι, αντικαθιστώντας μέ μιá πέτρα τό σώμα, τό όποίο μετέφερε στά Νησιά τών Μακάρων. Εκεί ή "Αλκμήνη άναστήθηκε καί ξαναγιώνοντας παντρεύτηκε τόν Ραδάμανθυ. Στό μεταξύ οί "Ηρακλείδες καταλαβαίνοντας ότι παραΐταν βαρύ τό φέρετρο γιά τούς ώμους τους, τό άνοιξαν καί άνακάλυψαν τήν άπάτη. Έστησαν τήν πέτρα σέ κάποιο από τά ιερά άλση τών Θηβών όπου καί λάτρευαν τήν "Αλκμήνη ως θεά. Μερικοί λένε ότι παντρεύτηκε τόν Ραδάμανθυ στίς "Ωκαλίες πρίν τό θάνατό της· κατ' άλλους πέθανε στά Μέγαρα, όπου πολύ άργότερα έδειχναν άκόμα τόν τάφο της, ταξιδεύοντας από τό "Αργος στή Θήβα, προσθέτοντας άκόμα ότι όταν ξέσπασε διαφωνία μεταξύ τών "Ηρακλειδών, γιατί άλλοι ήθελαν νά επιστρέψουν μέ τή νεκρή στή Θήβα, άλλοι πάλι ήθελαν νά συνεχίσουν τό ταξίδι, τό μαντείο τών Δελφών συμβούλεψε νά τή θάψουν στά Μέγαρα. Έναν άλλο λεγόμενο τάφο τής "Αλκμήνης μπορούσε κανείς νά δει στήν "Αλιάρτο⁷.

η. Οί Θηβαίοι ίδρυσαν ήρώο πρός τιμήν του "Ιόλαου

κοντά στό ιερό του "Αμφιτρύωνα· οί έρωτευμένοι εκεί όρκίζονταν παντοτινή πίστη στό όνομα του "Ηρακλή· παρ' όλα αυτά είναι γενικά άποδεκτό ότι ό "Ιόλαος πέθανε στό νησί τής Σαρδηνίας⁸.

θ. Στό "Αργος ό Τληπόλεμος σκότωσε τυχαία τόν άγαπημένο του θεΐο Λικύμνιο. Καθώς τιμωρούσε έναν δούλο μέ ρόπαλο από άγριελιά, ό τότε πιά γέρων καί τυφλός Λικύμνιος κάπως σκουντοφύλησε άνάμεσά τους κι έτσι έφαγε μιá κι εκείνος στό κεφάλι. "Επειδή οί υπόλοιποι "Ηρακλείδες φοβέριζαν νά τόν σκοτώσουν, ό Τληπόλεμος ναπήγγησε στόλο, μάζεψε πολλούς από τούς συντρόφους του καί ακολουθώντας τή συμβουλή του "Απόλλωνα κατέφυγε στή Ρόδο, όπου καί έγκαταστάθηκε ύστερα από μακρόχρονη περιπλάνηση καί πολλές κακουχίες⁹. Εκείνο τόν καιρό στή Ρόδο κατοικοΰσαν άποικοι "Ελληνες υπό τό βασιλιά Τρίοπα, γιό του Φόρβαντα, μέ τή σύμφωνη γνώμη του όποίου ό Τληπόλεμος μοίρασε τό νησί στά τρία καί κατά τά λεγόμενα ίδρυσε τη Λίνδο, τήν "Ιαλυσό καί τήν Κάμειρο. Ο Ζεύς εύνόησε καί έκανε πλούσιο τό λαό του. "Αργότερα ό Τληπόλεμος έπλευσε κάτω από τήν Τροία μέ στόλο πού άπαρτιζόταν από έννέα ροδίτικα πλοΐα¹⁰.

ι. Στή γή τών Φαιάκων ό "Ηρακλής έκανε άλλον έναν "Υλλο μέ τήν κόρη του ποτάμιου θεού Αιγαίου, τή νύμφη τών υδάτων Μελίτη. Είχε βρεθεί εκεί ύστερα από τό φόνο τών παιδιών του μέ τήν έλπίδα ότι ό βασιλιάς Ναυσίθοος καί ή Μάκρις, ή τροφός του Διόνυσου θά τόν εξαγνίσαν. Αυτός ό "Υλλος μετανάστευσε μαζί μέ πληθός άποίκων Φαιάκων στήν Κρόνια Θάλασσα καί από αυτόν όνομάστηκαν "Υλλαίοι¹¹.

κ. Ο στερνογεννημένος "Ηρακλείδης λέγεται ότι ήταν ό άθλητής Θεαγένης από τή Θάσο, τή μητέρα του όποίου μιá νύχτα επισκέφτηκε κάποιος στό ναό του "Ηρακλή καί τόν όποίο εκείνη πέρασε γιά τόν ιερέα του "Ηρακλή, τόν άντρα της δηλαδή, μά άργότερα άποδέχτηκε ότι ήταν ό θεός ό ίδιος¹².

λ. Τελικά ή Πελοπόννησος κυριεύτηκε ξανά από τήν τέταρτη γενιά τών "Ηρακλειδών υπό τήν ήγεσία του Τήμενου, του Κρεσφόντη καί τών διδύμων Προκλή καί Εύρυσθένη άφού προηγουμένως σκότωσαν τόν βασιλιά τών Μυκηνών Τισαμένη, γιό του "Ορέστη. Θά μπορούσαν νά είχαν κατα-

λάβει και νωρίτερα την Πελοπόννησο αν ένας από τους πρίγκιπες τους δεν είχε σκοτώσει τον άκαρνανα ποιητή Κάρνο ενώ εκείνος τους πλησίαζε ψέλνοντας τραγούδια προφητικά· τόν είχαν περάσει για μάγο που έστειλε έναντίον τους ό Τισαμενός. Η τιμωρία τους για τή ιεροσυλία ήταν να βου-
λιάξει ό στόλος τους και να σκορπιστεί τό στράτευμά τους
έξαιτίας κάποιου λιμοϋ. Τότε τό μαντείο τών Δελφών
συμβούλεψε να «έξορίσουν τό φονιά για δέκα χρόνια και στή-
θέση του να τοποθετήσουν ως άρχηγό τόν Τρίοπα». Ήταν
κιόλας έτοιμοι να ξεκινήσουν στή Ρόδο για να φέρουν τό γιό
του Φόρβαντα Τρίοπα, όταν ό Τήμενος πρόσεξε κάποιον
“Οξύλο, άρχηγό μιās αίτωλικής φυλής, ό οποίος τότε ακριβώς
ξεπλήρωνε κάποιον φόνο ή κάτι άλλο μέ έξορία ενός έτους στήν
“Ηλιδα και έτυχε να καθαλάει ένα μονόφθαλμο αλλογο. Τρίοψ
σημαίνει «μέ τρία μάτια», τόν πήρε λοιπόν κι ό Τήμενος για
οδηγό τους, και αφού αποβιβάστηκε στήν “Ηλιδα μαζί μέ
τούς “Ηρακλείδες συγγενείς του, δεν άργησε να καταλάβει
ολόκληρη την Πελοπόννησο και να τή μοιράσει διά κλήρου. “Ο
κλήρος πού είχε σημαδευτεί μέ έναν βάτραχο συμβόλιζε τό
“Αργος και έπεσε στον Τήμενο· ή Σπάρτη μέ σύμβολο τό φίδι
έπεσε στους διδύμους Προκλή και Εύρυσθένη, ενώ ή Μεσσήνη
μέ σύμβολο την άλεπού έλαχε του Κρεσφόντη¹⁸.

1. Σοφοκλής *Τραχινίαι* 1151-5· Έκαταίος, παρατίθεται στήν *Τέχνη
ρητορική* του Λογγίνου 27· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 57· ‘Απολλό-
δωρος Β 8, 1 και Γ 7, 1· Πausanias Α 32, 5.
2. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· ‘Απολλόδωρος Β 8, 1· Πausanias δ.π.·
Φερικύδης, παρατίθεται στίς *Μεταμορφώσεις* του ‘Αντωνίνου Λιβε-
ράλις 33· Ζηρόβιος *Παροιμίες* Β 61.
3. Λυσίας Β 11-16· ‘Ισοκράτης *Πανηγυρικός* 15-16· ‘Απολλόδωρος Β
8, 1· Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· Πausanias Α 44, 14.
4. Εύριπίδης *Ηρακλείδα* 843 κέξ., 928 κέξ και 1026 κέξ.· Στράβων Η
6, 19.
5. Φερικύδης, παρατίθεται στίς *Μεταμορφώσεις*, τβ· ‘Αντωνίνου Λι-
βεράλις 33· Στράβων Θ 4, 10.
6. Πausanias Α 44, 14 και 41,3· Διόδωρος Σικελιώτης Δ 58· ‘Απολ-
λόδωρος Β 8, 1-2.
7. Διόδωρος Σικελιώτης δ.π.· ‘Απολλόδωρος Β 4, 11 και Γ 1, 2·
Πausanias Α 41, 1· Πλούταρχος *Λύσανδρος* 28.
8. Πίνδαρος *Πυθιονίκαι* Θ 79 κέξ.· Πλούταρχος *Ερωτικός* 17· Πausa-
nias Θ 23, 1.
9. ‘Ομηρος *Ίλιάς* Β 653-70· ‘Απολλόδωρος Β 8, 1-2· Πίνδαρος
Όλυμπιονίκαι Ζ 27 κέξ.

10. Διόδωρος Σικελιώτης Δ 58· ‘Ομηρος δ.π.· ‘Απολλόδωρος *Επιτομή*
Γ 13.
11. ‘Απολλώνιος Ρόδιος Δ 538 κέξ.
12. Πausanias ΣΤ 11, 12.
13. ‘Απολλόδωρος Β 8, 2-5· Πausanias Β 18, 7 Γ 13, 4, Ε 3, 5-7 και Η 5, 6·
Στράβων Η 3, 33· ‘Ηρόδοτος ΣΤ 52.

1. Οί απόλιτιστοι, πατριαρχικοί, βουνίσιοι κάτοικοι τής Κεν-
τρικής ‘Ελλάδας πραγματοποίησαν μιá καταστροφική εισβολή στην
Μυκηναϊκή Πελοπόννησο κατά τό 1100 Π.Χ. σύμφωνα μέ τόν Παυ-
σανία (Δ 3, 3) και τόν Θουκυδίδη (Α 12, 3). Αύτή ή όλεθρία εισβολή
καλείται συνήθως δωρική εισβολή, επειδή οί άρχηγοί της προέρχον-
ταν από τό μικρό κρατίδιο Δωρίδα. Οί Δωριείς άπαρτίζονταν από
τρεις φυλές: από τούς ‘Υλλείς πού λάτρευαν τόν ‘Ηρακλή, τούς
Δυμᾶνες («εισερχόμενοι») πού λάτρευαν τόν ‘Απόλλωνα και τούς
Πάμφylους («άντρες από όλες τίς φυλές») πού λάτρευαν τή Δη-
μητρα. ‘Αφού κατέκτησαν τή Νότια Θεσσαλία οί Δωριείς φαίνεται
ότι συμμαχησαν μέ τούς ‘Αθηναίους, και μόνο τότε διακινδύνευσαν
τήν επίθεση κατά τής Πελοποννήσου. Η πρώτη άπόπειρα απέτυχε,
μολονότι οί Μυκῆνες πυρπολήθηκαν κατά τό 1100 Π.Χ., ύστερα
όμως από έναν αιώνα κατέλαβαν τά ανατολικά και νότια τμήματα,
αφού κατέστρεψαν ολόκληρο τόν άρχαίο άργολικό πολιτισμό. Μέ
αύτή την εισβολή, ή όποία είχε ως συνέπεια πλήθος μεταναστεύσεων
από την ‘Αργολίδα στή Ρόδο, από την ‘Αττική στίς ιωνικές άκτές
τής Μικρᾶς ‘Ασίας και πιθανότατα από τή Θήβα στή Σαρδηνία,
αρχίζουν οί «Σκοτεινοί Αἰῶνες» για την ‘Ελλάδα.

2. Είναι πολύ συνηθισμένο στους μύθους να θάβεται τό κεφάλι
κάποιου ήρωα σε στρατηγικό σημείο· έτσι κατά τό *Μαμινινόγκιον* τό
κεφάλι του Μπράν ένταφιάστηκε στο Τάουερ Χίλ για να διαφυλάττει
τό Λονδίνο από τίς επιθέσεις από τήν πλευρά του ‘Τάμεση· κατά τόν
‘Αμβρόζιο («*Επιστολαί*» VIII 2) τό κρανίο του ‘Αδάμ είναι θαμμένο
στον Γολγοθά για να προασπίζεται την ‘Ιερουσαλήμ από βορρά. Κι
άκόμα, ό Εύριπίδης (*Ρήσος* 413-15) βάζει τόν Έκτορα να πεί ότι
μέχρι και τά πνεύματα τών ξένων μπορούν να χρησιμεύσουν ως προ-
στατευτικά πνεύματα τής Τροίας (βλ. 28, 6). Τόσο ή Τρικάρυθος
όσο και ό Γαργηττός βρίσκονται κοντά σε στενωπούς πού ασφαλί-
ζουν την προσέγγιση στην ‘Αθήνα. Τό κυνηγητό του Εύρυσθέα από
τόν ‘Ιόλαο μέχρι τίς Σκιρωνίδες Πέτρες πιθανότατα προέρχεται
από την ίδια παράσταση όπου βασίστηκε και ό μύθος του ‘Ιππό-
λυτου (βλ. 101, η).

3. Η χώρα τών Φαιάκων (βλ. 170, ωω) ήταν ή Κόρκυρα ή
Δρεπάνη, ή σημερινή Κέρκυρα δηλαδή, κοντά στην όποια βρίσκεται
τό ιερό νησί Μάχρις (βλ. 154, α), ενώ ή Κρονία θάλασσα δεν είναι
άλλη από τόν Πυλωνδικό Κόλπο, από όπου έφερναν οί κερκυραίοι

ἐμποροί τὸ ἤλεκτρο — ἡ Κέρκυρα σχετίζεται μετὰ τὴν ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν γιὰ τὸ ἤλεκτρο στὶς βόρειες ἀκτὲς τῆς Ἀδριατικῆς (βλ. 148. 9).

4. Ὁ ἔλληνας ἄποικος τῆς Ρόδου Τριόψ ἀποτελεῖ μιὰ ἀρσενικοποιημένη μορφή τῆς ἀρχέγονης τριάδας τῶν θεαινῶν Δανάη ἢ Ντάμ-κίνα· ἐστὶ ἀπὸ τὴν τριπλὴ προσωπικότητα ὀνομάσθησαν ἡ Λίνδος, ἡ Ἰαλυσός καὶ ἡ Κάμειρος. Σύμφωνα μετὰ ἄλλες ἀφηγήσεις αὐτὲς οἱ πόλεις ιδρύθησαν ἀπὸ τοὺς Τελχίνες (βλ. 54. α) ἢ ἀπὸ τὸν Δαναό (βλ. 60. δ).

5. Ἐπειδὴ Ἀλκμήνη εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἐπώνυμο τῆς Ἥρας, δὲν εἶναι ἀξιοπεριέργο πού τῆς ἀφιέρωσαν ἱερό.

6. Στὴν περίφημη τοιχογραφία τοῦ Πολύγνωτου στοὺς Δελφούς ὁ Μενέλαος εἰκονίζεται μετὰ τὸ ἐμβλημα τοῦ δράκοντα στὴν ἀσπίδα του (Παυσανίας I 26, 3) — πιθανότατα τὸ σπαρτιατικὸ τέρας τῶν ὑδάτων (βλ. 125. 3). Μιὰ ἀλεπού βοήθησε τὸν μεσσήνιο ἥρωα Ἀριστομένη νὰ δραπετεῦσαι ἀπὸ τὸ βάραθρο ὅπου τὸν εἶχαν πετάξει οἱ Σπαρτιάτες (Παυσανίας Δ 18, 6), καὶ ἡ θεὰ ἦταν πασίγνωστη σὲ ὅλην τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν μορφή τῆς θηλυκῆς ἀλεπούς (βλ. 49. 2 καὶ 89. 8). Ὁ βάτραχος φαίνεται νὰ ἔγινε ἐμβλημα τοῦ Ἀργεῦς ὅχι μόνον ἔπειδὴ εἶχε τὴ φήμη ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ τὸν πιᾶσαι κανεὶς, οὕτε καὶ ἔπειδὴ ἔπεφτε βαθιὰ σιωπὴ μόλις τὸν ἀντίκριζε ὁ κόσμος (Πλίνιος *Φυσικὴ Ἱστορία* XXXII 18), ἀλλὰ ἔπειδὴ τὸ Ἀργὸς πρῶτα ὀνομαζόταν Φορωνικό (βλ. 57. α), καὶ ἔπειδὴ στὰ συλλαβογράμματα πού χρησιμοποιοῦσαν στὸ Ἀργὸς πρὶν ἀπὸ τὸ ἀλφάβητο, ἡ φωνητικὴ ομάδα Ρηγν ἐκφραζόταν πιὸ ἀπλὰ μετὰ φρύνῃ, μετὰ ἓνα βατραχάκι δηλαδὴ.

147

ΛΙΝΟΣ

Τὸ ΠΑΙΔΙ Λίνος ἀπὸ τὸ Ἀργὸς δὲν πρέπει νὰ συγγέεται μετὰ τὸν Λίνο τὸ γιό τοῦ Ἰσμηνίου πού σκότωσε ὁ Ἡρακλῆς μετὰ μιὰ λύρα. Κατὰ τοὺς Ἀργεῖους τὸ παιδί Λίνος γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν κόρη τοῦ Κρότωπου Ψαμάθη ἡ ὁποία, τρέμοντας τὴν ὀργὴν τοῦ πατέρα της, ἐξέθεσε τὸ παιδί σὲ κάποιον βουνό. Τό βρῆκαν καὶ τὸ μεγάλωσαν ποιμένες· ἀργότερα ὅμως τὸ κατακομμάτιασαν τὰ μαντρόσκυλα τοῦ Κρότωπου. Ἐπειδὴ ἀδυνατοῦσε νὰ κρύψει τὸν πόνο της, ὁ Κρότωπος γρήγορα κατάλαβε ὅτι ἡ Ψαμάθη ἦταν ἡ μητέρα τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν καταδίκασε σὲ θάνατο. Ὁ Ἀπόλλων τιμώρησε γιὰ τὸ διπλὸ ἔγκλημα τὴν πόλιν τοῦ Ἀργεῦς ἀμολώντας

καταπάνω της τὴν Ποινὴν, ἓνα εἶδος Ἀρπυίας ἡ ὁποία ἄρπαξε τὰ μικρὰ παιδάκια ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοὺς ὥσπου κάποιοι Κόροιβος ἀνέλαβε νὰ τὴ σκοτώσει. Τότε ἔπεσε πανοῦκλα στὴν πόλιν, καὶ ἔπειδὴ δὲν ἔδειχνε νὰ περνάει, οἱ Ἀργεῖοι ἀπευθύνθησαν στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὅπου τοὺς συμβούλεψαν νὰ ἐξευμενίσουν τὴν Ψαμάθη καὶ τὸν Λίνο. Σύμφωνα μετὰ αὐτὰ οἱ Ἀργεῖοι θυσιάσαν στὰ πνεύματά τους καὶ οἱ παντρεμένες καὶ οἱ ἀνύπαντρες ἔψαλαν πένθιμα τραγούδια τὰ ὁποῖα λέγονταν ἀκόμα πολὺ ἀργότερα «λίνοι» καὶ ἔπειδὴ ὁ Λίνος ἀνατράφηκε ἀνάμεσα στὰ ἀρνιά, ἡ γιορτὴ ὀνομάστηκε «ἀρνίς» καὶ ὁ μῆνας κατὰ τὸν ὁποῖο τὴ διοργάνωσαν «ἀρνεῖος». Ἐπειδὴ ἡ πανοῦκλα συνέχισε νὰ λυσομανάει, τελικὰ πῆγε καὶ ὁ Κόροιβος στοὺς Δελφούς καὶ ὁμολόγησε ὅτι ἐκεῖνος εἶχε σκοτώσει τὴν Ποινὴν. Ἡ Πυθία τότε δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἐπιστρέψει στὸ Ἀργὸς, ἀλλὰ τοῦ εἶπε:

— Νά, πάρε τὸν τρίποδά μου καὶ ὅπου σοῦ πέσει ἀπὸ τὰ χέρια σου, χτίσε ἓνα νὰὸ γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ὁ τρίπους ἔπεσε στὰ Γεράνεια ὄρη ὅπου ὁ Κόροιβος πρῶτα ἵδρυσεν τὸ νὰὸ, ὕστερα τὴν πόλιν Τριποδίσκον καὶ ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ. Ὁ τάφος του βρίσκεται στὴν ἀγορὰ τῶν Μεγάρων· καλύπτεται ἀπὸ ἓνα μνημεῖο πού ἀπεικονίζει τὸ φόνον τῆς Ποινῆς — τὰ ἀρχαιότερα ἀγάλματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀπὸ ὅσα σώζονταν αἰῶνες ἀργότερα¹. Αὐτὸς ὁ δεῦτερος Λίνος, μερικὲς φορές ἀποκαλεῖται καὶ Οἰτόλινος, καὶ οἱ ἀρπιστές τὸν μνημονεύουν στὰ συμπόσια².

β. Καὶ ἓνας τρίτος Λίνος ἀναπαύεται στὸ Ἀργὸς· ὑπῆρξε ποιητής, τὸν ὁποῖο μερικοὶ περιγράφουν ὡς γιό τοῦ Οἰαγροῦ καὶ τῆς μούσας Καλλιόπης, οὐσιαστικὰ ἀδελφὸ τοῦ Ὀρφέα. Κατ' ἄλλους πάλι ἦταν γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς μούσας Οὐρανίας, ἢ τῆς Ἀρέθουσας, κόρης τοῦ Ποσειδῶνα. Τὸν εἶπαν καὶ γιό τοῦ Ἑρμῆ καὶ τῆς Οὐρανίας· ἄλλοι πάλι ἰσχυρίζονται ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὸ γιό τοῦ Ποσειδῶνα Ἀμφίμαρο καὶ τὴν Οὐρανίαν· ἢ καὶ ἀπὸ τὸν Μάγνητα καὶ τὴν μούσα Κλειώ³. Ὁ Λίνος ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος μουσικός πού ἐμφανίστηκε ποτέ, καὶ ὁ φθονερός Ἀπόλλων τὸν σκότωσε. Εἶχε συνθέσει τραγούδια πρὸς τιμὴν τοῦ Διόνυσου καὶ ἄλλων ἀρχαίων

ἡρώων καὶ τὰ ἔγραψε κιόλας μέ πελασγικά γράμματα· ἔγραψε κι ἓνα ἔπος γιὰ τὴ Δημιουργία. Οὐσιαστικά λοιπόν ὁ Λίνος ἐφεῦρε τὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μελωδία, εἶχε εὐρύτατη μόρφωση καὶ εἶχε διδάξει τόσο τὸν Θάμυρη ὅσο καὶ τὸν Ὀρφέα⁴.

γ. Τὸ μοιρολόγι γιὰ τὸν Λίνο ἔγινε γνωστὸ σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμῳ καὶ ὁ θάνατός του εἶναι καὶ τὸ θέμα τοῦ αἰγυπτιακοῦ *Ἄσματος τοῦ Μανέρω*. Κοντὰ στὸ ἄλλος τῶν Μουσῶν στὸν Ἑλικώνα ὑπάρχει χαραγμένο τὸ πορτρέτο τοῦ Λίνου στὸν τοῖχο μιᾶς σπηλιᾶς ὅπου τοῦ προσφέρουν ἐτήσιες θυσίες πρὶν ἀπὸ τίς προσφορές στὶς Μοῦσες. Λέγεται ἐπίσης ὅτι εἶναι ἐνταφιασμένος στὴ Θήβα καὶ ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Φίλιππος, μετέφερε τὰ ὅσα τὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδραση ἐνός ὄνειρου, ὑστερα ἀπὸ τὴ νίκη του στὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας· ἀργότερα ὅμως εἶδε ἓνα ἄλλο ὄνειρο καὶ τὰ ἔστειλε πάλι πίσω⁵.

1. Πausanias A 43, 7 καὶ B 19, 7· Κόνων *Διηγήσεις* 19· Ἀθήναιος Γ 99.
2. Σαπφώ, παρατίθεται στὸν Pausanias Θ 29, 3· Ὀμηρος *Ἰλιάς* Σ 569-70· Ἡσίοδος, παρατίθεται στὸν Διογένη Λαέρτιο Η 1, 25.
3. Ἀπολλόδωρος A 3, 2· Ὑγίνος *Μῦθος* 161· Ἀγών *Ὀμήρου καὶ Ἡσίοδου* 314· Διογένης Λαέρτιος *Προοίμιον* 3· Pausanias Θ 29, 3· Τζέτζης *Εἰς τὸν Λυκόφωνα* 831.
4. Διόδωρος Σικελιώτης Γ 67· Διογένης Λαέρτιος δ.π.· Ἡσίοδος παρατίθεται στὸ *Στρωματεῖς* τοῦ Κλήμη τοῦ Ἀλεξανδρέα A σελ. 121.
5. Pausanias δ.π.

1. Ὁ Pausanias σχετίζει τὸ μῦθο τοῦ παιδιοῦ Λίνου μὲ ἐκεῖνον τοῦ αἰγυπτίου σιταροπνεύματος Μανέρω, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποῖου ἔφελαν μοιρολόγια τὴν ἐποχὴ τοῦ θερισμοῦ· ὁ Λίνος ὅμως ἦταν μᾶλλον τὸ πνεῦμα τοῦ λιναριοῦ πού σπέννεται τὴν ἄνοιξη καὶ θερίζεται τὸ καλοκαίρι. Ἐπρεπε νὰ ἔχει τὴν Ψαμάθη ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Πλίνιο (*Φυσικὴ Ἱστορία* XIX 2), «ἐσπερναν τὸ λινάρι σὲ ψαμμῶδες ἔδαφος». Παππούς του καὶ δολοφόνος του ἦταν ὁ Κρότωπος, ἐπειδὴ, πάλι κατὰ τὸν Πλίνιο, ἀφοῦ ξερίζωναν τὸ ξερὸ φυτὸ λινάρι, τὸ κρεμοῦσαν στὸν ἀέρα καὶ τὸ κοπάνιζαν μὲ τὰ «κροταλοπόδαρα» τῆς ματσόλας. Καὶ τέλος ὁ Ἀπόλλων ἦταν ὁ πατέρας του, ἐπειδὴ

οἱ ἱερεῖς του φοροῦσαν λινὰ ἐνδύματα, κι ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἦταν ὁ προστάτης τῆς μουσικῆς. Ὅτι ὁ Λίνος κατασπαράχτηκε ἀπὸ σκύλους, ἀναφέρεται στὴ συνήθεια νὰ κόβονται τὰ στελέχη τοῦ λιναριοῦ μὲ σιδερένιο πέλεκυ, διαδικασία πού περιγράφεται ἀπὸ τὸν Πλίνιο στὸ ἴδιο κεφάλαιο. Ὁ Φρέιζερ θεωρεῖ — χωρὶς νὰ παρουσιάζει καμιά ἀπόδειξη ὥστόσο — ὅτι ἡ λέξη *linu* προήλθε ἀπὸ τὴν παρανόηση τῶν φοινικικῶν λέξεων *ai lanu* «ἀλμιμονὸς μας». Οἱ δὲ λίνος σημαίνει «καταδικασμένος Λίνος».

2. Ὁ μῦθος ὅμως περιορίστηκε στὸ οἰκεῖο θέμα τῆς ἐκ-θεσης τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ καχύποπτου παπποῦ, τὸ ὁποῖο ἀνατρέφουν ποιμένες· αὐτὸ δείχνει ὅτι εἴτε λόγω τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, εἴτε λόγω τῆς πιὸ φθηνῆς αἰγυπτιακῆς προσφοράς, ἴσως λόγω καὶ τῶν δύο, ἡ παραγωγή τοῦ λιναριοῦ στὴν Ἀργολίδα καταργήθηκε καὶ ἐκτοπίστηκε ἀπὸ τὴν παρα-γωγή τοῦ μαλλινοῦ, πάντως τὰ μοιρολόγια τοῦ παιδιοῦ Λίνου τραγουδιόνταν κάθε χρόνο. Ἡ βιοτεχνία λιναριοῦ πιθανότατα ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Κρήτες πού ἐκπολίτισαν τὴν Ἀργολίδα· τὸ λιναρόσκοινο λεγόταν *μέρινθος*, καὶ ὅπως ὅλες οἱ λέξεις εἰς -ινθος, ἦταν κρητικῆς καταγωγῆς.

3. Σκοτώνοντας ὁ Κόροιβος τὴν Ποινὴ πιθανότατα ἀπαγόρευσε νὰ θυσιάζονται παιδιὰ στὶς γιορτές στὴ μνήμη τοῦ Λίνου, καὶ τὰ ἀντικατέστησε μὲ ἀρνιά, ἀλλάζοντας τὸ ὄνομα τοῦ μῆνα σὲ «ἀρνείο». Συνήθως τὸν ταυτίζουν μὲ κάποιον ὁμώνυμο Ἡλείο, ὁ ὁποῖος νίκησε στοὺς ἀγῶνες δρό-μου τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδας (776 Π.Χ.). Τὸ ὄνομα τοῦ Τριποδίσκου πιθανότατα δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸν τρίποδα μᾶλλον προέρχεται ἀπὸ τὸ τριποδίζειν («δένω τρεῖς φορές»).

4. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ θερισμὸ τοῦ λιναριοῦ ἔφελαν μοιρο-λόγια ἐνὼ χτυποῦσαν ρυθμικά τὰ πόδια χάμου, καὶ κατὰ τὴν ἑαρινὴν ἡλιοστάσι οἱ νέοι χοροπηδοῦσαν γύρω ἀπὸ τὴ φωτι — κρίνοντας ἀπὸ τὰ ἐλβετικά καὶ τὰ σουηδικὰ παραδείγματα πού παραθέτει ὁ Φρέιζερ στὸ *Χρυσὸ κλωνάρι* — μὲ σκοπὸ νὰ ψηλώσει τὸ λινάρι ὅσο γίνεται περισσότερο, ὑπέθεσαν ὅτι ὑπῆρχε κι ἓνας δεύτερος, μυστικός Λίνος ὁ ὁποῖος ἀνδρώθηκε καὶ ἔγινε περίφημος μουσικός· ἐφεῦρε τὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μελωδί-α. Αὐτὸς ὁ Λίνος εἶχε μητέρα μιὰ μούσα καὶ πατέρα τὸν ἀρχαῖο Ἑρμῆ ἢ τὸν θράκα Οἶαγρο ἢ Μάγνητα, ἐπώνυμο πρόγονο τῶν Μαγνησίων. Στὴν πραγματικότητά δὲν ἦταν Ἕλληνας, ἀλλὰ φύλακας τοῦ προελληνικοῦ πελασγικοῦ πολιτισμοῦ ἐκεῖνον, στὸ ὁποῖο ὀρεῖνται τὸ δέντρο - ἡμερολόγι καὶ οἱ μῦθοι τῆς Δημιουργίας. Ὁ Ἀπόλλων πού δὲν ἀνεχόταν ἀναγκαστικὰ στὸ χῶρο τῆς μουσικῆς — ὅπως ἔδειξε καὶ στὴν περίπτω-σιν τοῦ Μαρσύα (βλ. 21. ζ) — λέγεται ὅτι σκότωσε χωρὶς δευτέρη κουβέντα αὐτὸ τὸν Λίνο· πράγμα πού ἴσως ἀποτελ-ἀνακριβὴ διήγηση· ὁ Ἀπόλλων δὲν τὸν σκότωσε, ἀλλὰ μᾶλλον

τόν υιοθέτησε. Ἀργότερα ἀπέδωσαν δικαιοτέρα τό θάνατό του στόν Ἡρακλή, τόν προστάτη τῶν ἀπολίτιστων δωριέων κατακτητῶν (βλ. 146. 1).

5. Ὁ Λίνος ἀποκαλεῖται ἀδελφός τοῦ Ὀρφέα ἐπειδὴ ὑπάρχουν ὀρισμένες ὁμοιότητες στίς τύχες τους (βλ. 28. 2). Στίς Αὐστριακές Ἀλπεις (τό ἔχω ἀκούσει ἀπό τή Μαργαρίτα Σέν Βέλς) οἱ ἄντρες ἀπαγορεύεται νά συμμετέχουν στό θερισμό τοῦ λινarioῦ, καθὼς καί στήν ἐπεξεργασία του: στό στέγνωμα, στό χτύπημα καί στό μούσκεμά του δηλαδή, ἐπίσης ἀπαγορεύεται νά μποῦν στό ὑφαντήριο. Ἡ Χάρπατς, τό πνεῦμα τοῦ λινarioῦ εἶναι μιά τρομακτική μάγισσα, τά χέρια καί τό πρόσωπο τῆς ὁποίας εἶναι πασαλειμμένα μέ κάπνα. Ἔτσι καί πέσει κατὰ τύχη πάνω σέ κάποιον ἄντρα, τόν ἀγκαλιάζει, τόν ἐξαναγκάζει νά χορῆσει μαζί της, τόν βιάζει καί τόν πασαλεῖβει μέ κάπνα. Ἐπιπλέον οἱ γυναῖκες πού χτυποῦν τό λινάρι — οἱ λεγόμενες Μπέχλεριννεν — καταδιώκουν καί συλλαμβάνουν κάθε ξένο πού θά βρεθεῖ ἀνάμεσά τους. Τόν ρίχνουν χάμω, τόν πατοῦν, δένουν σφιχτά τά χέρια καί τά πόδια του, τόν τυλίγουν σέ στουπί, πασαλεῖβουν τά χέρια καί τό πρόσωπό του μέ λιγδερὰ κατάλοιπα ἀπό τό λινάρι, τόν δένουν σέ ἄγριο φλοῖό κάποιου ξεραμένου δέντρου καί τελικά τόν ἀμολοῦν ἀπό μιά λοφοπλαγιά. Στήν περιοχή τοῦ Φέλντικρχ ἀπλῶς ξαπλώνουν κάτω καί ποδοπατοῦν τόν παραβάτη, ἄλλοι ὅμως τοῦ ἀνοίγουν τό πανταλόνι καί τό γεμίζουν μέ σκουπίδια ἀπό λινάρι, πράγμα τόσο ἐπιτόνο ὥστε ἀναγκάζεται νά δραπετεῦσει ξεβράκωτος. Στήν περιοχή τοῦ Σάλτσμπουργκ οἱ ἴδιες οἱ «Μπέχλεριννεν» ξεβρακώνουν τόν παραβάτη καί τόν φοβερίζουν μέ εὐνουχισμό· ἀφοῦ ἔχει φύγει τρέχοντας, ἐξαγνίζουν τό χωρο μέ ἀναμμένα κλαδιά καί χτυποῦν δρεπάνια μεταξύ τους.

6. Οἱ γυναῖκες εἶναι τόσο μυστικοπαεῖς, ὥστε ἐλάχιστα ξέρομε γιά ὅσα συμβαίνουν στό ὑφαντήριο· τό μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι τραγουδοῦν ἓνα μοιρολόγι, τό λεγόμενο Flachs Qual («τό μαρτύριο τοῦ λινarioῦ»). Φαίνεται λοιπόν πιθανό ὅτι κατὰ τό θερισμό οἱ γυναῖκες συλλάμβαναν, βίαζαν καί κατασπάραζαν ἓναν ἄντρα πού προσωποποιοῦσε τό πνεῦμα τοῦ λινarioῦ. Καί ἐπειδὴ τήν ἴδια τύχη εἶχε ὁ Ὀρφεύς διαμαρτυρόμενος κατὰ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν καί τῶν ἐρωτικῶν ὀργῶν (βλ. 28. 8), ἔβγαλαν τόν Λίνο ἀδελφό του. Ἡ Χάρπατς εἶναι ἤδη γνωστή: εἶναι ἡ Γραία τοῦ θερισμοῦ, ἡ ἀντιπρόσωπος τῆς Γῆς-θεᾶς. Χτυποῦσαν τά δρεπάνια μεταξύ τους μόνο πρὸς τιμὴν τῆς Σελήνης· δέν χρησιμοποιοῦσαν στό θερισμό τοῦ λινarioῦ δρεπάνι. Ἡ ἐφεύρεση τῆς μουσικῆς ἀποδίδεται στόν Λίνο ἐπειδὴ τά μοιρολόγια πού ἀναφέραμε τραγουδιόνταν, ὑποτίθεται, ἀπό τό ἴδιο τό πνεῦμα τοῦ λινarioῦ, καί οἱ χορδές τῆς λύρας κατασκευάζονταν ἐπίσης ἀπό λινό.

Ἡ Ἀργώ καί οἱ Ἀργοναῖτες. Πάνω: Ἀνάγλυφο ἀπό τό 560 π.Χ. (Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο, Δελφοί). Κάτω: Ἀνάγλυφο διακόσμηση κιβωτίου. (Βίλλα Γζούλια, Ρώμη). Πίσω σελίδα: Ἡ Ἀθηνά καί οἱ Ἀργοναῖτες.